CHOMSKY

İKTİDARI ANLAMAK

EDİTÖRLER
PETER R. MITCHELL
JOHN SCHOEFFEL

bgst YAYINLARI

İKTİDARI ANLAMAK

Noam Chomsky

Editörler: Peter R. Mitchell ve John Schoeffel

bgst Yayınları

bgst Yayınları-33
Düşünce Dizisi-12
İktidarı Anlamak
Noam Chomsky
Editörler: Peter R. Mitchell ve John Schoeffel
"Understanding Power: The Indispensable Chomsky"
The New Press, New York (2002)
Türkçesi: Taylan Doğan

Birinci Baskı: İstanbul, Ocak 2010
İkinci Baskı: İstanbul, Ağustos 2012
© bgst Yayınları

Yayına Hazırlayanlar: Taylan Doğan - Esra Aşan
Redaksiyon: Ebru Kılıç
Türkçe Düzelti: Sibel Neslişah Hazar - Burcu Yankın
Kapak ve Kitap Tasarımı: Rauf Kösemen
Kapak Fotoğrafı: Mathew Septimus
Mizanpaj: Savaş Yıldırım

Baskı: İmak Ofset
Yenibosna / İstanbul
0212 656 49 97

ISBN: 978-975-6165-34-8
Boğaziçi Gösteri Sanatları Topluluğu
Tomtom Mah. Kaymakam Reşat Bey Sok. 9/3
Beyoğlu/İstanbul
0212 251 19 21
www.bgst.org
bgstyayinlari@bgst.org

İKTİDARI ANLAMAK

Noam Chomsky

Editörler: Peter R. Mitchell ve John Schoeffel

Türkçesi: Taylan Doğan

bgst Yayınları

Noam Chomsky: Çağımızın en önemli muhalif entelektüellerinden birisi olan Noam Chomsky, 1928'de Amerika'da doğdu. Dilbilim, matematik ve felsefe eğitimi gördü. 1955'te Pennsylvania Üniversitesi'nden doktorasını aldı ve Massachusetts Teknoloji Enstitüsü'nde (MIT) ders vermeye başladı. Halen MIT Dilbilim ve Felsefe bölümlerinde Emeritüs enstitü profesörüdür. 1955'te hazırladığı doktora tezinin bulgularından hareketle 1957'de yayımladığı *Syntactic Structures*'ın [Sözdizimsel Yapılar], dilbilim alanında bir devrim yarattığı kabul edilmektedir.

Chomsky, insan yaşamının her alanındaki özgürleşme sorunları hakkında ve özellikle ABD'nin dış politikası üzerine çok sayıda etkili politik çalışmaya imza atmıştır. Türkiye'de yayımlanan eserlerinden bazıları şunlardır: *Kader Üçgeni* (çev. Bahadır Sina Şener, İletişim Yayınları, 1993), *Dünya Düzeni: Eski Yeni* (çev. Tuncay Birkan ve Ali Çakıroğlu, Metis Yayınları, 2000), *Dil ve Zihin* (çev. Ahmet Kocaman, Ayraç Yayınevi, 2001), *Amerikan Müdahaleciliği* (çev. Taylan Doğan ve Barış Zeren, Aram Yayıncılık, 2001), *Medya Gerçeği* (çev. Osman Akınhay ve Abdullah Yılmaz, Everest Yayınları, 2002), *11 Eylül ve Sonrası: Dünya Nereye Gidiyor?* (çev. Nuri Ersoy, vd., Aram Yayıncılık, 2002), *İmparatorluğa Karşı Durmak* (çev. Nuri Ersoy, Aram Yayıncılık, 2003), *İnsan Doğası: İktidara Karşı Adalet* (çev. Tuncay Birkan, bgst Yayınları, 2005), *Entelektüellerin Sorumluluğu* (çev. Nuri Ersoy, bgst Yayınları, 2005), *Rızanın İmalatı* (çev. Ender Abadoğlu, Aram Yayıncılık, 2006), *Demokrasi ve Eğitim* (ed. C. P. Otero, çev. Ender Abadoğlu, vd., bgst Yayınları, 2007), *Postmodernizm ve Sol* (Albert ve Herman ile birlikte, çev. Ender Abadoğlu ve Sevinç Altınçekiç, bgst Yayınları, 2007), *Tehlikeli Güç* (çev. Yavuz Alogan, İthaki Yayınları, 2007), *Müdahaleler* (çev. Taylan Doğan, Nuri Ersoy, bgst Yayınları, 2008), *Postmodernizm ve Rasyonalite* (Marcus Raskin ve vd., çev. Sevinç Altınçekiç, Taylan Doğan, bgst Yayınları, 2008), *Bilgi Sorunları ve Dil: Managua Dersleri* (çev. Veysel Kılıç, bgst Yayınları, 2009), *Yaşamla Ölüm Arasında Gazze: Dünden Bugüne Filistin Sorunu* (Ilan Pappé ile birlikte, ed. Frant Barat, çev. Taylan Doğan, Ali Kerem Saysel, bgst Yayınları, 2011).

İÇİNDEKİLER

12 ***Yayınevinin Sunuşu***

13 ***Adı Geçen Kurumlar***

16 ***Editörlerin Sunuşu***

18 ***11 Eylül 2001 Olayları Üzerine Bir Not***

21 ***1. BÖLÜM: HAFTA SONU TARTIŞMALARI: AÇILIŞ OTURUMU***

21 İç Muhalefetin Kazanımları

24 ABD'nin Kiralık Terörist Devletler Ağı

27 Üçüncü Dünya Hükümetlerinin Devrilmesi

31 Hükümetin Bazı Bilgileri Gizli Tutması

33 Medya: Kurumsal Bir Analiz

36 "Propaganda Modeli"nin Test Edilmesi

40 Medya ve Seçkinlerin Görüşleri
46 Haber Süzgeçleri
52 Dürüstçe İtaat Etme
54 "Daha İyi Savaşın": Medya ve Vietnam Savaşı
60 ***2. BÖLÜM: TARTIŞMA: KAHVE ARASI***
60 Soğuk Savaş Döneminde Sovyetler Birliği'nin "Tahdit Edilmesi"
64 Orwell'ın Dünyası ve Bizim Dünyamız
69 Çağımızda Yoksulluk
74 Dini Fanatizm
76 "*Gerçek* Antisemitizm"
78 Ronald Reagan ve Demokrasinin Geleceği
83 Dünya İlişkilerinde İki Yeni Faktör
86 Kapitalizm Koşullarında Demokrasi
90 İmparatorluk
93 Değişim ve Gelecek
96 ***3. BÖLÜM: AKŞAM TARTIŞMALARI***
96 Askeri-Sanayi Kompleks
99 Sürekli Savaş Ekonomisi
103 Libya'nın ve Amerika'nın Terörizmi
111 ABD ve Birleşmiş Milletler
115 İş Dünyası, Apartheid ve Irkçılık
117 Vietnam Savaşı'nı Kazanmak
120 "Soykırım": Birleşik Devletler ve Pol Pot
121 Kahramanlar ve Anti-kahramanlar
124 Entelektüellik Karşıtlığı
126 Seyirlik Sporlar
129 Batı Avrupa'da Aktivizm ve Kanada

131 Yanılsamalardan Kurtulmak

135 ***4. BÖLÜM: SÖYLEŞİ***

135 Totaliter Hava

138 Litvanya Benzetmesi

140 Özgürlük Koşullarında Beyin Yıkamayı Sürdürmek

144 LeMoyne Tarzı Gazetecilik: Sinik Yaklaşımın Bir Örneği

147 Watergate'i Yeniden Düşünmek

150 Doktrin Aşılanmasından Yakayı Kurtarmak

153 Ortadoğu İhtilafını Anlamak

156 Barış Tehdidi

159 Su ve İşgal Altındaki Topraklar

161 Emperyalist Tutkular ve Arap Tehdidi

164 Filistinliler İçin İhtimaller

165 Tarihte Meşruiyet

167 Dünya Meseleleri Hakkında Konuşmak İçin Gereken Nitelikler: Bir Başkanlık Kampanyası

171 ***5. BÖLÜM: DÜNYAYI YÖNETMEK***

171 Sovyet Tarzı Ekonomik Kalkınmaya Karşı Batı Tarzı Ekonomik Kalkınma

175 Terörü Desteklemek

176 "Demokratik Sosyalist Halk Cumhuriyetleri"

178 Organ Ticareti

180 Küba'nın Asıl Suçu

183 Panama ve Halk İşgalleri

186 Müslümanlar ve ABD'nin Dış Politikası

187 Haiti: İhracat Platformunda Kargaşa

191 Texaco ve İspanya Devrimi

192 İtalya'da Demokrasinin Önlenmesi

196 Somali'de Halkla İlişkiler
198 Körfez Savaşı
204 Bosna: Müdahale Üzerine Sorular
205 Hindistan'la Oynamak
207 Oslo Anlaşması ve Emperyalist Diriliş
211 ***6. BÖLÜM: CEMAAT AKTİVİSTLERİ***
211 Tartışma Çevresi
215 İlk Dönem Barış Hareketi ve 1970'lerde Yaşanan Bir Değişim
219 Nükleer Silahsızlanma Hareketi
221 Bilinçlilik ve Eylemler
223 Liderler ve Hareketler
225 Değişimin Düzeyleri
229 Şiddet İçermeyen Eylem
230 Kapitalizmi Aşmak
232 Kibbutz Deneyi
235 Anarşizm ve Liberterlik
237 Vizyon Oluşturmak
240 "İhtiyaç" Yaratımı
241 Muhalifler: Görmezden Gelinenler ya da Kara Çalınanlar
248 Direniş Hakkında Bir Şeyler Öğretmek
250 Yalıtılmışlık
252 Bilim ve İnsan Doğası
255 Bilim Şarlatanları
259 Adam Smith: Yalan ve Gerçek
261 Bilgisayar ve Demir Çubuk
263 ***7. BÖLÜM: ENTELEKTÜELLER VE TOPLUMSAL DEĞİŞİM***
263 Leninist/Kapitalist Entelijansiya

266 Marksist "Teori" ve Entelektüel Sahtekârlık
271 Doğa Bilimleri ve Beşeri Bilimlerde İdeolojik Denetim
273 Okulların Görevi
279 Daha İnce Denetim Yöntemleri
284 Daha Kaba Denetim Yöntemleri
286 Dürüst Bir Entelektüelin Kaderi
290 İşçi Sınıfı Kültürünü Sağlamlaştırmak
293 Modern İktisadın Sahtekârlığı
298 *Gerçek* Piyasa
302 Otomasyon
304 Ahlaki Değerlerde Devrimci Bir Değişim
312 ***8. BÖLÜM: HALK MÜCADELESİ***
312 Yeni Baskı Biçimlerinin Keşfedilmesi
313 İfade Özgürlüğü
318 Negatif ve Pozitif Özgürlükler
323 Siber Uzay ve Aktivizm
327 "Serbest Ticaret" Anlaşmaları
332 Savunma Bakanlığı Fonu ve "Temiz Para"
334 Dost Devletler ve Düşman Devletler
336 Kanada Medyası
339 Quebec Kanada'dan Ayrılmalı mı?
340 "Çin"i Deşifre Etmek
343 Endonezya'nın Ölüm Tarlaları: Doğu Timor'da ABD Destekli Soykırım
347 Harvard'da Kitle Katliamcıları
349 Endonezya'da Değişimler
351 Nükleer Silahların Yayılması ve Kuzey Kore
353 Samson Seçeneği

355 Filistinlilerin Yazgısı
361 FKÖ'nün İhtirasları
365 Ulus-Devlet Sistemi
370 ***9. BÖLÜM: HAREKET ÖRGÜTLENMESİ***
370 *Rızanın İmalatı* Filmi
375 Medya Aktivizmi
379 ABD Solunun Özyıkımı
384 Halk Eğitimi
386 Üçüncü Parti Siyaseti
391 Boykotlar
392 "Bir Praksis"
393 Sendikalara Karşı Savaş
396 Yoksul Mahalle Okulları
398 Refah Devletini Savunmak
400 Emeklilik Fonları ve Hukuk
403 Komplo Teorileri
406 Katılma Kararı
410 "İnsan Doğası Kötüdür"
412 Ahlakı Keşfetmek
413 Kürtaj
414 Ahlaki Değerler
420 ***10. BÖLÜM: DÖNÜM NOKTASI***
420 Üçüncü Dünya'yı Amerika'ya Getirmek
425 Sosyal Yardım: Bezelye ve Dağ
429 Suç Denetimi ve "*Gereksiz*" İnsanlar
432 Şiddet ve Baskı
437 Uluslararası Sermaye: Yeni İmparatorluk Çağı

442 Peri Masalı Ekonomisi
443 Uluslararası Sendikalar Kurmak
448 İlk Adımlar ve Yaklaşan Kriz
451 Seçkinlerin Planlaması - Denetimi Kaybederken
458 Hoşnutsuz Kesimler Harekete Geçiyor
461 Faşizmin Eşiğinde
463 Tarihin Geleceği
465 ***DİZİN***

YAYINEVİNİN SUNUŞU

Bir süredir bgst Yayınları olarak Noam Chomsky'nin bazı temel eserlerini Türkiyeli okurlarla buluşturmaya çalışıyoruz. Elinizdeki kitap, *Demokrasi ve Eğitim* ile *Bilgi Sorunları ve Dil: Managua Dersleri*'nden sonra yayımladığımız üçüncü temel eser.

Gerçekte *İktidarı Anlamak* kitabının bir başyapıt olduğu söylenebilir. İleriki sayfalarda kitabın editörleri Peter R. Mitchell ve John Schoeffel'in de belirttikleri gibi, *İktidarı Anlamak*, modern toplumlardaki tahakkümcü iktidar mekanizmalarını deşifre edip gözler önüne sermenin seçkin bir örneğini oluşturuyor. Ayrıca, Noam Chomsky'nin, toplumsal mücadeleler, üniversiteler ve aydınların işlevi, reel sosyalizm deneyleri gibi konuları tartışırken ortaya koyduğu özgürlükçü siyasi düşünceyi daha yakından tanıyabiliyoruz. Böylece, *İktidarı Anlamak*, bu düşünsel perspektifle ve ona kaynaklık eden referans noktalarıyla eleştirel bir tartışmaya girebilmek için de güçlü bir zemin sağlıyor.

Noam Chomsky'nin temel eserlerinin Türkçeye kazandırılması, bir başka açıdan da önem taşıyor. Günümüzde muhalif çevrelere hitap eden siyasal çözümlemelerin giderek soyut ve anlaşılması güç bir karakter kazanması, toplumsal yaşam ile arasına ciddi bir mesafe koyması ve sıkça "retorik" düzeyinde kalması, toplumsal aydınlanma çabasının ne denli ihmal edildiğini gösteriyor. Noam Chomsky'nin sorunları ele alış tarzı, toplumsal mücadeleye ilişkin perspektiflerin, ancak somut iktidar mekanizmalarının incelenmesiyle iç içe gelişebileceğini göstermesi açısından da değerli bir örnek sunuyor.

Elinizdeki kitabın çevrilmesine katkıda bulunmuş olan Ali Kerem Saysel'e, Aylin Kürkçü'ye, Gökhan Gökçen'e, Güliz Türkoğlu'na ve Veysi Atlı'ya teşekkür ederiz.

ADI GEÇEN KURUMLAR

ABD Uluslararası Kalkınma Servisi (US AID)	US Agency for International Development
Amerikalar İzleme Örgütü (AW)	Americas Watch
Amerikalararası Kalkınma Bankası (IDB)	Inter-American Development Bank
Amerikan Dostları Hizmet Komitesi (AFSC)	American Friends Service Committee
Amerikan İşçi Federasyonu (AFL)	American Federation of Labor
Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET)	European Economic Community
Barış İçin Tanıklık (WFP)	Witness for Peace
Britanya Yayıncılık Şirketi (BBC)	British Broadcasting Corporation
Çocukları Kurtarın	Save The Children
Demokrasi İçin Ulusal Yardımlaşma Vakfı (NED)	National Endowment for Democracy
Demokratik Bir Toplum İçin Öğrenciler (SDS)	Students for a Democratic Society
Dış İlişkiler Konseyi (CFR)	Council on Foreign Relations
DİREN	RESIST
Doğu Timor Eylem Ağı (ETAN)	East Timor Action Network
Dünya Antikomünist Birliği (WACL)	World Anticommunist League
Dünya Bankası (DB)	World Bank
Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)	World Trade Organization

Eyaletlerarası Ticaret Komisyonu (ICC)	Interstate Commerce Commission
Federal Araştırma Bürosu (FBI)	Federal Bureau of Investigation
Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ)	Palestine Liberation Organization
Farabundo Marti Ulusal Kurtuluş Cephesi (FMLN)	Frente Farabundo Martí para la Liberación Nacional
Genel Gümrük Vergileri ve Ticaret Anlaşması (GATT)	General Agreement on Tariffs and Trade
Habercilikte Adillik ve Doğruluk (FAIR)	Fairness and Accuracy in Reporting
İnsan Hakları İzleme Örgütü (HRW)	Human Rights Watch
İş Dünyası Yuvarlak Masası	Business Roundtable
İşçi Danışma Komitesi	Labor Advisory Committee
Kamu Yurttaşı (PC)	Public Citizen
Kanada Yayıncılık Şirketi (CBC)	Canada Broadcasting Corporation
Karalama Karşıtı Birlik (ADL)	Anti-Defamation League
Köleliğin Kaldırılması Hareketi	Abolitionist Movement
Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması (NAFTA)	North American Free Trade Agreement
Massachusetts Teknoloji Enstitüsü (MIT)	Massachusetts Institute of Technology
Medyada Doğruluk (AIM)	Accuracy in Media
Merkezi İstihbarat Servisi (CIA)	Central Intelligence Service
Nikaragua'da Barış, Adalet ve Eşitlik Arayışı	Quest for Peace, Justice and Equality in Nicaragua
Özgürlük Evi (FH)	Freedom House
Özgürlük Yolcuları	Freedom Riders
Sanayi Örgütleri Kongresi (CIO)	Congress of Industrial Organizations
Sosyalist İşçi Partisi (SWP)	Socialist Workers Party

Spartaküsçü Birlik	Spartacist League
Stratejik Savunma İnisiyatifi (SDI)	Strategic Defence Initiative
Şiddet Yanlısı Olmayan Öğrenciler Koordinasyon Komitesi (SNCC)	Students Nonviolent Coordinating Committee
Tanıtım Konseyi	Advertising Council
Ulusal Avukatlar Birliği (NLG)	National Lawyers Guild
Ulusal Güvenlik Konseyi (NSC)	National Security Council
Ulusal İmalatçılar Birliği (NAM)	National Association of Manufacturers
Ulusal İşçi İlişkileri Kurulu (NLRB)	National Labor Relations Board
Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)	International Labor Organization
Uluslararası Para Fonu (IMF)	International Monetary Fund
Uzay Araştırmaları Merkezi (NASA)	National Aeronautics and Space Administration
Üç Taraflı Komisyon	Trilateral Commission
Vietnam Ulusal Kurtuluş Cephesi (UKC)	Mât Trân Dân Tôc Giâi Phông Miên Nam
Yeni Demokratik Parti (NDP)	New Democratic Party
Yeni Parti (NP)	New Party
Yurttaşlık Hakları Hareketi	Civil Rights Movement

EDİTÖRLERİN SUNUŞU

Bu kitap çağımızın en önemli siyasi aktivistlerinden ve düşünürlerinden birisinin çalışmalarını bir araya getiriyor. Tartışmalar geniş bir alana yayılıyor: Modern medyanın işleyişini, küreselleşmeyi, eğitim sistemini, çevre krizlerini, askeri-sanayi kompleksi, aktivist stratejileri ve daha başka konuları içeriyor. Dünyayı değerlendirmek ve iktidarı anlamak için devrimci bir perspektif sunuyor.

Noam Chomsky'nin siyasi düşünüşünü ayırt eden, yeni herhangi bir kavrayış veya tek bir kapsayıcı düşünce değildir. Gerçekte, Chomsky'nin siyasi duruşunun kaynağında yüzyıllardır anlaşılmış olan kavramlar yatmaktadır. Chomsky'nin büyük katkısı, daha ziyade, devasa zenginlikte olgusal bir bilgiye hâkim olması ve günümüz dünyasındaki güçlü kurumların işleyişini ve aldatmacalarını pek çok vakada deşifre ederken gösterdiği gizemli beceridir. Yöntemi, insanların kendi yararına eleştirel biçimde düşünebilmesine yardımcı olmak için —soyut olarak değil— örneklerle öğretmeyi içerir.

İlk bölüm, kitabın neredeyse bütün veçhelerinin temelinde yatan iki konuyu gündeme getiriyor: Değişen dünyada aktivizmin kaydettiği ilerleme ve medyanın, bu aktivizmi engellemek ve düşünme biçimimizi şekillendirmek konusundaki rolü. Kitap, kabaca kronolojik bir sıra izliyor ve 1989 ile 1990'da —Soğuk Savaş sonrası dönemin şafağında— gerçekleşmiş olan dört tartışmayla başlıyor. Bu ilk bölümler, Chomsky'nin daha sonraki analizi için bir temel oluşturuyor. Daha sonraki bölümler, ABD dış politikasında, uluslararası ekonomide, Birleşik Devletler'deki toplumsal ve siyasi ortamda yakın dönemde meydana gelen gelişmeleri ve aktivist stratejilerle sorunları irdeliyor. Kitap ve eşlik eden dipnotlar Chomsky'nin analizini günümüze kadar taşıyor.

İnternet, şu anda kitabın web sitesinde yer alan dipnotlara kapsamlı bilgi ve belgeler koyabilmemizi sağladı. İnternetteki bu kapsamlı notlar, sadece kaynaklara yapılan atıfların bir hayli ötesine geçiyor: Metin hakkındaki yorumları, hükümet belgelerinden alınan pasajları, gazete makalelerinden ve akademik çalışmalardan yapılan alıntıları ve diğer önemli bilgileri içeriyor. Amacımız, okuyucunun, Chomsky'nin her bir olgusal önermesini destekleyen kanıtların pek çoğuna erişmesini sağlamaktı. Notlar, aynı zamanda, belirli bir konuya ilgi duyanlar açısından ek bir derinlik sunuyor.

Metnin kendisinden daha uzun olan dipnotların tamamı, kitabın web sitesi olan www.understandingpower.com'dan kolayca indirilebilir (notlara www.thenewpress.com

adresinden de erişilebilir). Notların ciltlenmiş bilgisayar çıktısını edinmek için gereken bilgi web sitesinde bulunuyor. Ayrıca, yayıncının eliyle bize yazarak da bu konuda bilgi sahibi olabilirsiniz.

Kitap şu şekilde oluşturuldu: Onlarca soru-cevap oturumunun kayıtlarının çözümlemesini yaptık, okunmasını kolaylaştırmak için bunları düzenledik ve tekrarları eleyip analizi, konuların ve düşüncelerin tutarlı bir akışı içinde sunabilmek için transkripsiyonu yeniden düzenledik ve birleştirdik. Amacımız, Chomsky'nin siyasi düşüncesinin genel bir özetini derlemekti. Bu derlemenin, Chomsky'nin akademik kitaplarının titizliği ve belgelere dayalı niteliğini, söyleşi formatının kolay okunabilir özelliğiyle bir araya getirmesini hedefledik. Her zaman Chomsky'nin kendi diline ve cevaplarına bağlı kaldık; kendisi de metni gözden geçirmiştir. Fakat yapısal olduğu kadar üsluba ilişkin gerekçelerle yüzeysel değişiklikler yapmak gerekti.

Malzemenin çoğu, 1989-1999 arasında yapılan, aktivist gruplarla düzenlenen seminer tarzı tartışmalardan ve halka açık konuşmaların sonundaki soru bölümlerinden oluşuyor. 6., 7., 8. ve 9. bölümlerdeki cevapların çoğu Noam Chomsky ile Michael Albert arasındaki konuşmalardan alınmıştır. Soru soranlar "Erkek" veya "Kadın" olarak belirtilmiştir; çünkü bu yöntem aynı kişinin belirli bir soru çizgisini mi takip ettiğini, yoksa bir başkasının mı soru sormaya başladığını ortaya koyabilmektedir.

Yabancı dildeki bazı malzemeler dışında, dipnotlarda atıf yapılan kaynakları kendimiz kontrol edip doğruladık. Kaynakların çoğu, Chomsky'nin metindeki yorumları yaparken dayandığı kaynaklardan oluşuyor; ama bazıları böyle değil. Elinizdeki proje üzerine çalışmamızın son aylarında, bu malzemenin çoğunun yeniden bulunması için Emily Mitchell'in yardımı paha biçilmez değerdedir. Dipnotlarla ilgili sıkça karşılaşılan bir yanlış anlamanın tartışılması için okuyucuları 1. Bölüm'ün 67. dipnotuna yönlendirmek isteriz. Bu yanlış anlama, ana-akım medyadan makalelere sık sık atıf yapılmasının, Chomsky'nin 1. Bölüm'de ana hatlarıyla ortaya koyduğu medyanın "Propaganda Modeli"ne ters düştüğü düşüncesidir.

Verdikleri destekle bu kitabın ortaya çıkabilmesini mümkün hale getiren anne ve babamıza —Emily ve George Mitchell ile Ron ve Jone Schoeffel— teşekkür ederiz.

11 EYLÜL 2001 OLAYLARI ÜZERİNE BİR NOT

Bu kitap basılmak üzereyken, kaçırılan uçaklar Dünya Ticaret Merkezi'ne ve Pentagon'a çarptılar, binlerce kişiyi öldürdüler ve Amerikan toplumu ve dünyada meydana gelecek önemli tepkileri potansiyel olarak tetiklemiş oldular. Amerikan medyası, saldırılara ve sonrasında gelişen olaylara çok geniş yer ayırdı. Ama ezici bir çoğunlukla medya, saldırıların gerçekleştiği bağlam hakkında eleştirel ve doğru bir tartışma yapmaya gerek duymadı.

Başkan Bush ve ABD yetkilileri "Amerika'nın, dünyanın özgürlük ve fırsat için en parlak ışığı olması nedeniyle saldırıların hedefi olduğunu" söylediğinde, ana-akım medya büyük ölçüde bu nakaratı tekrarladı. *New York Times*'ta ön sayfada yer alan bir analiz, "Batı'nın bağrına bastığı özgürlük, hoşgörü, refah, dini çoğulculuk ve genel oy hakkı gibi değerlerden nefret ettikleri için" faillerin bu saldırıyı düzenlediklerini belirtti.[1] Amerikan medyasının olayları ele alış biçiminde dikkat çekici şekilde eksik olan husus şuydu: ABD dış politikasının ve dünyanın çeşitli yerlerindeki etkilerinin tam ve gerçekçi bir dökümü. Körfez Savaşı sırasında Iraklı sivillerin uğradığı kitlesel katliam, geçtiğimiz on yılda ABD'nin teşvik ettiği yaptırımlar nedeniyle Irak halkının mahvolması, İsrail'in Filistin topraklarını 35 yıldır işgal etmesinin gördüğü destekte ABD'nin can alıcı bir rol oynaması, Ortadoğu'nun pek çok ülkesinde halkları baskı altına alan gaddar diktatörlüklerin ABD tarafından desteklenmesi ve buna benzer örneklere, geçerken yapılan gelişigüzel değinmeler dışında, hemen hiç yer verilmedi. ABD dış politikasının çok temelli bir şekilde değişmesi gerektiği konusunda da benzer biçimde hiçbir öneri mevcut değildi.

Bu kitap, 11 Eylül 2001 olaylarından önce derlenmişti. Ama bu saldırıların gündeme getirdiği önemli soruların pek çoğunun cevapları burada bulunabilir. Niçin medya bu kadar sınırlı ve eleştirellikten uzak bir perspektif ve bu kadar yanlış bir analiz sunuyor? ABD dış politikasının temeli nedir ve niçin ABD'ye dönük bu kadar yaygın bir nefrete yol açmaktadır? Bu durumu değiştirmek için sıradan yurttaşlar ne yapabilirler?

Chomsky'nin saldırıların hemen ardından belirttiği gibi "gelişmiş ülkelerdeki insanlar şimdi bir seçimle yüz yüze: Haklı bir şekilde duyduğumuz dehşeti ve nefreti dile getirebiliriz ya da bu suçlara neyin yol açmış olabileceğini anlamaya çalışabiliriz. Eğer ikincisini yapmayı reddedersek, gelecekte çok daha kötülerinin gerçekleşmesi olasılı-

ğına katkıda bulunmuş olacağız." İçinde bulunduğumuz korkutucu duruma bakıldığında, bu kitapta yer alan tartışmalar her zamankinden daha acil görünüyor. Umarız kitap anlamak için bir başlangıç noktası oluşturur ve şimdi yapılması gereken eleştirel tartışmalara –ve değişimlere– katkıda bulunur.

Editörler

1

HAFTA SONU TARTIŞMALARI: AÇILIŞ OTURUMU

Rowe, Massachusetts'te 15-16 Nisan 1989 tarihlerinde yapılan tartışmalara dayanmaktadır.

İç Muhalefetin Kazanımları

KADIN: Noam, sanırım hepimiz aynı nedenden ötürü hafta sonunu seninle konuşarak geçirelim diye buraya geldik. Dünyanın durumuna ve bunu değiştirmek için ne yapabileceğimize dair görüşlerini öğrenmek istiyoruz. Sence son yirmi otuz yıllık dönemde, aktivizm ABD'de bazı değişimlere yol açtı mı?

Evet tabii, gerçekten büyük değişikliklere neden oldu. *Kurumların* yapısının değiştiği kanısında değilim; ama kültürel açıdan, başka birçok açıdan ciddi değişiklikler görebilirsiniz.

Örneğin, 1960'ların ve 1980'lerin yönetimlerini, Kennedy ve Reagan yönetimlerini bir karşılaştırın. Şimdi, herkesin söylediğinin aksine, bu iki yönetimin bir anlamda birçok ortak noktası vardır. Örneğin, iki başkan da kendilerinden öncekileri pısırık ve zayıf olmakla, Rusların bizi geçmesine izin vermekle suçlamışlardı; böyle yalan yanlış suçlamalarla göreve gelmişlerdi. Kennedy vakasında aslı astarı olmayan "füze sayısı açığı"ndan bahsediliyordu; Reagan vakasındaysa ipe sapa gelmez "saldırıya açık olma penceresi" söylemi tutturulmuştu. İki yönetimin de başlıca niteliği, silahlanma yarışını ciddi biçimde kızıştırmaktı. Bu da uluslararası alanda şiddetin yükselmesi, askeri harcamalar yoluyla vergi mükelleflerinden ileri sanayiye aktarılan kaynağın artması anlamına geliyordu. Her iki yönetim de şovendi, her ikisi de militarist histeri ve şovenizm sayesinde ulusal düzeyde korkuyu kamçıladılar. İkisi de dünya çapında son derece saldırgan dış politikalar uyguladılar. Kennedy, Latin Amerika'ya yönelik şiddeti ciddi ölçüde artırmıştı; aslına bakarsanız Reagan yönetimi döneminde 1980'lerde doruğa çıkan baskılar da, Kennedy'nin girişimlerinin bir sonucuydu.[1]

Tabii ki Kennedy yönetimi, en azından söylemi itibarıyla, bir ölçüde de uygulamaları açısından *farklıydı*. Sözgelimi ülke içinde sosyal reform programlarıyla ilgileniyordu.

Reagan yönetimiyse tam aksini, sosyal güvenlik sistemini yok etmeyi vaat etmişti. Fakat bu durum, belki de her şeyden çok bu iki dönemde uluslararası ilişkiler alanında gözlenen farklılığı yansıtır. 1960'ların başında ABD, dünyanın hâkim gücüydü. Uluslararası planda şiddeti ve askeri harcamalar yapma kararlılığını, ülke içinde sosyal reformla birleştirme yönünde önünde birçok fırsat olmuştu. 1980'lerde böyle fırsatlar yoktu: ABD endüstriyel rakiplerine kıyasla o kadar güçlü ve zengin değildi, mutlak açıdan öyleydi; ama göreli olarak öyle değildi. Amerikan sermayesinin kârlılığını ve rekabet gücünü korumak için refah devletini yıkmak gerektiğini düşünen sadece Reagan değildi, seçkinler de bu konuda görüş birliği içindeydi. Fakat bu farklılık bir yana, Kennedy ve Reagan yönetimleri aslında birbirine çok benziyordu.

Öte yandan birinin yapabildiği şeyleri diğeri *yapamamıştı*. Örneğin, Kennedy Küba'ya saldırabilmişti. Küba'ya karşı yıllarca ve belki de hâlâ süren, dünyanın o zamana dek gördüğü en büyük terörist operasyonu başlatabilmişti.[2] Vietnam'a saldırabilecek güçteydi, sonunda yaptı da zaten. Kennedy, Vietnam'ı bombalamak, napalm bombaları atmak ve ülkenin bitki örtüsünü yok etmek için Amerikan Hava Kuvvetleri'ni, oradaki köylülerin bağımsızlık hareketini ezmek için de askeri birlikleri gönderdi.[3] Bir de düşünün ki Vietnam, Amerika'yı daha az ilgilendiren bir bölgeydi, dünyanın öbür ucundaydı. Reagan yönetimiyse ülkeye daha yakın bölgelerde, Orta Amerika'da benzer işler çevirmeye çalıştı; ama başaramadı. Reagan yönetimi 1981'de iktidardaki ilk aylarında Orta Amerika'ya doğrudan müdahalede bulunma faaliyetlerine başlar başlamaz geri adım atmak ve gizli operasyonlara yönelmek zorunda kaldı. Uydu devletler üzerinden gizli silah satışları yapmak, gizli fonlar aktarmak, Nikaragua'daki kontralar türünden terörist güçleri eğitmek gibi operasyonlara başvurdu.[4]

Bu çok çarpıcı ve büyük bir farklılıktır. Ben iki yönetim arasındaki bu farklılığın, son yirmi beş yıllık dönemde yürütülen aktivizmin ve muhalefetin kazanımlarından biri olduğunu düşünüyorum. Aslına bakarsanız, Reagan yönetimi büyük bir propaganda dairesi kurmak zorunda kalmıştı: Halkla İlişkiler Dairesi. Bu kurum Amerikan tarihinde bir ilk değildir, ikincidir. İlki 1917'de Wilson yönetimi sırasında kurulmuştu. Fakat Reagan döneminde kurulan Halkla İlişkiler Dairesi ilkinden daha geniş çeperli ve daha kapsamlıydı. Topluma doktrin aşılama* yönünde büyük bir çabayı temsil ediyordu.[5] Kennedy yönetiminin bunu yapmasına hiç gerek yoktu; çünkü yönetim uygulanmasına karar verilen her türlü şiddet ve saldırganlığı toplumun destekleyeceğine güveniyordu. Kennedy yönetimi ile Reagan yönetimi arasında geçen zamanda gerçekleşen büyük bir değişimdir bu. Etkileri de hissedilmiştir. 1980'lerde Orta Amerika'ya hiç B-52 gönderilmedi. Orta Amerika'da durum yeterince berbattı, yüz binlerce insan katledilmişti. Ama B-52'leri ya da 82. Hava İndirme Birliği'ni göndermiş olsaydık, daha da

* İng. indoctrinate.

kötü olurdu. Bu durum, geride bıraktığımız yirmi beş yılda ABD'de iç muhalefette ve aktivizmde gözlenen ciddi yükselişin bir yansımasıdır. Reagan yönetimi, Kennedy'nin Vietnam'da başvurabildiği gibi doğrudan saldırganlığa yönelmek yerine gizli taktikler izlemek zorunda kaldı; amaç büyük ölçüde, halkın pasif kalmasını sağlamaktı. Reagan, Orta Amerika'da doğrudan askeri müdahale seçeneğine yönelebileceğinin işaretlerini verir vermez ABD'de yer yerinden oynadı. Muazzam bir mektup akışı yaşandı, gösteriler yapıldı ve kilise grupları eylemlere katıldı. İnsanlar her yerde köşelerinden çıkıp eylemler yapmaya başladılar. Yönetim de bunun üzerine hemen geri adım attı.

Sonra şu da var: 1985'te, Reagan yönetimi askeri bütçeyi artıramadı ve aynı büyüklükte korumak zorunda kaldı. Askeri bütçe ilk önce, yaklaşık olarak Carter yönetimi döneminde yapılan tahminlere uygun bir artış gösterdi; ama daha sonra Carter'ın görevde kalması halinde bulunacağı seviyeye düşürüldü.[6] Peki bunun sebebi neydi? Sebep kısmen Reagan yönetiminin dört yıl boyunca yaptığı harcamaların feci bir bütçe açığına yol açmasından kaynaklanan mali sorunlardı. Ama askeri bütçeyi aynı seviyede korumak zorunda kalmaları, bir ölçüde iç muhalefetin sesini çok yükseltmiş olmasından da kaynaklanıyordu.

Aslına bakarsanız, bugün bu muhalefetin denetim altına alınması pek kolay değil. Bir merkezi yok, bir kaynağı yok, bir örgütsel yapılanması yok. Ama bu gerçeklikler muhalefetin hem güçlü hem zayıf yönleri olduğu anlamına geliyor. Zayıflıklarına bakalım: İnsanlar yalnız oldukları hissine kapılıyor; çünkü sokağa baktığınızda yapılmakta olan bir şeyler görmüyorsunuz. Ayrıca sürekliliğe sahip bir aktivizmin mevcut olmadığı yanılsamasını ayakta tutmak da mümkün. Büyük gösteriler ya da göze çarpacak eylemler görülmüyor. Ara sıra böyle eylemler yapılıyor; ama her zaman yapılmıyor. Ayrıca gruplar arası iletişime pek rastlanmıyor. Dolayısıyla birbirine paralel olarak çok farklı örgütlenmeler gelişiyor olabilir, ama bu hareketler kendilerini besleyemiyorlar ve bulundukları noktadan da ileri gidemiyorlar. Bunların hepsi zayıflıktır. Öte yandan böyle bir muhalefetin güçlü yönü, ezilmesinin çok zor olmasıdır. Çünkü ezilecek bir şey yoktur: Biri ortadan kaldırılırsa, yerini bir başkası alır.

Uzun vadeli bir değerlendirme yaptığımda, şu anda her şeyin daha pasif, daha durgun olduğu ve topluma daha fazla doktrin aşılandığı görüşüne katılmıyorum. Eğer bir şey söyleyeceksek, bunun tam tersinin geçerli olduğunu söyleyebiliriz. Ama bugünkü muhalefete bakıp şu açıdan daha fazla olduğunu veya şu açıdan daha az olduğunu da söyleyemeyiz. Yalnızca bugünkü muhalefetin gerçekten daha farklı olduğu söylenebilir.

Bunu çeşitli biçimlerde görebilirsiniz. Örneğin, Reagan yönetiminin politikalarına karşı toplumsal muhalefet yükselişe geçti. Her zaman büyük bir muhalefet olmuştu ve bu muhalefet 80'ler boyunca yükselişe geçti.[7] Medyaya bakalım: Bazı küçük değişiklikler

oldu ve eskiye göre daha büyük bir açıklık gözleniyor. Muhaliflerin medyada kendine yer bulması, yirmi yıl öncesine göre bugün daha kolay. Tabii o kadar da *kolay* değil. Muhaliflerin medyadaki görünürlük oranı belki yüzde 0,1'ken şimdi diyelim yüzde 0,2'ye çıktı; ama bir farklılık var. Aslına bakarsanız bugün kurumların *içinde* 60'ların kültürü ve deneyimlerinin içinde yetişmiş insanlar dahi var. Bu insanlar medyaya, üniversitelere, yayınevlerine ve siyasi sisteme bir ölçüde girmiş durumdalar. Bunun da bir etkisi var.

Ya da Carter yönetiminin insan hakları politikalarına bakalım. Aslında bu politikaların *gerisinde* Carter yönetimi yoktu, Kongre vardı. Bu politikalar Carter yönetiminin sınırlı bir ölçüde uymak zorunda kaldığı, ama aslında Kongre'nin hazırladığı insan hakları programlarıydı. Bu programlar 1980'lerde de sürdürüldü: Reagan yönetimi de bu politikalara bir ölçüde uymak zorunda kaldı. Ve bu politikaların belli sonuçları da oldu. Evet, söz konusu politikaları çok sahtekârca ve ikiyüzlüce kullandılar; bunu biliyoruz. Yine de bu politikalar sayesinde hayatları kurtulan birçok insan oldu. Peki bu politikalar ve bunlara dayanan programlar kimin fikriydi? İzini sürdüğünüzde, bu programların ardında sonradan Kongre asistanı olan 1960'ların çocuklarını görürsünüz. Çeşitli yerlerde gözlediğimiz ve yönetimi hedef alan toplumsal baskıyı amaçları doğrultusunda kullanarak bu yasaların hazırlanması için bastıranlar onlardı. Önerileri, önce Kongre'nin birkaç bürosunda gündeme gelmiş, sonunda da Kongre'nin hazırladığı yasalara girmiştir.[8] Aynı dönemde İnsan Hakları İzleme Örgütü gibi yeni insan hakları örgütleri kurulmuştur. Bütün bunların sonunda, insan hakları meselelerini dış politika gündeminin ön sıralarına almak için retorik düzeyde de olsa bir vaatte bulunmak zorunda kaldılar. Bunun da azımsanmayacak bir etkisi oldu. Doğru, samimi değildir; kuşkusuz buna ilişkin örnekler gösterebilirsiniz. Ama yine de bir etkisi olmuştur.

ABD'nin Kiralık Terörist Devletler Ağı

KADIN: Bunları söylemeniz gerçekten de hayret verici, ben hiç de böyle bir izlenim edinmemiştim. Reagan yönetiminin ilgilendiği tek insan hakları meselesi Sovyet Yahudileriydi. Demek istediğim. Reagan yönetimi Guatemala'da terörü finanse etmeyi sürdürdü.

Fakat nasıl yaptıklarına bir bakın. Arka kapıdan sinsice finanse etmek zorunda kaldılar. Aslında Carter döneminde Guatemala'ya yapılan para yardımı, Reagan dönemine göre daha fazlaydı. Ama bu pek bilinmeyen bir gerçektir. Bakın, Carter yönetimi 1977'de Kongre'nin çıkardığı bir yasayla Guatemala'ya askeri yardımı kesmek zorunda kaldı, resmi olarak da yardımı kesti. Ama Pentagon kayıtlarına bakarsanız, çeşitli hileler sayesinde para yardımının 1980 ya da 1981'e dek normal seviyede devam ettiğini

görürsünüz. Basında bundan hiç bahsedilmedi, ama kayıtlar para yardımının o tarihe dek sürdüğünü gösteriyor.[9] Reagan yönetimi para yardımını tümüyle durdurmak zorunda kaldı; aslında bunun yerine kiralık devletlere yöneldi.

Bakın, 1980'lerin ilginç yönlerinden biri de, bu dönemde ABD'nin dış müdahalelerini büyük ölçüde kiralık devletler üzerinden yürütmek zorunda kalmasıdır. ABD'nin kiralık devletlerden oluşan kocaman bir ağı var. İsrail bu devletlerin başında geliyor. Ama bu ağ Tayvan'ı, Güney Afrika'yı, Güney Kore'yi, Dünya Antikomünist Birliği'nde yer alan devletleri, Batı yarıküreyi birleştiren çeşitli askeri grupları, maddi katkı sağlayan Suudi Arabistan'ı ve Panama'yı da içeriyor. Noriega bu meselenin tam ortasında yer alıyordu. Oliver North'un yargılanması ve İran-kontra duruşmaları gibi olaylarda bu ağın iç yüzünü sadece şöyle bir görebildik. [Oliver North, "İran-kontra" meselesindeki rolü nedeniyle 1989'da yargılanmıştı. "İran-kontra" meselesi, ABD Hükümeti'nin Nikaragua'da solcu hükümete karşı savaşan kontralara para yardımı yapmak için İran'a gizlice silah satmasına dayanan yasadışı bir planlamaydı.] Kiralık devletlerden oluşan uluslararası bir terörist ağ var. Dünya tarihinde yeni bir olgudur bu. İnsanın aklı havsalası almaz. Başka ülkeler terörist kiralar, biz terörist devlet kiralarız. Evet, ne de olsa biz büyük ve güçlü bir ülkeyiz.

Aslında North'un duruşmasında bazı şeyler ortaya çıkmıştı. Doğrusu ben şaşırmıştım, çünkü pek bir şeyin ortaya çıkacağını sanmıyordum. Bu duruşmada ilginç bir nokta kayıtlara geçirildi. Hani şu atıfta bulunulan, 42 sayfalık meşhur belgeden söz ediyorum. Bilmem, aranızda gören var mı?[10] Bakın, hükümet gizli belgelerin yayımlanmasına izin vermedi, ama bir özetin yayımlanmasına izin verdi. Yargıç da bu özeti "bunu gerçek olarak kabul edebilirsiniz, artık sorgulamıyoruz, çünkü hükümet tarafından onaylanmıştır" diyerek jüriye sundu. Aklıma gelmişken, bu adı geçen belgenin bir dezenformasyon olmadığı anlamına gelmiyor; daha çok hükümetin herkesin gerçek diye bunu bilmesini istediği anlamına geliyor. Belgenin içeriğinin doğru olup olmaması başka bir sorun. Ama bu 42 sayfalık belge çok ilginç doğrusu. ABD'nin yönettiği *büyük* bir uluslararası terör ağının taslağını çiziyor. Bu ağda yer alan ülkelerin bir listesini ve onların bu ağa katılmasını sağlamak için bizim başvurduğumuz yöntemlerin bir listesini sunuyor. Bu vakada her şey tek bir noktaya, Nikaragua'daki savaşa odaklanmıştı. Fakat sürmekte olan başka birçok operasyon vardı. Bakış açınızı genişletecek, diyelim Angola, Afganistan ve başka ülkelere de bakacak olursanız, daha fazla parçayı bir araya getirebilirsiniz. Başlıca oyunculardan biri İsrail'dir: İsrail, ABD'nin Siyah Afrika'ya nüfuz etmesine ve Guatemala'daki soykırımı desteklemesine yardımcı oldu. Ayrıca, ABD Güney Amerika'nın güneyindeki askeri diktatörlüklerle doğrudan ilişki kuramadığında, İsrail bunu bizim adımıza yaptı.[11] İsrail gibi askeri bakımdan gelişmiş ve teknolojik açıdan yetkin bir kiralık devletinizin olması paha biçilmez değerdedir.

Ama asıl mesele, kiralık devletlerin yer aldığı böyle büyük bir uluslararası terörist ağın kurulmasına neden ihtiyaç duyulduğudur. Bu ihtiyacın nedeni şuydu: ABD Hükümeti artık istediği zaman doğrudan müdahalede bulunamıyordu. Bu nedenle, yapmak istediği şeyi bir hayli verimsiz yollara başvurarak yapmak zorunda kaldı. Kennedy'nin ve Johnson'ın yaptığı şey, yani deniz piyadelerini gönderivermek daha etkiliydi. Deniz piyadelerini göndermek etkili bir çözümdür, etkili bir öldürme makinesidir. Teşhir edilmeyecektir, işlere engel olmayacaktır ve bu yola başvururken işleri gizli saklı yürütmenize de gerek yoktur. Dolayısıyla, evet haklısınız. Reagan yönetimi Guatemala'yı *desteklemiştir*; ama bu dolaylı bir destektir. Yönetim, İsrailli danışmanlarını ve Tayvanlı kontrgerilla ajanlarını göndermek zorunda kalmıştır.

Bir tek örnek durumu açıklamaya yeter. Nikaragua'da başlıca kontra birimi FDN'nin İstihbarat Servisi Başkanı Horacio Arce, altı ay önce karşı tarafa geçti. Arce, bugüne dek taraf değiştiren en önemli kişidir. Tabii bu olay ABD'de haber bile yapılmadı, ama Meksika'da Arce'yle uzun röportajlar yapıldı.[12] Arce'nin, gördüğü eğitimin ayrıntıları da dahil, anlatacak çok şeyi vardı. Zamanında Florida'daki Eglin Hava Kuvvetleri Üssü'ne yasadışı bir biçimde getirilmişti. Arce, Florida'da ve daha sonra paraşüt eğitimi için gönderildiği San Salvador'da gördüğü eğitimi ayrıntılarıyla anlattı. Birçok farklı ülkeden eğitmenlerle çalışmışlardı: İspanyollar, İsrailliler, Porto Rikolular, Kübalılar, Tayvanlılar, Dominikliler. Miskito Kızılderilileri için özel Japon eğitmenler vardı. Büyük bir operasyon yürütülüyordu. Her şey gizliydi ve gayet açık ki hepsi de yasadışıydı.

Tabii ölümcül bir operasyondu bu. 1980'lerde sadece Guatemala'da muhtemelen yüz bin insanın öldürülmesinden, halk hareketlerinin büyük kısmının yok edilmesinden söz ediyorum.[13] Ölümcül bir operasyondu; ama eğer son yirmi beş yılda ABD'deki iç muhalefet tarafından kabul ettirilen sınırlamalar olmasaydı durum çok daha kötü olurdu. Bence asıl önemli mesele buydu. Halk hareketlerinin buradaki kazanımlarını ölçmek istiyorsanız, mevcut olmasalardı işler nasıl olurdu diye sormalısınız. Manzara, 60'lardaki Güney Vietnam'dan pek farklı olmazdı. Güney Vietnam yıkıma uğratılmıştı ve bir daha kendine gelemeyecek durumdaydı. Unutmayın, ABD için Orta Amerika, Vietnam'dan çok daha önemlidir. Orta Amerika'yı denetim altında tutma yönünde tarihsel bir kararlılık vardır, orası bizim arka bahçemizdir. Amerikan iş dünyası, Doğu Asya Japonya için neyse Orta Amerika da ABD için öyle olsun ister. Sömürülecek ucuz işgücünün sağlandığı bir bölge olsun ister. Ne var ki Reagan yönetimi, Kennedy'nin ABD açısından marjinal bir bölge olan Vietnam'da yaptığı şeyi yapıp Orta Amerika'ya doğrudan müdahalede bulunamadı. İşte bu büyük bir değişimdir. Ben bu değişimin, öncelikle ülke içi muhalefet sayesinde mümkün olduğu kanısındayım.

Peki sonuçta, İran-kontra duruşmaları neyi gösterdi? Bu duruşmalar, hükümetin yeraltına sürüldüğünü göstermiştir. Peki, hükümet neden yeraltına sürülmüştür; neden

her şeyi açıkça, ortada ve herkesin gözünün önünde yapmamıştır? Yapamamıştır. Yapamamıştır, çünkü kendi halkından korkuyordu. Biliyorsunuz, bu önemlidir. Bir hükümetin terör eylemlerini yürütmek için derinlere, yeraltına inmesi ender görülen bir durumdur. İstisnai bir durumdur bu; hatta tarihte bir örneğinin bulunduğunu sanmıyorum.

Üçüncü Dünya Hükümetlerinin Devrilmesi

KADIN: Şili'deki Allende darbesi de göz önünde gerçekleşmedi, yeraltından yürütüldü. [Şili Başkanı Salvador Allende 1973'te CIA tarafından planlanıp düzenlenen bir darbeyle devrilmişti.]

Allende'nin devrilmesi yeraltından yürütüldü, ama o bir kereliğine olup biten bir olaydı. O vakada bile darbenin farklı bir biçimde yürütüldüğünü gözden kaçırmamamız gerekir: Şili'deki darbe klasik yollarla gerçekleştirilmiş bir darbeydi. İran-kontra olayının İran tarafında olanlar gibiydi. Bakın, bir hükümeti devirmek istiyorsanız, klasik bir yöntem vardır: Askeriyesini silahlandırırsınız. Bu değişmez bir kuraldır ve nedenleri de açıktır. Diyelim ki bir hükümeti devirmek istiyorsunuz; peki bu işi sizin için kim yapacak? Tabii ki askeriye yapacak; hükümetleri onlar devirir. Aslında dünyanın her yerine askeri yardımda bulunmanın ve askeri eğitim vermenin başlıca gerekçesi budur: O ülkenin asıl önemli olan kurumunda, yani ordudaki adamlarımızla teması korumaktır.

Amerikan gizli belgelerini okursanız, bu durumun aslında açıkça ifade edildiğini görürsünüz. Örneğin [dönemin savunma bakanı] Robert McNamara'yla [Başkan'ın Ulusal Güvenlik İşleri özel yardımcısı] McGeorge Bundy arasında 1965'te gerçekleşmiş bir iç yazışma vardır. Artık gizliliği kaldırılmış olan bu yazışmada Latin Amerika ayrıntılı bir biçimde tartışılmıştır. Yazışmada Latin Amerika ülkelerinde askeriye, hükümetin "ulusun refahını" —tabii sonradan anlaşıldığı üzere Amerikalı çokuluslu şirketlerin refahını— gözetmediği yargısına varırsa, askerlerin sivil hükümetlerin devrilmesinde nasıl bir rol oynayabileceği üzerinde durulmuştur.[14]

Dolayısıyla bir hükümeti devirmek istiyorsanız, o ülkedeki askeriyeyi silahlandırırsınız ve tabii sivil hükümetin çalışmasını zorlaştırırsınız. Şili vakasında yapılan şey budur: Askeriyeyi silahlandırdık, ekonomik kaos yaratmaya çalıştık ve askeriye de yönetimi ele geçirdi.[15] Tamam, bu klasik tarzdır. Aslında bu anlattığım, İran-kontra meselesinde İran tarafında olup bitenlerin hemen hemen aynısıydı. Bence İran askeriyesine silah sevkiyatı yapılmasının, [1985'ten itibaren Lübnan'daki İran yanlısı gruplar tarafından alıkonulan] Amerikalı rehineleri serbest bırakmak için gizli bir anlaşma yapılmış olmasıyla da, "Ekim Sürprizleri"yle de bir ilgisi yoktu [Reagan'ın seçim kampanyasını

yürüten ekibin gizlice İran'a, önceden alıkonulan Amerikalı rehinelerin salıverilmesinin 1980'deki başkanlık seçimi sonrasına ertelenmesi koşuluyla silah gönderme vaadinde bulunduğu teorisi]. Bu silah sevkiyatı, klasik yöntem uyarınca İran askeriyesinin silahlandırılmasından başka bir şey değildi. Böylece İran askeriyesi darbe yapacak ve Şah döneminin eski düzeni yeniden kurulabilecekti. Bu yönde birçok kanıt vardır, isterseniz bahsedebilirim.[16]

Fakat Şili tam anlamıyla klasik bir operasyondu; evet bir anlamda gizliydi, ama tümüyle değil. Örneğin Şili askeriyesinin silahlandırılması tümüyle açıktan yürütüldü, halka açık kayıtlara geçti ve hiçbir zaman da gizlenmedi.[17] Ama ABD'de bu meseleyi kimse incelemedi; çünkü medya ve entelektüel kesim çok disiplinlidir. Sıradan insanların ise Pentagon kayıtlarını okumaya ve olup bitenleri ortaya çıkarmaya ayıracak zamanları yoktur. Dolayısıyla kimsenin olup bitenleri bilmemesi anlamında bu operasyon gizliydi; fakat bu bilginin tümüne halka açık kayıtlardan ulaşılabiliyordu, yani ortada gizli saklı bir şey yoktu. Aslında Şili'de yapılanlar normal bir CIA operasyonuydu. Endonezya'da Sukarno'nun [1965'te ABD destekli bir darbeyle] devrilmesine benziyordu.[18] Endonezya'daki darbenin bazı gizli yönleri vardı; hâlâ da açığa çıkmamış yönleri vardır. Ama gerçek anlamda derinden yürütülen, gizli bir operasyon değildi. 1980'lerin ortalarında Orta Amerika'da yapılanlara benzemiyordu. Büyüklük bakımından bu operasyonlar çok farklıdır.

Demek istediğim, daha önce de gizli operasyonlar *olmuştu:* bunun yeni bir eğilim olduğunu ileri sürmek istemiyorum. Örneğin 1953'te İran Hükümeti'nin gizlice devrilmesi de böyle gizli bir operasyondur.[19] Guatemala Hükümeti'nin 1954'te devrilmesi de gizli bir operasyondu ve yirmi yıl boyunca gizli tutuldu.[20] Kennedy yönetiminin Domuzlar Körfezi'nden hemen sonra başlattığı, en büyük uluslararası terörist operasyon olma unvanını şimdiye dek kaptırmamış olan Firavun Faresi Operasyonu da gizliydi.

ERKEK: Firavun Faresi Operasyonu mu? O hangisiydi?

Firavun Faresi Operasyonu. Domuzlar Körfezi çıkarması girişiminin başarısızlıkla sonuçlanmasından hemen sonra, [30 Kasım 1961'den itibaren] Kennedy Küba'yı hedef alan büyük bir terörist operasyon başlattı. Çok büyük bir operasyondu, sanırım yıllık bütçesi 50 milyon dolar civarındaydı —ki bu bilinen rakam. Bu operasyonda yaklaşık iki bin beş yüz kişi yer alıyordu. Beş yüz kadarı Amerikalıydı ve iki bin kadarı da "varlık" denilen kişilerdi. "Varlık" derken, Kübalı sürgünler kastediliyordu. Operasyon Florida'dan başlatıldı ve tümüyle yasadışıydı. Uluslararası hukuku bir yana bırakalım —uluslararası hukuktan bahsedemeyiz bile— ulusal hukuka da aykırıydı. Çünkü Amerikan topraklarında gerçekleşen bir CIA operasyonu yasadışıdır.[21] Ciddi bir operasyondu: Oteller havaya uçuruldu, balıkçı tekneleri batırıldı, sanayi tesisleri havaya

uçuruldu, uçaklar bombalandı. Çok ciddi bir terörist operasyondu. Bu operasyonun en bilinen kısmı suikast girişimleridir. Castro'ya bilinen sekiz suikast girişiminde bulunuldu.[22] Bu bilgilerin çoğu, 1975'te Senato Kilise Komitesi'nin oturumlarında ortaya çıktı. Operasyonun diğer kısımları hakkındaki bilgiler de bazı iyi araştırmacı gazetecilik çalışmaları sayesinde açığa çıkarıldı. Firavun Faresi Operasyonu bugün hâlâ devam ediyor olabilir —bu tür bilgileri genellikle birkaç yıl sonra öğrenebiliyoruz. Ama 1970'ler boyunca bu operasyon kesinlikle devam etmiştir.[23]

İsterseniz size bu operasyon çerçevesinde gerçekleşmiş ve yaklaşık bir yıl önce açığa çıkan bazı olayları aktarayım. Evet, yaklaşık bir yıl kadar önce Firavun Faresi Operasyonu'nun dünyayı havaya uçurabileceği anlaşıldı. Küba füze krizi hakkında [1962'de ABD ile SSCB Küba'daki Sovyet füzeleri yüzünden kapıştılar] yeni açıklanan belgeleri kaçınız inceleme fırsatı buldu, bilmiyorum; ama bu belgeler çok ilginçtir. Ruslarla görüşmeler yapıldı, şimdi Kübalılarla bazı görüşmeler yürütülüyor. Sonunda Bilgi Edinme Özgürlüğü Yasası uyarınca birçok belge yayımlandı. İşte bu belgeler, Küba füze krizi hakkında çok farklı bir tablo çiziyor.

Ortaya çıkan şeylerden birisi şu: Kriz sırasında Ruslarla Kübalıların gündemleri farklıydı. Bakın standart görüş Kübalıların Rusların kuklası olduğunu söyler. Öyle der, ama bu doğru değildir; hiçbir zaman böyle bir durum söz konusu olmamıştır. Buna inanmak insanların işine gelebilir; ama doğru değildir. Aslında Küba'nın kendine özgü kaygıları vardı: Amerika'nın bir işgal girişiminde bulunacağından endişeliydiler. Bugün bu kaygıların çok yerinde olduğu anlaşılıyor. ABD'nin Ekim 1962'de uygulanması düşünülen bir işgal planı vardı. Füze krizi de Ekim 1962'de yaşanmıştı. Aslında ABD donanmasına ve ordusuna ait birimler füze krizinden önce bir işgal girişimi için konuşlandırılmıştı. Bu durum, Bilgi Edinme Özgürlüğü Yasası'yla açıklanan belgelerde açığa çıktı.[24] Elbette böyle bir şeyin olduğu burada her zaman reddedildi. Eğer McGeorge Bundy'nin askeri sistemle ilgili kitabını okuduysanız, Bundy'nin bir işgal planının varlığını reddettiğini görmüşsünüzdür. Ama böyle bir planın olduğu doğrudur ve şimdi elimizde bunu kanıtlayacak belgeler de mevcut.[25] Kübalılar bu saldırı planından kuşkusuz haberdardı; onları harekete geçiren saik de muhtemelen buydu. Öte yandan Ruslar, füze sayısı bakımından Amerikalıların çok gerisinde olmalarından ötürü endişeliydiler. Kennedy'nin iddia ettiği gibi aslında Rusların değil, ABD'nin füze sayısı daha fazlaydı.[26]

Sonunda Kennedy ile Kruşçev arasında krizi sona erdirmeye yönelik o meşhur görüşme yapıldı ve anlaşmaya varıldı. Bundan kısa süre sonra da Ruslar, ABD'yle yaptıkları anlaşmaya uymak için Küba'daki füzelerinin denetimini ele geçirmeye çalıştılar. Bakın bu nokta önemlidir. Füzeler aslında Rusların kontrolünde değildi; Kübalıların elindeydi. Kübalılar füzeleri vermek istemediler; çünkü gayet makul olarak hâlâ bir Amerikan

saldırısı olabileceğinden kaygılıydılar. Kasım başlarında Rusya ile Küba'nın arası açıldı. Füzelerin fiziksel olarak kimin denetiminde olacağı konusunda Rus ve Küba kuvvetleri karşı karşıya dahi geldiler. Çok gerilimli bir dönüm noktasıydı, neler olacağı bilinmiyordu. Sonra tam bu gerilimli dönemin ortasında Firavun Faresi Operasyonu çerçevesindeki eylemlerden biri gerçekleştirildi. Füze krizinin en gergin günlerinde CIA Küba'da bir fabrikayı havaya uçurdu. Olayda Kübalılara göre 400 kişi öldürüldü. Şükürler olsun Kübalılar tepki göstermediler. Ama o sıralarda *bize* böyle bir şey yapılmış olsaydı Kennedy kuşkusuz tepki gösterirdi ve nükleer savaşa girerdik. Nükleer savaşa ramak kalmıştı.

Sonuçta bir nükleer savaşı başlatabilecek bir terör operasyonu söz konusuydu. Bu bilgi bir yıl önce ortaya çıktığında ABD'de haber bile yapılmadı, önemsiz addedildi. Yalnızca iki yerde bahsedildi. Biri ulusal güvenlikle ilgili şu dergilerden birinde, *International Security*'de yayımlanan bir makalenin aslında başka bir konuya gönderme yapan bir dipnotuydu. Diğeri de Dışişleri Bakanlığı'nın üst düzey istihbarat danışmanlarından, aklı başında bir adam olan Raymond Garthoff'un *Küba Füze Krizi Üzerine Düşünceler* (Reflections on the Cuban Missile Crisis) adlı oldukça ilginç kitabıydı. Bu kitapta sözünü ettiğim bilgilerin bir kısmına yer verildi.[27]

Aslında Küba füze krizi hakkında kesinlikle çok şaşırtıcı başka şeyler de açıklandı. Örneğin dönemin ABD Hava Kuvvetleri Komutanı General Thomas Power'ın hükümete danışmaksızın, aslında hükümete *haber bile vermeden* [24 Ekim 1962'de] ABD'de ulusal güvenlik alarmını ikinci seviyeye yükselttiği ortaya çıktı. Bakın, ABD askeri güçleri için güvenlik alarmı seviyeleri vardır: Bunlara "Savunma Durumu" 1, 2, 3, 4, 5 denir. Genellikle "5"tesinizdir, yani hiçbir şey olmuyordur. Sonra Başkan "3'e yükseltin" diyebilir, bu seviye Stratejik Hava Komutası'na bağlı bombardıman uçaklarının havalandırılması anlamına gelir ya da "2'ye yükseltin" der, bu da "vurmak üzere hazır olun" demektir. Sonra "1"e çıkarsınız ve vurursunuz. İşte bu adam, General Power alarm seviyesini tek taraflı olarak yükseltmişti.

Şimdi alarm seviyenizi yükselttiğinizde, ne yaptığınızı Ruslara ve başka büyük güçlere bildirmeniz gerekir. Bir şeyler olduğunu onlar da öğrenirler; ne yaptığınızı, Stratejik Hava Komutası'na bağlı bombardıman uçaklarının havalandığını ve gemilerin konuşlanmaya başladığını görebilirler. Bütün bunlar görülmek *anlamına gelir*. Düşünün, üst düzey ABD generallerinden biri füze krizinin ortasında, açıkça güvenlik alarmını nükleer savaş seviyesine yükseltiyor ve Washington'a haber vermiyor. Savunma Bakanlığı'nın bile bundan haberi yoktu. *Rus* Savunma Bakanlığı biliyordu; çünkü istihbarat servisleri haber almıştı. Ama Washington bilmiyordu. Bu general de bunu sırf Rusları küçümsediği için yaptı. İşte bu mesele yaklaşık bir yıl önce açıklandı.[28]

ERKEK: Peki o zaman Ruslar güvenlik alarmlarını bir üst seviyeye çıkardılar mı?

Hayır, Ruslar tepki göstermedi. Bakın tepki göstermiş olsalardı ne olacağını görürdük; Kennedy de zaten büyük ihtimalle füzeleri ateşlerdi. Fakat Kruşçev tepki göstermedi. Aslında bu dönemde Ruslar son derece pasifti, pek fazla tepki göstermediler. Çünkü korkmuşlardı. Mesele şuydu: ABD askeri güç bakımından büyük bir üstünlüğe sahipti. Demek istediğim, ABD ordusu ortada gerçek bir sorun olmadığını düşünüyordu. Sadece savaş *istiyorlardı*, çünkü bizim Rusları temizleyeceğimiz kanısındaydılar.[29]

KADIN: Şimdi siz ABD'nin Küba füze krizini kasten mi yarattığını söylüyorsunuz?

Tam olarak bunu söylemiyorum. Bunlar kriz döneminde yaşanan olaylar. Krize nasıl vardık, o biraz daha farklı bir hikâye. Kriz, Rusların Küba'ya füze yerleştirmeleriyle başladı, ABD füzelerin yerleştirildiğini gördü ve buna göz yummak istemedi. Ama her olay gibi bunun da bir arka planı vardı ve bu arka planın bir kısmı ABD'nin o dönemde Küba'ya saldırmayı planlamasından oluşuyordu. Ruslar da, Kübalılar da bunu biliyordu. Amerikalılar bilmiyordu, yani Amerikan *halkı* bilmiyordu. Gerçi ABD yönetimindeki isimlerin büyük bölümü de bundan habersizdi. Yalnızca çok üst düzeylerde görev yapan isimler biliyordu.

Hükümetin Bazı Bilgileri Gizli Tutması

Hükümetin bazı bilgileri gizli tutmasıyla ilgili olarak şunu vurgulamak gerekiyor: Aslında bu gizliliğin gerekçesi çok büyük ölçüde güvenlik değildir; halkın neler olup bittiğini öğrenmesini engellemektir. Demek istediğim, gizli devlet belgelerinin çoğu otuz yıl gibi bir süre sonra halka açılıyor. Bu sayfalar dolusu belgeyi incelerseniz, güvenlikle ilgili hemen hiçbir kaygıya rastlamazsınız. Bilmiyorum, acaba bu belgelerle ilgili daha yeni bir tez hazırlayan Stephen Zunes [dinleyiciler arasındaki bir profesör] benimle hemfikir mi? Fakat çok çeşitli alanlarla ilgili gizli kayıtları okuduktan sonra bu belgelerin hiçbirinde güvenlikle ya da buna benzer bir kaygıyla uzaktan yakından ilintili hiçbir şeyin olmadığı izlenimi edindim. Gizliliğin başlıca amacı yalnızca halkın olup bitenlerden haberdar olmamasını sağlamaktır.

STEPHEN ZUNES: Tamamen katılıyorum.

Siz de mi böyle düşünüyorsunuz? Biliyorsunuz ben MIT'de çalışıyorum. Bu sayede Pentagon'un füzeleri vs. üzerine çalışan bilim insanlarıyla konuşma fırsatı bulabiliyorum. Onlar da bu gizliliği açıklayacak bir sebep göremiyorlar. MIT'de büyük bir füze laboratuvarını yöneten, atalet güdüm sistemini vs. icat etmiş olan Stark Draper kamuoyuna yönelik konuşmalarında da, özel sohbetlerimizde de güvenlik belgelerinin gizli tutulması için bir gerekçe göremediğini söylemişti. Ona göre bunun tek bir sonucu oluyordu:

Amerikalı bilim insanlarının yeterli düzeyde iletişim kurmasını engelliyordu. En gelişmiş füzelerin nasıl yapılacağını anlatan kitapları tutup Çin'e ya da Rusya'ya verin, Draper'ın umurunda değildir. Her şeyden önce Draper, bu bilgilerle hiçbir şey yapamayacaklarını söylüyor. Sebebi de bir şey yapmalarını mümkün kılacak teknolojik ve endüstriyel düzeyde olmamaları. Eğer o düzeyde *olsalardı* zaten bu füzeleri de icat edebilirlerdi; dolayısıyla aslında onlara bir şey söylemiş olmuyorsunuz. Bütün yaptığınız sadece Amerikalı bilim insanlarının kendi aralarında iletişim kurmasını zorlaştırmak.

Gizli diplomatik kayıtlara gelince... Gerçekten açıklanan belgelerin güvenlikle ilgili bir sır taşıdığını pek düşünemiyorum. Hükümetin sırları halkın marjinalleştirilmesi içindir.

KADIN: O zaman bu görüşü 1950'lerdeki Rosenberg davasına da uygulayabilirsiniz. Rosenbergler'in Ruslara nükleer sırları satarak dünyayı tehlikeye attıkları iddia ediliyordu. [Julius ve Ethel Rosenberg vatana ihanet suçlamasıyla 1953'te Amerikan Hükümeti tarafından idam edildi.]

Rosenbergler'in idam edilmesinin ulusal güvenlikle alakası yoktu. 30'lardaki siyasi hareketleri ortadan kaldırma çabasının bir parçasıydı. İnsanları afallatmak istiyorsanız vatana ihanet davaları son derece güçlü bir yöntemdir. Evet, sonuçta aramızda dolaşan casuslar varsa, başımız gerçekten de belada demektir. Bu tür durumlarda en iyisi hükümeti dinlemek ve düşünmeyi bırakmaktır.

Bakın, bütün hükümetler halklarını korkutmaya ihtiyaç duyar; bunu yapmanın en iyi yolu da işleri bir esrar perdesi ardında yürütmektir. Hükümetin gizeme bürünmesi düşüncesinin izleri, Herodot'a [antik Yunan tarihçisi] dek sürülebilir. Herodot, Medlerin ve diğerlerinin mücadele ederek özgürlüklerini nasıl kazandığını, ama sonra kraliyet kurumunun iktidar etrafında bir esrar perdesi yaratmak üzere icat edilmesiyle birlikte hepsinin özgürlüklerini nasıl kaybettiğini anlatır.[30] Bakın, kraliyetin ardındaki düşünce şudur: Normların ötesinde, sıradan insanların anlamasının beklenemeyeceği başka bir insan türüne ait bireyler vardır. İktidarı bir esrar perdesinin ardına gizlemenin ve korumanın değişmez yolu şudur: İktidarın esrarlı ve gizli görünmesini, sıradan insanın erişemeyeceği bir şeymiş gibi görünmesini sağlarsınız. Aksi halde neden insanlar iktidarı kabul etsinler ki? Diğer yandan, insanlar bazı büyük düşmanların kendilerini yok etmek üzere olduğundan korktukları için iktidarı kabul etmeye eğilimlidir. Bu yüzden de kendilerini korusun diye, yetkiyi Efendi'ye ya da Kral'a veya Başkan'a teslim ederler. Hükümetler böyle işler, *her türlü* iktidar sistemi böyle işler. Bazı bilgilerin gizli tutulması sistemi de bunun bir parçasıdır.

Başka bir parçası da gizli terördür. Eğer toplum doğrudan müdahaleyi ve şiddeti desteklemeyecekse, o zaman şiddete başvurduğunuzu insanlardan gizlemeniz gerekir. Bu yüzden de, hükümetin gizli faaliyetlerinin kapsamının bir anlamda, bir ülkedeki toplum-

sal muhalefete ve aktivizme ilişkin fikir veren oldukça iyi bir gösterge olduğunu düşünüyorum. Hükümetin gizli faaliyetleri, Reagan döneminde önemli ölçüde artmıştır. Bu durum bize halkın "güçlenmesi" hakkında bir fikir veriyor. Hükümetin yeraltı operasyonlarına yönelmesi, halkın gücünün bir yansımasıdır. Biliyorsunuz, bu bir zaferdir.

KADIN: Pek zafere benzemiyor ama.

Valla nereden baktığınıza, nereye baktığınıza göre değişir. Orta Amerika'daki 200 bin ölüye bakarsanız pek zafere benzemiyor. Ama hâlâ hayatta olan 10 milyon insana baktığınızda, zafer gibi görünüyor. Nereye baktığınıza bağlı. Kazanmak istediğiniz şeyi kazanamadınız pekâlâ, ama daha fazlasını da kaybetmiş olabilirdiniz.

Örneğin 1980'lerin El Salvador'una bakalım. ABD'nin El Salvador'da izlediği politikaların amacı toplumsal örgütlerin kökünü kazımak ve bölgede istediğimiz iş ortamı yaratmak üzere Latin Amerika tarzı geleneksel bir rejimi desteklemekti. Bu yüzden bağımsız basın ortadan kaldırıldı, siyasi muhalifler öldürüldü, rahipler ve sendikacılar öldürüldü vs. ABD'de bütün bunları planlayanlar sorunu hallettiklerini düşündüler. Ama bugün sorunun yerli yerinde durduğu görülüyor. Yeni insanlar ortaya çıktı, örgütler yeniden kuruluyor. Evet, sayıları daha az elbette, çünkü çok büyük bir yıkım oldu; ama işte yeniden sahneye çıkıyorlar. B-52'leri ya da 82. Hava İndirme Birliği'ni göndermiş olsaydık, bütün bunlar olmazdı. Yani Üçüncü Dünya'da, Amerika'daki muhalefetin derecesine bağlı olduğunu söyleyebileceğimiz bir hayatta kalma marjı vardır.

Ya da [Ekim 1988'de] Nikaragua'da yaşanan kasırgayı ele alalım. Yıkıcı bir olaydı, ülke ayağa kalkamayabilirdi. Ama Nikaragua'nın bu felaketi atlatabilmesini sağlayanlar Amerikalı muhalifler oldu. Kasırga sonrasında, yardım için muazzam bir meblağ toplandı. Barış Arayışı adlı grup, yani Maryland, Hyattsville'de bir Cizvit merkezinde çalışan topu topu on-on iki kişi hiçbir fona veya finansal kaynağa başvurmaksızın ve medyadan ya da benzeri şeylerden yararlanmadan kendi başına birkaç milyon dolar topladı. Hiçbir kaynağınız olmadan birkaç milyon dolar toplamak kolay değildir, deneyin görürsünüz. Bunu yapabildiler; çünkü Amerikan toplumunun önemli bir kısmı sistemin dışında yer alıyor: Bu insanlar hükümetin söylediklerine inanmıyor, hiçbir şeyi kabul etmiyorlar. Bir örgütleri, medyaları ya da benzeri kuruluşları olmayabilir, ama varlar ve onlara ulaşılabilir. Hiçbir şey olmasa, bir mektupla dahi ulaşılabilir. İşte bu Üçüncü Dünya için bir hayatta kalma marjı yaratabilir.

Medya: Kurumsal Bir Analiz

ERKEK: Medyanın muhaliflere ancak kısıtlı bir düzeyde açık olduğunu söylediniz. Amerikan Hükümeti'nin ve ülkedeki diğer güçlü çıkar odaklarının olayların az çok

istedikleri biçimde haberleştirilmesi veya istedikleri çerçevede sunulması konusunda ne zamandan beri medyanın katkısına güvendiklerini merak ediyorum.

Evet, bütün tarihi incelemedim; ama medyanın 1775'ten beri bu konuda etkin olduğunu söyleyebilirim.

ERKEK: O kadar uzun zamandır mı?

Devrimci Savaş dönemine baktığınızda, o dönemin liderlerinin, örneğin Thomas Jefferson'ın –ki belli bir haklılık payıyla büyük bir özgürlükçü olarak görülür– kendi deyişiyle "eylemleriyle değil ama düşünceleriyle ihanet eden insanların" cezalandırılması gerektiğini söylediğini görürsünüz. Anlamı şudur: Bu insanlar ihanet olarak görülen şeyler *söylerse*, hatta ihanet olarak görülen şeyler *düşünürse* cezalandırılmalıdırlar. Zaten Devrimci Savaş sırasında da muhalif düşünceler şiddetle bastırılmıştı.[31]

İşte o zamandan beridir bu durum devam ediyor. Bugün yöntemler biraz daha farklı. Artık medyanın olayları egemen kurumların çıkarlarına hizmet edecek bir çerçevede sunması kuvvet tehdidiyle sağlanmıyor. Bugün daha ince mekanizmalar söz konusu. Yine de medyada ve eğitim kurumlarında muhalif görüşlerin şu ya da bu biçimde tırpanlanması veya marjinalleştirilmesi görevini yerine getiren karmaşık bir süzgeç sistemi vardır. Aslında ortaya çok benzer bir sonuç çıkıyor: Medyanın "sağ" ya da "sol" olarak sunduğu görüşler özel girişimin ihtiyaçlar aralığını yansıtan, sadece sınırlı bir tartışma yelpazesine denk düşüyor. Fakat bu "kabul edilebilir" görüşlerin ötesinde aslında herhangi bir şeyin yer almasına izin verilmiyor.

Dolayısıyla medyanın yaptığı iş aslında –Soğuk Savaş olsun, ekonomik sistem veya "ulusal çıkarlar" olsun– propaganda sisteminin bu konulara dair ana fikirlerini ifade eden varsayımlar dizisini ele almak, sonra da bu çerçeve *dahilinde* kalan bir tartışma yelpazesi sunmaktır. Böylece tartışma yalnızca bu varsayımları daha da güçlendirmeye yarar. Bu varsayımlar, insanların kafasına yerleştirilerek mümkün olan görüşler yelpazesinin tamamının bundan ibaret olduğunun düşünülmesi sağlanır. Bizim sistemimizde "devlet propagandası" denilen şey, totaliter bir toplumda rastlayabileceğimiz gibi işlemez. Totaliter sistemlere göre daha örtülü bir şekilde işler, önceden kabul edilmiştir ve ana-akım tartışmalara kabul edilen insanların arasındaki tartışmanın çerçevesini oluşturur.

Aslında Batılı doktrin aşılama sistemlerinin doğası diktatörler tarafından genellikle anlaşılamamıştır. Diktatörler propaganda amacıyla resmi doktrinlerin temel varsayımlarını içeren "eleştirel bir tartışma" yürütmenin, bu yolla sahici ve akılcı eleştirel tartışmayı marjinalleştirip bertaraf etmenin faydasını anlayamamışlardır. Bazen "özgürlük

koşullarında beyin yıkama" da denilen bir sistemde eleştirmenler ya da en azından "sorumluluk sahibi eleştirmenler" tartışmayı kabul edilebilir sınırlar içinde tutarak davaya büyük bir katkıda bulunur. Eleştirel seslerin hoş görülmesinin, hatta onurlandırılmasının sebebi de budur.

ERKEK: Peki ama, böyle bir durumun yaratılmasını sağlayan "süzgeçler" tam olarak nelerdir? Gerçekten muhalif görüşlerin medyanın dışında tutulması tam olarak nasıl sağlanıyor?

Şimdi, Amerikan medyasının çeşitli katmanları, çeşitli bileşenleri vardır. En basitinden marketten aldığınız *National Enquirer* ile *Washington Post* aynı değildir. Ama haberlerin ve bilginin sunumundan söz etmek istiyorsanız temel yapının şöyle olduğunu söyleyebilirim: Kimi zaman "gündem belirleyici" diye anılan medya kuruluşları vardır. Başka küçük medya birimlerinin az çok uyması gereken temel çerçeveyi belirleyen birkaç büyük medya kuruluşudur bunlar. Büyük medya kurumları temel kaynaklara sahiptir. Ülkenin dört bir yanına dağılmış küçük medya kuruluşlarının da büyük grupların sunduğu çerçeveyi alıp ona uyması gerekir. Çünkü diyelim ki Pittsburg'daki veya Salt Lake City'deki gazeteler Angola hakkında bilgi edinmek isterlerse pek azı kendi muhabirlerini, kendi analistlerini vs. oraya gönderebilecektir.[32]

Şimdi bu büyük medya gruplarına baktığımızda, bazı önemli ortak özellikleri olduğunu görürüz. Öncelikle gündemi belirleyen bu kurumlar büyük şirketlerdir; aslına bakarsanız büyük kârlar elde eden mega-şirketlerdir. Çoğu da daha büyük holdinglere bağlıdır.[33] Diğer şirketler gibi onların da satacakları bir ürünleri ve bu ürünü satmak istedikleri bir pazar vardır. Ürün, okuyucular, dinleyiciler ve izleyicilerdir. Pazar da reklam veren kuruluşlardır. Özetle bir gazetenin ekonomik yapısı, okuyucuları başka işletmelere satmasından oluşur. Bakın, gerçekte yaptıkları halka gazete satmaya çalışmak değildir. Aslına bakarsanız mali krizde olan yayınlar genellikle tirajı *azaltmaya* ve okur profilini yüksek gelir sahiplerinden oluşacak şekilde değiştirmeye çalışırlar. Çünkü okurların daha yüksek gelirli kesimden oluşması reklam fiyatlarını artırır.[34] Yani aslında yaptıkları şey okuyucuları, dinleyicileri ve izleyicileri başka işletmelere satmaktır. *New York Times*, *Washington Post* ve *Wall Street Journal* gibi gündem belirleyici medya ise çok ayrıcalıklı ve seçkin okuyucuları başka işletmelere satar. Bu yayınların okurlarının büyük bir bölümü "siyasi sınıf" denilen, toplumumuzda karar oluşturma mekanizmalarında yer alan sınıfın mensuplarıdır.

Tamam, zeki bir Marslı olduğunuzu, bu sistemi şöyle yukarıdan incelediğinizi bir düşünün. Büyük şirketlerin görece ayrıcalıklı okuyucuları, dinleyicileri ve izleyicileri başka işletmelere sattığını görürsünüz. "Peki, bu düzenin sonucunda dünyaya ilişkin bir tablo çizsek acaba nasıl olurdu?" diye sorabilirsiniz. Akla yatkın bir cevap vere-

lim: Alıcıların, satıcıların ve pazarın ihtiyaçlarını, çıkarlarını ve bakış açılarını tatmin eden görüşleri ve siyasi bakış açılarını ortaya koyardı bu tablo. Demek istediğim, asıl böyle *olmaması* çok şaşırtıcı olurdu. Bu yüzden bunu "teori" ya da buna benzer bir kavramla adlandırmıyorum. Bu yalnızca bir gözlemdir. Ed Herman ve benim medyaya ilişkin kitabımızda [*Rızanın İmalatı* (Manufacturing Consent)] "Propaganda Modeli" olarak adlandırdığımız şey gerçekten sadece bir çeşit bildik doğrudan ibarettir. *Rızanın İmalatı*, sadece kurumların kendi çıkarları için çalışmasını beklememiz gerektiğini; çünkü böyle yapmazlarsa ömürlerinin uzun olmayacağını söyler. Yani "Propaganda Modeli"nin öncelikle medya üzerine düşünmemize katkıda bulunacak bir araç olarak yararlı olabileceğini düşünüyorum. Gerçekten de bundan daha derin bir şey ifade etmiyor.[35]

"Propaganda Modeli"nin Test Edilmesi

KADIN: Bu aracı nasıl kullandığınızı kısaca anlatabilir misiniz?

Bizim, *Rızanın İmalatı*'nda temelde yaptığımız şey iki modeli karşılaştırmaktı: Medyanın nasıl işlemesi *gerektiğini* ve nasıl *işlediğini* karşılaştırdık. İlk model az çok geleneksel bir kavrayışı yansıtır. Geçenlerde *New York Times*'taki bir kitap eleştirisinde "hükümetin karşısında bir ağırlık noktası oluşturmak anlamında medyanın geleneksel Jeffersoncı rolünden" söz ediliyordu. İlk model işte bu kavrayışa dayanır. Başka bir deyişle medya aksi, dik kafalı olmalı ve her zaman her yerde bulunmalıdır. Yetkililerin de halkın bilgi edinme hakkının korunması ve halkın siyasi süreçler üzerinde anlamlı bir denetime sahip olabilmesi adına medyanın onlara yaptığı eziyete katlanması gerekir.[36] ABD'de medyaya ilişkin standart kavrayış budur ve medyadaki insanların çoğu da bu kavrayışı olduğu gibi benimser. Alternatif kavrayış ise medyanın ülke ekonomisine egemen olan, bu yüzden de hükümet üzerinde büyük ölçüde denetim sahibi olan ayrıcalıklı grupların ekonomik, toplumsal ve siyasal gündemlerini savunan ve aşılayan bir dünya tablosu sunacağıdır. "Propaganda Modeli"ne göre medya konuları seçme, ilgi alanlarını belirleme, meselelere belli bir çerçeve kazandırma, bilgileri süzme, analizleri belli alanlara odaklama, vurgulama ve tonlama biçimiyle ve buna benzer başka birçok teknik kullanarak bu ayrıcalıklı grupların toplumsal amaçlarına hizmet eder.

Şunun altını çizeyim: Bunların hiçbiri, herhangi bir zaman diliminde medyanın devlet politikaları ile daima hemfikir olacağı anlamına gelmiyor. Hükümet üzerindeki denetim, toplumumuzdaki çeşitli seçkin gruplar arasında el değiştirir. Bu nedenle, belli bir zaman diliminde hükümet üzerinde denetim kurmuş olan iş dünyasının şu ya da bu kesimi, seçkin siyasi yelpazenin yalnızca *bir bölümünü* yansıtır. Seçkin siyasi yelpazede kimi

zaman taktik anlaşmazlıklara rastlanır. "Propaganda Modeli" aslında seçkin çevrelerin bakış açılarını temsil eden bütün bu *yelpazenin* medyaya yansıyacağı ve temelde bunun ötesine geçen hiçbir bakış açısının medyada yer almayacağı öngörüsünde bulunur.

Peki ama bunu nasıl kanıtlayacağız? Bu geniş ve karmaşık bir konudur; ama öncelikle temel önem taşıyan dört gözlemimi aktarmama izin verin. Sonra isterseniz ayrıntılara ineriz. İlk gözlemim şu: "Propaganda Modeli" aslında seçkinleri önemli ölçüde savunur. Aslına bakarsanız, Batı'da seçkin demokrat düşünürler arasında medyanın ve genelde entelektüel sınıfın bir propaganda işlevi görmesi *gerektiğini* savunan önemli bir gelenek mevcuttur. Entelektüel sınıfın "halkın düşüncesi"* denilen şeyi denetim altına alarak toplumun genelini marjinalleştirmesi beklenir.[37] Anglo-Amerikan demokrasi düşüncesine üç yüz yılı aşkın bir süre hâkim olmuş ve bugüne dek hâkimiyetini koruyan bu düşünme biçiminin izlerini Batı'daki ilk büyük demokratik halk devrimine, yani 1640'lardaki İngiliz iç savaşına dek sürebilirsiniz. [İngiltere'deki iç savaş, 1642'den 1648'e dek Kral ve Parlamento taraftarları arasında egemenlik için meydana gelen silahlı bir ihtilaftır.]

Bakın, İngiltere'deki iç savaşta, bir yanda Parlamento'dan yana saf tutan toprak sahibi soylular ve yükselen tüccar sınıfı, diğer yandaysa daha geleneksel seçkin grupları temsil eden Kralcılar vardı. Her iki taraftaki seçkinler, kendi aralarındaki bu mücadele bağlamında gelişmeye başlayan toplumsal kargaşa ortamından endişe duyuyorlardı. Demek istediğim, her şeye meydan okuyan halk hareketleri türemişti. Efendiyle köle arasındaki ilişkilere, otoritenin haklarına toptan karşı çıkıyorlardı. Matbaa makinesi yeni icat edildiğinden birçok radikal yayın ortaya çıkmıştı. İç savaşta çatışan taraflardaki seçkinler toplumun birden kontrolden çıkmasından endişe duyuyorlardı. Onların deyişiyle halktan insanlar, "herhangi bir hukuk kuralına boyun eğme tevazuunda bulunmayacak kadar meraklı ve kibirli" olmuşlardı.[38] Yani Kral da Parlamento da insanları baskı altında tutma kapasitesini yitirmekteydi ve bu duruma tepki göstermeleri gerekiyordu.

Yapmaya çalıştıkları ilk şey, yine baskı altında tutma kapasitesine başvurmak oldu: Bir süre mutlakiyetçi bir devlet yönetimi hüküm sürdü, ardından Kral yeniden tahta çıkarıldı. [Oliver Cromwell'in birkaç yıllık askeri yönetiminden sonra 1660'ta II. Charles tahtı yeniden ele geçirdi.] Ama her şeyi eski haline döndüremediler, topyekûn bir denetim sağlayamadılar. Halk hareketlerinin uğruna mücadele ettiği pek çok şey de, yavaş yavaş İngiliz siyasi demokrasisinin gelişim sürecinde kendine yer açmaya başladı. [Örneğin 1689'da anayasal monarşi kuruldu ve bir Haklar Bildirisi kabul edildi.] O zamandan beri de halk hareketlerinin iktidarı bir noktaya dek ortadan kaldırmayı başardığı her sefe-

* İng. public mind.

rinde Batı'daki seçkinler arasında şu görüş giderek kabul gördü: "Madem halkı zora başvurarak kontrol etme gücünü yitirmeye başladık, o zaman insanların düşüncelerini kontrol etmeye başlamalıyız." ABD'de bu görüş zirveye ulaştı.

20. yüzyılda Amerikan düşünme biçimine hâkim olan önemli bir akım vardır. Aslında muhtemelen bu konuda düşünen insanlar —siyaset bilimciler, gazeteciler, halkla ilişkiler uzmanları vs.— arasında egemen akımdır bu. Bu akım, tam da devlet, halkı baskı altında tutma gücünü yitirdiği için, seçkinlerin halkın düşüncesini denetim altına almak üzere daha etkili bir propagandaya ihtiyaç duyduğunu söylüyor. Örneğin, Amerikalı gazetecilerin duayeni diyebileceğimiz Walter Lippman böyle düşünüyordu. Lippman halktan "şaşkına dönmüş güruh" diye bahsediyordu: Kendimizi "şaşkına dönmüş güruhun gazabından ve ayakları altında ezilmekten korumamız" gerekiyordu. Lippman'a göre bunu yapabilmenin yolu, kendi deyişiyle "rızanın imalatı"ndan geçiyordu. Zorla yapamıyorsanız, planlı bir şekilde "rıza imal ederek" yapacaktınız.[39]

Eskiden 1920'lerde halkla ilişkiler sektörünün başlıca el kitabının adı *Propaganda*'ydı —evet, o zamanlar insanlar biraz daha dürüstmüş. Kitap, aşağı yukarı şöyle bir şey söyleyerek başlar: Kitlelerin örgütlü alışkanlıklarının ve görüşlerinin bilinçli olarak ve akıllıca manipülasyonu demokratik bir sistemin temel özelliğidir —ifade tarzı aşağı yukarı böyledir. Sonra da şöyle diyor: Kitlelerin tutum ve görüşlerini manipüle etmek "akıllı azınlıkların" işidir.[40] Bu gerçekten modern liberal-demokratik entelektüel düşüncenin temel öğretisidir: Halkı baskıyla denetleme gücünü yitirdiysen, en iyisi doktrin aşılamaktır.[41]

Şimdi "Propaganda Modeli"yle ilgili ilk husus budur. Bu husus, seçkin entelektüel geleneğin ciddi bir bölümünce geleneksel olarak desteklenip savunulmuştur. Daha önce de belirttiğim ikinci husus ise, "Propaganda Modeli"nin öncelikle akla yatkın olmasıdır: Kurumsal yapılarına bakarsanız —bizimki gibi iş dünyasının egemen olduğu bir toplumda— medya şirketlerinin de bir propaganda işlevi yerine *getirmesini* beklersiniz. Üçüncü husus ise şudur: Genel olarak halk, bizim tanımladığımız "Propaganda Modeli"nin temel nitelikleriyle hemfikir olma eğilimindedir. Genelde söylenenin aksine, anket sonuçlarına bakarsanız şunu görürsünüz: Halkın büyük bölümüne göre, medya çok uyumludur ve iktidara kölece boyun eğmektedir. Bu kanı, medyanın kendi hakkındaki imgesinden çok farklıdır; ama halktaki medya imgesi böyledir.[42]

Şimdi, sadece bu ilk üç gözlemden hareketle —seçkinleri savunması, öncelikle akla yatkın olması ve halkın bakış açısı— en azından şöyle bir sonuca varabilirsiniz: "Propaganda Modeli" medyanın nasıl işlediğine dair süregiden *tartışmaların* bir parçası olmalıdır. "Propaganda Modeli"nin medyanın rolüne ilişkin sık sık işittiğiniz tartışmaların bir parçası haline gelmesi için bunların yeterli olduğunu düşünürsünüz, öyle değil

mi? Oysa "Propaganda Modeli" hiçbir zaman bu tartışmanın bir parçası olmamıştır: Tartışma her zaman medyanın otoritenin altını oyma veya iktidarı eleştirme konusunda çok aşırıya kaçıp kaçmadığı ya da iktidarı denetleyerek basitçe "geleneksel Jeffersoncı rolüne" hizmet edip etmediği soruları etrafında döner. Bahsettiğim alternatif konum —"geleneksel Jeffersoncı rol" diye bir şey *olmadığını*, medyanın da genelde entelektüel cemaat gibi aslında iktidara kölece hizmet ettiğini söyleyen konum— hiçbir zaman tartışmanın bir parçası olmamıştır. Aslında vaziyetin böyle olmasının çok da iyi bir gerekçesi vardır. Çünkü "Propaganda Modeli"ni tartışmanın bizatihi *kendisi*, bu kurumların işlevine aykırıdır; bu yüzden tartışmanın dışında bırakılıverir. "Propaganda Modeli" gerçekte kendisinin medyada tartışılabilir olmadığını *öngörür*.

Pekâlâ, ilk üç gözlem bunlardır. Dördüncü gözlemse, "Propaganda Modeli"nin ampirik geçerliliğine ilişkindir ve tabii ki meselenin özü de budur. "Propaganda Modeli" betimsel olarak doğru mudur? Medyanın "geleneksel Jeffersoncı role" hizmet ettiği doğru mudur, yoksa medya daha çok "Propaganda Modeli"ni mi izler?

Evet, bu soruya tatmin edici bir cevap bulabilmeniz için soruyla ilgili birçok araştırma yapmanız ve meseleyle ilgili kapsamlı malzemeyi incelemeniz gerekir. Ama metodolojik olarak nasıl bir yol izlenebileceğini kabataslak anlatmaya çalışabilirim. *Rızanın İmalatı*'nda "Propaganda Modeli"ni sınamak için başvurduğumuz ilk yöntem, bu modeli mümkün olan en sert sınavdan geçirmek oldu: Karşı görüşte olanların kendi tartışma zeminlerini seçmelerine izin verdik. Bakın bunu yapmazsanız, sizi eleştirenler "siz hep işinize gelen örnekleri seçiyorsunuz" diye saldırıda bulunabilir. İyi o zaman, bırakın karşı görüşte olanlar tartışma zeminlerini kendileri seçsinler: Yani yelpazenin öbür tarafındaki insanların medyanın iktidarın altını oymak konusunda çok ileri gittiğini göstermek üzere verdiği örnekleri —*kendi* görüşlerini kanıtlamak için *seçtiği* örnekleri— ele alın. Örneğin Vietnam Savaşı, Watergate ya da buna benzer diğer vakalardan söz ediyorum. Ve bu örneklerin "Propaganda Modeli"ne uyup uymadıklarına bakın. Bizim yaptığımız ilk şey bu oldu: Karşı görüşte olanların kendi tartışma zeminlerini seçmelerine izin verdik; böylece yanlış örnekleri seçme vs. gibi sorunlar gündeme gelemezdi. Sonuçta, karşı görüşte olanların kendi tartışma zeminlerini kendilerinin seçmelerine izin verdiğimizde dahi "Propaganda Modeli"nin hâlâ güçlü bir biçimde teyit edildiğini gördük.

Bir de şunu yaptık: Ana-akım medyada gerçekte dile getirilebilir düşüncelerin sınırlarını bulmak için medyada uygun görülen görüşler yelpazesini belgelemeye çalıştık. Önemli tarihsel örnekleri ayrıntılı bir biçimde inceledik. Birbirine çok benzeyen iki olayın medyada ele alınış biçimini araştırdık. Demek istediğim, tarih sizin için kontrollü deneyler kurmaz; ama az çok birbirine benzer ve birbiriyle eşleşen çok sayıda tarihsel olay vardır ve medyanın bu olayları nasıl ele aldığını karşılaştırmak müm-

kündür. Biz de düşman devletler tarafından yapılan zalimliklerin medyada nasıl ele alındıklarını inceledik. Elde ettiğimiz sonucu, hemen hemen aynı düzeydeki; ama bu kez ABD'nin sorumlu olduğu zalimliklerin medyada haber yapılma biçimiyle karşılaştırdık. Düşman devletlerdeki ve uydu devletlerdeki seçimlerin medya tarafından nasıl işlendiğini karşılaştırdık. Resmen düşman olarak görülen devletlerde ve uydu devletlerde basın özgürlüğüne ilişkin sorunların nasıl ele alındığını inceledik. Başka birçok konuyu daha araştırdık.[43]

Yani çok sayıda vakayı araştırdık. Düşünebildiğimiz bütün metodolojik bakış açılarını kullanarak çok sayıda vakaya baktık ve gördük ki hepsi de "Propaganda Modeli"ni destekliyor. Bugüne dek başka insanların kaleme aldığı kitaplarda ve makalelerde de bu tezi doğrulayan binlerce sayfalık malzeme bulunabilir. Aslına bakarsanız "Propaganda Modeli"nin sosyal bilimlerin en iyi biçimde doğrulanmış tezlerinden biri olduğunu ileri sürebilirim. Bildiğim kadarıyla, "Propaganda Modeli"ne karşı çıkan ciddi bir tartışma geliştirilmedi.[44] Ama bütün bunlar ana-akım kültürde konu dışıdır. Mesele şu ki, kanıtlar bugüne dek sosyal bilimlerde erişilen düzeyin ötesine geçmiş olsa bile yine de bunlar ana-akım kültürde konu dışı *kalacaktır*. Hatta "Propaganda Modeli"ni fizik bilimleri düzeyinde kanıtlayabilseniz bile ana-akım kurumlarda her zaman konu dışı kalacaktır. Bunun gerekçesi de "Propaganda Modeli"nin geçerli olmasıdır. Konu dışı kalacağını ve ne kadar sağlam biçimde kanıtlanırsa kanıtlansın, seçkin kültür içinde *anlaşılabilir* bir düşünce olarak bile kabul edilmeyeceğini öngörmesidir. Çünkü ortaya koyduğu şeyler çok etkin ve yararlı ideolojik kurumların altını oyuyor; dolayısıyla onları işlevsiz kılan bir etkisi var, bu yüzden dışlanacaktır.

Medya ve Seçkinlerin Görüşleri

ERKEK: Fakat Sayın Chomsky, böyle bir analiz yaparak, yani böyle yekpare bir "medya" olduğunu söyleyerek entelektüel anlamda biraz tembelce bir varsayımda bulunmuş olmuyor musunuz? Medyanın savunduğu görüşlerin Amerikan halkının geri kalanından farklı olmasını beklemek biraz iki yüzlü bir yaklaşım değil mi?

Evet ama, medya kurumları kamuoyundan *farklıdır:* daha çok Amerikan seçkinlerine benzerler.

ERKEK: Ben bunun doğru olduğundan o kadar emin değilim. Bunu nasıl kanıtlayabileceğinizi de bilmiyorum.

Aslında bence *kanıtlayabilirsiniz:* Temel konularda seçkinler ve kamuoyu arasında gözle görülür bir görüş ayrılığı vardır; medya hep *seçkinlerin* görüşlerini yansıtır. Yani örneğin refah devleti programlarının lağvedilmesi, nükleer silahlanmanın dur-

durulması ya da ABD'nin 1980'lerde Orta Amerika'da izlediği politikalar veya Vietnam Savaşı'nın niteliği gibi konularda medyada ifade edilen görüşler her zaman kamuoyundan çok farklı olmuş, seçkinlerin görüşleriyle aynı çizgide olmuştur.[45]

ERKEK: Şunu söylemeye çalışıyorum: Mutlaka medyayı dönüştürmeyi hedeflemek yerine toplumu dönüştürmek de isteyebilirsiniz. Medyadan "onlar" diye bahsetmek, sorunların kaynağını tembelce saptırmak anlamına gelebilir.

Medyayı değiştirmek için toplumu *değiştirmeniz* gerekiyor, doğru. Ama medyaya "onlar" demenin de hâlâ doğru olduğunu düşünüyorum.

ERKEK: "Medya" kelimesine bir bakın, "bizim bizle konuşması" demek.

DİĞERLERİ: Yoo, hayır, hayır.

KADIN: Yanılıyorsunuz.

Buna gerçekten katılmıyorum. Aslında üzerinde durmaya değer iyi bir soru. Ama ben aynı fikirde değilim. Sonuçta medya nedir? Kimlerdir? "Biz" mi? *CBS* ya da *New York Times*'ı ele alalım, kimdir bunlar? Ülkedeki en büyük şirketler arasında yer alıyorlar, "biz" değiller. General Motors ne kadar "biz"se medya kuruluşları da o kadar "biz"dir.

Mesele şudur: Medya kamuoyunu temsil eden bir örneklem midir? Halkın belli bir inançlar ve görüşler yelpazesi var ve medya sadece bunun bir örneğini mi oluşturuyor? Durum böyle olsaydı, medya gerçekten çok demokratik olurdu.

ERKEK: Gazeteciler hakkında gördüğüm tek anket, onların aslında narsist ve ortanın solunda olduklarını söylüyordu.

Bakın, insanların "ortanın solu" dediği şey pek bir anlam ifade etmiyor. Onların geleneksel liberaller olduğu anlamına geliyor ve geleneksel liberaller son derece devlet yönelimlidir; genellikle de kendilerini özel girişimin iktidarına adamışlardır.

ERKEK: Fakat Amerikan halkının aktif olarak çok küçük bir kesimi muhalifse medyanın bundan daha büyük oranda muhalefet göstermesini beklemek haksızlık bence.

Burada da yine meseleye daha yakından bakmanız gerekiyor: Kamuoyu ile medyanın olayları sunuşu arasında keskin bir farklılık olduğuna dair birçok kanıt bulunduğu kanısındayım. Genel olarak kamuoyu, medyanın Reagan yönetimine çok yumuşak davrandığı görüşündeydi; yönetimin *daha fazla* teşhir edilmesi gerektiğini düşünüyordu. Aslında, herkesin söylediğinin tersine medyanın Carter yönetimine çok sert, Reagan yönetimine ise çok yumuşak davrandığını düşünüyordu.

KADIN: Siz bu bilgileri nereden ediniyorsunuz?

Anketlerden. Aslında Mark Hertsgaart, medyanın Reagan yönetimini işleme biçimini incelediği *Diz Çökmüş* (On Bended Knee) adlı çok ilginç kitabında bu noktaya dikkat çekiyor.[46]

ERKEK: Kamuoyunun refah devleti programlarını medyadan daha fazla desteklemesi örneğini verdiniz. Ama şimdi Massachusetts'te halkın büyük bölümü birçok sosyal hizmetin lağvedilmesini ve yeni vergiler konmamasını destekliyor. Bugünlerde insanların bunlara güçlü bir destek verdiği görüşüne katılmıyor musunuz?

Hayır katılmıyorum. İnsanlara "yeni vergiler konsun ister misiniz?" diye sorarsanız "hayır" diyeceklerdir. Ama "daha iyi sağlık hizmetleri sunulmasını ister misiniz?" diye sorarsanız "evet" diyeceklerdir.

ERKEK: Fakat burada sosyal hizmetlerin birçoğunda kısıntıya giden çok sıkı bir eyalet bütçesi uygulanmasına toplum güçlü bir tepki vermedi.

İyi de birileri çıkıp *anlamlı* sosyal hizmetler geliştirilsin diye bastırdı mı? Bakın, birinin çıkıp "biz Massachusetts'te herkesin yeterli sağlık hizmetlerine erişebilmesini istiyoruz" dediğini düşünün. Eğer *bunu* savunan biri çıkarsa, ezici bir destek kazanacağına bahse girerim. Ama gelir de halka "yeni vergiler konmasını ister misiniz?" diye sorarlarsa, tabii ki "hayır" cevabını alırlar. Anketlerde "emlak vergisine bir sınır koyalım mı?" diye soruluyorsa, "tabii ki, neden daha fazlasını ödeyeyim ki?" cevabını alırsınız. Doğru soru sorulmuyor ama. Halka "yollarınızın temizlenmesini ister misiniz? İyi okullar ister misiniz? Sağlık hizmetleri ister misiniz?" diye sorarsanız, o zaman "evet" diyeceklerdir. Yani pek tepki gösterilmemesinin gerekçelerinden biri de ortada gerçek alternatifler sunan kimsenin bulunmamasıdır.

Ona bakarsanız, birçok kişinin dünyaya bakıp "beni gerçeklerle yüz yüze getirme, insana çok acı veriyor" ya da "gerçekleri bilmek istemiyorum, çok iğrenç" dediği de doğrudur. Ama bu insanlar artık haberleri bile okumuyor. Sadece gazetelerin "moda", "spor" vs. bölümlerini okuyorlar. Fakat hâlâ dünyayla ilgilenen insanları ele alırsanız, çok çarpıcı bir sonuçla karşılaşırsınız: İnsanlar medyanın çok konformist olduğunu, iktidara körü körüne hizmet ettiğini düşünme eğilimindedir. Herkesin söylediğinin tam tersi bir durum söz konusudur.[47]

Hadi sadece nükleer silahlanmanın durdurulması hareketini ele alalım. Nükleer silahlanmanın durdurulmasını medyadan, siyasetçilerden ve tabii ki iş dünyasından hemen hemen hiç destekleyen olmadı. Fakat yine de Amerikan halkının yüzde 75'i bunu destekledi.[48] *Bu durum* tabii ki medyadaki başyazılarda ya da yorumlarda yansıtılmadı. Ya da 1980'lerde medyada en fazla tartışılan konuyu, Nikaragua'yı ele alalım.

Washington Post ya da *New York Times* gibi ulusal medyada yer alan görüşlerin ve yorumların birçoğunu analiz ettim, hepsi aynıydı. Yüzde 99'undan fazlası Sandinista karşıtıydı ve Sandinista Partisi Hükümeti'nin ortadan kaldırılması gerektiğini düşünüyordu. Tek sorun bunun nasıl yapılacağıydı: Kontra güçleriyle birlikte saldırılar düzenleyerek mi, yoksa başka yollarla mı yapılacaktı? Evet, bu durum kamuoyunun görüşünü *yansıtmıyordu*. Halkın büyük bölümü bizim Nikaragua'dan çıkmamız ve onları rahat bırakmamız gerektiğini düşünüyordu. İnsanlar hangi tarafta olduğumuzu bile bilmiyordu; ama orada işimiz olmadığını, dolayısıyla Nikaragua'dan çıkmamız gerektiğini düşünüyorlardı. Elbette bu yansıtılmadı. O zamanlar aslında hangi tarafta olduğumuzu bilen azınlıkta kalan bir kesimde Sandinista Hükümeti'nin herhangi bir yöntemle devrilmesine karşı güçlü bir muhalefet vardı.[49] Ama bu görüş medyada ifade edilemez bir görüştür.

İzninizle hemen bir örnek vereyim. 1986'nın ilk altı ayı ve 1987'nin ilk altı ayı boyunca, yani kontralara büyük yardımlarda bulunulmasını öngören yasa tasarılarının Kongre'ye sunulmasından hemen önce, Nikaragua'ya ilişkin çok büyük tartışmalar yaşandı. *New York Times* ve *Washington Post* bütün bu dönem boyunca Sandinistaların ayakta kalmasına izin verilmesi *olasılığını*, yalnızca böyle bir olasılığı gündeme getiren topu topu iki köşe yazısı yayımladı. Bu yazılardan biri Nikaragua Büyükelçisi tarafından kaleme alınmıştı.[50] Diğeriyse Kevin Cahill adında, New York'taki Lenox Hill Hastanesi'nde tropik hastalıklar uzmanı olan ve bu alanda kapsamlı çalışmalar yapan bir doktora aitti. Kevin Cahill köşesinde şöyle diyordu: "Latin Amerika'da hükümetin halkı umursadığı tek bir ülke var, o da Nikaragua'dır. İşte yaptıkları ortada, bırakalım yapsınlar."[51] Bir yıl boyunca meseleye büyük yer ayıran ülkenin en önemli iki gazetesinde böyle bir konumu *dikkate alan* tek köşe yazısı buydu. Tabii ki medyada Nikaragua'nın bu şekilde ele alınması, kamuoyunun görüşünü yansıtmıyor. Aslında Nikaragua örneğinde akademik alandaki görüşleri bile yansıtmıyor: Bu konuda karşıt görüşte oldukları için medya Latin Amerikalı akademisyenlerden gelen katkıları kabul etmez.[52]

KADIN: Başka bakış açılarını haber yaptıkları için medyada işlerini kaybeden insanlar olmuştu.

Evet, bu hep olur. Ray Bonner, en meşhur vakalardan biridir. Bonner, *New York Times*'ın işe aldığı serbest bir gazeteciydi. El Salvador'da yaklaşık bir yıldan beri gerçekte neler olup bittiğini haber yapma hatasına düştü. "Kent haberleri" bölümüne ya da onun gibi bir bölüme postalandı ve hemen ardından da işi bıraktı.[53] Sonunda işinden ayrılmak zorunda kalan başka birçok gazeteci de oldu: Örneğin Seymour Hersh yapmak istediği türde haberler yazmasına izin verilmediği için *New York Times*'tan ayrıldı.

Bakın büyük Amerikan gazetelerinin birinde çalışan ve ülkedeki yedi ya da sekiz önde gelen editörden birisi olan iyi bir arkadaşım var. ABD'nin Orta Amerika'daki politikalarına, silahlanma yarışına ve daha birkaç konudaki politikalarına karşı çok muhalif bir tutum benimsiyor. İdeolojik süzgeçlerden güç bela geçen başmakaleler yazmaya çalışıyor; fakat insanların okumasını istediği bazı şeylere doğrudan değil, ima yoluyla değiniyor. Bu makalelerin içeriğinin ne olacağına dair titiz bir hesaplama yapması gerekiyor.

KADIN: Fakat, az önceki arkadaşın söylediği şey de bu değil mi zaten?

Hayır, bu ideolojik süzgeç *seçkinlerin* görüşünü yansıtır; *halkın* itiraz edeceği bir şey değildir. Halk, editörün böyle şeyler yazıp çizmesini umursamaz ki! Aslına bakarsanız, bu adam liberal bir şehirde, Boston'da yaşıyor; halk da onu alkışlayacaktır.

KADIN: Peki bu süzgeç neden var?

Şimdi, bir keresinde *Boston Globe*'dan tanıdığım başka bir editöre neden İsrail-Filistin çatışmasını böyle berbat bir biçimde işlediklerini sormuştum —ki gerçekten de berbat bir şekilde işliyorlardı. Gülerek "sence bize reklam veren kaç tane Arap var?" dedi. Bu da sohbetimizin sonu oldu.

ERKEK: Doğru olamaz, şaka yapıyordur mutlaka.

Doğru, doğru, şaka yapmıyordu. Buna şaka denemez.

ERKEK: Editör reklamlarla ilgilenmez, reklamları umursamaz.

Dalga mı geçiyorsunuz? Reklamları umursamazsa editör olarak kalamaz.

ERKEK: Globe*'un editoryal kararlarının reklamcılık gelirlerini korumaya dikkat ederek mi verildiğini söylemeye çalışıyorsunuz? Neyi engellemeye çalışıyorlar ki?*

Reklam gelirlerinin düşmesini. Bu, perakendecilerin artık onlara reklam vermemesi ve *Globe*'un iflas etmesi anlamına gelir.

ERKEK: Fakat Globe *kendi pazarında bir tekel.*

Hayır, değil.

ERKEK: Ne yapacaklar, Herald*'a [Boston'un ikinci gazetesi] mı reklam verecekler?*

Kesinlikle.

ERKEK: Sorunu gerçekten çok basite indirgediğinizi düşünüyorum, gerçekten.

Gerçekte böyle bir şey birkaç kez oldu. Çoğu zaman hiç olmaz; çünkü gazeteler asla yol-

larından sapmazlar. Fakat 1976'da veya 1977'de *New York Times*'a verilen reklamların sayısı ve gazetenin hisse senetlerinin değerleri biraz düşmeye başlamıştı. *Wall Street Journal* ve *Business Week*'te neler olup bittiğine dikkat çeken makaleler yayımlandı. *Business Week*'te "eğer *New York Times* bunun gerçekte bir ticaret olduğunu anlamazsa, iş dünyasında daha fazla kalamayacak" şeklinde bir yorum yayımlandı.[54]

Olup biten şuydu: *Times*, iş dünyasının muhalefet ettiği New York vergi yasa tasarısını destekleyen editoryal bir tutum içindeydi; reklam sayısı biraz azalmış, hisselerinin değeri biraz düşmüştü. Ve sonra *Times* tüm editoryal kadrosunu değiştirdi: John Oakes kovuldu, bütün liberal editörler kovuldu ve yeni insanlardan oluşan bir ekip getirildi. Bütün bunların nedeni de borsadaki hisse senetlerinin değerindeki küçük bir değişimdi. Şimdi aslında bu vakada görmek için bir mikroskop gerektiren çok küçük bir sapma söz konusuydu. Bir de *New York Times*'ın yolundan ciddi şekilde saptığını düşünün, kimbilir hisselerinin başına neler gelirdi?

Bizden daha geniş bir demokratik politikalar yelpazesine sahip olan ve bazı siyasi partilerin gerçekten farklı politikalar empoze etme tehlikesinin var olduğu ülkelerde bu tür şeyler her zaman olur.

ERKEK: Büyük gazetelerde işler nasıl yürür, bilmiyorum. Ben küçük bir yerel gazetede çalışan bir gazeteci olarak her istediğimi yapabiliyorum.

Küçük bir yerel gazetedeki durum farklıdır. Fakat yerel iş dünyasının çıkarlarına zarar veren şeyler yapmaya başladığınızı farz edin; bunu yapmaya devam etmenin çok da kolay olmadığını göreceksiniz. İsterseniz uluslararası ilişkilere dair çok iyi haberler yapabilirsiniz. Ama bu tür haberleri de, küçük bir kasaba gazetesini pek umursamadıkları için yapabiliyorsunuzdur.

ERKEK: Bilmiyorum, ben bu çıkar odaklarını hiç hesaba katmıyorum. Ben bölgemdeki ekonomik gelişmelerle ilgili haberler yapan bir gazeteciyim ve istediğimi yapabiliyorum.

İstediğinizi yaptığınızı *sanıyorsunuz*. Bakın, *New York Times*'taki Tom Wicker de istediğini yaptığını sanıyor –haklı da. Fakat onun istediği şey aslında iktidarın istediği şeydir.

ERKEK: Ben sadece içgüdülerimi dinledim, hiçbir sorunla da karşılaşmadım.

Siz hiç iş dünyasında gürültü koparan haberler yaptınız mı?

ERKEK: Muhtemelen.

Ama mesele de bu işte: Yapmış olsaydınız, sanıyorum bazı tepkiler de alırdınız. Yani, yolsuzluğu teşhir ediyorsanız, bu iyi...

Haber Süzgeçleri

KADIN: Bu basın tarafından bilinçli olarak gösterilen bir çaba mı, yoksa sizce medyanın gazete satmak istemesinden ve halkın da gazete satın almasından kaynaklanan ekonomik bir zorunluluk mu yalnızca?

Bunun halkla bir ilgisi yok.

KADIN: Peki reklam verenlerle?

Evet, reklam verenlerle var. Bakın, basın halka gazete satarak para kazanmaz; halka gazete satarak para kaybeder.[55] Basın her şeyden önce bir işletme faaliyetidir. Demek istediğim, büyük basın kuruluşları büyük şirket faaliyetleridir; küçük basın kuruluşlarıysa daha çok yerel işletme faaliyetleridir. Ama büyük basın da küçük basın da reklamlar yoluyla başka girişimciler tarafından ayakta tutulur.

ERKEK: Bu bölgedeki en önemli ekonomik meselelerden biri kalkınmadır. Ben sürekli her iki bakış açısını da sunuyorum, çevre sorunları karşısında kalkınma sorunları...

İş dünyası her iki bakış açısını da benimsiyor, iş dünyası her iki tarafta da yer alıyor. Bu bölgede olduğu gibi turizmin sürmesi, iş dünyası için çok muazzam bir şeydir ve bu da çevrenin korunması anlamına gelir. Biliyorsunuz, New York'tan buraya taşınan zengin kimseler de çevrenin korunmasını istiyor. Dolayısıyla bu sorunun "diğer tarafında" karşınıza çok güçlü, ayrıcalıklı çıkar odakları çıkıyor. Diyelim ki iş dünyasının ikiye bölündüğü bir meseleyi ele almaya kalktınız. İş dünyası bölünmüş olduğu için basın "her iki tarafın da görüşlerini" sunacaktır. Gerçekten de iş dünyasının tümünün çıkarlarına zarar veren bir şey yapmaya çalışın bakalım. Çok geçmeden artık mesleğinize gazeteci olarak devam edemediğinizi göreceksiniz. Yani, sırf eğlence olsun diye sizi aykırı bir gazeteci olarak muhafaza etmeye razı olabilirler. Fakat insanların toplumsal politikalar ya da iktidar hakkındaki tutumlarını etkileyecek noktaya gelirseniz, bulunduğunuz yeri koruyamazsınız. Bunları söyleyen kişilerin gazetelerde *kalamamasının* nedeni de tamamen budur.

ERKEK: Ticaret Odası Başkanı'na "ekonomik büyüme gerçekten arzu edilen bir şey mi?" diye sordum. Bu radikal bir sorudur, sorumun cevabını da aldım.

Fakat bu bölgede bu radikal bir soru *değil*; çünkü bu bölgede ekonomik büyümeyi engellemek iş dünyasının çıkarlarına katkıda bulunan bir şeydir. Bu konuda özel bir durumda bulunuyorsunuz. Gelirlerin yeniden dağılımını, sosyal yardım amacıyla iş dünyasının ödediği vergilerin artırılması fikrini öne sürün. Bir de bunu deneyin.

KADIN: Ama bu habercilik değil ki!

Neden olmasın? Arkadaş, "her iki tarafın görüşleri" diyor. Bu da her iki tarafın görüşü.

Bakın, Edward Herman ve benim *Rızanın İmalatı*'nda yaptığımız şeylerden biri, gazetecilerin yararlandığı kaynaklara bakmaktı. Ben yazdığım bölümlerden birisinde Orta Amerika'yı tartışıyordum. Bu yüzden, *New York Times*'ta Ekim 1987'den itibaren Stephen Kinzer'ın yazdığı elli haberi gözden geçirdim. Sadece şu soruyu soruyordum: Kimden görüş almaya çalışmıştı? Evet, elli haberin birinde bile Kinzer'ın Nikaragua'da Sandinista yanlısı tek bir kişiyle konuşmadığı ortaya çıktı. Şimdi, hiç olmazsa *bir kişi* Sandinista yanlısı olmalıydı. Ortega'nın annesi de olabilir, en az bir *kişinin* Sandinista taraftarı olması gerekiyor. Ama yok! Kinzer'ın konuştuğu herkes Sandinista karşıtıydı. [Daniel Ortega Sandinista Partisi'nin başkanıydı.]

Şimdi, *Times*'ın haber yapmayacağı bazı anketler var ve bu anketler Nikaragua'da muhalefet partilerinin tamamının halkın yalnızca yüzde 9'unun desteğini aldığını gösteriyor. Fakat bu partiler, Stephen Kinzer'ın yüzde yüz desteğine sahip. Kinzer'ın bulduğu herkes muhalefet partilerini destekleyen kesimden, halkın yüzde 9'luk bir kesiminden. Elli haberde de durum buydu.[56]

ERKEK: Ben sizin hilekârlık suçlamanızla yine kolaya kaçtığınızı düşünüyorum. Örneğin The Progressive*'de yayımlanan, gazetecilerin hükümet kaynaklarına bağımlılığı hakkında bir makalenizi okudum. Bu gerçekten önemli bir konu: Ekonomiyle ilgili rakamları almanız gerekiyor, uzun süreli haber kaynaklarına sahip olmalısınız; aksi takdirde bilgi alamazsınız.*[57] *Peki neden okuyucuları küçümsüyor, onların bu tür hileleri anlayamayacağını düşünüyorsunuz? Belki beşinci ya da altıncı paragrafta karşınıza çıkar; ama gazeteci kendi görüşlerini muhakkak bir yerde yazmıştır.*

Valla ne diyorsunuz, anlamadım. Ben gazetecilerin seçtiği kaynaklara bakarsanız bunların uzman kaynaklar olmadığını, çıkar gruplarını temsil eden kaynaklar olduğunu görürsünüz diyorum: Buna da propaganda denir.

KADIN: Ben gazetecilerin bunu kendi kendilerine itiraf ettiklerini sanmıyorum. Onlar dürüst bir iş yaptıklarını düşünmek istiyorlar.

Kesinlikle öyle, ama işlerin nasıl döndüğünü görebilirsiniz. Bir gazeteci olarak çıkar odaklarının görüşlerinin dışına çıkmaya başladığınızı düşünün. Her şeyden önce sizden talep edilen kanıt düzeyi çok daha yüksek hale gelmeye başlar. Çıkar odaklarının görüşlerini savunduğunuzda, onların görüşlerini teyit etmeye ihtiyaç duymazsınız. Çünkü bunlar, kendi kendilerini doğrulayan görüşlerdir. Gerillaların yaptığı bir zalimliği haber yaparken ihtiyacınız olan tek şey duyduklarını anlatan bir tanıktır. Ama bir

Amerikan subayının yaptığı işkenceden bahsediyorsanız, video kasetlere ihtiyacınız olacaktır. Ve aynı şey her konuda geçerlidir.

Bir gazeteci isim vermeden "ABD'li üst düzey bir hükümet görevlisinden" alıntı yaparsa bu bir kanıt olarak yeterli görülebilir. Peki ya bir muhaliften ya da düşman olarak görülen yabancı bir devletin görevlisinden alıntı yapsaydı? Elbette incelemesi, desteklemesi, yığınla kanıt bulması ve tonlarca delil toplaması beklenirdi. Gazeteci belki de işini kaybederdi vs. Bu gibi faktörleri dikkate aldığınızda gazetecilerin hangi yolu seçeceklerini kolayca tahmin edebilirsiniz. Genelde en kolay yolu seçerler, olağanüstü bir tembellik söz konusudur.

KADIN: Bu medya analizini "komplo teorisi" olarak nitelendirir miydiniz?

Gerçekte komplo teorisinin tam tersini söylüyor. Aslında bu analiz, genel olarak bireylerin rolünü önemsemiyor: Bireyler sadece yenilenebilir parçalardır.

Bakın, şirket kapitalizminin işleyişinin bir parçası da oyundaki oyuncuların kârlarını ve pazar paylarını artırmaya çalışmasından oluşur. Eğer bunu yapmazlarsa oyunda kalamazlar. Her iktisatçı bunu bilir: Buna dikkat çekmek bir komplo teorisi değildir; kurumsal bir gerçek olarak kabul edilmiştir. Biri çıkıp da "yoo hayır, bu bir komplo teorisidir" deseydi herkes gülerdi. Şimdi, ideolojik kurumlarda haber yapma ve yorumlamanın sınırlarını belirleyen kurumsal faktörleri tartışıyoruz. Komplo teorisinin tam tersi bir durum söz konusu. Sadece normal bir kurumsal analiz yapıyoruz. Dünyanın nasıl işlediğini anlamaya çalışırken otomatik şekilde yaptığınız analizler türünden bir analiz yapıyoruz. Bence insanların buna "komplo teorisi" demesi, dünyanın nasıl işlediğini anlamayı engelleme çabasının bir parçasıdır. "Komplo teorisi" kötü bir yakıştırmanın entelektüel karşılığı haline geldi: İnsanlar gerçekte neler olup bittiğini düşünmenizi istemedikleri zaman böyle diyorlar.

ERKEK: Sizce "Propaganda Modeli"nde alternatif medyanın rolü nedir?

Valla değişir. Alternatif medyanın "Propaganda Modeli" *içinde* bir dereceye kadar rol oynadığını düşünüyorum. ABD'de "alternatif medya" denilen şeyin büyük bir bölümü acayipliğin ticarileşmesi biçiminde gerçekleşiyor. Örneğin *Village Voice*'un yüzde 95'i, belki de yüzde 99'u böyle. Ben bu durumu, halkın marjinalleştirilmesinin sadece başka bir tekniği olarak görüyorum: *National Enquirer*'in başka bir versiyonu, sadece farklı bir okuyucu kesimi için hazırlanmış bir versiyon.

Fakat alternatif medya, büyük oranda çok yapıcı bir rol oynuyor. Çoğu zaman alternatif bir dünya görüşüne sahip insanlara yer veriyor ve bunun da farklı bir etkisi oluyor. Örneğin ben ülkenin çeşitli yerlerinde konuşma yapmak için seyahat ediyorum. Dinleyicilerin desteklediği radyoların bulunduğu yerlerde cemaatte farklı bir hissiyat

oluştuğunu gördüm. İnsanların gidebileceği, çeşitli şekillerde ilişki kurabileceği, neler olduğunu öğrenebileceği, diğerlerini dinleyebileceği, dünya ve dünyanın nasıl işlediğine ilişkin farklı bir kavrayışa sürekli katkıda bulunabileceği veya böyle bir kavrayış oluşturabileceği bir yerleri oluyor. Demek istediğim, böyle bir şey olduğunda hemen hissediyorsunuz ve yokluğunu da hissediyorsunuz. Alternatif siyasi gazeteler için de aynısı geçerli.

Ama alternatif olan bir şeyin kaynaklardan yoksun olacağını, geniş kesimlere erişemeyeceğini de bilmelisiniz. Bu durum otomobile alternatif bir şey üretmeye benzer; yapabilirsiniz, ama son derece zor olacaktır. Ayrıntıları bilmiyorum, fakat örneğin FAIR [Habercilikte Adillik ve Doğruluk, sol kanat bir medya izleme grubu] ile AIM'in [Medyada Doğruluk, sağ kanat bir medya izleme grubu] arkasındaki kaynakları karşılaştırırsanız neler olup bittiğini daha iyi görebilirsiniz.[58] Güçlü çıkar odaklarının alternatif yapıları desteklemek istememesi hakikaten doğaldır. Bir kurum neden kendi altını oyacak şekilde işlesin ki? Elbette böyle bir şey olmayacaktır.

KADIN: Geçenlerde bir kamu televizyonunda gizli harekâtlar ve atom bombası hakkında bir dizi yayımlandı. Güçlü çıkar odaklarına karşı gibi görünen birçok bilgi yayımlandı: çok sıradışıydı, neredeyse hiç göremeyeceğiniz türden şeyler gösterdiler. Sizce bunlar hangi amaçla yayımlanmış olabilir?

Söylenen şeylerin açıkça dile getirilmesi beni çok şaşırttı: Firavun Faresi Operasyonu'ndan, Castro'ya suikast girişimlerinden, Kennedyler ve mafya arasındaki bağlantılardan bahsedildi bu dizide. II. Dünya Savaşı'nın bitiminde ABD'nin, bizimle çalışması için en korkunç nazilerden bazılarıyla anlaştığından söz edildi.[59] Neden bu tür şeylerin şimdi yayımlandığını merak ediyorum? Neden şimdi ve kamusal bir forumda yayımlıyorlar? Daha önce de bazen çatlaklardan bazı şeylerin içeri süzüldüğünden bahsetmiştiniz: bu, çatlaklardan süzülmenin de ötesine geçen bir şey.

Acaba? Kaç kişi izlemiştir ki o programı? Bakın bunları izleyenler zaten aktivist insanlar; bunlara alışık olan, bunları bilen insanlar. Ayrıca bu ilk kez de olmuyor; bu malzemenin çoğu 1975'te medyada yayımlandı. Tabii neden şimdi yayımlandığını bilmek ilginç olurdu, ama insanın aklına hemen bazı şeyler geliyor.

Böyle bir teşhir ilk kez 1975'te Watergate'ten hemen sonra yaşanmıştı. İkinci teşhir dizisi de şimdilerde, İran-kontra skandalından hemen sonra yaşanıyor. Bu tür hükümet skandallarının ardından medyada görece bir açıklık dönemi yaşanması olağandır. Sonra medya tekrar kapanır. Aslında bu gerçeği çok iyi bilen ve başka zamanlarda yayımlatamayacakları haberleri yayımlatmak için hükümet skandallarının patlak vermesini bekleyen birçok gazeteci var. İsterseniz buna dair örnekler verebilirim. Nedeni de gayet

açıktır: Ortada bir skandal var, dolayısıyla kurumlar kendilerini meşrulaştırmak isterler ve bir halk baskısı da var. Böylece bu tür şeylerden bahsetmek isteyen gazeteciler biraz daha açık davranma fırsatı bulabilir. Nedeni bu olabilir.

Aklıma gelmişken, bir iki hafta içinde *Frontline* programında da bazı şeyler açıklanacak. Bu bilgileri PBS yayımlarsa çok ilginç olacak doğrusu. Leslie ve Andie Cockburn'ün hazırladığı Ortadoğu hakkında bir bölüm. Duyduğuma göre son derece iyi hazırlanmış. Yani bu sistemler muhaliflere *tamamen* kapalı değillerdir, ticari televizyonlarda bile imkânlar mevcuttur. Örneğin Leslie Cockburn CBS'te çalışırken, ABD Hükümeti'nin kontralar aracılığıyla uyuşturucu kaçakçılığına katıldığına ilişkin gerçekten önemli bir bilgiyi ifşa etti. Aranızda o programı izleyen oldu mu, bilmiyorum. Ama ulusal kanalda yayımlanan bir programdı ve adı *West 57th* idi. On milyonlarca insan, hapishanedeki Amerikalı pilotların ifadelerini izledi: Pilotlar kontralara nasıl silah taşıdıklarını, sonra kokain yüklü uçaklarıyla nasıl geri döndüklerini, radar yardımıyla Hava Kuvvetleri'nin Homestead, Florida'daki üslerine indiklerini, sonra kamyonların gelip nasıl uyuşturucuları üsse götürdüğünü anlattı. Bu program CBS'te yayımlandı.[60]

Yani, araştırmacı gazetecilik için bazı açık noktalar *vardır*. Medyada bu noktaları arayıp bulan insanlar da vardır. Aslında ülkedeki en iyi araştırmacı gazetecilerin bazıları sistemin nasıl işlediğini çok iyi bilirler, bir keman virtüözü gibidirler. Haberleri yayımlayabilecekleri anları kollarlar. Hatta en iyi bilinen araştırmacı gazetecilerden bazıları medya hakkında aslında benden daha eleştireldir. Ama sistem içinde çalışmanın yollarını buluyorlar ve genellikle çok önemli malzemeler yayımlıyorlar. Bu insanlar araştırdıkları konular hakkında haberleri biriktirir ve bunları yayımlayabilecekleri daha gevşek bir zaman kollarlar. Ya da doğru editörü arayıp bulurlar, görüşlerini büyük bir titizlikle yazıp bir çerçeveye yerleştirirler; işlerini bu şekilde yaparlar.

Unutmayın, bu sistemde gerçekten birbiriyle çelişkili değerler vardır ve bu çelişkiler fırsatlar yaratır. İktidara hizmet etmek bir değerdir; başka bir değer de mesleki dürüstlüktür. Gazeteciler belli bir dürüstlükle çalışmayı bilmedikleri sürece iktidara verimli bir şekilde hizmet etme görevlerini de yerine getiremezler. Ama belli ölçüde dürüstlüklerini koruyarak nasıl çalışılacağını bilirlerse, bu değeri diğer alanlara da uygulamak isteyeceklerdir. Bu çelişkiyi kontrol etmek son derece zordur ve kuşkusuz bazen ortaya önemli şeyler çıkabilir.

Ayrıca sizin de bildiğiniz gibi medyada dünyanın kabul edilebilir doğrulukta bir tablosunu sunma ihtiyacı da duyulur. Bu da bazı fırsatlar yaratır. İş dünyası basınının prototipi olan *Wall Street Journal*'ı ele alalım: Başyazılar komik öfke nöbetlerinden ibarettir. Ama haberler genellikle çok ilginçtir, çok iyi çalışılmış ve işlenmiştir. Aslında ülkede haberciliğin en iyi örneklerine burada rastlayabiliriz. Sanırım nedeni de olduk-

ça açık. *Wall Street Journal*'ın başyazılarında editörler feryat edebilir, bağırıp çağırabilir, ağızlarından köpükler saçabilir; kimse de pek umursamaz. Ama iş dünyasındaki insanlar, paralarına ilişkin akıllıca kararlar vereceklerse dünyada olup bitenler hakkında daha gerçekçi bir tablo edinmek zorundadırlar. Evet, bu da çeşitli fırsatlar yaratır ve bu fırsatlardan çoğu zaman yararlanılabilir.

Dolayısıyla asıl mesele basının bilgiyi tümüyle hasıraltı etmesi değildir. Kuşkusuz böyle durumlar yaşansa da aslında ender rastlanan bir şeydir. Asıl mesele tarihin şekillendirilmesi, olayların seçimi ve yorumlanmasıdır. Ne demek istediğimi hemen bir örnekle açıklayayım: 1983'te Kore Hava Yolları'nın 007 sefer sayılı uçağının Ruslar tarafından düşürülmesi kadar fanatik biçimde işlenmiş bir haber şimdiye kadar yayımlanmış mıdır, bilmiyorum. Bu olay, Rusların Hun İmparatoru Attila'dan bu yana gelmiş geçmiş en barbar toplum olduğunun bir kanıtı olarak sunulmuştu. İşte bu yüzden Almanya'ya füze yerleştirmemiz ve Nikaragua'ya karşı savaşı hızlandırmamız gerektiği vs. yazılıp çizilmişti. Bakın, *New York Times*'ın yalnızca Eylül 1983 kataloğunda –*Times*'ta çıkan haberlerin ve makalelerin başlıkları ve özetleriyle yer aldığı katalog– bu konunun işlendiği haberler tam yedi sayfa tutuyordu. Düşünün, bu yalnızca bir aylık katalog. Sanıyorum liberal *Boston Globe* ilk gün bu habere ilk on sayfanın tamamını ayırmıştı. Gazetede başka bir şey de yoktu zaten. Kontrol etmedim, ama II. Dünya Savaşı'nın başlamasına bile bu kadar yer ayrıldığından kuşkuluyum.

Elbette Kore Havayolları uçağıyla ilgili koparılan bu gürültünün ortasında başka önemli olaylar da oluyordu. Örneğin *New York Times* şu olaya yalnızca yüz kelime ayırdı ve hiç yorumda bulunmadı: ABD ve Güney Afrika tarafından desteklenen Angola'daki UNITA, sözde "özgürlük savaşçıları" Angola'da sivil bir uçağı düşürüp 126 kişinin ölümüne neden oldukları için *onurlandırıldı*. Şimdi bu vakada hiçbir belirsizlik yoktu: Uçak rotasından sapmamıştı, olaya karışan bir RC-135 uçağı yoktu. [Kore Havayolları'nın 007 sefer sayılı uçağı Sovyet hava sahasına girmişti ve ABD Hava Kuvvetleri'nin RC-135 casus uçağı o gün aynı yerde devriye gezmekteydi.] Angola'daki olay önceden tasarlanmış bir kitle katliamıydı ve hiçbir yorumda bulunulmadan sadece yüz kelimeye layık görüldü.[61] Birkaç yıl önce, Ekim 1976'da bir Küba yolcu uçağı CIA destekli teröristler tarafından bombalanmış ve 73 sivil ölmüştü. Peki buna ne kadar yer verildi?[62] İsrail 1973'te Süveyş Kanalı üzerinde bir kum fırtınasında kaybolan sivil bir uçağı düşürdü ve 110 kişi öldü. Hiçbir protesto olmadı, yalnızca başyazılarda –*Times*'tan alıntı yapıyorum– "kimin suçlu olduğuna dair sert bir tartışmaya girmenin hiçbir yararı olmaz" gibi görüşlere yer verildi.[63] Dört gün sonra, [İsrail başbakanı] Golda Meir ABD'ye geldi ve basın onu mahcup edici birkaç soruyla rahatsız etti. Golda Meir ise aldığı hediyelerle, yani yeni askeri uçaklarla memleketine geri döndü.[64] 1955'e dönelim: Bir Çin heyetini Bandung Konferansı'na taşıyan Hindistan Havayolları'na ait bir uçak havaya uçuruldu, Hong Kong polisi bu

olayı "titizlikle tasarlanmış bir kitle katliamı" diye niteledi. Amerikalı bir itirafçı, daha sonra CIA için çalıştığını, bombayı uçağa kendisinin yerleştirdiğini iddia etti.[65] Temmuz 1988'de ABD savaş gemisi *Vincennes* İran'a ait sivil bir yolcu uçağını İran sahilindeki ticari hava koridorunda vurdu; 290 kişi öldürüldü. Yakındaki bir gemiden olayı izleyen ve "gözlerime inanamayarak haykırmışım" diyen ABD Deniz Yarbayı David Carlson'a göre amaç, yüksek teknolojiye dayalı füze sisteminin uygulanabilirliğini kanıtlamaktı.[66] Bu olayların hiçbiri barbarlık olarak gösterilmedi ve aslında çabucak unutuldu.

Pekâlâ, bunlar gibi binlerce örnek daha verilebilir; ben de dahil birçok insan bunları yayımladı. Tarih işte bu yollarla, iktidar sahiplerinin çıkarına göre biçimlendirilmiştir. Benim basın hakkındaki görüşlerim böyle. Bazen medya, olaylar hakkındaki enformasyonu *haber olarak verir*, ama onu *sunmaz*.[67]

Dürüstçe İtaat Etme

ERKEK: Medyadaki insanlar bu tür kurumsal eleştirilere nasıl tepki veriyorlar, merak ediyorum.

Valla genel olarak değerlendirirsek, medya genellikle sağdan vurulmayı sever. Yıkıcı ve düşmanca olarak nitelenmekten hoşlanır. İktidarın altını oyma hevesinde demokrasiye zarar verecek kadar ileri gittiği türünden saldırılara bayılır. İktidarı sarsma hevesi yüzünden *yalan söylediklerinin* söylenmesine de bayılırlar, bunun çok çarpıcı örnekleri vardır. Bu tür saldırıları neden o kadar çok sevdikleri de çok açıktır; çünkü böylelikle geri dönüp Katharine Graham'ın [*Washington Post*'un sahibi] bir açılış konuşmasında dediği gibi şunu söyleyebileceklerdir: "Evet, bizim yerleşik düzen karşıtı coşkumuzda çok ileri gittiğimiz doğrudur; ama özgür bir toplumda bu bedeli ödemeniz gerekir." Büyük bir reklamdır bu.

Öte yandan sol kanattan gelecek "bakın, işinizi çok dürüst bir şekilde yapıyor olabilirsiniz, ama konuları seçme, onları biçimlendirme ve belli perspektifleri benimseme bakımından çok fazla iktidarın emrindesiniz. Hakikaten çoğu zaman iktidarın kulu kölesi oluyorsunuz" gibi *eleştirilerden* de nefret ederler. Yani işleri dürüstçe, ama iktidarın emrine girerek yaptıklarının söylenmesinden hoşlanmazlar. Daha çok "iktidarın altını oyma çabanızda samimi değilsiniz" denmesini tercih ederler.

Güncel bir örnek vereyim: Medyaya sağ kanattan yönelen en büyük saldırılardan biri "Özgürlük Evi" (hoş bir Orwellci isim doğrusu) diye bir kuruluş tarafından yayımlanan ve medyanın Vietnam Savaşı'nda Tet Saldırısı'nı* işleme biçimini eleştiren iki ciltlik

* 1968-69'da, Vietnam Savaşı sırasında, Ulusal Kurtuluş Cephesi'ne bağlı Halk Silahlı Kurtuluş Güçleri (Viet Kong) ile Vietnam Halk Ordusu'nun Vietnam Cumhuriyet Ordusu ve ABD ordusuna karşı gerçekleştirdiği bir dizi saldırı. Saldırı

büyük bir çalışmadır. Bu çalışma, "medya yurtseverlikten yoksun olduğu için temelde savaşın kaybedilmesine yol açtı" sonucuna varır.[68] Çalışmanın belkemiğini, medyanın Tet Saldırısı hakkında yalan söylediği, Kuzey Vietnam/Viet-Kong'un yenilgisini düşmanın büyük bir zaferi olarak sunduğu, böylece Amerika'nın savaş çabasına zarar verdiği iddiası oluşturuyordu. Çalışmanın temel iddiası buydu. Bu iddiayı desteklemek için medyanın, kişilerin ifadelerini ve gerçekleri çarpıttığını öne sürmüştü. Medya buna bayıldı, hemen kucak açtı; ondan sonra da standart hikâye olup çıktı.[69]

Şimdi meselenin aslı şuydu: Özgürlük Evi'nin bu çalışmasının düzmece olduğu geniş bir kesim tarafından okunan bir gazetecilik dergisinde hemen teşhir edilmişti. Makaleyi ben yazmıştım.[70] Özgürlük Evi'nin çalışması neredeyse tam bir sahtekârlıktı: Yüzlerce önemli hatayı ve çarpıtmayı düzeltince, Amerikan gazetecilerinin —çok dar bir anlamda— Tet Saldırısı'nı son derece dürüst şekilde aktardığını görüyordunuz. Gözlerinin önünde olup biteni doğru bir biçimde anlatmışlardı; ama tablonun bütününü hatırı sayılır ölçüde çarpıtan yurtseverlik öncülleri çerçevesinde yapmışlardı bunu.

Yani örneğin gazeteciler, ABD kuvvetlerinin Güney Vietnam şehirlerini nasıl yok ettiğini anlatıp "maalesef bu talihsiz bir zorunluluk; fakat bu şehirleri saldırganlardan korumalıyız" diyebiliyordu. Evet ama, Amerikalılardan başka saldırgan yoktu ki! Saldırganlar Ruslar değildi, Çinliler değildi, Kuzey Vietnamlılar oldukları da söylenemezdi; saldırganlar yalnızca Amerikalılardı.[71] Fakat tabii basında hiç kimse *bunu* söyleyemezdi. Dar anlamda medya dürüst bir iş çıkardı; ama olaylara hep ABD hükümet propagandasının şekillendirdiği bir bakış açısıyla bakmıştı. Medyanın düşmanın yenilgisini bir zafer olarak betimlemesine gelince, bu tümüyle yalandı: Basın Tet Saldırısı'nın sonuçlarıyla ilgili olarak resmi ABD istihbaratından çok daha iyimserdi. Bunu biliyoruz; çünkü bu istihbarat raporları *Pentagon Raporları*'nda yayımlandı. [ABD'nin Güneydoğu Asya'ya müdahalesine dair çok gizli Savunma Bakanlığı planlama kayıtları, 1971'de kamuoyuna sızdırıldı.][72]

Yani aslında Özgürlük Evi medyayı, hükümetin propaganda çerçevesini benimseme konusunda yeterince *iyimser ve şevkle* davranmamakla suçlamıştı. Bu tam bir totalitarizmdir. Fakat Özgürlük Evi'nin çalışmasına getirilen eleştiri ortadan kayboldu, kimse en ufak bir ilgi göstermedi. Bu eleştiri birçok kez yeniden basıldı, genişletildi, belgelerle desteklendi; ama kimse bu eleştiriyi dinlemek istemedi. Medya işini dürüstçe yaptığını, ama böyle yaparken devlet iktidarının çerçevesine bağlı kaldığını duymak istemez. Demokrasinin altını bile oyacak kadar bozguncu ve yıkıcı olduğu yönünde eleştiriler almayı tercih eder.

Çin takvimine göre Yeni Güneş Yılı'na (Vietnam dilinde "Tet Nguyen Dan") girildiği gün başlatıldığı için, "Tet Saldırısı" adını almıştır. Tet Saldırısı sırasında komünist askeri güçlerin kayıpları daha fazla olmasına rağmen, ABD psikolojik üstünlüğünü ve alan hâkimiyetini yitirmiş ve Vietnam Savaşı'nda ABD aleyhine bir dönüm noktası yaşanmıştır. —y.h.n.

"Daha İyi Savaşın": Medya ve Vietnam Savaşı

KADIN: Vietnam Savaşı karşıtı dönemde medyanın, örneğin New York Times*'ın ve* Washington Post*'un ilerici hareketlere şu anda olduğundan daha açık olduğu izlenimine kapılmıştım.*

İnsanların böyle bir yanılsaması var; aslında medya o dönemde ilerici hareketlere o kadar açık değildi. Bakın size bundan bahsedebilirim; çünkü gelişmelerin tam ortasındayım, ayrıntılı olarak da araştırdım...

KADIN: Bugünkü gazeteleri okuduğumda belirgin bir şekilde sağa kayma olduğunu düşünüyorum.

Ben buna katılmıyorum. İnsanlarda böyle bir yanılsama var; ama bakış açıları biraz daha *sola* kaydığı için böyle bence. Halkın büyük bölümü için de durumun böyle olduğunu düşünüyorum. Örneğin 1969'da harekete bağlı çoğu aktivistin savaş karşıtı bir duruş olarak gördüğü konum bugün –doğru bir değerlendirmeyle– *savaş yanlısı* bir konum olarak görülebiliyor. Demek istediğim, 1969'da yeterince iyi savaşmıyoruz demek savaş karşıtı bir tutum olarak görülürdü. *Sizi* bilmiyorum tabii, ama hareketin tipik bir aktivistiyseniz sizin bakış açınızın da son yirmi yılda yön değiştirdiği ve bu izlenimin de bundan kaynaklandığı tahmininde bulunabilirim.

New York Times'la ilgili olarak, Ed Herman ve benim *Rızanın İmalatı*'nda yaptığımız diğer bir şey de 1950'lerden günümüze kadar *New York Times*'ın Vietnam Savaşı'na yaklaşımını gözden geçirmeye 150 sayfa ayırmak olmuştu. Gerçek şu ki, *New York Times* her zaman halkın şahin tarafında yer almış ve bu konuda çok ileri gitmişti. Bu konumu hiç eleştirmemişlerdi. Eleştirel bir köşe yazarları yoktu. ABD Hükümeti'nin eylemlerini bilinçli bir biçimde örtpas etmişlerdi. Gazetecilere dönüp baktığımızda eleştirel olduğunu düşündüğümüz David Halberstam ve diğerlerinin, örneğin Neil Sheehan'ın eleştirdikleri şeyin *başarısızlık* olduğunu görürsünüz. "Elbette bu soylu bir dava, kazanmak istiyoruz; fakat beyler siz işi berbat ediyorsunuz. Daha iyi savaşın" diyorlar. Eleştiriler böyleydi.[73]

Bu aslında Sheehan'ın yeni kitabında, geçenlerde Pulitzer Ödülü kazanan *Parlak Bir Yalan* (A Bright Shining Lie) adlı çok-satarda açıkça görülüyor.[74] Her yerde kitabın Vietnam Savaşı'ndaki gerçekleri ifşa eden büyük bir kitap olarak reklamını yapıyorlar. Ama yakından incelerseniz aslında savaş alanındaki Amerikalı istihbarat uzmanlarının söylediği şeylerin Washington'a iletilmediğini ifşa ediyor; Sheehan'ın eleştirisinin özü budur. Bugün bile "beyler siz işleri berbat ettiniz, daha iyi savaşmalıydınız" görüşü ana-akım medyada en savaş karşıtı görüş olarak kabul edilir. Sheehan'ın kitabı, aşırı bir şahin olan fakat sezgi sahibi bir kişinin, John Vann'ın biyografisi niteliğindedir [John

Vann, Vietnam'da "sivillerin pasifize edilmesi" programını yönetmişti]. Vann neler olup bittiğini anlamış, savaş alanındaki genç gazetecilere işlerin Washington'un söylediği gibi gitmediği bilgisini vererek sahnedeki yerini almıştı. (Bu yüzden de tümüyle yurtseverlikten uzak birisi olarak addedilmiştir: Nasıl olur da işlerin Washington'un dediği gibi gitmediğini söylersiniz?) İşte Vann savaş boyunca Sheehan'ın kahramanı olmuştur.

Şimdi Vann'a şöyle bir bakalım. Vann, 1965'te bazı iç yazışmaları sızdırdı ve bunlar barış hareketi tarafından kullanıldı. Ben yayımladım, Ed Herman vs. yayımladı. Fakat ana-akım medyada bunlara asla yer verilmezdi. Aslına bakarsanız Sheehan da kitabında bu yazışmalardan bahsetmedi bile. Bu yazışmalarda esas olarak şöyle şeyler söyleniyordu: "Ulusal Kurtuluş Cephesi (UKC) —güya Viet-Kong— Güney Vietnam'da halkı kendi tarafına çekti; çünkü çok iyi bir siyasi programları var. Köylüler onları destekliyor; çünkü onlar desteklenmesi gereken doğru insanlar, bizim de aslında onları desteklememiz gerekir. Güney Vietnam'da ilerleyen, feci şekilde ihtiyaç duyulan bir toplumsal devrim var; devrimi UKC örgütlüyor. UKC'nin geniş bir köylü desteği kazanmasının nedeni de bu; bu konuda yapabileceğimiz bir şey yok." Evet, bütün bunlardan sonra sonuca geliniyor. Sonuç şu: "Savaşı tırmandırmalıyız, UKC'yi yok etmeliyiz."[75] Bunun nedeni de temelde Walter Lippman ve Batı'daki "demokratik" düşünürler geleneğinden gelen başka herkesin savunduğu görüşle esasen aynıdır. Buna göre demokrasi, halkın kendi başına üretip karar verme kapasitesini aştığı varsayılan politikalara dönük karar alma sürecini yönlendirmek ve toplumun rızasını "imal etmek" için bir seçkinler sınıfına ihtiyaç duyar.[76]

Vann, bu aptal Vietnamlı köylülerin hata yaptığını düşünüyordu. Vann'a göre Vietnamlılar adına bu toplumsal devrimi yönetmesi ve yönlendirmesi gereken akıllı adamlar bizlerdik. Vietnamlı köylüler UKC'nin, yani köylerin çevresinde dolaşıp onları örgütleyen bu insanların devrime yön verebileceğini sanıyorlardı. Ama aslında devrimi yalnızca *biz* yönlendirebilirdik. Dünyanın yoksul insanlarına dönük bazı görevlerimiz olduğundan, onların kendi yolunda ilerlemesine izin veremezdik. Bu onlar adına yapılmış çok aptalca bir hata olurdu. Dolayısıyla yapmamız gereken şey UKC'yi yok etmek, savaşı kazanmak ve Vietnam'ı ezmekti. Sonra da —tarihte her zaman yaptığımız gibi— toplumsal devrimi onlar adına yönlendirecektik. Temelde Vann'ın çizgisi budur; Neil Sheehan'ın kitabının mesajı da budur. İşte Vann'ı kahraman yapan şey budur.

Ya da *New York Times*'ın kuşkusuz en eleştirel köşe yazarlarından biri olan Anthony Lewis'i ele alalım. Demek istediğim, Lewis'in savaş sırasındaki *sicilini* bakarsanız, barış hareketi hakkında, kendimiz hakkında gerçekten bir şeyler öğrenebilirsiniz --çünkü biz Anthony Lewis'e gerçek bir müttefik gözüyle bakmıştık. Neler olduğunu bir hatırlayalım. Barış hareketinin en zor koşullar altında ve en yoğun çalıştığı dönem 1964 ile 1967

arasıydı. Şubat 1968'de Amerikan şirketler dünyası savaşa karşı tavır almıştı. Bunun nedeni de Ocak ayı sonunda Tet Saldırısı'nın düzenlenmesiydi. Ocak 1968 sonlarında Güney Vietnam'ın bütün şehirlerinde büyük bir halk ayaklanması yaşandı; isyan edenlerin hepsi de Güney Vietnamlıydı. Hatırlarsanız Tet Saldırısı'nı düzenleyenler Kuzey Vietnamlılar değildi. Şubat 1968 başlarında aklı başında herkes için bunun kitlesel bir halk hareketi olduğu aşikârdı. Saygon'daki Amerikan kuvvetlerine Viet-Kong birliklerinin şehre sızdığı *haberi* bile verilmedi —kimse onlara söylemedi. Saldırı eşzamanlı ve eşgüdümlüydü, kitlesel bir halk hareketiydi; tarihte eşi benzeri görülmemiş bir olaydı.

Şimdi bildiğiniz gibi, paraları, malları vs. için kaygılanan insanlar anladılar ki, bu savaş paraları sokağa atmaktan başka bir şey değildi. Bu devrimi ezmek büyük bir çaba gerektiriyordu. Ve bu noktada ABD ekonomisi gerçekten sıkıntıya girmişti. Aslına bakarsanız bu durum barış hareketinin büyük bir başarısıdır: Amerikan ekonomisine zarar vermiştir. Şaka değil. Barış hareketi, savaş etrafında ulusal bir seferberlik ilan edilmesini imkânsız hale getirmiştir; savaşa karşı çok büyük bir muhalefet ve toplumsal bir kargaşa vardı. Örneğin II. Dünya Savaşı sırasında yaptıkları şeyi yapamıyorlardı; o zamanlar insanlar savaş etrafında seferber edilebilmişti. Bakın, halkı bu şekilde seferber edebilmiş olsalardı, o zaman Vietnam Savaşı ekonomiye yarardı. 1940'larda, II. Dünya Savaşı sırasında olduğu gibi gerçekten seçkinlerin kendine güvenini yerine getirirdi. Fakat bunu yapamadılar; "silahlar ve tereyağı"* savaşı denen, sürekli bütçe açığına yol açan bir savaş yürütmek zorunda kaldılar. Sonuçta stagflasyon [eşzamanlı olarak ekonominin büyümemesine karşın enflasyonun artması] başladı, ABD doları zayıfladı ve başlıca ekonomik rakiplerimiz Avrupa ve Japonya, savaşın deniz aşırı üreticileri olarak büyük kârlar elde etmeye başladılar. Kısacası, savaş ABD ile başlıca endüstriyel rakipleri arasındaki ekonomik güç dengesini değiştirdi. Amerikan iş dünyası bunu pekâlâ anlayabiliyordu, ne olup bittiğini görüyorlardı. Sonra Tet Saldırısı yapıldığında devrimi bastırmanın büyük bir sorun olacağı ortaya çıktı. Böylece Amerikan şirketler dünyası savaşa sırt çevirdi.

Bir de o dönemde ülke içinde olup bitenlerden büyük endişe duyuyorlardı, çok kaygılıydılar. Bakın, son derece aydınlatıcı gizli belgeleri ifşa etmiştik. Örneğin *Pentagon Raporları*'nın son bölümüne, Tet Saldırısı'ndan sonraki haftalarla ilgili bölümüne bakarsanız Amerikan ordusunun en yüksek rütbeli generallerinin Vietnam'a daha fazla asker sevk etme konusunda kaygılı olduklarını görürsünüz. Çünkü ülkede "sivil kargaşanın denetim altına alınması" diye adlandırdıkları şeyi yapmak üzere geriye yeterince asker kalmayabileceğinden korkuyorlardı; savaşı tırmandırmaya devam edecek

* Bir yandan halkı memnun etmeye çalışmak için sosyal harcamaları artırmak, diğer yandan savaşı yürütebilmek için silahlanma harcamalarını artırmak. —y.h.n.

olurlarsa bir devrimin patlak vermesinden korkuyorlardı. Sonra sorunları dile getiriyorlardı: Gençler, kadınlar, etnik azınlıklar, bütün bu gruplar protestolara katılmaya başlamıştı.[77]

Aslında burada bahsetmem gereken başka bir faktör daha vardı: Amerikan ordusu bölünüyordu. Unutmayın, Amerikan ordusu bir yurttaşlar ordusuydu ve tarihte ilk kez bir yurttaşlar ordusu sömürgeci bir savaşta kullanılıyordu ve bu sistem işlemiyordu. Demek istediğim, sokaktaki çocukları alıp birkaç ay içinde profesyonel katillere dönüştüremezsiniz –bunun için Fransız Yabancı Lejyonu gibi nazilere [Fransa'nın sömürgelerinde savaşan yabancılar ordusu] ihtiyaç duyarsınız ya da örneğin kontralar gibi seferber edip silahlandırmak ve soğukkanlı katillere çevirmek için köylülere ihtiyacınız vardır. Tarihteki her emperyal güç, imparatorluğunu böyle yönetmiştir. Fakat ABD bunu bir yurttaşlar ordusuyla yapmaya çalıştı. 1968'e gelindiğinde ordu çöküyordu: Uyuşturucu ve disiplinsizlik vardı, subaylar vuruluyordu. Bütün bunlar ülkedeki halk hareketlerinin bir yansımasıydı: Sonuçta bu bir gençlik kültürüydü; orduya katılanlar da ülkede çeşitli hareketlere katılanlardan pek farklı değildi. Amerikan ordusu bölünüyordu ve Pentagon'un üst düzey yetkilileri bundan hazzetmiyordu. Aslında onlar, ordunun Vietnam'dan çıkmasını istiyordu.[78]

Şimdi, *New York Times*'a geri dönelim. Bütün bu dönem boyunca *New York Times*'ta savaş hakkında hiç eleştiri yayımlanmadı: Hiçbir şey çıkmadı. Anthony Lewis bir göstergedir; çünkü en aşırı eleştirmen oydu. Anthony Lewis Tet Saldırısı'nın üstünden bir yılı aşkın bir zaman geçtikten sonra, 1969'da Londra Bürosu şefi olmuştu. Ve artık Amerikan barış hareketinde yer alan insanlarla *konuşmaya* dahi hevesli değildi. Bunu şahsen hatırlıyorum. 1969 baharında John Locke kürsüsünde dersler vermek üzere Oxford'daydım. Bütün İngiliz basınına savaş hakkında söyleşiler verdim. Britanya'da bazı savaş karşıtı gruplar, Anthony Lewis'i benimle özel bir tartışmada buluşturmaya çalıştılar. O bunu kabul etmedi, barış hareketiyle bağlantılı hiç kimseyle konuşmayacağını söyledi. Üstelik ABD'de değildik, *İngiltere*'deydik; baskıların ve siyasi iklimin farklı olduğu bir ortamdaydık. Sonunda, 1969 sonlarında Lewis, savaş hakkında biraz eleştirel yazılar kaleme almaya başladı. Sonra Kuzey Vietnam'a gitti ve bombaların gerçekten insanlara zarar verdiğini keşfetti: Haiphong boyunca yürüyorsunuz, birçok yıkılmış bina görüyorsunuz, insanlar mahvolmuş durumda –gerçekten büyük sürpriz. Bu noktada Anthony Lewis, savaş hakkında eleştirel yazılar kaleme almaya başladı. Ama unutmayın ki, bunu Amerikan şirketler dünyasının savaş karşıtı bir tavır almasından bir buçuk yıl sonra yaptı.

Ya da ABD'de büyük olay yaratan My Lai katliamını ele alalım [bir Amerikan birliği, Mart 1968'de silahsız 504 Vietnamlı sivili öldürmüştü]. Bu katliam ne zaman gündemin baş köşesine yerleşti? My Lai, Kasım 1969'da büyük bir mesele haline geldi; katliam-

dan bir buçuk yıl sonra, Amerikan şirketler dünyasının savaşa karşı bir tavır almasından da bir buçuk yıl sonra. Ve tabii My Lai önemsiz bir olaydı; barış hareketinin başından beri bildiği, ama hiç bahsetmediği önemsiz bir olaydı. Tıpkı bunu haber verme zahmetine girmeyen, katliamın gerçekleştiği Quang Ngai eyaletindeki Quaker'lar* gibi [Amerikan Dostları Hizmet Komitesi ile çalışıyorlardı] barış hareketi de bu olaydan bahsetmemişti. Çünkü benzer şeyler her yerde oluyordu.[79]

ERKEK: My Lai'yi Life *dergisi meşhur etti.*[80]

Evet, My Lai'yi onlar meşhur etti. Fakat her şeyden önce zamanlamasına dikkat edin: Katliam olup bittikten bir buçuk yıl sonra ve Amerikan şirketler dünyasının savaş karşıtı bir tutum benimsemesinden de bir buçuk yıl sonra. Ve haberler de yalan yanlıştı. Bakın, My Lai biraz kaçık biri olan Teğmen Calley tarafından yönetildiği için kontrolden çıkmış çılgın bir domuzlar çetesinin eylemi olarak sunuldu. Bu kadarıyla başa çıkılabilirdi. Fakat olan bitenin bunlarla hiç alakası yoktu. My Lai sadece bir dipnottu; WHEELER WALLAWA Operasyonu adlı bir askeri operasyonda —B-52 saldırılarının doğrudan köyleri hedef aldığı büyük bir kitle katliamı operasyonuydu— ilginç, çekici olmayan bir dipnottu. Bizim koordinatlarımızı çizen kişi Teğmen Calley değil, Washington'dan bir adamdı. Bir B-52 saldırısının ne anlama geldiğini biliyor musunuz? Her şeyin yok edilmesi anlamına gelir ve bu saldırıda doğrudan köyler hedef alınmıştı. Bununla karşılaştırınca My Lai neredeyse bir hiçti.

Aslında My Lai olayını Piers Komisyonu adında askeri bir komisyon inceledi; komisyonun en anlamlı bulgusu her yerde My Lai gibi katliamların olduğuydu. Örneğin My Khe'de, yani yolun yaklaşık 4 km. ilerisinde başka bir katliam olmuştu —baktıkları her yerde karşılarına başka bir katliam çıkmıştı.[81] Peki bütün bunlar size ne ifade ediyor? Baktığınız her yerde bir My Lai görüyorsanız ne düşünürsünüz? Evet, bir şey düşünürsünüz; ama bu medyada hiçbir zaman yayımlanmadı.

KADIN: Vietnam'da bir yurttaşlar ordusuyla savaştığımızı söylediniz. Hâlâ öyle mi?

Hayır, artık ordu profesyonel.

KADIN: Biliyorum, korkunç bir şey.

Kesinlikle.

KADIN: İroniktir, zorunlu askerliğin olmaması...

* Dostlar Kilisesi Cemaati adlı Hıristiyan grubun üyeleri. Dostlar Kilisesi Cemaati, Kutsal Ruh'un rehberliğini vurgular, dışsal ritüelleri ve tayin edilmiş papazlar sınıfını reddeder. Barış için ve savaşa karşı uzun ve aktif bir mücadele geleneğine sahiptir. —y.h.n.

İronik değil. Sanırım barış hareketi orada bir hata yaptı. Demek istediğim, direniş eylemlerine katılsam da kişisel olarak hiçbir zaman zorunlu askerliğin sona erdirilmesinden yana olmadım. İş zorunlu askerlik karşıtı eylemlere dönünce ben çekildim.

KADIN: Ben de.

Bakın, "gönüllüler ordusu" diye bir şey yoktur: "Gönüllüler ordusu" yoksullardan oluşan paralı askerler ordusudur. Deniz piyadelerine bir bakın, hep gettolardan gelmiş siyah yüzler görürsünüz.

KADIN: Subaylar da beyazdır.

Evet, subaylar da beyazdır. Tıpkı Güney Afrika gibi: Subaylar beyazdır. Örneğin Namibya gibi yerlerde ordunun zalimliklerinin çoğunu gerçekleştirenler de aslında siyahlardır.[82] İmparatorluklar hep böyle yönetilmiştir. 70'li yıllarda bir tarihte Amerikan ordusu "gönüllüler ordusu" dedikleri, yoksullardan kurulu geleneksel bir paralı asker ordusuna dönüşmüştür. Biliyorsunuz, iktidardaki insanlar öğreniyorlar. İktidar sahipleri gelişkindir, örgütlüdür ve süreklilikleri vardır; Vietnam'da bir hata yaptıklarını gördüler. Aynı hatayı tekrarlamak istemediler.

New York Times'ın savaş karşıtlığına gelince –evet, o zamanlar savaş karşıtı olduğunu *düşünüyorduk*, ama bunun sebebi standartlarımızın düşük olmasıydı. Bugünlerde benzer eleştirilerin "savaş yanlısı" olduğunu düşünüyoruz. Bu da toplumun son yirmi yılda siyasi olarak daha fazla bilinçlendiğini ve daha gelişkin hale geldiğini yansıtan başka bir gelişmedir. O zamanların *New York Times*'ına bakarsanız bunları göreceğinizi sanıyorum.

2

TARTIŞMA: KAHVE ARASI

Rowe, Massachusetts'te 15-16 Nisan 1989 tarihlerinde yapılan tartışmalara dayanmaktadır.

Soğuk Savaş Döneminde Sovyetler Birliği'nin "Tahdit Edilmesi"*

KADIN: Dr. Chomsky, siyasi söylemde kullanılan terimlerin bizatihi kendisinin halka dönük propagandada bir araç olduğu görülüyor. Dil, dünyayı kavramamızı engelleyecek ve bizi güçsüzleştirecek şekilde nasıl kullanılıyor?

Aslında kullandığımız terminoloji her zaman yoğun biçimde ideoloji yüklüdür. İstediğiniz terimi seçin: Bu terim herhangi bir biçimde anlamlı bir kelimeyse –"ve", "ya da" dışında bir kelimeyse örneğin– genelde iki anlamı vardır. Biri sözlük anlamıdır, biri de ideolojik mücadelede kullanılan anlamı. Dolayısıyla "terörizm" yalnızca başka insanların yaptıklarıdır. "Komünizm" denilen şeyin de "aşırı sol" olduğu varsayılır: Bana göreyse temelde *aşırı sağla*, faşizmle arasında bir fark yoktur. Herkesin "muhafazakâr" dediği bu adamlar, bildik anlamda "muhafazakâr" değildir. Bunlar aşırı devletçidirler. Bunlara "muhafazakâr" dendiğini duyan muhafazakârların mezarlarında kemikleri sızlıyordur herhalde. "Özel çıkar grupları" denince akla işçiler, kadınlar, yoksullar, yaşlılar ve gençler –başka deyişle tüm bir toplum– gelir. Toplumda hiçbir zaman "özel çıkar grubu" olarak *anılmayan* sadece bir kesim vardır, o da genel olarak şirketler ve iş dünyasıdır; çünkü bunlar "*ulusal* çıkarları" temsil ederler. Ya da "savunma" kelimesini düşünün: Ben hiçbir zaman saldırgan bir eylemde bulunduğunu kabul eden bir devlet duymadım. Devletler ne yaparlarsa yapsınlar her zaman "savunma" durumundadırlar, buna "önleyici savunma" vs. diyebilirler.

Ya da modern Amerikan tarihinin en önemli konusu olan "tahdit etmeyi" ele alın. Yani "Amerika'nın Sovyet yayılmacılığını dizginlemek amacıyla tahdit etmesi" örneğinde olduğu gibi. Eğer modern çağda uluslararası ilişkilerden bahsederken bu tartışma

* ABD dış politikasında "containment" olarak adlandırılan bu politika, Chomsky'nin birazdan bahsedeceği üzere Sovyet yayılmacılığını kısaca alarak engellemek anlamında kullanılıyordu. Türkiye'de dış politika konulu temel yayınlarda "tahdit etme" terimi benimsendiği için burada da bu karşılık benimsenmiştir. –y.h.n.

çerçevesini kabul etmezseniz Amerika'da kabul görmüş söylemin bir parçası olamazsınız: Herkes lafa başlarken önce ABD'nin son yarım yüzyıldır Sovyetler Birliği'ni "tahdit ettiği"ni kabul etmelidir.

"Tahdit etme" retoriği, bir bakıma bütün soruların halihazırda benimsenen cevabını baştan kabul etmektir; "tahdit etme" retoriğini bir kere kabul ettiğinizde, ne söylerseniz söyleyin farklı cevaplar vermekten zaten vazgeçmişsiniz demektir. Çünkü asıl sorun böyle bir şeyin, yani "tahdit etme"nin veya dizginlemenin doğru olup olmadığıdır. Amerika, Sovyetler Birliği'ni "tahdit" mi ediyor? Aslında görünüşe bakılırsa bu biraz tuhaf bir terimdir. Sovyetler Birliği'nin tarihteki en kötü yer olduğunu düşünüyor olabilirsiniz; ancak Sovyetler Birliği muhafazakârdır. Ne kadar kötü şeyler yapmış olurlarsa olsunlar, bunları Sovyetler Birliği sınırları içerisinde ve Doğu Avrupa, Afganistan vs. sınırları civarında kalarak yaptılar. Bunların dışında hiçbir yerde herhangi bir girişimde bulunmadılar. Başka yerlere üslenmiş askeri birlikleri yok. Bizim yaptığımız gibi dünyanın dört bir yanına müdahale güçleri yerleştirmiş değiller.[1] Öyleyse onları "tahdit ediyoruz", kısaca alıyoruz demekle kastedilen nedir?

Medyadan bahsediyoruz ve medyaya yükleniyoruz; fakat neden dikkatimizi akademik çalışmalara da yöneltmeyelim? Diplomasi tarihi geniş bir alandır; bu alanda çalışan insanlar büyük ödüller kazanır, şaşaalı profesörlük mertebelerine yükselirler. Ama diplomasi tarihini inceleyecek olursanız, aslında kendilerine muhalif denenler de dahil bu alanda çalışan hemen herkesin "tahdit etme" çerçevesini benimsediğini görürsünüz. Demek istediğim, *herkes* "tahdit etme"yi bir öncül olarak kabul etmelidir, aksi takdirde bu alanda ilerlemeniz söz konusu olamaz. Tabii tahdit etme politikasıyla ilgili mesleki literatürün dipnotlarında da genellikle umulmadık bilgiler veren şeyler söylendiği olur.

Örneğin Soğuk Savaş'la ilgili en önemli akademik kitaplardan biri John Lewis Gaddis'in kaleme aldığı *Tahdit Etme Stratejileri*'dir (Strategies of Containment). Bu kitap zirvede yer alan bir diplomasi tarihçisi tarafından yazılmış önde gelen bir akademik çalışma olduğundan incelenmeye değer. Gaddis, bu geniş kapsamlı konuyu, yani "tahdit etme stratejileri"ni tartışmaya terminolojiye dair bir şeyler söyleyerek başlar. Kitabın başında şöyle der: "'Tahdit etme' teriminin bazı sorunlar doğurduğu doğru, evet, bazı şeyleri peşinen varsayıyor. Yine de, bunun olgusal olarak doğru olup olmadığı yerinde bir soru olsa da, bu terimi tartışma çevresi olarak benimsemek uygundur. Uygun olmasının nedeni de Amerikan liderlerinin kendilerini Sovyetler Birliği'ne karşı savunma konumunda *görmeleridir*." Böylece Gaddis, Amerikan liderleri böyle düşündüğü için ve kendisi de Amerika tarihini incelediğine göre bu çerçevede devam etmenin doğru olduğu sonucuna varır.[2]

Şimdi, bazı diplomasi tarihçilerinin bu yaklaşımı nazilere uyarlamaya kalktığını bir düşünelim. Diyelim ki, biri Alman tarihi üzerine bir kitap yazıyor ve "bakın, Hitler ve danışmanları aslında kendilerini savunma konumunda *görüyorlardı*" diyor; ki bu kesinlikle doğrudur: Hatırlarsanız, nazilere göre Almanya, Yahudilerin saldırısı altındaydı. Nazi literatürüne dönüp baktığınızda kendilerini bu virüse, modern uygarlığın özünü kemiren bu mikroba karşı savunmak zorunda kaldıklarını görürsünüz ve sonuçta kendinizi savunmanız hakkınızdır. Ayrıca Çeklerin, Polonyalıların ve Avrupalıların gerçekleştirdikleri kuşatmanın da "saldırısı" altındaydılar. Şaka değil bu. Aslında bu konuda bizim Sovyetler Birliği için sunduğumuz kanıtlardan çok daha iyilerine sahiptiler –*kuşatılmışlardı*, "çevrelenmişler"di. Diğer yandan, I. Dünya Savaşı'ndan sonra Versailles Antlaşması'yla sebepsiz yere yaratılan muazzam borç batağına saplanmışlardı. Diyelim ki biri çıkıp "bakın, nazi liderliği kendilerini iç ve dış saldırganlığa karşı savunma konumunda görüyordu. Evet, doğru; bu, söylediklerini doğru kabul etmek gibi bir sorunu beraberinde getiriyor, ama biz bu çerçeveyi benimseyerek devam edeceğiz. Şimdi Auschwitz* kurarak Yahudilere karşı, Çekoslovakya'yı işgal ederek Çeklere karşı, Polonyalılara ve diğerlerine karşı kendilerini nasıl savunduklarından bahsedeceğiz" diyen bir kitap yazıyor. Birileri çıkıp böyle bir şey yapmaya kalksaydı gülme zahmetine bile girmezdiniz; ama iş ABD'ye gelince *sadece* bunu söylemenize izin veriliyor: Bu yalnızca *kabul edilebilir* bir şey olmakla kalmıyor. Ayrıca başka herhangi bir görüş de kabul edilemez sayılıyor.

Biraz daha ilerlediğinizde bu mesele çok daha ilginç bir hal alıyor. Örneğin Gaddis yine aynı kitapta –yine üzerine çok fazla değerlendirme yapmadığı bir dipnot olarak– ABD'nin II. Dünya Savaşı sonrasındaki diplomasi siciline bakarak Sovyetler Birliği'nin çevrelenmesiyle ilgili bütün kararların, sözgelimi silahlanmanın, *détente*'a** geçişin vs. bütün bu kararların büyük ölçüde Amerika içindeki ekonomik değerlendirmeleri yansıttığına dikkat çeker. Bunu çarpıcı bir olgu olarak nitelendirir. Sonra bu konuyu işlemeden bırakır ve başka şeylere geçer.[3] Ne demek şimdi bu? Gaddis ne anlatmaya çalışıyor? İşte burada Gaddis gerçeğin dünyasına girmeye başlıyor. Bakın meselenin özü şudur: Bizim sanayiyi yönetirken benimsediğimiz yöntem askeri harcamalar yapmaktır. Bu durum, açıklanan belgelerle ve başka kanıtlarla da gayet açıkça destekleniyor. Ülke ekonomisini iş dünyası açısından kârlı hale getirmenin ve bunu sürdürmenin yolu buradan geçmektedir. Askeri harcamalarla ilgili açıklanmış belgeleri incelerseniz bu konuda oldukça açık sözlü olduklarını görürsünüz. Örneğin Ulusal Güvenlik Konseyi'nin 68 sayılı iç yazışması herkesin hemfikir olduğu üzere Soğuk Savaş dö-

* II. Dünya Savaşı sırasında Polonya'da kurulan ve Yahudi Katliamı'nda oynadığı rolle bilinen en büyük nazi toplama kampı. –y.h.n.

** ABD ve Sovyetler Birliği arasında izlenen yumuşama politikası.

neminin en önemli belgesidir. Bu belgede açıkça söylenen şeylerden biri de şudur: Askeri harcamalar olmazsa hem ABD'de hem de dünya çapında ekonomik bir gerileme yaşanacaktır. Sonuç olarak belgede, Sovyetler Birliği'nin yıkılması çağrısının yanı sıra bir de askeri harcamalarda büyük bir artışa gidilmesi çağrısında bulunulur.[4]

Yine de bu kararların hangi bağlamda alındığını unutmamalıyız. Bu kararlar Marshall programının, savaş sonrası yardım programlarının başarısız olmasının hemen ardından alınmıştı. O dönemde Japon ekonomisinin ve Batı Avrupa ekonomilerinin yeniden yapılandırılması yolunda başarı sağlanamamıştı. Amerikan iş dünyasının Japon ve Batı Avrupa ekonomilerine ihtiyacı vardı; Amerikan imalatçıları ihracat yapacakları bu pazarlara büyük ihtiyaç duyuyorlardı. Bakın, Marshall programı tarihteki en yüce girişim vs. olmaktan çok, büyük ölçüde Amerikan şirketlerinin ihracatını artırmaya yönelik bir girişim olarak tasarlanmıştı. Ama başarısızlığa uğradı: Müttefik olarak ihtiyaç duyduğumuz sanayi güçlerini yeniden inşa edememiş ve ihracat için ihtiyaç duyduğumuz pazarları yeniden oluşturamamıştık. Bu noktada askeri harcamalar gerçekten yeniden yapılanmayı sağlayabilecek, savaş dönemindeki ekonomik patlama sona erdikten sonra ekonomik büyümenin motoru olabilecek ve ABD'nin ekonomik bir bunalıma tekrar girmesini önleyebilecek bir adım olarak görülmüştü.[5] İşe yaradı da: Askeri harcamalar ABD ekonomisi için büyük bir itici güç oldu; Japon ve Avrupa sanayilerinin yeniden yapılanmasını sağladı ve aslında bugüne kadar sanayiyi yönetme tarzımız olageldi. Dolayısıyla, Gaddis o kısa yorumunda asıl hikâyeye yaklaşmıştı: Gaddis, Amerika'nın yeniden silahlanma ve *détente*'la ilgili kararlarının savaş sonrasında ülke içindeki ekonomik değerlendirmelere göre alındığını belirtmişti. Fakat daha sonra bu konuyu ele almayı bıraktı ve yine "tahdit etme" hakkında konuşmaya döndü.

"Tahdit etme" konusundaki akademik çalışmaları daha yakından incelediğinizde çok daha ilginç şeylerle karşılaşırsınız. Örneğin Gaddis başka bir kitabında Amerika'nın Bolşevik Devrimi'nin hemen sonrasında Sovyetler Birliği'ne müdahalesini —yeni Bolşevik Hükümeti'ni zora başvurarak devirmeye çalışmamızı— tartışır. Ve Rus topraklarına yönelik bu müdahalenin, yani Rus topraklarını işgal etmemizin *savunma* ve *tahdit etme* amaçlı olduğunu belirtir. Dikkat ederseniz, herhangi bir sağcı tarihçiden bahsetmiyorum; alanının duayeni olan, önde gelen ve en saygın liberal diplomasi tarihçisinden bahsediyorum: Bu tarihçi 1918'de on üç Batılı devletin Sovyetler Birliği'ne müdahalede bulunmasının bir "savunma" eylemi olduğunu söylüyor. Peki, ama neden bir "savunma" eylemi? Evet, Gaddis aslında bir anlamda haklıdır. Ona göre bu eylem "savunma" amaçlıdır; çünkü Bolşevikler, Batı'da var olan düzene, Batı kapitalizmine meydan okuduklarını ilan ederek ortaya çıkmışlardır. Doğal olarak kendimizi savunmamız gerekmiştir. Kendimizi savunabilmemizin tek yolu da Rusya'ya askeri birlikler göndermektir, dolayısıyla bu "savunma" amaçlı bir işgaldir; bir "savunma"dır.[6]

Tarihe ayrıntılara inerek bakarsanız vurgulanan nokta çok daha aydınlatıcı bir hal alır. Örneğin Bolşevik Devrimi'nin hemen ardından ABD Dışişleri Bakanı Robert Lansing, Başkan Wilson'a, Bolşeviklerin "bütün ülkelerin proletaryalarına, sayıları kalabalık olduğundan bütün devletlerde yönetimi ele geçireceği varsayılan bu cahil ve akıldan noksan insanlara bir çağrı yaptığı" uyarısında bulunmuştu. Bolşevikler başka ülkelerdeki halk kitlelerine kendi hayatlarının denetimini ele almaları çağrısında bulundukları için ve bu kitleler de "akıldan noksan" ve "cahil" olduğundan –bilirsiniz, bütün bu kaba saba yoksul insanlara kendi iyilikleri için hadlerinin bildirilmesi gerekiyordu– bütün bunlar bize karşı bir saldırı anlamına geliyordu. O halde bizim de kendimizi savunmamız gerekiyordu.[7] Wilson'ın *yaptığı* da, açıkça iki yönteme başvurarak "kendimizi savunmak" oldu: Bunlardan ilki, bu meydan okumanın yayılmasını önlemek için Rusya'nın işgal edilmesiydi. İkincisiyse, burada birilerinin bu çağrıya uyması tehdidini ortadan kaldırmak için Kızıl Korku kampanyasının başlatılmasıydı [Amerikan devletinin 1919'da "komünistlere" karşı başlattığı baskı ve propaganda kampanyası]. Her ikisi de aynı müdahalenin, aynı "savunma amaçlı" müdahalenin bir parçasıydı.

Aynı şey bugüne kadar geçerli olmaya devam etti. Neden Nikaragua'daki Sandinistalardan kurtulmamız gerekiyor? Aslında bunun sebebi, birilerinin Sandinistaların yarıküreyi fethetmek üzere olan komünist bir güç olduğunu düşünmesi değildir. Asıl neden, Sandinistaların Latin Amerika'da benzer şeyler isteyen başka halkların da ilgisini çekebilecek ve başarılı olmaya başlayan sosyal programlar uygulamasıydı. Dünya Bankası, 1980'de Somoza yönetiminin [Temmuz 1979'da Sandinista Devrimi'yle devrilen kırk yıllık Nikaragualı aile diktatörlüğü] son bulması sırasında meydana gelen ağır yıkım yüzünden Nikaragua'nın *1977*'deki ekonomik seviyesine geri dönebilmesinin on yıl alacağı tahmininde bulunmuştu. Yine de Sandinista Hükümeti döneminde Nikaragua ekonomik olarak kalkınmaya başlamıştı: Sandinistalar sağlık programları ve sosyal programlar uygulamaya başlamışlardı ve halk açısından işler iyiye gitmeye başlamıştı.[8] Evet, tabii her zaman olduğu gibi bu durum New York'ta ve Washington'da tehlike çanları çalmasına neden oldu. Bunu engellememiz gerekiyordu; çünkü Honduras ve Guatemala gibi çaresiz durumdaki başka ülkelerde yaşayan "cahillere ve aklı noksanlara" aynı şeyleri yapmaları çağrısında bulunuyorlardı. ABD'li planlamacıların "domino teorisi" ya da "iyi örneğin tehdit oluşturması" dedikleri, kısa süre içinde ABD egemenliğindeki bütün sistemin çökmeye başlayacağını öngören görüş işte budur.[9]

Orwell'ın Dünyası ve Bizim Dünyamız

İşte, bütün bunlar komünizmin "tahdit edilmesi" retoriği çerçevesinde söyleniyor; bu konuda daha birçok örnek verebiliriz. Ancak bir şey daha var. Siyasi söylemin başka hangi

terimine baksanız aynı şeyi görürsünüz: Siyasi söylemin terimleri, düşüncenin engellenmesi için tasarlanmıştır. En önemlilerinden biri de şu "savunma" kavramıdır. Hangi ülkenin diplomatik kayıtlarına bakarsanız bakın —Nazi Almanya'sı olsun, Sovyetler Birliği ya da Libya olsun, istediğiniz korku hikâyesini seçebilirsiniz— ne yapmışlarsa hep "savunma amacıyla" yaptıklarını görürsünüz. Eğer elimizde Cengiz Han'ın kayıtları olsaydı onun yaptıklarının da "savunma amaçlı" olduğunu görürdük, hiç kuşkunuz olmasın. Ama işte burada, ABD'de ne kadar saçma olursa olsun buna karşı çıkamıyorsunuz.

Bu tıpkı Güney Vietnam'ı "savunmamıza" benziyor. Otuz yıl boyunca çok dikkatli şekilde taradığım medyada Güney Vietnam'ı savunmadığımızı ima eden tek bir ifadeye *asla* rastlamadım. Oysa Güney Vietnam'ı savunmuyorduk, Güney Vietnam'a *saldırıyorduk*. Güney Vietnam'a tarihteki bütün saldırılar kadar açık bir saldırı gerçekleştiriyorduk. Gerçekten marjinal yayınlar dışında herhangi bir Amerikan gazetesinde yalnızca bu basit gerçeğe değinen bir ifade bulmaya çalışın bakalım. Bunun ifade edilemez bir şey olduğunu görürsünüz.[10]

Akademik literatürde de bunun lafı edilmez. Gaddis, Fransa'nın Hindiçin'i sömürgeci denetimi altında tutmak için yaptığı son girişim olan Dienbienphu Savaşı'ndan bahsederken bunu yine bir savunma mücadelesi olarak tanımlar.[11] McGeorge Bundy askeri sistemin tarihi üzerine yazdığı kitapta 1954'te Fransa'nın Dienbienphu'daki konumunu korumasına yardımcı olmak için ABD'nin nasıl nükleer silahların kullanılması düşüncesini gözden geçirdiğini anlatır ve "bunu, Hindiçin'in 'savunması'nda Fransızlara yardım etmek için düşünüyorduk" der.[12] *Kime karşı* savunduklarını söylemez; çünkü tahmin edebileceğiniz gibi bu çok ahmakça olurdu. Sözgelimi Hindiçin'i Ruslara ya da başkalarına karşı mı savunuyorlardı? Tabii ki hayır. Hindiçin'i *Hindiçin halkına* karşı savunuyorlardı.[13] Ama ne kadar saçma olursa olsun, bunu Amerika'da sorgulayamazsınız. Demek istediğim, bütün bunlar ideolojik fanatizmin aşırılıklarıdır. Başka ülkelerde en azından bu tarz soruları *gündeme getirebilirsiniz*. İçinizden bazıları gazeteci. Amerika'nın Güney Vietnam'a "saldırısı" hakkında konuşmaya kalkışın da görün; editörleriniz sizin Mars'tan ya da onun gibi bir yerlerden geldiğinizi düşünecektir. Tarihte böyle bir olay olmamıştır. Ama tabii gerçek tarihte böyle bir olay *yaşanmıştır*.

Ya da Amerika'nın dünyanın dört bir yanında "demokrasi"yi desteklediği görüşünü ele alın. Aslında bu bir bakıma doğrudur. İyi de, bu ne anlama geliyor? "Demokrasi"yi desteklediğimizde neyi desteklemiş oluyoruz? Demek istediğim, "demokrasi" halkın ülke yönetimine katıldığı bir yönetim biçimi midir? Açıkçası hayır. Örneğin El Salvador ve Guatemala "demokratik"tir; peki ama neden Nikaragua demokratik değildir? [Sandinista Partisi'nin yönetimi dönemindeki Nikaragua kastediliyor.] Neden? Bunun sebebi diğer ikisinde seçimler yapılırken Nikaragua'da yapılmaması mıdır? Hayır. Aslına bakarsanız, Nikaragua'da 1984'te düzenlenen seçimler El Salvador'daki seçimler-

den yüz kat daha demokratikti.[14] Yoksa Nikaragua'da halk siyasete katılmıyor mu? Elbette ki katılıyor. Yoksa siyasi muhalefet Nikaragua'da yaşama imkânı bulamıyor mu? Hayır. Nikaragua'da siyasi muhalefet çok ender olarak taciz edilir; El Salvador ve Guatemala'da ise siyasi muhalifleri öldürüverirler.[15] Yoksa Nikaragua'da bağımsız basının nefes alma imkânı mı yok? Aslında Nikaragua basını dünyanın en özgür basınlarından biridir ve Amerikan basınının hiç olmadığı kadar özgürdür. Amerika, Nikaragua'daki *La Prensa* gazetesine [kontra savaşı boyunca ABD tarafından desteklenen muhalif gazete] yakından benzemek şöyle dursun, onu *andıran* bir gazeteye bile en ufak hoşgörü göstermemiştir: Herhangi bir kriz döneminde Amerikan Hükümeti açıkça hükümetin devrilmesi çağrısında bulunan ve ülkeye saldıran dış güçlerce finanse edilen büyük bir gazeteyi bir yana bırakın, küçük muhalif gazeteleri bile kapatmıştır.[16] Basının bu derece özgür olması ABD'de kesinlikle tahayyül edilemez. Bir zamanlar El Salvador'da bağımsız bir basın *vardı*; ama ABD'nin desteklediği güvenlik güçleri tarafından ortadan kaldırıldı. Bir gazetenin genel yayın yönetmeni öldürüldü, öbürünün de binaları havaya uçuruldu.[17] İşte bağımsız basının icabına böyle bakıldı.

Peki hangi kriterlere göre El Salvador ve Guatemala "demokratiktir" de Nikaragua "demokratik" değildir? Evet, aslında bir kriter *var*: [Sandinista yönetimindeki] Nikaragua'da iş dünyası devlete hâkim olma konusunda sayılarının çok ötesinde bir temsil düzeyine sahip değil; işte bu yüzden Nikaragua "demokratik" değil. El Salvador ve Guatemala'da hükümetler yerel oligarşilerin yararına —toprak sahipleri, zengin işadamları ve yükselen profesyoneller kesimi— askeriye tarafından yönetilir ve bu insanlar Amerika'ya bağlıdır. İşte bu yüzden söz konusu ülkeler "*demokratik*"tir. Bağımsız basın yayın kuruluşlarını havaya uçurmaları, siyasi muhalifleri öldürmeleri, on binlerce insanı katletmeleri ve özgür bir seçime benzer bir şeyi asla gerçekleştirmemiş olmaları sorun değildir —bunların lafı bile edilmez. Bu ülkeler "demokratik"tir; çünkü onları doğru insanlar yönetmektedir; eğer ülkeleri doğru insanlar *yönetmiyorsa*, o zaman onlara "demokratik" demeyiz. Burada da yine tekbiçimlilik hâkimdir: Amerikan basınında Orta Amerika'da dört demokratik devlet ve bir de hiçbir zaman özgür seçimler yapmamış totaliter bir devlet [yani, Sandinistaların yönetimindeki Nikaragua] bulunduğu konusunda tekseslilği bozmaya istekli *bir tek kişi* olsun bulmaya çalışın. Böyle bir görüşü dile getiren tek bir ifade bulmaya çalışın. Amerikan basınında El Salvador ve Guatemala'daki cinayetlere *değinilen* ender durumlarda bundan hep "Denetlenemeyen Ölüm Mangaları" ya da "Denetlenemeyen Aşırılar" gibi başlıklarla bahsedilir. Asıl mesele şu ki, aşırılar Washington'da oturuyor, El Salvador ve Guatemala'daki askeriyeleri denetim altında tutuyorlar; ama bir Amerikan gazetesinde *buna* asla rastlamazsınız.

Ya da sürekli işittiğimiz "barış süreci" lafını bir düşünün. "Barış süreci" ifadesinin bir sözlük anlamı vardır, ki buna göre "barışa giden süreç" demektir. Ama medyada bu

anlamıyla kullanılmaz. "Barış süreci" terimi medyada Amerika o sırada ne yapıyorsa onu anlatmak için kullanılır; tabii bu konuda da yine tek bir istisnayla bile karşılaşmayız. Dolayısıyla tanım gereği, Amerika'nın *her zaman* barış sürecini desteklediği gibi bir sonuç ortaya çıkar. Amerikan medyasının herhangi bir yerinde ABD'nin barış sürecine karşı olduğunu söyleyen tek bir ifade olsun bulmaya çalışın, mümkün değil, bulamazsınız.

Aslında birkaç ay önce Seattle'da yaptığım bir konuşmada bunu söylemiştim. Dinleyicilerden biri yaklaşık bir hafta sonra bana yazdığı bir mektupta konuyla ilgilendiğini, bu yüzden küçük bir araştırma projesi gerçekleştirdiğini yazdı. *New York Times*'ın bilgisayar veri tabanında (başladığı tarih olan) 1980'den bugüne dek içinde "barış süreci" teriminin geçtiği her makaleyi ayırmıştı. Yaklaşık dokuz yüz makale vardı ve Amerika'nın barış sürecine karşı olduğunu söyleyen bir örnek var mı diye görmek için hepsini tek tek incelemişti. Tabii ki böyle bir makale yoktu. Yüzde 100. Evet, tarihteki en saygın ülke bile kazara da olsa bir barış sürecini desteklememiş olabilir. Fakat Amerika dediniz mi böyle bir şey asla söz konusu olamaz. Bu özellikle çarpıcı bir örnektir. Çünkü 1980'ler boyunca ABD iki büyük uluslararası barış sürecinin önündeki başlıca engel olmuştu: Bunlardan biri Orta Amerika'da, diğeri de Ortadoğu'daki barış süreçleriydi.[18] Fakat bu basit ve açık gerçeği ana-akım medyada dile getiren bir ifade bulmaya çalışın bakalım, bulabiliyor musunuz? Bulamazsınız, çünkü bu mantıksal bir çelişkidir; bunu kanıtlamak için verilere ve belgelere gömülmeniz de gerekmez, sadece kelimelerin anlamına bakarak bunu kanıtlayabilirsiniz. Evli bir bekâr aramak gibi bir şeydir bu, olmadığını göstermek için araştırma yapmanıza gerek yok. ABD barış sürecine karşı olamaz; çünkü barış süreci tanım gereği ABD'nin *desteklediği* bir şeydir. Ve eğer biri ABD'ye karşı çıkıyorsa, barış sürecine de karşı *çıkıyor* demektir. Bu işler böyle yürür, son derece de uygundur, gayet güzel sonuçlar alırsınız.

ERKEK: Ben de bir şey ekleyebilir miyim? Bir demokrasi olduğunu iddia dahi edemeyeceğiniz bir ülkeden, örneğin anayasanın ve parlamentonun bulunmadığı mutlak bir monarşiden bahsederken "ılımlı" kelimesi kullanılıyor.[19]

Evet, doğru. "ABD'nin talimatlarına uymayan" anlamına gelen "radikal"in zıt anlamlısı olarak "ılımlı" kelimesi "ABD'nin talimatlarına uyan" anlamında kullanılıyor. "Radikal"in sağla ya da solla bir ilgisi yoktur; ABD'nin talimatlarına uymuyorsanız, aşırı sağcı bile olsanız "radikal"siniz demektir.

ERKEK: Şimdiye dek Fas Kralı Hasan'dan "mutlakiyetçi kral" diye bahseden tek bir satıra dahi rastlamadım. Arap dünyasında insan hakları sicili en kötü liderdir.

Ülkesinde işkence yaygındır, Batı Sahra'yı işgal etmiştir ve Dünya Mahkemesi'ni hiçe saymıştır. Eşi benzeri olmayan berbat insanlardan biridir; gelin görün ki şimdiye dek ondan "ılımlı" diye bahsetmeyen bir tek makale bile görmedim.*

Doğru, çünkü Amerika'nın Fas'ta hava üsleri var; sonra Fas'tan birçok maden alıyoruz vs. Ya da Suudi Arabistan'a bakın. Suudi Arabistan bile şimdilerde "ılımlı" diye tanımlanıyor.[20] Aslına bakarsanız Irak bile bazen "ılımlılık yolunda adımlar atan" bir ülke olarak tanımlanıyor: Oysa Irak muhtemelen dünyadaki en terörist devlettir; ölüm kampları, biyolojik savaş, daha ne isterseniz var.[21]

ERKEK: Endonezya diktatörü Suharto'ya ne diyorsunuz? Ona da "ılımlı" diyorlar.

Suharto, evet. Suharto, benim gördüğüm en uç örneklerden birisidir; doğrusu buna değindiğinize sevindim. Gerçekten de hayret verici bir örnektir. Sözgelimi birkaç yıl önce *Christian Science Monitor*'da Endonezya'da iş dünyasına yönelik müthiş fırsatlardan bahseden bir makalede şöyle deniyordu: "Endonezya yönetiminin 1965'teki komünist isyanı bastırmasının ardından Batı, Endonezya'nın 'yeni ılımlı lideri Suharto' ile iş yapmaya çok hevesliydi."[22] Peki Endonezya'nın bu "yeni lideri Suharto" kimdi? Suharto hiç kuşkusuz Amerika'nın desteğiyle 1965'te bir askeri darbe yapmış olan adamdır. Darbenin ardından Endonezya ordusu dört ay içinde 500 bin insanı katletti. Kesin rakamı bilen yok; demek istediğim, resmi rakam olarak *onlar* 500 bin dediler, ama siz de başka bir rakam verebilirsiniz. Öldürülenlerin çoğu topraksız köylülerdi.[23]

Doğrusu bu katliam Batı'da büyük bir memnuniyetle karşılanmıştı; Amerikan medyası ise bu işe bayılmıştı. Örneğin *New York Times*'ın liberal köşe yazarı James Reston hatırladığım kadarıyla "Asya'da Bir Işık Parıltısı" başlıklı bir yazısında "işler gerçekten düzeliyor" diyordu. *U.S. News and World Report* "Bir Zamanlar Hiçbir Umudun Olmadığı Yer" başlıklı bir haber yayımlamışlardı.[24] ABD basınında işte böyle manşetler çıkıyordu. Bunun nedeni de Suharto'nun, zamanında Endonezya'da kitle tabanına sahip tek siyasi parti olan ve üye sayısı on dört milyonu bulan Komünist Parti'yi ortadan kaldırmış olmasıydı. *New York Times*'ta esas itibarıyla şunu söyleyen bir makale yayımlanmıştı: "Gerçekten harika, büyük başarı; ama Amerika'nın bu meseleye çok açıktan karışmamakta hakkı var. Çünkü 500 bin insanın ortadan kaldırılması pek hoş karşılanacak bir şey değil. Ama Endonezya doğru yolda gidiyor, doğru yolda kalmasını temin edelim." Tam da katliam sırasında böyle deniyordu işte.[25] Evet, Endonezya'nın "yeni ılımlı lideri" Suharto böyle biriydi. Muhtemelen hayatımda gördüğüm en uç örnek: Bu adam, Adolf Hitler'den bu yana gelmiş geçmiş en büyük kitle katliamcılardan biridir.

* 1946'da Lahey'de Birleşmiş Milletler'in başlıca hukuk organı olarak kurulan Uluslararası Adalet Divanı'nın (International Court of Justice) kısaltılmış kullanımı. —y.h.n.

Çağımızda Yoksulluk

KADIN: Noam, mümkünse konuyu biraz değiştirmek istiyorum. 1930'larda ilk gençliğin sırasında siyasi bilince sahip olduğunu söylemiştin. Genel görünüm ve tutumlar bakımından o günle bugün arasındaki farklılıklara dair izlenimlerin nedir? İki dönemi karşılaştırınca ne tür sonuçlara ulaşıyorsun?

Aslında 30'lar heyecan verici bir dönemdi; derin bir ekonomik bunalım yaşanıyordu, herkes işsizdi. Ama işin güzel tarafı, herkes ümitliydi. Bugün durum çok farklı. Varoşlara gittiğinizde hiçbir şeyin eskisi gibi olmadığını görüyorsunuz: İnsanlar üzgünler, hiç umut yok. Benim yaşlarımdaki veya üstündeki herkes eskiden bir umut duygusu olduğunu hatırlayacaktır: Belki yiyecek yoktu, ancak imkânlar ve yapılabilecek şeyler vardı. Bugün Doğu Harlem'i dolaştığınızda gördüğünüz şeylerden hiçbiri Ekonomik Bunalım'ın en kötü günlerinde bile karşınıza çıkmıyordu. Yapılabilecek bir şey olmadığı, durumun umutsuz olduğu ve büyükannenizin gece sizin bir fare tarafından kemirilmenizi engellemek için uyanık kalması gerektiği duygusu o zamanlar yoktu. Ekonomik Bunalım'ın en kötü döneminde bile böyle şeylere rastlamıyordunuz; böyle bir şeyin kırsal bölgelerde bile yaşandığını sanmıyorum. Çocuklar yanlarında yemek olmadan okula gelmezlerdi. Öğretmenler koridora çıktıklarında uyuşturucudan kafası dumanlanmış birileri tarafından öldürülebileceklerini düşünmezdi; *bu kadar* kötü değildi.

Sanırım, bugünkü yoksulluğun gerçekten de niteliksel bazı farklılıkları var. Bazılarınız bu deneyimleri yaşamış olmalı. Demek istediğim, ben o zamanlar çocuktum, belki de bakış açım farklıydı. Yine de kuzenlerimin evine gittiğimde –aileleri parçalanmıştı, herkes işsizdi ve küçücük bir dairede yirmi kişi yaşıyordu– o evin her nasılsa ümit dolu olduğunu hatırlıyorum. Entelektüel bakımdan canlıydı, heyecan vericiydi ve bir şekilde bugünlerden oldukça farklıydı.

KADIN: Bugünle karşılaştırdığında aradaki farklılığı o dönemde siyasi bilinçlilik düzeyinin yüksek olmasına mı bağlıyorsun?

Olabilir. O zamanlar sendikalar yoğun bir örgütlenme içindeydi ve çok çetin mücadeleler yürütülüyordu. Bunu iyi hatırlıyorum. Örneğin çocukluğumun ilk dönemlerinden aklımda kalan şöyle bir hatıram var: Annemle birlikte tramvaya binmiştik ve polisin Philadelphia'daki bir tekstil imalathanesinin dışında grev gözcülüğü yapan kadınlara şiddetle saldırdığına ve grevcileri dövdüğüne tanık olmuştuk; kolay kolay unutamayacağım bir hatıradır. Yoksulluk da uç boyutlardaydı: Kapımıza çöpleri karıştıran insanların para dilenmek için geldiğini, bunun gibi pek çok şey hatırlıyorum. Her halükârda insanların hayatı hiç de iyi değildi. Ama umutsuz da değildi. Şimdi bir şekilde büyük bir fark var: Bugün varoşlarda umutsuzluk kol geziyor ve insanların birbirini dolandırarak yaşamaktan başka yapacak bir şeyleri yok.

Aslında günümüzde pek çok insan umutsuzluk duyuyor, orta sınıftan çocuklar bile geleceğe umutsuzca bakıyorlar. Demek istediğim, insanlık tarihinde ilk defa orta sınıftan çocuklar aileleri kadar iyi yaşayamayacaklarını düşünüyor; bu gerçekten daha önce yaşanmamış, yeni bir şey.[26] Örneğin benim çocuklarım, muhtemelen bizim yaşadığımız gibi yaşayamayacaklarını düşünüyorlar. Bu konuya kafa yorabilirsiniz, daha önce tarihte hiç böyle bir şey olmadı. Ve bu çocuklar muhtemelen haklılar. Belki tesadüf eseri bazı istisnalar çıkabilir aralarından; bazıları anne babaları kadar iyi bir hayat standardı tutturabilir. Ama büyük çoğunluk bunu yapamayacaktır.

ERKEK: Kentlerin geçirdiği değişimi nasıl açıklıyorsunuz?

Doğrusunu söylemek gerekirse, tam olarak anlam verebilmiş değilim.[27] 1940'ların sonlarına doğru bu değişimin başladığını görebilirsiniz; örneğin New York o zamanlarda insanların çok rahatsız olduğu bir yer haline geldi. Çocukken New York'a gittiğimde Central Park'ta ya da Riverside Nehri boyunca gece şöyle bir yürüyüşe çıksam "başıma bir şey gelir mi?" diye düşünmezdim. Şimdi yanınıza bir bölük deniz piyadesi almadan böyle bir şeye kalkışamazsınız, düşünün. Eskiden bu tür şeyleri kafanıza takmazdınız bile, başınıza bir şey geleceği aklınıza gelmezdi. Harlem'e gezmeye gitmeden önce durup düşünmezdiniz – ne olabilirdi ki? Ama bu durum II. Dünya Savaşı'ndan sonra değişmeye başladı. Amerika baştan başa değişti: Kentler saldırgan ortamlar haline geldi.

Şunu demek istiyorum: New York'un hayatın acımasız olduğu bir yer olarak her zaman *adı çıkmıştı*. O zaman da hani, adamın biri sokakta yatıyormuş da herkes üstünden atlayıp yoluna devam ediyormuş gibi fıkralar vardı. Ama her an saldırıya uğrayabileceğiniz veya insanların sizi öldüreceği hissine kapılmazdınız. Bugün birçok kentte yürüyüşe çıktığınızda böyle bir duyguya kapılıyorsunuz. Hem sonra o zamanlar, süper zenginliğin yanı başında insanların perişan olduğu bir yoksulluğun cirit attığı hissine de kapılmazdınız. Bugün lüks restoranlara oturmuş şarap içen insanların hemen önünde sokakta yatan evsiz insanlar görüyorsunuz. Böyle şeyler de yoktu eskiden.

KADIN: Bu değişim ekonominin uluslararasılaşmasına ve burada süper zengin sınıfın büyümesine bağlanabilir mi?

Belki de. Doğrusunu söylemek gerekirse gerçekten bilmiyorum ve biliyormuş gibi yapmak istemem. Ama sezgilerim bana sorunun sadece ekonomiden kaynaklanmadığını söylüyor. O zamanlarda da insanların gelirleri arasında çok büyük farklılıklar vardı ve varoşlardaki insanlar aşırı derecede yoksuldu; ama bu kadar umutsuz durumda değillerdi.

KADIN: O zamanlar böyle bir tüketim kültürü yoktu.

Evet, kesinlikle şimdi olduğu ölçüde değildi. Örneğin, herkesin evinde kendisinin asla yaşayamayacağı hayat tarzlarını durmadan izlediği bir televizyon yoktu. Gerçi ona benzer bir şey vardı. Unutmayalım, o zamanlarda filmler bugün televizyon neyse oydu; on sente sinemaya giderdiniz ve fantazi dünyanızı bu filmlerle kurardınız. Filmlerin hepsi de pırıltılıydı, hepsi de üst sınıfların o sahte pırıltısını taşıyordu. Ama neden bilmem, öyle yıkıcı bir etkisi olmadı. Sanırım bugün hayat bazı yönlerden insanlara gerçekten ümitsiz geliyor ve bu yeni bir şey.

ERKEK: Atom bombasının bunda büyük payı olmalı.

Olabilir, ama bu varoşlarda olup bitenlerin nedenini açıklar mı gerçekten? Bakın, ben varoşları çok fazla bilen birisi değilim. 1960'ların sonlarında DİRENİŞ adında [zorunlu askerliğe karşı ulusal direniş hareketi] çoğunluğunu beyazların oluşturduğu bir grupla birlikte çalışıyordum; ama Kara Panterler'le de iyi ilişkilerimiz vardı. Onlarla birlikte varoşlara gitmiştim. Gerçi genellikle varoşları görmek için çok can atan birisi değilimdir. Ama o zamandan beri Harlem'in yoksul bölgelerine ve ona benzer başka yerlere yaptığım kısa süreli gezintilerde, hatta Brownsville'in [Brooklyn'in düşük gelirli bir bölgesi] en yoksul kesimlerinde bile 1930'lardaki durumu uzaktan yakından hatırlatan bir şey gördüğümü hatırlamıyorum. Ayrıca, 1920'lerden beri New York'ta öğretmenlik yapan yaşça benden daha büyük dostlarım da bugün her şeyin tümüyle farklı olduğunu söylüyor. 1930'larda da çocuklar yoksuldu; ama fareler tarafından kemirilmiyorlardı.

KADIN: Cemaatimde çok sayıda siyasi çalışma yürüten bir radikal olarak kendi adıma şunu söyleyebilirim: İnanılmaz bir umutsuzluk var. Daha ilk basamakta inanılmaz şeylere karşı mücadele etmemiz gerekiyor. İnsanların neden pes ettiğini gerçekten anlayabiliyorum. Sizce bu noktaya nasıl geldik?

Aslında Amerikan tarihini incelediğinizde bunun arkasında yatan en azından birkaç faktörü tespit edebilirsiniz. Amerikan toplumu göçmen bir toplumdur. Ekonomik Bunalım'dan önce buraya gelen hemen her göçmen dalgası, en azından Amerika'da kalmak isteyenler az ya da çok hazmedildi. Ama unutmayın göçmenlerin birçoğu da kalmak istemedi; aslına bakarsanız, göçün zirveye ulaştığı dönemlerde dönüş oranı da oldukça yüksektir.[28] Ama kalan göçmenler için Amerika gerçekten de fırsatlar *ülkesiydi*. Öyle ki, düşünün babam Rusya'dan gelip bir atölyede çalışmış, sonunda bir üniversiteye girmeyi başarmış ve oğlunun profesör olduğunu görebilmiş —bu gerçek bir hikâye. Gerçek, çünkü o zamanlar etrafta göç dalgalarını hazmedebilecek, kol gücüyle yapılan birçok iş vardı: İnsanlar atölyelerde günde on altı saat çalışabiliyor, geçimini sürdürmesine yetecek kadar kazanıp bir yandan da küçük bir birikim sahibi olabiliyordu. Böylece bir çalışan için işler yavaş yavaş daha iyiye gidiyordu. Ama 1930'larda bu

sistem çöktü; Ekonomik Bunalım bu fırsatların sonunu getirdi. Ve aslında Amerika bu Ekonomik Bunalım'dan bir daha asla çıkamadı.

Şimdi bakın, II. Dünya Savaşı sonrası yaşanan ekonomik patlama daha önce yaşananlardan farklı türde bir ekonomik büyümeydi. Her şeyden önce ekonomi, temelde devlet tarafından finanse ediliyordu ve askeri sistemle bağlantılı olan yüksek teknolojili sektörleri merkez alıyordu. Bu tür bir ekonomik büyüme yeni göçmen dalgalarının hazmedilmesine izin vermez. II. Dünya Savaşı sırasında kısa bir süre, işgücü kıtlığının yaşandığı zamanlarda göçmenlerin ekonomiye katılması mümkün oldu ve insanlar Güney'deki çiftliklerini terk edip savaş sanayisinde çalıştı. Ama bu dönem sona erdi. O zamandan beri de iş imkânları daha çok yüksek teknolojili sektörlerde veya hizmet sektöründe var—bu işler de berbattır, olduğunuz yerde sayarsınız. İnsanlar işlerinde yükselebilme konusunda aynı imkânlara sahip değiller: Yüksek teknoloji sektöründe bir işe girebildiyseniz, büyük ihtimalle önceden o sektörde çalışıyorsunuzdur. İşiniz sokakları süpürmek ya da bunun gibi bir şeyse, o zaman hep o işi yapacaksınız demektir.

Eğer yeni bir göç dalgası olmasaydı bu koşullar sürebilirdi; ama yeni bir göç dalgası oldu. Muazzam bir göç dalgası oldu. Bu kez bir *iç göç* yaşandı; ama toplumun bakış açısından bu göç ülke dışından gelenlerin göç dalgasına benziyordu: Bu göç Güney eyaletlerinde tarımın makineleşmesinden kaynaklanmıştı ve eskiden köle olan siyah nüfus topraklarından sürülmüştü. Daha sonra bunun üstüne bir de Latin Amerika kökenli nüfusun büyük bir göç dalgası geldi. Sonuçta Kuzey'deki kentlere akan böyle iki büyük göç dalgası meydana geldi; ama bu insanların geldikleri yerlerde yapabileceği bir iş yoktu: Bu göçmenler babamın yaptığını yapamazlardı; çünkü milyonlarca işçiyi daha istihdam edebilecek kol gücüne dayalı aynı türde işler yoktu. Sonuçta bu iki büyük göç dalgası bizim "şehirler" dediğimiz toplama kamplarında bir araya geldi. Bu insanların büyük çoğunluğu buralardan dışarı çıkamayacaktır; çünkü yapabilecekleri bir iş yok. Ekonomi büyümüyor; yani, gayri safi milli hasıla artıyor, ama bu artış yoksul kent nüfusu açısından ekonomik bir büyüme sağlayacak şekilde olmuyor.

Ayrıca son yıllarda geleneksel imalat sanayisinin gerilemesiyle birlikte işler iyiye değil daha da kötüye gidiyor. Sermaye daha akışkan hale geldikçe ve şirketlerin üretimlerini Üçüncü Dünya'ya aktarması kolaylaştıkça, Kuzey Meksika ya da Filipinler'de çok daha düşük ücretler ödemek varken neden gidip Detroit'te daha yüksek ücretlere işçi çalıştırsınlar ki? Bunun sonucunda burada toplumun yoksul kesimi üzerindeki baskı daha da artıyor. Gerçekte, yoksulların kent içindeki yoksul mahallelere kapatılması gibi bir olguyla karşılaşıyoruz. Burada da insanlar her tür saldırıya maruz kalıyorlar: Uyuşturucu, zenginlerin yerleşmesi yüzünden şehir içindeki yoksul semtlerde gayrimenkul rayiçlerinin artması, yani bu semtlerin mutenalaştırılması; polis baskısı, zaten

sınırlı olan sosyal harcama programlarına kesintiler uygulanması vs. Bütün bunlar sahici bir ümitsizlik duygusunun oluşmasına ve ayrıca gerçekten antisosyal tutumların, yani suçun ortaya çıkmasına neden oluyor. Suç olaylarının çoğu, yoksul insanların geçinmek için birbirini dolandırması vakalarıdır, istatistikler bunu açıkça gösteriyor. Oysa zenginler kendi duvarlarının ardında güvendedirler.[29]

New York'u otomobille şöyle bir dolaşırsanız her şeyi açıkça görürsünüz: Burada insanların gelir düzeyindeki farklılıklar San Salvador'u andırıyor. Örneğin kısa süre önce New York'ta bir konuşma yaptım; çevrede şöyle bir dolaştığınızda çok dramatik sahnelerle karşılaşıyorsunuz: Şato gibi evler, kapılarında korumalar; bir limuzin geliyor, insanlar limuzine biniyor. Evin içi de sanırım çok zarif ve güzeldir. Ama sanki feodal bir sisteme benziyor, dışarıda bir sürü vahşi barbar insan var... Tabii eğer zenginseniz onları hiç görmez, şatonuzla limuzininiz arasında gider gelirsiniz. Yoksulsanız da sizi dışarıdakilerden koruyacak bir şatonuz olmaz.

ERKEK: Uyuşturucunun bu sorun üzerinde etkili olduğunu belirttiniz. Uyuşturucunun, insanların cesaretini kırmak ve gidişatı değiştirmek amacıyla, bir araya gelip örgütlenmelerini önlemek için gettolara kasten sokulduğu teorisine katılıyor musunuz, merak ediyorum.

Güzel bir soru. Gettolarda ve varoşlarda çalışan aktivistler yıllardır bunu dile getiriyorlar. 1960'larda tam da kentlerdeki gettolarda ciddi bir örgütlenme başladığında birden büyük bir uyuşturucu furyasının meydana geldiğine, arkasından kent içi cemaatlerin tümüyle yıkıma uğradığına işaret eden birçok insan var. Ne cemaatler ne aileler ne de kiliseler bu uyuşturucu furyasına karşı kendilerini koruyabildiler. Köşe başlarında duran birtakım adamlar vardı, on yaşındaki çocukların eline bedava uyuşturucu tutuşturuyorlardı; sonra da mahalle birkaç ay içinde çöküyordu. Aslında zamanlama olarak bakarsanız tam da ciddi bir siyasi örgütlenmenin gelişmeye başlamasına denk *düşüyordu*. Ötesini ben de pek bilmiyorum: Belki planlıydı, belki de sadece tesadüftü.[30] Ama o zamandan bu yana yerleştirilen ceza hukuku sisteminin toplumu denetim altında tutmakla yakından ilgili *olduğunu* öne sürmek bence iyi bir varsayım olabilir.

Crack* gibi gettolarda kullanılan ve kokain gibi banliyölerde yaygın olan uyuşturucular ya da içkili araba kullanma ve uyuşturucu kullanma gibi suçlar için açılan kovuşturma ve verilen mahkûmiyet kararlarının oranına bir göz atın ya da genel olarak beyazlarla siyahlar arasındaki farka şöyle bir bakın; istatistikler açıktır: Yoksullar ve azınlıklara karşı bir savaş yürütülüyor.[31] Ya da basit bir soruyu ele alın: Nasıl oluyor da marihuana yasadışı, tütün ise yasal sayılıyor? Sağlığa etkisi gerekçe olamaz; çünkü tam tersi

* Eroin ve kokain karışımı uyuşturucu bir madde. –y.h.n.

doğrudur. Tütün sağlığa daha zararlıdır. Amerika'da bilinen 60 milyon marihuana kullanıcısından ölen olmamıştır, sigaraysa her yıl yüz binlerce insanın ölümüne yol açıyor.[32] Nasıl kanıtlayacağımı bilmesem de, şu konuda ciddi kuşkularım var: Asıl neden marihuananın yabani bir ot olması, yani arka bahçenizde yetiştirebilmeniz gibi geliyor. Marihuana yasal olsaydı kimse bundan para kazanamazdı. Tütünse büyük bir sermaye girdisi ve teknoloji gerektirir, ayrıca tekelleştirilebilir; dolayısıyla insanlar bundan tonlarca para kazanabilir. Doğrusu tütünün çok daha öldürücü olması ve çok daha fazla bağımlılık yaratması dışında ikisi arasında gerçekten bir fark görmüyorum.

Fakat birçok kent içi cemaatin, uyuşturucu yüzünden mahvolduğu da kesinlikle doğru. İnsanların neden bunlara ihtiyaç duyduğunu da anlayabiliyorsunuz; başka ne tür etkileri olursa olsun, size tahammül edilemez bir varoluştan geçici olarak kurtulma duygusu veriyor. Ayrıca bugünlerde uyuşturucunun çok yaygın olmasını insanların bundan para kazanmasına bağlıyorum; dolayısıyla uyuşturucu suç olmaktan çıkarılıp para kazanma yönündeki bu teşvik ortadan kaldırılmadıkça, bu sorunla mücadelede ümit verici sonuçlar alınacağını sanmıyorum. Pek hoş bir çözüm değil, ama sanırım çözümün bir parçası. Ve elbette uyuşturucunun suç olmaktan çıkarılması *hiçbir* yasal düzenlemenin olmayacağı anlamına gelmiyor. Örneğin Britanya'da daha tehlikeli içecekler yerine bira gibi o kadar tehlikeli olmayan ürünlerin kullanılmasını teşvik etmek için yıllarca vergi politikaları yoluyla alkol kullanımını düzenlemeye çalıştılar. Benzer bir şey burada da yapılabilir. Açıkçası bir şeyler yapılması gerektiğini düşünüyorum.

Dini Fanatizm

KADIN: Son on yılda fundamentalist dincilik gerçekten yükselişe geçti, belki de bu umutsuzluktan bir çıkış yolu olarak görüldüğü için. ABD'deki bu gelişmenin önemine ilişkin neler düşünüyorsunuz?

Aslında gelişmeler oldukça hayret verici. Sosyal bilimcilerin "dini fanatizm" dediği olgu üzerine yapılmış, farklı kültürlerin incelendiği birçok çalışma var. Dini fanatikler yalnızca kiliseye giden ya da Tanrı'ya inanan insanlar değil, bu konuda gerçekten de fanatik insanlar; fanatik bir dini bağlılık bütün hayatlarına nüfuz etmiştir. Sosyal bilimcilerin yaptığı çalışmalar bunun sanayi öncesi toplumların tipik bir özelliği olduğunu gösteriyor; aslında bu durum sanayileşmeyle çok yakından ilintilidir: Sanayileşme arttıkça dini fanatizm inişe geçer. Ama bu eğrinin dışında kalan iki ülke var: Biri Kanada. Sanayileşme düzeyi düşünüldüğünde Kanada'da fundamentalist dincilik sanıldığından daha yüksek düzeylerdedir. Diğeriyse Amerika'dır. Amerika, bahsettiğim grafiğin tümüyle dışında kalır: Biz paramparça olmuş bir köy toplumuna benziyoruz. Demek istediğim şu: Bu konuda gördüğüm son çalışma 1980'lerde yapılmıştı;

bu çalışmaya göre Amerika'da dini fanatizm Bangladeş'le aynı seviyedeydi. İran'a çok yakındı.[33] Amerikalıların yüzde 80'i dini mucizelere inanıyor. Nüfusun yarısı dünyanın birkaç bin yıl önce yaratıldığına, fosillerin insanları kandırmak için ya da onun gibi bir sebeple oraya buraya konulduğuna inanıyordu. Başka sanayileşmiş toplumlarda böyle şeylere rastlayamazsınız.[34]

Birçok siyaset bilimci ve başka araştırmacı bu anomalinin sebebini bulmaya çalıştı. Bu husus Amerika'nın diğer sanayileşmiş ülkelere göre farklılık gösterdiği birçok noktadan biridir. Sonuçta bu durumun Amerika'nın başka olağandışı yönleriyle ilgisi var mı diye merak ediyorsunuz; çünkü *başka* olağandışı yönleri de var. Örneğin Amerika'da işçi hareketi olağandışı ölçüde zayıftır ve siyasi sistem olağandışı ölçüde dardır. Düşünün, sanayileşmiş Batılı ülkeler arasında işçi tabanlı bir siyasi partinin bulunmadığı başka bir ülke yoktur; Amerika'da 1890'lardaki Halkçı Parti'den bu yana böyle bir siyasi partimiz olmadı. Dolayısıyla Amerika'da çok depolitize edilmiş bir halk var, olağandışılığın nedenlerinden biri bu olabilir: Toplumsal ve siyasi hayat, cemaatler oluşturmanız ve anlamlı bulduğunuz şeylerle ilişki kurmanız için elverişli koşulları sunmuyorsa, insanlar bunu gerçekleştirmek için başka yollara başvurur. Açık ki din de bu yollardan biridir. Özellikle siyah cemaatlerde bu çarpıcı bir olgudur; siyah cemaatlerde kiliseler, hayatı bir bütün olarak ayakta tutan gerçek örgütlenme merkezleridir. Şunu demek istiyorum: Korkunç bir baskı var, birçok aile parçalanıyor; ama kilise var, insanları bir araya getiriyor ve insanlar bu bağlamda bir araya gelerek bir şeyler yapabiliyorlar. Aynı şey birçok beyaz cemaat için de geçerlidir.

Dinin kendisine bakarak çok kapsamlı sonuçlar çıkarsayabileceğinizi sanmıyorum; din bir bakıma teknolojiye benziyor, hangi amaçla kullandığınız önemli. Fundamentalistler arasında bile bir yanda Sojourner'ları [siyasi açıdan ilerici bir dini grup] diğer yanda Jerry Falwell [sağcı bir tele-evanjelist*] gibi insanları görebiliyorsunuz. Fakat kuşkusuz dini fundamentalizm başka fanatizm biçimleriyle birleşme potansiyeli de taşıyor; Amerika açısından bu büyük bir tehlike, çünkü burada çok önemli bir fundamentalist hareket var. Aslına bakarsanız, şimdiye dek ülkede önde gelen hemen her siyasi şahsiyet kendini bir biçimde bu hareketle ilişkilendirmek zorunda kaldı. Örneğin 1980 seçimlerinde üç aday da [Carter, Reagan ve bağımsız aday John Anderson] kendini sonradan imana gelmiş Hıristiyan olarak tanıtmıştı. 1984 seçimlerinde adaylardan biri kendisini sonradan imana gelmiş bir Hıristiyan olarak sunmuştu, diğeriyse Methodist rahibi ya da onun gibi bir şeydi.[35] İlginçtir, 1988 seçimlerinde Dukakis sekülerdi —ki bu alışılmamış bir durumdur— fakat Bush kendisinin dindar olduğunu söylüyordu.

Teknik bakımdan değerlendirecek olursak aslında Bush, Başkan değildir. Çünkü Baş-

* TV yayınları aracılığıyla evanjelist Hıristiyan anlayışının propagandasını yapan. —y.h.n.

kanlık Yemini etmeyi reddetmişti. Kaçınızın buna dikkat ettiğini bilmiyorum, ancak Başkanlık Yemini'nin ifadeleri Anayasa'da yazılıdır; yani değiştiremezsiniz ve Bush bunu okumayı reddetti. Başkanlık Yemini'nde "şunu, şunu ve de şunları yapacağıma söz veririm" der. Bush da bunlara "Tanrı yardımcım olsun" sözlerini ilave etmiştir. Bu yasadışıdır: Bush, Başkan değildir; tabii birilerinin umurundaysa.[36]

HERKES : Doğru! Evet!

Mutlu oldunuz galiba. Evet, hadi onu Yüce Divan'a çıkaralım.

Demek istediğim, bunu söylemesinin nedeni Bush'un dindar olması değildi. Bush, en yakın kilisenin nerede olduğunu bilir... Çünkü arada bir orada boy göstermesi gerekir. Ya da Reagan'a bakın: Sonradan imana gelmiş bir Hıristiyan olduğunu söylemesi ne anlama geliyor? Demek ki biri ona "sen sonradan imana gelmiş bir Hıristiyansın" demiş. Bush örneğinde, ki kendisinin kesinlikle seküler olduğu kanısındayım, Bush büyük fundamentalist seçmen kitlesine bir şeyler vermek zorunda olduğunu öğrenmişti. Seçmenlere gerçekten istedikleri şeyleri veremeyeceği için de "Tanrı yardımcım olsun" ya da buna benzer bir şey söyleyerek onlara simgesel şeyler sundu.

Ama buradaki asıl mesele şu: Amerika'da gidişat gerçekten kaçınılamayacak kadar kötü bir hal alırsa, toplumun bu geniş kesimi —şu anda yetişkin nüfusun üçte birini oluşturuyor sanıyorum— kolayca bir tür faşist hareketin temelini oluşturabilir. Örneğin, ülke derin bir ekonomik durgunluğa girerse depolitize edilmiş halk kolayca bunun başkasının hatası olduğu düşüncesi etrafında seferber edilebilir: "Hayat koşullarımız neden bu kadar kötü? İşler bu kadar kötü gidiyorsa, mutlaka hayatımızı zorlaştırmak için arkamızdan iş çeviren kötü adamlar yüzündendir" diyebilirler. Bu kötü adamlar Yahudiler olabilir, eşcinseller olabilir, siyahlar ya da komünistler olabilir, artık hangisi tercih edilirse. İnsanlarda böyle akıldışı çılgınca düşünceler uyandırabilirseniz son derece tehlikeli olabilirler: 1930'lardaki faşizmin kaynağında bu vardır, benzer bir şey burada da kolayca gerçekleşebilir.

"Gerçek Antisemitizm"

ERKEK: Cumhuriyetçi Parti ile neo-naziler arasında birkaç ay önce ortaya çıkarılan bağlantılar hakkında bilginiz var mı? Bu bağlamda böyle bir bağlantı nasıl bir önem taşıyor? Biraz bundan bahseder misiniz?

Bir bakıma ilginç bir fenomen; ne ölçüde ciddiye almak gerekiyor, kestirmek zor; ama kuşkusuz son derece gerçek. Geçen Ağustos'ta Bush'un seçim kampanyasına katılan nazilerle ilgili ne gibi gelişmeler yaşandığını kaçınız takip etti bilmiyorum; neler olduğunu biliyor musunuz?

Bush'un seçim kampanyası sürecinde "Etnik Azınlıklara Ulaşma Komitesi" denilen bir komite kuruldu ve bu komitenin görevi etnik azınlıkları örgütlemeye çalışmaktı. Tabii etnik azınlıklar derken, açık ki siyahlar ya da Latin Amerika kökenliler değil, daha çok Ukraynalılar, Polonyalılar vs. kastediliyor. İşte bu komitenin Demir Perde'nin ardından gelen bir grup Doğu Avrupalı ve Ukraynalı naziler, histerik antisemitistler ve Romanyalılar vs. tarafından yönetildiği ortaya çıktı. Evet, sonunda durum anlaşılınca komite üyelerinin görevleri değiştirildi, bazıları Cumhuriyetçi Parti'de başka konumlara getirildiler; ama bütün bunlar sessiz sedasız olup bitti. Demokratlar da seçim kampanyası boyunca bu konuyu bir daha gündeme dahi getirmedi.[37]

Neden diye sorabilirsiniz? Nasıl oldu da Demokratlar bu konuyu gündeme bile getirmediler? Bence bunun çok iyi bir nedeni vardı: Ben aslında Karalama Karşıtı Birlik (ADL) gibi Yahudi örgütlerinin Demokratları durdurduğu kanısındayım. Mesele şu ki, bu örgütlerin derdi nihai olarak antisemitizm falan değildir; bu örgütlerin asıl derdi İsrail politikalarına muhalefet edilmesidir. Daha doğrusu, kendilerinin savunduğu İsrail politikalarının şahin versiyonuna muhalefet edilmesidir. Bu örgütler, aslında İsrail Hükümeti'nin lobileridir ve Bush'un seçim kampanyasına katkıda bulunan nazilerin de epeyce İsrail yanlısı olduğunu anlamışlardı. Evet, öyleyse niçin tasalansınlar ki? Bir bakıma bu grupların yayın organı olan *New Republic*'te çok ilginç bir başmakale yayımlanmıştı. Makale antisemitizm hakkındaydı ve söz konusu komitenin Yahudi Soykırımı'nı inkâr eden antisemitistler ve naziler vs. tarafından yönetildiğini anlatıyordu. Sonra da şöyle diyordu: Evet, bütün bunlar doğru; ama bu zaten "modası geçmiş ve sıkıcı" bir antisemitizmdir. Nazizm yalnızca "modası geçmiş ve sıkıcı" bir antisemitizmdir, o kadar da önemli bir şey değildir; bu yüzden fazla kaygılanmamıza gerek yok. Daha sonra da şunları diyordu: Asıl kaygılanmamız gereken "Yahudi düşmanları"yla dolu olan Demokrat Parti'nin *gerçek* antisemitizmidir —kullandıkları terim aynen buydu. Demokrat Parti'yi böyle değerlendirmelerinin bir nedeni, Demokratların Ulusal Kongre'lerinde Filistinlilerin kendi kaderini tayin etme hakkının tanınması çağrısında bulunan bir önergeyi tartışmaya açmak istemesiydi. İşte bu yüzden Demokrat Parti "Yahudi düşmanı"ydı ve Amerika'daki "gerçek" antisemitizm işte buydu. (Aslına bakarsanız, ADL'nin başkanı Nathan Perlmutter'in yazdığı bir kitabın başlığıydı bu.)[38] Evet, Demokratlar da tuttukları yolun onlara puan getirmeyeceği mesajını aldılar; böylece Bush'un seçim kampanyasındaki naziler hakkında hiç seslerini çıkarmadılar.

Tesadüfe bakın ki, bahsettiğimiz bu olay, o zaman olup biten şeylerden yalnızca biridir; daha da az duyulan ve çok daha aydınlatıcı başka bir hikâye daha biliyorum. Şimdi Eğitim Bakanlığı'nın yerel okul sistemlerinin başlattığı projelerin finanse edilmesi için dağıttığı bir burs programı var. Son dört beş yıldır Massachusetts Eyaleti'nde Brookline'deki okul yönetim kurulu Yahudi Soykırımı'yla ilgili bir projenin finansmanı

için bu programa başvuruyor. Proje her seferinde olumlu eleştiriler alıyor, ama hep geri çevriliyor. 1988'de de yine –seçimlerden hemen önce– federal inceleme komitesi bu projeyi ele almak zorunda kalmıştı. Her zaman olduğu gibi çok olumlu eleştiriler aldı; ama hükümet bu kez projeyi geri çevirmek yerine projenin sunulduğu program kategorisini tümüyle ortadan kaldırdı. İşte bu noktada projenin *neden* sürekli geri çevrildiğine dair bazı bilgiler de su yüzüne çıkmaya başladı. Bakanlık, Phyllis Schlafly gibi [sağcı aktivist] insanlardan gelen ve nazilere ve Ku Klux Klan üyelerine yeterince yer ayrılmadığı için projeyi adil olmamakla suçlayan mektuplar yüzünden her yıl projeyi geri çevirmişti. Üstelik sağcı aktivistler, bu durumun bir bakıma çocukların beynini yıkamak anlamına geldiğini ve onları Yahudi Soykırımı karşıtı kişiler haline getirdiğini söylüyorlardı. İnsanların düşüncelerini değiştirmeye kalkışan neo-liberal çabaların biraz daha aşırısıydı işte. Bu mektupların bir kısmı *Washington Post* ve *Boston Globe*'da da yayımlandı.[39]

Evet, bunun büyük gürültü koparacağını sanırdınız. Yahudi Soykırımı'yla ilgili bir program, nazilere ve Ku Klux Klan üyelerine yeterince yer ayırmadığı için hükümet, yani Reagan Hükümeti tarafından geri çevrilebilir mi? Ama çıt çıkmadı, çıt çıkmadı. Asıl mesele, Phyllis Schlafly ve bütün bu çetenin gerektiği gibi İsrail yanlısı olmasıydı; bu yüzden ne düşündükleri önemli değildi. Klan'a arka çıkabilirlerdi, nazileri destekleyebilirlerdi ve Yahudi Soykırımı'nın öğretilmesine izin verilmemeli diyebilirlerdi; hiç sorun değil, İsrail'in şahin politikalarını yeterince destekledikleri sürece hiç sorun değildir. Yeter ki bu şartı yerine getirsinler, gerisi önemli değildir; istediklerini söyleyebilirler.

Ronald Reagan ve Demokrasinin Geleceği

KADIN: Reagan'a değindiniz. Aslında Reagan yönetimi döneminde Amerika'nın ilk kez bir başkanı olmadığından bahsettiğinizi duymuştum. Bunu biraz daha açabilir misiniz ve böyle bir yönetimin geleceğine ilişkin görüşlerinizden bahsedebilir misiniz?

Bana kalırsa geleceği parlak. Aslında Reagan yönetimi gelecek hakkında bir fikir edinmemize yardımcı olabilir, diye düşünüyorum. Bu çok doğal bir gelişme. Diyelim ki bir halkla ilişkiler bürosunda çalışıyorsunuz; göreviniz de sorun çıkaran halkın politika oluşturma sürecine ayak bağı olmamasını sağlamak isteyen şirketlere yardımcı olmak. İşte bildiğim kadarıyla şimdiye dek kimsenin aklına gelmemiş parlak bir fikir: Gelin seçimleri tümüyle sembolik etkinlikler haline getirelim. Halk oy kullanmaya devam etsin, istediği her şeyi yapsın, seçim kampanyaları yürütsün, iki aday çıksın, sekiz aday

çıksın, curcuna olsun. Ama halkın oy verdiği insanlardan sadece bir *teleprompter*'da* önlerine çıkan yazıları okuyabilmesi istensin ve birilerinin onlara söyledikleri dışında başka hiçbir şey bilmeleri beklenmesin; hatta belki bu bile istenmesin.

Yazıyı *teleprompter*'dan okumak gerçekten tuhaf bir deneyimdir; aslında ben de yapmıştım: Kelimeler sanki gözlerinize giriyor, sonra da ağzınızdan çıkıyor; ama arada hiç zihninizden geçmiyorlar. Reagan bunu yapacak olduğunda etrafına iki üç tane *teleprompter* yerleştirirler; böylece başını çevirdiğinde çevresindeki dinleyicilere bakıyormuş gibi görünebilir. Ama aslında yalnızca bir *teleprompter*'dan diğerine dönmektedir. Şimdi, eğer insanların böyle bir şeye oy vermesini sağladıysanız başardınız demektir; onları karar alma süreçlerinden uzaklaştırdınız demektir. Ama tabii Başkan'ın ne kadar muhteşem, ne kadar karizmatik bir şahsiyet olduğunu göstermek için her türlü zahmete giren itaatkâr bir medyanızın olması gerekir. Medyada neler yazıldığını biliyorsunuz: "Tarihin gördüğü en popüler lider", "Başkan devrim yapıyor", "Dondurmadan bu yana gelmiş geçmiş en hayret verici şey", "Onu nasıl eleştiririz, herkes ona bayılıyor" gibi şeyler söylüyorlar. Bir de sanki hiç kimse olup bitene gülmüyormuş gibi yapmanız gerekir. Eğer bunu yapabiliyorsanız, halkın marjinalleştirilmesi konusunda çok uzun bir mesafe kat etmişsiniz demektir. Sanıyorum biz bu noktaya 1980'lerde geldik ya da en azından çok yaklaştık.

Reagan yönetiminde görev yapmış insanların kaleme aldığı kitapların hepsinde, Reagan'ın neler döndüğü konusunda en ufak bir fikri olmadığı gerçeğini örtbas etmekte çok zorlandılar.[40] Doğru dürüst programlanmadığı zamanlarda Reagan'ın ağzından çıkan her şey aslında *yalan* değil de, sanki bir çocuğun bıgıl bıgıl diye anlamsız sesler çıkarmasına benziyor. Bir çocuğun anlamsız şeyler mırıldanması *yalan* değildir, sadece başka bir düzlemde konuştuğu için anlamsızdır. *Yalan* söylemek için bir ölçüde yetkin olmanız, gerçeğin ne olduğunu bilmeniz gerekir. Reagan vakasındaysa buna dair hiçbir belirti görmüyoruz. İşte bu yüzden, İran-kontra duruşmaları sırasında [Ulusal Güvenlik Konseyi'nin İran ve Nikaragualı kontralarla yasadışı ilişkisini] "Reagan biliyor mu, bilmiyor mu?" veya "hatırlıyor mu, hatırlamıyor mu?" diye koparılan yaygaranın bir örtbas etme girişimi olduğunu düşünüyorum. Peki, arada ne fark var? Kimse söylemediyse bilmez veya eğer unuttuysa hatırlamaz. Hem kimin umrunda onun bilip bilmediği, hatırlayıp hatırlamadığı? Ayrıca bilmesi de gerekmiyordu. Reagan'ın bütün kariyeri, zengin insanların onun için yazdığı sözleri okumak olmuştur. İlkin General Electric'in sözcüsüydü, sonra başkalarının sözcüsü oldu, daha sonra da kariyerine Beyaz Saray'da devam etti: Zenginlerin okusun diye yazdığı satırları okudu; bunu sekiz yıl boyunca yaptı, karşılığında gayet iyi bir ücret ödediler. Görünüşe bakılırsa o da bundan çok memnundu, neşesi yerindeydi ve iyi vakit geçiriyordu. Geç saatlere kadar

* TV'de veya halka açık konuşmalarda konuşmacının yakınında bulunan, konuşma metninin geçtiği ekran. —y.h.n.

uyuyabiliyordu. Zenginler de bu işten memnundu, patronlar işlerin yolunda olduğunu düşünüyorlardı. Reagan'a güzel bir ev aldılar ve sonra da onu emekliye ayırdılar.

Reagan'ın ortadan kayboluşu oldukça dikkat çekicidir. Halkla ilişkiler sektörü ve medya, sekiz yıl boyunca bu adamın Amerika'da bir devrim yarattığını iddia edip durdu. Bildiğiniz gibi buna "Reagan Devrimi" deniyordu; herkesin bayıldığı bu müthiş karizmatik şahsiyet hepimizin hayatını değiştirmişti. Sonra görevini tamamladı, "evine dön artık" dediler —hepsi bu. Bundan sonra hiçbir gazeteci gidip herhangi bir konuda Reagan'ın fikrini sormayı ve görüşlerini almayı *aklından bile geçirmemiştir*; çünkü herkes Reagan'ın hiçbir konuda en ufak fikri *olmadığını* bilir. Bunu en başından beri biliyorlardı. Sözgelimi Oliver North duruşmasında Reagan'ın Kongre'ye... —yalan demek istemiyorum, çünkü az önce dediğim gibi yalan söylemek yetkinlik gerektirir— asılsız beyanlarda bulunduğu ortaya çıktı, evet böyle diyelim. Basın hiç oralı olmadı: "Reagan Kongre'ye yalan söyledi, ne var bunda?" diyerek "bir sonraki gündem maddesine geçelim" dediler. Mesele şu: Reagan görevini yerine getirmişti; bu yüzden konu dışı kaldı. Elbette Cumhuriyetçi Parti'nin bir sonraki kongresinde herkes alkışlasın diye Reagan'ı sahneye çıkaracaklar; ama hepsi o kadar.

Aslında bu bir bakıma kraliyeti andırıyordu. Şunu demek istiyorum: İngiltere'de kraliyet ailesi ülkenin depolitize edilmesinde esaslı bir rol oynar. Reagan da bana biraz İngiliz kraliyet ailesini hatırlatmıştı.[41] Örneğin İngiltere'de her parlamento dönemi, Kraliçe'nin iktidardaki siyasi parti tarafından yazılmış bir mesajı okumasıyla açılır; herkes de bunu ciddiye alıyormuş gibi yapar. Ama kafanızın diğer tarafında hiç "Kraliçe söylediklerine inanıyor muydu?", "ne dediğini anlıyor muydu?" ya da "söylediklerini hatırlayacak mı?" veya "Parlamento'ya yalan mı söyledi?" gibi sorular sormazsınız. Bu soruların olan bitenle hiçbir ilgisi yoktur; çünkü Kraliçe'nin misyonu kraliyeti temsil etmektir, ona hayran kalınsın ve saygı duyulsun diye vardır. Herkesin örnek alması gereken kadın modelini oluşturmaktadır. İnsanlar bunu bir bakıma ciddiye alsalar da siyasi sistem içinde bir çeşit oyun oynamaya benzer. Kraliçe'nin konuşmasını, Prenses Diana'nın birileriyle ağız dalaşına girmesini önemsedikleri kadar *önemserler*. Bunu düşünürler, bunun hakkında konuşurlar vs. Ama tabii zihinlerinin başka bir düzeyinde bunun hayatla hiçbir ilgisi olmadığını da bilirler.

Britanya'da kraliyet kurumsallaşmıştır ve Kraliçe'yi oyla seçmezsiniz. Ama diyelim İngiltere'de işleri öyle bir noktaya getirdiniz ki, seçimler Başbakan ve Parlamento'yu seçmek için değil de Kraliçe'yi seçmek için yapılıyor. Başbakan'ın bankalar ve şirketler tarafından atanması dışında da her şey şimdi olduğu gibi yürümeye devam ediyor. Seçim kampanyasında insanlara "kimin saç kesimi daha güzel?", "kim daha güzel konuşuyor?" ya da "kim daha güzel gülüyor?" gibi sorular soruyorsunuz. Bu durumda, sistemin biçimsel işleyişini koruyup özünün boşaltılması için epeyce mesafe katetmiş-

siniz demektir. Kanımca, Reagan yönetiminde yaşadıklarımız buna çok benziyordu.

Reagan, bu amaca uygun görüldüğü için özellikle planlanarak mı seçildi, yoksa işler bu yöne doğru kendiliğinden mi gelişme gösterdi, doğrusu bilmiyorum. Ama bir kez işlediğini gördükten sonra insanların bundan bir ders çıkaracağını sanıyorum. Aslında bunun ilk işaretlerini bence 1988 seçimlerinde görebilirdiniz. Demek istediğim, seçimlerde gerçek meselelerin gündeme gelmediği konusunda herkes —medya ve başka herkes— hemfikirdi: Tek mesele Dukakis'in kendisine atılan çamurlardan sıyrılmanın bir yolunu bulup bulamayacağıydı. Yani, herkes oyunu sadece "sıyrıldı mı, sıyrılamadı mı?" sorusuna verdiği cevaba göre kullandı. Aslında bunun "zahmet edip de oy kullanmayın" demekten bir farkı yok.

ERKEK: Fakat kimin kazandığının hiç önemi yok mu? Diyelim ki Ollie North'un başkan olmasına karar verdiler.

Hayır, bakın ben önemi *yok* demiyorum. O konumda kimin bulunduğu *belli ölçüde* fark yaratır; ama ne kadar az fark yaratırsa halkı o denli marjinalleştirmişsiniz demektir.

KADIN: Oy kullanıyor musunuz?

Ben mi? Ayırt ederek kullanıyorum. Çoğunlukla okul komitesi temsilcileri seçimi gibi daha alt düzeydeki adaylar için oy kullanıyorum; çünkü böyle seçimlerde kime oy verdiğinizin önemi vardır. Ama halk denetiminden ne denli uzaklaşırsanız oyunuzu kime verdiğiniz de o denli önemsizleşmeye başlar. Temsilciler Meclisi için oy kullanacaksınız diyelim, benim durumumda bu biraz soyut bir hal alıyor; çünkü ben hep aynı adamın kazandığı tek adaylı seçim bölgelerinden birinde yaşıyorum. Bu yüzden de oy kullanıp kullanmadığınız gerçekten de önemli olmuyor. Senatörlük için oy vereceksiniz, durum iyice sembolik bir hal alıyor. Başkanlık seçimlerini çoğunlukla önemsemiyorum bile. Başkanlık için oy verirken genellikle çok incelikli yargılarda bulunmanız gerektiğini düşünüyorum. [1968'de] "Nixon mı yoksa Humphrey mi Vietnam Savaşı'nı daha çabuk bitirir?" diye tahminde bulunmak zordur; çok incelikli, pek çok faktörü hesaba kattığınız bir yargıda bulunmanızı gerektirir. Doğrusunu isterseniz ben o zaman oy kullanmadım; çünkü Nixon savaşı daha çabuk bitirir diye düşündüm. Reagan'a karşı oy kullandım; çünkü Reagan'ın *çevresindeki* adamların son derece tehlikeli olduğunu düşünüyordum. Reagan'ın kendisi önemli değildi; ama yönetimindeki kişiler gerçekten katil ve işkenceciydi, insanlara büyük acılar çektiriyorlardı. Bu yüzden oyum bir değişikliğe yol açar diye düşündüm. Bence bunlar kolayca varılabilecek yargılar değil.

KADIN: İran-kontra skandalı sonrasında Reagan'ın Yüce Divan'a çıkmasına neden olabilecek suçlamaların önünü kesen ne oldu sizce?

Böyle bir şey herkesi çok fazla sıkıntıya sokardı. Demek istediğim, iktidardaki hiç kimse böyle bir şey yüzünden bu kadar gürültü kopsun istemez. Bakın, neden Amerikan başkanlarının hepsini savaş suçlarından yargılamıyorlar? Seçkin kültürde tam bir konsensüs sağlanan konular vardır: Amerika'nın savaş suçları işlemesine *izin verilir*, başka ülkelere saldırmasına *izin verilir*, uluslararası hukuku umursamamasına *izin verilir*. Bu konularda tam bir konsensüs vardır, dolayısıyla Başkan neden yapması gereken her şeyi yaptığı için Yüce Divan'a çıkarılsın ki?

Aslında buna benzer birçok soru sorabilirsiniz. Örneğin [II. Dünya Savaşı sonrasında nazi savaş suçlularının yargılandığı] Nüremberg duruşmaları sırasında bu yargılamanın sadece "galiplerin adaleti" olmaması için neler yapabiliriz diye, Batılı savcılar tarafından gösterişli bir retorik kullanıldı: Sorun yalnızca bizim savaşı kazanmış, onların kaybetmiş olması değildi; biz, *bize* de uygulanacak ilkeler tesis etme çabasındaydık. Nüremberg duruşmalarının ilkelerine göre, o zamandan bu yana gelmiş geçmiş ABD başkanlarının hepsinin asılması gerekirdi. İçlerinden bir tanesi olsun yargı önüne getirildi mi? Bu konu hiç gündeme getirildi mi? Bu kanıtlaması zor bir mesele değildir.[42]

Aslında Nüremberg duruşmalarının üzerinde durmaya değer. Nazilerin tarihte eşi benzeri yoktu, doğru. Ama Nüremberg duruşmalarına şöyle bir baktığınızda çok sinik bir düşüncenin hâkim olduğunu görürsünüz. Nüremberg'de bir eylemin savaş suçu sayılması için kullanılan işleyiş kriteri, o eylemin *Batı'nın gerçekleştirmediği bir suç edimi olmasıdır*. Başka bir deyişle, Amerikalıların ve Britanyalıların da aynı şeyi yaptıklarını kanıtlayabilirseniz, bu meşru bir savunma olarak değerlendiriliyordu. Bu gerçekten de doğrudur. Bu yüzden Alman denizaltı komutanı Amiral Doenitz'in savunmasının bir bölümü, Amerikan denizaltı komutanı Amiral Nimitz'in Amerikalıların da aynı şeyi yaptığına tanıklık etmek üzere çağrılmasından oluşuyordu; savunma böyle yapılıyordu. Nüremberg'de kentlerin bombalanması savaş suçu olarak değerlendirilmedi; bunun sebebi, Batılıların bunu Almanlardan daha fazla yapmış olmasıydı. Bütün bunlar açıkça dile getirilmiştir. Örneğin Nüremberg duruşmalarına katılan Amerikalı savcı Telford Taylor'ın kitabını okursanız, duruşmaları böyle betimlediğini ve bütün süreci çok olumlu bulduğunu görürsünüz.[43] Eğer Batı yapıyorsa suç değildi; bir eylemin suç sayılabilmesi için onun Almanların yaptığı ama Batı'nın yapmadığı bir şey olması gerekirdi. Böyle bir sürü şey yapıldığı doğrudur; ama bu çok sinik bir bakış açısına dayanıyor.

Aslında, Tokyo duruşmaları [Japon savaş suçlarının yargılandığı duruşmalar] Nüremberg duruşmalarından çok daha kötüdür: Tokyo duruşmalarının ölçütlerine göre sadece Amerikan başkanlarının değil, *herkesin* idam edilmesi gerekir. [Tokyo'da savaş suçlarını önlemek için olumlu adımlar atmayanlar ya da hükümetle bağını koparamayanlar idam edildi.] General Yamaşita uç bir örnekti: Yamaşita idam edilmişti; çünkü

Amerika'nın Filipinler'i işgali sırasında aralarındaki irtibat tamamen kopmuş olsa da teknik olarak onun komutası altında sayılan askerler suç işlemişlerdi. İşte bu yüzden Yamaşita asıldı. Şimdi bu örnek üzerinden kim sağ kalırdı diye kendinize sorabilirsiniz. Adam kendisiyle hiçbir irtibatı kalmamış, ama teorik olarak belli bir savaş düzeni içinde kendisine bağlı olan askerler zalimlikler gerçekleştirdi diye idam edildi. Şimdi aynı ilke bize uygulansaydı kim sağ kalırdı? Bu sadece tek bir örnek; sanıyorum Tokyo duruşmalarında bine yakın insan öldürdük. Gerçekten de korkunçtu.[44]

KADIN: Bir an için seçimlere geri dönersek sizce 1984 seçimleri 1988 seçimlerinin bir benzeri miydi. özünde aralarında hiçbir fark yok muydu?

1984 seçimlerinde ortada hâlâ tartışılan bir mesele vardı. 1984 seçimlerinde Cumhuriyetçiler, Keynesçi büyümeyi benimseyen partiydi. [İktisatçı Keynes devletin ekonomiyi teşvik etmesini savunuyordu.] "Harcayalım, daha fazla harcayalım; büyük, gittikçe daha büyük bütçe açıkları verelim, nasıl olsa bir şekilde büyümeye yol açar" diyorlardı. Diğer yandan Demokratlar, mali muhafazakârlık taraftarıydı: Şu rahibin oğlu gibi yüzünde hüzünlü bir ifadeyle konuşan adam [Mondale] "hayır, böyle olmaz; daha fazla harcamaya devam edemeyiz, sıkıntıya gireriz, para arzına dikkat etmeliyiz" diyordu.

Şimdi, böyle şeyleri izleyip eğlenenlerin de görebileceği gibi Cumhuriyetçilerle Demokratlar geleneksel duruşlarını yüz seksen derece değiştirmişlerdi. Tarihsel olarak *Demokratlar* Keynesçi büyümeyi, *Cumhuriyetçilerse* mali konularda muhafazakârlığı savunmuşlardır. Ama 1984 seçimlerinde bu konumlarını tamamen değiştirdiler. İlginçtir, bunu fark eden kimse çıkmadı; basında bu konuda tek bir yorum bile görmedim. Şimdi buradan çıkarabileceğiniz bazı sonuçlar var: Ülkemizde iş çevreleri farklı kesimlerden oluşur ve bazen bu kesimlerin mevcut sorunların çözümüyle ilgili taktik görüşleri birbirinden az da olsa ayrılır. Eğer bir konuda anlaşamıyorlarsa, bu seçimde karşımıza çıkar; ama hiçbir anlaşmazlık noktaları yoksa, seçimlerde de hiçbir mesele tartışma konusu olmaz.

Dünya İlişkilerinde İki Yeni Faktör

ERKEK: Profesör, daha genel bir düzleme geçip bir şey sormak istiyorum. Sizce son yıllarda uluslararası alanda insanların dünyada olup bitenleri analiz ederken dikkate alması gereken bazı yeni gelişmeler oldu mu? Ne düşünüyorsunuz, merak ediyorum.

Bana kalırsa, gerçekten önem arz eden en az iki yeni gelişme var: Biri uluslararası ekonomideki değişim.[45] Diğeriyse çevreye yönelik tehdit. Bu tehdidi daha fazla görmezden gelemeyiz; çünkü bu sorunla yüzleşmeyi ertelersek insanlık tarihi fazla uzun sürmeyecek.

Çevre meselesinden başlayayım. Kısa vadeli kârın azamileştirilmesi anlamına gelen kapitalist koşullar altında eninde sonunda çevreyi yok edersiniz. Geriye tek bir sorun kalır: Ne zaman yok olacak? Uzunca bir süre, çevre sanki sonu gelmeyecek bir kaynak, dipsiz bir atık çukuruymuş gibi davranmak mümkün olmuştu. Tabii böyle olmadığı çok açık ve şimdi bu oyunu daha fazla sürdüremeyeceğimiz bir noktaya yaklaşıyoruz. Bu, çok uzak bir gelecek olamaz. Evet, bu sorunu çözmek neredeyse hayal edemeyeceğimiz türden geniş ölçekli toplumsal değişimler gerektirecektir. Bir kere, kesinlikle geniş ölçekli bir toplumsal planlamaya gitmek gerekecek ve tabii anlamlı bir çözüme ulaşmak istiyorsak bunun katılımcı bir toplumsal planlama olması gerekir. Ayrıca bunun için açgözlülüğün yönlendirdiği bir ekonomik sistemin, özyıkıma yol açacağı gerçeği insanlar arasında genel kabul görmelidir. Ozon tabakasını imha ederek ya da başka bir yolla gezegeni yaşanılmaz hale getirmek an meselesidir.[46] Demek oluyor ki, insan türünün uzunca bir süre daha hayatta kalabilmesi için muazzam sosyo-psikolojik değişimlerin gerçekleşmesi gerekiyor. Dolayısıyla çevre önemli bir faktör.

Çevre meselesinden ayrı olarak, uluslararası ekonomide de önemli değişiklikler yaşandı. Dünya temelde üç büyük ekonomik bloğa doğru ilerliyor. Amerika artık II. Dünya Savaşı sonrasında olduğu gibi tek ekonomik güç değil. Japonya'yı ve Singapur, Tayvan gibi onun çevresindeki diğer ülkeleri kapsayan Japonya merkezli bir sistem var. Kendisini Avrupa Ortak Pazarı altında güçlendiren Avrupa var ve çok güçlü bir ekonomik birim olabilir. Eğer Avrupa birlikte hareket edebilirse gücü Amerika'yı aşacaktır: Avrupa'nın daha büyük bir ekonomisi, daha kalabalık ve daha eğitimli bir nüfusu var ve geleneksel sömürgeci çıkarları var. Aslında bu çıkarlar yeniden inşa ediliyor. Bu arada ABD "serbest ticaret" anlaşmaları yoluyla Kuzey Amerika'da kendi karşı-bloğunu geliştiriyor. Bu anlaşmalar Kanada'yı bir tür ekonomik sömürgeye dönüştürürken, Kuzey Meksika'yı da temelde bir ucuz emek bölgesi olarak Amerika'ya soğuruyor. Bu üç blok birçok bakımdan birbirine çok yakın, ancak sermaye rezervi bakımından Asya bölgesi bir hayli ilerdedir.

1970'lerin ortasından bu yana küresel ekonomiye büyük zararı dokunan mali serbestliğin bu durumu nasıl etkileyeceğini kimse tam anlamıyla kavramış değil. Başka ilginç meseleler de var: Örneğin Avrupalı güçler, özellikle Almanya, Orta ve Doğu Avrupa ile Soğuk Savaş öncesinde var olan geleneksel sömürgeci ilişkilerini yeniden kurmaya çalışıyor. Orta Avrupa sanayiye, teknolojiye ve yatırım sermayesine sahip; Doğu Avrupa ve Rusya da bu ülkelere ucuz işgücü ve kaynak sağlıyor. Bu arada Japonya tam da aynı şeyi, Sibirya ile sömürgeci ilişkiler kurarak Rusya'yla Asya tarafında yapmaya çalışıyor: Japonya'da büyük bir sermaye fazlası var; Sibirya da Ruslar yeterli sermaye ya da teknolojiye sahip olmadıklarından yeterince işletemedikleri bol miktarda kaynağa sahip. Gördüğünüz gibi bu doğal bir birleşmeye benziyor. Eğer bu çabalar sonuç

verirse Amerika'nın iki önemli düşmanı Japonya ve Avrupa, Sovyetler Birliği'yle bütünleşecek ve Sovyetler Birliği bu güçlere bağlı bir tür yarı-sömürge bölgesi haline gelecek. Böyle bir şey Amerikalı planlamacıların en berbat kâbuslarının gerçekleşmesi demektir.

Bakın, ABD'yi Avrupa anakarasından ayrı bir ada gücü olarak gören bir Amerikan jeopolitik geleneği vardır. Bu gelenek, İngiltere'yi Avrupa anakarasından ayrı bir ada gücü olarak gören İngiliz jeopolitiğinin daha geniş bir versiyonudur. Demek istediğim, İngiltere bütün modern tarihi boyunca Avrupa'nın birleşmesini engellemeye çalışmıştır. Avrupa'nın birleşmesinin önlenmesi İngiliz tarihinin ana temasıydı. "Biz Avrupa'nın dışında kalan bir ada gücüyüz ve Avrupa birleşse başımız derde girer" diyorlardı. Amerika da aynı tutumu Avrasya'ya karşı sürdürmektedir: Birleşmelerini önlemeliyiz; çünkü birleşirlerse gerçekten ikinci sınıf bir güç haline geliriz. Her halükârda burada küçük de olsa işleyen bir sistemimiz olacaktır; ama bu artık ikinci sınıf bir sistem olacak.[47] Burada ABD derken, ABD'deki güçlü çıkar odaklarını, ABD merkezli sermayeyi kastediyorum.

KADIN: Yani günün birinde ABD süpergüç olarak değerlendirilmeyebilir, böyle mi düşünüyorsunuz?

Doğrusu ABD merkezli güç *göreli* bir gerileme içinde olsa da ABD hâlâ tarihte eşi görülmemiş bir güce sahiptir.

KADIN: Askeri kudrete dayalı bir güç, biliyorum.

Hayır, hatta ekonomik güce de dayanıyor. Bakın, burada genel ekonomik düzeyin bu kadar düşük olması Amerikan ekonomik sistemi açısından gerçek bir skandaldır. Dünya ölçütlerine, örneğin çocuk ölüm oranları ya da hayat süresi veya bunun gibi başka ölçütlere göre ise buradaki insanların çok da iyi durumda olmadığını söylemek isterim. ABD listenin oldukça aşağılarındadır. Örneğin, sanayileşmiş yirmi ülke arasında çocuk ölüm oranları açısından hatırladığım kadarıyla ABD son sırada. Sağlık standartları bakımından yoksul bir Üçüncü Dünya ülkesi olan Küba'ya yakın bir seviyedeyiz.[48] Tam bir skandal; ABD'de toplumun genelinin dünyanın başka ülkelerine göre açık farkla çok daha iyi durumda olması gerekir. Başka hiçbir sanayileşmiş güç bizim kaynaklarımıza benzer kaynaklara sahip değil. Eğitimli bir nüfusumuz var, örneğin temel okuryazarlık görece yüksektir. Görece homojen bir nüfusumuz var: Ülkenin tamamında insanlar İngilizce konuşuyorlar; böyle bir şeye dünyanın birçok bölgesinde rastlayamazsınız. Devasa bir askeri güce sahibiz. Yakınımızda bir yerde herhangi bir düşmanımız yok. Şimdiye kadar tarihte çok az güç böyle bir durumda olmuştur. Böyle eşsiz avantajlarımız var; ama özellikle ekonomik sistemimiz bunları halkın yararına dönüştüremedi. Ama yine de bunlar avantajdır ve öyle de olmaya devam edecek.

Bir de Japonya'ya bakalım: Japon şirketleri ve yatırımcıları dünya kadar sermaye toplayabilirler; ama asla kendi kaynaklarına sahip olamayacaklar. Kendilerine ait enerji kaynakları, hammaddeleri ve tarımsal kaynakları yok. Ama bizim var: Bu büyük bir farktır. Aslında 1940'ların sonunda Amerikalı planlamacılar savaş sonrası dünyayı düzenlerken bunun gayet iyi farkındaydılar. Bu yüzden, Japonya'nın yeniden sanayileşmesine katkıda bulunurken, enerji kaynaklarının denetiminde ısrarcı oldular: Japonların kendi petro-kimya sanayilerini geliştirmesine ya da petrol kaynaklarına bağımsızca erişmesine izin verilmedi. Bunun gerekçesi, bugün gizliliği kaldırılmış olan ABD iç yazışmalarında şöyle açıklanıyor: Savaş sonrası dünyanın önemli mimarlarından biri olan [Dışişleri Bakanlığı görevlisi ve diplomat] George Kennan, Japonya'nın enerji kaynaklarını denetim altında tutarsak Japonya üzerinde veto gücümüz olacağına işaret etmişti; çizgiyi aşarlarsa Japonya'ya enerji arzı kesilecektir.[49] Bu plan bugün de işe yarar mı bilemeyiz; çünkü dünya tahmin edilemez bir biçimde değişiyor. Fakat, ABD hâlâ ezici bir güce sahip ve bu kadar suçtan yakayı sıyırmamızın sebebi de budur.

Kapitalizm Koşullarında Demokrasi

ERKEK: Çevreyi kurtarmak için katılımcı toplumsal planlamaya ihtiyaç duyacağımızı söylediniz. İktidarın ademi merkezileşmesi şu ya da bu biçimde çevrenin korunması çabasıyla çatışmıyor mu sizce? Yani bana, merkezi bir uzlaşma sağlanmadan çevrenin korunması mümkün olamaz gibi geliyor, siz ne dersiniz?

Her şeyden önce, *uzlaşmalar* merkezi otorite gerektirmez; *bazı* uzlaşmalar merkezi otorite gerektirir. En azından bir varsayıma göre iktidarın ademi merkezileşmesi tüm halkın çıkarlarını yansıtan kararların alınmasını sağlayacaktır. Bunun gerisinde şöyle bir düşünce var: Herhangi bir karar alma aygıtının oluşturduğu politikalar, karar alma sürecine katılan insanların çıkarlarını yansıtma eğilimindedir. Bu oldukça akla yatkın görünen bir düşünce. Dolayısıyla bir karar merkezi bir otorite tarafından oluşturuluyorsa iktidarda olan grubun çıkarlarını temsil edecektir. Ama iktidar, nüfusun geniş kesimlerine kök salmışsa —insanlar toplumsal planlamaya gerçekten katılabiliyorsa— o zaman muhtemelen kendi çıkarları doğrultusunda hareket edeceklerdir ve bu durumda alınan kararların geniş kesimlerin çıkarlarını yansıtmasını bekleyebiliriz. Halkın genelinin çıkarı insan hayatının korunmasıdır; şirketlerin çıkarı ise kâr elde etmektir —bunlar temelden farklı çıkarlardır.

ERKEK: Ama bir sanayi toplumunda insanların iş sahibi olması gerektiği ileri sürülebilir.

Tabii ki, ama iş sahibi olmak hayatı mümkün kılan çevrenin yok edilmesini gerektirmez. Demek istediğim, katılımcı bir toplumsal planlama varsa ve insanlar işleri kendi çıkarlarına uygun şekilde yürütmeye çalışıyorsa, o zaman iş imkânlarını işin kalitesi ile, eldeki enerjinin cinsi ile, kişisel etkileşim koşulları ile ve çocuklarının hayatta kalmasını sağlama ihtiyacı ile vs. dengelemeye çalışacaktır. Ama bunlar şirket yöneticilerinin *aklına gelen* değerlendirmeler değildir. Onların gündeminin bir parçası değildir. Doğrusunu isterseniz, eğer General Electric'in yönetim kurulu başkanı *bu değerlendirmelere* dayanarak kararlar almaya başlamış olsaydı anında işinden kovulurdu ya da şirket yönetimi devralırdı. Mutlaka buna benzer bir şey olurdu; çünkü bunları düşünmek onun işinin bir parçası değildir. Onun işi kârı ve pazar payını yükseltmektir; çevrenin bekasını ya da işçilerinin doğru düzgün bir hayat sürmesini sağlamak değil. Bunlar basitçe birbiriyle çatışan hedeflerdir.

ERKEK: Toplumsal planlamadan tam olarak neyi kastettiğinize dair bir örnek verir misiniz?

Tam da şu sıralarda öncelikle enerjinin nasıl üretileceği üzerine önemli kararlar almamız gerekiyor; çünkü enerjiyi yanan maddelerle üretmeye devam edersek insanlık çok fazla varlığını sürdüremeyecek.[50] Bu karar toplumsal planlamayı gerektirir: Kendi başınıza karar verebileceğiniz bir konu değildir. Evinize güneş enerjisi ya da buna benzer bir şey yerleştirmeye karar verebilirsiniz; ama gerçekte bunun pek fazla bir yararı dokunmaz. Bu, ancak kitlesel ölçekte alındığında işe yarayacak bir karardır.

ERKEK: Sanırım halk denetimi gibi bir şeyden bahsediyorsunuz.

Halk denetimi başka bir mesele; şöyle ki, salt *sizin* yapmanız bir şey ifade etmez, herkesin yapması gerekir. Trafik gibidir. Otomobil kullanımını güvenilir kılmak için sadece sizin iyi bir şoför olmanız yetmez. Bir tür toplumsal sözleşme gereklidir; aksi takdirde iyi bir sürücü olmanız işe yaramaz. Eğer otomobil kullanmaya ilişkin bir toplumsal sözleşme olmasaydı, herkes öldürücü bir silah gibi otomobil kullansa, olabildiğince hızlı sürse ve trafik ışıklarını ve başka birçok şeyi hiçe saysaydı sırf sizin iyi bir sürücü olmanız bu durumu güvenilir hale getirmezdi. Herkes ölümcül bir silah gibi otomobil sürüyorsa, sizin tedbirli bir şoför olmanız pek bir işe yaramaz, öyle değil mi? Sorun, kapitalizmin işleyiş biçiminin de işte böyle olmasıdır. Sistemin doğası, onun açgözlülük tarafından yönlendirilmesi gerektiğini varsayar. Hiç kimsenin başkaları için kaygılanmaması, kimsenin ortak yararı düşünmemesi gerektiğini varsayar; ortak yarar gibi saiklerin sizi motive etmeyeceğini varsayar, sistemin mantığı budur. Teori kişilerin kötülüklerinin kamusal yarara yol açtığını söyler—iktisat bölümlerinde bu öğretilir. Bu tümüyle saçma tabii, ama size bunu öğretirler. Ve sistem bu yönde ilerledikçe, evet, kendisini yok edecektir.

Üstelik kapitalistler bunu çoktan beri anladılar. Dolayısıyla, hükümetlerin koyduğu düzenleyici sistemlerin çoğu sanayilerin bizzat yürüttüğü lobi faaliyetlerinin sonucudur: Sanayi kuruluşları belli düzenlemelere tabi olmak istiyorlar; çünkü böyle olmazsa dizginsiz rekabet içinde kendi kendilerini ortadan kaldıracaklarının farkındadırlar.[51]

ERKEK: Peki o zaman toplumsal planlama açısından ne tür bir mekanizma sonuç verebilir? Belli ki mevcut hükümet biçimi konusunda çok da iyimser değilsiniz.

Aslında, sorun *biçim* ile ilgili değil; tamam, biçimle ilgili bazı sorunlar var, kabul ediyorum; ama asıl sorun *özün* olmaması. Bakın, ekonomi özel girişimin denetiminde olduğu sürece nasıl bir biçime sahip olursanız olun önemli değildir; çünkü biçim hiçbir işe yaramaz. Herkesin bir araya geldiği ve katılım gösterdiği siyasi partileriniz olabilir, programları *kendiniz* hazırlayabilir, süreçleri istediğiniz kadar katılımcı hale getirebilirsiniz; ancak bunun izlenen politikaya etkisi çok sınırlı olacaktır. Bunun nedeni, iktidarın başka bir yerde olmasıdır.

Diyelim ki, burada toplanmış insanlar olarak ülkede herkesi, başkan olmamız için bize oy versinler diye ikna ettik ve oyların yüzde 98'ini aldık; Temsilciler Meclisi'nde de Senato'da da çoğunluk olduk. Sonra da halkın büyük bölümünün istediği, büyük ihtiyaç duyulan toplumsal reformları uygulamaya koyduk. Kendinize sadece şunu sorun: Ne olurdu? Hayal gücünüzün bir faydası olmuyorsa gerçek vakalara bakın. Dünyada bizimkinden çok daha geniş bir siyasi partiler yelpazesine sahip ülkeler var. Örneğin, Latin Amerika ülkeleri bu bakımdan bizden çok daha demokratiktir. Latin Amerika'da halkçı reform yanlısı adaylar seçildiğinde ve reformları uygulamaya başladığında, genellikle iki şey olur. Biri, ABD'nin desteklediği bir askeri darbedir. Ama diyelim ki böyle olmadı; o zaman sermaye greviyle karşı karşıya kalırsınız. Yatırım sermayesi ülkeden kaçar, yatırımlar düşer ve ekonomi yavaş yavaş durma noktasına gelir.

İşte Nikaragua 1980'lerde böyle bir sorunla karşılaştı, ki kanımca üstesinden gelemeyecekleri, çaresi olmayan bir sorundu. Bakın, Sandinistalar karma bir ekonomi işletmeye çalışmışlardır: Halka yararlı olacak toplumsal programlar uygulamaya çalıştılar; ama ülkenin sermaye kaçışı yüzünden mahvolmasını önlemek için iş dünyasının da desteğini aramak zorunda kaldılar. Dolayısıyla, artık olduğu kadarıyla kamu kaynaklarının büyük bölümünü ülkeye yatırım yapmalarını sağlamak için zenginlere rüşvet olarak verdiler. Tek sorun zenginlerin siyasi iktidara sahip olmadıkça, yatırım *yapmamayı* tercih etmesidir. Toplumun çökmesi pek umurlarında değildir. Zenginler bu rüşvetleri alıp İsviçre ve Miami bankalarına gönderdiler; çünkü onlara göre Sandinista Hükümeti yanlış konulara öncelik veriyordu. Yani Kongre, demokrasiden ne kadar nefret ediyorsa bu adamlar da o kadar nefret ederler: Siyasi sistemin varlıklı seçkinlerin elinde olmasını isterler ve tekrar bu kesimin eline geçince rejime "demokrasi"

diyeceklerdir. Bu durumda yeniden yatırım yapmaya başlayacaklar ve ekonomi de sonunda tekrar işlemeye başlayacaktır.

Şimdi, gerçekten resmi olarak iktidarı belli düzeyde ele geçirmiş ve halkçı reformları savunan bir adayımız olsaydı aynı şey burada da meydana gelirdi: Yatırım yapılmaz, sermaye greve gider ve ekonomi yavaş yavaş durma noktasına gelirdi. Sebep oldukça basittir. Toplumumuzda asıl iktidar siyasi sistemde değil, özel ekonomidedir: Neyin üretileceğine, ne kadar üretileceğine, neyin tüketileceğine, nereye yatırım yapılacağına, kimin iş sahibi olacağına ve kaynakları kimin kontrol edeceğine vs.ye dair kararlar burada alınır. Durum böyle olmaya devam ettiği sürece siyasi sistemdeki değişiklikler *belli* farklılıklara yol açar; hiç farklılık olmaz demek istemiyorum. Ama bunlar küçük değişiklikler olacaktır.

Aslında bu mantık doğrultusunda ilerleyecek olursanız, iktidar özel girişimin elinde merkezileştiği sürece herkesin, ama *herkesin* öncelikli bir amaca bağlı kalmak zorunda kaldığını görürsünüz: Bu da zenginlerin mutlu olmasını sağlamaktır; çünkü zenginler mutlu olmadıkça, hiç kimse bir şey elde edemez. Dolayısıyla, diyelim Manhattan'ın sokaklarında yatan bir evsizseniz öncelikli meseleniz villalarda yaşayan insanların mutluluğu olmak zorundadır. Çünkü onlar mutluysalar yatırım yaparlar, ekonomi işlemeye başlar; işler yoluna girer ve sonra belki buradan size de bir şeyler damlayabilir. Ama villalarda yaşayanlar mutlu *değillerse*, her şey yavaş yavaş durmaya başlar ve size bir damla bile düşmez. Dolayısıyla, sokaklarda yaşayan bir evsizseniz ilk kaygınız villalarda oturan ve lüks restoranlarda yiyip içen insanların mutluluğudur. Aslında bütün toplum için bir metafordur bu.

Örneğin Massachusetts'te şirket vergilerinin artırıldığını varsayın. Toplumun çoğunluğu bunu destekler; ama neler olacağını tahmin edebilirsiniz. İş çevreleri "iş dünyasının vergilerini artırıyorsunuz, zenginleri kazıklıyorsunuz, sermaye kaçacak, iş bulamayacaksınız, hiçbir şeyiniz olmayacak" diyerek bir halkla ilişkiler kampanyası başlatır. Aslında söyledikleri de doğrudur, yalan değildir. Tam olarak böyle demezler; ama sonunda aynı kapıya çıkar: "Bizi mutlu etmezseniz hiçbir şeye sahip olamazsınız, çünkü ülkenin sahibi biziz; siz burada yaşıyor olabilirsiniz, ama ülkenin asıl sahibi biziz." Aslında ne zaman bir yerlerde bir reform hazırlığı olsa, tam bu kelimelerle olmasa da böyle bir mesaj *verilir*. Reformların iş imkânlarını azaltacağını, yatırımlara zarar vereceğini, iş dünyasında güven kaybı yaratacağını vs. söyleyerek büyük bir propaganda kampanyası başlatırlar. İş dünyasını hoşnut etmezseniz halkın hiçbir şeyi olmaz, demenin sadece biraz daha dolambaçlı bir yoludur.

ERKEK: Böyle geniş ölçekli toplumsal bir planlamaya imkân tanımak açısından sanayinin devletleştirilmesi hakkında ne düşünüyorsunuz?

Devletleştirmenin nasıl yapıldığına bağlı. Eğer sanayinin devletleştirilmesi üretimi bir devlet bürokrasisinin ya da Leninist tarzda bir tür öncü partinin eline teslim edecekse, kanımca sadece başka bir sömürü sistemi yaratmış olursunuz. Öte yandan, sanayinin devletleştirilmesi halkın sanayiyi gerçekten denetlemesine dayanırsa –işçiler fabrikalarda denetim kurarsa, belki de gruplar bir araya gelip bir federasyon oluşturur ve cemaat denetimi de olursa– o zaman tamamen farklı bir şey olur. Gerçekten de hikâye *çok* değişir. Bu durum demokratik sistemin, ekonomik iktidara doğru genişlemesi anlamına gelir ve böyle bir şey gerçekleşmedikçe de siyasi iktidar her zaman çok sınırlı bir fenomen olarak kalacaktır.

İmparatorluk

KADIN: Peki o zaman ABD'nin Üçüncü Dünya ülkelerine müdahalede bulunmasının asıl amacının sol hükümetleri iktidardan uzak tutmak için onları ortadan kaldırmak olduğunu söyleyebilir miyiz?

Hayır, öncelikli kaygı, ideolojisine bakılmaksızın *bağımsızlığı* önlemektir. Unutmayın, biz küresel gücüz; dolayısıyla dünyanın bütün farklı kesimlerinin küresel sistemimiz içinde belirlenmiş olan işlevlerini sürdürmelerini sağlamalıyız. Üçüncü Dünya ülkelerinin görevi de Amerikan şirketleri için pazar oluşturmak, Amerikan şirketlerine kaynak tedarik etmek ve Amerikan şirketleri için ucuz işgücü sağlamaktır vs. Bu hiç de büyük bir sır değildir. Medya ve akademi size bunları anlatmaz. Tek yapmanız gereken, gizliliği kaldırılan hükümet belgelerine bakmaktır; bu belgelerde her şey gayet dürüstçe ve açıkça ortaya konmuştur.

ABD'de dahili belgelerin kayıtları çok eskilere uzanır ve bu kayıtlarda tekrar tekrar aynı şeyin altı çizilir. Yaklaşık olarak şöyle bir şey denir: "ABD'nin temel hedefi, Üçüncü Dünya ülkelerinde halk kitlelerinin düşük hayat standartlarının geliştirilmesi ve üretimin çeşitlendirilmesi için yaptığı baskılara duyarlı milliyetçi rejimlerin yükselişini önlemek olmalıdır. Çünkü yatırımları teşvik eden bir iklimi muhafaza etmemiz ve kârların Batı'ya uygun bir şekilde geri dönmesini mümkün kılan koşulları garanti altına almamız gerekiyor." Benzer bir dil ABD'nin üst düzey planlama belgelerinde, sözgelimi Latin Amerika'ya ilişkin Ulusal Güvenlik raporlarında vs. her yıl tekrarlanır –biz bütün dünyada işte tam olarak bunu yapıyoruz.[52]

Dolayısıyla karşı çıktığımız milliyetçiliğin ille de *sol kanat* olması gerekmiyor –biz *sağ kanat* milliyetçiliğe de bir o kadar karşıyızdır. Demek istediğim, bir Üçüncü Dünya ülkesini bağımsız kalkınma yoluna sokmaya çalışan sağ kanat bir askeri darbe olduğunda ABD bu hükümeti de ortadan kaldırmaya çalışacaktır. Örneğin Arjantin'de,

Perón'a karşı çıkmıştık.[53] Dolayısıyla hep duyduğunuzun tersine, ABD müdahaleciliğinin "komünizm"in yayılmasına direnmekle bir ilgisi yoktur. ABD'nin her yerde her zaman karşı çıktığı şey *bağımsızlıktır*. Bunun da gayet iyi bir sebebi vardır. Bir ülke kendi halkını dikkate almaya başlarsa, ABD'li yatırımcıların öncelikli ihtiyaçlarını yeterince dikkate almayacaktır. Evet, bunlar kabul edilemez önceliklerdir; demek ki bu hükümetin gitmesi gerekir.

ABD'nin bu kararlılığının Üçüncü Dünya'nın pek çok yerindeki etkileri gayet çarpıcıdır: ABD denetiminin güçlü olduğu bölgelerin dünyanın en korkunç bölgeleri olduğunu görmek için şöyle bir düşünmek yeter. Sözgelimi Orta Amerika neden böyle bir korku çemberidir? Guatemalalı bir köylü bir sabah gözlerini [Sovyet işgali altındaki] Polonya'da açsa göreli olarak kendini cennette sanır. Guatemala, bizim yüz yıldır etki altında tuttuğumuz bir bölgedir. İşte bu bir şeyler ifade ediyor. Ya da Brezilya'ya bakın: Potansiyel olarak devasa kaynaklara sahip, son derece zengin bir ülke; tek şanssızlığı Batı'nın tahakküme dayalı sisteminin bir parçası olmak gibi bir lanete uğramış olmasıdır. İşte bu yüzden, ülkenin zengin topraklara sahip olan nispeten verimli kuzeydoğu bölgesinde her şey plantasyonlara ait. Brezilyalı tıp araştırmacıları, bu bölgedeki nüfusu insan beyninin, ancak yüzde 40'ına sahip olan yeni bir tür olarak tanımlıyorlar. Bu durum nesillerdir süren kronik kötü beslenme ve ihmalin sonucu. Üstelik ancak nesiller sonra düzelebileceği söyleniyor, çünkü kötü beslenmenin etkileri insanların çocuklarında da ortaya çıkmaya devam ediyor.[54] Pekâlâ, bu bizim kararlılığımızın mirasına iyi bir örnek ve aynı model Batı'nın bütün eski sömürgelerinde geçerlidir.

Aslında dünyanın gelişmiş ülkelerine şöyle bir göz atacak olursak, beş dakikalık bir gözlemle herkesin açıkça görebileceği bir gerçekle karşılaşırız. Ama ABD'de bundan bahseden birine rastlayamazsınız: Ekonomik bakımdan gelişmiş ülkeler Batı'nın sömürgeleştiremediği ülkelerdir. Batı'nın sömürgeleştirdiği her ülke tam bir yıkıntıdır. Örneğin Japonya, Batı sömürgeciliğine direnmeyi başarmış tek ülkedir ve geleneksel Üçüncü Dünya ülkelerinin gelişmiş olan tek parçasıdır. Avrupa, Japonya dışında her yeri fethetmiştir ve Japonya gelişmiştir. Bu size ne ifade ediyor? Afrikalı tarihçilerin dikkat çektiği bir olgu var: Japonya [1870'lerde] sanayileşme sürecini başlattığında eldeki kaynaklar, devletin oluşum düzeyi ve teknolojik gelişmişlik düzeyi vs. bakımından Batı Afrika'daki Asante Krallığı'yla aşağı yukarı aynı basamaktaydı, diyorlar.[55] Bu iki bölgenin bugünkü halini bir kıyaslayın. Tarihsel olarak aralarında birçok farklılık olduğu doğrudur; ama asıl önemli nokta Japonya'nın Batı tarafından işgal edilmemiş olması, buna karşın Asante Krallığı'nın Britanyalılarca işgal edilmesidir. Bugün ekonomik bakımdan Batı Afrika'nın Batı Afrika, Japonya'nın da Japonya olmasının sebebi budur.

Bu arada, geçmişte Japonya'nın kendine ait bir sömürge sistemi de olduğunu belirteyim. Fakat onun sömürgeleri gelişmiştir; çünkü Japonya sömürgelerine Batılı güç-

lerin kendi sömürgelerine yaptığı muameleyi yapmadı. Japonlar çok gaddar sömürgecilerdi, hiç de sevimli insanlar değillerdi; yine de ekonomik olarak sömürgelerini kalkındırdılar. Batı ise kendi sömürgelerini soymakla yetindi. Dolayısıyla, Japonların sömürgecilik dönemi sırasında Tayvan ve Kore'nin büyüme oranını incelerseniz Japonya'nın bu yüzyılın ilk başlarındaki büyüme oranıyla aşağı yukarı aynı olduğunu görürsünüz. Yüzyılın başlarında bu ülkeler sanayileşmeye başlıyordu; altyapıları gelişiyor, eğitim düzeyleri yükseliyor ve tarımsal üretimleri artıyordu. Aslında 1930'larda Formoza (şimdiki Tayvan) Asya'nın ticaret merkezlerinden biriydi.[56] Hemen yanı başındaki Amerikan sömürgesi Filipinler'le Tayvan'ı karşılaştırırsanız şunu görürsünüz: Filipinler tümüyle ümitsiz bir vakadır, yani Latin Amerika tarzı ümitsiz bir vakadır. Bu örnek de insana bir şeyler ifade ediyor.

II. Dünya Savaşı'yla birlikte Japonların sömürge sistemi çöktü. Ama 1960'lara gelindiğinde Kore ve Tayvan, yine eski büyüme oranlarını ve kalkınma hızını yakalamışlardı. Bunun sebebi de savaş sonrası dönemde Japonların kalkınma modelini izleyebilmiş olmalarıydı: Bu ülkeler yabancı sömürüye oldukça kapalıdır, uluslararası standartlara göre gayet eşitlikçidir, eğitim ve sağlık hizmeti gibi şeylere epeyce büyük bir kaynak ayırırlar. Evet, işte başarılı bir kalkınma modeli. Anlatmak istediğim şu aslında: Tamam, bu Asya ülkeleri pek de yaşanacak yerler değiller; ben gidip orada yaşamaya tahammül edemem. Son derece otoriterler, kadınların herhangi bir rolünden söz edemezsiniz bile. Daha başka bir sürü tatsız şey var. Ama başarılı ekonomik kalkınma önlemleri uygulayabildiler: Devlet sanayi politikasını koordine eder, sermaye ihracı sıkı kısıtlamalara tabidir ve ithalat düşük düzeyde tutulur. Bunlar Latin Amerika açısından kesinlikle *imkânsız* olan politikalardır; çünkü ABD bu hükümetlerin ekonomilerini uluslararası pazara *açık* tutmalarında ısrar eder. Bu yüzden Latin Amerika'dan Batı'ya sürekli sermaye akar. Şimdi böyle bir şey Güney Kore'de bir sorun değildir; çünkü Güney Kore'de sermaye ihracı ölüm cezasıyla cezalandırılır. Böylece sorun hızla çözülmüş oluyor.[57]

Ama asıl mesele Japon tarzı kalkınma modelinin işe yaramasıdır. Aslında dünyadaki her kalkınmış ülke böyle yapmıştır: Yüksek düzeyde bir korumacılık uygulamış ve ekonomisini serbest piyasa disiplininden kurtarmıştır. İşte Batılı güçlerin bugüne dek Üçüncü Dünya'nın geri kalanının yapmasını engellediği şey de budur.

KADIN: Sizce Amerikan İmparatorluğu'nu dağıtmak için hiç ümit yok mu?

Kanımca durum, insanın çok muhtemel ekolojik felaket potansiyeline bakıp da çıkardığı sonuca benziyor: Ya bu meselelerde denetim mevcut iktidar odaklarına bırakılır; nüfusun geri kalanı duruma razı olur, plajda güneşlenir ve çocuklarının bir biçimde gelecekte hayatta kalacağını ümit eder. Ya da insanlar bütün bir sömürü sistemini

yıkmaya yetecek kadar örgütlenirler ve sonunda sistemi katılımcı denetime tabi kılmaya başlarlar. İlk ihtimal tam bir felaket demektir; ikinci ihtimal söz konusu olduğunda her türlü şeyi hayal edebilirsiniz. Örneğin kârlılık bile artık bu kadar önemli olmayacaktır, önemli olan insanca yaşamak olacaktır.

Bakın, ABD'de toplum imparatorluk sistemimizi sürdürmekten pek kazanç elde etmiyor; daha doğrusu, hiç kazanç elde etmiyor. Tarih boyunca imparatorluk sistemlerini incelediğinizde son tahlilde bunların kârlı girişimler oldukları o kadar da kesin değildir. Britanya İmparatorluğu örneğinde bu durum incelenmiştir. Her ne kadar bu incelemelerde yalnızca niteliksel yanıtlar alsak da, Britanya İmparatorluğu kendi sistemini ayakta tutmak için akan kâr kadar para harcamış görünüyor. Muhtemelen buna benzer bir durum ABD hâkimiyetindeki sistem için de geçerli. Orta Amerika'yı bir düşünün: Orta Amerika'yı denetim altında tutmaktan elde ettiğimiz bir kâr var; ancak bu kârın ABD'nin oradaki egemenliğini sürdürmesi için gerekli olan ve vergi paralarından ödenen yıllık yaklaşık on milyar dolara az da olsa yaklaştığı konusunda kuşkular var.[58]

KADIN: Masraf halkın cebinden çıkıyor, ama kâr zenginlere gidiyor.

Tam dediğiniz gibi. Eğer "neden bir imparatorluğumuz olsun?" diye soracak olursanız, cevap tam da sizin şimdi söylediğiniz gibidir. İmparatorluk toplumsal politikanın diğer parçalarına benzer: Yoksulların, kendi toplumlarındaki zenginlerin masraflarını karşılamasının yollarından birisidir. Şayet imparatorluk yoksulların zenginleri sübvanse ettiği toplumsal politikanın bir başka biçiminden ibaretse, demek ki demokratik toplumsal planlama koşullarında imparatorluk kurmak için pek bir teşvik olmayacak. Tabii bu noktada bir faktör haline gelecek bariz ahlaki değerlendirmelerden bahsetmiyorum bile. Aslında bütün sorunlar değişecek, üstelik de radikal biçimde.

Değişim ve Gelecek

ERKEK: Sayın Chomsky, kapitalizmin sorunlarını benim de tamamen katıldığım çok etkili bir bakış açısından ortaya koyuyorsunuz. Ama Amerikan halkının muhalefetine ve geniş ölçekli değişim ihtimallerine ilişkin sözlerinize pek katılamadığımı söylemek istiyorum. Sistem karşısında tanımladığınız şekilde genel bir hayal kırıklığı yaşandığını düşünmüyorum ben. İnsanlar belki belli alanlarda yanlışları görüyor, güçsüz olduklarını düşünüyorlar; ama genel olarak hâlâ sisteme inanır görünüyorlar. Reagan'ı halkla ilişkiler sektörünün yarattığı mostralık bir tip olarak görmekten çok izlenen politikalara pek de karışmayan biri olarak görüyorlar.

Evet, insanlar ayaklanıp sokaklara dökülmüş değiller, doğru. Kapıdan başınızı çıkarınca görüyorsunuz zaten. Ama bildiğim bütün göstergelere göre, halk ciddi ölçüde daha muhalif ve kuşkucu hale geldi. Sözgelimi nüfusun yarısı, hükümetin "kendilerine yontan birkaç büyük çıkar grubu" tarafından yönetildiğini düşünüyor.[59] Reagan etliye sütlüye karışmayan biri mi yoksa mostralık mı, o kadar da önemli değil açıkçası. Gerçek şu ki, insanlar politikaların belirlendiği karar oluşturma süreçlerinin dışında tutulduklarını, politikaların kendileriyle pek ilgisi olmayan büyük çıkar gruplarınca belirlendiğini ya biliyorlar ya da buna kolayca ikna edilebilecek durumdalar. İnsanların bazen güçlü çıkar gruplarını yanlış tanımladığını düşünüyorum. Örneğin, işçi sendikalarını da bunlar arasında sayıyorlar, ama bu propagandadan ibaret. Ama şirketlerden, büyük medyadan, bankalardan, yatırım şirketlerinden, bunların çıkarlarına hizmet eden hukuk firmalarından vs. bahsettiklerinde işte o zaman doğru hedefi tutturduklarını düşünüyorum.

Evet, insanlar sokaklarda değiller; bu hiç kuşkusuz doğru. Ama bence büyük bir potansiyel var. Demek istediğim, büyük bir çevre hareketi var ve unutmayın bu 60'ların değil, 70'lerin hareketi. Üçüncü Dünya'yla dayanışma hareketleri 80'lerin hareketleri. Nükleer karşıtı hareket 80'lerin hareketi. Feminist hareket 70'ler ve 80'lerin hareketi. Ayrıca yaşanan durum bu hareketlerin de ötesinde. Sinik bir bakışa sahip her türden insanla karşılaşabilirsiniz: Bu insanlar kurumlara güvenmiyor, hiç kimseye güvenmiyor, hükümetten nefret ediyor, manipüle edildiklerini ve kontrol edildiklerini düşünüyorlar. Kendilerinin bilmediği bir şeyler döndüğünü düşünüyorlar. Şimdi bu ille de *sola* doğru bir hareketlenme değildir: Faşizmin de temelini oluşturabilir. Mesele insanların bu tavrı nereye yönlendirecekleri meselesidir. Böyle depolitize edilmiş, sinik bakışa sahip bir kitle kolayca [tele-evanjelist] Jimmy Swaggart tarafından seferber edilebileceği gibi çevreciler tarafından da örgütlenebilir. Çoğunlukla bu işe kimin talip olduğuna bakar sadece.

KADIN: Yine de bu olumlu değişimlerin gerçekleşeceğine gerçekten inanıyor musunuz?

Bilmiyorum, gerçekten en ufak fikrim yok. Ne var ki, hiç kimse devrimci mücadeleyi önceden öngörememiştir—bunlar önceden kestirilemez şeylerdir. 1775'te bir Amerikan Devrimi olacağını öngöremezdiniz, tahmin etmeniz imkânsız olurdu. Ama devrim oldu. 1954'te bir Yurttaşlık Hakları Hareketi olacağını tahmin edemezdiniz. 1987'de Batı Şeria'da bir isyan olacağını tahmin edemezdiniz. Tarihin hiçbir aşamasında iyimser ya da karamsar olmakta karar kılmanın mümkün olduğunu sanmıyorum, bunu bilemezsiniz —değişimin nasıl meydana geldiğini anlayan kimse yok, nasıl olur da tahmin edebilirsiniz ki?

Somut bir örnek vereyim izninizle. 1968'de MIT dünyanın en durgun yeriydi —savaş karşıtı bir tek etkinlik yoktu, yaprak kımıldamıyordu. Hem de Tet Saldırısı *sonrasında* böyleydi: Wall Street savaşa sırtını dönmüştü, MIT'nin haberi yoktu. Kampüsteki küçük bir kolektifte çalışma yürüten küçük bir grup öğrenci firar eden bir asker için bir barınak kurmaya karar vermişti. O zamanlar aktivistlerin yaptığı türden bir etkinlikti bu. Savaş karşıtı bir tavır olarak firar etmek isteyen, işçi sınıfından deniz piyadesi bir genç vardı. Polisler gelene dek insanlar onunla birlikte kalacaklardı, sonra bunu toplumsal bir mesele olarak işlemeye çalışacaklardı; plan buydu. On ya da on beş öğrenci ve iki üç öğretim üyesi bunu tartışıyorlardı. Ben karşı çıktım, çünkü tümüyle karamsardım, işe yaramayacak ve tam bir fiyasko olacak diye düşünüyordum. Ama plan değişmedi, devam ettiler.

Eylem *inanılmaz* bir başarı kazandı. İki gün içinde MIT'de bütün faaliyetler durmuştu. Ders yapılmıyordu, eğitim faaliyeti durmuştu ve bütün öğrenciler Öğrenci Merkezi'nde toplanmıştı. Günün yirmi dört saati bir taraftan seminerler düzenleniyor, diğer taraftan insanlar o korkunç müzikleri dinliyordu. Böyle bir sürü etkinlik örgütlenmişti ve çok heyecan vericiydi. Ve bu durum MIT'nin bütün karakterini değiştirdi; MIT bundan sonra hiçbir zaman eskisi gibi olmadı. Belki ütopyaya ya da buna benzer bir şeye dönüşmedi; ama daha önce insanların hiç tartışmadığı birçok meseleye karşı yoğun bir ilgi oluşmuş ve birçok etkinlik başlatılmıştı. Bu etkinlikler hâlâ devam ediyor. Nereden bileceksiniz? Ben yanlış tahmin yürüttüm, onlarsa doğru bir tahminde bulundular. Ama gördüğüm kadarıyla bunun yazı tura atmaktan bir farkı yoktu.

3

AKŞAM TARTIŞMALARI

Rowe, Massachusetts'te 15-16 Nisan 1989 tarihlerinde yapılan tartışmalara dayanmaktadır.

Askeri-Sanayi Kompleks

KADIN: Dr. Chomsky, silahlanma yarışının amacı nedir?

Aslında birçok nedeni var, silahlanmanın birçok önemli işlevi vardır. Unutmayın, her ama *her* devletin baş düşmanı o devletin kendi halkıdır. Ülkenizde siyasi düşünceler yaygınlık kazanır, halk da etkinleşmeye başlarsa her türlü korkunç şey gerçekleşebilir demektir. Bu yüzden halkı hareketsiz, itaatkâr ve pasif bir konumda tutmak gerekir. Uluslararası çatışmalar, bunu sağlamanın en iyi yollarından biridir: Çevrenizde büyük bir düşman varsa insanlar haklarından vazgeçeceklerdir; çünkü her şeyden önce hayatta kalmak zorundadırlar. İşte silahlanma yarışı tam da bu bakımdan işlevseldir —küresel bir gerilim ve korku hali yaratır.

Silahlanma ayrıca imparatorluğu denetim altında tutma konusunda da işlevseldir. Diyelim ki, Güney Vietnam'ı işgal etmek istiyoruz. Bunu yapabilmek için kendimizi Ruslara karşı savunuyormuşuz gibi göstermemiz gerekir. Böyle yapamazsak Güney Vietnam'ı işgal etmek çok daha zor olacaktır. Kendi halkımız bunu reddedecektir; bu gibi şeyleri yapmanın faturası ağırdır, en azından ahlaki olarak ağır bir bedeli vardır.

Silahlanma yarışı bunların yanı sıra, ekonomik işleyişin sürekliliğinin sağlanmasında da önemli bir rol oynar. Bu aslında büyük bir sorundur. Silahlanma yarışının gerçekten hız kestiğini düşünün. Evet, vergi mükelleflerini geçtiğimiz elli yıl boyunca yaptıkları gibi ileri teknolojiye dayalı sanayiyi finanse etmeye nasıl zorlayacaksınız? Bazı siyasetçiler çıkıp da "tamam, gelecek sene hayat standartlarınızı düşürüp IBM'i finanse etmelisiniz; böylece IBM beşinci nesil bilgisayarlar üretebilecek duruma gelecek" mi diyecek? Bu politikayla hiç kimseyi ikna edemezler. Herhangi bir siyasetçi çıkıp da böyle konuşursa, insanlar "pekâlâ, bundan böyle toplumsal ve ekonomik politikaların belirlenmesine biz de katılmak istiyoruz" diyecektir.

Aslında bu tehlike ABD'de iş dünyası literatüründe kırk elli yıldır gayet açık bir biçimde tartışılıyor.[1] Her iktisatçının bildiği şeyleri iş dünyasının patronları da gayet iyi biliyorlar: Sivil amaçlar için harcama yapmak askeri amaçlar için harcama yapmaktan *daha* verimli ve *daha* kârlı olabilir. İş dünyası ayrıca halkın ileri teknolojiye dayalı sanayiyi finanse etmesini sağlamanın Pentagon sistemi dışında başka birçok yolu olduğunu da biliyor. Bunu çok iyi biliyorlar ve karşı yöndeki gerekçeleri de çok iyi biliyorlar. Bu gerekçeler, geçmişte neyse şimdi de aynı şekilde var olmaya devam ediyor.

İktisat dersinde insanlara gayet doğru olarak şunu öğretirler: Hükümet ekonomiyi harekete geçirmek için *n* dolar harcarsa, bunun tam olarak nereye harcandığı gerçekten pek önemli değildir. Jet uçağı imal edebilir, parayı toprağa gömüp insanların kazıp bulmasını isteyebilir, yollar ve evler inşa edebilir, buna benzer her türlü şey yapabilir. Ekonomiyi harekete geçirmek bakımından bunların etkileri çok da farklı değildir.[2] Aslında, birçok nedenden dolayı askeri harcamaların ekonomiyi harekete geçirme gücünün gerçekte sosyal harcamalara göre *daha düşük* olması yüksek bir ihtimaldir. Fakat sorun şu ki, sivil amaçlar için harcama yapmanın olumsuz yan etkileri vardır. Birincisi, bu durum şirket yönetimlerinin ayrıcalıklarıyla çatışır. Pentagon sistemi üzerinden aktarılan para, şirket yöneticilerine doğrudan verilen bir hediyedir ve şöyle demeye benzer: "Senin ürettiğin her şeyi satın alacağım, araştırma ve geliştirme masraflarını da karşılayacağım; sen de kâr edebilirsen ne âlâ." Şirket yöneticisi açısından bakıldığında bunlar en uygun koşullardır. Ama eğer hükümet, patronların doğrudan ticari pazara satabileceği şeyler üretmeye başlarsa, o zaman şirketlerin kâr etmesine müdahale etmiş olur. Oysa pahalı ve kullanışsız makineler gibi işe yaramaz şeyler üretmek müdahale değildir: Silah şirketlerinden başka hiç kimse B-2 bombardıman uçakları üretmez, öyle değil mi? İşte birinci nokta bu.

Özel sektörün bakış açısıyla muhtemelen daha ciddi görünen diğer nokta ise şudur: Sosyal harcamalar demokrasi tehlikesini artırır. Halkın karar alma süreçlerine daha fazla katılması tehlikesini doğurur. Diyelim ki devlet, yakın çevremizde hastane, okul, yol ve benzeri yapıların inşasında doğrudan rol alıyor. İnsanlar bununla ilgilenecek ve kendilerinin de bu konuda söz hakkı olsun isteyeceklerdir; çünkü bu onları etkileyen bir konudur, hayatlarıyla ilgilidir. Diğer taraftan devlet "biz bir Stealth bombardıman uçağı üreteceğiz" derse, kimsenin bu konuda ileri sürecek bir fikri yoktur. İnsanlar, nereye okul veya hastane yapılacağı konusuyla *ilgilenirler*; ama ne tür bir jet uçağı üreteceğinizle ilgilenmezler. Bu konuda en ufak bir fikirleri bile yoktur. Toplumsal politikanın en temel amaçlarından biri de halkı pasif konumda tutmak olduğu için iktidar sahipleri halkın planlamaya katılmasını teşvik edecek her şeyi ortadan kaldırmak isteyeceklerdir. Çünkü halkın katılımı iş dünyasının iktidarı tekeline almasına karşı bir

tehdit oluşturur; diğer yandan halkçı örgütlenmeleri kışkırtır, insanları harekete geçirir ve muhtemelen kârın yeniden dağıtılmasına yol açar.

ERKEK: Bu parayı askeri-sanayi komplekse aktarmak yerine sadece vergileri azaltsak nasıl olur?

Vergileri çok fazla azaltamazsınız, aksi takdirde ekonominin işlemesini başka nasıl sağlayabilirsiniz ki? Unutmayın, Büyük Bunalım'dan* bu yana serbest piyasa kapitalizmine benzer bir şeyin tam bir felaket olduğu biliniyor; böyle bir sistem işleyemez. İşte bu yüzden, dünyada başarılı bir ekonomiye sahip bütün ülkeler bir nokta faşizme yakın bir sisteme sahiptir: Ekonominin aşırı rekabet gibi düşman güçlerden korunması ve koordine edilmesi amacıyla devlet ekonomiye yoğun biçimde müdahale eder. Demek istediğim, bunun gerçekten başka çıkar yolu yok: Özel girişimin altındaki bu halıyı çekerseniz doğruca Bunalım yıllarına döneriz. İşte bu yüzden sanayiye dayalı tüm ekonomiler büyük ölçekli bir devlet sektörüne sahiptir. ABD'de bizim büyük ölçekli devlet sektörümüzün işlemesi de esas olarak askeri sistem aracılığıyla gerçekleşiyor.

IBM araştırma ve geliştirme masraflarını kendi cebinden ödemeyecektir, niye ödesin ki? Bu parayı bir NASA programını veya yeni model bir savaş uçağını finanse ederek vergi mükelleflerinin ödemesini ister. Ürettiği her şeyi ticari pazarda satamazsa, yine vergi mükellefleri tarafından bir füze fırlatma sistemi ya da benzeri bir biçim altında satın alınsın isteyecektir. Eğer yapacağı işin sonunda kâr edecekse o zaman sorun yoktur, kâr elde etmekten mutlu olur. Yine de kamu sübvansiyonunun daima sürmesini ister. ABD'de geçtiğimiz elli yılda işler genellikle tam olarak böyle yürüdü.

Örneğin, 1950'lerde bilgisayarlar pazarlanabilecek durumda değillerdi; yani pazarda satılabilecek kadar iyi değillerdi. Bu yüzden vergi mükellefleri bilgisayarları geliştirmek için gerekli olan maliyetin yüzde 100'ünü askeri sistem aracılığıyla ödediler (aslında genel olarak elektronik sektöründeki araştırma geliştirme giderlerinin yüzde 85'ini vergi mükellefleri karşıladı). 1960'lara gelindiğinde bilgisayarlar pazarlanabilir hale geldi ve bu işten kâr elde edebilsinler diye bilgisayar üretimi özel şirketlere devredildi. Fakat 1960'larda bilgisayar geliştirme giderlerinin yaklaşık yüzde 50'si hâlâ Amerikalı vergi mükellefleri tarafından karşılanıyordu.[3] 1980'lerdeyse yeni ve büyük bir "beşinci nesil" bilgisayar projesi ortaya çıktı. Yeni gösterişli yazılımlar, yeni bilgisayar türleri vs. geliştiriyorlardı. Tüm bunları geliştirmenin maliyeti son derece yüksekti. Bu nedenle, faturaların ödenmesi için yine doğrudan vergi mükelleflerine başvuruldu. İşte SDI [Stratejik Savunma İnisiyatifi], yani "Yıldız Savaşları" tam olarak

* 1929'da başlayan ve yaklaşık olarak 1939'a kadar süren dünya çapındaki ekonomik kriz. Büyük Bunalım, sanayileşmiş Batı'nın karşılaştığı en uzun ve en ciddi ekonomik krizdi. Ekonomik kurumlarda, makroekonomik politikalarda ve iktisat teorisinde temel nitelikte değişimleri ateşledi. ABD'de başlamasına karşın, Büyük Bunalım dünyanın hemen her ülkesinde üretimde çok ciddi düşüşlere, yüksek bir işsizliğe ve kronik bir enflasyona neden oldu. —y.h.n.

bu işe yarıyordu. Yıldız Savaşları aslında ileri teknolojiye dayalı sanayiyi sübvanse etmenin bir yoludur. Hiç kimse bunun bir savunma sistemi olduğuna inanmıyor. Demek istediğim, belki *Reagan* inanıyordur; ama aklı başında hiç kimse Yıldız Savaşları'nın askeri bir sistem olduğuna inanmaz. Gerçekte bu girişim, yeni nesil ileri teknolojiyi (gösterişli yazılımlar, karmaşık bilgisayar sistemleri, beşinci nesil bilgisayarlar, lazerler vs.) geliştirmek için gerekli maliyetleri sübvanse etmenin bir yoludur.[4] Tüm bunlardan pazarlanabilir bir şey ortaya çıkarsa, o zaman vergi mükellefleri alışılageldiği gibi bir tarafa bırakılacak ve bu işten kâr elde etmek de özel şirketlere kalacaktır.

Aslında, Amerikan ekonomisinin uluslararası pazarda rekabet gücü olan kesimlerine şöyle bir göz atmak yeter. Bunlar arasında çok büyük miktarda devlet sübvansiyonu alan tarım sektörü; Pentagon tarafından finanse edilen yüksek teknoloji sanayisinin en ilerlemiş sektörleri ve kamu bilim fonu tarafından yoğun olarak desteklenen ilaç sanayisi yer alır. Bunlar ekonominin rekabet gücüne sahip olan kesimleridir. Ve aynı şey dünyadaki diğer tüm ülkeler için de geçerlidir: Başarılı ekonomiler büyük bir devlet sektörüne sahip olanlardır. Şunu demek istiyorum: Kapitalizm Üçüncü Dünya için iyidir; *onların* verimsiz olması hoşumuza gider. Ama kendimiz söz konusu olduğumuzda bunu kabul etmeyiz. Dahası, bu Sanayi Devrimi'nin başlangıcından beri böyledir: Tarihte aşırı korumacı gümrük vergileri ve sübvansiyonlar gibi geniş çaplı devlet müdahaleleri olmadan gelişebilmiş tek bir ekonomi bile yoktur. Aslında Üçüncü Dünya'nın yapmasını *engellediğimiz* her şey başka her yerde gelişmenin *ön koşulu* olmuştur. Bunun istisnasız böyle olduğunu düşünüyorum. Sorunuza dönersek, bütün bir ekonomiyi çökertmeksizin vergilerde büyük kesintiler yapamazsınız.

Sürekli Savaş Ekonomisi

ERKEK: Pentagon'un ekonomimiz için çok önemli olduğunu söylemeniz beni biraz şaşırttı.

ABD'de ileri teknoloji sanayisinde Pentagon sistemine bağlı *olmayan* tek bir birim bile bulmanız çok zordur. NASA, [nükleer silahlar üreten] Enerji Bakanlığı ve ileri sanayi aygıtının tamamı Pentagon'a bağlıdır. Aslında bu durum, temelde Pentagon'un *varoluş nedenidir* ve bütçesinin aşağı yukarı hep aynı büyüklükte olmasının sebebi de budur. Şunu demek istiyorum: Pentagon bütçesi reel olarak Nixon dönemindekinden daha büyük. Ve geçtiğimiz yıllarda Pentagon bütçesinde görülen azalma da, aslında "ekonomiye zarar verme" dedikleri etkiye yol açtı. Örneğin, Pentagon bütçesi 1986'da azalmaya başladı ve 1987'de vasıflı işçilerin, diğer bir deyişle üniversite mezunlarının reel ücretleri gerilemeye başladı. Bundan önce vasıfsız işçilerin reel ücretleri gerilemişti; Pentagon bütçesinin bir miktar daralmasının hemen ertesi yılında da

üniversite mezunlarının ücretleri düşmeye başladı. Bunun nedeni, üniversite mezunlarının mühendis, vasıflı işçi, yönetici vs. olması ve iş olanakları bakımından bütün Pentagon sistemine çok bağımlı olmasıdır. Böylece askeri harcamalardaki en ufak bir düşüş bile, nüfusun bu kesiminin reel ücret düzeyine hemen yansıdı.[5]

Aslında, 1940'ların sonlarında Pentagon sistemi kurulmaya başlandığı sıralarda yapılan tartışmalara bakacak olursanız, bu tartışmaların oldukça öğretici olduklarını görürsünüz. Bütün gelişmeyi arka planda ne olup bittiğine bakarak incelemeniz gerekir. 1930'larda tüm dünyada büyük bir ekonomik bunalım vardı ve işte tam bu noktada herkes kapitalizmin artık öldüğünü anlamıştı. İnsanların kapitalizm hakkında kısa bir süre öncesine kadar var olan inançları ne olursa olsun –ki daha önce de kapitalizme çok inandıkları söylenemez– bu noktada sona erdi. Çünkü tüm kapitalist sistem tepe taklak inişe geçmişti: Sistemi eski işleyiş biçimini koruyarak kurtarmanın bir yolu yoktu. Zengin ülkelerin hepsi bu bunalımdan kurtulmak için aşağı yukarı aynı yönteme başvurdular. Birbirlerinden bağımsız hareket ediyorlardı; ama aşağı yukarı aynı yönteme başvurdular. Bu yöntem, "Keynesçi teşvik" denilen bir devlet harcaması, belirli bir tür kamu harcamasıydı. İşte en sonunda bu yöntem, bütün ülkeleri bunalımdan kurtardı. Faşist ülkelerde bu yöntem çok iyi işledi ve bu ülkeler krizden çok hızlı çıktılar. Aslında, bütün ülkeler bir tür faşist ülke haline geldi. Bir kez daha belirtmek istiyorum, "faşizm" gaz odaları demek değildir. Faşizm, devletin sendikaları ve şirketleri koordine ettiği ve büyük iş çevrelerine büyük bir rol verdiği özel bir ekonomik düzenleme biçimidir. Neredeyse herkesin faşist olduğunu söyleyen görüş [Amerikalı bir iktisatçı olan] Veblen'in çizgisindeki ana-akım iktisatçılar tarafından tam da o dönemde dillendirilmeye başlandı. Şöyle diyorlardı: Herkes faşisttir, asıl mesele faşizmin aldığı biçimdir. Faşizm ülkelerin kültürel yapısına göre değişik biçimler alır.[6]

İşte, ABD'de de faşizmin aldığı ilk biçim New Deal'di [Bunalım'la mücadele etmek için 1930'larda Kongre'de kabul edilen yasama programları]. Fakat New Deal çok küçük çaplı bir programdı ve gerçekte çok da etkili olmadı. 1939'a gelindiğinde, Bunalım hemen hemen 1932'deki ağırlığıyla sürüyordu. Sonra II. Dünya Savaşı başladı ve işte bu noktada *gerçekten* faşist olduk: Ücret ve fiyat kontrollerinin ve malzemelerin tahsisatının doğrudan Washington'dan yapıldığı bir komuta ekonomisine dayanan temelde totaliter bir toplum olduk. Bu komuta ekonomisinin başındakilerin çoğu, savaş süresince ekonomiyi yönetmeleri için başkente çağrılmış şirket yöneticileriydi. Ve buldukları bu çözüm işe de yaradı. Böylece savaş süresince ABD ekonomisi büyüdü, sanayi üretimi neredeyse dört katına çıktı ve en sonunda Bunalım'dan çıkmayı başardık.[7]

Sonra savaş bitti. Peki şimdi ne olacaktı? Evet, herkes doğruca Bunalım yıllarına geri döneceğimizi sanıyordu; çünkü temelde hiçbir şey değişmemişti. Değişen tek şey, savaş süresince uzun bir dönem ekonominin hükümet tarafından canlandırılması

olmuştu. Dolayısıyla şimdi ne olacağı soruluyordu. Önceleri bastırılmış bir tüketici talebi *vardı*. Birçok insan para kazanmıştı, buzdolabı ve benzeri şeyler satın almak istiyorlardı. Fakat 1947-48'e gelindiğinde bu talep yavaş yavaş azalmaya başladı. Yeni bir durgunluk dönemine girecekmişiz gibi görünüyordu. O döneme dönüp Paul Samuelson ve diğer iktisatçıların iş dünyası yayın organlarında çıkan makalelerini okuyacak olursanız, gelişmiş sanayinin ve ileri teknolojiye dayalı sanayinin "rekabetçi, sübvanse edilmeyen serbest girişime dayalı bir ekonomide hayatta kalamayacağını" söylediklerini görürsünüz; bunu umutsuz bir durum olarak niteliyorlardı.[8] Dosdoğru Bunalım yıllarına dönmek üzere olduğumuzu anlamışlardı; ama artık cevabı biliyorlardı: Hükümet ekonomiyi teşvik edecekti. O günlerde bunun için bir teori bile bulmuşlardı: Keynes. Öncesinde bunu sadece içgüdüsel olarak yapıyorlardı.

İşte bu noktada, ABD'de iş dünyası ve seçkin planlamacılar arasında genel bir uzlaşma sağlanmıştı. Bu uzlaşmaya göre kamu fonlarının hükümet tarafından ekonomiye etkin bir şekilde aktarılması gerekiyordu. Tek sorun şuydu ki, bu nasıl yapılacaktı? Ardından ilginç bir tartışma... Aslında buna bir *tartışma* demek doğru olmaz, çünkü daha başlamadan karara bağlanmıştı; ama en azından sorun ortaya konmuştu: Hükümet askeri harcamalara mı, yoksa sosyal harcamalara mı yönelmeli? Bu tartışmalarda şu nokta çok hızlı bir biçimde açıklığa kavuştu: Hükümet harcamaları askeri bir rota izlemeliydi. Gerekçesi de ekonomik verimlilik filan değildi; hiç bununla ilgisi yoktu. Sadece daha önce de anlattığım, doğrudan iktidarla ilgili nedenlerden ötürü böyleydi: Askeri harcamalar zenginliği yeniden dağıtmaz, demokratikleştirici değildir, etkin halk kesimleri yaratmaz ya da insanları karar alma süreçlerine dahil olmaya teşvik etmez.[9] Doğrudan şirket yöneticilerine verilen bir hediyedir, o kadar. Şirketlerin idari kararları için bir emniyet yastığıdır, örneğin şunu demeye benzer: "Ne yaparsanız yapın pek bir önemi yok; çünkü güvenliğin için bir yastık var." Bu emniyet yastığının toplam gelirlerin büyük bir kısmını oluşturması da gerekmez; belki gelirlerin küçük bir yüzdesidir, ama yine de oldukça önemli bir emniyet yastığıdır.[10]

Şu da var ki, toplumun bu konuda hiçbir şey bilmemesi gerekir. İlk Hava Kuvvetleri Bakanı Stuart Symington'ın 1948'de oldukça açık bir biçimde ortaya koyduğu gibi: "Kullanılması gereken kelime 'sübvansiyon' değil, 'güvenlik'tir."[11] Başka bir deyişle, hükümetin elektronik sanayini, uçak sanayini, bilgisayarları, metalurjiyi, makine araçlarını, kimyasalları vs. finanse etmesini sağlamayı ve toplumun bu konuda hiçbir söz hakkı olmamasını istiyorsanız, bir güvenlik tehdidi bahanesini daima canlı tutmanız gerekir. Bu tehditler Rusya olabilir, Libya olabilir, Geanada, Küba veya etraftaki başka herhangi bir ülke olabilir.

İşte Pentagon sisteminin varoluş nedeni budur. Pentagon, belli bir hâkimiyet ve denetim biçimini garanti etmeyi amaçlayan bir sistemdir. Ve bu sistem, uğruna tasar-

landığı amaçlara uygun olarak işlemiştir: İnsanların daha iyi yaşamaları için değil, "ekonomiyi daha sağlıklı hale getirmek" için; yani kelimenin standart anlamıyla şirketlerin kârlılığını garantilemek için. Bunu da hayli etkili bir biçimde yapar. Gördüğünüz gibi ABD'nin silahlanma yarışında çok temel bir çıkarı var: Bu yarış ülke içi denetim için, imparatorluğu denetlemek için ve ekonomiyi işler durumda tutmak için gereklidir. Bu yarıştan kurtulmak da çok zor olacak. Bir halk hareketinin en zor işlerinden birinin bu durumu değiştirmek olduğunu düşünüyorum. Çünkü Pentagon sistemine bağlılıktan vazgeçmek, tüm ekonomiyi ve ekonominin işleyiş biçimini etkileyecektir. Bu iş, sözgelimi Vietnam'dan çıkmaktan çok daha zordur. Vietnam iktidar sistemi için çevresel bir meseleydi. Bu ise merkezi bir mesele.

Aslında, ekonominin askeri üretim yerine sosyal harcamalara yönelerek "dönüştürülmesini" savunan arkadaşlarımla yıllardır tartışıyorum. Onlara söylediklerinin gerçekten anlamsız olduğunu anlatmaya çalışıyorum. İş dünyasına "bu kadar jet uçağı yerine şu kadar okulumuz olabilirdi, jet uçağı imal etmek kötü bir şey değil mi?" diye bir gerçeği *anlatmanız* gerekmiyor. General Motors'un başkanını buna ikna etmeniz gerekmez: Daha ortada "dönüşüm"den söz eden kimse yokken kırk yıl önce o bunu biliyordu. Jet uçakları üretmeyi de zaten bu yüzden istedi. İktidar sahiplerine ekonomik "dönüşüm"ün dünya için daha iyi olacağını anlatmanın bir anlamı yok. Elbette ki daha iyi olacak. Peki umurlarında mı? Bunu çoktandır biliyorlardı ve zaten bu yüzden tam aksi yönde hareket ettiler. Bakın, bu sistem belirli amaçlara hizmet etsin diye bilinçli olarak ve akıllıca tasarlandı. Dolayısıyla her türlü "dönüşüm", merkezi denetimin altını oymak için tasarlanmış topyekûn bir toplumsal yeniden yapılandırmanın bir parçası olmak zorunda.

Bir *alternatife* ihtiyacınız olacağını söylemek istiyorum. Sadece Pentagon'un bütçesini kısmak yeterli değil. Bu yalnızca ekonominin çökmesine neden olur; çünkü ekonomi buna bağımlı durumda. Tabii taş devrine dönmek istemiyorsanız başka bir şeyin yapılması gerekiyor. Dolayısıyla yapılacak ilk iş, kamu fonlarının toplumsal ve insani ihtiyaçlar için kullanılabileceği hem kültürel hem de kurumsal bir yapı yaratmak olmalıdır. Bana göre "dönüşüm" isteyenlerin birçoğu bu yanlışı yapıyor: Zaten bariz olan bir şeyi tespit ediyor ve bir alternatifin temelini yaratmak üzerinde yeterince yoğunlaşmıyorlar.

KADIN: Peki, o zaman bütün bir askeri sistemin tasfiyesi konusunda ne ölçüde umutlu olabiliriz?

Geniş ölçekli kurumsal değişikliklere ve toplumun gerçekten demokratikleştirilmesine ihtiyaç var. Şirketlerin ekonomik ve siyasal sistem üzerindeki hâkimiyeti devam ederse, şirketler neden daha farklı davransınlar ki? Mesele bu *şirketlerdeki* insanların

kötü olması değil. Mesele şu ki, şirketlerin hâkimiyetini ve kârlılığını sürdürmek, bu sistemin kurumsal bir gerekliliğidir. General Motors'un yönetim kurulu başkanı, aniden en ucuz fiyata en kaliteli arabalar üretmeye başlama kararı aldı diyelim; artık şirketin yönetim kurulu başkanlığını sürdüremez. Borsada bir düşüş yaşanır ve beş dakika içinde işinden kovulur. Bu durum sistemin tamamı için geçerlidir. Ekonominin sahibi olan kişiler, neden onu kendi denetimlerinin altını oyacak veya denetimlerini zayıflatacak şekilde yeniden yapılandırmak istesinler ki? Nasıl halkın gerçekten katılım göstereceği siyasi bir sistem istemeleri için ortada hiçbir neden yoksa bunun için de bir neden yok. Neden istesinler ki? Tıpkı medyayı muhalif görüşlere açmaları için deli olmalarının gerekmesi gibi, bunu istemeleri için de deli olmaları gerekir. Bunu yapmakla neyi amaçlıyor olabilirler ki? Ya da diyelim üniversitelerin dürüst bir şekilde tarih öğretmesine izin verdiler. Bu hakikaten saçma olur.

Şimdi, bu hiçbir şey yapamayacağımız anlamına gelmiyor. İktidarın mevcut yapısı içinde bile baskı, değişimler ve reformlar için geniş bir hareket sahası var. Her kurum, halkın baskısına cevap vermek zorundadır; çünkü kurumların çıkarı toplumun az ya da çok pasif ve itaatkâr halde tutulmasında yatar. Eğer toplum pasif ve itaatkâr *değilse*, o zaman kurumlar buna cevap vermek zorunda kalırlar. Fakat kurumların merkezindeki sorunlarla gerçekten uğraşmak eninde sonunda iktidarın kaynağına gitmeyi ve onu dağıtmayı gerektirecektir. Aksi halde kıyıdaki köşedeki sorunları çözebilirsiniz; ama gerçekten temel nitelikte bir değişiklik yapamazsınız. Dolayısıyla alternatif, söz konusu kararlar üzerinde halkçı denetim mekanizmaları kurmaktır. Bana kalırsa gerçekten iktidarı çözüp parçalamaktan ve demokratik bir biçimde yaymaktan başka bir yol yok.

Libya'nın ve Amerika'nın Terörizmi

KADIN: Sayın Chomsky, biraz gündemdeki konulara dönecek olursak "terörizm" gerçekten 1980'lerde medyada önem kazanmaya başlayan bir fenomen. Sizce neden Libya bizim için birdenbire böyle büyük bir tehdit haline geldi?

Çünkü Reagan Hükümeti işbaşına gelir gelmez kum torbası olarak Libya'yı seçti.[12] Bunun için çok da iyi nedenleri vardı: Libya savunmasız bir ülke, Kaddafi şu veya bu biçimde nefret edilen biri ve bir tür hayduttur –küçük çaplı bir haydut, ama yine de bir hayduttur. Aynı zamanda bir Arap ve Amerika'da Arap karşıtı büyük bir ırkçılık dalgası var.[13] Bir de Reagan yönetiminin bir korku ortamı yaratması gerekiyordu: Toplumu askeri harcamalarda büyük bir artışı desteklemek gibi aslında yapmak istemediği şeyleri yapmak üzere seferber etmesi gerekiyordu.

Reagan "Şer İmparatorluğu" hakkında *konuşabilir*, ama Şer İmparatorluğu'yla hiçbir çatışmaya giremezdi; çünkü bu tehlikeli. Sovyetler karşılık verebilir; çünkü füzeleri ve benzeri şeyleri var. Demek ki buradaki numara şuydu: Büyük bir askeri yapılanmayı kabul etsinler diye Amerikalıları ürkütmeye yetecek kadar ürkütücü; ama yine de karşılık gösteremeden alaşağı edilebilecek kadar zayıf birini bulmak. Cevap, Kaddafi ve genelde uluslararası terörizmdi.

Arapların uluslararası terörizm eylemleri kesinlikle bir gerçektir. Demek istediğim, uluslararası terörizm büyük ölçüde Washington ve Miami kaynaklıdır; ama görece küçük bir kısmının kaynağı da Arap dünyasıdır.[14] İnsanlar bundan hoşlanmazlar: Uçakları havaya uçuruyorlar, bu korkutucu bir şeydir; Arap'tırlar, kara yüzleri ve bıyıklarıyla garip görünümlü adamlardır. Peki nasıl oldu da bu durum, daha fazla füze ve benzeri silahlar üretmemizi gerektirecek kadar büyük bir tehdit haline geldi? Çünkü bu uluslararası terörizm *Kremlin tarafından yönetilmektedir*.[15] Bu saçmalık daha ilk dakikada uyduruldu. Üstelik ta en başından beri her şey çok açıktı.[16] Örneğin ben bunu 1981 gibi erken bir tarihte yazıyordum. Medya ve akademik çevreler bunu anlamamış gibi yapıyor. Oysa bozuk plak gibi ne çalacağı önceden biliniyor: Bu plağı 1981'de koydular ve o gün bu gündür hâlâ çalıyorlar.

Medyanın terörizm karşıtı kampanyası, CIA'in Libya hakkında bir dizi dezenformasyon yayını yapmasıyla başladı. 1981'de CIA, ABD'nin Kaddafi'ye suikast düzenleme çabaları hakkında bir hikâyeyi basına sızdırdı. Kaddafi'nin kontrolsüz bir tepki vereceği ve bizim de daha sonra bu durumu, onu bombalamak için bir bahane olarak kullanabileceğimiz umuluyordu. Daha sonra bu durum ifşa edildi: CIA'in Libya hakkındaki dezenformasyonundan bahseden ilk yazı 1981 Ağustos'unda *Newsweek*'te yayımlandı. *Newsweek* hükümet tarafından düzenlenen bir dezenformasyon kampanyasına maruz kaldığını belirtiyordu.[17] O zamandan beri Washington'un Libya hakkında deli saçması haberler yaydığı ve medyanın önce bunu yediği, sonra da dezenformasyon olduğunu fark edip şaşırmış gibi davrandığı altı yedi tane benzer olay yaşandı. Demek istediğim, artık bir noktada durup neler oluyor diye sormaya başlamalarını bekliyordunuz; ama açıkçası böyle bir şey olmadı. Bu olayların bazıları tamamen saçmalıktı. Washington civarında dolaşan Libyalı vurucu timlerden, Beyaz Saray'da alarm halinde devriye gezen SWAT* timlerinden ve bu tip şeylerden bahseden bir haber vardı. Hepsi de deli saçmasıydı.[18]

Libya ile yaşanan bu çatışmaların her birinin zamanlaması, ülke içinde bazı amaçlara hizmet edecek şekilde yapılmıştı. Nisan 1986'da Libya'nın bombalanması da —ki bu çatışmaların en büyüğüdür— Kongre'de kontralara yardım oylamasına denk getirilmişti.

* Özel Silahlar Saldırı Timi. ABD'de birçok eyalette polis teşkilatının bünyesinde bulunan özel tim. —y.h.n.

Amaç oylama öncesinde olabildiğince büyük bir histeri yaratmaktı. Bu taktik bir şekilde işe yaradı da: Bir iki ay sonra büyük bir yardım paketini Kongre'den geçirdiler.[19] Hepsi de önceden hazırlanmış bir tezgâhtı. İlk olarak Libya uçaksavarlarının ABD'ye ait bir savaş uçağına ateş açtığı bir çatışma ayarlandı. Fark ettiyseniz, Libya'nın ateş açtığı uçaklar her nasılsa hep *ABD* Donanması'na veya *ABD* Hava Kuvvetleri'ne ait oluyor. *İtalyan* uçaklarına, *Fransız* uçaklarına veya *İspanyol* uçaklarına değil de sürekli olarak Amerikan uçaklarına ateş ediyorlar. Peki bunun nedeni ne? Bir ihtimal şu olabilir: Libyalılar çıldırmış insanlar ve kendilerini yok edecek kişilerin peşine düşüyorlar. Diğer ihtimal ise, Amerikalılar kendilerini vurdurmaya *çalışıyorlar* —tabii ki gerçek olan da bu. Libyalıların sadece Amerikan uçaklarını vurmalarının sebebi, Amerikan uçaklarının oraya *vurulmak* için gönderilmesidir. Başka hiçbir ülke Sirte Körfezi'ne uçak yollamıyor; çünkü bunun bir anlamı yok ve bu yüzden de zaten vurulmuyorlar.

Libya, Sirte Körfezi'nin kendi karasularının bir parçası olduğunu iddia ediyor ve ABD de bunu kabul etmiyor. Ülkelerin bu tip anlaşmazlıkları çözebileceği bir yol var: Sorunları Dünya Mahkemesi'ne götürürsünüz ve bir karar aldırırsınız. Yasalara saygılı bir devlet bu yolu izler. Tamam, bu seçenek ABD'de de gündeme geldi. Fakat Dışişleri Bakanlığı "hayır, bunu yapamayız, çok umutsuz bir durum, Dünya Mahkemesi'nden bir karar çıkması iki yılı bulur" dedi. Biliyorsunuz, ABD Donanması'nın Sirte Körfezi'ne girip giremeyeceği kararını iki yıl erteleyemeyiz, yoksa ABD çöker. Bütün bunlar o kadar komik ki, bunları tekrar ederken bile zorlanıyorsunuz.[20]

1986 çatışmasının başlangıç evresi, Amerikan uçaklarının Libya hava sahasını ihlal etmesiyle ve sonunda uçaklara ateş açılmasıyla başladı. Şansları yaver gitti ve isabet almadılar; çünkü Libya hava savunmasının onları asla gerçekten vuramayacağını biliyorlardı. Bu uçaklar daha sonra filolarına geri döndüler ve Amerikan Donanması birkaç Libya savaş gemisini bombaladı, çok sayıda Libyalıyı öldürdü. Müthişti, gerçek bir zafer...

Ardından 5 Nisan 1986'da Batı Berlin'de bir diskotek bombalandı ve iki kişi öldü. Daha da önemlisi, ölenlerden biri Türk bir kadın, diğeri ise siyah bir Amerikalı erdi. Çünkü bar siyahların gittiği bir Üçüncü Dünya barıydı ve bu hiç de önemsiz bir olgu sayılmazdı. Beyaz Saray hemen bu terörist saldırının Libya tarafından gerçekleştirildiğine dair elinde kanıtlar bulunduğunu, dinleme kayıtları vs. olduğunu söyledi. Buna rağmen hiçbir zaman bu kanıtlardan bir tanesini bile göstermediler.[21] Ardından dokuz gün sonra, yani 14 Nisan'da Libya'yı bombaladık.

Bizim Libya'yı *bombalayacağımız* apaçık ortadaydı. Benim bilgisayarımdan Associated Press'in (AP) haberlerini izleme imkânım var; bütün gün bu konuda haber yağdı

—Libya'yı bombalayacağımız o kadar aşikârdı ki! Daha önce hiç üzerine haberlerin yazıldığı kâğıt şeritlere baktınız mı bilmiyorum, ama hemen her dakika bir haber geliyordu. Gün boyunca Libya hakkında tonlarca haber aktı. Bombardımandan önceki son haber ise akşam 18:28'de geldi. Haber Batı Berlin'den geçilmişti ve şöyle deniyordu: Batı Alman ve ABD askeri istihbaratı diskotek bombalanması olayında bir Libya bağlantısı olduğuna ilişkin bilgilerinin olmadığını; ama olası bir Libya bağlantısından kuşkulandıklarını söylüyorlardı.[22]

Yarım saat sonra, saat tam 19:00'da —*tam olarak* saat 19:00'du— ABD Libya'yı bombalamaya başladı. Neden 19:00'da? Çünkü üç Amerikan televizyon kanalında ulusal haber bülteni bu saatte başlıyor. Libya'nın bombalanması, tarihte zamanlaması televizyonun en çok izlendiği saatler için ayarlanmış ilk bombardımandı; bunu kelimenin gerçek anlamında söylüyorum. Ayarlanması ustalık gerektiren bir operasyondu: İngiltere'den altı saatlik bir uçuşu öyle bir ayarlamalısınız ki, bir F-111 bombardıman uçağı filosu üç ulusal televizyon kanalının haber bültenlerini sunmaya başladığı saatte, yani tam 19:00'da Libya'ya ulaşabilsin. Tüm Akdeniz boyunca yol almaları, iki uçağın zamanında geri dönmesi vs. gerekiyordu; ama yine de tam saat 19:00'da bombardımana başladılar. Demek ki, son derece dikkatli bir planlama yapılmış olmalı: Bombardımanın yediyi on geçe başlamasını istemediler, muhtemelen yaratılmak istenen etkiyi ortadan kaldırırdı.

Aklını yitirmemiş her gazeteci bunun bir tezgâh olduğunu bilir. Bir bombardımanın ABD'nin doğu bölgesi saatiyle tam 19:00'da başlama olasılığı nedir ki? Tam anlamıyla kusursuz bir zamanlama. O akşam haberleri izlediyseniz eğer, Peter Jennings ve diğer sunucuların şunu söyleyerek başladığını hatırlarsınız: "Şimdi Trablusgarp'a bağlanıyoruz." Sonra Trablusgarp'a bağlandılar, ABC'nin bütün haber ekibi oradaydı. Trablusgarp'ta ne arıyorlardı? Daha önce hiç Trablusgarp'ta bulunmamışlardı. Trablusgarp'taydılar, çünkü bir bombardıman olacağını çok iyi biliyorlardı; orada bulunmalarının nedeni buydu. Tam zamanını bilmiyorlardı, ama herkes Trablusgarp'ta hazır bekliyordu; çünkü buranın bombalanacağını biliyorlardı. Elbette hepsi sanki bu büyük bir sürprizmiş gibi davrandı.

Saat 19:00'u vurur, ABD Trablusgarp ve Bingazi'yi bombalar ve çok sayıda insan öldürür: Siz de heyecan verici olayları canlı olarak izler, yüksek sesli patlamaları duyarsınız. Bu olay o kadar heyecan vericidir ki, normal televizyon haberlerinin verilmesi geciktirilir. Daha sonra Washington'a dönerler. Reagan yönetiminin sözcüsü Larry Speakes ekranlara gelir. Sonraki yirmi dakika boyunca size Dışişleri Bakanlığı'nın görüşlerini sunarken, diğer yandan verilen hasarın ekrana gelmesini de engellemiş olurlar. Bu sırada, aralarında Sam Donaldson ve diğerleri gibi tiplerin olduğu Washington basın ordusu orada oturmaktadır. Bu insanlar, milyonlarca yıl geçse de asla karşılarındakini sıkıntıya sokacak bir soru sormazlar. Speakes çıkıp şöyle der: "Disko

bombalanması olayının arkasında Libya'nın olduğunu on gün önce kesin olarak biliyorduk." Ama kimse şu bariz soruyu sormadı: "Madem bunu on gündür biliyordunuz, nasıl olur da yarım saat önce bilmezsiniz?" Haber merkezlerindeki muazzam yeteneksizliği bir kenara bırakıyorum; ama oradaki her gazeteci benim bildiğim şeyi biliyordu. Sanıyorum CBS'e gelen AP haberlerini benim gibi onlar da okumuşlardı. Öyleyse bombardımandan yarım saat öncesine kadar Amerikan ve Batı Alman istihbaratlarının Libya bağlantısına dair hiçbir bilgisi olmadığını benim gibi onlar da biliyorlardı. Fakat Larry Speakes ayağa kalkıp "on gündür kesin olarak biliyorduk" diyor ve oradakilerin hiçbirisi istifini bozmuyor.[23] Hiç kimsenin sormadığı başka bir bariz soru daha vardı: Bombardıman nasıl oldu da ABD'nin doğu bölgesinin saatine göre 19:00'da başlayacak şekilde ayarlandı? Londra'dan altı saatlik bir uçuşun Libya'ya varış zamanını, ABD'de televizyon haberlerinin başladığı ana denk gelecek şekilde nasıl ayarladınız? Kimse bu soruyu sormadı. Aslında kimsenin sormadığı bir dizi soru var. Basındaki herkes bu saçmalıkları yuttu. Daha sonra Reagan ayağa kalktı ve bir süre ahkâm kesti. Ertesi günkü haberlerde nihayet bombalanan Libyalıları gösterdik ve istisnasız herkes bunun korkunç olduğunu söyledi. Bir tek karşı görüş bile çıkmadı.[24]

Şimdi, kişisel bir hikâyeyle devam edeyim. İki hafta sonra Almanya'ya gitmem gerekiyordu. Burada tesadüfen terörizm konulu bir konferansta bir konuşma yapacaktım. Frankfurt Havaalanı'na iner inmez ilk işim Alman gazetelerini ve Almanların *Newsweek*'i diyebileceğimiz *Der Spiegel* dergisini almak oldu. *Der Spiegel*'in kapağında Reagan'ın bir resmi vardı: Başının üzerinden füzeler geçen bir deliye benzetilmişti. Alt tarafta ise şu ibare yer alıyordu: "Teröre Karşı Terör."[25] Bu aslında eski bir Gestapo sloganıdır. Gestapo nazi karşıtı direnişin peşine düşerken, buna "Teröre Karşı Terör" demişti. Kanımca Almanya'daki herkes bunun bir Gestapo sloganı olduğunu biliyordu. Bence asıl espri de buydu; özellikle resme baktığınızda çağrışımlar oldukça açıktı: "Bu nazilerin yaptığına benziyor" diyorlardı. Ve tüm dergi esas olarak Libya'nın diskonun bombalanmasıyla ilişkisi olduğu yolundaki teoriyi çürütmeye ayrılmıştı. "Hiçbir kanıt yok, tamamen uydurma, Washington asla kanıt göstermedi" diyorlardı. Diskoyu kimin bombalamış olabileceğine dair bazı spekülasyonlar da vardı. "Uyuşturucu ile ilgili olabilir" deniyordu. Bazıları bunu Ku Klux Klan'ın yapmış olabileceğini düşünüyordu —Klan orada çok güçlüdür, bu gücü de Amerikan ordusundan gelir. Ama Libya'nın Almanya'daki bir Üçüncü Dünya barını bombalaması için ortada bir neden yokmuş gibi görünüyordu. Aslında ben Almanya'dayken, şu ya da bu biçimde Libya bağlantısının akla yatkın olduğunu düşünen tek bir kişiye rastlamadım.

Terörizm konulu konferansa gittim. Ardından bir basın toplantısı düzenlendi. Basın toplantısında Alman gazeteciler olup bitenler hakkında ne düşündüğümü sordular. Ben de onlara bildiğim az miktarda şeyi anlattım. Toplantı bittikten sonra, Dorchester'lı

[Boston] siyah bir Amerikalı yanıma geldi ve kendini tanıttı. Yaklaşık yirmi yıldır Almanya'da yaşayan bir Amerikan askeriydi. Almanya'da görev yapmış, daha sonra da dönmek istemediğine karar verip orada kalmış —aslında çok sayıda siyah Amerikalı böyle yapmıştı. Şimdiyse Amerikan ordu gazetesi *Stars and Stripes*'ın muhabiri olarak çalışıyordu. Bana bombalama olayı hakkında anlattıklarımın hikâyenin yalnızca bir bölümü olduğunu, olayın yarısını bile bilmediğimi söyledi; hikâyenin aslı benim anlattığımdan çok daha kötüymüş. Ona ne demek istediğini sordum. *Stars and Stripes*'ın muhabiri olarak diskotek bombalanması olayını araştıran yüz kişilik Batı Alman araştırma ekibinin başı [Manfred Ganschow] düzenli olarak röportajlar yaptığını söyledi. Bu adam bir zamanlar FBI'ın Batı Almanya'daki dengi olan *Berlin Staatsschutz*'un yöneticiliğini de yapmış. Görüşmeye başladığı daha ilk günden beri Ganschow'un şöyle dediğini söyledi: "Herhangi bir Libya bağlantısı yok, buna dair hiç kanıt yok, biz buna inanmıyoruz." Ona bu konu hakkında yayımlayabileceğim yazılı bir şeyler getirebilir mi diye sordum, o da getireceğini söyledi.

Bahsettiğim Amerikalı, uçakla Berlin'e gitti ve bu adamla bir röportaj daha yaptı. Daha sonra benim bulunduğum Frankfurt'a geldi ve bana röportajın metnini verdi. Yazıda adama şunu soruyordu: "Herhangi bir Libya bağlantısına dair bir bilginiz var mı?" Ganschow da şöyle yanıtlıyordu: "Bunu bana ilk günden beri soruyorsunuz. O zaman size hiç kanıtımız olmadığını söylemiştim, hâlâ da hiçbir kanıtımız yok." Muhabir bastırmaya devam ediyor: "Ama bakın, şimdi Almanya Başbakanı Helmut Kohl, Reagan'ın Libya hikâyesinin gerçek olabileceği olasılığını kabul ediyor." Ganschow da, "politikacılar yapmaları gereken şeyleri yapmak zorundadırlar, kendi bildikleri gibi konuşacaklardır. Ama ben size sadece olguların ne olduğunu söylüyorum ve olgular da hiçbir kanıtın olmadığını gösteriyor" yanıtını veriyor.[26] Söyleşi bu şekilde devam ediyor. Hiçbir zaman kanıt yoktu. Birkaç ay sonra kanıt olmadığını *kabul etmeye* bile başladılar. Belki Suriyeliler yapmıştı veya belki başka bir şeydi; ama itibar edilecek herhangi bir Libya bağlantısı olduğu fikri ortadan kayboldu.[27]

Nitekim, bombalama olayının birinci yıldönümünde BBC [Britanya Yayıncılık Şirketi] geçmişe dönük olarak bu hikâyeyi ele alan bir program yaptı. Bu programda, tüm arka planı gözden geçirmişler ve yardım almak için Avrupa'daki istihbarat servislerine başvurmuşlardı. Vardıkları sonuç şuydu: En muhafazakâr ülkelerin gizli servisleri de dahil olmak üzere, Avrupa'daki bütün istihbarat servisleri disko bombalanmasında bir Libya bağlantısı olduğu fikrini akla yatkın bulmuyordu.[28] Her şey bir yalandan ibaretti. Yine de bu yalanlar ABD basınında tekrarlanmaya devam ediyor.[29]

Aslında BBC, bunun yanı sıra başka ilginç bilgiler de verdi. O zamanlar bu olayı takip ettiyseniz bombalamadan sonra ABD basınında yer alan çok dramatik bir hikâyeyi de hatırlarsınız. Bu hikâyede bombalama olayından hemen önce ABD'nin, Libya'nın Batı

Berlin'de bir hedefi bombalayacağına dair gizli telefon dinleme kayıtlarını nasıl ele geçirdiği, hemen ardından alarm durumuna geçildiği ve Batı Berlin'de Amerikan askerlerinin gittiği her yere bakıldığı anlatılıyordu. Diskoteğe gitmekte sadece on beş dakika geç kalmışlardı. Bu hikâyeyi hatırlıyor musunuz?[30] Bunun tamamen düzmece olduğu ortaya çıktı. BBC bu konuyu araştırdı. Ne Alman istihbaratı ve polisinin ne de Batılı büyük elçiliklerden herhangi birisinin konudan haberi vardı. Tamamen uydurmaydı.

Asıl mesele şu ki, Amerikalı gazeteciler bütün olan biteni biliyorlardı. *New York Times*'ın Almanya'da birinci sınıf bir muhabiri vardı: James Markham. O da Batı Alman istihbaratının başındaki kişiyle röportaj yapıyordu. Tek fark şuydu ki, o bu röportajları haber yapmıyordu.[31] Aslında gazetecilerin Almanya'da öğrendiği şeylerin hiçbiri haber yapılmadı; basın tüm bu olanlar boyunca sanki körmüş gibi hareket etti. Bombardımanın zamanlaması konusunda da baştan sona kadar çevirilen numarayı anlamamış gibi davrandı. Trablusgarp'a saldırı düzenlendiği ana kadar disko bombalamasında Libya bağlantısına dair hiçbir kanıt olmadığı gerçeğinden bahsetmediler. Oysa basının, Batı Almanya'nın da bir bağlantı olduğuna dair hiçbir kanıt bulamadığı ve bütün olup biteni tamamen bir uydurma olarak değerlendirdiği konusunda insanları bilgilendirmesi gerekiyordu. Bunlar ABD basınında dile getirilemez şeylerdi. Bu bağlamda değerlendirdiğimizde Amerikan kamuoyunun hâlâ resmi görüşe inanması çok da şaşırtıcı değildir. Evet, bu gerçek bir beyin yıkama örneğidir ve bu vakada tamamen kasten yapılmış olsa gerek. Yoksa basının bu kadar kifayetsiz olabileceğine inanamam.

Aslında en azından benim bildiğim kadarıyla Trablusgarp bombardımanı hikâyesinin bir boyutu daha var. Libya'ya düzenlediğimiz ilk bombardımanın nedenine ilişkin Pentagon'un sunduğu açıklamayı hatırlayın: "Amerikan uçakları o bölgede bulunma hakkımızı tesis etmek için Sirte Körfezi üzerinde uçuyorlardı. Libya kıyılarından kırk mil uzaktaki uluslararası sulardaydılar. Kendilerini takip eden Libya uçaklarını fark ettiler ve Libya radarlarını etkisiz hale getirdiler. Daha sonra uluslararası sularda Libyalılar uçaklarımıza ateş açtılar. Bu yüzden onların uçaklarını düşürmek, donanma gemilerini batırmak ve birkaç gün sonra da Trablusgarp'ı bombalayıp bir sürü Libyalı sivili öldürmek zorunda kalmıştık." Pentagon'un hikâyesi buydu. Bundan birkaç gün sonra çok iyi ve saygın bir İngiliz gazeteci David Blundy hikâyeyi araştırmak için Libya'ya gitti ve şunları keşfetti: İlk Amerikan saldırısı sırasında Libya'nın radar sistemlerini tamir eden bir grup İngiliz mühendisin Libya'da bulunduğu ortaya çıktı. Radarlar, Rus yapımıydı; ancak Ruslar sorunu nasıl gidereceklerini bulamamışlar ve bu iş için İngiliz mühendisleri çağırmışlardı. İşte bu mühendisler radar üzerinde çalışıyorlardı. Amerikan savaş uçaklarının gelişi sırasında radar gayet iyi işliyordu ve aslında tam da olayın meydana geldiği sırada mühendisler her şeyi izlemişlerdi. Amerikan uçaklarının uluslararası sularda olmadığını, aslında doğrudan Libya kara sahası üzerinde

uçtuklarını iddia ediyorlardı: İlk başta radarda fark edilmemek için Libya'ya ait ticari uçakları takip etmişler, daha sonra Libya kara sahasına geldiklerinde kendilerini açığa çıkarmışlar ve bu noktada da yerden açılan ateşe maruz kalmışlardı.[32] Amaç sadece Libya'nın yerden ateş açmasını *sağlamaktı*. Kendilerine ateş açıldıktan sonra denize geri dönmüşler ve gemileri bombalamış, uçakları düşürmüşlerdi vs.

Bu durum ABD'de hiçbir zaman haber yapılmadı. Bunun haber yapılmaması çok bilinçli bir şeydi. Çünkü *New York Times* ve diğerleri bu hikâyeyi biliyor olmalıydılar; ama bu bilgilerden hiç bahsetmediler.

ERKEK: O sıralarda Akdeniz'de aktif görev yapmış olan bir öğrencim var. Amerikan Donanması'nın Libya kıyı şeridine çok yakın bir mesafeye kadar ilerlediğini, sadece on iki mile kadar değil üç mile kadar yaklaştığını söylüyor. O sırada güvertedeymiş ve olanları bizzat görmüş.

Muhtemelen aynı hikâye. Aslında ilginç.

KADIN: Peki bunu yapmaktaki amaçları neydi?

Öncelikli amaç oldukça açıktı: O dönemde Reagan yönetimi, Nikaragualı kontralara yardım konusunda birkaç gün sonra Kongre'de yapılacak oylama için fanatik bir ortam yaratmaya çalışıyordu. Aslında hiç kimse anlamamış olsa bile Reagan yaptığı bir konuşmada bu bağlantıya dikkat çekmişti: "Biliyorsunuz, Libyalılar bizim yarıküremizde bile kendilerine bir ileri karakol kurmaya çalışıyorlar" demişti, yani Nikaragua'yı kastetmişti.[33] Kimse anlamadıysa diye...

ERKEK: Anladığım kadarıyla operasyon aynı zamanda gerçek bir askeri fiyaskoydu.

Evet, oldukça iyi bir askeri muhabir olan Andrew Cockburn'ün bu konuda çok iyi bir çalışması var.[34] Birkaç uçak arızalanmıştı ve her yere rastgele bombalar düştü. "Akıllı" bombalar denen lazer güdümlü bombalar kullandılar. Lazer güdümlü bombaların hedefi şaşırması kontrol mekanizmasında bir şeylerin bozulduğu anlamına gelir. Böylece bombalar onlarca mil uzağa, hatta herhangi bir yere düşebilir. İleri teknolojiye dayalı hiçbir şey uzun süre çalışmaz, özellikle de karmaşık koşullar altında. Bütün bu aletler bozuluyordu ve teknik personel arızanın nerede olduğunu bulamıyordu. Radarın çalışmadığı o gece bir uçak kaybettiler; bunun gibi pek çok örnek var. Şunu da unutmayın ki, bunlar düşmanın karşı saldırısı olmadan gerçekleşti.

[1983'teki] Grenada işgalinde de aynı şeyler olmuştu. Aslında o da askeri bir fiyaskoydu. Amerika'nın yedi bin kişilik seçkin birliği, üç düzine Kübalı ve birkaç Grenadalı askerin direnişini, ancak üç gün sonra kırabildi ve bunun için sekiz bin tane Onur Madalyası aldı.[35] Çoğunlukla kendilerini veya birbirlerini vurdular. Bir akıl hastanesini bombaladılar. Uçaklar, kara birliklerine göre farklı bir radyo frekansındaydılar. Orada

iki tane sağlık tesisi olduğunu bilmiyorlardı. Aslında, daha sonra Pentagon'dan bir adam [William Lind] bu konuda resmi bir rapor hazırladı. Raporda bu olayı tümüyle bir fiyasko olarak tanımlıyordu.[36]

ERKEK: Turist haritaları kullanmak zorunda kalmışlar.

Ellerindeki haritalar yanlıştı. Rowe Konferans Merkezi'ni [Chomsky ve grubun görüşme yaptığı yer] bombalamak gibi bir şeydi, o kadar berbat bir iş yapmışlardı.

ERKEK: Bu askeri planlamacılar rasyonel kişiler mi?

Bir tür rasyonaliteleri var. Ama unutmayın, aslında karşılık verebilecek birilerine karşı savaşmayı tasarlamıyorlar. Örneğin Ruslara ya da başka bir güce karşı savaşmayı planlamıyorlar. Çoğu kez Libya ve Grenada gibi savunmasız hedeflere yönelik karşı-ayaklanma faaliyetleri yürütüyorlar. Bu yüzden de teçhizatın çalışıp çalışmaması gerçekten de önemli değil. Pentagon'daki üst düzey generaller çok güçlü ve çoğunlukla da otomatik ve pahalı silahlar istiyorlar; çünkü sizi büyük bir bürokrasi haline getiren ve birçok şeyi yönetebilmenizi sağlayan budur. Pentagon *ekonomik* bir amaca hizmet eder. Daha önce de bahsettiğim gibi Pentagon, ileri teknolojiyi geliştirme maliyetinin halkın cebinden çıkmasını sağlamanın bir yoludur. Ama generaller de bu tür şeylere sahip olmak istiyor—bir tür iktidar oyunu bu. Generaller ileri teknoloji ürünü fantastik uçakları sadece işini yapan basit uçaklara tercih ediyorlar; çünkü daha karmaşık şeyleri kontrol ederseniz daha güçlü olursunuz.

Şöyle bir algılamanın yerleşmesini istiyorlar: Her şey gittikçe daha gösterişli, gittikçe daha karmaşık olsun; böylece hep daha fazla paraya, daha fazla yardıma ve daha fazla denetime ihtiyaç duysunlar. Onlar için bu gelişmiş silahların doğru düzgün çalışıp çalışmaması gerçekten de pek önemli değildir; bir anlamda tali bir meseledir.[37]

KADIN: Gore Vidal bizden "Grenada'nın gururlu fatihleri" diye bahsediyor.

Evet, Reagan çıkıp "yeniden gururla ayaktayız" dediğinde söylemişti.[38] Şimdi gülüyoruz, ama unutmayın: İnsanlar o zaman gülmüyorlardı. Grenada işgali müthiş moral veren bir olay olarak değerlendiriliyordu: Gururla ayaktaydık, artık yüz binlercesi bir araya gelse bize efendilik taslayamayacaklardı. Onları kolaylıkla alt etmiştik.

ABD ve Birleşmiş Milletler

ERKEK: Noam, sana göre BM olumlu bir rol üstlenebilir mi? Örneğin bu ülkelere ABD'nin işgal güçleri yerine BM kendi barış gücünü gönderebilir mi?

BM ancak büyük güçler olumlu bir rol oynamasına izin verdiğinde bir rol oynayabilir.

Büyük güçler az çok bir konuda uzlaştıklarında bunu yerine getirebilecekleri bir mekanizmaya ihtiyaç duyarlar. BM bu durumda işe yarar. Ama büyük güçler muhalefet ediyorlarsa, diyelim ABD bir şeye karşı çıkıyorsa o zaman böyle bir şey gerçekleşmez.

ERKEK: BM'nin bir Güvenlik Konseyi olmasaydı veya Güvenlik Konseyi'nin beş daimi üyesine veto yetkisi verilmemiş olsaydı ne olurdu? [BM Güvenlik Konseyi'nde 15 sandalye bulunmaktadır. Bunların beşi daimi olarak ABD, Britanya, Fransa, Rusya ve Çin'e verilmiştir. "Bağlayıcı" Güvenlik Konseyi kararlarının yürürlüğe girebilmesi için beş daimi üyenin hiçbirinin karşı oy kullanmamış olması gerekir. Genel Kurul'un aksine, Güvenlik Konseyi'nin yaptırım gücü vardır.]

Böyle bir şey olamaz; çünkü büyük güçler kendi işlerine yapılacak hiçbir müdahaleyi kabul etmeyeceklerdir. 1970'lerden beri BM Güvenlik Konseyi kararlarını veto etme konusunda başı çeken ABD'yi ele alalım. Eğer biz BM'nin yaptığı işi beğenmezsek BM mahvolabilir. BM'yi görmezden geliveririz, bu da sorunun hallolması demektir.[39] Evet, ne de olsa sekiz yüz kiloluk bir gorille şakalaşılmaz.

Aslında farklı dönemlerde ABD'nin BM'ye dönük yaklaşımında görülen değişiklikleri izlemek ilginçtir. 1940'ların sonlarında BM, tamamen ABD'nin yönetimi altındaydı. Uluslararası güç dengeleri öyle bir durumdaydı ki, emirleri ABD veriyor ve herkes bunları uyguluyordu. Çünkü II. Dünya Savaşı'ndan sonra dünyanın geri kalanı iflas etmiş durumdaydı ve herkes açlıktan kıvranıyordu. O zamanlar buradaki herkes BM'yi seviyordu; çünkü her zaman bizim yanımızda olmuştu. Diğer ülkeler biz nasıl istersek o şekilde oy kullanıyorlardı. Ben 1950'lerde yüksek lisans öğrencisiyken Margaret Mead gibi önde gelen sosyal bilimciler Rusya'nın BM'de neden sürekli "hayır" dediğini açıklamaya çalışıyorlardı. Zira BM'de tüm kararları aldıran ABD'ydi ve herkes de "evet" oyu kullanıyordu. Sonra da Ruslar çıkıp "hayır" diyorlardı. İşte bu meseleyi aydınlatmak için uzmanlara ve sosyal bilimcilere başvurdular. Sonunda bizim "diyaperoloji" dediğimiz bir sonuca ulaştılar. Rusların BM'de sürekli "hayır" demelerinin nedeni, bebeklerini kundaklayarak [yeni doğmuş bebeklerin hareketini kısıtlayıp susturmak amacıyla sarmalanması] büyütmeleriydi. Evet, tam anlamıyla varılan sonuç buydu: Rusya'da bebekleri kundaklayarak büyütüyorlardı. Bu yüzden Ruslar negatif kişiler olarak yetişiyorlar, sonra BM'ye geldiklerinde tek yapmak istedikleri daima "hayır" demek oluyordu. Durum gerçekten böyle açıklandı ve insanlar bunu ciddiye aldılar; dergilerde makaleler çıktı vs.[40]

Yıllar içinde ABD'nin BM üzerindeki gücü en azından göreceli olarak azalmaya başladı. Özellikle 1960'larda sömürgelerin bağımsızlığını kazanması sürecinin bir sonucu olarak birçok Üçüncü Dünya ülkesi BM'ye girdi. Dolayısıyla BM'nin bağımsızlığı arttı ve örgüt kontrolden çıktı. Artık BM'ye eskisi gibi hükmedemiyorduk. Bütün bunlar

olurken, ABD'nin BM'ye karşı tutumunun gitgide daha olumsuz bir hal aldığını görebiliyordunuz. Örneğin, eminim sizin de duyduğunuz şu sözü kullanmaya başladılar: "Çoğunluğun zorbalığı." Peki çoğunluğun zorbalığıyla ne kastediyorlar? Aslında bu başka yerlerde "demokrasi" diye bilinen şeydir. Fakat azınlıkta olan taraf *biz* olduğumuz zaman, bu "çoğunluğun zorbalığı" oluveriyor. Hemen hemen 1970'ten itibaren ABD, BM'de görüşülen her şeyi veto etmeye başladı. Bunlar arasında Güney Afrika'ya, İsrail'e ve silahsızlanmaya dair kararlar vardı. BM'de bir karar oylanıyor, ABD de bu kararı veto ediyordu. Sovyetler Birliği ise ana-akımın yanında oy kullanıyordu.[41] Böylece birdenbire BM'nin tam bir felaket olduğu ortaya çıktı.

New York Times Magazine'in BM muhabiri Richard Bernstein'ın bu konuda yazdığı bir makaleyi hiç unutmayacağım. Bütün dünyanın nasıl olup da sürekli ABD'ye karşı oy kullandığını ele alıyordu. Ama "Amerikalılar bebeklerini nasıl büyütüyorlar?" diye sormuyordu. Bunun yerine "dünya neden rayından çıktı?" diye soruyordu. Tam olarak şöyle diyordu: "Bu dünyanın sorunu ne? Tamamıyla rayından çıkmış, hiçbir şey anlamıyorlar; bu dünyanın nesi var böyle?" Daha sonra da dünyanın kusurlarını aramaya koyuluyordu. Abartmıyorum, tam olarak buna benzer şeyler söylüyordu. Ve bütün bunlar üzerinde düşünüp taşınarak değil dosdoğru söyleniyordu.[42]

Dünya Mahkemesi [BM'nin yargı organı olan Uluslararası Adalet Divanı için kullanılan popüler adlandırma] için de aynı durum geçerli. Dünya Mahkemesi, Haziran 1986'da ABD aleyhine açık bir karar aldı. Bu kararda ABD'ye Nikaragua'ya karşı "yasadışı güç kullanımı"na ve yasadışı ekonomik savaşa son vermesi talimatı veriliyordu —evet, *talimat veriliyordu*. Bize vız gelir, dedik ve kararı umursamadık. Bir hafta sonra Kongre ABD'nin Nikaragua'daki kontralara yaptığı yardımın yüz milyon dolar artırılmasına karar verdi.[43] ABD'de yelpazenin her yanındaki kurumların —*New York Times*, *Washington Post* ve büyük uluslararası hukuk uzmanları— görüşü bir kez daha tam bir uyum içindeydi: Dünya Mahkemesi bu kararı almakla kendi itibarını zedelemişti; bu yüzden, açıkçası onu dikkate almamıza gerek yoktu.[44] ABD'yi eleştirmek sadece Dünya Mahkemesi'nin itibarını zedeler. Bu görüş, buralarda herkes tarafından kabul gören bildik bir doğru gibidir. Ardından BM Güvenlik Konseyi bütün devletlere uluslararası hukuku gözetme çağrısında bulundu. ABD'ye değil, dolaylı olarak Dünya Mahkemesi'nin ABD'yle ilgili kararına göndermede bulunan bu karar önerisi, ABD tarafından veto edildi (11'e karşı 1 ret ve 3 çekimser oyla). Sonra aynı karar BM Genel Kurulu'nda, ilk oylamada 94'e karşı 3 ret (İsrail, El Salvador ve ABD), ikincisinde ise 94'e karşı 2 ret (İsrail ve ABD) oyuyla kabul edildi. Basın bunlara değinmedi bile.[45] İşte büyük güç olmak böyle bir şeydir: İstediğinizi yaparsınız.

Şimdi ise ABD, BM'yi âdeta boğuyor. BM'nin en borçlu ülkesi açık farkla biziz. Aslında ABD faturalarını ödemezse, BM işlevlerini yerine getirmekte hayli zorlanır.[46] Ve

BM'nin UNESCO gibi [Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü] hoşlanmadığımız bölümlerini —çünkü Üçüncü Dünya için çalışıyor— neredeyse işlevsiz bıraktık.

ABD 1970'lerde ve 80'lerde UNESCO'ya karşı büyük bir propaganda kampanyası başlattı. Bu kampanya rezilce yalanlarla doluydu ve tamamen uydurmaydı. Yine de, UNESCO'nun Üçüncü Dünya yönelimini esas itibarıyla yok etti ve Üçüncü Dünya'da yaptığı işleri —okuryazarlığı ve sağlık hizmetlerini geliştirme gibi— durdurmasını sağladı.[47] BM'nin büyük güçlerin çıkarlarına ters düşen politikalar izlemesi durumunda karşı karşıya kalacağı gerçeklik budur. BM kolayca bir kenara atılabilir; ABD kendi çıkarlarına zarar gelmesine izin vermez.

KADIN: Peki ama basın neden bunların hiçbirinden bahsetmiyor?

Çünkü basının bir işi vardır. İşi, insanların dünyayı anlamasına engel olmak ve onlara doktrin aşılamaktır. Bu yüzden bu tür şeyleri haber yapmaz. Bu durum gayet akla yatkın şekilde basın kuruluşlarının kendi doğasından kaynaklanır. Aslında ABD basınının BM'deki oylamaları yansıtma biçimi, basının nasıl işlediğine ilişkin çok güzel bir örnek sunar. Örneğin BM, Kasım 1987'de Afganistan'da devam etmekte olan Rus işgalini kınayan bir oylama yaptığında, basın *bunu* ilk sayfadan verdi. Ama yine aynı oturumda, aslında sonraki birkaç gün içinde, tüm devletlere uluslararası hukuku gözetme çağrısında bulunan bir oylama daha yapılmıştı. Bu, Dünya Mahkemesi'nin kararından sonra hazırlanan oldukça yumuşak bir çağrı metniydi ve ABD'nin adı doğrudan anılmıyordu bile. Ama basın bunu ilk sayfaya koymaz, aslında *hiçbir yere* koymaz.[48]

Ya da Sovyetler Birliği ile ABD'nin INF [Orta Menzilli Nükleer Güçler] Anlaşması'nı imzaladığı Aralık 1987'deki zirveyi ele alalım. O günlerde medyanın ilgisi çok büyük ölçüde silahlanmayla ilgili anlaşmalara odaklanmıştı. ABD medyası sürekli "Barışçı Reagan" çizgisini izliyordu —"Reagan bizi yeni bir çağa götürüyor", [bir silah sistemleri sınıfını ortadan kaldırmak için yapılan] "ilk silah denetim anlaşması" vs. gibi haberler çıkıyordu. Bütün Amerikan basınındaki standart tabloydu bu. İşte o ay, BM Genel Kurulu bir dizi silahsızlanma kararı aldı. Fakat bu kararların ayrıntılarını öğrenmek isterseniz, benim *Gerekli Yanılsamalar* (Necessary Illusions) adlı kitabıma bakmak zorundasınız; çünkü Amerika'da bunları yazılı olarak bulabileceğiniz hemen hemen tek kaynak bu kitaptır. BM Genel Kurulu uzaydaki tüm silahların, yani Yıldız Savaşları'nın yasaklanması çağrısında bulunan bir karar aldı. Karar 154'e karşı 1 oyla kabul edildi ve o bir ret oyu da ABD'nindi. BM'nin yeni kitle imha silahları geliştirilmesine karşı aldığı bir karar da 135'e karşı 1 oyla kabul edildi. Nükleer denemelerin durdurulması çağrısı yapan bir karar ise 137'ye karşı 3 oyla kabul edildi. ABD bu kez yanına İngiltere ve Fransa'yı da almıştı. Ve bu şekilde devam etti.

Sizce bu gelişmelerin herhangi biri Amerika'daki gazetelerde yer aldı mı? Hayır, çünkü

bu yanlış haberdir.[49] Haber, "Barışçı Reagan"dır, "ABD tüm dünyada yalnız kaldı, silahlanma yarışını sürdürme girişiminde tüm dünyadan soyutlandı" değildir—bu haber değildir. Nitekim *New York Times* o yıl BM'de neler olduğu konusunda bir haber özeti yaptığında, bunların hiçbirinin yer almadığına dair hayatınız üzerine bahse girebilirsiniz. Gerçekten de bu gelişmelere dair tek bir kelime bile yoktu.[50]

Mesele şu ki, "sorumlu" bir gazeteci olmak istiyorsanız neyin önemli olduğunu anlamanız gerekir. Önemli olan şeyler ise amaca hizmet eden gelişmelerdir ve amaç, ABD'deki şirketler dünyasının iktidarıdır. Bu değerleri içselleştirmeden ve neredeyse sezgisel bir şekilde anlamaya başlamadan, basında uzun süre kalamazsınız. Çünkü bu kurumlarda bu değerleri *anlamayanların* elenmesi, anlayanların ise terfi etmesini sağlamak için incelikle işlenmiş bir süzgeçten geçirme ve ayıklama işlemi vardır. ABD başka bütün ülkeleri tek başına karşısına aldığında "dünyanın nesi var böyle?" gibi sorular soran ve en ufak bir şaşkınlık belirtisi bile göstermeyen *New York Times*'taki yorumcular işte böyle ortaya çıkıyorlar. Tabii bu durum, başka herkesin temel gerçeklikleri anlamasını engelleyen propaganda sisteminin işleyiş tarzının da bir parçasıdır.

İş Dünyası, Apartheid ve Irkçılık

KADIN: Profesör Chomsky, Amerika'da basında aktivistlerin olumlu şekilde yansıtıldığı bir konu dikkatimi çekiyor ve bu bizim genellikle alışık olduğumuz durumla uyuşmuyormuş gibi görünüyor. Güney Afrika'daki apartheid'ı [ırk ayrımına ve beyaz ırkın üstünlüğüne dayanan ve 1990-1991'de yasal temelleri büyük ölçüde feshedilen resmi sistem] protesto eden insanlara basında geniş yer veriliyor. Sizce basın apartheid karşıtı gösterileri neden biraz daha olumlu şekilde yansıtıyor? Bu konudaki görüşleriniz nelerdir?

Sanırım haklısınız. ABD'de basın apartheid karşıtı hareketlere karşı olumlu bir tavır sergiliyor. Örneğin bir belediye başkanı ya da ona benzer biri Güney Afrika'ya karşı gösteri düzenlediğinde, hakkında genellikle olumlu haberler yayımlandı. Bence bunun asıl nedeni Batılı şirketlerin de bu sıralarda esas olarak apartheid'a karşı olmalarıdır. Bu yüzden de basın bu eğilimi yansıtıyor.

Bakın, Güney Afrika içsel bir ekonomik dönüşüm geçiriyor. Toplum doğal kaynakların işlenmesine dayalı bir sanayi yapısından endüstriyel üretime dayalı bir yapıya dönüşüyor. Ve bu dönüşüm, Güney Afrika'daki uluslararası çıkarların doğasını değiştirdi. Güney Afrika esas olarak zenginliği elmas, altın, uranyum vb. çıkarmaya dayalı bir toplum olduğu sürece ihtiyacınız olan tek şey çok sayıda köleydi. Madenlere inecek, birkaç yıl çalışacak, sonra ölecek ve yerine başkaları konacak insanlara ihtiyaç duyu-

luyordu. Yani, okuma yazması olmayan ve zorla boyun eğdirilmiş bir işçi nüfusuna ihtiyacınız vardı. Bu işçilerin ailelerinin, ancak daha fazla köle üretebilecek kadar gelirleri oluyor ve ellerine bundan daha fazlası geçmiyordu. Daha sonra onları ister madenlere yolluyordunuz, isterseniz de başkalarını kontrol edebilmenize yardım etmeleri için orduda paralı asker yapıyordunuz. Geleneksel Güney Afrika böyleydi. Ama Güney Afrika endüstriye dayalı bir topluma dönüştükçe bu ihtiyaçlar da değişmeye başlıyor: Şimdi esas olarak kölelere ihtiyacınız yok, ihtiyacınız olan uysal ve kısmen eğitimli bir işgücü.

Aslında buna benzer bir şey bizim sanayi devrimimiz sırasında ABD'de de meydana geldi. Kitlesel kamusal eğitim ABD'de ilk kez 19. yüzyılda, buradaki büyük ölçüde kırsal işgücünü sanayiye hazırlamak için başlatıldı. Aslında ABD'deki toplum, kamusal eğitime büyük ölçüde karşı çıkıyordu. Çünkü böyle bir şey çocukları ait oldukları ve aileleriyle birlikte çalıştıkları tarlalardan koparıp sanayi işçisi olmak üzere eğitildikleri bu düzene zorla dahil etmek anlamına geliyordu.[51] Bunlar Amerikan toplumunun 19. yüzyılda geçirdiği dönüşümün bir parçasıydı ve bu dönüşüm şimdi Güney Afrika'daki siyah nüfus açısından yaşanıyor—ki siyahlar oradaki toplam nüfusun yüzde 85'i demek. Güney Afrikalı beyaz seçkinlerin ve genel olarak uluslararası yatırımcıların şu anda sırf madenlerde çalışacak kölelere değil, sanayi için eğitilmiş bir işgücüne ihtiyacı var. Dolayısıyla talimatları uygulayabilen, grafikleri okuyabilen ve yönetici, ustabaşı vs. olabilecek insanlara ihtiyaç duyuyorlar. Demek oluyor ki, kölelik bu ülke için artık doğru sistem değil ve daha çok bizim ABD'de sahip olduğumuza benzer bir sisteme yönelmeleri gerekiyor. İşte büyük ölçüde Batı bu nedenle apartheid karşıtı oldu ve medya da apartheid karşıtı hareketleri bu yüzden doğru düzgün yansıtacaktır.

ABD'de ne için yapılmış olursa olsun, siyasi gösteriler basında son derece olumsuz bir biçimde yer alırlar. Çünkü bu gösteriler insanlara bir şeyler yapabileceklerini ve sadece pasif ve yalıtılmış bireyler olarak yaşamak zorunda olmadıklarını gösterir. Böyle bir sonuç çıkarmamız istenmez, zayıf olduğumuzu ve hiçbir şey yapamayacağımızı düşünmemiz istenir. Bu yüzden her zamanki gibi bir halk protestosu basında yer almayacaktır. Belki yerel basında yer alır ve genellikle de çok olumsuz bir biçimde haber yapılır. Eğer ABD'nin iyi bir müttefikinin politikalarına karşı bir protestoysa, basında her zaman çok olumsuz biçimde yansıtılacaktır. Fakat Güney Afrika örneğinde basında yer alan haberler hayli destekleyici: İnsanlar şirket hissedarlarının toplantılarına veya buna benzer bir yere gidip yatırımların çekilmesi [Güney Afrika Hükümeti'ne baskı uygulamak için buradaki yatırımların geri çekilmesi] konusunda yaygara koparıklarında, bugünlerde genellikle basında olumlu şekilde haber yapılıyorlar.

Tabii ki bu insanların yaptıklarının *yanlış* olduğu anlamına gelmez, doğru bir şey yapıyorlar. Fakat tam da bu sıralarda basında epeyce olumlu şekilde haber yapılmala-

rının nedenini anlamaları gerekiyor. Bugün iş dünyası onları kendi askeri gibi görüyor. Şirket yöneticileri gerçekten Güney Afrika'da artık apartheid *istemiyorlar*. İş dünyası ABD'deki Yurttaşlık Hakları Hareketi'ni de benzer bir nedenle desteklemek istemişti: Güney eyaletlerindeki apartheid artık Amerikan iş dünyasının işine yaramıyordu, aslında iş dünyasını olumsuz şekilde etkiliyordu.

Bakın, kapitalizm temelde ırkçı değildir. Irkçılığı kendi amaçları için kullanır; ama ırkçılık onun yapısında yoktur. Kapitalizm temelde insanların, bir çarkın birbirinin yerine konabilir dişlileri olmalarını ister. Bu yüzden insanların aralarındaki farklılıklar, örneğin ırk temeline dayalı bir farklılık genellikle kapitalizm açısından işlevsel değildir. Bir dönem için, örneğin çok fazla sömürülen bir işgücü istediğiniz zaman işlevsel olabilir. Ama bu durumlar anomalilerdir. Uzun dönemde kapitalizmin –ırkçılık insanlık karşıtı olduğu için– ırkçılık karşıtı olmasını umabilirsiniz. Irk aslında insan türünün bir özelliğidir, bunun *olumsuz* bir özellik olması için de hiçbir neden yoktur. Ama yine de insan türünün bir özelliğidir. Bu yüzden ırka dayalı kimlikler, insanların sadece tüketiciler, üreticiler ve üretilen her şeyi satın alacak bir çarkın değiştirilebilir dişlileri olarak var olması gerektiği ideali ile çelişir. Bu şekilde var olmak insanların nihai işlevidir ve sahip olabilecekleri diğer tüm özelliklerin bu işlevle bir ilgisi yoktur; genellikle de başa bela olurlar.

Bu açıdan bakıldığında, sanırım apartheid karşıtı hareketlerin ABD'deki ana-akım kuruluşlar tarafından desteklenceğini tahmin edebilirsiniz. Ben uzun vadede, sadece işlevsel nedenlerden ötürü Güney Afrika'daki apartheid'ın çökeceğini zannediyorum. Tabii ki bu çok zor olacak; çünkü Güney Afrika'daki beyazlar aşırı ölçüde ayrıcalıklara sahipler, siyahların durumu ise çok kötü. Ama zaman geçtikçe apartheid sisteminin aşınacağını sanıyorum ve bunun gerçekleşmesi için çok fazla baskı uygulamamız gerektiğini düşünüyorum. Bu durum, iş dünyasının çıkarlarının Yurttaşlık Hareketi'yle örtüştüğünü fark ettiniz diye ona sırtınızı dönmemenize benzer. Asıl mesele bu değildir.

Vietnam Savaşı'nı Kazanmak

KADIN: Sayın Chomsky, Vietnam'da gerçekte neler oluyor? Bu ülke anlatıldığı gibi korkunç bir diktatörlük mü? Vietnam'da toplumsal veya ekonomik bir iyileşme olasılığı görüyor musunuz?

Vietnam çok baskıcı ve otokratik bir ülke; ama Vietnam'ın bu yolu izleyeceği gayet açıktı. Unutmayın, bizim o ülkeye yaptıklarımız neredeyse onu yok etti. Orada neler *olduğunu* unutmamalısınız. Burada kimse umursamıyor, bu yüzden kimse oturup bunu dikkatlice araştırmıyor. Ama Hindiçin savaşları boyunca öldürülen insanların

sayısı belki dört milyon, belki de daha fazlaydı. ["Hindiçin", Vietnam, Kamboçya ve Laos bölgelerini içeren Fransız sömürgesiydi. ABD, 1960'larda ve 70'lerde bu ülkelerin her birine saldırdı.] On milyonlarca insan da evlerini terk etmek zorunda kaldı. Ülkenin büyük kısmı yok edildi. Kimyasal silahlar kullandığımız için her yıl hâlâ binlerce insan ölüyor; çocuklar kanserli, tümörlü ve sakat doğuyor. Vietnam, Avrupa tarihinde Kara Veba dışında hiçbir şeyle karşılaştırılamayacak kadar kötü bir kaderle yüzleşti. Kendilerine gelebilmeleri için en az bir yüz yıl geçmesi gerekecek, tabii eğer yapabilirlerse.[52]

Aslında 1970'lere gelindiğinde, bölgede hiçbir şeyin hayatta kalamayacağını düşünüyordum—ihtimallerden birisi buydu. Diğer ihtimal ise, katı ve ortodoks Marksist-Leninist bir rejim olan Kuzey Vietnam'ın ayakta kalmasıydı. O zaman bu görüşlerimi yazmıştım. Sadece Kuzey Vietnam'ın hayatta kalmasının nedeni ise, çok şiddetli koşullar karşısında sadece en dayanıklı insanların hayatta kalabilmesidir.[53]

Özgürlükçü yapılar fazla esnek değildir, şiddet uygulanarak kolaylıkla yok edilebilirler. Buna karşın katı otoriter yapılar şiddet koşulları altında da hayatta kalabilirler. Aslında şiddetin *etkilerinden* biri de, otoriter grupların gücünü artırmasıdır. Örneğin bizim burada fiziksel saldırıya uğradığımızı, bir grup gangsterin gelip bizi öldürmek istediğini ve bizim de hayatta kalmak için bir yol bulmamız gerektiğini düşünün. Etraftaki en zorlu piçleri bulup getirirdik sanırım ya da en azından ben öyle yapardım; çünkü hayatta kalmamıza en fazla yardım edebilecek kişiler onlar olurdu. Bir düşman saldırısından sağ kurtulmak istiyorsanız yapacağınız şey, gücün, otoritenin ve savaşmasını bilen insanların yönetimi altına girmektir. Aslında bu düşman saldırısının *sonucudur*: En sonunda yönetimde kalanlar hayatta kalmayı başarabilenlerdir ve bunlar genellikle çok zorlu kişiler oldukları için hayatta kalırlar. Vietnam'a yaptığımız saldırı olağanüstü derecede şiddetliydi ve daha yapıcı bir çizgisi olan Güney Vietnam'daki Ulusal Kurtuluş Cephesi (UCK) hayatta kalamadı. Ama Kuzey'in katı otoriter rejimi bunu başardı —böylece de yönetimi ele geçirdi.

Vietnam'ın üzerindeki baskı savaştan beri asla gevşemediği için sonrasında Vietnam'ın toparlanması için fırsatlar doğduysa bile, ABD Vietnam'ın bu fırsatlardan yararlanmamasını garanti altına aldı. Çünkü savaştan bu yana ABD'nin politikası, Vietnam'a olabildiğince çok acı çektirmek ve onu dünyanın geri kalanından tecrit etmek olmuştur: "Vietnam'a Kan Kaybettirilmesi" dedikleri şey işte budur.[54] Çinli liderler bu konuda bizden çok daha açıksözlüler. Örneğin Deng Xiaoping [1990'lara kadar Çin'in hâkim siyasi simasıydı] Kamboçya'da Pol Pot'u desteklemelerinin nedeninin, Vietnam'ın düşmanı olması ve Vietnam'a olabildiğince fazla zarar vermelerine katkıda bulunması olduğunu dobra dobra söylüyor. Biz bu konuda o kadar açıksözlü değiliz, ama temelde aynı konumu paylaşıyoruz; gerekçelerimiz biraz farklı o kadar. Çin Vietnam'ın zarar

görmesini istiyor; çünkü bu ülkeler ideolojik bakımdan birbirlerine rakipler ve Çin kendi sınırında böyle bağımsız bir ülkenin var olmasını istemiyor. ABD Vietnam'ın zarar görmesini istiyor; çünkü biz Güneydoğu Asya'daki ekonomik yeniden yapılanmanın önündeki engelleri artırmak istiyoruz. İşte bu yüzden, Vietnam'a daha da etkili şekilde "kan kaybettirilmesi" için Çin ve Tayland gibi müttefiklerimiz aracılığıyla Pol Pot'u destekliyoruz.[55] [Pol Pot, Kamboçyalı Kızıl Kmer Örgütü'nün lideridir ve 1970'lerin ortalarında bu ülkede gerçekleştirilen kitlesel katliamların sorumlusudur.]

Her şeyden önce Vietnam Savaşı'nın neden yapıldığını unutmayın. Vietnam Savaşı, Vietnam'ın Üçüncü Dünya için başarılı bir ekonomik ve sosyal model olmasını engellemek için yapıldı. Ve biz savaşı kaybetmek istemiyoruz, Washington savaşı kaybetmek istemiyor. Şu ana kadar kazandık: Vietnam artık bir kalkınma değil, yıkım modelidir. Fakat bir şekilde kendini yeniden toparlayabilirse, Vietnam yine böyle bir model olabilir. Ama bu iyi bir şey değildir ve bizim böyle bir gelişmeyi sürekli engellememiz gerekir.[56]

Aslında bu konuda olağanüstü boyutlarda bir sadizm sergileniyor. Örneğin Hindistan Vietnam'a yüz tane sığır göndermeye çalıştı; çünkü oradaki sığır sürülerinin neredeyse tamamı yok edilmişti. Unutmayın ki, Vietnam bir tarım toplumudur; dolayısıyla sığır demek traktör, gübre ve benzeri şeyler demektir. ABD, bunun üzerine Hindistan'ı "Barış İçin Gıda" yardımını kesmekle tehdit etti. Mennonit Kilisesi'nin Vietnam'a buğday göndermesini engellemeye çalıştık. Diğer ülkelere hiçbir yardımda bulunmamaları için baskı yaparak geçen yirmi yılda Vietnam'a yapılacak bütün dış yardımları fiilen kestik.[57] Bu yapılanların tek amacı, Vietnam'a olabildiğince fazla zarar vermek ve gelişebilmesinin önünü kesmekti. Vietnamlılar ise bununla başa çıkacak durumda değildiler. Bu konudaki en küçük umutlar bile yok oldu; çünkü ekonomik yeniden yapılanmayla ilgili hata üstüne hata yapmışlardı. Geçen birkaç yıl içinde yabancı yatırımcıları çekmek için piyasaların serbestleştirilmesi gibi oyunlara başvurdular; ama Vietnam için olumlu bir senaryo tahayyül etmek oldukça zor.

Bakın, genel olarak ekonomik sorunlarla başa çıkmaya çalışmak o kadar kolay değildir. ABD bunu çok rezil bir şekilde ve dünyada sahip olduğu tüm avantajları kullanarak yapıyor. Oysa tümüyle harabeye dönmüş bir ülkede, kaynak yoksunluğu içinde ve dünyanın geri kalanından zorla tecrit edilmişken ekonomik yeniden yapılanma sorunlarıyla başa çıkmak çok, ama çok zordur. Batı'daki ekonomik kalkınma çok acımasız bir süreç içinde gelişti; üstelik gayet iyi koşullar mevcuttu. Örneğin 18. yüzyılda Amerikan kolonileri nesnel olarak bugün birçok Üçüncü Dünya ülkesine göre daha iyi durumdaydı. Göreceli olarak değil, *mutlak* anlamda daha iyi durumdaydı; yani karnınızı doyurmak için daha az çalışmanın yeterli olmasını vs. kastediyorum.[58] Bütün o muazzam avantajlara rağmen ekonomik gelişme burada yine de çok acımasız şekilde

gerçekleşti. Şunu da unutmayın: O zamanlar dünyada hâlâ gasp edilebilecek birçok kaynak olmasına rağmen bunlar yaşandı. Artık kimse böyle kaynaklara sahip değil, zaten hepsi gasp edilmiş durumda. Bu yüzden bugün Üçüncü Dünya'nın kalkınmasıyla ilgili niteliksel olarak farklı ve gerçek sorunlar yaşanıyor. Vietnamlıların sorunları ise bunların çok ötesinde ve görebildiğim kadarıyla şu anda bu sorunların üstesinden gelemiyorlar.

[Editörün Notu: Şubat 1994'te ABD'nin Vietnam'la resmi ilişkileri değişti. Bunun nedeni, Amerikan iş dünyasının yabancı şirketler gibi ambargoyu delip Vietnam'dan kâr elde etmesine izin vermesi için hükümete baskı uygulamasıydı.[59]]

"Soykırım": Birleşik Devletler ve Pol Pot

ERKEK: Müttefiklerimiz aracılığıyla Kamboçya'da Pol Pot'u desteklediğimizi söylediniz. Kızıl Kmerler tekrar iktidara gelirlerse yeni bir soykırım olması olasılığı yok mu? Bu ihtimal beni korkutuyor.

Evet, bu çok tehlikeli. Orada ne olacağı Batı'nın onlara verdiği desteği sürdürüp sürdürmemesine bağlı...

ERKEK: Ama yeni bir soykırıma doğru sürükleniyor olabiliriz.

Bakın, soykırım hakkında konuşurken biraz daha dikkatli olmanız gerekir. Pol Pot kesinlikle büyük bir kitle katliamcısıydı. Fakat Pol Pot'un, ABD'nin 1970'lerin ilk yarısında Kamboçya'da öldürdüğünden çok daha fazla –hatta *daha fazla*– insanı öldürdüğü o kadar da kesin değil. Biz sadece başkaları insanları öldürdüğü zaman "soykırım"dan bahsediyoruz. [ABD 1969'dan itibaren Kamboçya'yı bombaladı ve işgal etti. 1975'e kadar süren bir iç savaşta parlamento karşıtı sağcı güçleri destekledi. Pol Pot 1975-78 yılları arasında ülkeyi yönetti.]

Bakın, Pol Pot'un yaptığı katliamın boyutları hakkında bile birçok belirsizlik var. Yine de bugün mevcut en bilimsel çalışmada Pol Pot döneminde Kamboçya'da olası bütün nedenlerden kaynaklanan ölümlerin sayısının yüz binler, belki de bir milyon mertebesinde olduğu tahmin ediliyor.[60] 1970-1975 arasındaki ilk beş yıllık dönemde –bu *bizim* sorumlu olduğumuz dönemdir– Kamboçya'daki cinayetlere bir bakalım: Yine yüz binleri bulmaktadır.[61]

Bunun da ötesinde, bu konuya ciddiyetle yaklaşmak istiyorsanız –hadi daha büyük bir sayı alalım ve Pol Pot döneminde bir milyon kişinin öldüğünü varsayalım– 1975'te ABD Kamboçya'nın iç bölgelerine yaptığı saldırıları durdurduğunda, Amerikalı ve diğer Batılı resmi görevlilerin sırf Amerika'nın sürdürdüğü savaşın *etkileri* yüzünden

yaklaşık bir milyon Kamboçyalının öleceği tahmininde bulunduğunu da hatırlamakta fayda var.[62] ABD Kamboçya'dan çekildiği sırada sadece Phnom Penh şehrinde –hadi ülkenin geri kalanını hesaba katmayalım– yılda 100 bin kişi açlıktan ölüyordu.[63] Kamboçya'daki son US AID heyeti [ABD Uluslararası Kalkınma Servisi] ülke toparlanıp da adım atar vaziyete gelinceye dek köle işçiliğinin ve açlığın iki yıl daha süreceği tahmininde bulunmuştu.[64] Bu nedenle Pol Pot dönemi boyunca ABD'nin hanesine yazacağımız ölümlerin sayısını hesaplamak kolay olmasa da, bu sayının büyük olduğu kesin. Bir ülkenin tarım sistemini yok ederseniz ve milyonlarca kişiyi evlerinden çıkarıp mülteci olarak yaşayacakları şehirlere sürerseniz, tabii ki bir sürü insan ölür. Ve bu insanların ölümlerinin sorumlusu daha sonra yönetime gelen rejim değil, buna *sebep olan* insanlardır.

Aslında üzerinde durulması gereken daha ince, ama hiç de önemsiz sayılamayacak bir nokta daha var. Öncelikle Pol Pot ve Kızıl Kmerler neden katliam yaptılar? Kızıl Kmer güçleri esas olarak ABD'nin saldırılarına dayanabilecek yegâne zorlu piçler oldukları için iktidara geldiler; buna dair gayet güçlü kanıtlar var. Amerikan bombardımanlarının oradaki köylü nüfus üzerindeki yıkıcı psikolojik etkileri de dikkate alınırsa, bir tür şiddet boşalması kesinlikle tahmin edilebilirdi. Ayrıca yaşananlarda bariz bir köylü intikamı unsuru da önemli bir etkendi.[65] ABD bombardımanlarının vahşeti 1973'te doruğa ulaştı ve aynı dönemde Pol Pot grubu güçlenmeye başlamıştı. Her şeyden önce, köylülerin Kızıl Kmerler'i desteklemesinde Amerikan bombardımanları kesinlikle önemli bir faktördü; hatta belirleyici bir faktördü. Bunun öncesinde Kızıl Kmerler hayli marjinal bir unsurdu. Sonuç olarak soykırım terimi hakkında dürüst olmak istiyorsak Pol Pot dönemindeki ölümlerin büyük bir kısmından *bizim* sorumlu olduğumuzu, ABD'nin sorumlu olduğunu unutmamalıyız.

Kahramanlar ve Anti-kahramanlar

ERKEK: Noam, şunu söylemeliyim ki bütün bu olumsuz bilgiler yüzünden biraz moralim bozuluyor. Buna ihtiyacımız var, bu konuda kuşkum yok; ama bir ölçüde kendimizi güçlü hissetmeye de ihtiyacımız var. Sormak istiyorum, kahramanların kim peki?

Öncelikle, her seferinde tekrar karşıma çıkan şu "kendini güçlü hissetme" konusunda bir iki söz söylememe izin verin. Buna nasıl cevap vereceğimi tam olarak hiçbir zaman bilemedim; çünkü sorunun kendisi yanlış. Mesele şu ki, bir şeyler yapmak için bir sürü fırsat var ve insanlar bu fırsatları kullanıp bir şeyler yaparlarsa bazı şeyler değişecektir. Buna nasıl bakarsanız bakın, bana hep sorun dönüp dolaşıp bu noktada düğümleniyormuş gibi geliyor.

ERKEK: Bu "fırsatlar"ın bazılarından biraz daha açıkça bahsetmen için sana kahramanlarını soruyorum. Örneğin konu aktivizm olunca gerçekten kime hayranlık duyuyorsunuz?

Benim kahramanlarım Güney'de SNCC ile [Bir Yurttaşlık Hakları Hareketi örgütü olan Şiddet Yanlısı Olmayan Öğrenciler Koordinasyon Komitesi] çalışan insanlardı. Her geçen gün daha da kötüleşen koşullarla yüzleşen, büyük acılar çeken, hatta bir kısmı öldürülen insanlardı. Hiçbir zaman tarihe geçmeyecekler; ama ben bazılarını tanıyorum ve bazılarını gördüm —hepsi de gerçek birer kahraman. Bence Vietnam Savaşı sırasında zorunlu askerliğe karşı çıkanlar birer kahramandır. Üçüncü Dünya'daki birçok insan da kahramandır: Batı Şeria, Nikaragua, Laos gibi, insanların gerçekten mücadele ettiği yerlere gitme fırsatınız olursa, buralarda insanların inanılmayacak boyutlarda kahramanlıklar yaptığını görürsünüz —inanılmayacak boyutlarda. Orta sınıf örgütçüler arasında tanıdığım üç dört kişi için Nobel Barış Ödülü alabilir diyebilirim, tabii bu ödülün bir anlamı varsa. Ama tabii ki bir anlamı yok; aslında bu ödülü almak insanın kendisine saygısızlık etmesi olur, ödülün kime gittiğine bir baksanıza.[66] Çevrenize bakarsanız böyle insanlar görürsünüz: Kahramanlar istiyorsanız bulabilirsiniz. Böyle insanları gazetelerde adları geçen o ünlü kişiler arasında bulamazsınız. Gazetelerde onlardan bahsediliyorsa, muhtemelen zaten kahraman değillerdir; anti-kahramandırlar.

Bir halk hareketi yola koyulduğunda çıkıp da "lideriniz benim" demek isteyecek bir sürü kişi vardır —işte size Eugene McCarthy fenomeni. Eugene McCarthy [Demokrat Parti'nin 1968'deki başkan aday adayı] bunun mükemmel bir örneğidir. John Kenneth Galbraith'in [Amerikalı iktisatçı] bir keresinde, "McCarthy Vietnam Savaşı'na karşı muhalefetin gerçek kahramanıdır" dediğini ve Amerikan liberalizminin ondan sürekli kahraman diye bahsettiğini hatırlıyorum.[67] McCarthy'nin geçmişine bakarsanız bunun nedenini anlayabilirsiniz. Savaş karşıtı hareketin kurulduğu o *zorlu* yıllarda Eugene McCarthy'nin ismi bile duyulmamıştı. Kongre'de savaşa karşı çıkan birileri vardı; ama McCarthy, hatta işin doğrusu McGovern bile bunların arasında değildi. Kongre'de savaşa karşı çıkanlar arasında Wayne Morse, Ernest Gruening, Gaylord Nelson ve belki birkaç kişi daha vardı, ama McCarthy kesinlikle onlardan biri değildi. Aslında, aşağı yukarı [Ocak 1968'deki] Tet Saldırısı'na dek McCarthy'nin adını bile *duymazsınız*. Tet Saldırısı olduğunda da zaten Amerikan şirketleri savaş karşıtı bir konuma geçmişti; büyük, kitlesel bir halk hareketi vardı ve Eugene McCarthy buradan şahsi güç elde edebileceğini düşünüp kendini "lider" ilan etti. Aslında dişe dokunur hiçbir şey söylemedi; geçmişe bakarsanız, söylediği kelimeleri okuyarak onun hangi tarafta olduğunu dahi çıkartamazsınız. Fakat bir şekilde büyük bir savaş karşıtı lider olduğu izlenimini vermeyi başardı.

1968'de, New Hampshire'daki ön seçimleri kazandı ve Demokrat Parti Ulusal Kongresi'ne gitti. Demokrat Parti Kongresi'nde çok sayıda genç onun kampanyasında çalıştı. Malum,

"Gene'in önünü açın" gibi sloganlar vardı. Bu gençler [savaş karşıtı göstericilerle polis arasında çıkan bir kargaşada] Chicago polisi tarafından ölesiye dövüldüğünde, McCarthy oralı olmadı; hatta onlarla konuşmaya bile gitmedi. 1968'deki Kongre'de kazanamadı ve ortadan kayboldu. O sırada çok fazla prestiji vardı. Buna hiç mi hiç layık değildi; ama yine de savaş karşıtı hareketin kendinden menkul sözcüsü olarak büyük bir saygınlığı vardı. Ağzından çıkanları biraz olsun umursasaydı, hiç hak etmediği o statüyü savaşa karşı çalışmak için kullanırdı. Ama vazgeçti, iktidar oyununa son verdi; şiir yazmak ve beyzbol üzerine konuşmak daha eğlenceliydi, o da öyle yaptı. İşte bu yüzden McCarthy liberal bir kahramandır; çünkü tam bir sahtekârdı. Tam bir sahtekâr nasıl olurmuş diye merak ederseniz, ondan daha iyi bir örnek bulamazsınız.

İşte kültür sizin için bu türden "kahramanlar" yaratır. Ortada elde edilebilecek bir konum ya da ele geçirilecek bir iktidar olduğu zaman ortaya çıkarlar, halk hareketlerini kendi kişisel iktidar yolculukları için istismar etmeye çalışırlar ve böylelikle halk hareketlerini marjinalleştirirler. İşler istedikleri gibi gitmezse, o zaman başka bir şeyle uğraşmaya başlarlar: İşte "kahraman" budur. Ya da gayet iyi bildiğiniz gibi hayattayken değil de Martin Luther King gibi vurulduktan, öldürüldükten sonra kahraman olabilirsiniz. Unutmayın, bugün efsanevi bir kişilik olsa da hayattayken Martin Luther King'e çok güçlü biçimde muhalefet edilmişti: Kennedy yönetimi ondan gerçekten de hoşlanmıyordu ve mümkün olan her şekilde onu engellemeye çalışıyordu. Sonunda Yurttaşlık Hakları Hareketi o kadar güçlendi ki, yönetim Marthin Luther King'den *hoşlanıyormuş gibi davranmak* zorunda kaldı. Güney eyaletlerindeki ırkçı şerifler gibi dar kapsamlı meselelerle ilgilenir göründüğü zamanlarda Martin Luther King kısa bir dönem için popüler oldu. Fakat Vietnam Savaşı ya da Yoksul İnsanlar Kampanyası'nın [1968'de Washington'da bir kamp ve protesto yürüyüşü] planlanması gibi geniş kapsamlı meselelerle tekrar ilgilenmeye başlar başlamaz, tam anlamıyla hor görüldü ve kendisine aktif bir biçimde muhalefet edildi.[68]

I. F. Stone da benzer bir örnektir. I. F. Stone büyük bir medya kahramanıdır. Herkes ondan, "ah, keşke Izzy Stone gibi birkaç kişi daha olsaydı" diye bahseder. Ama gerçek kayıtlara şöyle bir göz atarsanız, çok daha aydınlatıcı bilgilerle karşılaşırsınız. Ben bir kez yaptım. 1971'e dek Izzy Stone tamamen dışlanmış biriydi, adı bile anılmıyordu. Çünkü radikal bir bakış açısıyla hazırladığı haberlerini haftalık olarak [*I. F. Stone's Weekly* dergisinde] yayımlıyordu. Ondan haber çalan birçok gazeteci vardı; ama bu adam komünist olduğu için kimse adını dahi anmak istemiyordu. Daha sonra 1971'de *Weekly*'yi daha fazla yayımlayamadı; çünkü o ve karısı artık çok yaşlanmışlardı. İşte bu yüzden dergiyi çıkarmayı bıraktılar. Bir yıl geçmeden Stone, George Polk ödülünü kazandı; hakkında filmler yapıldı, her yerde ne kadar berbat bir basınımız olduğunu kanıtlayan büyük bir bağımsız gazeteci olarak selamlandı. "Keşke onun gibi birkaç kişi daha olsaydı" sözleri edilmeye başlandı. Herkes bu maskaralığa katıldı, herkes ortak oldu.

Entelektüellik Karşıtlığı

KADIN: Noam, Amerikan toplumunda genelde entelektüellik karşıtı güçlü bir hava olduğunu görüyorum.

"Entelektüellik karşıtı" bir hava var derken neyi kastediyorsunuz? İnsanlar, Henry Kissinger'ın Ulusal Güvenlik Danışmanı olmasına izin verilmemesi gerektiğini düşünüyor anlamına mı geliyor bu?

KADIN: Fikirlerle ilgilendiğiniz zaman hor görülüyorsunuz, böyle bir anlayış var. Örneğin ben geri döndüğümde, birlikte çalıştığım insanlara bütün bir hafta sonunu dış politika hakkında konuşan birini dinleyerek geçirdiğimi anlatsam pek hoş karşılamazlar.

Evet, çünkü para kazanıyor, spor programları izliyor veya benzeri bir şey yapıyor olmanız gerekirdi. Ama bakın, ben buna "entelektüellik karşıtlığı" demiyorum, bu açıkça apolitik olmaktır. Dünyada olup bitenlerle ilgilenmenin neresi özel olarak "entelektüel" ki? İşleyen sendikalarımız olsaydı işçi sınıfı dünyayla ilgileniyor olurdu. Aslında her yerde dünyada olup bitenlerle ilgilenen insanlar *var*. El Salvadorlu köylüler de dünyayla ilgilenirler; ama onlar "entelektüel" değillerdir.

Aslında bunlar komik kelimeler. Demek istediğim, kullanılış biçimleri komik: "Entelektüel" olmak denilen şeyin aklınızla iş yapmakla hemen hiç ilgisi yok: İkisi birbirinden farklı şeyler. Kanımca zanaatkârlıkla, otomobil tamirciliği ve benzeri işlerle uğraşan bir sürü insan muhtemelen üniversitelerdeki birçok insan kadar –hatta onlardan çok daha fazla– entelektüel iş yapıyor. Akademide "bilimsel" çalışma denen şeyin sadece büro işinden ibaret olduğu koskoca alanlar var. Büro işlerinin zihinsel açıdan bir otomobil motorunu tamir etmekten daha güç olduğunu sanmıyorum. Aslında bence tam tersi doğru. Büro işlerini *yapabilirim de* bir otomobil motorunu tamir etmeyi asla beceremem.

"Entelektüel" derken aklını kullanan insanları kastediyorsanız o zaman hemen söyleyeyim, bu insanlar toplumda her yerde karşımıza çıkar. Ama "entelektüel" derken özel bir sınıfa mensup, düşünce empoze etme ve iktidar sahipleri için düşünsel bir çerçeve oluşturma işiyle uğraşan, herkese neye inanmaları gerektiğini anlatan kişileri kastediyorsanız, evet, bu farklı bir şey. Bu insanlara "entelektüel" deniyor; ama aslında toplumun doktriner doğrularını desteklemekle görevli seküler rahiplere benziyorlar. Bu bağlamda halk entelektüel karşıtı *olmalı*, bence sağlıklı bir tepki bu.

Aslında ABD'yi Fransa'yla –veya Avrupa'nın diğer birçok ülkesiyle– karşılaştırdığımızda, ABD'de bana en sağlıklı görünen şeylerden biri de kesinlikle bu: Entelektüellere bu sıfatları nedeniyle çok az saygı duyuluyor. Bence de böyle olmalı zaten. Ortada saygı duyulacak ne var ki? Fransa'da entelektüel seçkinlerin bir parçasıysanız, öksürseniz *Le*

Monde'un ilk sayfasına haber olursunuz. Fransız entelektüel kültürünün bu kadar komik olmasının bir sebebi de bu. Hollywood'a benzer, her zaman kameraların karşısındasınızdır. Yan masadaki adama değil de size odaklansınlar diye sürekli yeni bir şeyler yapmanız gerekir. İnsanların sizinkiler kadar iyi fikirleri yoktur, bu yüzden ortaya çılgın fikirler atmanız gerekir. İşte entelektüeller de bu yüzden kendini beğenip şişinirler ve kibirle kurumlanırlar. Hatırlıyorum, Vietnam Savaşı sırasında savaşı protesto etmek için şu büyük uluslararası kampanyalardan biri düzenlenmişti. Birkaç kez birileriyle —diyelim ki Jean-Paul Sartre ile [Fransız filozof]— birlikte bazı metinleri imzalamam istendi. Birlikte imzaladık ve bu Fransa'da ilk sayfadan haber olurken, burada kimse bundan bahsetmedi bile. Fransızlara göre bu tam bir rezaletti. Bana göreyse haber olması korkunç bir şeydi, insanlar ne demeye bundan bahsediyorlardı? Biraz tanınmış iki kişinin bir araya gelip bir bildiriyi imzalaması neyi değiştirir ki? Bu neden özel olarak birilerini ilgilendirsin ki? Bu yüzden, Amerikalıların tepkisinin bu bağlamda daha sağlıklı olduğunu düşünüyorum.

KADIN: Ama bu hafta sonu bize bazı tezlerini destekleyen birkaç kitaptan bahsettiğini hatırlatmak istiyorum. Bu kitapları okumamış olsaydın, bu kadar çok şey bilemeyecektin.

Doğru, ama bu entelektüel hayatın bir yansıması değil, *ayrıcalığın* bir yansımasıdır. Gerçek şu ki, bir üniversitedeyseniz çok ayrıcalıklısınız demektir. İlkin, birçok kişinin dediğinin aksine, o kadar fazla çalışmanız gerekmez. Ve kendi çalışma hayatınızı denetleyebilirsiniz: Belki haftada seksen saat çalışmaya karar verirsiniz; ama bu seksen saatin hangi saatlerden oluşacağına siz karar verirsiniz. Çok büyük bir fark yaratır bu. Kendi işinizi denetlediğiniz birkaç alandan biridir. Bunun da ötesinde birçok kaynağınız vardır. Eğitim almışsınızdır, bir kütüphaneyi nasıl kullanacağınızı bilirsiniz; kitapların reklamlarını görürsünüz, böylece hangilerinin okumaya değer olduğunu bilirsiniz. Gizliliği kaldırılmış belgeler olduğunu bilirsiniz; çünkü okulda bir yerlerde öğrenmişsinizdir. Ve bunları nasıl bulacağınızı bilirsiniz; çünkü bir başvuru kitaplığını nasıl kullanacağınızı bilirsiniz. İşte bu yetenek ve ayrıcalıklar toplamı çok fazla bilgiye ulaşmanızı sağlar. Fakat bunların "entelektüel" olmakla bir alakası yoktur: Üniversitelerde bütün bu imkânlara sahip olan ve bunları kullanan bir sürü insan var ve bu insanlar büro işi yapıyorlar. Bu da olabilir. Gizliliği kaldırılmış belgeleri alıp kopyalayabilir, karşılaştırabilir ve başka şeyleri referans gösteren bazı dipnotlar hakkında not düşebilirsiniz. Aslında, bu alanlardaki bilimsel faaliyetin büyük bölümü bundan ibarettir. Ara sıra monografilere bir göz atın —insanların kafasında en ufak bir düşünce olmadığını görürsünüz. Bence üniversitelerin birçok bölümünde, otomobilimdeki sorunun ne olduğunu bulmak kadar —ki bu yaratıcılık gerektirir— sahici bir entelektüel faaliyet yürütülmüyor.

KADIN: Tamam, otomobil tamircisinin entelektüel olduğunu kabul edelim. Ama diğer yandan kitaplarla doğru bir biçimde ilgilenen ve büro işleri yapmayan

insanların da entelektüel olduğunu kabul etmemiz gerekir diye düşünüyorum.

"Entelektüel" derken sadece akıllarını kullanan insanları kastediyorsanız, o zaman tamam. Bu bakımdan, halkın entelektüel karşıtı *olduğunu* düşünmüyorum. Örneğin, arabanızı kasabanızda sorunun ne olduğunu tespit edebilecek tek kişi olan gerçekten işinin ehli bir tamirciye götürürseniz –bu adamların sezgileri vardır, halbuki araba üretiminde çalışan adamlar bunu asla yapamazlar– arabaya şöyle bir bakıp parçalarını sökmeye başlar.

KADIN: Ya da kadınlar...

Ya da kadın, ya da her neyse, bu kişiyi hor görmezsiniz. Hiç kimse bu kişiyi hor görmez. Onlara hayran olursunuz.

KADIN: Ama insanlar kitap okuyanları hor görüyorlar.

Ama bakın, bu adam da kitap okumuş olabilir, belki de kullanma kılavuzunu okumuştur. Bu kullanma kılavuzlarını okumak çok da kolay değildir, aslında bence birçok akademik kitabı okumaktan daha zordur.

Uyuşmazlık yaratmaya çalışmıyorum, sadece olaya biraz daha farklı bakmamız gerektiğini düşünüyorum. Entelektüel *iş* denilen bir şey vardır, bunu birçok insan yapar. Bir de "entelektüel *hayat*" denilen bir şey vardır ki, bu ille de düşünmeyi gerektirmeyen özel bir meslektir. Aslında, çok fazla düşünmezseniz sizin için daha iyi olur. Saygı duyulan bir entelektüel olmak derken işte *bunu* kastediyoruz. İnsanlar da bunu hor görmekte haklılar, çünkü hiçbir özelliği yoktur. Çok ilgi çekici olmayan ve genellikle de çok iyi icra edilmeyen bir meslektir.

Bana göre bir toplumda böyle ayrımların olması yanlıştır. Benim ilk gençliğim, insanların resmi eğitim almadıkları ve işçi oldukları bir Yahudi işçi sınıfı çevresinde geçti. İnsanlar tezgâhtar, kadın terzi veya buna benzer bir şeyler olabiliyorlardı; ama yine de hayli okuryazar kişilerdi. Örneğin ben bu insanlara rahatlıkla entelektüel derdim. Onlar genellikle bahsedilen türden "entelektüeller" değillerdi; ama çok kitap okurlardı, olaylar hakkında düşünür ve tartışırlardı. Bir terzi olup da bunları yapamamanız için bir neden göremiyorum.

Seyirlik Sporlar

KADIN: Sporun insanları depolitize etmek gibi bir toplumsal rolü var. biraz bundan bahseder misiniz? Bana bu, insanların genellikle kabul ettiğinden daha önemli görünüyor.

İlginç bir konu, aslında bu konuda kişisel olarak o kadar çok bilgim yok. Fakat bu fenomene dışarıdan bakacak olursak, profesyonel sporların ve katılımcı olmayan sporların genellikle çok önemli bir rol oynadıkları açık. En azından insanların müthiş bir dikkat harcamasına neden olduklarına kuşku yok.

Aslında benim otomobil kullanırken telefonla katılabileceğiniz şu radyo programlarını dinleme alışkanlığım var. Sporla ilgili olanları dinlemek de hayli ilginç oluyor. Spor muhabirlerini ya da bazı uzmanları bir araya getiriyorlar, sonra insanlar telefonla bağlanıp bunlarla tartışıyor. Her şeyden önce, dinleyiciler belli ki bu işe çok zaman harcıyor. Ama daha da ilginç olanı, arayanlar bu konularda çok uzmanlar, her şey hakkında ayrıntılı bilgilere sahipler ve hayli karmaşık tartışmalar yürütüyorlar. İlginçtir, uzmanlardan hiç çekinmiyorlar –ki bu biraz alışılmadık bir şey. Bakın, toplumun birçok kesiminde uzmanların görüşlerine uymanız teşvik edilir; hepimiz uzmanların görüşlerini gereğinden fazla dikkate alırız. Fakat öyle görünüyor ki insanlar bu alanda uzmanlarla bu tür bir ilişki kurmuyor. Boston Celtics'in koçuyla tartışmaktan, ona ne yapması gerektiğini söylemekten ve onunla büyük tartışmalara girmekten çok mutlu oluyorlar. Göründüğü kadarıyla insanlar bu alanda bir şekilde kendilerine epeyce güveniyor ve çok şey biliyorlar. Ve açık ki, insanlar spor karşılaşmalarına büyük bir zihinsel enerji harcıyorlar.

Aslında bazı açılardan bu bana yazılı olmayan, teknolojinin gelişmediği kültürleri, "ilkel" denilen kültürleri hatırlatıyor. Örneğin bu kültürlerde çok gelişkin akrabalık sistemleri vardır. Bazı antropologlar bu akrabalık sistemlerinin ensest tabularıyla ve buna benzer şeylerle ilişkili olduğuna inanıyor. Ama ben pek ihtimal vermiyorum; çünkü herhangi bir işlevsel yararın *çok ötesinde* bir gelişkinliğe sahipler. Bu sistemlerin yapılarına baktığınızda bir tür matematiğe benzediklerini görürsünüz. Sanki insanlar matematik problemleri çözmek istiyorlarmış da, hesaplama yöntemleri ve aritmetik olmadığından bu problemlerle başka yapılar kullanarak uğraşıyorlarmış gibi duruyor. Herkesin dahil olduğu yapılardan birisi de akrabalık ilişkileridir; dolayısıyla bu ilişkiler etrafında kendi karmaşık yapılarınızı kuruyorsunuz ve uzmanlar, teoriler vs. geliştiriyorsunuz. Yazılı olmayan kültürlerde zaman zaman karşınıza çıkan bir başka şey de olağanüstü dil sistemleri geliştirmiş olmalarıdır: Dil konusunda muazzam bir gelişkinlik vardır ve insanlar dille türlü türlü oyunlar oynar. Örneğin, bu kültürlerde ergenlik ritüelleri vardır; yetişkinliğe kabul edilmek için aynı dönemden geçen insanlar kendi dillerini geliştirirler. Geliştirdikleri bu dil, genellikle asıl dilin biraz değiştirilmiş bir halidir; ama epeyce karmaşık zihinsel işlemlerle aslından ayrılır. Bu dil, hayatlarının geri kalan kısmında başkalarının değil onu geliştiren insanların dili olur artık. İşte bütün bunlara bakınca, insanların bir biçimde zekâlarını kullanmak istedikleri izlenimi ediniyorsunuz. Teknolojiniz ya da benzer şeyleriniz yoksa, siz de başka şeyler yapıyorsunuz.

Evet, bizim toplumumuzda zekâmızı kullanabileceğimiz siyaset gibi şeyler var. Ama insanlar bu alanlara gerçekten ciddi bir şekilde katılamıyor. Bu yüzden de spor gibi başka şeylere kafa yoruyorlar. İtaatkâr olmak için eğitilmişsiniz, ilginç bir işiniz yok, etrafta uğraşabileceğiniz yaratıcı bir iş yok; diğer yandan kültürel ortamda genellikle oldukça bayağı şeylerin pasif bir gözlemcisi durumundasınız; siyasi ve sosyal hayatı hiçbir şekilde değiştiremiyorsunuz, bunların denetimi zenginlerin elinde. O zaman geriye ne kaldı? Geriye kalan şeylerden biri spordur. Dolayısıyla zekânızın ve düşüncenizin büyük bir kısmını bu alanda kullanıyor ve özgüveninizi burada oluşturmaya çalışıyorsunuz. Kanımca sporun genel olarak toplumdaki temel işlevlerinden biri de, insanları meşgul etmesi ve onları gerçekten önemli şeylere katılmaktan alıkoyması. Aslında, bence seyirlik sporların egemen kurumlarca bu denli desteklenmesinin nedenlerinden biri de bu.

Seyirlik sporların başka faydalı işlevleri de vardır. Öncelikle insanlarda şovenizm duygusu yaratmanın mükemmel bir yoludur. Hayatın erken evrelerinde tümüyle irrasyonel olan bu tür bağlılık duyguları geliştirirsiniz, sonra bunlar kolayca başka alanlara aktarılır. Çok iyi hatırlıyorum, lisedeyken birdenbire kafamda bir şimsek çakmıştı ve kendi kendime sormuştum: Lise futbol takımının kazanması beni neden ilgilendiriyor ki? Takımdaki kimseyi tanımıyorum. Onlar da beni tanımıyorlar. Karşılaşırsak ne diyeceğimi bilmiyorum. Neden ilgileneyim ki? Takım kazandığında neden bu kadar heyecanlanıyorum ya da kaybettiğinde neden bu kadar üzülüyorum? Ve bu doğrudur, gerçekten de böyle duygular yaşarsınız. Daha küçücük bir çocukken size Philadelphia Phillies'i —benim okulumun takımı— dert etmeniz gerektiği öğretilmiştir. Aslında, özgüven eksikliği ya da buna benzer bir şeyden kaynaklanan psikolojik bir fenomen açıkça benim yaşlarımda Philadelphia'da büyüyen çocukları etkilemiştir. Çünkü Philadelphia'nın bütün spor takımları hep en son sıradaydı ve bu durumda egonuza darbe yemiş gibi oluyordunuz, insanlar durmadan size üstünlük taslıyordu.

Ama asıl mesele şu ki, anlamsız bir cemaate karşı geliştirilen bu irrasyonel bağlılık duygusu iktidara boyun eğme ve şovenizm yolunda bir eğitimdir. Öyle ya, oturmuş gladyatörlere bakıyorsun, muhtemelen senin yapamayacağın şeyleri yapan insanlara bakıyorsun. Sırıkla beş metre atlayamazsın ya da bu insanların yaptığı bütün bu çılgınca şeyleri yapamazsın. Ama senden bu modele öykünmen beklenir. Onlar senin hedeflerin için savaşan gladyatörlerdir, bu yüzden tezahürat yapman, karşı takımın kaptanı enkaza dönmüş halde sedyeyle sahanın dışına taşındığında sevinmen gerekir. İşte bütün bunlar insan psikolojisinin son derece antisosyal yönlerini geliştiriyor. Demek istediğim, bu antisosyal özellikler insanda zaten vardır; buna hiç kuşku yok. Ama seyirlik sporlar insanın bu yönlerini belirgin hale getiriyor, abartıyor ve ortaya çıkarıyor: İrrasyonel bir rekabet, iktidar sistemlerine beslenen irrasyonel bir bağlılık

ve çok berbat değerlerin pasif bir biçimde kabullenilmesi gerçekten bu sonucu doğuruyor. Aslında insan zekâsının büyük bir bölümünü meşgul etmesinin ve insanları başka şeylerden uzak tutmasının yanı sıra, seyirlik sporlar otoriter davranışlara çok temel bir şekilde katkıda bulunuyor. Bu bağlamda insanlar üzerinde daha büyük bir etki yaratan başka bir şey düşünemiyorum.

Dolayısıyla eğer bu fenomenin tamamına bakacak olursak, kanımca seyirlik sporlar oldukça önemli bir toplumsal rol oynuyor. Seyirlik sporun böyle bir etkiye sahip yegâne şey olduğunu söylemiyorum. Melodram dizileri de aynı etkiyi başka bir alanda üretiyor; onlar da insanlara başka tür bir pasiflik ve gariplik öğretiyor. Aslında bütün alanları kapsayan ciddi bir medya eleştirisi yapmak istiyorsanız, sonuçta bu tür şeylerin medyanın büyük bir bölümünü işgal ettiğini dikkate almalısınız. Medyanın büyük bölümü siyasi düşüncelere sahip insanlar için El Salvador'la ilgili haberleri biçimlendirmekle uğraşmıyor, toplumun dikkatini gerçekten önemli şeylerden uzaklaştırmaya çalışıyor. Ed Herman ve benim medya üzerine yaptığımız çalışmanın gerçekten de eksik bıraktığı yönlerden birisi budur —bu konuda fazla bir şey söylemiyoruz. Ama bu tür diziler ve programlar, doktrin aşılama ve propaganda sisteminin başlıca bileşenlerinden biridir ve daha yakından incelenmeye değer. Neil Postman ve başkaları bu konularda yazıp çizmişlerdi. Ben bu programlara daha fazla bir şeyler söyleyecek kadar aşina değilim.[69]

Batı Avrupa'da Aktivizm ve Kanada

ERKEK: Profesör Chomsky, Batı Avrupa'dan öğrenmemiz gereken aktivizm dersleri var mı merak ediyorum. Siyasi örgütlenme ve stratejiler konusunda bizden çok ileridelermiş gibi görünüyor.

Hayır, buna katılmıyorum —biz her zaman her yerde bir kurtarıcı arıyoruz, ama öyle biri yok. Demek istediğim, ABD'de gelişen, ama Batı Avrupa'da henüz gelişmemiş olan birçok şey var. Örneğin buradaki halk hareketleri birçok bakımdan Avrupa'daki hareketlerden daha sağlıklı. Avrupa'daki hareketler çok fazla ideoloji yüklü: Onların "metinler"i ve "teoriler"i var, bizim yok. Olmadığı için de şanslıyız. Burada yıllar içinde gerçekten çok başarılı örgütlenmelere gidildi.

ERKEK: Ama oralarda kitlesel gösteriler yapılıyor.

Evet, ama biz de kitlesel gösteriler yapıyoruz, daha birkaç gün önce Washington'da bir gösteri vardı [kürtaj hakkını desteklemek için]. Bu işlerin nasıl yapılacağını biliyoruz, çok da zor değil. Neyin nasıl yapılacağı sır değil: Benim bildiğim kadarıyla aktarılacak çok az ders var. Bakın insanlar ABD'de oldukça başarılı örgütlenmelerde yer aldılar:

Yurttaşlık Hakları Hareketi, savaş karşıtı hareket, çevreci hareketi, feminist hareket, tüm bunlar oldukça başarılı gelişmelerdi.

ERKEK: Peki o zaman, Batı Avrupa'daki refah ve sosyal güvenlik politikalarına ne demeli?

Doğru, Avrupa'da bizde olmayan birçok sosyal güvenlik programı var. Ama Kanada'da da öyle, Avrupa'ya kadar gitmemize gerek yok. Örneğin Kanada'da gayet iyi işleyen bir kamu sağlık sigortası programı var. ABD'de böyle bir program yok. Ama bakın bu durum, ABD'de özel sermayenin aşırı derecede güçlü olmasıyla ve işçi sınıfı çok dağınık ve güçsüzken kapitalist sınıfın olağanüstü derecede yüksek sınıf bilincine sahip olmasıyla ilgili bir şey. Bu nedenle, başka sanayi toplumlarında bugün gayet doğal karşılanan birçok şey ABD'de yok. Örneğin evsiz sayısı daha yüksek ve sağlık hizmetleri daha geri.

Şimdi durumun böyle olmasına yol açan ABD'ye özgü tarihsel özellikleri inceleyebiliriz ve bu yapılmaya da değer bir çalışmadır. Yine de bu tür sosyal güvenlik programlarını nasıl uygulayabileceğimiz çok büyük bir sır değil. Oldukça rasyonel bir ulusal sağlık hizmeti programının nasıl bir şey olması gerektiğini anlamak istiyorsanız çok da uzağa gitmeye gerek yok. Hemen sınırın öte tarafı iyi bir başlangıç noktası olabilir.

ERKEK: Kanada'da neden böyle sosyal güvenlik programları uygulanabiliyor peki?

Bu konuda dönüp tarihe bakmamız gerekiyor. Kanada'nın tarihiyle ABD tarihi arasındaki farklar nelerdi? Farklı birçok nokta var. Örneğin bu farklılıklardan biri Amerikan Devrimi'yle ilgilidir: Amerikan Devrimi sırasında çok sayıda insan Kanada'ya kaçtı. Bu insanların çoğu kolonilerde hâkim olan doktriner ve bağnaz ortamdan hoşlanmadıkları için kaçtılar. Amerikan Devrimi sırasında kaçanların genel nüfusa oranı yaklaşık yüzde 4'tü. Muhtemelen bu oran, Vietnam Savaşı'ndan sonra ülkelerini terk eden Vietnamlıların genel nüfusa oranını aşıyordu. Bir de şunu unutmayalım: Bu insanlar dünyanın en zengin yerlerinden birini terk ediyorlardı. Kışın ortasından dehşet içinde Boston Limanı'ndan gemilere doluşup Nova Scotia'ya kaçtılar ve buradaki çılgınlıklardan kurtulmak isterken gittikleri yerlerde karda donup ölen pek çok insan oldu. İki buçuk milyonluk nüfus içinde bu insanların sayısının aşağı yukarı yüz bine yakın olduğu sanılıyor —yani nüfusun önemli bir kısmını oluşturuyorlardı. Aralarında, savaşı kolonilerdeki yerleşimciler kazanırsa cezalandırılacaklarını bilen siyahlar ve Amerikan yerlileri gibi gruplar da vardı.[70] Ve haklıydılar: Amerikan yerlileri için sonuç soykırım, siyahlar için de kölelik oldu.

Aslında Kanada'ya akan ve Kanada ile ABD arasında farklılıklar oluşmasına katkıda bulunan tek büyük göç dalgası bu değildi. Yüzyılın sonunda Popülist Hareket'in çök-

mesinden sonra ABD'nin Ortabatı kesiminden gelen büyük bir göç dalgası daha oldu (Popülistler 1880'lerdeki çiftçi protestoları sırasında şekillenen ve 1896'dan sonra dağılan siyasi bir hareketti). Popülistler ABD'deki geniş ölçekli popüler demokratik hareketlerin son dalgasıydı ve asıl merkezleri ABD'nin Ortabatı kesimleriydi. Buralarda Kansaslı radikal çiftçiler ve benzeri gruplar yaşıyordu. Sonunda bu hareketler yenilip Popülist Parti dağılınca, bu insanların çoğu ülkeyi terk etti. Tam rakamları bilmiyorum; ama birçok kişi Kanada'ya gitti. Bu insanlar bu göç dalgasından sonra gelişen Kanada'daki sosyal demokrat hareketin temelini oluşturdu. Kanada'daki birçok sosyal refah programının kabul ettirilmesini de sosyal demokrat hareket sağladı.[71]

Bunların dışında, Kanada'yı farklı kılan başka birçok şey daha var. Örneğin ABD her zaman çok daha gelişmiş bir kapitalist ülke olmuştur; iki ülke arasında bu açıdan çok büyük fark vardır. Modern anlamda şirketler bir Amerikan icadıdır ve Sanayi Devrimi'nin başlangıcından bu yana Amerika'daki şirketler Kanada'daki eşdeğerlerinden her zaman çok daha güçlü olmuştur. Kanada, Amerika'dan daha zengin bir ülkeydi ve biz sürekli Kanada'yı işgal etmeye çalıştık. Kanada'da yerleşimler Amerika'ya göre daha seyrektir ve nüfus yoğunluğu da daha azdır. *Kanada, Britanya İmparatorluğu'nun bir parçasıydı;* örneğin Quebec gibi yerlerde Fransız-İngiliz ayrımı yaşanıyor.

Dolayısıyla bu iki ülke arasında gerek tarihsel gerekse başka birçok farklılık var. Bence bu soru daha yakından incelenmeyi hak ediyor. Ama iki ülkenin de avantajlı ve dezavantajlı olduğu noktalar var. Örneğin ABD'de birçok önemli kazanım elde edildi ve bu kazanımlar diğer ülkeler için bir model oluşturuyor. Örgütlenmeye gelince... Örgütlenmeyi burada görece daha özgürce ve doğrudan devlet baskısı korkusu olmadan yapabilirsiniz. Dolayısıyla her yerden öğrenebileceğiniz bir şeyler var: Nikaragua'dan da pek çok şey öğrenebilirsiniz, Vietnam'dan da, Batı Avrupa'dan da; tabii Kanada'dan da bir şeyler öğrenebilirsiniz. Ama kurtuluşu başka bir yerde arıyorsanız, bilin ki öyle bir şey yok; boşuna aramayın, bulamazsınız.

Yanılsamalardan Kurtulmak

KADIN: Noam, genel olarak, sence sıradan insanlar dünya hakkında besledikleri yanılsamalardan kurtulmaya çalışmak için ne yapabilirler; buna başlamak için nasıl bir yol izleyebilirler?

Odanızda bir köşeye çekilip yanılsamalardan kurtulamazsınız —çok az insan bunu yapabilir. Demek istediğim, bazı insanlar bunu yapabilir; ama çoğu kişi yapamaz. Genellikle aslında ne düşündüğünüzü diğer insanlarla etkileşime girdiğinizde öğrenirsiniz, aksi takdirde ne düşündüğünüzü bilemezsiniz. Bir şeyler duyarsınız, duydukları-

nızı belki kabul edersiniz, belki de çok önemsemezsiniz, böyle olur... Bir konuya ilgi duyduğunuz için bir şeyler öğrenirsiniz. Konu toplumsal dünya olduğu zaman beslediğiniz ilgi, genellikle en azından dünyayı değiştirmeye çalışmayı da içerir ya da *içermelidir.* Zaten bu bağlamda bir şeyler öğrenirsiniz. Bazı fikirleri deneyerek, verilen tepkileri dinleyerek, o konuda başka insanların sözlerine kulak vererek, programlar oluşturup bunları sürdürmeye çalışarak ve nerede aksadıklarını tespit edip deneyimler kazanarak bir şeyler öğrenirsiniz.

Yanılsamalardan kurtulmak örgütlenmenin ve harekete geçmenin bir parçasıdır. Bir seminerde ya da odanızda yaptığınız bir şey değildir. Buralarda *yapamazsınız* demiyorum. Yalnızca farklı türde bir faaliyet olduğunu anlatmaya çalışıyorum. Örneğin klasik Yunan hakkında bazı yanılsamalarınız varsa, bunlardan kütüphanede çalışarak kurtulabilirsiniz – en azından bir yere kadar. Fakat yaşayan, süregiden, sürekli olarak değişen ve sizin yalnızca küçük bir kısmını görebildiğiniz toplumsal bir süreç hakkındaki yanılsamalarınızdan kurtulmaya çalışıyorsanız, bunu yapmanın yolu gerçekten bu değildir. Bunu diğer insanlarla etkileşime girerek, bir ilgi, kararlılık ve aktivizm örgütleyen bir cemaatte çalışarak yapabilirsiniz.

ERKEK: İçinde bulunduğum cemaatte bir toplantı düzenlemiş ve bizim bu hafta sonu tartıştıklarımıza benzer şeyler üzerine konuşması için birilerini davet etmiş olsaydım, muhtemelen çok az insan katılırdı.

Tamam, bunda bir sorun yok. Bakın, 60'larda barış hareketi on milyonlarca insanı kapsayan çok büyük ve kitlesel bir hareket haline geldi. Ama tam da sizin söylediğiniz şeyleri yaparak, yani gelip konuşma yapsınlar diye birilerini oturma odalarına davet ederek başlamıştı. Çok iyi hatırlıyorum; çünkü ben de birkaç yıl boyunca bu tür davetlere katılmıştım. O zamandan beri dünya korkunç bir değişim geçirdi. Bugün en az iki yıllık önceden belirlenmiş bir programım var; büyük ve bilgili dinleyici topluluklarına konuşuyorum. Bunlar, konular hakkında kafa yoran aktif insanlar ve ben de onlardan bir şeyler öğreniyorum. Ama beni linç etmeye hazır iki üç komşunun toplandığı bir eve davet edildiğim ya da beni öldürmek isteyen iki kişinin, toplantının organizatörünün ve ne yapacağını bilmez bir halde ortalıkta dolaşan bir kişinin daha olduğu, yani topu topu dört kişinin bulunduğu bir kilise toplantısında konuşma yaptığım günler de çok eski değil. Bu çok da uzun zaman önce değildi, 1964 yılından söz ediyorum. Geniş ölçekli toplumsal değişim gibi başka konulardan bahsetmeye kalktığınızda ise bu açıdan durum hâlâ 1964'tekinden farksız. Ama bazı şeyler değişebilir, hatta bazen çok hızlı değişir.

ABD'deki Yurttaşlık Hakları Hareketi'ne bakalım. On yılda çok büyük bir değişim oldu. Ya da birçoğunuzun dahil olduğu feminist harekete bakalım; çok hızlı değişimler

yaşandı. Neredeyse bir hiçten, vakitlerini pul yalamakla geçiren kadınların yer aldığı, sürekli şikâyet eden küçük aktivist gruplardan birkaç yıl içinde bütün ülkeyi saran bir harekete dönüştü. Zaman doğruysa olaylar hızla gelişir. Bir zemin olmadan gelişme de olmaz, bazı şeylerin uzun zamandır gerçekleşiyor olması gerekir. Gelişmeler ancak bundan sonra, doğru zamanda kristalleşir ve genellikle de çok önemli hale gelir.

KADIN: İçinde bulunduğum cemaatte siyasi nitelikli birçok çalışma yapıyorum; ama bir süre sonra kendimi dininden dönmüş birine vaaz veriyormuş gibi hissediyorum. İnsanda büyük hayal kırıklığı yaratıyor.

Kesinlikle öyle. Aktivistlik büyük hayal kırıklığı yaratan bir şeydir. Yine de kazanımlar elde edersiniz: Bir iki kişi getirirsiniz, onlar bir şeyler yapmaya başlar ve bu faaliyet er ya da geç geniş ölçekli değişimlere yol açabilir. Bunu biliyoruz.

Sözgelimi eski Amerikan Komünist Partisi'ne istediğiniz eleştiriyi yöneltebilirsiniz; Stalinist diyebilir, başka bir şey söyleyebilirsiniz. Ama şu bir gerçek ki, *bu partinin çok* güçlü bazı yönleri vardı. Her şeyden önce *kendini bu işe* adamış bir sürü insan vardı. Teksir makinesini çalıştıracak birine ihtiyaç duyduğunuzda hemen gelip yardım ederlerdi; çünkü bir şeyler başarmanın ancak böyle mümkün olacağına inanıyorlardı. Çalışmak istiyorlardı. Kendi cemaatlerinde hayatlarını iyileştirmek ve yardım etmek istedikleri başka insanlarla birlikte değişim için çalışırlardı. Unutmayalım ki, yurttaşlık hakları için *o insanlar* mücadele veriyordu ve o günlerde bunun şakaya gelir yanı yoktu. O zamanlar, yurttaşlık hakları için mücadele ederken büyük bir yürüyüş düzenleyip Selma'ya* gitmiyordunuz. Güney'de kolayca öldürülebileceğiniz bir yerlerde tek başınıza uğraşmak zorundaydınız. Bunu da çoğunlukla Amerikan Komünist Partisi yapıyordu. Komünist Parti'ye çamur atan herkesin bunları hatırlaması gerekir.

Ayrıca şunu da unutmayalım ki, dünyada tanık olduğumuz onca yıkım, insanlar sürekli örgütlendiği, ilerleme gösterdiği, pek çok şeyi kendileri denetlemeye çalıştığı ve baskıya karşı mücadele ettiği için gerçekleşiyor. Orta Amerika'da 1980'ler boyunca devam eden bütün bu zalimlikler aslında *gelişme* olmasının işaretidir. Hemen hemen 1970'lerin sonlarına kadar burada hiç kimse Orta Amerika hakkında tek bir yorumda bile bulunmuyordu. Neden? Çünkü *tamamen* kontrol altındaydı, *tam* bir zalimlik vardı ve kimse karşı koymuyordu; dolayısıyla burada hiç kimse bu meseleye en ufak bir ilgi göstermedi. Orta Amerika, ancak 1980'lerde bir mesele haline geldi; çünkü çok başarılı örgütlenmeler gerçekleşmişti: Nikaragua'daki Somoza rejimini *yıkmışlardı*, El Salvador ve Guatemala'da ilk kez büyük köylü sendikaları kurulmuştu; son derece etkili örgütlenmeler oluşmuştu. Sonra ölüm mangaları ve ABD'li eğitmenler devreye

* ABD'de Alabama eyaletindeki Selma şehri, 1965'lerde Yurttaşlık Hakları Hareketi'nin etkin olduğu merkezlerden birisiydi. —y.h.n.

girdiler ve senin, benim gibi insanlar Orta Amerika'daki katliamları vergilerimizle finanse etmek zorunda kaldık. Ama yine de her şeyin kökünü kazıyamadılar. Guatemala'da onca teröre rağmen —soykırım bile diyebilirsiniz— işçi sınıfı sendikaları yeniden kuruluyor. Daha da önemlisi, bu aktivizm 1980'lerde ABD'de Orta Amerika'daki insanlarla çok yapıcı şekilde etkileşime giren bir dayanışma hareketinin doğmasına yol açtı. Bu son derece önemli ve çarpıcı bir değişimdir. Eğer hükümetlerin bir şeyler yapmaya güçlerinin veya isteklerinin olup olmadığından söz ediyorsak, elbette ki manzara hiç de iç açıcı değil. Ama çevrenize şöyle bir bakın, başka bir dolu şey oluyor ve işte bunları *siz* yapıyorsunuz.

4

SÖYLEŞİ

10 Nisan 1990'da Fort Collins, Colorado'da yapılan tartışmalara dayanmaktadır.

Totaliter Hava

ERKEK: Son zamanlarda muhaliflер tarafından yazılmış ve medyayı eleştiren kitapların sayısı bir hayli arttı—sizin ve Ed Herman'ın, Ben Bagdikian'ın, Michael Parenti'nin ve Mark Hertsgaard'ın kitapları var. Fakat Alexander Cockburn'ün birkaç gün önce söylediğine göre "hâlâ Time/Warner yönetiminde bir milletiz." Böyle geniş bir literatür olmasına rağmen yapıda hiçbir gedik açılmıyor.[1]

Yapının neresinde gedik açılmasını bekliyorsunuz ki? Bin tane kitap olduğunu varsayalım: Bu Time & Warner Communications'ın bir holding olduğu gerçeğini değiştirecek miydi? Tüm bu literatür *herhangi* bir örgütsel biçimle bağlantılı değil; bunu söylerken beş kişiden bahsetmiyorum, medyanın şirketleşmiş yapısının altını oymaya çalışan toplumsal bir örgütlenmeden bahsediyorum. Bütün bu çalışmalar yalnızca kendilerini propaganda sistemine karşı daha iyi koruyabilmeleri için insanları eğitmek adına gösterilen bir çabadır. Bence *o noktada* da belli bir sonuç alındığı söylenebilir: Birçok insan propaganda karşısında daha önce olmadığı kadar hazırlıklı hale geldi. Ama bu kitapların hiçbiri doğrudan şirketlerin hâkimiyetindeki yapıyı değiştirme yönünde bir girişim olarak düşünülmemeli. Bu kitapların bir tanesinde bile bu konuda bir *öneri* yoktur. Ben Bagdikian'ın kitabını veya Ed ve benim kitabımın birinci bölümünü düşünün: Şirket kapitalizmini nasıl *değiştirebileceğimize* dair bir şey önermezler, bu tamamen ayrı bir meseledir. Sadece şirket kapitalizmi var olduğu sürece medyanın da bu şekilde var olmaya devam edeceğini söylerler.

KADIN: Yakın dönemde Orta Amerika'da olanlar hakkında yazacak mısınız? [Sandinista Partisi'nin ABD destekli aday Violeta Chamorro karşısında yenilgiye uğradığı 1990 Nikaragua seçimleri hakkında yazmayı düşünüyor musunuz?

Yazacağım; ama seçimler hakkında değil, ABD'nin seçimler karşısındaki *tepkisi* hakkında.[2] Nikaragua hakkında *Nikaragualılar* yazmalı, ben ABD hakkında yazıyorum.

Fakat burada medyanın tepkisi oldukça şaşırtıcıydı. En dikkate değer tarafı, bir ittifakın oluşmasıydı. Bütün ana-akım yelpaze kesinlikle tek ses oldu: Anthony Lewis ve Mary McGrory'den George Will ve sağ kanattaki öteki çılgınlara dek kim varsa hepsi aynı tavrı gösterdi. Aslında sözde "liberaller" ve "muhafazakârlar" arasındaki tek fark şuydu: Liberaller Nikaragua halkının kafalarına dayanmış bir silahla oy kullandıkları gerçeğine dikkat çeker ve *sonra* "seçim özgür ve adildi, baskı yoktu, bir demokrasi mucizesiydi" derken; muhafazakârlar insanların kafalarına dayanmış bir silahla oy verdiklerini söyleme zahmetine de girmiyor, bunun bir demokrasi mucizesi olduğunu söylemekle yetiniyorlardı.[3]

Bazı şeyler komikti. Örneğin, *New York Times*'ta David Shipler adında liberal bir gazetecinin yazdığı bir köşe yazısı vardı. "Evet, ambargo onları mahvediyor, kontralar onları öldürüyor ve bizim adayımıza oy vermezlerse ambargoya devam edeceğimizi biliyorlar" diyordu. Yazının başlığı işe şöyleydi: "ABD'nin Adil Oyunu Zafer Kazandı."[4] Fazlasıyla liberal bir gazete olan *Boston Globe* —ana-akımdaki en uç noktadır— şöyle bir manşet atmıştı: "Hepimiz Chamorro'yu Destekliyoruz." Tema uygundu; şimdi Nikaragualıları seven herkes, bizim yıllardır yaptığımız gibi, Chamorro'yu desteklemek zorunda.[5] Evet, diyelim ki 1964'te Goldwater başkanlık yarışını ikiye bir oy oranıyla kaybettikten sonra, birisinin çıkıp "şimdi Goldwater'a oy veren herkes Johnson'ı desteklemeli'" dediğini düşünebiliyor musunuz? Böyle bir şey, ancak Stalinist Rusya'da olur. Demokraside "lideri desteklemezsin" —ne yapmak istiyorsan onu yaparsın. Ama *der Führer*'in arkasında toplanmak gerektiği fikri Amerikan liberal basınında pek makbul.

Medyanın kendisi bile ittifakın farkına vardı ve bu ilginç bir şey. Örneğin, *New York Times*'ta Elaine Sciolino'nun ABD'deki tepkileri incelediği yazısının başlığı şöyleydi: "Amerikalılar Neşede Birleşmiş, Ama İzlenecek Politikada Bölünmüş Durumda."[6] Politikadaki bölünmüşlük de aslında böyle harika bir sonucun kimin hanesine yazılacağı meselesinden kaynaklanıyor. Liberal/muhafazakâr ayrışması da "kontraların faydası mı oldu, zararı mı oldu?" tartışması etrafında gerçekleşiyor. Bunu El Salvador'da yapıldığı biçimde yapmak mı daha iyi olurdu; yani derileri yüzülmüş ve kanlar içinde ölmekte olan kadınları ağaçlarda asılı bırakarak, kafaları koparılmış binlerce cesedi herkesin görmesi için yol kenarlarına terk ederek vs. Yoksa, örneğin bir güvercin olan Senatör Alan Cranston'ın 1986'da önerdiği gibi, Nikaragualıları ekonomik baskılar ve başka yollarla "kendi sularında çürümeye" mi bırakmalıydık?[7] Aslında bu konuda sağ kanat haklı: Kontraların açıkça yardımı dokundu. Fakat herkesin sonuç konusunda "Neşede Birleşmiş" olduğu düşüncesi tamamen meşru sayıldı. Başka bir deyişle, biz aslında su katılmamış totaliterleriz. Herkes birleşmiş durumda, komutla rap rap yürüyoruz, muhalif tek bir görüşe bile izin verilmiyor. "Neşede Birleşmiş" gibi tabirlere

belki Kuzey Kore basınında rastlayabilirsiniz. Ama ilginçtir, Amerikalı seçkinler adanmış totaliterler olmakla *övünüyorlar;* gerçekten böyle olmamız *gerektiğini* düşünüyorlar. Herkesin aynı fikirde olduğu dünyanın en berbat totaliter kültürü biz *olmalıyız* diye düşünülüyor.

Bakın herkes, on yaşında bir çocuk bile devasa bir süper gücün "oyunuzu bizim adayımıza verin ya da açlıktan ölün" dediği koşullarda yapılan bir seçimin özgür olmadığını anlayabilir. Hayal edemediğimiz bir süper güç "bizim adayımıza oy vermezseniz sizi Etiyopya'ya çevririz" diyerek bizi tehdit etse ve buradaki insanlar da onun adayına oy verseler, bunun özgür bir seçim olduğunu söylemek için delirmiş bir nazi filan olmanız gerekir. Ama ABD'de *herkes* böyle diyor –hepimiz "Neşede Birleşmiş"iz. ABD'ye dair ilginç bir olgu bu: Totaliter kültürün aslında ne kadar derinlere işlediğini gösteriyor. Gerçekte iyi yönetilen totaliter bir devlette bile buna benzer bir şey yapmak çok zordur; ama burada kimse farkına bile varmadan böyle şeyler olabiliyor; çünkü çok derinlere kök salmış. Demokrasinin ne anlama geldiğinin sadece *hatırlarda* kaldığı bir ülkede bile herkesin "Neşede Birleşmiş" olduğunu görseydiniz, "bu ülkede gerçekten yanlış giden bir şeyler var" diye yazılar yazılırdı. Hiç kimse herhangi bir konuda "Neşede Birleşmiş" olamaz. İstediğiniz konuyu seçin, insanların "Neşede Birleşmiş" olmaları mümkün değildir. Tabii Arnavutluk'ta olmadığınız sürece. O zaman elbette, üstünüze doğrultulmuş silahlar eşliğinde "Neşede Birleşmiş" olursunuz. ABD'de hiç kimse bunda bir tuhaflık olduğunu dahi düşünmüyor.

KADIN: Yine de bir farklılık oldu. Wall Street Journal *baş sayfasında* The Nation*'dan [sol-eğilimli bir dergi] birinin kaleme aldığı, Nikaragua'da olanlardan utanç duymamız gerektiğini söyleyen bir yazıya yer verdi.*

O yazı ilk sayfada değildi, yorum sayfasındaydı ve yazan da Alex Cockburn idi. *Wall Street Journal* ayda bir "başka bir ses"e yer vererek jest yapar. Kuşkusuz herkesin Nikaragua'daki seçimlere tek ses halinde tepki verdiğini söylerken, ABD'deki ana-akım basında kesinlikle emin olduğum iki istisna olduğunu da eklemeliyim. Tabii ana-akım basında yazılan *her şeyi* okumadım; ama oldukça iyi takip ettim; tüm ülkede ana-akım basını takip eden diğer insanlarla da temas halindeydim ve sadece iki istisnaya rastladım: Birisi *Wall Street Journal*'da Alex Cockburn, diğeri ise *Boston Globe*'da yayımlanan bir başmakalede bu konuda bir şeyler yazmayı becerebilmiş olan tanıdığım bir editör, Randolph Ryan.[8] Yani bu iki kişi sekiz yaşında bir çocuğun anında görebileceği şeyleri söylediler. Bildiğim kadarıyla Amerikan basınında başka bir örnek yok.

Aslında seçimlerden önce de bütün haberler birbirine benziyordu. Ben, muhtemelen siz ve başka birçok insan ana-akım medyada herhangi bir yerde Sandinista Partisi'nin zaferinin Nikaragua için iyi bir şey olabileceğini söyleyen sadece bir *cümle*, tek bir

cümle görebilmek için medyayı yakından takip ediyorduk. Ben tek bir cümle bile bulamadım. Demek istediğim, böyle *düşünen* gazeteciler bile bunu söyleyemediler. Açık ki bu tartışmalı bir mesele —Nikaragua'da da tartışmalıydı— ama burada öyle değil; burada herkes yüzde yüz ittifak olmak zorunda.

Ayrıca siyasi yelpazenin her yanında otomatik olarak Chamorro'nun demokratik bir aday olduğu varsayıldı. Hiç kimse de *neden* onun demokratik aday olduğu konusunda size bir sebep göstermedi. Peki Chamorro ne gibi demokratik niteliklere sahip? ABD'de bunun tartışmamız gereken bir şey olmadığı düşünülüyor: Washington onun demokratik aday olduğunu söylüyor, Amerikalı işadamları da onun demokratik aday olduğunu söylüyor ve bu her şeyi hallediveriyor. Amerikalı entelektüellere bakılırsa başka bir soru sormaya da gerek yok. İlginç olan şu ki, kimse bunda bir tuhaflık dahi görmüyor. Nitekim kimse çıkıp da şöyle bir yazı yazmıyor: "Bu işte bir tuhaflık yok mu? Sırf Washington ve iş dünyası bize Chamorro'nun demokratik aday olduğunu söylediği için bizim de bunu tekrar etmemiz mi gerekiyor? Başka bir sebep aramamalı ve demokratik niteliklerini sorgulamamalı mıyız?" Böyle bir şey yazmak kimsenin aklına bile gelmez. ABD'deki entelektüel cemaat o kadar disiplinli ki böyle sorular sormuyor.

Litvanya Benzetmesi

ERKEK: Dr. Chomsky, bu konuda bir sorum olacak. Daniel Ortega [Nikaragua devlet başkanı, Sandinista Partisi'nden] ne zamandır iktidarda, on yıldır mı?

Evet.

ERKEK: Buna rağmen seçimi kaybetti.

Niçin "buna rağmen"?

ERKEK: Çünkü on yıldır ülke onun denetimi altındaydı.

"Denetimi altındaydı" demekle neyi kastediyorsun?

ERKEK: Basını denetliyordu.

Denetlemiyordu. Nikaragua, bildiğim kadarıyla tarihte saldırı altındayken ana muhalif bir basının [*La Prensa*] çalışmasına izin veren yegâne ülkedir. Burada hükümetin zorbalıkla devrilmesini isteyen, yabancıların idaresinde ülkeye saldıran paralı orduyla bir tutulan ve kısmen açıktan kısmen de (herkes bildiği halde) üstü örtülü olarak ülkeye saldıran yabancı güç [yani ABD] tarafından finanse edilen bir basın organından söz ediyoruz. Tarihte daha önce böyle bir şey hiç olmamıştır —ABD böyle bir basın organına bir saniye bile göz yummazdı. Üstelik ana muhalif basının dışında

Nikaragua'nın büyük bölümü ABD propagandasının kuşatması, hatta hâkimiyeti altındaydı. Nikaragua'da insanların bildiklerinin radyodan dinlediklerinden ibaret olduğu geniş bölgeler olduğunu unutmayın; ABD, Honduras ve Kosta Rika'da Nikaragua kırsal kesiminin büyük bölümündeki bilgi akışı üzerinde hâkimiyet kuran büyük radyo ve televizyon istasyonları işletiyordu.[9]

Aslında Nikaragua basınının son on yıldaki özgürlük düzeyi, özgürlükçü standartlar açısından bir rekordur: Tarihte buna az da olsa benzeyen bir şey daha önce hiç mevcut olmadı. Bir tek örnek bulmaya çalışın.

ERKEK: Ama iktidarda geçirdiği on yıl düşünüldüğünde Ortega'nın hâkimiyetini koruyamaması oldukça dikkate değer.

Öyle mi? Size ne kadar dikkate değer olduğunu şöyle sorayım. Diyelim ki, Sovyetler Birliği de oyunu bizim oynadığımız gibi oynuyor. Litvanya [Mart 1990'da] bağımsızlığını yeni ilan etti, öyle değil mi? Sovyetler Birliği'nin bizim Nikaragua'da yaptığımızı yapabildiğini varsayalım. Yani, Litvanya'ya saldırmak üzere terörist bir ordu örgütlüyor; onu "yumuşak hedefler"e, yani sivil hedeflere saldırması için eğitiyor. Çok sayıda sağlık emekçisini, öğretmeni, çiftçiyi öldürmeye çalışıyor vs.[10] Bu arada bir de ambargo koyuyor —bunu yapabildiğini farz edin— ticareti, ithalatı ve ihracatı bloke ediyor ve uluslararası kurumlara herhangi bir yardımda bulunmamaları için baskı yapıyor.[11] Elbette benzerliği tam anlamıyla kurabilmek için Litvanya'nın gerçekte olduğundan çok daha düşük bir ekonomik düzeyde işe başladığını varsaymalıyız.

Şimdi bundan on yıl sonra, Litvanya'nın Etiyopya seviyesine getirildiğini düşünün. Sonra bir seçim olduğunu ve Moskova'nın şunu dediğini varsayın: "Bakın, Komünist Parti'ye oy vermezseniz bütün bunları yapmaya devam edeceğiz." Şimdi de Litvanyalıların Komünist Parti'ye *oy verdiğini* farz edin. Bunu da dikkate değer bulur muydunuz?

ERKEK: Nikaragua'nın Etiyopya seviyesine getirildiğini düşünmüyorum.

Evet, getirildiler. Belki Haiti seviyesine getirildiler.[12] Ama sadece soruma cevap verin; bunu dikkate değer bulur muydunuz?

ERKEK: O şartlar altında, sanırım bulmazdım.

Peki, o zaman Nikaragua'da olunca neden dikkate değer buluyorsunuz?

ERKEK: Ben sizin ulaşabildiğiniz bütün olgulara ulaşamıyorum.

Size anlattığım tüm olgulara ulaşabilirsiniz, hepsini biliyordunuz. Size anlattığım tüm olguları *New York Times*'ın baş sayfalarında bulabilirsiniz. Beyaz Saray'ın "Chamorro kazanmadığı takdirde ambargoya devam edeceğiz" şeklindeki bildirisini duyar duy-

maz, bu insanların kafalarına dayanmış silahlar eşliğinde oy kullandıkları sonucunu çıkaracak kadar düşünebilmeniz gerekir.[13] Bu kadarını düşünemiyorsanız, gazetelerin ne dediğinin hiç önemi yok. Ve gerçekten doktrin aşılanmasına maruz kalan bir entelektüel sınıfın güzelliği de, bu kadarını *düşünemiyor* olmasıdır. Litvanya örneğinde bu kadarını *kolayca* düşünebiliyorlar; ama ABD örneğinde gerçek durum aslında tam da benim tarif ettiğim farazi durum gibi olmasına rağmen o kadarını düşünemiyorlar. Dolayısıyla bir bakıma çoğunlukla bilgi *vardır* —ama sadece *olması* yetmez; çünkü insanlar öyle eğitilmişlerdir ki onu görmezler.

Özgürlük Koşullarında Beyin Yıkamayı Sürdürmek

ERKEK: Peki neden yelpazenin farklı kesimlerindeki medya organlarında beynini kullanan insanlar bulamıyoruz?

Bulabilirsiniz, ama genellikle ana-akım basında değildirler.

ERKEK: Niçin?

Çünkü insanların özgür düşünme ve bu tür şeyleri anlama kapasiteleri varsa çok karmaşık bir süzgeç sistemiyle dışarıda tutulacaklardır. Bence bu süzgeç sistemi aslında anaokulunda başlar. Gerçekte bütün öğretim ve mesleki eğitim sistemi karmaşık bir süzgeçtir ve bu süzgeç fazla bağımsız, kendi düşünceleri olan ve nasıl itaatkâr olunacağını bilmeyen insanları kurumlar açısından işlevsel olmadıkları için ayıklar. Örneğin medyada böyle sorular sorabilen insanların olması hayli zararlı olurdu. Böylece büro şefi veya editör olduğunuzda ya da CBS'te bir kodaman haline geldiğinizde, neyin ifade edilip neyin edilmeyeceğini muhtemelen kemiklerinizde hissediyorsunuzdur —belli şeyleri söylememeniz gerektiği konusunda sizi ikna eden değerleri içselleştirmiş durumdasınızdır ve artık böyle şeyler hakkında düşünmezsiniz bile.

Bu konu, yıllar önce George Orwell'ın *Hayvan Çiftliği*'nin önsözü olarak kaleme aldığı ilginç bir yazıda tartışılıyordu. *Hayvan Çiftliği*, Sovyet totalitarizmi üzerine bir hicivdir ve çok ünlü bir kitaptır, herkes okur. Fakat insanlar genellikle giriş bölümünü *okumazlar* ve bu bölüm kitabın İngiltere'deki sansürden bahseden önsözüdür. İnsanların bu girişi okumamasının başlıca sebebi de bir güzel sansürlenmiş olmasıdır; bu önsöz kitabın içinde yayımlanmamıştır. Nihayet otuz yıl önce yeniden keşfedilmiş ve birileri tarafından yayımlanmıştır; şimdi bazı modern basımlarda yer alıyor. Orwell yazıda "bakın, bu kitap açıkça Stalinist Rusya hakkındadır; bununla birlikte İngiltere'de de durum çok farklı değildir" der. Ve sonra İngiltere'de işlerin nasıl yürüdüğünü betimler. İngiltere'de yanlış bir şey söylersen ortalıkta kafana bir sopayla vuracak bir komiser yoktur; ama yine de sonuçlar çok farklı değildir. Ve sonra İngiltere'de basının nasıl

çalıştığına dair, aslında epeyce doğru olan ve iki hattan ilerleyen bir tanım sunar. Sonuçların benzer olmasının nedenlerinden birisinin, basının bazı şeylerin söylenmemesinde yüksek çıkarları olan varlıklı adamlara ait olması olduğunu söyler. Söylediği en az bunun kadar geçerli olan diğer neden ise şudur: İngiltere'de iyi eğitim almış biriyseniz –doğru kolejlere, ardından Oxford'a gitmiş ve şimdi bir yerde kodaman olmuşsanız– söylenmesi basitçe yakışık almayan belli şeyler olduğunu öğrenmişsinizdir.[14]

Aslında eğitimin büyük kısmı bundan oluşur: Söylenmesi ve düşünülmesi yakışık almayan belli şeyler olduğu anlayışının içselleştirilmesi. Bunu öğrenmezseniz, genellikle sürecin bir yerinde kurumlardan çıkarılırsınız. Bu iki faktör çok önemlidir, başkaları da var; ama bunlar entelektüel kültürde ideolojinin tekdüzeliğini büyük ölçüde açıklıyor.[15]

Tabii ki bu yüzde yüz oranında gerçekleşen bir şey değil; aradan süzülen ve farklı davranan birkaç kişi oluyor. Dediğim gibi, şu "Neşede Birleşmek" örneğinde ABD'de "Neşede Birleşmiş" olmayan ve bunu ana-akım basında dile getirebilen iki kişi bulabildim. Ama sistem iyi çalışıyorsa, kendisine zarar veren şeyler yapmayacaktır. Aslında bu "Stalin egemenliğindeki *Pravda*'da niçin Gulagları [insanların cezalandırıldığı Sovyet çalışma kamplarını] eleştiren gazeteciler yoktu?" demeye benziyor. Niçin yoktu? Çünkü sisteme zarar verirdi. Ben sorunun *Pravda*'daki gazetecilerin *yalan söylemesi* olduğunu sanmıyorum. Evet, Sovyetler'deki farklı bir sistemdi, muhalifleri susturmak için burada bizim pek kullanmadığımız şiddet tehdidini kullanıyorlardı. Ama Sovyetler Birliği'nde bile inceleme zahmetine girerseniz, çok büyük ihtimalle gazetecilerin birçoğunun yazdıklarına inandıklarını görürdünüz. İşte bu nedenle, böyle şeylere *inanmayan* insanlar her şeyden önce asla *Pravda*'ya giremezlerdi. İnsanın bile bile inanmadığı şeyleri yazdığı bir meslek hayatı sürdürmesi çok zordur: Yalnızca gerçek bir sinik ikiyüzlüce davranabilir. Sonuçta ister totaliter ister özgür bir sistem olsun, iktidar sistemine en yararlı olan kişiler söylediklerine gerçekten inananlardır ve genellikle de bu insanlar yükselir.

Örneğin, *New York Times*'taki Tom Wicker'ı ele alın: Ona böyle şeyler söylediğinizde çok öfkeleniyor ve "kimse *bana* ne yazacağımı söylemiyor" diyor. Bu kesinlikle doğru, kimse *ona* ne yazacağını söylemiyor –ama ne yazacağını önceden *bilmeseydi*, *New York Times*'ta köşe yazarı olmazdı. Benzer biçimde, kimse Alex Cockburn'e de ne yazacağını söylemiyor ve zaten bu yüzden *New York Times*'ta köşe yazarlığı *yapmıyor*; çünkü farklı düşüncelere sahip. Yanlış düşüncelere sahipseniz, sistemde yer almazsınız.

Şimdi, *Wall Street Journal*'ın böyle bir açılım yapması, yani Alex Cockburn'ün yazmasına izin vermesi ilginç. Açılım o kadar küçük ki tartışmaya bile değmez. Ama öyle

oluyor ki, ABD'de ana-akım bir gazete ayda bir defa gerçek bir muhalifin özgür ve açık bir köşe yazısı yazmasına izin veriyor. Bu durum, bütün yayın kapsamının yüz binde bir oranında özgür ve bağımsız olduğu anlamına gelir. Ve yazı da bu durumu umursamayan *Wall Street Journal*'da çıkıyor; çünkü bu gazetenin okuyucuları *New York Times*'ın komünist olduğuna inanır ve işte size iyice koyu komünist bir adam.

Tüm bunlar çok etkili bir ideolojik denetim sisteminin oluşması sonucunu doğuruyor. Sovyet totalitarizminden çok daha etkili bir sistem. Aslında Sovyetler Birliği'nde halka sunulan medya ürünleri yelpazesinin bütününe bakacak olursanız, 1980'lerde bizde olandan daha fazla muhalefet olduğunu görürsünüz. İnsanlar çok daha büyük bir çeşitlilik gösteren bir basını takip ediyor ve yabancı radyo ve televizyon yayınlarını dinliyorlardı. Böyle bir şey ABD'de görülmemiştir.[16] Başka bir örnek verecek olursak, 1983'te Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgali sırasında Moskova radyosunda beş gece üst üste yayın yapan ve Rusya'nın Afganistan'ı işgalini kınayan bir radyo sunucusu [Vladimir Danchev] bile vardı. Gerçekten "işgal" diyordu ve sonunda yayından kaldırıldığı güne kadar Afganları direnmeye çağırmıştı.[17] ABD'de böyle bir şey *hayal bile edilemez*. Dan Rather'ın veya başka birinin radyoda çıkıp da ABD'nin Güney Vietnam'ı "istila"sını kınadığını ve Vietnamlıları direnişe çağırdığını düşünebiliyor musunuz? Bu tahayyül edilemez bir şeydir. ABD'de bu kadar fazla entelektüel özgürlük *olamaz*.

ERKEK: Bir gazetecinin bunu söylemesinin "entelektüel özgürlük" olduğundan emin değilim.

Tabii ki öyle. Bir gazeteci 2+2=4 olduğunu anlayabiliyorsa bu entelektüel özgürlüktür; Orwell'ın *1984*'te bahsettiği şey budur. Buradaki herkes o kitabı alkışlıyor; ama hiç kimse ne anlama geldiğini düşünmek istemiyor. Winston Smith'in [ana karakter] söylediği şuydu: İki artı ikinin dört ettiğini hâlâ anlayabiliyorsak, her şeyimizi alamamışlar demektir. ABD'de insanlar iki artı ikinin dört ettiğini bile anlayamıyorlar.

ERKEK: Bunu bir muhabir söyleyemese de, bir başmakale yazarı söyleyemez mi?

Otuz yıldır birisi yaptı mı?

ERKEK: Bilmiyorum.

Peki, ben söyleyeyim, hiç kimse yapmadı; ben araştırdım, gerçekten.[18]

KADIN: Yine de basından tamamen yekpare bir şeymiş gibi bahsediyorsunuz. Sanki bütün ABD medyasında yalancı olmayan ve körü körüne iktidara hizmet etmeyen sadece bir veya iki kişi varmış gibi.

Benim vurgulamak istediğim o değil. Her karmaşık kurumda işlerini dürüstçe yapmak isteyen, bunu da başaran ve yalnızca iktidara hizmet etmeyen belli sayıda insan ola-

cağı gayet açık. Sonuçta bu sistemler tamamen yekpare ve tektip değildir. Birçok insan gazeteciliğe mesleki dürüstlük adına gerçek bir sorumluluk vaadiyle başlar; işlerini severler ve dürüstçe yapmak isterler. Bazıları takdire değer işler yapmaya devam ederler. Bazıları bunu *New York Times* gibi gazetelerde bile yapmayı başarıyor.

Bana kalırsa *New York Times* editörlerinin bir olayın doğru aktarılmasını isteyip istemediklerini büyük ölçüde, sadece bu görevi kime verdiklerine bakarak anlayabilirsiniz. Örneğin eğer bir işi John Kifner'a veriyorlarsa, bu durum söz konusu olayın anlatılmasını istedikleri anlamına gelir; çünkü Kifner dürüst bir gazetecidir ve olayı doğru bir şekilde anlatacaktır. Kendisini kişisel olarak tanımıyorum; ama sadece yaptığı işe bakarak doğrulara bağlı bir gazeteci olduğunu söyleyebilirsiniz. Gidip araştırma yapacak, gerçeği bulacak ve bunu yazacaktır. Ve bunu editörlerin de biliyor olması gerekir. *New York Times*'ta belli olaylar için gazetecileri görevlendirirken nasıl bir yol izledikleri hakkında hiçbir şey bilmiyorum. Ama bahse girerim ki, *New York Times* editörleri aktarılmasını istedikleri bir olay varsa Kifner'ı göndereceklerdir. İşi bittiğinde ise onu kent haberleri bölümüne veya benzer bir konuma geri göndereceklerdir.

Öte yandan, *New York Times*'ta muhabir veya editör olan birçok insan çok itaatkâr veya çok sinik olma eğiliminde. İtaatkâr olanlar kendilerini sisteme uyarlamışlar, değerleri içselleştirmişler ve söylediklerine kendileri de inanıyor. Aksi takdirde bulundukları noktaya gelemezlerdi. Fakat aynı zamanda açıkça sinik olanlar da var. *New York Times*'tan James LeMoyne mükemmel bir örnektir: James LeMoyne tam bir üçkâğıtçı, gördüğüm en yalancı gazetecilerden birisi. Haberleri aktarırken yaptığı sahtekârlık o kadar uç noktada ki, yaptığı şey *yalnızca* doktrin aşılama olarak tanımlanamaz. Gerçekten de LeMoyne'un Orta Amerika'da muhabir olarak geçirdiği süre o kadar kötü bir ifşaatla sona erdi ki, *New York Times* bile bunu kabul eden bir yazı yayımlamak zorunda kaldı. Takip ettiniz mi?

LeMoyne 1988'de, El Salvador'da seçimlere zarar vermeye çalışan sol kanat gerillalardan işkence gördüklerini iddia ettiği iki kişiyle ilgili bir haber yapmıştı.[19] Bu haber, o sıralarda ABD basınının bütün zalimliklerine rağmen El Salvador'daki ABD uydusu rejimi desteklemeyi sürdürme çabasının bir parçasıydı. Orta Amerika'da serbest çalışan bir gazeteci olan Chris Norton, LeMoyne'un yazısını görüyor ve şaşırıyor. Çünkü LeMoyne'un bahsettiği zalimliklerin askeri işgal altında olduğu için muhabirlerin giremediği bir bölgede olduğu söyleniyor. Norton, LeMoyne'un bu insanlara işkence yapıldığını nasıl öğrendiğini anlamaya çalışıyor; o bölgeye yaklaşabildiği kadar yaklaşıyor ve belediye başkanıyla, papazla ve halktan insanlarla konuşuyor. İddia edilen kurbanlardan birinin gerçekte var olmadığını, diğerinin ise gayet iyi durumda olduğunu ortaya çıkarıyor. Sonra San Salvador'a geri dönüyor ve biraz daha araştırma yapıyor. LeMoyne'un hikâyeyi doğrudan San Salvador'da bir gazeteden aldığını ve gazete-

de olayın bir subayın ağzından aktarıldığını keşfediyor. Standart, dosdoğru bir ordu dezenformasyonu söz konusu; ama LeMoyne'un bu haberi sanki kendisi bir şeyler biliyormuş gibi *New York Times*'a yazdığı ortaya çıkıyor. Dışişleri Bakanlığı haberi *New York Times*'tan almış ve El Salvadorlu gerillaların seçimleri sabote ettiğini göstermek için Kongre üyelerine dağıtmış.

Norton bu durumu ortaya çıkarıyor; sonra başka bir serbest gazeteci olan Mark Cooper, Norton'un hikâyesini alıyor ve Los Angeles'ta haftalık bir alternatif gazete olan *L. A. Weekly*'de bu konuyla ilgili bir yazı yayımlıyor. Yazı daha sonra Habercilikte Adillik ve Doğruluk (FAIR) grubunun gazetesi *Extra*'da yer alıyor. FAIR, New York'ta çalışan çok iyi bir medya analiz grubudur. *Times*'tan hâlâ bir tepki gelmiyor. Son olarak, Alex Cockburn devreye giriyor ve *The Nation*'daki köşesinde bu konudan söz ediyor.[20] O zaman bu mesele yayılmaya başlıyor ve bu yüzden *Times* tepki vermek zorunda olduğunu anlıyor. Bir düzeltme yayımlıyor. Bence bu şimdiye kadar yayımladıkları en uzun düzeltme, birkaç paragraf uzunluğunda. "Bu vakada her zamanki yüksek standartlarımızın gerisine düşülmüştür" gibi bir şey söylüyorlar.[21]

Elbette, bu olağanüstü bir örnek; ama kesinlikle tek olay değil. İzin verirseniz bir tane daha anlatacağım, daha da önemli bir olay. Burada LeMoyne gerçekten zanaatını gösteriyor.

LeMoyne Tarzı Gazetecilik: Sinik Yaklaşımın Bir Örneği

Bildiğiniz gibi yıllar boyunca ABD Hükümeti Nikaragua'daki kontraların gerilla gücü olduğu ve ABD'nin vekil ordusu olmadığı yalanını sürdürmek zorunda kaldı. Şimdi, onların bir gerilla gücü olmadığı tümüyle aşikâr. Tarihte başkalarından, bizim kontralara verdiğimiz desteğin çok azı kadar bile destek alan bir gerilla gücü yoktur. Tarihte günde üç defa tedarik uçuşlarıyla kendilerine yiyecek, malzeme ve silah taşınan, yeterli uçakları olmadığından ve daha fazla helikoptere ihtiyaçları olduğundan şikâyet eden başka gerillalar yoktur. Yani, durum tamamen saçmaydı: Bu adamlar Amerikan ordusunun bazı birliklerinde bulunmayan silahlara sahipti, bilgisayar merkezleri ve iletişim araçları vardı. Bütün bunlara ihtiyaçları vardı; çünkü Nikaragua, Sandinista birliklerinin nerelere konuşlandığını tespit etmek amacıyla yüksek performanslı Amerikan keşif uçakları tarafından sürekli izleniyordu. Ve kontraların da bu bilgiyi bir şekilde alması gerekiyordu.[22]

Ama mesele şu ki, propaganda sistemi açısından kontraların sanki El Salvador'daki FMLN'ye benzediği ve hükümete karşı savaşan normal bir yerli gerilla gücü olduğu yalanını sürdürmek gerekiyordu. Bu iki gücün eşit olduğunu iddia etmenin yollarından

biri de, FMLN gerillalarının da yabancı bir hükümetten, yani Nikaragua'dan destek aldıklarını söylemekti. FMLN gerillalarının ayakta kalabilmeleri için yegâne dayanağın bu dış yardım olduğunu iddia etmeleri gerekiyordu. FMLN'nin dış destek alması *anlaşılabilir* bir şeydir; ama öyleyse bunun bir çeşit mucize olması gerekir, çünkü şimdiye dek buna dair bir kanıt bulunamadı. Demek istediğim, ABD ilkel ve taş devrinden kalma bir toplum değil: Bu tür şeylere ilişkin kanıtları ortaya çıkarmak için teknolojik araçlara sahip. Ama hiçbir zaman Nikaragua'nın FMLN'ye destek verdiğini kanıtlayamadılar.

Dışişleri Bakanlığı'nın propagandasına göre, Nikaragua'dan FMLN'ye ana silah akışı Fonseca Körfezi üzerinden yapılıyordu.[23] 1980'lerin başında bu malzemenin analizinden sorumlu olan ve sonradan kurumdan ayrılan CIA analisti David MacMichael, Dünya Mahkemesi'nde tanıklık etti ve bunun ne anlama geldiğine dikkat çekti. Durumu şöyle ifade etti: Fonseca Körfezi'nin genişliği 30 kilometre, tamamında ABD Deniz Kuvvetleri devriye geziyor. Körfezin ortasında Pasifik Kıyısı'nda gidip gelen tekneleri tespit edebilen son derece gelişmiş bir ABD radar sisteminin bulunduğu bir adacık var. Bütün bölgede ABD Deniz Kuvvetleri'nin SEAL *timleri** kol geziyor; ama henüz bir kano bile yakalayamamışlar. Dolayısıyla Nikaragua Fonseca Körfezi'nden silah gönderiyor olsaydı, çok çok gelişmiş bazı yöntemlere başvuruyor olması gerekirdi.[24] *Nikaragualılar* ABD'den kontralara silah akışını tespit etmek konusunda bir sorun yaşamıyorlardı; gazetecilere silahların tam olarak nereden geldiğini söylüyorlardı. ABD'de ise bu haber yapılmıyordu, çünkü gazeteciler haber yapmamayı tercih ediyordu. Ama Nikaragualılar kontralara gönderilen silahları tespit etmekte bir sorun yaşamıyordu.[25] Her neyse, Amerikan basınında sürdürülmesi icap eden propaganda çizgisi buydu, yani resmi hikâyeydi. Şimdi James LeMoyne'a geri dönelim.

ABD Hükümeti 1987'de Orta Amerika'da imzalanan barış anlaşmalarına karşı çıktı [Esquipulas II; sözde "Arias planı"]; bu yüzden söz konusu anlaşmaların altının oyulması gerekiyordu. Bunun bir yolu da kontralara yardımı artırmaktı. Basın büyük bir tutkuyla kendini bu çabaya destek olmaya adadı ve LeMoyne bu işte başı çekiyordu. Anlaşmalar imzalandıktan hemen sonra, LeMoyne bir yazı yazdı ve şu iddiada bulundu: Nikaragua'nın barış anlaşmalarını ihlal ederek El Salvadorlu gerillalara silah temin ettiğine dair "çok sayıda kanıt" vardı ve bu destek olmadan gerillalar ayakta kalamazdı.[26] Bu her zaman ihtiyaç duyulan bir hikâyeydi; ama Amerikan halkını buna inandırmak özellikle önemliydi. Çünkü o sırada ABD anlaşmalara tepki olarak ve tabii anlaşmaları ihlal ederek, kontralara tedarik uçuşlarını üç misline çıkarmıştı.[27] Dolayısıyla basın kontralara desteğimizi artırdığımızı haber yapmayacak; ama Nikaragualıların

* Gayri nizami savaşlarda ve kontrgerilla operasyonlarında kullanılan ABD Donanması'na bağlı özel operasyon timleri. —y.h.n.

yasadışı yollarla El Salvador'daki FMLN'yi silahlandırdığını yazmaya devam edecekti. Şimdi de James LeMoyne çıkmış bunun için "çok sayıda kanıt" olduğunu söylüyordu.

Bu hikâye ortaya çıktığında FAIR, *New York Times*'a bir mektup yazdı ve FMLN'ye silah akışını ispatlayan "çok sayıda kanıt" hakkında James LeMoyne'un okurlarını aydınlatmasını rica etti. Böyle bir kanıt Dünya Mahkemesi ve bağımsız araştırmacılar tarafından bulunamadığına ve CIA'de bu konu üzerine çalışanlar da bir şey bilmediğine göre, acaba *New York Times* kanıtlar konusunda okurları aydınlatabilir miydi? *Times* mektubu yayımlamadı; ama FAIR, *Times*'ın dış ilişkiler editörü Joseph Lelyveld'den özel bir cevap aldı. Mektupta, belki LeMoyne'un haberinin bu vakada biraz özensiz olduğu ve olağan standartlarına ulaşamadığı gibi şeyler yazıyordu.[28]

Sonrasında araya *Times*'ın bu "özensizliği" düzeltecek bol bol vaktinin olduğu bir zaman aralığı girdi. Ama bunun yerine LeMoyne, George Volsky, Steven Engelberg ve diğerleri tamamen aynı yalanı —Nikaragua'dan silah akışı olduğuna dair çok sayıda kanıt olduğunu— tekrar eden yazılar yazmaya devam ettiler.[29] Fakat FAIR peşlerini bırakmadı ve nihayet dış ilişkiler editörü Lelyveld'den bir mektup daha aldı. Bu ikinci mektubu Mart ayında aldı, ilk mektup ise Ağustos'ta gelmişti. Lelyveld, LeMoyne'a FMLN'ye silah akışı hakkında büyük bir haber yapma görevi verdiğini, olayı kesinlikle sağlam bir şekilde ortaya koymasını belirttiğini ve haberi beklemeleri gerektiğini söylüyordu. Beklediler. Hiçbir şey olmadı. Altı ay sonra hiçbir şey *olmayacağını* anladı ve FAIR, bülteninde Lelyveld ile aralarındaki mektuplaşmaları yayımladı ve sordu: "Haberi göremiyoruz, neler oluyor?"[30]

Bundan iki ay sonra *Times*'ta nihayet bir haber çıktı. Sanırım LeMoyne'un *Times*'tan ayrılmadan ya da izin alıp ayrılmadan önceki son haberiydi. "Çok sayıda kanıt" hakkındaki ilk yazısından on beş ay sonra, olayın takibiyle görevlendirilmesinden ise dokuz ay sonra çıktı bu yazı. *Times*'ın en nihayet yayımladığı habere bakarsanız, "çok sayıda kanıtın" *sıfır* kanıta dönüşmüş olduğunu görürsünüz. LeMoyne şöyle diyordu: "Aslında Nikaragua'nın silah sağladığına dair doğrudan bir kanıt yok; kimi şunu, kimi bunu diyor. Ama somut bir şey yok; gösterilecek bir kanıt yok." İşte hikâyenin sonu böyleydi: "Çok sayıda kanıt"ın sıfır kanıt olduğu ortaya çıktı.[31]

Şimdi, bu bir şaka değil. On binlerce insanın öldürülmesine yol açmış ve devlete hizmet etmek üzere ortaya atılmış bir uydurma; çünkü ABD Hükümeti'nin El Salvador'da terörü desteklemesi ve Nikaragua'ya karşı savaşı uzatması, diğer yöntemlerin yanı sıra, yıllar boyunca bu yalanı sürdürmesiyle mümkün olmuştur. Bu hiç de önemsiz bir konu değil. Ciddi bir yalan, hem de çok ciddi. ABD'de medyanın, devletin ve büyük şirketlerin iktidarının çıkarlarına hizmet ettiğini gösteren binlerce olaydan sadece biri. Tahmin edilebileceği gibi bu medya araçlarının hepsi birer propaganda organı.[32]

Watergate'i Yeniden Düşünmek

ERKEK: O halde Watergate'i nasıl açıklıyorsunuz? O gazeteciler iktidarı desteklemiyorlardı: bir başkanı devirdiler.

Kendinize *niçin* devrildiğini sorun. Devrildi; çünkü çok beter bir hata yapmıştı: İnsanları iktidara düşman etmişti.

Bakın, ABD'de içinde yaşadığımız bütün doktrin aşılama sisteminin büyük bölümünü oluşturan tehlikeli yanılsamalardan birisi, *hükümetin* iktidar olduğu düşüncesidir. Hükümet iktidar *değildir,* hükümet iktidarın bir parçasıdır. Gerçek iktidar topluma sahip olan insanların ellerindedir; devlet yöneticileri genellikle sadece birer uşaktır. Watergate aslında bu hususun mükemmel bir örneğidir; çünkü tam Watergate döneminde tarih bizim için kontrollü bir deney gerçekleştirdi. Watergate olayı, rastlantıya bakın ki COINTELPRO ifşaatıyla tam olarak aynı zamana denk geldi. Neden bahsettiğimi biliyor musunuz, bilmiyorum.

ERKEK: COINTELPRO?

Gördünüz mü, büyük ihtimalle bilmiyorsunuz. Vurgulamak istediğim nokta tam da bu; çünkü COINTELPRO olayı Watergate'ten bin kat daha önemliydi. Her şeyden önce Watergate'in ne *olduğunu* hatırlayın: Watergate, aslında bilinmeyen nedenlerle ve hiç zarar vermeden Demokrat Parti'nin ofisine yasadışı biçimde giren Cumhuriyetçi Parti Ulusal Komitesi'nden bir avuç adamla ilgili bir meseleydi. Yasadışı şekilde bir binaya girilmesiyle ilgili küçük bir olaydı, büyük bir iş değil. Watergate'in ortaya çıkmasıyla tam olarak aynı zamanda, Bilgi Edinme Özgürlüğü Yasası sayesinde mahkemelerde ABD'de siyasi özgürlüğün altını oymaya yönelik FBI operasyonlarına ilişkin ifşaatlar yapılıyordu. Roosevelt'e kadar bütün eski yönetimler döneminde sürdürülen, ama aslında Kennedy yönetimi döneminde yükselişe geçen operasyonlardı bunlar. "COINTELPRO" olarak adlandırılmıştı ["Karşı İstihbarat Programı"nın kısaltmasıl ve çok sayıda olayla bağlantılıydı.

Örneğin bu operasyonlar kapsamında bir Kara Panter lideri düpedüz Gestapo tarzında bir suikastle öldürülmüştü. Siyah hareketleri ortadan kaldırmak için ırk ayaklanmaları örgütlenmişti. Amerikan Kızılderili Hareketi'ne ve kadın hareketine yönelik saldırılar düzenlenmişti; örnekleri çoğaltabilirsiniz. Sözgelimi Sosyalist İşçi Partisi on beş yıl boyunca FBI tarafından taciz edilmiş ve faaliyetleri engellenmeye çalışılmıştı. FBI düzenli olarak Sosyalist İşçi Partisi'nin ofislerine gizlice girmiş, üye listelerini çalmış ve bu listeler insanların tehdit edilmesi için kullanılmıştı. Üyelerinin işyerlerine gidilmiş, işlerinden atılmaları sağlanmıştı vs.[33] Tek başına bu gerçek bile –FBI'ın on beş yıl boyunca yasal bir siyasi partinin ofislerine gizlice girmesi ve partinin altını

oymaya çalışması– bir avuç Keystone Kops'un* Demokrat Parti Ulusal Komitesi'nin merkez bürosuna bir defa zorla girmiş olmasından çok daha önemlidir. Her şeyden önce Sosyalist İşçi Partisi yasal bir siyasi partidir. *Zayıf* bir siyasi parti oldukları gerçeği, Demokratlardan daha az hakları olduğu anlamına gelmez. Ve bunu yapanlar bir grup gangster değildi, ulusal siyasi polisti; bu çok ciddi bir şey. Söz konusu olan sadece bir kereliğine Watergate ofisine gizlice girilmesi değildi, on beş yıldır iktidara gelen her yönetim döneminde yaşanan operasyonlardı. Şunu da unutmayın ki, Sosyalist İşçi Partisi'ne dönük yapılanlar COINTELPRO olayında minicik bir dipnottur. Buna kıyasla Watergate, ancak bir çay partisi olabilir.

Konunun işlenişindeki farka bakın. Aslında bu benzerliğin farkındasınız; işte bu nedenle Watergate'i biliyor ama COINTELPRO'yu bilmiyorsunuz. Peki, bu size ne ifade ediyor? Şunu ifade ediyor: İktidar sahipleri kendilerini savunacaktır. Demokrat Parti şirketler dünyası iktidarının yaklaşık yarısını temsil eder ve bu insanlar kendilerini savunabilirler. Sosyalist İşçi Partisi ise bir iktidarı temsil etmez, Kara Panterler de herhangi bir iktidarı temsil etmezler. Amerikan Kızılderili Hareketi de herhangi bir iktidarı temsil etmez –bu nedenle onlara istediğiniz her şeyi yapabilirsiniz.

Ya da Nixon yönetiminin Watergate sırasında ortaya çıkan meşhur "Düşmanlar Listesi"ne bir bakın [1973'te ifşa edilen ve çeşitli mesleklerden 208 Amerikalıyı "muhalifler listesi ve siyasi düşmanlar projesi" başlığı altında toplayan belge]. Bunu duymuşsunuzdur, peki Fred Hampton suikastini duydunuz mu? Hayır. İçinde ben de olduğum için çok iyi bildiğim Düşmanlar Listesi'ndeki insanların hiçbirine bir şey olmadı. Gazetelerin ilk sayfalarında yer almasının nedeni de listede *benim* yer almam değildi. Ama Nixon yönetimi zamanında [4 Aralık 1969'da] FBI ve Chicago polisi bir Kara Panter liderini gece yatağında uyurken *katletti*. Eğer basın biraz olsun dürüst olsaydı, *Washington Post* biraz dürüst olsaydı şunu söylemeleri gerekirdi: "Watergate tamamen değersiz ve zararsızdır, diğer olaylarla karşılaştırıldığında bunlar kimin umurunda?" Ama açıkçası böyle bir şey olmadı. Bu da yine basının iktidarla aynı safta olduğunu çarpıcı bir biçimde gösteriyor.

Nixon'un düşüşünden çıkarılacak asıl ders şudur: Başkan'ın Thomas Watson [IBM'in başkanı] ve McGeorge Bundy'nin [eski bir Demokrat Parti görevlisi] isimlerini karalamaması gerekiyordu; çünkü bu Cumhuriyet'in çökmesi demektir. Basın da bu gerçeği ortaya çıkardığı için kendisiyle gurur duyar. Öte yandan, eğer FBI'ı bir Kara Panter liderine suikast düzenlemeye göndermek istiyorsanız, bize göre hava hoştur; *Washington Post*'a göre de hava hoştur.

* Keystone Kops, 1912-1917 arasında çevrilen ve bir grup beceriksiz polisin hikâyelerini anlatan bir sessiz film dizisidir. Terim daha sonra, enerjik bir faaliyetin içine giren, ama yaptığı beceriksizlikler nedeniyle başarısız olan bir grubu eleştirmek için kullanılmaya başlanmıştır. –y.h.n.

Aklıma gelmişken, bence o dönemde birçok güçlü insanın Nixon'ı iktidardan düşürmeye çalışmasının bir sebebi daha var. Bunun, Düşmanlar Listesi ve Watergate olayında parti binasına yasadışı şekilde girilmesinden çok daha derinde yatan bir şey olduğunu düşünüyorum. Sanırım 1971 yazında Nixon yönetiminin önceki 25 yıl süresince geçerli olan uluslararası ekonomik düzenlemeyi ortadan kaldırmasıyla ilgisi var. [1944'te New Hampshire'da Birleşmiş Milletler Para ve Finans Konferansı'nda kurulan "Bretton Woods" sistemi kastediliyor.] 1971'e geldiğimizde, Vietnam Savaşı ABD'yi ekonomik anlamda endüstriyel rakiplerine kıyasla fena halde zayıflatmıştı. Nixon yönetiminin buna verdiği tepkilerden biri, II. Dünya Savaşı'ndan sonra dünya ekonomisini düzenlemek üzere kurulmuş olan Bretton Woods sistemini ortadan kaldırmak oldu. Bretton Woods sistemi aslında ABD'yi dünyanın bankeri yapmıştı: Amerikan dolarını altına endeksli küresel rezerv para birimi olarak saptamıştı ve ithalat kotaları hakkında çeşitli koşullar getirmişti vs. Nixon her şeyi paramparça etti; altın standardından vazgeçti, doların konvertibilitesine son verdi, ithalat ve gümrük vergilerini artırdı. Başka hiçbir ülke bunları yapacak gücü bulamazdı; ama Nixon yaptı ve bu da ona birçok güçlü düşman kazandırdı. Çünkü çokuluslu şirketler ve uluslararası bankalar bu sisteme dayanıyordu ve bu nedenle sistemin yıkılmasından hoşlanmadılar. Geçmişe bakarsanız, o zamanlar *Wall Street Journal* gibi yayın organlarında Nixon'a saldırıldığını görürsünüz. Sanıyorum o noktadan itibaren artık onu iktidardan düşürmek isteyen çok sayıda güçlü insan vardı. Watergate bunun için sadece bir fırsat sundu.

Aslında bence bu konuda Nixon'a fazlasıyla haksızlık edildi. Yani Nixon yönetiminin gerçek suçları vardı ve yargılanmalıydı —ama Watergate için değil. Örneğin Kamboçya'nın bombalanmasını ele alın: Kamboçya'nın bombalanması Watergate oturumlarında ortaya çıkan her şeyden *çok* daha beterdi. Kamboçya'nın "gizlice bombalanması" diye geçiyordu, "gizli"ydi; çünkü basın bildiklerini dile getirmiyordu.[34] ABD Kamboçya'da belki de iki yüz bin kişiyi öldürdü ve bir köylü toplumunu mahvetti.[35] Kamboçya'nın bombalanması Nixon'ın Yüce Divan'a gönderildiği maddeler içinde yer almadı bile. Senato oturumlarında dile getirildi; ama sadece ilginç bir açıdan —soru, Nixon'ın neden Kongre'yi bilgilendirmediği idi. "Niçin köylü bir ülkenin yoğun nüfusa sahip olan bölgelerinde belki de 150 bin kişiyi öldürerek tarihin en şiddetli bombalamalarından birisini gerçekleştirdiniz?" gibi bir soru sorulmadı. Böyle bir soru hiçbir zaman gündeme gelmedi. Tek soru, niçin Kongre'ye haber verilmediği idi. Diğer bir deyişle iktidar sahiplerinin ayrıcalıkları tanınıyor muydu? Ve bir kez daha bunun ne anlama geldiğine dikkat edin: Güçlü insanların haklarını ihlal etmek kabul edilemez. "Biz güçlüyüz, bu nedenle bize söylemek zorundasınız —sonra biz de size "güzel, gidin ve Kamboçya'yı bombalayın" deriz. Aslında bütün bu olayda herkes üç maymunu oynadı. Çünkü gerek medyanın gerekse Kongre'nin bombalamayı bilmemesi için bir neden yoktu; her şey bütünüyle açıktı.

Sonuç olarak Nixon Hükümeti'nin yaptığı zalimliklere şöyle bir bakacak olursak, Watergate gülmeye bile değmez. Tamamen önemsizdir. Watergate, uşaklar rollerini unutup ülkeye sahip olanların peşine düştüklerinde başlarına neler geldiğinin açık bir örneğidir: Hemen kutularına geri konurlar ve yerlerine başkası geçer. Bunun için daha iyi bir örnek bulamazsınız. Hatta daha da dramatiktir; çünkü *bu* büyük ifşaatın ne kadar da özgür ve eleştirel bir basınımız olduğunu gösterdiği varsayılıyor. Aslında COINTELPRO ve Kamboçya örneklerinde yapılan farklı muamelenin açıkça örneklediği gibi, Watergate basınımızın ne kadar da uysal ve itaatkâr olduğunu gösteriyor.

Doktrin Aşılanmasından Yakayı Kurtarmak

ERKEK: Peki hiç bunların değişeceğini düşünüyor musunuz? Her zaman sağda veya solda iktidara sağlam bir şekilde yerleşmiş, gücünü korumak isteyen ve bunu yapmak için emrindeki bütün araçları kullanan insanlar olmayacak mı? Bizim gerçekten tek yapabileceğimiz arkamıza yaslanıp bu durumdan yakınmak mı?

Bu tutum, geçmişte feodalizm ve kölelik hakkında hiçbir şey yapılamayacağını düşünen insanların tavrıdır. Feodalizm ve kölelik konusunda bir şeyler *yapabildiniz;* ama oturup yakınmayı kastetmiyorum. John Brown oturup yakınmadı.

ERKEK: Çok da ileri gitmedi.

Gitti. Köleliği yıktılar ve Köleliğin Kaldırılmasını Savunanlar bunda büyük rol oynadı. [Brown'ın 1859'da Virginia eyaletinin Harpers Ferry kentindeki federal cephane deposuna el koyarak bir köle isyanı başlatma girişimi ülkede heyecan yaratmış ve Köleliğin Kaldırılması hareketini şiddetlendirmiştir.]

ERKEK: Eleştiri yaptığımız zaman yapıcı eleştiriler yapmaya çalışalım; sistemi değiştirme ümidi var mı?

Eğer yapıcı eleştiri bizi sistemi değiştirmek için *bir şeyler yapan* kitlesel halk hareketlerinin oluşmasına götürüyorsa, o zaman elbette ümit vardır. Yani, insanlar sadece broşür yazsalar ve başka hiçbir şey yapmasalardı, bir Amerikan Devrimi olmazdı.

KADIN: O halde direnmenin ve pes etmemenin sırrı nedir? Birçok insanın buna ihtiyacı var gibi görünüyor.

İşin sırrı izole olmamakta. Tıpkı *1984*'teki Winston Smith gibi izole olursanız, er ya da geç pes edersiniz; nitekim sonunda o da pes etmişti. Orwell'ın hikâyesinde anlatmak istediği buydu. Aslında, halkı denetim altına alma geleneği tam olarak budur: İnsanları yalnızlaştırmak; çünkü yeterince uzun bir süre insanları yalnızlaştırırsanız, onları her şeye inandırabilirsiniz. Ama insanlar bir araya geldiğinde her türlü şey mümkündür.

ERKEK: Yine de durum çok ümitsiz görünüyor; çünkü bütün basın kuruluşları muhalifleri dışarıda bırakıyormuş gibi konuşuyorsunuz.

Büyük ölçüde öyle. Ama dediğim gibi, önemli ölçüde esneklik sağlamak da mümkün. Demek istediğim, ABD medyasında çok aşırı bir ideolojik engel olduğu doğru; ekonomik sistemleri temelde aynı olduğu halde diğer ülkelerde muhalefet için ana-akım medyada bizde olduğundan daha çok açılım fırsatı var. Ama yine de şimdiki haliyle bile buradaki basını muhalefete açmak için bazı fırsatlar var: Basın muhalif bakış açılarına sadece yüz binde bir oranında açık olmak zorunda değil; örneğin binde bir oranında da açık olabilir. Bence ABD'de kurumların içinden hareket edilerek bile pek çok değişim yapılabilir.

Medyanın iki temel işlevi olduğunu unutmayın: Biri, seçkinlere doktrin aşılamak, doğru fikirlere sahip olmalarını ve iktidara nasıl hizmet edeceklerini öğrenmelerini sağlamaktır. Aslında genellikle seçkinler bir toplumun *en fazla* doktrin aşılanan kesimidir; çünkü en fazla propagandaya onlar maruz kalır ve karar alma süreçlerinde yer alırlar. *New York Times, Washington Post, Wall Street Journal* gibi gazeteler onlar için vardır. Ama bir de kitle medyası var; onun da temel işlevi karar alma süreçlerine müdahale etmemeleri için toplumun geri kalanından kurtulmak, onları marjinalize etmek ve elemektir. Bu amaç için tasarlanmış olan basının kapsamında *New York Times* ve *Washington Post* yer almaz; televizyondaki komedi programları, *National Enquirer*, seks ve şiddet, üç başlı bebek hikâyeleri, futbol ve buna benzer şeyler yer alır. Ama o medyanın hedef kitlesi olan nüfusun yaklaşık yüzde 85'lik bölümünün dünyanın gidişatına ilgi duymaması, genlerinde böyle bir özellik olmamasından kaynaklanmıyor. Eğer eğitimsizleştirme, doktrin aşılama ve bir parçası oldukları sınıf sisteminden kurtulabilirlerse —sonuçta insanları siyasi hayata katılmaktan alıkoyan hiçbir şekilde *yalnızca* doktrin aşılama değildir— eğer bunu yapabilirlerse, evet, işte o zaman alternatif bir medya için büyük bir izleyici kitlesi oluşabilir ve biraz umut besleyebiliriz.

Aslında İngiltere'de bunun ilginç bir tarihi var. İngiltere'de uzunca bir süre muazzam bir okur sayısına sahip, kitlesel ve popüler bir günlük işçi basını vardı ve bunlar oldukça iyi gazetelerdi. Gerçekten de İngiltere'de bütün seçkin basının sahip olduğu toplam okur sayısından daha fazla sayıda okura sahipti bu gazeteler: *Daily Herald, News Chronicle* ve *Sunday Citizen*. Alex Cockburn'ün ayda bir defa *Wall Street Journal*'da yazmasına benzemiyordu. *Her gün* dünyaya dair bir tablo sunan ve iş dünyasının değerlerinden radikal biçimde farklı değerler dile getiren gazeteler çıkıyordu. Tirajlarının yüksek olmasının yanı sıra okurları da çok daha ilgiliydi. Örneğin, insanların bu gazeteleri *Guardian* ve *London Times* gibi gazetelerin abonelerine kıyasla daha çok *okuduklarını* gösteren araştırmalar vardı. Ama 1960'larda, piyasa baskısı yüzünden

yok oldular. Yok olmalarının nedeni okur sayıları değildi; çekebildikleri sermaye miktarıyla ilgiliydi. Reklam veren kuruluşları çekebiliyor muydunuz, yatırım için sermaye elde edebiliyor muydunuz? Kısacası, gerçek iktidarı elinde tutan işadamlarına hitap edebiliyor muydunuz? Zaman içinde bunları yapamadıkları ortaya çıktı.[36]

Burada da aynı şey geçerli. Örneğin ABD'de (iş dünyası basınında olanlar dışında) artık "işçi muhabiri" diye bir şey bile yok; ama çok sayıda "iş dünyası muhabiri" var. Bir kez daha bu durum *halkın* ilgisini yansıtmıyor: Oturup da sayarsanız, işçilerin sorunlarıyla ilgilenen kişi sayısı tahvil piyasasıyla ilgilenen kişi sayısından çok daha fazladır. Ama sayılarını toplumdaki güçleriyle çarpacak olursanız, evet, para ve borsayla ilgili haber piyasası, çalışan insanların sorunlarıyla ilgili haber piyasasından çok daha büyüktür.

Ama bu, eşitsiz bir sistemin kendine özgü gerçeğidir. İktidar ciddi anlamda orantısız şekilde dağılmışsa bağımsız güçler –sadece sonunda yeterli sermayeye ulaşamadıkları için– büyük ihtimalle ayakta kalamayacaktır. Örneğin İngiltere'de bir medya şirketi gelip de bu büyük okuyucu kitlesine sosyal demokrat çizgide başka bir gazete sunmaya çalışmadı. İş dünyası bu şekilde iş görmez; bundan kâr edebilecek olsanız bile, insanları sistemi yıkmaları için eğitmeye çalışmazsınız. Demek istediğim, Rupert Murdoch'u sosyal demokrat bir gazete, hatta daha radikal çizgide –örneğin şirketleri işçilerin yönetmesini talep eden– bir gazete yayımlayarak tonlarca para kazanabileceğine ikna etseniz bile bunu yapmayacaktır. Çünkü bir bütün olarak iktidar sisteminin sürdürülmesi gibi kârdan daha önemli bazı şeyler vardır.

Aslında, Amerikan seçkinlerinin sosyal harcamalar yerine askeri harcamalar yapılmasını istemeleri de hemen hemen aynı nedenden kaynaklanıyor. Vergi mükelleflerinin parasını topluma faydalı amaçlar için kullanmanın parayı askeri sisteme göndermekten daha kârlı olduğu ortaya çıksaydı bile –ki muhtemelen öyledir– yine de askeri harcamaların tercih edilmesi kararı değişmezdi. Çünkü sosyal harcamalar iktidarın temel ayrıcalıklarıyla çatışacak, halkçı kesimlerin örgütlenmesini sağlayacak ve sakınmak istediğiniz başka bütün yan etkileri ortaya çıkaracaktır.

KADIN: Yani büyük kültürel değişimler olsa ve tabandaki insanlar gerçekten çok daha açık bir basın talep etse bile, yine de bu basını destekleyecek sermaye olmayacağını mı söylüyorsunuz?

Hayır, halkın o sermayenin denetimini ele geçirmesi gerekir. Çünkü her şeyden önce gerçekten böyle bir basın talep eden bir halk kitlesi olsaydı, büyük şirketler düzeyinde değil, ama örneğin sendikalar düzeyinde bu insanların sermayesi *olurdu*. Sendikalar kitle örgütleri olduğundan toplam kaynaklar açısından yönetimle ve şirket sahipleriyle boy ölçüşemeseler bile grev fonları biriktirebilirler. Bir de sermayenin denetiminin birkaç kişinin elinde olması gerektiğini söyleyen bir doğa yasası yoktur. Bunu söylemek,

siyasi iktidar birkaç kişinin elinde olmalı, demeye benzer. Niçin? Kralın ve soyluların her şeyi yönetmeleri gerektiğini söyleyen bir yasa yoktu; şirket sahipleri ve yöneticilerinin her şeyi yönetmek zorunda olduğunu söyleyen bir yasa da yok. Bunlar toplumsal düzenlemelerdir. Tarihsel olarak gelişmişlerdir, tarihsel olarak da değiştirilebilirler.

Ortadoğu İhtilafını Anlamak

ERKEK: Profesör, konuyu biraz değiştirmeme izin verirseniz, bugünlerde Ortadoğu'daki duruma dair biraz konuşmak istiyorum. [1980'lerin sonundaki Filistin ayaklanması sırasında] Filistinlilerin İsrail baskısına dikkat çekmek için medyadan şimdiye kadar hiç yapmadıkları ölçüde yararlandıkları söyleniyor. Bunun gelecekte İsrail'in Batı Şeria ve Gazze Şeridi'ndeki Filistin topraklarını işgaline bir etkisi olacağını düşünüyor musunuz?

[Editörün Notu: Aşağıda yer alan İsrail-Filistin ihtilafı hakkındaki tartışmalar kitabın 5. ve 8. bölümlerinde bahsedilen ve 1990'ların başında başlayan sözde "barış süreci"ne dair Chomsky'nin analizinin temelini oluşturmaktadır.]

Bence Filistinlilerin "medyayı kullanması" meselesi ırkçı bir safsatadan ibaret. İntifada Filistinlilerin gördükleri son derece acımasız muamelelere tepki olarak gelişen büyük ve kitlesel bir halk devrimi. Bir tek televizyon kamerasının bile olmadığı yerlerde de, olduğu yerlerde de devam ediyor.

Bakın, ABD'de çok yaygın olan tamamen faşist bir çizgi var. Bunun en sevdiğim versiyonlarından birisi *Commentary* dergisinde Kanada'daki bir profesörün yazdığı bir makalede karşıma çıkmıştı. Şöyle diyordu: Filistinliler, "kendi sefaletlerini besleyen, istismar eden ve onun reklamını yapan insanlar"dır.[37] Düpedüz nazi propagandasından başka bir şey değil. Yani birinin çıkıp da Yahudiler hakkında "Yahudiler, kendi sefaletlerini besleyen, istismar eden ve onun reklamını yapan insanlardır" dediğini düşünebiliyor musunuz? Ama tam olarak böyle bir şey söylüyorlar. Bunun biraz kaba bir versiyonu; ama şöyle bir görüşü savunuyor: Filistinliler bunu sadece kameralar için yapıyorlar; çünkü Yahudilerin itibarını düşürmeye çalışıyorlar.

Oysa ortalıkta hiç kamera olmadığı zaman da tam olarak aynı şeyleri yapıyorlar.

Esas önemli olan, İsrail'in bu halk devrimini bastırırken birçok sorunla karşılaşması. Demek istediğim, şu anda Batı Şeria'da Filistinlilere uygulanan baskı nitelik olarak son yirmi yılda uygulanandan farklı değil; sadece Filistinlilerin İntifada'yı başlatıp karşı mücadeleye girişmesinden bu yana daha kapsamlı hale geldi. Şimdi ara sıra televizyonda gördüğünüz vahşet aslında son yirmi yıldır devam ediyor ve bu askeri işgalin doğasında olan bir şeydir: Askeri işgaller sert ve vahşidir, başka türde bir askeri işgale

rastlayamazsınız. [İsrail 1967'deki Altı Gün Savaşı'nda Ürdün, Mısır ve Suriye'den Batı Şeria, Gazze Şeridi ve Golan Tepeleri'ni aldı ve o zamandan beri buraları denetim altında tutuyor.] Evler yıkıldı, toplu cezalar verildi, yurtlarından sürüldüler, yoğun bir aşağılanma ve sansür yaşandı. İşgal altındaki topraklarda yaşayan Filistinlileri anlamak için Amerika'nın Güney eyaletlerinin en kötü günlerine geri dönmeniz gerekir. Başlarını kaldırmamaları beklenir. İsrail'de böyle derler: "Başlarını kaldırmaya başladılar, bu konuda bir şey yapmalıyız." İşte Filistinliler öteden beri böyle yaşıyorlar.[38]

ABD işe yaradığı sürece bu politikaya destek vermekten gayet memnundu. Fakat son birkaç yıldır işe yaramamaya başladı. Bakın, iktidar sahipleri sadece bir tek şeyden anlar: şiddet. Eğer şiddet etkiliyse, her şey yolunda demektir. Ama şiddet etkisini kaybederse, o zaman endişelenmeye başlar ve başka şeyler denemek zorunda kalırlar. Bu yüzden, şimdi tıpkı İsrail liderliğinin politikalarını yeniden değerlendirmesi gibi ABD'li planlamacıların da işgal altındaki topraklara yönelik politikalarını yeniden değerlendirdiğini görebilirsiniz. Çünkü artık şiddet de işe yaramıyor. Aslında daha ziyade işgal İsrail için zararlı olmaya başladı. Bu durumda İsrail'in işgal ettiği topraklardaki denetimiyle ilgili gelişmelere bakarak taktik değişiklikler yapılması kuvvetle muhtemel; ama bunların hiçbirisinin "medyanın kullanılması"yla bir ilgisi yok.

KADIN: O halde sizce nasıl bir çözüm bölgedeki ihtilafı ortadan kaldırabilir?

ABD'nin dışında herkes bu sorunun cevabını biliyor. Demek istediğim, yıllardır Ortadoğu'da çözümün ana çerçevesine dair çok yaygın bir konsensüs var ve bunun sadece iki istisnası var: ABD ve İsrail.[39] Çözüm şu ya da bu biçimde iki-devletli olmak zorunda.

Bakın, aynı topraklarda birer ulus olarak kendi kaderini tayin hakkını talep eden iki grup var; ikisinin de bir talebi var ve bunlar birbiriyle çelişiyor. Böyle çelişen talepler söz konusu olduğunda uzlaşma sağlamanın çeşitli yolları vardır: Bir federasyon olabilir, ya da başka bir şey olabilir. Ama var olan ihtilafın güncel durumu göz önüne alındığında, bu çözüm şu ya da bu şekilde iki-devletli olmak zorunda.[40] Şimdi çözümün nasıl bir biçim alacağı hakkında, örneğin bir konfederasyon mu olmalı, ekonomik bütünleşmenin üstesinden nasıl geliriz vs. gibi sorunlar hakkında konuşabilirsiniz. Bununla birlikte ilke oldukça nettir: Yahudilerin kendi kaderini tayin hakkını gözeten ve İsrail devletine benzer bir çözüm olmalı. Diğer yandan, Filistinlilerin kendi kaderini tayin hakkını gözeten ve Filistin devletine benzer bir çözüm olmalı. Herkes bahsedilen Filistin devletinin nerede olacağını biliyor: Batı Şeria ve Gazze Şeridi'nde, yani yaklaşık olarak 1967'deki Altı Gün Savaşı'ndan önce var olan sınırlarda. Ve herkes Filistinlilerin temsilcisinin kim olduğunu da biliyor: Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ).

Bütün bunlar yıllardır ortada, peki öyleyse çözüm neden gerçekleşmedi? Tabii ki İsrail karşı çıktığı için. Fakat gerçekleşmemesinin asıl sebebi ABD'nin engel olmasıdır: ABD

son yirmi yıldır Ortadoğu'daki barış sürecinin önünü tıkıyor. Retçi kampın liderleri Araplar ya da başkaları değil, *biziz*. ABD, Henry Kissinger'ın "pat"* dediği bir politikayı destekliyor. Kissenger bu kelimeyi 1970'teki durum için kullanmıştı.[41] O zamanlar Amerikan Hükümeti'nde bir tür görüş ayrılığı vardı; "siyasi çözüm için yaygın uluslararası konsensüse *katılmamız* mı, yoksa siyasi çözüme *engel olmamız* mı daha uygun?" diye tartışılıyordu. Bu iç mücadelede sertlik yanlıları üstün geldi ve onların baş sözcüleri de Kissinger'dı. Sonuçta galip gelen onun "pat" olarak adlandırdığı politika oldu: "Her şeyi olduğu gibi muhafaza et ve İsrail'in baskı sistemini devam ettir." Bunun için iyi bir sebep de vardı, durup dururken yapılan bir tercih değildi: Düşmanlarla çevrelenmiş ve militarize olmuş bir İsrail, bizim dünyayı yönetme biçimimizin önemli bir parçasıdır.

Aslında İsrail ABD'nin umurunda bile değildir. Eğer İsrail harcanırsa, ABD'li planlamacıların umurunda bile olmaz, ahlaki veya başka türlü bir sorumluluk hissetmezler. *Umursadıkları* tek şey Ortadoğu'daki muazzam petrol kaynaklarının denetimidir. Demek istediğim, gezegene hâkim olmanın yolu büyük ölçüde Ortadoğu petrolünü denetlemekten geçer ve 1950'lerin sonunda ABD, İsrail'in bu anlamda çok yararlı bir müttefik olacağının farkına vardı. Örneğin 1958'de Ulusal Güvenlik Konseyi, ABD'nin Ortadoğu'daki asıl düşmanının –her yerde olduğu gibi– "radikal Arap milliyetçiliği" olarak adlandırdıkları milliyetçilik olduğuna dair bir memorandum yayımladı. Milliyetçilik, bağımsızlık ve ülkelerin Amerikan iktidarının ihtiyaçlarına boyun eğmenin dışında bir yol izlemesi anlamına gelir. Düşman her zaman budur. Ortadoğu'daki insanlar kendileri açlıktan ölürken, bölgenin muazzam zenginliğinin ve kaynaklarının neden Amerikan ve Britanyalı yatırımcıların denetiminde olması gerektiğini hiçbir zaman anlamazlar; gerçekte bunu hiçbir zaman akılları almamıştır ve bazen bu konuda bir şeyler yapmaya çalışırlar. ABD için kabul edilemez bir şeydir bu. Birleşik Devletler'in dikkat çektiği bir başka nokta da, bu tür bir "radikal Arap milliyetçiliği"ne karşı gelecekte bölgede ABD iktidarı için güvenilir bir üs olacak, son derece militarize olmuş bir İsrail'in faydalı bir silah olacağıdır.[42]

Bu anlayış İsrail'in 1967'de ABD desteğiyle Ortadoğu'daki başlıca milliyetçi Arap gücü sayılan Nasır'ı [Mısır cumhurbaşkanı] ve neredeyse bölgedeki tüm diğer Arap ordularını ezip geçtiği Altı Gün Savaşı'na dek kapsamlı bir şekilde harekete geçirilmedi. Bu savaş İsrail'e çok puan kazandırdı ve deyim yerindeyse onlara "stratejik bir değer" kazandırdı. İsrail, ABD gücünün dayanak noktası olarak kullanabileceği askeri bir güç haline geldi. Aslında o zamanlar (adı konmamış müttefikler olan) İsrail ve Şah yönetimindeki İran, Amerikalı planlamacılar tarafından Ortadoğu'yu denetleyecek üçlü

* Satrançta, şahın mat tehdidiyle karşılaşmadan hareket edemeyeceği ve hareket ettirilecek başka taşın da olmadığı durum. –y.h.n.

ABD sisteminin iki tarafı olarak görülmekteydi. Bu sistem öncelikle petrolün büyük bölümünün bulunduğu Suudi Arabistan'dan, sonra da onun iki jandarması, yani devrim-öncesi İran ve İsrail'den oluşuyordu. Bu iki ülke Suudi Arabistan'ı bölgedeki yerli milliyetçi güçlerden korumaları beklenen "Körfez'in Gardiyanları"ydılar. Elbette 1979 İran Devrimi'nde Şah iktidardan düşünce ABD için İsrail'in rolü daha çok önem kazandı; çünkü artık o son "Gardiyan"dı.[43]

Bu arada İsrail ikincil işlevler edinmeye başladı: Tüm dünyada ABD için paralı askerlik yapan bir devlet gibi hizmet etmeye başladı. Böylece 1960'larda İsrail büyük bir CIA sübvansiyonuyla siyah Afrika ülkelerindeki meselelere dönük bir müdahale kanalı olarak kullanılmaya başlandı. 1970'ler ve 80'lerde ABD giderek artan bir biçimde Üçüncü Dünya'nın diğer bölgelerine karşı bir tür silah olarak İsrail'den yardım istemeye başladı. ABD Hükümeti'nin bu desteği doğrudan vermesinin zor olduğu dönemlerde İsrail, Üçüncü Dünya diktatörlükleri için silah, eğitim, bilgisayar ve buna benzer her türlü yardımı temin edecekti. Örneğin İsrail yıllarca, özellikle de ambargo boyunca Güney Afrika askeriyesiyle ABD adına irtibat kuran başlıca güç oldu. [BM Güvenlik Konseyi 1977'de, ABD ve Britanya daha güçlü kararları veto ettikten sonra Güney Afrika'ya zorunlu bir silah ambargosu uyguladı.][44] Evet, bu çok güçlü bir ittifaktır ve bu güçlü ittifak da İsrail'in bu kadar olağanüstü miktarlarda ABD yardımı almasının başka bir nedenidir.[45]

Barış Tehdidi

Ama dikkat edin, bütün bu sistem, ancak İsrail komşularıyla gergin bir ilişki içinde olduğu sürece işler. Ortadoğu'da gerçek bir barış anlaşmasının olduğunu farz edin. İsrail de, İsviçre, Lüksemburg ya da başka bir ülke gibi bölgenin teknolojik açıdan en gelişmiş ülkesi olarak bölgeyle bütünleşmiş olsun. Bu noktada İsrail'in ABD için kesinlikle hiçbir değeri kalmaz —zaten Lüksemburg var, bir başkasına ihtiyacımız yok. İsrail'in ABD için değerli olması, onun yıkım tehdidi altında olması gerçeğine dayanıyor: Bu durum onları bekaları için tamamen ABD'ye bağımlı, bu nedenle de son derece güvenilir hale getiriyor. Çünkü gerçek bir anlaşmazlık durumunda, eğer halı altlarından çekilirse yıkıma *uğrayacaklardır*.

Ve bu akıl yürütme ABD Başkanı'na dek uzanır. ABD'nin Ortadoğu'da siyasi bir çözüm yönünde ortaya çıkan her hareketin önünü kestiği kolayca gösterilebilir. Genellikle bu tür adımları BM Güvenlik Konseyi'nde veto ederek engelledik.[46] Aslında, çok yakın bir zamana kadar ABD'de siyasi bir çözüm hakkında *konuşmak* bile imkânsızdı. ABD'nin resmi çizgisi "Araplar bütün Yahudileri öldürüp denize atmak istiyor" şeklindeydi. Bunun sadece iki istisnası vardı. Birisi, bizim tarafımızda olduğu için "ılımlı" sa-

yılan Ürdün Kralı Hüseyin'di. Diğeri ise Mısır Cumhurbaşkanı Sedat'tı. 1977'de izlediği yolun yanlış olduğunu fark etti ve Kudüs'e uçarak bir barış adamı oldu. Bu nedenle de Araplar onu öldürdü; çünkü Araplar barıştan yana olan herkesi öldürürler [Sedat 1981'de bir suikaste kurban gitti]. Bu bakış açısı ABD'de resmi çizgi olagelmiştir ve basında veya akademide kesinlikle bundan sapamazsınız.

Hepsi baştan sona yalan. Sedat'ı ele alalım. Sedat, Şubat 1971'de İsrail'e bir barış önerisinde bulundu; sonradan 1977'de yaptığına göre İsrail açısından daha iyi bir öneriydi bu. [1977'deki öneri Camp David barış görüşmelerine zemin hazırlamıştır.] Sedat, BM'nin 242 sayılı kararıyla uyumlu tam bir barış anlaşması önermişti. [242 sayılı karar, güvenlik garantileriyle birlikte bölgede Haziran 1967'den önceki sınırlara dönülmesini talep eder; ama Filistinlilerin haklarından söz etmez.] ABD ve İsrail bu teklifi reddettiler, o nedenle tarihten silindi gitti.[47] Ocak 1976'da Suriye, Ürdün ve Mısır, BM Güvenlik Konseyi'nde 242 sayılı kararı temel alan iki-devletli bir barış anlaşması önerdiler ve FKÖ bu öneriyi destekledi. Bu öneri toprakla ilgili garantiler talep ediyordu ve başka pek çok şeyi de kapsıyordu. ABD veto etti ve tarihten silindi; sanki hiç gerçekleşmemiş gibi davranıldı.[48] Bu şekilde devam etti ve ABD bu barış önerilerinden herhangi birini desteklemek istemedi. Onlar da böylece tarihten silindiler ve Orwell'ın hafıza deliğine gönderildiler.[49]

Aslında ABD'de öyle bir durum var ki, gazeteler bu önerilerden bahseden *mektuplara* dahi izin vermiyor. Bu konudaki denetim gerçekten şaşırtıcı boyutlarda. Örneğin, birkaç yıl önce George Will, *Newsweek*'te barış aktivistlerinin Ortadoğu hakkında nasıl yalan söylediğinden ve söyledikleri her şeyin uydurma olduğundan söz eden "Ortadoğu Hakkında Gerçekler ve Yalanlar" başlıklı bir köşe yazısı kaleme almıştı. Yazıda olgularla ilişkisi belirsiz bir ifade vardı: Sedat'ın 1977'ye kadar İsrail'le barış masasına oturmayı reddettiğini söylüyordu.[50] Ben de onlara şu *Newsweek*'e gönderilen okuyucu mektupları gibi dört satırlık bir yazı yazdım ve şöyle dedim: "Will'in olgulara ilişkin tek bir ifadesi var, o da yanlış; Sedat 1971'de bir barış önerisi yaptı, İsrail ve ABD öneriyi geri çevirdiler." Birkaç gün sonra *Newsweek*'in "Mektuplar" köşesi için olguları kontrol eden araştırma editöründen bir telefon aldım. "Mektubunuzla ilgileniyoruz, bu olguları nasıl elde ettiniz?" diyordu. Ben de ona, 8 Şubat 1971 tarihli *Newsweek*'te yayımlanmış olduklarını söyledim. Bu doğruydu, çünkü gerçekten çok önemli bir barış önerisiydi; sadece yanlış hikâye olduğu için ABD'nin hafıza deliğine gidivermişti.[51] Habere baktı ve beni tekrar aradı: "Evet, haklıymışsınız, dediğiniz şeyi bulduk; tamam, mektubunuzu yayımlayacağız" dedi. Bir saat sonra yine aradı ve şöyle dedi: "Şey, üzgünüm, ama mektubunuzu yayımlayamıyoruz." "Sorun nedir?" diye sorduğumda "editör, Will'e konudan bahsetti ve Will hiddetle bağırıp çağırmaya başladı, yayımlayamayacaklarına karar verdiler" cevabını aldım. İşte böyle.

Ama mesele şu ki, *Newsweek, New York Times, Washington Post* ve benzeri gazetelerde bu gerçekleri kesinlikle ifade edemezsiniz. Tanrı inancı gibi bir şeydir ve yalanlar, değişmez hakikatlere dönüşmüştür.

KADIN: Peki Camp David Anlaşmaları'nda ne oldu? Neden o zaman ABD ve İsrail Mısır'la barış masasına oturmaya razı oldular?

Eğer 1971'e dönüp bakarsanız Ortadoğu'da bütün Amerikan büyükelçilerinin Kissinger'ı, ABD anlaşmazlığı çözecek bütün diplomatik seçeneklerin önünü kapatırsa bir savaş olacağı konusunda uyardıklarını görürsünüz.[52] Büyük petrol şirketleri bile siyasi bir anlaşmadan yanaydılar. Beyaz Saray'a şöyle diyorlardı: "Bakın, her türlü diplomatik seçeneğin önünü kapatırsanız Araplar savaşa girecekler, başka alternatifleri yok."[53] Ama tıpkı İsrail'de alay ettikleri gibi, Beyaz Saray'da da böyle bir olasılığa gülüp geçiyorlardı. Tam bir dalga geçme konusuydu, üstelik tamamen ırkçı saiklerle alay ediyorlardı.

İstihbarat sistemleri çok sorunlu kurumlardır. Son derece ideolojik, bağnaz ve ırkçıdırlar; sonuçta onlar aracılığıyla gelen bilgi fena halde çarpıtılmıştır. Bu olayda istihbarat bilgisi şöyleydi: "Araplar savaşmayı bilmez." İsrail askeri istihbarat şefi Yehosifat Harkabi'ye göre "savaş, Arapların oynayabileceği bir oyun değildi"; "bu şapşallar silahın hangi tarafını tutacaklarını bile bilmezler, onlar hakkında endişelenmenize gerek yok" deniyordu. Amerikan askeriyesi, CIA, herkes açıkça aynı bilgiyi üretiyordu: "Eğer Sedat, Sina'da bir orduyu harekete geçirirse, gülüp geçeriz. Bu adamlar ne yaptıklarını sanıyorlar? Bar-Lev Hattı'na yedi yüz adam çıkarır, onları durdururuz" gibi şeyler söyleniyordu.[54] Böylelikle ABD diplomatik bir çözüm yolu izlemeyi reddetti ve bu reddediş daha sonra 1973 Savaşı'na yol açtı. Bu savaşta birdenbire Arapların savaş oyununu oynayabildiği ortaya çıktı. Mısırlılar Sina'da büyük bir zafer kazandı; aslında ciddi bir askeri operasyon yapmışlardı. Bu durum, ABD ve İsrail istihbaratlarını şoke etti ve onları gerçekten korkuttu; çünkü dediğim gibi, devlet planlamacıları genellikle başka hiçbir şeyden anlamasalar bile şiddetten anlarlar. Böylece 1973 Savaşı'nda "Savaş Arapların oynayabileceği bir oyun değildir" varsayımının birdenbire yanlış olduğu açığa çıktı. Mısır askeri bakımdan kolayca görmezden gelinebilecek bir ülke *değildi.*

Mısır, askeri olarak başarısız bir ülke olduğu sürece ABD, Rusya'nın müttefiki olmasına izin vermekten hoşnuttu. "Eğer Ruslar paralarını batırmak istiyorlarsa kendileri bilir; biz umursamayız, sadece güler geçeriz" deniyordu. Ama 1973 Savaşı'nda birdenbire, Mısır'ın askeri olarak görmezden gelinebilecek bir ülke olmadığı açığa çıktı. Ateş etmeyi ve başka önemli şeyleri yapmayı biliyorlardı. Sonuçta Kissinger, aslında Mısır'ın uzun süredir Amerika'nın uydu devleti olmak için teklif ettiği öneriyi kabul etti. Evet, Mısır bunu uzun süredir istiyordu ve Rusları derhal kapı dışarı edip Amerika'nın kolay

kazanç trenine bindiler. Şimdi Amerikan yardımının ikinci büyük alıcısı durumundalar; yine de Amerikan yardımı konusunda İsrail'den bayağı gerideler. İşte bu noktada Sedat bir "ılımlı"ya dönüşüverdi; çünkü bizim tarafımıza geçmişti. Mısır, İsrail'in şahin politikalarına karşı başlıca caydırıcı Arap gücü olduğu için ABD'nin Mısır'ı açıkça desteklemesi onu çatışmanın dışında tutma amacına yönelikti. Böylece İsrail bölgedeki hâkimiyetini sağlamlaştırabilirdi—nitekim öyle yaptı. Bakın, 1973 Savaşı'ndan önce ABD planlamacıları İsrail'in herhangi bir Arap gücü konusunda endişelenmesine gerek olmadığını düşünüyorlardı. Şimdi bunun yanlış olduğunu gördüler ve Mısır'ı çatışmanın dışına çıkarmak üzere harekete geçtiler. Camp David barış sürecinin en büyük başarısı buydu: İsrail'in işgal altındaki toprakları kendi bünyesine katmasını ve Mısır gibi caydırıcı bir güç olmadan Lübnan'a saldırmasını sağladı. Gelin bir de *bunu* Amerikan medyasında söylemeye çalışın.

Aklıma gelmişken, artık bunların stratejik analiz literatüründe dile getirilmeye başlandığını görüyorsunuz. Stratejik analistlerin yazdığı makaleleri okursanız, "evet, böyle olmuştu" dediklerini görüyorsunuz.[55] Tabii ki böyle olmuştu; çünkü böyle *tasarlanmıştı*. Tam Camp David döneminde işe yarayacağı açıkça belli olan bir plandı. 1977'de ben bu konuda yazıyordum.[56] Eğer başlıca caydırıcı Arap gücünü devreden çıkarırsanız, İsrail'e yapılan Amerikan yardımını tüm dünyaya yapılan toplam yardımın yüzde 50'sine çıkarırsanız ve İsrail de işgal altındaki toprakları ilhak etmeye ve Lübnan'ı işgal edip altüst etmeye kararlıysa, eğer gelişmelere bu şekilde yön verirseniz ne olacağını *düşünürsünüz*? Gayet açık, bir çocuk bile bunu anlar. Ama söyleyemezsiniz; çünkü bunu söylemek ABD'nin dünya barış güçlerinin lideri olmadığını ve tüm dünyada adalet, özgürlük ve insan haklarıyla ilgilenmediğini ima etmek demektir. Bu nedenle burada bunların hiçbirini söyleyemezsiniz; hatta artık *görmeniz* bile büyük ihtimalle mümkün değil.

Su ve İşgal Altındaki Topraklar

ERKEK: Ama Arap ülkelerine komşu olduğu için İsrail'in savunma amacıyla işgal altındaki topraklara ihtiyacı yok mu? Bu toprakları elinde tutmasının asıl sebebi bu değil mi?

Sadece bu meseleye nasıl *baktıklarından*, yani üst düzey İsrailli karar alıcıların nasıl baktıklarından bahsedebilirim. İbranice yayımlanmış, *Mechiro shel Ihud* isimli çok ilginç bir kitap var. İsrail'de İşçi Partisi'nin iktidarda olduğu 1967-1977 döneminin ayrıntılı belgesel kayıtlarından oluşuyor. [İsrail işgal altındaki toprakları 1967'de ele geçirmişti.] Yossi Beilin adında, Şimon Peres'in baş danışmanlığını yapmış İşçi Partili bir güvercin olan ve İşçi Partisi'nin bütün belgelerine ulaşabilen bir adam tarafından

yazılmış. Kitap, 1967-1977 arasında yapılan İsrail bakanlar kurulu toplantılarının neredeyse günlük kayıtları niteliğinde. Bu zaman aralığı, tam da işgal altındaki topraklar konusunda İsrail'in bir planlama oluşturmaya çalıştığı dönem.[57]

Güvenlik konusundan hemen hiç bahsedilmiyor. Çokça bahsedilen, "demografik sorun" dedikleri bir şey var: Bir Yahudi devletinde bu kadar çok Arabı ne yapacaklarını tartışıyorlar. Evet, İsrail'de buna "demografik sorun" deniyor ve aslında bu sorundan burada da aynı şekilde söz ediliyor.[58] Kulağa tarafsız sosyolojik bir kavram gibi gelen bu terimin amacı, koyu ırkçı bir anlayışı yansıttığı gerçeğini gizlemektir. Buraya uyguladığımızda bunu derhal görebiliriz. Örneğin, New York'ta bir grup insanın "demografik sorun"den söz etmeye ve "çok fazla Yahudi ve siyah var" demeye başladığını düşünün. "New York'ta çok fazla Yahudi ve siyah var; bu konuda bir şeyler yapmalıyız; çünkü yönetimi ele geçiriyorlar" dediklerini ve "'demografik sorun'u halletmeliyiz" diye ortalıkla dolaştıklarını düşünün. Bunu deşifre etmek çok zor olmayacaktır. İsrail'de ve kabine kayıtlarının olduğu bu kitapta "demografik sorun"dan bol bol söz ediyorlar ve bunun ne anlama geldiğini görmek oldukça kolaydır.

Üzerinde çokça durdukları başka bir konu da su. Su çok can alıcı bir sorun. ABD'de çok tartışılmıyor; ama muhtemelen İsrail'in Batı Şeria'dan niçin asla vazgeçmeyeceğini bu temel nedene dayanarak açıklayabiliriz. Bakın, burası oldukça kurak bir bölge; bu nedenle su petrolden daha önemli ve İsrail'in su kaynakları da çok sınırlı. Aslında Ortadoğu'da birçok savaş su yüzünden çıkmıştır. Örneğin, İsrail ve Suriye'nin karşı karşıya geldiği savaşlar genellikle Suriye, Ürdün ve Lübnan üzerinden gelen Ürdün'deki su kaynakları yüzünden olmuştur. Aslına bakılırsa, İsrail'in [1982 işgali sırasında] Güney Lübnan'da ele geçirdiği sözde "Güvenlik Bölgesi"ni elinde tutmasının başlıca nedenlerinden birisi, bölgeye su getiren su havzasının büyük bölümünü oluşturan Hermon Dağı'nı içine almasıdır. Diğer etkenlerin yanı sıra, Lübnan'ın istilası büyük ihtimalle biraz daha kuzeye düşen Litani Nehri'ni ele geçirme girişimiydi —ama Şii direnişi tarafından püskürtüldüler ve tutunamadılar; bu yüzden geri çekilmek zorunda kaldılar.

İsrail'de ekonomik olgular üzerinde gizlilik vardır; bu nedenle kesin rakamlara ulaşamazsınız. Ama Amerikan araştırmaları da dahil birçok araştırma İsrail'in suyunun yaklaşık üçte birini Batı Şeria'dan elde ettiğini gösteriyor. Bazı teknolojik icatlar dışında, gerçekten bunun başka bir alternatifi yok. Sözgelimi belki birisi günün birinde tuz arıtma tekniğini bulur ve o zaman deniz suyunu kullanabilirler. Ama su için başka bir alternatif yok. Batı Şeria haricinde başka bir yeraltı su kaynağı yok. İsrail Litani Nehri'ni ele geçiremedi; Nil'i de alamayacakları gayet açık olduğuna göre İsrail için Batı Şeria dışında hiç su kaynağı yok.

Batı Şeria'da yaşayan Arapların en çok eziyet çektikleri işgal politikalarından biri de İsrail'in derin kuyular kazmalarını yasaklamaları. Bu yasak Arap tarımı için çok zor bir durum yaratıyor. Batı Şeria'da bir Arap çiftçiye, çiftçilik için tahsis edilen su miktarıyla Tel Aviv'de Yahudi bir kent sakinine sadece içmek için tahsis edilen su miktarı aynı. Düşünün, bir Yahudi kent sakinine ait içme suyu miktarı toprağı sulaması, çiftlik hayvanlarına bakması ve bir çiftlikte yapılan diğer bütün işleri yapması için bir Arap çiftçiye tahsis edilen *toplam* su miktarıyla aynı. Arapların derin kuyular açmasına izin verilmiyor; sadece araç gereç olmadan açılabilen sığ kuyulara izin veriliyor. Derin kuyular sadece Yahudilere ait; Yahudi yerleşimciler açabiliyor ve yaklaşık on iki kat ya da buna benzer bir miktarda daha fazla su elde ediyorlar.[59]

Dolayısıyla su, kayıtlarda görülen büyük meselelerden birisi. "Demografik sorun" var, tarihsel nedenler var ve başka bazı şeyler daha var. Ama güvenlik meselelerine pek az değiniliyor.

Emperyalist Tutkular ve Arap Tehdidi

ERKEK: Ben bu kabine kayıtlarını bilmiyordum. Ama 1948'de İsrail devleti ilk olarak tasarlandığında neredeyse sınırlarındaki herkesin derhal saldırısına uğramıştı: Bütün Arap ülkeleri hemen onu yıkmaya ve varlığına engel olmaya çalıştılar. İsrail halkının bugün ulusal politikalarını belirlerken hâlâ bu tarihi hatırlamasının haklı bir nedene dayandığını söyleyebilir misiniz?

Evet haklısınız, olanlar hakkında benimsenen standart hikâye bu. Ama doğru değil. Arka plandaki olguları unutmayın. Kasım 1947'de BM Genel Kurulu Filistin'in üçe bölünmesini tavsiye etti: Bir Yahudi devleti, bir Arap devleti ve Kudüs'ü de kapsayacak uluslararası yönetime tabi küçük bir bölge. [Söz konusu bölge Britanya İmparatorluğu'nun hâkimiyetindeydi.][60] Şimdi, bunun bir Genel Kurul *tavsiyesi* olduğunu vurgulamam gerekiyor, Genel Kurul tavsiyelerinin hiçbir yaptırım gücü yoktur, yalnızca tavsiyedirler. Daha doğrusu, İsrail, Genel Kurul kararlarının hiçbir yaptırım gücü olmadığı konusunda *ısrar ediyor* demeliydim. İsrail, Aralık 1948'den bu yana —yani Genel Kurul'un Filistinli mültecilere geri dönüş hakkı verilmesi yönündeki talebini reddetmesinden beri— açık farkla BM Genel Kurulu tavsiyelerini en çok ihlal eden ülkedir. [Sözü edilen Filistinli mülteciler, Filistin'de Kasım 1947'de patlak veren şiddet olaylarından kaçmışlardı.] Aslında İsrail bu talebi kabul etmesi *koşuluyla* BM'ye kabul edilmişti ve kabul edeceğini de söylemişti. Ama hemen sonra bu sözü yerine getirmeyi reddetti ve hâlâ da reddetmeye devam ediyor.[61] Sayısını bilmiyorum, ama muhtemelen yüzlerce Genel Kurul tavsiyesi İsrail tarafından reddedilmiştir.

Her neyse, Kasım 1947'de Genel Kurul böyle bir tavsiye kararı almıştı ve o sırada Filistin'de Filistinliler ve Siyonistler [Yahudi milliyetçileri] arasında bir savaş patladı. Siyonistler diğerlerinden çok daha güçlü ve örgütlü bir kuvvet oluşturuyordu. Mayıs 1948'de, yani İsrail devleti resmen kurulduğunda yaklaşık 300 bin Filistinli evlerinden sürülmüş durumdaydı veya savaştan kaçmıştı. Siyonistler, BM tarafından önerilen ilk Yahudi devletinin topraklarını epeyce aşan bir bölgeye hâkimdiler.[62] İşte İsrail bundan *sonra*, yani Mayıs 1948'de komşularından gelen saldırılara maruz kaldı. Siyonistler sözünü ettiğim daha geniş bölgeyi denetim altına aldıktan ve yüz binlerce sivili zorla evlerinden sürdükten *sonra* bu saldırılar gerçekleşti; bunun öncesinde değil.

Ayrıca İsrail'de yakın dönemde yapılan akademik çalışmalar bence hayli kesin bir şekilde Arap devletlerinin müdahale etmek konusunda gayet isteksiz olduğunu ve müdahalenin büyük ölçüde İsrail'i değil, gerçekte İngilizlerin kukla yöneticisi olan Transürdün [şimdiki Ürdün] Kralı Abdullah'ı hedef aldığını gösteriyor. Arap ülkelerinin böyle yapmasının nedeni, Abdullah'ın aslında Britanya'nın maşası olduğunu anlamalarından kaynaklanıyordu. Ayrıca kralın çeşitli yollarla Britanya'nın bölgedeki emperyal sistemini yeniden yapılandırmasına yardımcı olduğuna inanmak için geçerli sebepleri vardı. [Britanya Mayıs 1948'de Filistin'in resmi yönetimini BM'ye devretmeyi planlamıştı.] Zannediyorum bu malzemenin ana-akım Amerikan bilimsel çalışmaları arasında yer alması için yüz yıl geçmesi gerekiyor. Ama çok iyi bir akademik çalışma olduğunu ve gayet önemli olduğunu söylemeliyim.[63]

Her neyse, şimdi Ürdün olan bölge Britanya'nın kuklası tarafından yönetiliyordu ve bölgedeki diğer Arap devletleri Ürdün ordusuna gayet haklı olarak Arap kefiyesi takan bir adamın önderliğindeki Britanya ordusu gözüyle bakıyorlardı. Abdullah'ın ve Siyonistlerin Filistin devletinin kuruluşunu önlemeye yönelik bir plan konusunda işbirliği yapmaları (bütün ayrıntılarını bilmedikleri halde bu plandan belli ölçüde haberleri vardı) onları çok endişelendiriyordu. Nitekim böyle bir işbirliği gerçekleşti. Abdullah ve Siyonistler, Filistin devleti olacak olan bölgeyi aralarında bölüşme planını *uyguladılar*.[64] Ayrıca Abdullah'ın kendine ait çok daha büyük planları vardı: Suriye'yi ele geçirmek ve "Büyük Suriye"nin kralı olmak istiyordu. Görünüşe bakılırsa, İsrail'in Suriye'ye saldırması yönünde bir plan da vardı. Ardından Abdullah Suriyelileri savunmak için Suriye'ye girecek ve sonrasında da —önceden planlandığı şekilde— pastanın tamamına sahip olacaktı. Tarihin gösterdiği gibi bu plan asla başarılı olmadı; ama diğer Arap devletleri kokusunu aldılar. Böylece Abdullah'ın hedeflerine varmasını engellemek amacıyla İsrail'e karşı harekete geçtiler.[65]

Hatırlarsanız bunun için güçlü dayanakları vardı. Sömürgelerin çözüldüğü dönemdi ve o zamanlar bölgedeki insanların temel kaygısı Britanyalıları bölgeden çıkarmaktı. Kral Abdullah, Britanya'nın maşasıydı ve insanlar Britanya emperyalizminin yeniden

kurulduğunu görmek istemiyorlardı. Elbette İsrail devletinin de kurulmasını istemiyor ve karşı çıkıyorlardı. Fakat muhtemelen bu durum Arap devletlerinin saldırısında önemsiz bir faktördü; gerçekten de küçük bir faktördü. Aslında 1949'da hem Suriye hem de Mısır, İsrail'e bir barış anlaşması için çok açık önerilerde bulundular ve İsrail onları reddetti. İsrail böyle bir barış anlaşması istemiyordu.[66]

Bütün bu malzemenin, ancak son zamanlarda ortaya çıkmasının nedeni, İsrail'de arşivlerin aradan yirmi otuz yıl geçene kadar gizli tutulması yönünde kurallar olmasıdır. Böylelikle tarih genellikle yaklaşık otuz veya kırk yıl sonra yazılıyor (ve tabii o zaman başka nedenler de işin içine girince çok fazla çarpıtılıyor). Ama bu söylediklerim arasında tarihi *gerçekten* bilen birisi açısından büyük şaşkınlık yaratacak hiçbir şey yok. Şimdi bunu destekleyen arşiv kayıtları ve bilimsel çalışmalar da var. Bence bunlar çok ikna edici çalışmalar ve doğru hikâye olarak kabul edilecekler. Ama bu çalışmalardaki veriler gerçekten büyük bir sürpriz sayılmamalı: Yaklaşık olarak buna benzer şeyler her zaman biliniyordu. Örneğin, Ben-Gurion [ilk İsrail başbakanı] ve Abdullah arasındaki Filistin'i bölüşme anlaşması yıllardır bilinmekteydi; anılarda yazılıp çizildi, herkes bu konuda konuştu vs.[67] Haklısınız, bunlar ABD'deki standart çizginin bir parçası değil; ama doğru hikâye bu.

ERKEK: Sırf bazı noktalarda size karşı çıkmak için soruyorum. İsrail Filistin'i bölüşme anlaşması yaparken Ürdün'ün İsrail'e askeri birlikler göndermesini engellemeye çalıştığını düşünmüştüm. Abdullah'la işbirliği yapmalarının gerçek nedeni buydu. O zamanlar Ben-Gurion ve İsrailli diğer liderler, onlar için büyük bir tehdit oluşturan Ürdün'de eğitilmiş muazzam bir ordu bulunması konusunda kaygılıydılar.

Hayır, aksine o konuda pek endişeli değildiler. Gerçekte Ben-Gurion, ordularının şimdiki Batı Şeria'nın bir kısmını ele geçirmesini önlemek için [Ekim 1948'de] müdahale etmek zorunda kaldı; çünkü Ürdün Lejyonu esas olarak ortadan kaldırılmıştı ve silahsızdı. İsrail ordu komutanlığı kolaylıkla daha fazla toprağı ele geçirebileceğini düşünüyordu. Bakın, İsrail ordu komutanı Yigal Allon'un Abdullah'la bir Filistin devletinin kurulmasını engellemek için yapılan bu anlaşmadan haberi yoktu. Ve Ben-Gurion ile ordu arasında, Ben-Gurion'un yapmış olduğu bu gizli anlaşmaya uymak için ordunun ilerlemesini durdurmak zorunda kaldığı şiddetli bir mücadele oldu.[68] Yani gerçekte Ürdün'den gelen hiçbir askeri tehdit yoktu, hiç yoktu.

ERKEK: Ama İsrail ordusu o noktada durdu; çünkü Ben-Gurion'un geri çekilirlerse barışın galip geleceği konusunda hâlâ umudu vardı.

Hayır. Aslında Ben-Gurion'un ne istediğini çok iyi biliyoruz; çünkü uzun ve ayrıntılı günlükler vs. bıraktı. Ben-Gurion açık ve net olarak —*Kader Üçgeni* (The Fateful Tri-

angle) adlı kitabımda bununla ilgili birçok belge var— İsrail'in barış olup olmadığına bakılmaksızın *hiçbir* sınırı kabul etmemesi gerektiği görüşünü savunuyordu. Çünkü "Siyonist Amaç" dediği şeyin sınırları çok daha genişti. Bu sınırlar Güney Suriye'yi, Transürdün'ü ve hakkında planlar yaptığı başka geniş alanları kapsıyordu. Ve "şimdilik erteliyoruz, ama sonunda bir yolunu bulup hepsini ele geçireceğiz" diyordu. Aslında, Ben-Gurion Lübnan'la ilgili olarak da İsrail'in Güney Lübnan'ı en geç 1950'lerin ortasında bir bahaneyle ele geçirmesini öneriyordu.[69] Yani ne istediğini tamamen biliyoruz ve geri kalanlar gibi bu da her zaman duyduğunuz hikâyelerden çok farklı.

Filistinliler İçin İhtimaller

KADIN: Yıllar boyunca anavatanlarından sürülen veya hâlâ İsrail'de ve işgal altındaki topraklarda bulunan yüz binlerce Filistinli için hiç adalet umudu yok mu?

Nesnel gerçekliğe bakarsanız, Filistinli mültecilerin birçoğu asla Filistin'e dönemeyecek. Tıpkı Amerikan yerlilerinin Amerika kıtasında sahip olduklarını bir daha asla geri alamayacak olmaları gibi; bu hayatın bir gerçeği. Bu açıdan bakarsak hiçbir zaman adalet olmayacak. Bundan bir çıkış yolu da yok: Çok sayıda Filistinlinin eskiden Filistin olan bölgeye geri dönmesi olasılığı olsaydı, İsrail muhtemelen dünyayı havaya uçururdu; buna muktedirler.[70] Böyle bir şey asla olmayacak.

Tek soru şu olabilir: Nasıl bir sınırlı adalet biçimine ulaşılabilir? Bu karmaşık bir konu. Demek istediğim, İsrail İntifada'yı makul bir maliyetle bastıramazsa ABD ve İsrail reddiyeci tutumlarından vazgeçebilir ve Filistinlilerin kendi kaderlerini tayin etmesinin belli bir biçimini kabule yanaşabilir. Eğer bu gerçekleşirse, o zaman iki-devletli çözümle neyi kastettiğinize ciddi olarak bakmanız gerekir. Sözünü ettiğim bazı nedenlerden ötürü bunu tasavvur etmek gerçekten çok da kolay değil: Kaynak sorunları var, bölgelerin bütünleşmesi sorunu var, sınır tayini meseleleri var. Hatırlarsanız, Filistin'i parçalara ayıran [1947'deki] BM tavsiye kararı kesin olarak iki devlet talep etmiyordu, ekonomik bir konfederasyon talep ediyordu ve bu oldukça gerçekçiydi.[71] Oraya gitmiş olan herhangi birisi iki devletin çok da anlamlı olmadığını bilir; çünkü bölgeler fazlasıyla iç içe geçmiş durumdadır, sınırlar çok gariptir. Hatta daha ciddi olarak baktığınızda, iki-devletli çözümün işe yaramayacağını görürsünüz. Bu durumda mantıklı olan tek şey bir çeşit konfederasyondur. Fakat ne olacağını çok iyi tahmin edebilirsiniz: İki devlet olacak; ancak devletlerden yalnızca birisi gerçekten var olacak, diğeriyse döküntüleri toplayacak.

Bunun bir sonraki adımda yapılacak öneri olacağını tahmin ediyorum ve bu "iki-dev-

letli" çözüm başlığıyla sunulacak. Bunun tartışılması çok daha zor olacak; çünkü insanlar gerçekten neler olup bittiğini görmek için gazete manşetlerinin ötesine geçip düşünmek zorunda kalacaklar. İsrailliler ve Filistinliler arasında egemenliğin gerçekten bölünmüş olması durumunda anlamlı bir federasyonun gerçekleşmesi son derecede güç; bununla yüzleşmek zorundayız. Bence tek mantıklı çözüm yolu ve görebildiğim yegâne sınırlı adalet biçimi bu.

ERKEK: Arapların ve Yahudilerin farklı zihniyetlerinin de burada önemli bir rol oynadığını düşünmüyor musunuz? Bu fark barışın önünde hep bir engel oluşturmayacak mı?

Araplar ve Yahudiler birbirine benziyor, zihniyetleri aynı. Bir yerleri kesildiğinde kanıyor, çocukları öldürüldüğünde yas tutuyorlar. Aralarında herhangi bir fark var mı, pek emin değilim

Tarihte Meşruiyet

KADIN: Sizce aradan geçen zaman, yerli halkı ırkçı bir tavırla yerlerinden ederek yanlış bir zemin üzerine kurulmuş olsa bile İsrail'e meşruiyet sağlayabilir mi?

Sorunuza verilecek genel yanıtın, evet olması gerekir. Aksi takdirde, avcı-toplayıcı toplumların olduğu günlere geri dönmemiz gerekir; çünkü tarihin tamamı gayri meşrudur.

Amerikalılar olarak bizim üzerinde düşünmemiz gereken ve Filistinlilerle benzerlik taşıyan bir vakayı ele alalım; ABD'yi ele alalım. Bence İsrail'in Filistinlilere yaptıkları kötüdür; ama atalarımızın burada yerli nüfusa yaptıklarıyla karşılaştırınca orası âdeta cennet kalır.

Burada ABD'de biz soykırım yaptık. O kadar. Katıksız bir soykırım yürüttük. Üstelik sadece ABD'de değil, baştan sona tüm yarıkürede. Bugünkü tahminlere göre Kolomb, karaya ayak bastığında Rio Grande'nin kuzeyinde yaklaşık 12-15 milyon yerli Amerikalı vardı. Avrupalılar ABD'nin kıtasal sınırlarına vardıklarında ise bu sayı 200 bine inmişti. Bu kitlesel bir soykırımdır. Batı yarıkürenin tamamındaki nüfus azalması büyük ihtimalle yüz milyon insanın beş milyona inmesi mertebesindedir.[72] Bu çok ciddi bir şey. 17. yüzyıl başlarında ilk başladığı andan itibaren korkunçtu, ABD'nin kurulmasıyla daha da kötü bir hal aldı ve sonunda yerli nüfus tamamen kuşatılmış küçük bölgelere tıkıştırılana kadar devam etti. ABD'nin anlaşmaları ihlal etme tarihi gülünçtür. Hukuki açıdan Kızılderili uluslarla yapılan anlaşmalar, egemen devletlerarası anlaşmalarla aynı statüye sahiptir; ama tarihimiz boyunca bu anlaşmalara en ufak bir önem verilmedi. Daha fazla toprak istediğiniz anda anlaşmayı unutup yağmalıyordunuz. Bu çok

çirkin ve zalimce bir tarihtir.[73] Hitler Amerikan yerlilerine yapılan muameleyi açıkça model olarak kullandı; kendilerinin de Yahudilere aynı şeyi yapacaklarını söyledi.[74]

Almanya'da yakın zamanda bir kitap çıktı; Almancada *Beş Yüz Yıllık İmparatorluk* anlamına geliyor. Bu kitap dünyada gelişmeye başlayan ve 1992'yi Kolomb'un Amerika'yı "keşfi"nin 500. yıldönümü kutlamalarının yapıldığı yıl yerine soykırımın anıldığı bir yıla dönüştürmeyi amaçlayan çabanın bir parçası olarak yayımlandı. Almanya'da insanlar bu başlığı anlıyorlar: Hitler "Bin Yıllık İmparatorluk"u kuracaktı. Kitabın anlatmaya çalıştığı şey de, Batı yarıkürenin sömürgeleştirilmesinin Hitler tarzında yürütülmüş olduğu. Ve bu sömürgeleştirme beş yüz yıl sürdü.[75]

Amerikan tarihi boyunca bu soykırımın tamamen meşru kabul edildiğini de eklemeliyim. Örneğin, siyahlar adına yüksek sesle konuşan ve köleliğin kaldırılmasını savunan insanlar vardı; Köleliğin Kaldırılmasını Savunanlar ve Yurttaşlık Hakları Hareketi vardı. Ama Amerikan yerlilerine çok fazla destek verildiğini göremezsiniz. Aynı şey akademik çalışmalar için de geçerlidir: Örneğin Samuel Eliot Morison'un –Harvardlı büyük tarihçi– Kolomb tarihinde, Kolomb'un ne kadar büyük bir adam olduğundan bahsedilir; harika bir insan olduğu vs. söylenir. Sonra da küçük bir satırda tabii ki Kolomb'un, Morison'un "tam bir soykırım" olarak adlandırdığı bir program başlattığı ve kendisinin de bizzat büyük bir kitle katliamcısı olduğu söylenir. Ama sonra bunun yalnızca küçük bir kusur olduğu, Kolomb'un gerçekten fevkalade bir denizci olduğu filan belirtilir.[76]

Tüm bunların gerçekte tarihten nasıl dışlandığını göstermek için kişisel bir hikâye anlatayım. Birkaç yıl önceki Şükran Günü'nde, ailem ve birkaç arkadaşımla birlikte Milli Park'ta yürüyüşe çıkmıştım; yol üstünde oraya yeni konmuş bir mezar taşına rastladık. Üstünde şöyle yazıyordu: "Burada ailesi ve kabilesi kendilerini ve topraklarını bu büyük ulusun doğması ve büyümesi için feda etmiş olan Kızılderili bir kadın, bir Wampanoag, yatmaktadır." Pekâlâ, "kendilerini ve topraklarını feda ettiler"; aslında öldürüldüler, dağıtıldılar, yerlerinden edildiler ve biz onların topraklarını çaldık. Onların topraklarının üstünde yaşıyoruz. Bundan daha gayri meşru bir şey olamaz: Bu ülkenin bütün tarihi gayri meşru. Atalarımız, Meksika'nın bize saldırdığını iddia ettikleri bir savaşta Meksika'nın neredeyse üçte birini gasp ettiler; ama geçmişe baktığınızda, o "saldırı"nın Meksika sınırları içinde olduğu orta çıkıyor. [ABD, Teksas'tan Kaliforniya'ya kadar olan bölgeyi 1848'deki Meksika Savaşı'ndan sonra ele geçirmiştir.][77] Ve böyle pek çok örnek gösterebilirsiniz. Sizce ne meşru olabilir ki?

Avrupa'da devlet sisteminin gelişimini ele alalım. Avrupa'da nihayet 1945'te kurulan devlet sistemi yüzlerce yıl öncesine dek uzanan acımasız savaşların, cinayetlerin ve zalimliklerin sonucudur. Son beş yüz yılda Avrupa uygarlığı belasının tüm dünyaya

yayılabilmesinin başlıca sebebi, Avrupalıların herkesten daha kötü ve zalim olmasıydı; çünkü birbirlerini öldürerek epey deneyim sahibi olmuşlardı. Böylece başka yerlere gittiklerinde ne yapacaklarını biliyorlardı, bu konuda çok iyiydiler. Avrupa devlet sistemi bugüne dek son derecede kanlı ve vahşi bir düzen olarak süregeldi. Üçüncü Dünya'nın her yerinde savaşlar oluyor; çünkü Avrupalı istilacıların bu bölgelerde dayattığı sınırların, Avrupalı bir gücün başka Avrupalı güçlerin aleyhine genişlemiş olmasının dışında hiçbir anlamı yok.

Evet, eğer hiçbir meşruiyeti olmayan bir şey varsa, o da bu sistemdir. Ama bu bizim ulus-devlet sistemimiz, dolayısıyla işe buradan başlamak zorundayız. Bu sistem var ve meşruiyeti ne olursa olsun —"meşru" olduğunu *söylemiyorum*, yalnızca var olduğunu söylüyorum— var olduğunu kabul etmek zorundayız. Devletlere uluslararası sistemde tanınan bütün hakların verilmesi gerekir. Ama bence yerli halklara da en azından benzer haklar tanınmalıdır. Ben İsrail'in uyguladığı baskıyı savunanları eleştirdiğimde, bunu özel olarak İsrail'i eleştirmek için yapmıyorum. Bence İsrail de diğer tüm devletler gibi çirkin bir devlet. Tek fark ABD'de İsrail'in imal edilmiş bir imajının olması. Benzersiz bir ahlaki özelliği olduğu sanılıyor; silahların masumluğu ve soylu amaçlar vs. hakkında çeşitli imajlar üretiliyor.[78] Tamamen efsaneden ve katıksız bir uydurmacadan ibaret: İsrail de diğer bütün devletler gibi bir devlet ve bunu fark edip artık bu saçmalıklara son vermemiz gerekiyor. Meşruiyet hakkında konuşmak saçma bir şey; bu kelime ne onların ne de başkalarının tarihi açısından uygulanabilir bir kavram.

Dünya Meseleleri Hakkında Konuşmak İçin Gereken Nitelikler: Bir Başkanlık Kampanyası

ERKEK: Sayın Chomsky, ülke çapında dünya meselelerine dair konuşabilmek için sahip olduğunuz özel niteliklerin neler olduğunu merak ediyorum.

Hiçbir şey. Dünya meseleleri üzerine konuşabilmek için Henry Kissinger, Walt Rostow, Siyaset Bilimleri Bölümü'nden herhangi biri veya profesyonel tarihçiler hangi niteliklere sahipse, ben de aynılarına sahibim —sizde olmayan hiçbir niteliğe sahip değilim. Tek fark şu ki, ben ne belli niteliklere sahipmişim ne de belli nitelikler gerekliymiş *gibi davranıyorum*. Örneğin birisi benden kuantum fiziği hakkında bir konuşma yapmamı isteseydi, kabul etmezdim; çünkü bu konudan yeterince anlamıyorum. Ama dünya meseleleri sıradan şeylerdir: Sosyal bilimlerde veya tarihte on beş yaşında bir çocuğun entelektüel kapasitesini aşan hiçbir şey yoktur. Biraz çalışmanız gerekir, biraz okumanız gerekir, düşünebilmeniz gerekir, ama anlaşılmayacak kadar derin bir şey yoktur. Ortalıkta anlaşılması için özel eğitim gerektiren teoriler varsa, herhalde bunları titizlikle saklamış olmalılar.

Bence dünya meseleleri hakkında konuşabilmek için özel niteliklere sahip olmanız gerektiği fikri de başka tür bir hilekârlıktır —tıpkı Leninizme benziyor [sosyalist devrime "öncü" bir partinin liderlik etmesi gerektiği görüşü]. Halkta hiçbir şey bilmediği hissini yaratmak için kullanılan başka bir teknikten ibaret: Dışarıda durun ve bırakın bizim gibi akıllı adamlar işleri yönetsin. Bunu yapmak için sadece çok dar bir kesimin anlayabileceği bir bilim dalı varmış ve bu konuda bir şeyler söyleyebilmek için isminizin önünde çeşitli unvanların olması gerekiyormuş gibi davranmalısınız. Bunun ciddiye alınacak bir tarafı yok.

ERKEK: Ama siz de tanınmış bir isminiz olması ve ünlü bir dilbilimci olmanız nedeniyle bu sistemi kullanmış olmuyor musunuz? Örneğin beni *konuşma yapmak üzere bir yere davet ederler miydi?*

İnsanlar beni dilbilimci olarak tanıyor diye mi buraya davet edildiğimi düşünüyorsunuz? Sebep *buysa*, o zaman bu vahim bir hata. Ortalıkta bol miktarda dilbilimci var; ama onlar böyle yerlere davet edilmiyorlar. Dolayısıyla sebebin gerçekten bu olabileceğini düşünmüyorum. Sanırım bu konular hakkında çok fazla yazdığım, konuştuğum, kanıt gösterdiğim ve hapse girdiğim vs. için beni davet ediyorlar. Ben sebebin bu olduğunu sanmıştım. Eğer değilse, o zaman bu ciddi bir hatadır. Beni MIT'de profesör olduğum için dinlemeniz gerektiğini düşünen varsa, bu saçmalıktır. Bir şeyin anlamlı olup olmadığına *içeriğine* bakarak karar vermelisiniz, söyleyen kişinin isminin önündeki unvanlara bakarak değil. Herkesin fikir yürütebileceği konular hakkında konuşmak için özel niteliklere sahip olmanız gerektiği düşüncesi de bir kandırmacadan başka bir şey değil; insanları marjinalize etmeye çalışmanın başka bir yolu. Buna aldanmamalısınız.

KADIN: Dinleyicilerin bu kadar ilgisini çeken bir kişi olduğunuzu görünce, ayrıca tanınmış bir isminiz de varken bir başkanlık kampanyası yürütmek konusunda ne düşünürdünüz diye merak ediyorum. Yani ülke çapında muazzam kalabalıklar konuşmalarınızı dinlemeye geliyor: bu insanlar böyle bir şeyi destekleyebilir ve katılmak isteyebilirler.

Dinleyiciler hakkında söylediklerinizi doğru; ama bunun benim tanınmış birisi olmamla bir ilgisi olduğunu sanmıyorum. Bakın, kelimenin gerçek anlamında söylüyorum. ülkede bu tür şeyler yapan sadece on kişi var: John Stockwell, Alex Cockburn, Dan Ellsberg, Howard Zinn, Holly Sklar ve iki üç kişi daha. Hepimiz de aynı tepkiyi alıyoruz. Bence bu durum ülkenin her yanındaki insanların farklı bir bakış açısını dinlemeye çok büyük bir ihtiyaç duymasından kaynaklanıyor. Dahası nereye gidersek gidelim aynı tepkiyi alıyoruz; insanların adımı daha önce hiç duymadığı kasabalarda da aynı durum geçerli. Örneğin geçen hafta Orta Michigan'daydım. Kim olduğuma dair hiçbir fikirleri yoktu; ama kalabalık aynıydı.

KADIN: Bu kadar çok ilgi çektiğinize göre neden bir başkanlık kampanyası yürütmeyesiniz?

Her şeyden önce etrafta başkanlığa aday kimse yok ve olsa bile...

KADIN: Siz, Stockwell...

Her kim başkan olmak isterse, hemen şöyle demelisiniz: "Artık o adamı dinlemek istemiyorum."

KADIN: Pardon, anlayamadım?

Şöyle demelisiniz: "Artık o kişiyi dinlemek istemiyorum." Lideriniz olmak isteyen kişiye "sizin peşinizden gitmek istemiyorum" demelisiniz. Neredeyse hiç şaşmayan pratik bir kuraldır bu.

KADIN: Peki daha fazla insanın bu farklı bakış açısını duyacağı bir forum düzenlemeye ne dersiniz?

Bunu sistemin özelliklerini ona karşı kullanmak anlamında bir araç olarak, yani jujitsu* veya başka bir şey gibi kullanmak isterseniz, tamam olabilir. Ama açıkçası ben bunun çok anlamlı olduğunu sanmıyorum.

KADIN: Sizce şu andaki hükümet devrilmeli mi? Reform yeterli olmaz mı?

Bu uygun bir ayrım değil. Reformist bir adayın kazanma şansının olduğu bir noktaya geldiyseniz, zaten kazanmışsınız, ana hedefe varmışsınız demektir. Ana hedef bir devrimi anlamlı kılacak kitlesel desteği geliştirmektir. İşte o noktada bir sahtekâr gelip şöyle diyecek: "Ben sizin liderinizim, bunu sizler için yapacağım."

ERKEK: Sizce böyle bir sonuca ulaşmak için ne yapılabilir? Örneğin Noam Chomsky'nin yaptığı gibi oraya buraya gidip beş yüz kişiyle konuşarak böyle bir sonuç yaratılabilir mi? Sadece sabırla çalışmaya devam ederek bu başarılabilir mi?

Tabii, sabırla çalışmaya devam etmeniz gerekir; toplumsal değişim bu şekilde olur. Tarihte bütün toplumsal değişimler bu şekilde meydana gelmiştir: Kimsenin ismini bile duymadığı, iş yapan pek çok insan sayesinde.

ERKEK: Bir ümitsizlik döneminden geçtiniz mi, veya...

Evet, her akşam.

ERKEK: Sanırım ben de şu sıralar kendimi öyle hissediyorum.

---

* Rakibe darbe vurmadan onu sıkıca kavrayıp etkisiz hale getirme tekniğini de içeren bir Japon savaş sanatı. –y.h.n.

Her akşam. Bakın, ümitsizliğe kapılmak istiyorsanız, ortalıkta ümitsizliğe kapılabileceğiniz birçok şey var. İnsan türünün bir yüzyıl daha sağ kalma olasılığını nesnel olarak hesaplamak isterseniz, muhtemelen çok yüksek değildir. Ama neye yarar?

ERKEK: Çalışmak gerekiyor.

Neye yarar? Öncelikle, o tahminler hiçbir şey ifade etmiyor. Her şeyden önce temelde sizin ruh halinizi veya kişiliğinizi yansıtıyor. Ve her şeyin aynı kalacağı varsayımıyla hareket ederseniz, o zaman bunun gerçekleşmesini garanti etmiş oluyorsunuz. Ama gidişatın değişebileceği varsayımından hareket ederseniz, evet, o zaman belki değişebilir. O halde bu alternatifler göz önüne alındığında, tek mantıklı tercih kötümserliği bir yana bırakmaktır.

5

DÜNYAYI YÖNETMEK

New York, Massachusetts, Maryland, Colarado, Illinois ve Ontario'da 1990'da ve 1993-1996 yılları arasında yapılan tartışmalara dayanmaktadır.

Sovyet Tarzı Ekonomik Kalkınmaya Karşı Batı Tarzı Ekonomik Kalkınma

KADIN: Geleceğe dair bir en iyi durum senaryosu tasavvur edecek olursak, sizce işlerliği olan bir ekonomik sistem nasıl olmalı?

Evet, ekonomik sistemimiz "işliyor"; ama sadece yönetenlerin çıkarları doğrultusunda işliyor. Oysa ben toplumun genelinin çıkarları yararına işleyen bir ekonomik sistem görmek isterdim. Böyle bir şey ancak, Adam Smith'in deyişiyle *toplumun kendisi* siyasetin "baş mimarı" olduğunda gerçekleşecek.[1] Demek istediğim, ekonomik ya da siyasi olsun, bir sistemde iktidar dar bir kesimin elinde merkezileştiği sürece, yürütülen politikalardan kimin kazanç sağlayacağını bilirsiniz –bunu anlamak için dâhi olmaya gerek yoktur. İşte bu yüzden demokrasi halkın geneli için *iyi* bir şeydir. Fakat tabii ki, gerçek demokrasiye ulaşmak ulusötesi şirketlerin hâkimiyetindeki bütün bir kapitalist sistemin ortadan kaldırılmasını gerektirecektir; çünkü bu sistem çok radikal bir şekilde *anti*demokratiktir. Ama biliyorsunuz bu bir kalem darbesiyle yapılamaz: Toplumun yatırım kararları üzerindeki denetimin çalışan insanların ve cemaatlerin eline geçmesini sağlayan alternatif halk kurumları inşa etmeniz gerekir. Bu uzun sürecek bir iştir; değişimler için kültürel ve kurumsal bir temel oluşturmaya ihtiyaç var. Bu öyle kendiliğinden oluverecek bir şey değil. Bazıları böyle bir sistemin –bazen anıldığı şekliyle "katılımcı bir ekonomi"nin– nasıl olabileceğine dair bir şeyler yazdı.[2] Ama ben kesinlikle izlenmesi gereken yolun bu olduğunu düşünüyorum.

ERKEK: Fakat Sayın Chomsky, sizin savunduğunuz gibi antikapitalizme dayanan, uzun süren bir deneyim yaşadık ve bunun o kadar da iyi işlemediğini gördük. Denendi, ama deneme başarısız oldu. Niye hâlâ bu eski düşünceyi savunuyorsunuz?

Hayır savunmuyorum. Tam aksine. Sanırım Sovyetler Birliği'nden bahsediyorsunuz.

ERKEK: Kesinlikle.

Evet, gerçekten üzerinde durulması gereken iki nokta var. Öncelikle Sovyetler Birliği aslında kapitalist bir sistemdi. Lenin ve Troçki'nin Ekim 1917'de iktidarı ele geçirdiklerinde yaptıkları ilk iş, Rus Devrimi'nin başladığı Şubat 1917'den o güne dek Rusya'da gelişmiş olan her türlü sosyalist inisiyatifi ortadan kaldırmak olmuştu. [Şubat 1917'de Rus Çarı bir halk devrimiyle devrilmiş, sekiz ay sonra da Lenin'in Bolşevik partisi askeri bir darbeyle yönetimi ele geçirmişti.] Biraz önce işçilerin ve cemaatlerin karar alma süreçlerine katılmasından bahsediyordum. Bolşeviklerin ilk işi bu tür yapıları tamamen ortadan kaldırmak olmuştu. Fabrika konseylerini dağıttılar, sovyetlerin [seçilmiş yerel yönetim birimleri] içini boşalttılar ve Kurucu Meclis'i ortadan kaldırdılar [Rusya'yı yönetmek üzere kurulmuş olan, ama 1918'de Bolşevik birlikler tarafından dağıtılan demokratik olarak seçilmiş, başlangıçta rakip bir sosyalist grubun çoğunlukta olduğu parlamento]. Aslına bakarsanız Bolşevikler Rusya'daki her türlü halk örgütlenmesini ortadan kaldırdılar ve bir tür merkezi devlet-kapitalizmini model alarak ücretlere ve kâra dayalı bir komuta ekonomisi kurdular.[3] Dolayısıyla bir yanıyla sizin işaret ettiğiniz örnek benim bahsettiğim şeyin aynısı değil, tam *karşıtıdır.*

İkinci olarak başka bir soru gündeme geliyor. Sovyet ekonomik sistemi hakkında ne düşünürseniz düşünün; işledi mi yoksa başarısız mı oldu? Bizimki gibi köklü totaliter özellikleri olan bir kültürde bu konuda her zaman son derece aptalca bir soru soruyoruz: Batı Avrupa ve ABD'yle kıyaslandığında Rusya'nın ekonomik durumu nasıldır? Tabii bu durumda cevap da "oldukça kötü" şeklinde oluyor. Fakat sekiz yaşında bir çocuk bile bu sorunun neresinin yanlış olduğunu görebilir: Bu ekonomiler altı yüz yıldır birbirine benzemiyordu ki! Doğu ve Batı Avrupa'nın ekonomik olarak az çok birbirine benzer olduğunu söyleyebilmek için Kolomb öncesi döneme dönmeniz gerekir. Doğu Avrupa, daha Kristof Kolomb öncesi dönemde bile Batı Avrupa için hizmet sunan bir tür Üçüncü Dünya bölgesi haline gelmeye başlamıştı. Batı'da ortaya çıkmaya başlayan tekstil ve metal sanayileri için kaynak ve hammadde sağlıyordu. Ve Rusya da yüzyıllar boyunca yoksul düşmüş bir Üçüncü Dünya ülkesi olarak kaldı.[4] Demek istediğim, gelişme yaşanan bazı dar alanlar vardı; zengin bir seçkin kesim vardı, yazarlar vs. vardı. Ama bütün Üçüncü Dünya ülkelerinde durum böyledir. Örneğin Latin Amerika edebiyatı dünyanın en zengin edebiyatlarından biridir, ama Latin Amerika halkı dünyanın en kötü durumdaki halkları arasındadır. Ayrıca Sovyetler Birliği'nin 20. yüzyıldaki ekonomik gelişimine bakarsanız, her şey olduğu gibi gözler önüne serilir. Örneğin Doğu Avrupa'nın gelirinin Batı Avrupa'nın gelirine oranı hemen hemen 1913'e dek gerileme eğilimi içindeydi. Sonra bu oran 1950'lere dek çok hızlı bir şekilde yükseldi; ondan sonra da hemen hemen aynı seviyede kaldı. Daha sonra 1960'ların ortalarında Sovyet ekonomisi durgunluğa girdiğinde bu oran biraz geriledi, 1980'lerin sonlarında ise bi-

raz daha geriledi. 1989'dan sonra Sovyet İmparatorluğu sonunda parçalandığında da bu oran tam olarak düşüşe geçti. Şimdi tekrar yaklaşık olarak 1913'teki seviyesinde.[5] Evet, bu da Sovyet ekonomisinin başarılı olup olmadığına dair bir fikir veriyor.

Şimdi "Batı Avrupa karşısında Sovyetler Birliği'nin durumu nedir?" gibi saçma bir soru yerine rasyonel bir soru soralım. Beğenseniz de beğenmeseniz de alternatif ekonomik kalkınma biçimlerini değerlendirmek istiyorsanız, 1910'da Sovyetler Birliği'ne *benzeyen* toplumların 1990'larda Sovyetler Birliği'ne kıyasla ne durumda olduğunu sormanız gerekir. Tamam, tarih kesin benzerlikler kurmamıza imkân tanımaz; ama karşılaştıracağımız şeyleri iyi bir şekilde seçebiliriz. Bu yüzden örneğin Rusya ile Brezilya'yı ya da Bulgaristan ile Guatemala'yı karşılaştırabiliriz —bunlar mantıklı karşılaştırmalar. Örneğin Brezilya'nın süper zengin bir ülke olması gerekirdi: Doğal kaynaklar bakımından inanılmaz bir zenginliğe sahip, hiç düşmanı yok ve bu yüzyıl içinde toprakları üç defa işgallerle neredeyse tam bir yıkıma uğramadı. [Oysa Sovyetler Birliği her iki dünya savaşında ve Batı'nın 1918'deki İç Savaş'a müdahalesi sırasında büyük kayıplara uğradı.] Aslında Brezilya kalkınmak için Sovyetler Birliği'nden daha iyi bir donanıma sahipti. Evet, Brezilya'yla Rusya'yı karşılaştıralım —işte bu mantıklı bir karşılaştırma olur.

Pekâlâ, kimsenin böyle karşılaştırmalar yapmamasının ve yalnızca saçma sapan karşılaştırmalar yapmamızın iyi bir gerekçesi var. Çünkü Brezilya ile Rusya'yı ya da Guatemala ile Macaristan'ı karşılaştırırsanız yanlış cevaba ulaşırsınız. Nüfusunun yüzde 5'i ya da 10'u açısından Brezilya, Batı Avrupa'yı andırıyor; yaklaşık yüzde 80'i açısından ise bir Orta Afrika ülkesine benziyor. Aslında Brezilya nüfusunun yaklaşık yüzde 80'i açısından Sovyetler Birliği bir cennet gibi görünürdü. Guatemalalı bir köylü bir sabah Bulgaristan'da uyanacak olsa cennete filan gittiğini sanırdı. İşte bu yüzden bu tür karşılaştırmalar yapmak yerine, bir an düşünsek saçma olduğu açıkça ortada olan çılgınca karşılaştırmalar yapıyoruz. Burada herkes, bütün akademisyenler, kalkınma iktisatçıları ve köşe yazarları bu tür karşılaştırmalar yapıyorlar. Ama bir an için düşünün: Sovyet ekonomik sisteminin ne ölçüde başarılı olduğunu öğrenmek istiyorsanız 1990'ların Rusya'sını 1910'da Rusya'ya *benzeyen* bir ülkeyle karşılaştırın. Bu o kadar parlak bir kavrayış mı gerektiriyor?

Aslına bakarsanız, Dünya Bankası Sovyet kalkınma modelinin başarısına dair bir analiz sundu. Eminim biliyorsunuzdur, Dünya Bankası radikal bir kurum değil. Ama 1990'da Rusya ve Çin'i —sonunda sorunlar yaşayıp sisteme geri dönmek zorunda kalmış olsalar da— "kendilerini uluslararası piyasanın dışında tutarak kalkınmış göreli olarak başarılı ekonomiler" olarak tanımladı.[6] Ama "göreli olarak başarılı"ydılar. Devrimlerden önce Rusya ve Çin'e benzeyen ülkelerle karşılaştırıldıklarında ise *çok* başarılılar.

Aslında ABD'nin Soğuk Savaş sırasındaki başlıca kaygısı da buydu. Sovyetler Birliği yoksul Üçüncü Dünya ülkelerinin gözünde o kadar *iyi* bir ekonomik kalkınma içine

girmişti ki, bu ülkeler Sovyet modelini izlemek istiyordu. Demek istediğim, Soğuk Savaş'ın sürmesinin bir nedeni de iki süpergücün kendi imparatorlukları üzerinde denetim kurabilmek açısından bunun iyi bir yol olduğunu fark etmiş olmasıydı. Her ikisi de kendi toplumlarını seferber edebilmek için diğeri karşısında duyulan korkuyu kullanıyordu ve aynı zamanda birbirlerinin alanına karışmamak konusunda örtülü bir uzlaşmaya varmışlardı. Fakat ABD'ye göre Soğuk Savaş'ın *kaynağı* —aslında Soğuk Savaş boyunca ekonomi planlamacıları bu kaygıyı açıkça dile getirdiler— geleneksel Üçüncü Dünya'da geniş bir bölgenin kendini Batı'nın sömürü mekanizmasının dışına çıkarması ve bağımsız bir yol izlemeye başlamasıydı.[7] Dolayısıyla gizliliği kaldırılmış dahili hükümet belgelerine bakarsanız —ki bugün elimizde epeyce belge var— üst düzey Batılı planlamacıların 1960'ların başındaki temel kaygılarının şu olduğunu görürsünüz: Sovyet kalkınması örneği tüm Amerikan dünya sistemini parçalama tehdidi yaratmıştı; çünkü Rusya aslında oldukça *başarılı olmuştu*. Rusya'nın kalkınma başarısı, John Foster Dulles [ABD dışişleri bakanı] ve Harold Macmillan [Britanya başbakanı] gibi adamların ödünü patlatıyordu. Ve Rusya gerçekten *başarılıydı*.[8] Dikkat ederseniz Rusya bugün bir "Üçüncü Dünya" ülkesi olarak sınıflandırılmıyor; "kalkınmakta başarısız olmuş bir ülke" ya da buna benzer bir şey deniyor. Başka bir deyişle, nihayetinde başarısız olmuş olsa da Rusya kalkındı. Şimdi işimize bıraktığımız yerden devam edip onu yeniden geleneksel Üçüncü Dünya ile bütünleştirmeye koyulabiliriz.

Aslında, Sovyetler Birliği'nin çözülmesinden beri bu sürecin işlediğini ve standart neticeler yaratmaya başladığını görebilirsiniz. Eski Sovyet bloğu ülkelerinde kurumsallaştırdığımız sözde "ekonomik reformlar", bu ülkelerin toplumlarının büyük bölümü için tam bir felaket oldu. Fakat Batılı yatırımcılar ve süper zenginlerden oluşan standart Üçüncü Dünya seçkinleri, kısmen bu ülkelere gönderilen "yardım"ın kaymağını da çeşitli biçimlerde yiyerek büyük servetler kazanıyor.[9] UNICEF [Birleşmiş Milletler Uluslararası Acil Durum Çocuk Fonu] kısa bir süre önce, "kapitalist reformlar" olarak adlandırdığı politikaların Rusya, Polonya ve diğer ülkelerde yol açtığı —örneğin ölümlerin artması gibi— insani maliyetleri ortaya koyan bir araştırma yayımladı. Bu arada UNICEF'in söz konusu reformları *onayladığını* da belirteyim. Bu araştırmada, reformların sonucu olarak Rusya'da yılda fazladan yarım milyon kişinin öldüğü tahmin ediliyor. Polonya daha küçük bir ülke olduğundan, ölümlerde meydana gelen artış sayı olarak daha düşük; ama bölgenin geneli değerlendirildiğinde ölüm oranlarının hemen hemen aynı olduğu görülüyor. Çek Cumhuriyeti'nde yoksulluk içindeki nüfusun oranı 1989'da yüzde 5,7'yken, 1992'de yüzde 18,2'ye yükseldi. Polonya'da da bu oran aynı dönemde yaklaşık yüzde 20'den yüzde 40'a çıktı. Dolayısıyla şimdi Varşova sokaklarında yürüyecek olsanız, emin olun mağaza vitrinlerinde bir sürü güzel şey görürsünüz. Ama herhangi bir Üçüncü Dünya ülkesinde de karşınıza aynı görüntüler çıkar:

Çok dar bir kesimin elinde toplanmış büyük bir zenginlik vardır, öte yandan nüfusun büyük bölümü yoksulluk, açlık, ölüm ve devasa bir eşitsizlik içinde yaşar.[10]

Aslında sözde "komünist" partilerin bugünlerde Doğu Avrupa ve Rusya'da oy toplamasının sebebi de bu. Demek istediğim, Amerika'da bu gelişmeyi tanımlarken "bu nostalji, eski günlerin ne denli kötü olduğunu unutuyorlar" deniyor; ama bu nostalji değil.[11] Orada hiç kimsenin Stalinist zindanlara geri dönmek *istediğini* sanmıyorum. Geçmişe nostaljiyle yaklaşmıyorlar, daha ziyade geleceğe dair kaygıları var. Başlarına ne geleceğini, daha açık bir deyişle Brezilya'ya ya da Guatemala'ya benzeyeceklerini gayet iyi görebiliyorlar. Sistemleri ne kadar kötü olursa olsun, başlarına gelecek olan daha kötü; çok daha kötü.

Terörü Desteklemek

Rusya'nın kendini Batı'ya hizmet eden geleneksel Üçüncü Dünya alanının dışına çıkarması ve bağımsız bir rota izleyerek kalkınması, gerçekten de Soğuk Savaş'ın ardındaki başlıca saiklerden biriydi. Soğuk Savaş konusunda duyduğunuz standart görüş, bizim Stalin'in terörüne karşı çıktığımız şeklindeydi. Bu tam bir saçmalık. Resmi kayıtlarımız dikkate alındığında, her şeyden önce kendi kendimizle dalga geçmeden böyle bir çizgiyi *dile getirmemiz* bile mümkün değildir. Hiç başka birinin terörüne karşı çıkıyor muyuz? Endonezya'nın Doğu Timor'daki terörüne karşı çıkıyor muyuz? Guatemala ve El Salvador'daki teröre karşı çıkıyor muyuz? Güney Vietnam'da kendi yaptıklarımıza karşı çıkıyor muyuz? Hayır, aslında her zaman terörü destekliyoruz; aslında teröre başvuruyoruz.

Sözgelimi ABD'nin yardımlarına şöyle bir göz atın. Ana-akım doğrultusunda yazan insanlar da dahil bu konuda çok fazla çalışma yapıldı. Bu çalışmalar, ABD'nin yaptığı dış yardımlar ile insan hakları ihlalleri arasında son derece yakın bir bağıntı olduğunu gösteriyor. Örneğin Latin Amerika'daki insan hakları konusunda önde gelen uzman ve ana-akım çizgide yer alan hayli saygın bir akademisyen olan Kuzey Carolina Üniversitesi'nden Lars Schoultz, Latin Amerika'ya yapılan ABD yardımı konusunda on beş yıl önce bir araştırma yayımladı. Bu çalışma ABD yardımı ile işkence arasında son derece yakın bir bağıntı olduğunu ortaya koyuyordu: Yazarın kendi ifadesiyle bir ülke yurttaşlarına ne kadar çok işkence yapar ve insan hakları ihlalleri ne kadar korkunç bir hal alırsa, ABD yardımı da o kadar yüksek oluyordu.[12]

Aslında bu durum bugün de geçerli. Batı yarıkürede Kolombiya, insan hakları ihlalleri konusunda açık arayla önde gelen ülkedir. Kolombiya'nın zalimliklerle dolu bir sicili vardır: "Sosyal temizlik programları" vardır; her seçim öncesi muhalefet partilerinin üyeleri katledilir, sendika liderleri katledilir, öğrenciler ve muhalifler katledilir, her

tarafta ölüm mangaları kol gezer. Şimdi, ABD'nin Batı yarıküreye yaptığı yardımın yarısından fazlası Kolombiya'ya gidiyor ve Clinton döneminde bu meblağ artış gösterdi.[13] Tabii bu çok normal; biraz önce de dediğim gibi benzer sonuçlar tüm dünyada göze çarpıyor.[14] Bu yüzden de insan hakları ihlallerinden endişe duyduğumuz şeklinde bir iddiayı savunmak son derece zordur. Özellikle de dünyada en fazla denetime sahip olduğumuz bölgelerde aklınızdan geçebilecek en korkunç şeyler sistematik bir biçimde meydana geliyor. İnsanlar yaşayabilmek için organlarını satmak zorunda kalıyor, polise bağlı ölüm mangaları yol kenarlarına derisi yüzülmüş ve öylece asılmış, cinsel organları ağızlarına tıkılmış cesetler bırakıyor, çocuklar köleleştiriliyor. Ve işin kötüsü, bundan daha beter şeyler de oluyor.[15]

Stalin'e gelince... Batılı liderler ona *hayrandı*, uyguladığı terör umurlarında bile değildi. Örneğin Başkan Truman, Stalin'den "şeytan kadar zeki", "dürüst", "onunla iyi geçinebiliriz", "ölürse tam bir felaket olur" diye bahsediyordu. Bir keresinde "yüzde 85 işlerimizi hallettiğimiz sürece", Rusya'da olup bitenleri umursamadığını ve yaşananların onu ilgilendirmediğini söylemişti.[16] Bu nazik, zeki, hoş ve dürüst adamla yüzde 85 iyi geçiniyorsak ve birlikte iyi iş yapıyorsak, 40 milyon kişiyi öldürmek istiyormuş kimin umurunda? Winston Churchill de aynı şekilde düşünüyordu. Artık İngiliz belgeleri de açıklanıyor. Şubat 1945'teki Yalta Konferansı'nın ardından Churchill kabine toplantılarında Stalin'i yeni bir dünyaya doğru ilerlememize yardımcı olabilecek, güvenebileceğimiz şerefli bir adam, "bir barış şövalyesi, "şöhret sahibi" biri diye övmüştü.[17] [Kasım 1944'ten itibaren] Britanya askerleri Yunanistan'ı işgal ettiğinde, Churchill özellikle Stalin'in parmağını bile kıpırdatmamış olmasından çok etkilenmişti. Bu işgal sırasında, Churchill'in emriyle Atina'ya "yerel bir isyanın sürmekte olduğu işgal edilmiş bir şehir" muamelesi yapılmış, nazi karşıtı Yunan direnişini kırıp geçiren büyük bir katliam gerçekleştirilmiş ve nazi işbirlikçileri iktidara taşınmıştı. Stalin öylece kenarda durup Britanya'nın işini görmesine izin vermişti. Bu yüzden de Churchill, Stalin'in gerçekten iyi bir adam olduğunu söylemişti.[18]

Bu adamların hiçbirisi Stalin'in işlediği suçlara karşı değildi. Dahası Hitler'in işlediği suçlara da karşı değillerdi. Batılı liderlerin zalimliklere karşı ilkeli bir muhalefet gösterdiği lafları tamamen bir uydurmacadan ibarettir; resmi kayıtlara şöyle bir göz atıldığında bu uydurmaca hemen çöküverir.[19] Ama gereği gibi eğitilirseniz bunun gibi gerçekleri anlayamazsınız: Bilgi gözlerinizin önünde olsa bile, göremezsiniz.

"Demokratik Sosyalist Halk Cumhuriyetleri"

İzninizle, sorunuzla ilgili son bir noktaya değinerek sözlerimi tamamlayayım. Son yıllarda solun ciddi bir bölümünde tahribata yol açan, başka yerlerde de muzaffer bir hava doğmasına yol açan meselelerden biri de şu: 20. yüzyılda sosyalizmle kapita-

lizm arasında büyük bir savaş yaşandığı, sonunda kapitalizmin kazandığı ve sosyalizmin kaybettiği iddia ediliyor. Sosyalizmin kaybetmesinin nedeni olarak da Sovyetler Birliği'nin çözülmüş olması gösteriliyor. Böylece *The Nation*'da "Sosyalizmin Sonu" başlıklı kapak haberleri yayımlanıyor; hayatları boyunca kendilerini anti–Stalinist olarak görmüş sosyalistler çıkıp "doğru, evet, Rusya başarısız oldu, sosyalizm kaybetti" gibi şeyler söylüyorlar.[20] Aslında bu konuda bazı sorular sormak bile bizim kültürümüzde yapılmaması gereken bir şeydir, ama bir deneyelim. Örneğin basit bir soru soralım: *The Nation*'ın editörleri neden "sosyalizm" başarısız olmuştur diyorlar da, "demokrasi" başarısız olmuştur demiyorlar? "Demokrasi"nin başarısızlığına kanıt arıyorsanız, Doğu Avrupa'da olup bitenlere bakabilirsiniz. Sonuçta bu ülkeler de kendilerine "demokratik" diyorlardı. Aslında demokrasinin gerçek anlamda gelişmiş bir biçimi olarak "Halk Demokrasisi" diyorlardı. Peki o zaman neden yalnızca "sosyalizm"in başarısız olduğunu söylüyoruz da, "demokrasi"nin de başarısız olduğunu söylemiyoruz? Ben hiçbir yerde "görüyorsunuz, demokrasi başarısız oldu, demokrasiyi unutun gitsin" diyen bir makale okumadım. Neden böyle olduğu da açık: Bu ülkelerin kendi kendilerine demokratik *demesi*, demokratik *oldukları* anlamına gelmiyordu. Çok açık, öyle değil mi?

Peki o zaman sosyalizm hangi anlamda başarısızlığa uğradı? Şunu demek istiyorum: Evet doğru, Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa'daki uyduları kendilerine "sosyalist" *diyorlardı* –ama aynı zamanda "demokratik" de diyorlardı. Peki sosyalist miydiler? Pekâlâ, sosyalizmin ne olduğunu tartışabilirsiniz; ama işçilerin üretim üzerinde denetim sahibi olması, ücretli emeğin ortadan kaldırılması gibi sosyalizmin özünü oluşturan bazı düşünceler vardır. Bahsettiğimiz ülkelerde bunlardan herhangi birisi var mıydı? *Düşüncesi* bile yoktu. Rus Devrimi'nin Bolşevik iktidarı öncesi döneminde sosyalist inisiyatifler *vardı*. Ama bu inisiyatifler Bolşevikler iktidara gelir gelmez birkaç ay içinde ortadan kaldırıldı. Aslında Rusya'da demokrasi yönündeki hamleler nasıl çabucak bastırıldıysa, sosyalizm yönündeki hamleler de aynı çabuklukla bastırıldı. Bolşeviklerin iktidarı ele geçirmesi bir darbeydi –aslında o dönemde gayet iyi anlaşılmıştı bu. Bu yüzden ana-akım Marksist harekete bakarsanız, Lenin'in iktidarı ele geçirmesinin bir karşı-devrim olarak değerlendirildiğini görürsünüz; Bertrand Russell gibi bağımsız solcular bunu hemen fark etmişlerdi. Liberter sol içinse bu bildik bir doğruydu.[21]

Fakat sosyalizmi, Sovyet totaliter sistemiyle ilişkilendirerek sosyalizm düşüncesinin itibarını sarsmaya yönelik uzun soluklu bir çaba gösterildi. Bunun sonucunda yıllar içinde bu bildik doğru, insanların zihinlerinden sökülüp atıldı. Açıkçası bu çaba son derece başarılı oldu. İnsanların Sovyetler Birliği'ne bakıp sosyalizmin başarısız olduğunu söyleyebilmesinin ve bunda en ufak bir tuhaflık görmemesinin sebebi budur. Batı'daki seçkinler için bu çok değerli bir propaganda zaferi oldu. Çünkü "işte bakın,

sosyalizm nelere yol açıyor" gibi sözler söyleyerek, buradaki toplumsal sistemde gerçek değişiklikler yapmaya yönelik adımların önünü kesmek kolaylaştı.

Umarım Sovyetler Birliği'nin çöküşüyle birlikte en azından bu engeli de aşmaya başlayabilir ve sosyalizmin gerçekte ne olduğuna dair bir kavrayışı yeniden kazanabiliriz.

Organ Ticareti

KADIN: "Sosyal temizlik"ten ve Üçüncü Dünya ülkelerindeki insanların para için organlarını sattığından bahsettiniz. Barbara Walters'ın son programını seyrettiniz mi bilmiyorum...

Cevabım, "kesinlikle hayır".

KADIN: İtiraf ediyorum ki ben izledim. Programın bir bölümünde Guatemalalı köylülerin saldırısına uğrayan ve organ ticareti için bebek çaldıkları öne sürülerek hapse atılan Amerikalı kadınlardan bahsediliyordu. Haberin özü şuydu: Guatemala halkı bebeklerin ülkeden kaçırılıp organ karaborsasında satılmak üzere kullanıldığını düşünecek kadar aklını kaçırmıştı.[22] *Merak ediyorum, çocuk organlarının alınıp satıldığı böyle bir karaborsanın gerçekten var olduğundan sizin haberiniz var mı? Sizce ABD organ ticaretinde rol oynuyor olabilir mi?*

Şimdi, şöyle düşünün: Diyelim ki, Boston'da kentin banliyölerindeki çocukların Guatemalalılar tarafından Guatemala'ya kaçırıldığı ve bedenlerinin organ nakillerinde kullanıldığı şeklinde bir söylenti yaymaya kalktınız. Size göre böyle bir söylenti burada ne kadar yayılır?

KADIN: Pek yayılmaz.

Tamam, ama Guatemala'daki köylüler arasında hızla yayılıyor. Onların genleri bizimkilerden daha mı farklı?

KADIN: Hayır.

Güzel, dolayısıyla bu söylentinin burada yayılmamasının, ama orada yayılmasının bir sebebi olmalı. Gayet açık. Bu konudaki bazı hikâyeler kuşkusuz uydurma olsa da, gerçek olan bir arka plan var. İşte bu nedenle buradaki insanlar böyle bir söylentiye inanmıyor; ama oradakiler inanıyorlar, çünkü onlar olup biten başka şeyleri de biliyorlar.

Öncelikle Latin Amerika'da çok fazla çocuk kaçırma vakası yaşanıyor. Şimdi çocukların ne için kullanıldığını tartışabilirsiniz. Bazıları evlatlık verilmek için, bazıları fuhuş vs. için kaçırılıyor. Ve bu durum ABD'nin denetimi altındaki bütün bölgelerde yaşanı-

yor. Demek istediğim, ABD'nin denetimindeki bölgelere şöyle bir göz atın: Tayland'da, Brezilya'da, neredeyse gittiğiniz her yerde küçük çocukların seks köleliği ya da yalnızca kölelik için kaçırıldığını göreceksiniz.[23] Bu nedenle çocukların kaçırıldığı kesinlikle doğru. Ayrıca bu bölgelerde insanların organ nakli için öldürüldüğüne dair güçlü kanıtlar da var; kimsenin bu gibi şeylere çok kuşkuyla baktığını sanmıyorum.[24] Bu öldürülenler çocuk mu değil mi, orasını pek bilmiyorum. Ama örneğin Uluslararası Af Örgütü'nün kısa süre önce Kolombiya hakkında yayımladığı raporda neredeyse gelişigüzel şekilde –çünkü çok rutin bir şekilde yapılıyor– Kolombiya'da "sosyal temizlik" denilen şeyin meydana geldiği söyleniyor: Ordu ve paramiliter gruplar kentlere gidip "istenmeyenler"i, örneğin evsizleri, eşcinselleri ya da fahişeleri veya uyuşturucu bağımlılarını, yani hoşlanmadıkları kim varsa hepsini toplayıp öldürüyorlar. Sonra da bedenlerini kesiyor ve organ nakli için uzuvlarını koparıyorlar. Buna "sosyal temizlik" deniyor ve herkes de bunun harika bir fikir olduğunu düşünüyor.[25] Yine bütün bunlar ABD'nin denetimi altındaki topraklarda gerçekleşiyor.

Aslında bu olaylar Doğu Avrupa'da da başladı; çünkü orası da Üçüncü Dünya'nın bir parçası haline geliyor –insanlar yaşayabilmek için organlarını satıyor; korneanızı veya böbreğinizi filan sattığınızı düşünün.[26]

KADIN: Kendi organlarını mı?

Evet, kendi organlarını. Organlarınızı satıyorsunuz; çünkü tam bir ümitsizlik içindesiniz. Gözlerinizi, böbreğinizi, o olmasa da hayatta kalabileceğiniz bir parçanızı satıyorsunuz. Böyle bir şey var, hem de çok uzun bir süredir devam ediyor.

Şimdi böyle bir arka plan var. Böyle bir arka plan olduğu için zaten çok yaygın olan bu tür hikâyeler inandırıcı olur ve gerçekte insanlar bunlara inanırlar. Üstelik bu hikâyelere yalnızca dağ başında yaşayan köylüler inanmıyor: El Salvador Hükümeti'nin çocuklardan sorumlu üst düzey bir yetkilisi, "Çocukların Savunulması Savcısı" [Victoria de Aviles] kısa süre önce El Salvador'da çocukların evlat edinme, suç ve organ nakli için kaçırıldığını açıkladı. Doğru olup olmadığını bilmiyorum; ama bunu söyleyen kolayca görmezden gelebileceğiniz bir yetkili değil. Brezilya'da da son derece saygın kaynakların, örneğin kilise kaynakları, tıbbi müfettişler ve hukuk kurumları gibi kaynakların bu yönde pek çok beyanatı var.[27]

Aslında bu ilginç bir nokta. Barbara Walters'ın bahsettiğiniz programını izlemedim; ama haber yaparken muhtemelen kaynak olarak kullandığı Dışişleri Bakanlığı raporlarını okudum; raporların kapsam itibarıyla çok seçici olduğu görülüyor. "Bütün bunlar çok saçma, yalan dolan, bu söylentileri hep komünistler başlatıyor" deniyor ve komünist kaynaklarla bağlantılar kuruluyor. Komünistlerin bu hikâyeleri anlattığına kuşku yok; ama asıl kaynak *onlar* değil. Dışişleri Bakanlığı titizlikle diğer kaynakları, örneğin kilise

kaynaklarını, hükümet kaynaklarını, ana-akım hukuk müfettişlerini ve insan hakları gruplarını dışarıda bırakıyor. Bu kaynaklardan hiç bahsetmiyor ve sadece "bütün bu hikâyeler eski kötü günlerdeki Rus propaganda aygıtı tarafından anlatılıyor" diyor. Ama bu hikâyelerin kaynağı orası değil. Dediğim gibi, Ruslar bu söylentileri Boston banliyölerinde başlatamazdı. Ruslar bu hikâyeleri Boston banliyölerinde yayamıyorsa, ama birileri kalkıp Guatemala'da *yayabiliyorsa,* elbette bunun bir sebebi var. Bunun sebebi, Guatemala'da söz konusu hikâyeleri akla yatkın kılan bir arka planın bulunması. Tabii bu söylediklerim bu kadınlara yapılan suçlamanın doğru olduğu anlamına gelmiyor; hiç kuşkusuz suçlamalar doğru değil ve belli ki bu kadınlar sadece Guatemala'ya gitmişler. Ama arka planda yaşanan bütün bu olaylar oradaki insanların kolayca korkmasına yol açıyor ve bu koşullarda bu tür saldırıların gerçekleşmesi gayet anlaşılır bir durum.

Küba'nın Asıl Suçu

KADIN: Sayın Chomsky merak ediyorum, Küba'ya uyguladığımız ambargoyu nasıl açıklıyorsunuz? Neden hâlâ sürüyor? Ambargonun gerisindeki politikalardan biraz bahsedebilir misiniz?

ABD, 1820'lerden beri Küba'nın *kendisine ait* olduğunu düşünüyor. Gerçekte ABD'nin dış ilişkiler tarihinin ilk dönemlerinde Thomas Jefferson, John Quincy Adams ve diğerleri Küba'yı ilhak etme kararı almışlardı. O dönemde karşılarına Britanya donanması çıkmıştı ve gerçekten de caydırıcı bir güçtü. Bu yüzden, bu planın Adams'ın deyişiyle "Küba siyasi yerçekim yasası uyarınca olgun bir meyve gibi elimize düşene dek" beklemesi gerekmişti.[28] Nihayetinde düştü ve ABD 1959'a dek Küba'ya hükmetti. ABD'nin hâkimiyeti her yerde yarattığı alışıldık sonuçları burada da yarattı.

Ocak 1959'da Küba'da milliyetçi bir halk devrimi yaşandı. ABD Hükümeti'nin gizliliği kaldırılmış belgelerinden bugün öğrendiğimize göre, Amerikan Hükümeti Castro'yu devirme kararını Mart 1960'ta almıştı. Bu nokta çok önemlidir; çünkü o tarihte ortalıkta Ruslar yoktu ve ABD Castro'yu anti-komünist birisi olarak görüyordu. [1961 yılı Ocak ayında ABD'nin Küba'yla diplomatik ilişkilerini kesmesinden ve Nisan ayında bir işgal girişimini himaye etmesinden sonra, Castro ancak Mayıs 1961'de Sovyetler Birliği'yle ittifak kurdu.][29] Dolayısıyla Castro Hükümeti'ni devirme kararının, Küba'nın Soğuk Savaş döneminde Rusya'nın ileri karakolu olmasıyla bir ilgisi olamazdı. Sorun Küba'nın bağımsız bir yol izlemeyi tercih etmiş olmasıydı; bu tercih ABD'deki güçlü çıkar odakları açısından asla kabul edilemez.

Uçaklardan ateş açma ve sabotaj operasyonları Ekim 1959 gibi erken bir tarihte başlamıştı. Ardından, John F. Kennedy 1961'de başkanlık koltuğuna oturduktan hemen

sonra Küba'ya karşı uluslararası terörizm tarihinde benzeri görülmemiş bir seferberlik başlattı (Firavun Faresi Operasyonu).[30] Şubat 1962'de ise Küba halkı üzerinde kesinlikle *yıkıcı* etkileri olan bir ambargo uygulamaya başladık.

Unutmayın, Küba ABD'nin nüfuz alanının tam ortasında yer alan küçücük bir ülkedir. Bir canavara karşı kendi başına çok uzun süre ayakta duramaz. Fakat yıllar geçtikçe Sovyetler Birliği'nin desteği sayesinde güçbela ayakta kalmayı başardı. ABD'ye karşı direnebilmek için Küba'nın yüzünü dönebileceği tek ülke Sovyetler Birliği'ydi. Sovyetler Birliği de Küba'ya, ancak ayakta kalabilecek kadar yardım sağladı. Ayrıca Küba'da yaşananlar konusunda da gerçekçi olmalıyız: Birçok önemli ve etkileyici kazanım elde edildi; ama aynı zamanda çok zorbaca bir yönetim var. Dolayısıyla hem artılar hem de eksilerden söz edebiliriz. Bununla birlikte, bölgedeki başka halklar açısından çok önem taşıyan bazı koşullara göre değerlendirdiğimizde kuşkusuz Küba başarılıdır. Demek istediğim, Küba'yı hemen yanı başındaki Haiti'yle ya da Dominik Cumhuriyeti'yle veya Latin Amerika'da ABD'nin denetimindeki başka herhangi bir ülkeyle karşılaştırabilirsiniz: Aradaki fark barizdir ve ABD'yi her zaman kaygılandıran mesele de bu olmuştur.

Bakın, Küba'nın asıl suçu hiçbir zaman halkına baskı uygulamak olmadı. Ne derseniz deyin, Küba'da uygulanan baskı bizim kendi çevremizdeki ülkelerde geleneksel olarak desteklediğimiz –aslında uyguladığımız– baskıların *yanında* solda sıfır kalır. Küba'nın asıl suçu ulaştığı *başarılardı*. Sağlık hizmetleri ve insanların beslenme koşulları bakımından gösterdiği başarılardı. Bu başarıların sonucunda "örnek olma etkisinin" ortaya çıkardığı genel tehdit, Küba'nın asıl suçunu oluşturdu. Bu örnek başka ülkelerdeki insanların da aynı şeyleri yapmaya kalkışması tehdidi yaratıyordu. İşte "çürük bir elma sepetteki bütün elmaları bozar" ya da "bölgeyi zehirleyecek bir virüs" derken bunu kastediyorlar. Ardından bütün emperyal sistemimiz dağılabilirdi. Küba otuz yıldır basitçe hoş görülemez işler yapıyor. Örneğin, Üçüncü Dünya'nın pek çok yerinde sefalet çeken insanlara yardımcı olmaları için on binlerce doktor gönderiyor; hiçbir seçeneği olmayan bir ülkede biyoteknolojiyi geliştiriyor veya Latin Amerika'da geriye kalan ülkelerin çok ilerisinde, kabaca ileri ülkeler düzeyinde sağlık hizmetleri sunuyor.[31] Bunlar Amerikan gücünün hoş göremeyeceği şeylerdir. Üçüncü Dünya'nın neresinde olursa olsun ABD açısından hoş görülemez; hele ABD'nin sömürgesi olması beklenen bir ülke söz konusuysa durum çok daha kötü demektir. İşte Küba'nın asıl suçu bu.[32]

Sovyet İmparatorluğu çözüldüğünde ve Küba'da var olduğu iddia edilen Sovyet tehdidi artık kimsenin ciddiye almayacağı şekilde buharlaştığında, çok ilginç bir gelişme yaşandı. Ama görünüşe bakılırsa bu durum ABD medyasında kimsenin dikkatini çekmedi. Son otuz yılda hep "Küba'ya karşı kendimizi savunmalıyız; çünkü Küba, Rusların ileri karakoludur" deniyordu. Güzel, ama bir de bakıyoruz ki Ruslar artık ortada yok;

peki şimdi ne olacaktı? Birdenbire ortaya çıktı ki, gerçekte Küba'ya –komünizmin ileri karakolu olup bizi yıkmak üzere oldukları için değil– demokrasi ve insan haklarına olan aşkımız yüzünden ambargo uyguluyormuşuz. İşte *bu* nedenle onlara sürekli işkence ediyormuşuz. Amerikan basınında hiç kimse bu gelişmeyi sorgulamadı bile. Propaganda sistemi hiç açık vermez: İsterseniz eski gazeteleri karıştırın ve bu ilginç durumu fark eden biri olmuş mu diye bir araştırın.

Sonra 1992'de, liberal bir demokrat olan Robert Torricelli, Küba Demokrasi Yasası denilen bir yasa tasarısını Kongre'den geçirdi. Bu yasa ambargoyu daha da *sıkılaştırıyor* ve Amerikan şirketlerine bağlı olup merkezleri yurtdışında bulunan firmaların Küba'yla ticaret yapmasını yasaklıyordu. Ayrıca Küba'yla ticaret yapan yabancı bandıralı gemilerin ABD sularına girmeleri halinde kargolarına el konulmasını vs. öngörüyordu. Aslında liberal demokrat Torricelli'nin bu yasa önerisi uluslararası hukukla o kadar açıktan çelişiyordu ki, George Bush bile veto etti. Bu konuda kendisinden daha sağ politikalar öneren Bill Clinton, başkanlık kampanyasında Bush'u geride bırakınca, Bush nihayet yasayı kabul etti. ABD'nin bütün belli başlı müttefikleri bu sözde "Küba Demokrasi Yasası"nı kınadılar. BM'de iki ülke dışında –ki bunlar ABD ile İsrail'di– bütün dünya bu yasayı kınadı. *New York Times* bu gerçeği açıkça görmezden geldi. Önceki yıl BM'de Küba'ya uygulanan ambargo konusunda bir oylama yapıldı ve ABD ancak üç oy toplamayı becerebildi –kendisi, İsrail ve Romanya. Ama bu yıl Romanya açıkça desteğini çekti.

Fakat ABD kendi kurallarını kendisi koyar. BM'de neler olduğunu ya da uluslararası hukukun neyi gerektirdiğini umursamayız. BM temsilcimiz Madeleine Albright'ın bir tartışmada dediği gibi: "Mümkünse çok taraflı hareket edeceğiz; ama gerekirse tek taraflı davranacağız." "Tek taraflı" derken "şiddete başvurarak" demek istiyordu.[33] Mafya şefiyseniz işler böyle yürür: Sizi destekleyen olursa ne âlâ, yoksa kendi işinizi kendiniz görürsünüz; çünkü hiçbir kurala uymazsınız. İşte biz buyuz, Küba vakası bu durumu olabildiğince iyi örnekliyor.

Ambargonun sıkılaştırılması son derece etkili oldu. Ambargonun yeni biçiminin önünü kestiği yardımların ve ticaretin yüzde 90'ı, ilaç ve gıda maddelerinden oluşuyor. Bu durum tahmin edilebilir sonuçlar doğurdu. Aslında kısa süre önce önde gelen tıp dergilerinde ambargonun bazı etkilerini konu alan birkaç makale yayımlandı: Küba'da son derece iyi durumda olan sağlık sistemi artık çöküyor, büyük bir ilaç sıkıntısı yaşanıyor, yetersiz beslenme artıyor, II. Dünya Savaşı'ndaki Japon esir kamplarından bu yana görülmeyen hastalıklar yeniden ortaya çıkıyor, çocuk ölüm oranı yükseliyor, genel sağlık koşulları kötüleşiyor.[34] Başka bir deyişle ambargo gayet iyi işe yarıyor: "Demokrasiyi güçlendiriyoruz." Belki de sonunda Küba'yı, Haiti, Nikaragua veya yıllardır üzerine titrediğimiz diğer ülkelerin düzeyine getirebiliriz.

Bir ülkeye yaptırım uygulamak genellikle sorgulanması gereken bir operasyondur; özellikle de bu yaptırımların, yardım edildiği varsayılan halk tarafından desteklenmediği durumlarda. Fakat bana göre bu ambargo özellikle zalimce bir operasyon, gerçekten büyük bir suç. Ama ABD'de yeterince insan bir araya gelir ve bu konuda bir şeyler yapmaya başlarsa, ambargo sona erdirilebilir. Aslında iş dünyasının bazı kesimleri daha şimdiden ambargo konusunda kaygı duymaya başladı. Dünyanın başka zengin ülkeleri bizim kurallarımıza uymaz ve ambargoyu ihlal ederse, kazançlı olabilecek bazı iş imkânlarından faydalanamayacakları için biraz endişeliler.[35] Dolayısıyla ambargo konusunda değişiklikler yapılmasını sağlamak için bazı fırsatlar var. Hemen şimdi bu sorunun üzerine gitmeli ve çok güçlü bir baskı uygulamalıyız.

Panama ve Halk İşgalleri

KADIN: Noam, hükümetin Grenada, Libya ve Panama gibi ülkelere düzenlediği saldırıları ABD'de halkın yüksek bir oranda onaylamasını nasıl açıklıyorsun, merak ediyorum. Genellikle toplumun daha muhalif hale geldiğinden bahsediyorsun; ama Panama işgalinden sonra yapılan anketler Amerikan halkının yüzde 80'inin işgali desteklediğini gösteriyordu. Benim seçim bölgemdeki Kongre üyesi, yaptırdığı bir anketin sonuçlarını bize anlattı. Görüşme yapılan 23 bin kişinin yüzde 80'i "Panama işgalini destekliyor musunuz?" sorusuna "evet" demiş, işgali desteklemişler.

Sanıyorum bahsettiğiniz müdahalelerin hepsi de hızlı ve başarılı olduğu için onay gördü. Yani şunu demek istiyorum: Askeri bir operasyon yaparken ezici bir avantaja sahipseniz, diğer taraf karşılık veremiyorsa ve kaybetmeniz imkânsızsa, bir iki günde mücadeleyi kazanırsınız. O zaman insanlar ne olup bittiğini unutur ve emin olun, yüksek bir oranla insanların onayını alırsınız. Bu standart şovenizmdir. Ama ben bu tür bir desteğin yirmi, otuz yıl önce olduğu gibi çok uzun süre muhafaza edilebileceğini sanmıyorum.

Halkın bu müdahaleleri yüksek bir oranda onaylamasının başka bir nedeni de, bu operasyonlarda gerçekte neler *olup bittiğini* bilmemesidir. Sözgelimi burada hiç kimsenin Panama'da hakikaten neler olup bittiğini bildiğini sanmıyorum. İşgalin ilk birkaç gününden sonra, ABD medyasında bu konuda haber akışı durdu. Bu arada Panama'da sendika liderlerini ve siyasi muhalefeti kapsayan büyük tutuklamalar oldu ve hapse atıldılar. Ama bunların hiçbiri ABD medyasında haber olmadı.[36] Örneğin Quayle [ABD başkan yardımcısı] Aralık 1989'da Panama'ya gittiğinde televizyondaki haberleri izlediyseniz, sadece herkesin sevinç gösterisi yaptığını görmüşsünüzdür. Ama biraz dikkatli baksaydınız, kalabalıktaki herkesin beyaz olduğunu fark ederdiniz. Aslında *New York Times*, Quayle'in gezisi sırasında Panama City'de siyahların yaşadığı mahalleyi,

yani El Chorrillo'yu ziyaret etmediğini bile yazdı. Ama bu düpedüz yalandı.[37] O, mahalleye gitmişti, konvoyu oradan geçmişti. Associated Press'ten iyi bir gazeteci olan Rita Beamish bu konuda bir haber yapmıştı. Beamish, Quayle'in gittiği kilisede bütün televizyon ekiplerinin toplandığını ve herkesin sevinçli olduğunu, ama kalabalığın yalnızca zengin beyazlardan oluştuğunu yazmıştı. Quayle'in konvoyu siyahların yaşadığı mahalleye girdiğinde, insanların onu sessiz ve ilgisiz bir şekilde karşıladığını, evlerinden geriye kalan yıkıntıların arasından baktıklarını, kimsenin Quayle'i alkışlamadığını ve tezahürat yapmadığını yazmıştı.[38] Evet, bu haber *New York Times*'ta çıkmadı; çıkan haberde ise yalnızca "Panama'da Kahramanlar Gibiyiz" deniyordu.

Burada hiç kimsenin bilmediği bir şey daha var: ABD işgalinden bu yana —ki Panamalılar "işgal" diyorlar— her yıl Panama'da ulusal yas günü ilan ederek işgali anıyorlar. Açıkça burada kimse bunu bilmiyor; çünkü basın aktarmıyor.[39] Demek istediğim, George Bush'un Panama'ya yerleştirdiği hükümetin bizzat *kendisi* ülkeyi "askeri işgal altında bir ülke" olarak tanımlıyor.[40] Sekiz Latin Amerika demokrasisinin oluşturduğu "Sekizler Grubu" denilen bir grup var ve askeri işgal altındaki bir ülkeye "demokratik" denemeyeceği gerekçesiyle Mart 1990'da Panama bu gruptan çıkarıldı.[41] Bunların hiçbiri ABD basınında haber yapılmadı.

ABD basınının o zaman işgalin gerekçelerini nasıl sunduğuna bir göz atarsanız, Amerika'da insanların genellikle işgali neden desteklediği daha da açıklık kazanır. Panama işgalinin ve Noriega'dan kurtulmanın sözde gerekçeleri nelerdi?

ERKEK: Uyuşturucu kaçakçılığı.

Uyuşturucu kaçakçılığı mı? Noriega 1985'te uyuşturucu kaçakçılığına 1989'a göre daha fazla bulaşmıştı. Neden Panama'yı 1985'te işgal edip Noriega'dan o zaman kurtulmadık? Eğer ABD'de gerçek anlamda gazeteler olsaydı, soracakları ilk soru şu olurdu: "Noriega'yı neden 1985'te başımızdan atmadık da, 1989'da ona karşı operasyon düzenliyoruz?" İsterseniz bir düşünelim: 1985 ile 1989 arasında ne gibi bir farklılık vardı?

ERKEK: 1985'te Noriega CIA'den maaş alıyordu.

Evet, CIA'den maaş alıyordu. 1985'te bizim *haydutumuzdu*, bu yüzden onu başımızdan atmaya gerek yoktu. Ama müdahale ettiğimiz dönemde artık çok bağımsızlaşmıştı, ona biçilen rolün ötesine geçmişti. Emirlere uymuyordu, Contadora Anlaşması'nı [Orta Amerika'da bir barış planı] destekliyordu vs.[42] Evet, ABD kendi hâkimiyeti altındaki bölgelerde böyle şeylerden hoşlanmaz; dolayısıyla o noktada Noriega'dan kurtulmamız gerekiyordu. Ama bu anketler yapılırken, bunların hiçbirisi Amerikan basınında yer almadı. Basında Noriega'nın ABD'ye zarar veren bir uyuşturucu kaçakçısı olduğu, çocuklarımızı kokain bağımlısı yaptığı yazıyordu. Evet, medya olayı böyle sunarsa,

halkın yüzde 80'inin Panama işgalini ve Noriega'nın hapse tıkılmasını desteklemesinde şaşılacak bir şey yok. Dürüstçe söylemem gerekirse, ben sizin sözünü ettiğiniz anket sonuçlarını çok farklı yorumlardım.

Anket sonuçlarının böyle çıkmasını, sanıyorum başka faktörlerle de açıklayabiliriz. George McGovern örneğine bakalım. [1972'de başkan adayıydı; seçim kampanyasını savaş karşıtlığı üzerine kurmuştu.] George McGovern, Panama işgalini desteklemedi. Hatta iki ay sonra *Washington Post*'a yazdığı bir yorum yazısında, aslında Bush'un işgali gerçekleştirdiği andan itibaren işgale karşı olduğunu belirtiyordu. Ama bu makalede o *dönemde bunu dile getirmekten kaçındığını da* yazmıştı.[43] Bu yüzden bir ankette kendisine böyle bir soru sorulsaydı, muhtemelen işgali *desteklediğini* söylerdi. Bunun sebebi şudur: Gerçek anlamda yurtsever bir Amerikalıysanız, hükümet bir şiddet eylemine giriştiğinde sizin de bayrak etrafında seferber olmanız beklenir. Beyin yıkama faaliyetinin bir bölümü de yurtseverlik kavramının kafalarımızın içine iyice kazınmasından oluşur. Ve insanlar —örneğin George McGovern gibi kesinlikle yüzde 20'lik kesimin içinde yer alanlar bile— gerçekten bu duyguyu yaşarlar. Bir ankette görüşleri sorulduğunda da yüzde 80'lik kesim gibi düşündüklerini söylerler. Standart terimle konuşacak olursak "Amerikan-karşıtı" olmak istemeyiz. Aslında bu terim çok çarpıcı bir propaganda zaferidir. İtalya'ya gidip "İtalyan-karşıtlığı" terimini kullanmaya ya da birine "İtalyan-karşıtı" demeye kalkarsanız, herkes gülmekten katılır. Ama Amerika'da bunun gibi totaliter değerler insanlar için gerçekten bir şey ifade ediyor; çünkü bu yolla toplumu denetim altına almak için çok kapsamlı ve sistematik çabalar sarf edildi ve bu çabalar büyük ölçüde başarıya ulaştı. ABD'de çok geniş bir halkla ilişkiler sektörü var, yılda boşu boşuna milyarlarca dolar da harcamazlar.[44] Bu yüzden, kanımca bu tür anket sonuçlarını yorumlarken biraz daha dikkatli olmalı ve farklılıkları gözden kaçırmamalısınız.

1980'ler ve 1990'larda ABD'nin Üçüncü Dünya ülkelerine yaptığı müdahaleler geçmişte olduğundan daha farklı bir nitelik taşır. Son yirmi yıldaki Amerikan müdahalelerine tarihimizde daha önceleri geçerli olmayan çok basit bir ilke yön verdi: Karşılık verebilecek birine asla saldırma. Böyle bir ilkenin olması bir tesadüf değildir. 1980'lerde kimlere doğrudan saldırdığımıza bir bakalım. Grenada yüz bin kişinin yaşadığı, 43 Kübalı paramiliter ve birkaç Grenadalı milis tarafından korunan, dünyanın en kolay ele geçirilebilecek başkentidir. Libya tümüyle savunmasız bir ülkedir. Bombalayabilir, gemilerini batırabilir, ne isterseniz yapabilirsiniz; çünkü karşılık veremezler. Ya da Panama'ya bir bakalım: Panama işgal edilirken zaten kelimenin tam anlamıyla ABD'nin işgali altındaydı. Amerikan güçleri hiçbir direnişle karşılaşmamak için "işgalden" bir iki gün önce hedeflere kolay saldırılar düzenleyebildi. Böylece her şey birkaç gün içinde halloldu.[45] Evet, bunun gibi tümüyle savunmasız bir hedefe saldırabildiğiniz sürece

tabii ki erkeksi tavırlarla hava atabilir, ne kadar cesur olduğunuzu söyleyebilirsiniz. Ama karşılık verebilecek bir ülkeye asla saldırmazsınız. Saldıracağınız ülke karşılık verebilecek gibiyse, o zaman siyasi iktidarı devirmek veya sizin için paralı askerlik yapan ülkeleri kullanmak gibi başka yöntemlere başvurmanız gerekir.

İşte bu durum ABD politikasında büyük bir değişikliktir. Kennedy ve Johnson böyle bir kısıtlama altında çalışmamışlardı. Bir ülkeye saldırmak istediklerinde, ikinci kez düşünmeden saldırabilmişlerdi. Johnson, 1965'te Dominik Cumhuriyeti'ni işgal edip harabeye çevirmeleri için bu ülkeye 23 bin deniz piyadesi göndermişti ve tesadüfe bakın ki Dominik Cumhuriyeti'nde insanlar *karşı koymuştu*. Johnson ve Kennedy, Vietnam'ın işgali için yurtdışına yarım milyonu aşkın insan göndermişlerdi. Savaş yıllarca sürmüş ve burada halktan hiçbir tepki gelmemişti. Bence bu büyük bir değişiklik olduğunun göstergesi. Kanımca Amerikan halkının artık geleneksel müdahale tarzını hoş görmemesi ve yalnızca Panama'da yaptığımıza benzer bir işgali kabul etmesi büyük bir değişikliğe işaret ediyor.[46] En azından ben siyasi sahnedeki gelişmeleri böyle yorumluyorum.

Müslümanlar ve ABD'nin Dış Politikası

ERKEK: Dr. Chomsky. bir sorum olacak. Genel olarak dünyanın güçsüz halklarını hedef alan bu saldırıların yanı sıra. Müslümanlara karşı da gizli ve zalimce bir savaş yürütüldüğü düşüncesine katılıyor musunuz? Sizce genel olarak dünyadaki Müslümanları ne bekliyor?

Birçok Müslüman'ın ABD'nin hışmına maruz kaldığı doğru; ama bunun sebebi Müslüman olmaları değil; yeterince denetim altında olmamaları. ABD'nin hışmına uğrayan çok büyük sayıda beyaz Hıristiyan da var. 1980'lerde ABD Orta Amerika'da öncelikle Katolik Kilisesi'ne karşı zalimce bir savaş yürüttü. Yani yalnızca yerli kökenli rahiplere değil, Avrupalı rahiplere karşı da savaştı. Çünkü Kilise, kendi deyişiyle "tercihini yoksullardan yana kullanarak" çalışmalar yapmaya başlamıştı; bu yüzden de ortadan kaldırılmaları gerekiyordu.[47] Aslında Amerikalar İzleme Örgütü [Kuzey ve Güney Amerika'ya odaklanan bir insan hakları örgütü] 1980'lerdeki gelişmeleri özetleyen çalışmasını yayımladığında, 1980'de El Salvador'da Başpiskopos'un öldürülmesi ve 1989'da yine El Salvador'da altı Cizvit entelektüelin katledilmesinin bu on yılın çerçevesini çizen olaylar olduğuna dikkat çekmişti.[48]

Bakın, Katolik Kilisesi ABD'nin Orta Amerika'ya yönelik saldırılarının başlıca hedefi haline gelmişti; çünkü yüzlerce yıldır zenginlerin ve ezenlerin kilisesi olduğunu kabul eden ve yoksullara "bu sizin kaderiniz, kabul edin" diyen Kilise'nin son derece önemli

kesimlerinde –Latin Amerikalı piskoposlar arasındaki hâkim unsurlar da buna dahildi– radikal ve çok bilinçli bir değişiklik olmuştu. Sonunda Kilise kısmen yoksulların kurtuluşuna adanmış bir kilise olmaya karar vermişti. Ve hemen ardından saldırıya maruz kaldılar.

Haklısınız, ABD dünyada Müslümanların yaşadığı geniş bir bölgeye *saldırıyor*; ama Müslüman oldukları *için* saldırmıyoruz. Marslı da olabilirlerdi ve saldırırken hiç umrumuzda olmazdı. Asıl sorun şu: Boyun eğiyorlar mı, eğmiyorlar mı?

Aslında bu söylediğim kolayca kanıtlanabilir. Örneğin ABD'de sanki mücadele etmeye çalıştığımız kötü bir şeymiş gibi, "İslamcı fundamentalizm" üzerine bir dolu şey söyleniyor. Ama dünyada en aşırı uçta yer alan İslamcı fundamentalist ülke Suudi Arabistan'dır. Peki Suudi Arabistan'ın liderlerinin peşine düşüyor muyuz? Hayır, onlar müthiş adamlardır. İşkence yaparlar, insanları öldürür ve katlederler vs. Ama ülkelerinde petrolden elde ettikleri kârı bölge halkına değil ABD'ye gönderirler, o halde bir sorun yoktur.[49] Ya da devlet olmayan faillere bakalım: Sanıyorum dünyanın en aşırı İslamcı fundamentalisti Afganistan'daki Gülbeddin Hikmetyar'dır. ABD ve Suudi Arabistan'dan bir milyar doların üzerinde yardım alıyor ve şimdi de Afganistan'dan geriye kalan ne varsa paramparça etmekle meşgul. Ama evet, doğrusu iyi adamdır, bizim tarafımızda çarpışıyor. Uyuşturucu kaçakçısı, terörist vs. olabilir; ama bizim istediğimiz şeyleri yapıyor.[50]

Diğer yandan İslamcı fundamentalistler Kahire'nin varoşlarında sağlık ocakları örgütlüyorsa, tıpkı Latin Amerika'da aslında Basklı olan mavi gözlü, sarı saçlı kurtuluş ilahiyatçıları gibi bir an önce ortadan kaldırılmaları gerekir. Şunu demek istiyorum: ABD politikasının elbette ırkçı bir yanı *var*; ancak temel saikin bu olmadığını düşünüyorum. Asıl hedef sadece itaatkârlığı sağlamak; Küba'da, Panama'da ve başka yerlerde olduğu gibi.

Haiti: İhracat Platformunda Kargaşa

ERKEK: Sayın Chomsky, Haiti ve Jean-Bertrand Aristide [1990'da devlet başkanlığına seçilen halkçı rahip] son yıllarda haberlerde sürekli olarak yer aldı. Bana öyle geliyor ki, Haiti'yle ilgili mevcut politikalarımız sizin anlattığınız genel tabloya pek uymuyor. ABD en azından bu ülkede bir tür demokrasi yaratma çabasındaymış gibi görünüyor. *Sonuçta darbe liderlerini [1991'de Aristide'i görevden almışlardı] yönetimden indirdik ve 1994'te halkın seçtiği bir lider olan Aristide'i yeniden başkanlık koltuğuna oturttuk. Bu konuda tezinizin bir ölçüde çöktüğünü düşünüyorum. Haiti'de neler olup bitiyor? Bu konuda analiziniz nedir, merak ediyorum.*

Genel bağlamdan başlayalım, böylece işlerin ne denli farklı olduğunu görebiliriz. ABD iki yüzyıldır Haiti ordusunu ve diktatörlerini desteklemiştir —bu yeni bir politika değil. Son yirmi ya da otuz yıldır da ABD Haiti'yi işgücünün çok ucuz olduğu ve ABD'li yatırımcıların büyük kazançlar sağlayabileceği bir ihracat platformu haline getirmeye çalışıyordu. Görünüşe bakılırsa bu politika uzunca bir süre işledi: Büyük bir baskı vardı, halk denetim altındaydı ve ABD'li yatırımcılar büyük gelirler elde ediyorlardı. Sonra 1990'da gerçekten herkesi şaşırtan bir şey oldu. Haiti'de serbest seçimler yapıldı. Buradaki herkes seçimi bizim desteklediğimiz adayın, yani her türlü kaynağa ve dış desteğe sahip olan eski Dünya Bankası yetkilisinin [Mark Bazin] kazanacağını sanıyordu. Ama bu arada varoşlarda ve köylü cemaatlerinde burada hiç kimsenin dikkatini çekmeyen bir şeyler oluyordu: Büyük taban örgütlenmelerinin olduğu heyecan verici ve canlı bir sivil toplum oluşuyordu ve insanlar her tür faaliyete katılıyordu. Aslında *büyük* bir halk örgütlenmesi ve aktivizm söz konusuydu; ama burada kim buna dikkat ediyordu ki? CIA meselelere böyle bakmaz, Amerikalı gazeteciler de öyle. Dolayısıyla burada hiç kimsenin bundan haberi yoktu. Sonra birden Aralık 1990'da bu taban örgütlenmeleri ortaya çıktı ve seçimi kazandılar. Alın size felaket.

Bu noktada Amerikan tarihini biraz olsun bilen insanların "Amerikalılar bu adamdan nasıl kurtulacaklar?" diye sorması gerekirdi. Çünkü Aristide'in zaferi gibi şeyler bizim nüfuz alanımızda basitçe hoş görülemez: Taban hareketlerinin desteğine dayanan halkçı bir hareket ve kurtuluş teolojisi mikrobunun bulaştığı bir rahip. Bu durum uzun süremez. Tabii ABD derhal Aristide Hükümeti'nin altını oymaya başladı: Yatırımlar ve yardımlar kesildi; ama Haitili iş çevrelerine verilen destek sürdü. Böylece Haitili iş çevreleri Aristide karşıtı güçler oluşturmaya başlayabileceklerdi. Demokrasi İçin Ulusal Yardımlaşma Vakfı yeni hükümeti devirecek karşıt kurumlar oluşturmak için ülkeye girdi. Tuhaf bir rastlantı eseri, bunlar tam da 1991 darbesinden sonra ilişilmeyen ve varlıklarını sürdürmesine izin verilen kurumlardı. Ama burada kimse bu küçük rastlantıya dikkat etmedi.[51]

Bütün bunlara karşın seçimden birkaç ay sonra Aristide rejiminin aslında çok başarılı olduğu ortaya çıktı. Tabii bu durum, ABD iktidarının bakış açısından Aristide yönetimini daha da tehlikeli kılıyordu. Aristide Hükümeti uluslararası kredi kurumlarınca destekleniyordu; çünkü bürokrasiyi azaltmıştı. ABD'nin desteklediği Duvalier Ailesi diktatörlüğünün yıllar süren suistimalleri ve yolsuzluklarının ardından sonunda ülkeyi düzene sokmaya başlamıştı. Uyuşturucu kaçakçılığı azaltılmış, baskı ve zalimlikler olağan düzeyin çok altına inmişti; ABD'ye mülteci akışı ise neredeyse durmuştu.[52]

Eylül'de bir askeri darbe oldu ve Aristide devrildi. ABD teorik olarak yeni cuntaya karşı ambargo ve yaptırımlar uygulanacağını ilan etti; ama bu, düpedüz bir sahtekârlıktı: Bush yönetimi yaptırımlarla pek de fazla ilgilenmeyeceğini hemen açıkça ortaya

koymuştu (bu da dünyada kimsenin yaptırımlarla ilgilenmemesi gerektiği anlamına geliyordu aslında). Bush ambargo "muafiyeti" dediği bir uygulamayı yürürlüğe koydu. Başka bir deyişle, ABD'ye ait yaklaşık sekiz yüz şirket ambargodan "muaf" tutuldu. *New York Times*'ın bu konuyu münasip şekilde yansıtabilmek için biraz çalışma yapması gerekti. Gazete, muafiyeti ambargoda "ince ayar yapmak" olarak tanımlamıştı: Buna göre ambargonun esas olarak darbe liderlerini hedeflemesi gerekiyordu; çünkü yıllarca açıkça gösterdiğimiz gibi Haiti halkının acı çekmesini hiç mi hiç istemezdik.[53] Bu arada ambargo döneminde ABD'nin Haiti'yle ticareti normalin çok da altında seyretmedi ve aslına bakarsanız 1993'te, Clinton döneminde yüzde 50 arttı.[54] Her nedense özgür basın bu gelişmeyi tümüyle gözden kaçırmış görünüyordu. Hiç kimse benim yaptığım şeyi yapmayı akıl etmemişti: Ben Ticaret Bakanlığı'nı arayıp dış ticaret rakamlarını istemiştim. İki dakikanızı alıyor ve aslında neler olup bittiğini tam olarak görebiliyordunuz. Ama sanıyorum bu rakamları bulmak Amerika'da basının ulaşamayacağı kadar derin bir araştırma gerektiriyor; çünkü hiçbir zaman bu bilgiyi ortaya çıkarmayı başaramadılar.

Bütün bunlar olup biterken Haitili generallere de aslında şöyle deniyordu: "Bakın, halk örgütlenmelerinin liderlerini öldürün, bütün toplumu yıldırın, siz gittikten sonra işleri karıştıracakmış gibi görünen herkesi ortadan kaldırın. Bunu yapmanız için size biraz zaman tanıyacağız; sonra iş bittiğinde size haber vereceğiz. O zaman Fransa'nın güneyine geçip gayet iyi bir muamele görebilirsiniz. Sakın endişelenmeyin, emekli olduğunuzda çok paranız olacak ve hayatınızın geri kalanını zenginlik ve rahatlık içinde yaşayacaksınız." Cédras [darbe lideri] ve adamları tam olarak böyle yaptılar ve işler önceden planlandığı gibi yürüdü. Tabii iktidardan ayrılmaya razı olduklarında [eski ABD Başkanı Jimmy Carter'ın Ekim 1994'te yaptığı diplomatik bir gezisinin ardından] topyekün affa uğradılar.[55]

Şimdi ABD birlikleri Haiti'ye gönderilmeden bir gün önce Associated Press bununla ilgili çok önemli bir haber geçti. Demek ki bütün ülkelerdeki haber merkezleri bu haberi öğrenmişti. Haberde ABD Adalet Bakanlığı'nın yürüttüğü bir soruşturmada açığa çıktığına göre, Amerikan petrol şirketlerinin ambargoyu ihlal ederek Haitili darbe liderlerine doğrudan petrol temin ettiği belirtiliyordu. Tabii herkes bunu biliyordu; ama ABD Hükümeti'nin en üst düzey yetkililerinin talimatıyla yapıldığını kimse bilmiyordu. Demek istediğim, herkes bu kadarını tahmin edebilirdi. Ama bu haber patlamasaydı, Washington yönetiminin Amerikan şirketlerinin Haiti'deki cuntayı desteklemesine açıkça izin verdiğini kimse kesin olarak iddia edemezdi. Adalet Bakanlığı soruşturmasının ortaya çıkardığı şey şuydu: Bush yönetiminin Hazine Bakanlığı büyük Amerikan petrol şirketlerine "evet yaptığınız iş yasadışıdır; ama kaygılanmayın, kovuşturmayacağız" demişti. Clinton yönetimi sırasında da aynı şey devam etti.

Ertesi gün, sırf meraktan Nexis'te [medya veritabanı] bu haberle ilgili bir araştırma yaptım ve aslında haberin Amerikan basınında çıktığını gördüm. *Platt's Oilgram* adında, petrol sanayine yönelik bir gazetede çıkmıştı. Bir biçimde *onlar* meseleyi keşfetmişlerdi. Haber Dayton Ohio bilmem ne gazetesi gibi bazı yerel gazetelerde de yer almıştı. Tabii bunun nedeni yerel editörlerin neyin yayımlanmaması gerektiğini bilecek kadar sofistike olmamasıydı. *Wall Street Journal*'da zar zor bulabileceğiniz ve tablonun tamamını yansıtmayan birkaç satır dışında haber ulusal basında kendine yer bulamamıştı.[56]

Unutmayın, bütün bunlar ülkede herkesin gözlerini Haiti'ye çevirdiği bir dönemde yaşanıyordu: Amerikan askerleri güya darbe liderlerini devirmek için Haiti'ye gönderiliyorlardı. Haiti ve ambargo hakkında binlerce haber yayımlanıyordu; ama medya Adalet Bakanlığı'nın soruşturmasıyla ilgili bu haberi kamuoyundan tümüyle gizlemişti. Unutmamamız gereken bir şey daha var; bu haber o haftanın en önemli haberiydi: Ne Bush yönetimi döneminde ne de Clinton döneminde Haiti'ye ambargo filan uygulanmadığını söylüyordu. Tabii bu her şeyin ortaya çıkmasına yol açacaktı, o yüzden Amerikan basınının ağır toplarında yer almadı.

Böylece Amerikan askerleri Haiti'ye girdi ve darbenin başını çeken generallere "siz işinizi yaptınız, şimdi gidip zengin ve mutlu olabilirsiniz" dendi. Sonunda Aristide'in görev süresi tamamlanıncaya dek birkaç aylığına koltuğuna geri dönmesine izin verildi. Bu arada onu seçmiş olan halk örgütlenmeleri katliamdan geçirilmişti. Bill Clinton'ın bu konuda televizyonda yaptığı [Eylül 1994'te] şu büyük konuşmayı hatırlıyor musunuz? "Aristide gerçek bir demokrat olduğunu gösterdi; çünkü Haiti Anayasası görevi bırakması gerektiğini söylediği zaman, 1996 başlarında görevi bırakmayı kabul etti" demişti, hatırlıyor musunuz? Halbuki Haiti Anayasası böyle bir şey demiyordu, bunu diyen Bill Clinton'du. Haiti Anayasası devlet başkanının beş yıl görev yapması gerektiğini söylüyor. Devlet başkanı bu beş yılın üç yılını zorunlu olarak sürgünde geçirirse ve o Washington'da otururken ABD'nin eğittiği teröristler, onun makamını gaspedip halkı katlederse ne olacağı sorusunu ele almıyor. Bu *Bill Clinton'un* yorumuydu, Washington'un yorumuydu.[57] Demokrasiden en az bizim kadar nefret eden insanlar "evet, sürgünde geçirdiği yıllar da sayılır" diyecektir. Ama demokrasiye gerçekten *inanıyorsanız*, o zaman Aristide'e oy verenlerin –ki Haiti nüfusunun ezici bir çoğunluğudur– beş yıl boyunca onu devlet başkanlığı koltuğunda görmeye hakları var demektir. Ama ABD'de böyle bir şeyin *ihtimal dahilinde* dahi olduğunu fark eden tek bir kişi bulmaya çalışın, bulamazsınız. Aslında Kanada'da bundan söz edildi; ama ABD'de bunu ima eden tek bir söze bile rastlayamadım. Bu durum, Amerika'da demokrasiye ne kadar büyük bir küçümseme duygusuyla yaklaşıldığını gösteren başka bir işarettir.[58]

Böylelikle Aristide'in eli kolu bağlı halde ve Dünya Bankası'nın gırtlağına dayadığı –standart bir yapısal uyum paketi olan– ekonomik bir planla birkaç ay daha görevini sürdürmesine izin verildi.[59] Bu program basında "Aristide'in kredi veren devletlere önerdiği –kafasına silah dayalı bir halde önerdiği– program" olarak sunulmuştu. Bu program hakkında Batılı gazetecilerin hoşuna gidecek yığınla şey söyleniyordu. Ama özüne bakarsanız, aslında şöyle bir şey söyleniyordu: "Yenilenen hükümet" (yani Aristide) "enerjisini ve çabasını sivil toplum" özellikle de ihracat sanayi ve yabancı yatırımcılar üzerinde "yoğunlaştırmalıdır".[60] Evet, işte Haiti sivil toplumu *budur.* Haiti'de sivil toplumu bu ülkedeki taban örgütleri *değil,* New York'taki yabancı yatırımcılar oluşturur. Bu da şu anlama geliyor: Dünya Bankası'nın dayattığı bu ekonomik koşullar altında Haiti'ye gelen yabancı kaynaklar öncelikle –bizim daima arzu ettiğimiz gibi– ülkenin eski haline getirilmesi için kullanılmalıdır. Haiti imalat sanayinde işgücünün çok ucuz olduğu bir ihracat platformu olmalıdır. Halk açlıktan kırılırken Haitili köylüler geçimlik çiftçilik yapmaktan alıkonulmalı ve ülke ABD'ye tarımsal ihracat yapmalıdır.

Dolayısıyla sonuçta Haiti'de işler 1990'daki haline döndü. Ama önemli bir farklılık vardı: Halk *hareketlerinin* büyük bölümü ortadan kaldırılmıştı. Şunu demek istiyorum: Darbe liderleri sonunda görevden alındığında Haiti'de insanlar çok sevinmişlerdi; evet, ben de orada yaşıyor olsaydım, ben de sevinirdim. En azından onlara işkence eden ve onları öldüren katiller artık iktidarda değildi. Ama gerçekte bu suyla yapılan işkence ile elektrikle *yapılan* işkence *arasında* bir tercih yapmaya benziyor. Galiba suyla yapılan işkence daha iyiymiş, ya da insanlar öyle diyor. Ama Haiti'de demokrasi umudu en azından şimdilik ortadan kalktı; Haiti yine ABD'nin ihracat platformu olacak. Bu arada Birleşik Devletler'de demokrasi ve serbest seçimlere olan aşkımıza ve dünya çapında demokratik idealleri desteklemek için daha neler *yapacağımıza dair* ateşli konuşmalar yapılacaktır. Belki elli yıl içinde az önce bahsettiğim petrol meselesini bile keşfedebilirler.

Texaco ve İspanya Devrimi

Aklıma gelmişken, ilginizi çeker mi bilmiyorum; ama küçük bir tarihsel dipnottan söz etmek istiyorum. Bush ile Clinton döneminde Hazine Bakanlığı'nın Haiti'deki darbe liderlerine petrol sevkiyatı yapma izni verdiği petrol şirketi Texaco'ydu. Benim yaşlarımda olup da bu tür işlere alışmış olanlar 1930'ları hatırlayabilir; Roosevelt yönetimi 1936-37'deki *İspanya Devrimi* sırasında İspanya Cumhuriyeti'nin altını oymaya çalışmıştı. Hatırlarsanız Texaco'nun o işte de parmağı vardı.

Bakın, Batılı güçler İspanya İç Savaşı'nın o döneminde, İspanya Cumhuriyeti'ne şiddetle karşıydılar. Çünkü Cumhuriyetçiler bir halk devrimiyle, o dönemde İspanya'da

patlak veren anarko-sendikalist devrimle aynı safta yer alıyorlardı. Devrimin başka ülkelerde yayılması ve kök salması tehlikesi vardı. Anarko-sendikalist örgütlerin şiddetle bastırılmasından sonra Batılı güçler artık bu meseleyle o kadar ilgilenmediler [anarko-sendikalizm, bir tür Leninist olmayan ya da liberter sosyalizmdir]. Ama İspanya'da devrimin hâlâ sürdüğü ve Cumhuriyetçi güçlerin General Franco ve onun faşist ordusuyla savaştığı dönemde –hatırlarsınız, Hitler ve Mussolini Franco'yu etkin biçimde destekliyordu– Batılı ülkeler ve Stalinist Rusya Cumhuriyetçilerden kurtulmak istiyordu. Roosevelt yönetimi Cumhuriyetçilerin *ortadan kaldırılmasına* dönük pek çok katkı yapmıştı ve bunlardan birisi de "Tarafsızlık Yasası" denilen yasaydı. Tarafsız olacaktık, ne Cumhuriyetçilere ne de Faşistlere hiçbir destek göndermeyecektik ve onların kendi aralarındaki savaşa karışmayacaktık.[61] Ama tabii "Tarafsızlık Yasası" sadece yüzde 50 oranında uygulandı.

Faşistler ihtiyaç duydukları bütün silahları Almanya'dan alıyorlardı; ama yeterince petrolleri yoktu. İşte bu yüzden o zamanlar açıktan nazi olan birisi [Yüzbaşı Thorkild Rieber] tarafından yönetilen Texaco petrol şirketi –ki o günlerde pek sıradışı bir durum değildi– İspanya Cumhuriyeti'yle yapmış olduğu bütün petrol sözleşmelerini feshetti. Temmuz 1936'da okyanusun ortasındaki tankerlerine yeni bir rota çizdi ve Faşistlere ihtiyaç duydukları petrolü gönderdi.[62] Tabii ki bu tümüyle yasadışıydı; ama Roosevelt yönetimi konunun üzerine pek gitmedi.

O zaman da, küçük sol gazeteler dışında, Amerikan basını bunu ortaya çıkarma becerisi gösterememişti. Ama *bu sol gazeteler* bir şekilde olayı ortaya çıkarmıştı. Dolayısıyla 1937'de ABD'deki küçük sol kanat basına göz atacak olursanız, bu haberi sürekli olarak yayımladıklarını görürsünüz. Ama görünüşe bakılırsa büyük Amerikan gazeteleri bu gibi meseleleri ortaya çıkaracak kaynaklardan yoksundu; dolayısıyla bu konuda tek bir kelime bile etmedier.[63] Yıllar sonra diplomasi tarihleri yazanlar kıyıda köşede bu olgulardan bahsettiler; ama o zamanlar ana-akım medyada hiçbir şey yayımlanmadı.[64] Bu tam olarak Haiti'de karşılaştığımız duruma benziyor: Amerikan basını halka ABD'nin etkin bir biçimde ambargoyu ihlal ettiğini, ortada yaptırım filan *olmadığını*, ABD'nin Aristide'den önceki iş ortamını yeniden yaratmaya çalıştığını söylemedi. Bu son hedef ise büyük ölçüde yerine getirildi.

İtalya'da Demokrasinin Önlenmesi

ERKEK: Noam, ABD'nin halk demokrasilerine karşı olduğunu, İspanya ve Haiti'deki faşist yapıları desteklediğini belirtmiştin. Ben de aynı şeyin II. Dünya Savaşı sonrasında İtalya, Fransa, Yunanistan ve başka müttefik ülkelerde de gerçekleştiğini eklemek istiyorum. ABD'nin geçen yarım yüzyıl içinde zengin Avrupa top-

lumlarında bile demokrasinin altını oymak ve faşist unsurları desteklemek için giriştiği faaliyetlerden oluşan zengin bir tarihi var.

Doğru, aslına bakarsanız ABD'nin savaş sonrasındaki ilk büyük operasyonu buydu. Operasyon bütün dünyada antifaşist direnişi kırmayı ve az çok faşist unsurları, ayrıca çok sayıda faşist işbirlikçiyi yeniden iktidara taşımayı amaçlıyordu. İtalya, Fransa ve Yunanistan gibi Avrupa ülkelerinden Kore ve Tayland gibi ülkelere kadar hemen her yerde gerçekleşti bu operasyon.

Gerçekten de savaş sonrası tarihin ilk kısmını bu operasyon oluşturur. İtalyan sendikalarını, Fransız ve Japon sendikalarını nasıl parçaladık ve II. Dünya Savaşı sonrasında son derece gerçek bir tehdit olarak dünya çapında ortaya çıkan halk demokrasisini nasıl engelledik?[65]

Amerika'nın İtalya'ya ilk müdahalesi 1948'de gerçekleştirildi. Amaç İtalya'daki seçimlerini baltalamaktı ve çok büyük bir operasyondu. ABD'li planlamacılar, İtalya'da antifaşist hareketin zaferiyle sonuçlanacak demokratik bir seçim yaşanacağından korkuyorlardı. Her zamanki gerekçeyle böyle bir olasılığı bertaraf etmek gerekiyordu: ABD'deki güçlü çıkar odakları yanlış önceliklere sahip kişilerin herhangi bir hükümette göreve gelmesini istemez. İtalya örneğinde antifaşist direnişi oluşturan demokratik halk güçlerinin savaş sonrasında seçimi kazanmasını engellemek için büyük bir çaba sarf edildi.[66] Aslına bakarsanız ABD'nin İtalya'da demokrasiye karşı çıkması, sadece komünistlerin (yani işçi sınıfı partilerinin) hükümetin dışında tutulması için 1960'ların sonlarında bir askeri darbenin desteklenmesine kadar varmıştı.[67] ABD'de geri kalan dahili belgeler üzerindeki gizlilik kaldırıldığında daha uzun yıllar İtalya'nın CIA operasyonlarının başlıca hedefi olduğunu görmemiz muhtemeldir. Açıklanan belgelerin son tarihi olan 1975'e dek durumun böyle olduğu görülüyor.[68]

Fransa'da ve bütün Avrupa'da aynı şey yaşandı. Aslında geriye dönüp bakarsanız, Almanya'nın doğu ve batı diye ikiye ayrılmasının başlıca gerekçesinin –ki bu Batılıların başlattığı bir girişimdi– savaş sonrası dünyanın başlıca mimarlarından George Kennan tarafından gayet hoş biçimde ifade edildiğini görürsünüz [Kennan, ABD Dışişleri Bakanlığı'ndandı]. Kennan 1946'da Batı Almanya'yı doğu bölgesinden "duvarla ayırmamız" gerekiyor (hoş bir deyiş); çünkü bir Alman komünist hareketinin gelişmesi tehlikesiyle karşı karşıyayız, demişti. Eğer böyle bir hareket gelişseydi, çok güçlü olurdu. Biliyorsunuz Almanya önemli ve güçlü bir ülkedir; o zamanlar dünya sosyal demokrat olduğundan Almanya ya da Japonya gibi bir ülkede birleşik bir sosyalist hareketin varlığına kesinlikle tahammül edilemezdi. Dolayısıyla, böyle bir ihtimalin gerçekleşmesini engellemek için Batı Almanya'yı doğu bölgesinden duvarla ayırmamız gerekiyordu.[69]

İtalya'da özellikle ciddi bir sorundu bu; çünkü orada büyük, son derece popüler ve saygın bir antifaşist direniş vardı. Bakın, Fransa'nın İtalya'ya göre çok daha iyi bir propaganda sistemi var; bu yüzden Fransız direnişi hakkında İtalyan direnişine kıyasla çok daha fazla şey biliyoruz. Ama gerçekte İtalyan direnişi Fransız direnişinden *çok daha* büyük ve kapsamlıydı. Demek istediğim, Fransa direnişine katılan insanlar çok cesur ve şerefli insanlardı; ama toplumun çok küçük bir kesimini oluşturuyorlardı. Bir bütün olarak bakıldığında Fransa nazi işgali sırasında çoğunlukla işbirlikçi bir tutum göstermişti.[70] Ama İtalya'da durum çok farklıydı: İtalyan direnişi o kadar kapsamlıydı ki, Kuzey İtalya'yı büyük ölçüde kurtarmışlardı; belki altı ya da yedi Alman tümenini durdurmuşlardı. Direnişin bir parçası olan İtalyan işçi sınıfı çok örgütlüydü ve halk arasında geniş bir desteğe sahipti. Aslına bakarsanız, Amerikan ve Britanya orduları Kuzey İtalya'ya vardıklarında bölgede İtalyan direnişi tarafından kurulmuş olan bir hükümeti devirmeleri gerekmişti. Ayrıca, işçilerin yeniden kurulmakta olan sanayiyi denetleyebilmesi amacıyla başlatılan bazı girişimleri dağıtmak zorunda kalmışlardı. Faşist işbirlikçilerin yerlerinden edilmesinin meşru mülk sahiplerinin "keyfi biçimde tasfiye edilmesi" olduğunu ileri sürerek (kullandıkları terim buydu), sanayinin eski sahiplerini tekrar eski konumlarına getirdiler.[71] Ayrıca demokratik süreçleri de baltalamak zorunda kaldık; çünkü yaklaşmakta olan seçimleri itibarını yitirmiş muhafazakâr düzenin değil, direnişin kazanacağı açıktı. Dolayısıyla İtalya'da gerçek bir demokrasinin doğması tehlikesi vardı. ABD Hükümeti buna teknik olarak "komünizm" diyordu ve her zaman olduğu gibi durdurulması gerekiyordu.

Dediğiniz gibi, aynı şey yine aynı dönemde başka yerlerde de yaşandı ve aslında diğer ülkelerde yapılanlar daha şiddetliydi. Yunanistan'da nazi karşıtı direnişi ortadan kaldırmak ve nazi işbirlikçilerini iktidara getirmek, belki de 160 bin kişinin öldürüldüğü ve 800 bin kişinin mülteci haline getirildiği büyük bir savaşa mal oldu. Yunanistan hâlâ bu savaşın yaralarını saramamıştır.[72] Kore'de 1940'ların sonlarında, daha "Kore Savaşı" başlamadan 100 bin kişi öldürüldü.[73] Ama İtalya'da yıkıcı faaliyetler gerçekleştirmek yeterliydi. ABD bu konuyu çok ciddi olarak gündemine almıştı. Böylece İtalya'daki aşırı sağcı mason localarını ve terörist paramiliter grupları destekledik, faşist polisi ve grev kırıcılarını geri getirdik, gıda vermedik, ekonomilerinin işleyemeyecek hale gelmesini garanti altına aldık.[74] Gerçekte Ulusal Güvenlik Konseyi'nin ilk memorandumu İtalya ve İtalya'daki seçimlerle ilgilidir. Bu belgede komünistler meşru demokratik yollarla seçimlerde iktidara gelirlerse, ABD'nin ulusal bir acil durum ilan etmesi gerektiği söyleniyordu: Akdeniz'deki Altıncı Filo alarma geçirilmeli, Birleşik Devletler hükümeti devirmek için İtalya'da yıkıcı faaliyetlere başlamalı ve doğrudan askeri müdahale ihtimallerini değerlendiren planlama çalışmalarına girişmeliydik. Yani bütün bunlar direnişin meşru demokratik bir seçimi kazanması halinde öneriliyordu.[75]

Bunlar hiç de laf olsun diye düşünülmemişti. Aslında ABD Hükümeti'nin üst düzey kademelerinde bundan daha aşırı düşünceleri benimsemiş insanlar vardı. Örneğin büyük bir hümanist olduğu düşünülen George Kennan daha seçimler yapılmadan *önce* İtalya'yı işgal etmemiz ve her şeyden önce seçim filan yapılmasına izin vermememiz gerektiğini düşünüyordu. Ama Kennan başkaları tarafından kontrol altına alındı ve ona, "bak, büyük ihtimalle aç bırakma tehdidi, terörizmin yaygınlaştırılması ve yıkıcı faaliyetler yoluyla seçimde bizim istediğimizin olmasını sağlayabiliriz" dendi. Sonunda da zaten bu alternatifin doğru olduğu ortaya çıkacaktı.[76]

Gizliliği kaldırılan belgelerin sonuna gelindiği 1970'lere dek hâlâ bu politikaların izlendiğini görüyoruz. Konuyla ilgili elimizdeki son belge, Temsilciler Meclisi Pike Komitesi Raporu'nun ABD'nin yıkıcı faaliyetleriyle ilgili birçok bilgiyi açıkladığı 1975 dolaylarına aittir. Aynı politikalar bundan sonra da devam etmiş olabilir, kimbilir?[77] Konuyla ilgili literatürün büyük bölümü İtalyancadır; ama bazı İngilizce kaynaklar da var. Örneğin sözde "Papa'yı öldürmeye yönelik gizli plan" dezenformasyonu hakkında Ed Herman ve Frank Brodhead'in kaleme aldığı iyi bir kitap var; İtalya'ya ilişkin daha yakın tarihli bazı malzemeler hakkında ilginç bir tartışmaya yer veriyor.[78] Tabii başka kitaplar da var. Dediğim gibi benzer politikalar Fransa'da, Almanya'da, Japonya'da ve başka ülkelerde de izlendi.

Aslında ABD, savaş sonrasında Avrupa işçi hareketini bölmeye dönük çabalarının bir parçası olarak mafyayı da yeniden inşa etmiştir. Mafya, Faşistler tarafından büyük ölçüde ortadan kaldırılmıştı. Faşistler dizginleri sıkı tutmak istiyorlardı, rekabeti sevmiyorlardı. Dolayısıyla Hitler ve Mussolini mafyayı büyük ölçüde ortadan kaldırmışlardı. Kurtarıcı Amerikan orduları Sicilya'ya girip oradan Güney İtalya'ya ve Fransa'ya doğru ilerlerken mafyayı yeniden inşa ettiler. Mafya bir grev kırma aracı olacaktı. Bakın, limanlardaki grevcilerin dizlerini kırdırmak için Birleşik Devletler kabadayılara ihtiyaç duymuştu. Peki bu adamları nereden bulacaktınız? Cevap, mafyadaydı. Dolayısıyla CIA —büyük bir tesadüf eseri Amerikan işçi hareketinin liderliğiyle birlikte çalışarak— Fransa'da Korsika mafyasını canlandırdı. Mafya böyle şeyleri sadece eğlence olsun diye yapmaz. Belki bu işleri görürken eğleniyor da olabilir; ama mafya bir karşılık ister. Mafyanın Fransız işçi hareketini dağıtmasının karşılığında, Faşistlerin döneminde neredeyse sıfıra inen eroin ticaretini yeniden canlandırmasına izin verildi. Savaş sonrası eroin ticaretinin asıl kaynağı olan meşhur "Fransız bağlantısı" işte böyle başladı.[79]

Bu dönemde en belalı nazi savaş suçlularının kurtarılıp işe alınması için Vatikan, ABD Dışişleri Bakanlığı, Britanya ve Amerikan istihbarat servislerinin katıldığı gizli faaliyetler de yürütüldü. Naziler bu adamları nasıl kullandılarsa, müttefikler de önce Batı, sonra Doğu Avrupa'da halk direnişlerine karşı giriştikleri operasyonlarda onları çok benzer şekilde kullandılar. Örneğin gaz odalarını icat eden adamın, yani Walter Rauff'un saklanması ve gizlice Şili'deki kontrgerilla faaliyetlerinde çalışması sağlandı.

Doğu Cephesi'nin nazi istihbarat şefi Reinhard Gehlen Amerikan istihbaratına katıldı ve Doğu Avrupa'da yapmakta olduğu işi bu sefer bizim için yapmaya başladı. "Lyon Kasabı" Klaus Barbie Amerika adına Fransa hakkında casusluk yaptı ve sonunda onu Vatikan'ın denetimindeki şebekeler yoluyla Latin Amerika'ya göndermek zorunda kaldılar; Barbie kariyerini burada tamamladı.[80] ABD'nin bağımsız demokrasi ihtimallerini ortadan kaldırmak üzere savaş sonrasında sarf ettiği daha genel çabanın bir yönünü bunlar oluşturuyor. Hiç kuşkusuz böyle şeyler oldu.

Somali'de Halkla İlişkiler

ERKEK: Profesör Chomsky, bütün bunların ışığında değerlendirdiğimizde sizce ABD hiç insani müdahaleye benzer bir şey yaptı mı? Örneğin Somali'de yaptığımız düşünülen şeyleri ele alalım. Bu eylemin çerçevesi insani bir müdahale olarak çizildi. Sizce bütün bunlar imaj mıydı, yoksa biraz gerçeklik payı var mı?

Devletler ahlaki failler değillerdir. Kendi toplumlarındaki belli dahili iktidar yapılarının çıkarları doğrultusunda hareket eden iktidar araçlarıdır. Dolayısıyla belki Lüksemburg gibi ülkeler dışında, başka bir ülkeye müdahale eden kim olursa olsun kendi amaçları doğrultusunda müdahale edecektir. Tarihte her zaman böyle olmuştur. Bahsettiğiniz örneği, yani Somali harekâtını düşünecek olursak bu müdahale kesinlikle insani amaçlı değildi.

ABD, oradaki açlık hemen hemen sona erene ve Kızıl Haç ve Çocukları Kurtarın gibi büyük uluslararası yardım kuruluşları yardımlarının yüzde 80'ini ülkeye ulaştırana kadar (anlaşıldığı üzere işlerinin büyük bölümünü Somalililere yaptırmışlar) büyük bir dikkatle bekledi. Ondan sonra müdahalede bulunmaya karar verdi.[81] Yani ABD Hükümeti Somali'ye karşı insani duygular besleseydi, bunu göstermeye yetecek kadar zamanı vardı. Gerçekte ABD Somalili diktatör Siad Barre'nin en büyük destekçisi olduğu dönemde, yani 1978-1990 arasında bu hislerini gösterebilirdi.

Siad Barre kıtlıktan çok daha önce ABD'nin desteğiyle muhtemelen 50 ya da 60 bin insanı öldürmüş ve ülkeyi harap etmişti.[82] Ama gözde diktatörümüzün yönetimi çöktüğünde, ABD geri çekildi. Ardından bir iç savaş patlak verdi ve kitlesel bir açlık baş gösterdi. ABD ise hiçbir şey yapmadı. 1992'nin ilk yarısında kıtlık ve çatışmalar zirveye tırmandığında ABD hâlâ hiçbir şey yapmamıştı.

Amerika'da Kasım 1992'deki başkanlık seçimleri sırasında Somali'nin fotoğraf çektirmek için iyi bir fırsat sunduğu açıklık kazanmıştı. Kıtlığın gerilediği ve savaşın durulduğu dönemde 30 bin deniz piyadesi gönderirsek, aç çocuklara kurabiye dağıtan albayların güzel pozlarını çekebilirdik. İyi bir görüntü olur ve Pentagon bütçesinin artırılması için güçlü bir destek sağlardı. Hatta [daha sonra genelkurmay başkanı olan]

Colin Powell ve diğerleri müdahaleyi böyle tanımlıyordu. Pentagon için iyi bir görüntü olur, diyorlardı.[83]

Elbette çok geçmeden bunun kâbusa dönüşeceğini açıkça anlamaları gerekirdi. Bir ülkeye yabancı bir askeri güç yerleştirdiğinizde çok geçmeden yerli halkla çatışmaya başlar. Halk onları hoş karşılamış olsa bile, neredeyse otomatik olarak böyle olur. Örneğin Kuzey İrlanda'ya bakın: Britanyalılar [Ağustos 1969'da] Katolik nüfusun *çağrısı üzerine* İrlanda'ya geldiler; birkaç ay sonra Katolik nüfusu *katletmeye* başlamışlardı.[84] Yabancı ordular böyledir ve hangi dinamiklerin işlediği açıktır. Somali örneğinde de çatışmaların başlaması an meselesiydi.[85]

ERKEK: Öyleyse ABD operasyonuna tamamıyla karşıydınız?

O dönemde tarafsız bir tutum içindeydim. Şunu demek istiyorum: İnsani bir müdahale olmadığına kuşku yoksa da, işleri daha iyiye mi yoksa daha kötüye mi götüreceğini gerçekten bilemiyordunuz. Ama asıl önemli olan şu ki, her zaman için çok daha iyi bir alternatif vardı.

Bakın, ABD'nin vakit geçirmeksizin yardım etmesi gerekiyordu ve BM'nin bütün kıtlık süresince orada kalması gerekiyordu. Ama 1992'nin ortalarına gelindiğinde durum düzelmeye başlamıştı. Cezayirli BM müzakerecisi Muhammed Sahnoun liderliğinde durum kısmen düzelmeye başlamıştı; bütün taraflar onun çok başarılı bir iş çıkardığını düşünüyordu. Sahnoun, yerel grupları bir araya getirmeye başlamış ve çatışmanın bütün taraflarının epeyce saygısını kazanmıştı. Geleneksel cemaatlerdeki yaşlılarla ve kadın gruplarıyla vs. birlikte çalışıyordu. Somali toplumunu rehabilite etmeye ve toplumun bazı sorunlarıyla ilgilenmeye başlamışlardı. Bütün uluslararası yardım kurumlarının ve başka pek çok çevrenin ifadesine göre Muhammed Sahnoun son derece etkiliydi. Ama görevine son verildi; çünkü kamuoyu önünde BM operasyonunun yetersizliğine ve yozlaşmış olmasına karşı çıktı. Sahnoun'dan kurtuldular. Demek ki, ABD de bu işi desteklemişti.[86]

Gördüğünüz gibi, o dönemde gerçekten de bir müdahale *gerekmiyordu*. Yapılabilecek en iyi şey Somali sivil toplumunun çeşitli kesimlerini bir araya getirmeye çalışan Sahnoun ve başkalarına destek vermeyi sürdürmekti. Şunu demek istiyorum: İzlenmesi gereken yol *budur*; aksi takdirde gerçekten kalıcı bir ilerleme mümkün değildir. Sivil toplumun kendisini yeniden inşa etmesine yardım etmelisiniz; çünkü nihayetinde kendi sorunlarını çözecek olanlar *onlardır*. Sahnoun ve diğerleri de bunu yapıyorlardı, dolayısıyla onların faaliyetlerini sürdürmelerine yardımcı olmak çok etkili olurdu. Fakat elbette burada böyle bir şey asla gündeme gelmedi. Çünkü bu yoldan giderseniz, Pentagon için iyi bir halkla ilişkiler sistemi kuramazsınız.

Nihayetinde yaptığımız işin Somalililere yarar sağlayıp sağlamadığını sorabilirsiniz; cevabın ne olduğundan ben de emin değilim. Fakat ne olmuş olursa olsun, Somalililer *tali* bir konuydu. Sadece iyi fotoğraflar çekme fırsatı için bir dekordular. Belki de müdahale Somalililerin yararına olmuştur –umarım öyle olmuştur. Ama olduysa bile, bu tümüyle tesadüfen ortaya çıkan bir sonuçtur.

Körfez Savaşı

ERKEK: Herhalde son yıllarda ABD dış politikasının en önemli olayı Körfez Savaşı'ydı. Medyanın Körfez Savaşı'na katkısı konusunda ne düşünüyorsunuz? Hatırladığım kadarıyla Irak'ı bombaladığımız dönemde yayımlanan haberlerde "yaşasın" denerek harekâta destek veriliyordu.

Böyle çok fazla haber vardı, doğru. Ama bence medyanın Körfez Savaşı'ndaki konumunu incelemek için seçilecek en önemli dönem genellikle insanların üzerine yoğunlaştığı ve medyanın kendisinin de bahsedilmesini istediği dönem değildir. Yani, haberler üzerindeki baskıların doğal olarak çok sıkı olduğu ve beklendiği gibi yurtsever şovenizmin yoğun olarak yaşandığı altı haftalık [16 Ocak'tan 21 Şubat 1991'e dek süren] fiili bombardıman dönemi değildir. İncelenmesi gereken en önemli dönem Ağustos 1990-Ocak 1991 arasıdır. Bu dönemde Saddam Hüseyin'in Kuveyt işgaline nasıl cevap verileceği konusunda bir karar alınması gerekiyordu.

Şiddete başvurma kararı her zaman ciddi bir karardır. İşleyen demokratik bir toplumda –demokratik biçimlerin olduğu değil, altını çizerek söylüyorum, gerçekten demokratik bir "işleyiş"in olduğu toplumlarda– bu karar, ancak şu koşullarda alınır: Kamuoyu meseleleri uzun uzadıya tartışır, alternatifler değerlendirilir ve sonuçlar ölçülüp tartılır. Gerektiği gibi yürütülen bir kamuoyu tartışmasının ardından belki güç kullanımı yönünde bir karar oluşabilir. Körfez Savaşı sırasında ise böyle bir şey asla olmadı; böyle bir tartışmanın hiç yaşanmaması ise ABD medyasının kabahatiydi.

Bakın, savaş öncesi dönemdeki temel sorun şuydu: ABD diplomatik bir çözüme varılması ve müzakereler yoluyla Irak'ın Kuveyt'ten çekilmesinin sağlanması için eldeki barışçı yolları mı izleyecekti –ki aslında uluslararası hukuk *gereği* de bu yolun izlenmesi gerekiyordu. Yoksa diplomatik bir çözüm olasılığının *önünü kesip* doğruca şiddete mi yönelecekti?[87] Bu somut durumda diplomatik araçlar gerçekten *mevcut* muydu, bilmiyoruz; ama bunu bilmememizin çok basit bir gerekçesi var: Irak bu önerileri masaya getirdi; ama reddedildi. Bush yönetimi 1990 yılı Ağustos ortasından itibaren Ocak ayında bombardıman başlayıncaya dek bu önerileri *kesin bir şekilde* reddetti.[88]

Peki, medya bu konuda nasıl bir rol oynadı? Aslında hikâyeyi örtbas ettiler. Demek

istediğim, Irak'ın Ağustos 1990 ortalarında ABD Dışişleri Bakanlığı'nı korkutacak öneriler getirdiğini bilmek için gerçek bir medya tiryakisi olmanız gerekir. Nitekim *New York Times* muhabirinin bir dikkatsizlik anında ifade ettiği gibi, Dışişleri Bakanlığı bu öneriler karşısında "diplomatik çözümü reddetmek" zorunda kalacağız diye endişelenmişti.[89] Bu örtbas etme bombardımanın başladığı Ocak 1991'e dek sürdü. Irak'ın bölgesel bir konferans bağlamında geri çekilmesini ve kuşkusuz müzakere edilebilecek başka şeyleri de öngören diplomatik öneriler masada duruyordu. Bu öneriler ciddi miydi değil miydi, bilmiyoruz. Gerçekte ABD yönetimindeki Ortadoğu uzmanlarınca "ciddi" ve "müzakere edilebilir" öneriler olarak *değerlendirilmişlerdi*.[90] Ama çok az insan bunu biliyordu; Avrupa'da neredeyse hiç kimse bilmiyordu. ABD'de hikâyeyi fiilen takip eden tek gazeteyi, Long Island'da yayımlanan *Newsday*'i okuduysanız öğrenmişsinizdir. *Newsday*'in bu haberi takip etmesinin nedeni sanıyorum —ama bunu kanıtlayamam— kısmen şuydu: Yönetimden söz konusu gelişmeleri yayımlamayan *New York Times*'ı teşhir etmek isteyen birileri, onlara haber sızdırıyordu. *Newsday*'e bilgi sızdırılması biraz garip, iyi bir gazetedir; ama küçük bir banliyö gazetesidir. Ama New York'ta bütün gazete bayilerinde satılır. Dolayısıyla ön sayfada "Irak, ABD'ye Geri Çekilme Önerisi Getirdi" diye bir manşet atmışlarsada, *New York Times* bunu görmemiş gibi davranamaz. Arka sayfalarında bu durumu kabul eden bir haber yayımlamak, ertesi gün de yalanlamak zorunda kalır —ki nitekim öyle oldu.[91]

Ama burada asıl üzerinde durulması gereken hususun şu olduğunu düşünüyorum: Medya demokratik bir toplumda savaş konusunda sağlıklı bir karar oluşturma sürecinin temelini oluşturacak tartışma, değerlendirme, hatta bilgi edinmeye imkân tanımayı reddetti. Tahmin edilebileceği gibi sonradan çok yıkıcı ve ölümcül olduğu ortaya çıkan bir çatışmaya bu şekilde zemin hazırladı. İnsanlar kesinlikle zorunda kalmadıkça bir savaş olsun istemezler; ama medya alternatifler olabileceği ihtimalinden söz etmedi. Dolayısıyla biz tamamen totaliter bir toplumdan bekleneceği gibi savaşa girdik.[92] Bence Körfez Savaşı'nda medyanın konumuyla ilgili temel sorun budur.

Elbette mesele bununla kalmadı; sizin de bahsettiğiniz başka birçok şey oldu. Bush yönetiminin savaş öncesinde ve sırasında insanların zihninde Irak'ın devasa bir askeri süpergüç olduğu imajını yaratması gerekti. Böylece halkta histeri duygusu uyandırılacak, insanların yönetimin politikalarını desteklemesi sağlanacaktı. O zamanlar ülkede neler olup bittiğini hatırlıyor musunuz, bilmiyorum; ama insanların Irak'ın askeri gücü karşısında kelimenin tam anlamıyla ödleri kopuyordu. Irak, güya aklımıza hayalimize getiremediğimiz silahlara sahip olan bir süpergüçtü.[93] Irak, aslında öylesine zayıf düşmüş ve savunmasız bir Üçüncü Dünya ülkesiydi ki, [1980'den 1988'e dek] sekiz yıl süren savaşta devrim-sonrası İran'ı yenememişti. Üstelik bu savaşta ABD'nin, Sovyetler Birliği'nin, Avrupa'nın tamamının ve petrol üreten Arap ülkelerinin desteğini al-

mıştı. Bu ülkeler dünya gücünün görmezden gelinemeyecek bir kısmını oluşturuyordu. Fakat Irak, arkasında böyle müttefikler olmasına karşın, kendi subaylarını öldürmüş ve geride ordu namına bir şeyi kalmayan devrim-sonrası İran'ı alt edememişti: Şimdi birdenbire dünyanın fethine kalkacak süpergüç mü olmuştu? Savunmasız bir Üçüncü Dünya ülkesinin dünyanın en ileri iki askeri gücünü —ABD ve Britanya'yı— tehdit ettiği görüntüsüne bakıp da gülmekten katılmamak için gerçekten beyni iyice çitilenmiş Batılı bir entelektüel olmanız gerek. Ama hatırlarsanız bütün Batılı entelektüeller Irak'ın bir süpergüç olduğunu söylüyordu ve buradaki insanlar da bütün bunlara gerçekten inanıyordu.

Aslına bakarsanız Körfez Savaşı sırasında önceden planlanmış konuşmalarımı iptal ettim ve sadece neler göreceğimi merak ettiğim için ülkenin bulabildiğim en tepkici kesimlerinden gelen davetleri kabul ettim. Bu yüzden örneğin Georgia'da etrafı askeri üslerle çevrili bir yere gittim; Pennsylvania'da şovenist bir işçi sınıfı kasabası olan Leigh'e gittim. Massachusetts'teki bazı muhafazakâr kasabaları ziyaret ettim, Appalachia'ya vs. gittim. Gittiğim her yerde insanların akıllarını başlarından alan bir korku içinde olduklarını gördüm. Kimi zaman karşılaştığım durum gerçekten hayret vericiydi.

Örneğin Kuzey Kaliforniya'da Chico Devlet Üniversitesi denilen bir üniversite var. Reagan ve Schultz [Reagan'ın dışişleri bakanı] gibi adamlar çocuklarını Berkeley'deki "solcular"dan zehirlenmesinler diye bu okula gönderir. Burası altı yüz kilometre süren mısır ya da artık orada ne yetişiyorsa onunla dolu tarlaların ortasında; en yakın kentten kilometrelerce uzakta. Uçakla gittiğinizde bir evin yarısı kadar bir havaalanına iniyorsunuz. Oraya vardığımda okulun radikalleri gibi görünen bir öğrenci ile bir öğretim üyesi beni karşılamaya geldiler. Arabaya doğru yürürken havaalanının etrafı sarı polis bantlarıyla çevrildiğinden uzunca bir mesafe katetmemiz gerektiğini fark ettim. Hemen "neler oluyor, iniş şeridini yeniden mi inşa ediyorlar?" diye sordum. Ne dediler biliyor musunuz? "Hayır, havaalanını Arap teröristlerden korumak için bunu yapıyorlar" dediler. "Kuzey Kaliforniya'da Arap teröristler mi var?" dedim. Ama gerçekten de öyle düşünüyorlardı. Kasabaya vardığımda herkes askeri eğitim kıyafetleri giymiş ve sarı takdir nişanları takmış halde ortalıkta dolaşıyordu. "Saddam buraya gelirse ölümüne çarpışırız" gibi laflar ediyorlardı.

Bir bakıma insanlar buna gerçekten inanıyordu. Yine de şunu söylemeliyim: Gittiğim her yerde propaganda hattı o kadar dayanıksızdı ki, durum hakkında biraz tartışıp gerçekte olup bitenlere ilişkin bir iki espri yaptığınızda her şey olduğu gibi çöküyordu. Konuşmanın sonunda da olağanüstü bir alkış alıyordunuz. O dönemde ülkenin çeşitli bölgelerinde konuşmalar yapan başka arkadaşlarım, örneğin Alexander Cockburn de benzer bir durum gözlemlemişti. Fakat medyanın o zaman sunduğu Irak imajı böyleydi. Bu propaganda kılıfının da yardımıyla Bush altı hafta boyunca bombardımana

devam edebildi ve yüz binlerce insanı öldürdü. Irak'ı tam bir enkaz haline getirdi ve büyük bir güç ve şiddet gösterisi sahneledi.[94]

Körfez Savaşı'nın hangi amaçla yapıldığına ilişkin durmadan tekrarlanan görüşün aksine, kolayca kanıtlanabileceği gibi savaşın Saddam Hüseyin'i sevmemekle hiç ilgisi yoktu. ABD bombardımanının sona ermesinin hemen ertesinde neler olup bittiğine şöyle bir bakıverin. Savaştan bir hafta sonra Saddam Hüseyin güneydeki Şii nüfusu ve kuzeydeki Kürt nüfusu katletmeye girişti. Peki ya ABD ne yaptı? Seyretti. Gerçekte isyancı Iraklı generaller ABD'den Irak ordusuna ait ele geçirilen teçhizatı Saddam Hüseyin'i devirmek için kullanma izni istemişlerdi. ABD reddetti. Bölgedeki başlıca müttefikimiz Suudi Arabistan isyancı generallerin savaş sonrasında Saddam Hüseyin'i devirmesine destek veren bir planı ABD'ye sundu. Bush yönetimi planı engelledi ve plan derhal geri çekildi.[95]

Üstelik Amerika'nın Körfez Savaşı sonrasında Saddam Hüseyin'i iktidarda bırakmaya karar verdiği bir sır değildir. Üstelik bunun gerekçesi de açıklanmıştı. Gerekçeyi açıklayan Dışişleri Bakanlığı'nın *New York Times*'taki sözcüsü Thomas Friedman'dı. Friedman, "istikrar" olarak adlandırdığı gerekçeyi öne sürerek Saddam Hüseyin'in iktidarda kalması gerektiğini söylemişti. Friedman "bütün seçenekler arasında en iyisi" Irak'ı Saddam Hüseyin gibi yönetecek "demir yumruklu bir cuntadır" diyordu. Elbette Türkiye'nin, Suudi Arabistan'ın ve tabii ki Washington'daki patronun rızasını almış bir yönetim olacaktı bu. Ne var ki o dönemde "en iyi seçeneğe" ulaşamadıkları için ikinci iyi seçenekle yetinmek zorundaydılar. Bu da Saddam Hüseyin'in bizzat kendisiydi ve Friedman'ın deyişiyle Irak'ı "demir yumruk"la yönetecekti.[96]

İşte bu yüzden ABD, Amerikan birlikleri bütün bölgeye yerleşmişken Saddam'ın Şii isyancıları katletmesini engellemek için hiçbir şey yapmadı. Bu katliam o zamandan beri de devam ediyor; bataklık bölgelerin sakinlerini ve başka grupları da hedef alıyor. Saddam'ın kuzeyde Kürtlere yönelik saldırısına set çekilmesinin tek gerekçesi, Batı'da oluşan büyük uluslararası tepkiydi. İnsanlar bu kez Irak güçlerinin mavi gözlü ve Batılılara benzeyen insanları katlettiğine tanık olmuşlardı. Saddam'ın Şiileri hedef alan saldırısına karşı kamuoyunda benzer bir tepkinin gelişmemesi tam bir ırkçılıktan başka bir şey değildir.

Ama elbette savaş sonrasında Saddam Hüseyin iktidarda kaldı ve yine savaş öncesinde olduğu gibi George Bush tarafından desteklendi. Bu arada bombardımanın ve ABD'nin dayattığı ambargonun asıl kurbanı Irak halkı oldu. Aslında savaşın son bulmasından bu yana Amerika'nın yaptırımları sürdürmekte ısrar etmesinin sonucu olarak Irak'ta yüz binlerce çocuk öldü. BM'nin yaptırımların kaldırılması için öngördüğü resmi koşullar şu aşamada karşılanmış olsa da ABD ve Britanya, Irak'a yönelik yaptırımların

sürmesinde ısrar ediyorlar ve şu anda BM Güvenlik Konseyi'nde yalnız kaldılar.[97] Ama bu hikâye de Amerikan basınında pek fazla takip edilmedi.

Aynı zamanda bütün bu gelişmelerin Saddam Hüseyin'in iktidardaki konumunu *zayıflatmadığı*, aslında *güçlendirdiği* genel kabul görüyor. Örneğin başlıca dış politika dergisi *Foreign Affairs*'te kısa süre önce bir makale yayımlandı. Makalede Saddam Hüseyin'in yönetimini güçlendirmek için şimdi en azından Irak halkının milliyetçiliğine hitap edebileceğine dikkat çekiliyordu. Bu arada yaptırımlar, önceden görece zengin bir ülke olan Irak'ı derin bir yoksulluğun içine çekti ve bir milyondan fazla insan yetersiz beslenme ve hastalıklardan can verdi.[98]

ABD bütün bunları kendi çıkarlarına göre hareket ettiği için yaptı. Olup bitenlerin Saddam Hüseyin'den hoşlanmamakla bir ilgisi yoktu. Kuveyt'i işgal edene dek Saddam'ın George Bush'un büyük dostu ve başlıca ticaret ortağı olmasından da bunu anlayabilirsiniz.[99] Irak'ın kredi itibarı olmadığını düşünen Hazine Bakanlığı ve diğerleri Saddam Hüseyin'e kredi garantisi vermeyi durdurmak üzereyken, Bush'un Beyaz Saray'ı sevgili dostları için 1990'a dek defalarca devreye girdi ve kredi garantilerinin sürmesini sağladı.[100] Saddam, savaşın son bulmasından hemen sonra yönetime karşı iç direnişi yok etmeye giriştiğinde onu destekledik ve "Fırtına Norman" Schwarzkopf [ABD generali] yanıbaşında olmasına rağmen kılını bile kıpırdatmadı. Bu olgular savaşın, Saddam'dan hoşlanmamakla bir ilgisi olmadığını gösteriyor.[101]

KADIN: Öyleyse siz sonuçta ABD'nin sadece Saddam'ın ele geçirdiği Kuveyt'teki petrol bölgeleri üzerinde yeniden denetim kurmak istediğini mi düşünüyorsunuz? Size göre bu yalnızca bir petrol savaşı mı?

Bir şeyin amacının ne olduğunu anlamak istiyorsanız, beraberinde ne gibi değişiklikler getirdiğine bakmak iyi bir başlangıç olabilir. Önceden planlanmış, sonucun kuşkuya yer bırakmayacak şekilde belli olduğu bir savaştan bahsediyorsak, savaşın sonucunun onun öncelikli gerekçesi olduğuna inanmak için sağlam bir nedeniniz var demektir. Şimdi Körfez Savaşı ne gibi değişikliklere neden oldu? Savaş biter bitmez meydana gelen en önemli şeylerden biri, ABD'nin Ortadoğu'yla ilgili olarak [Ekim 1991'de] Madrid Konferansı'nı düzenlemesiydi. Konferans, İsrail ile Filistin Kurtuluş Örgütü'nün 1994'te Oslo Anlaşması'nı imzalamasıyla sonuçlanan "barış süreci"ni başlattı. Bu anlaşmayla ABD ile İsrail yirmi yıldır sürdürdükleri ve Filistin'in ulusal haklara sahip olma olasılığını doğrudan reddettikleri kampanyalarında zafere ulaştılar.[102] Filistinliler tam anlamıyla mahvoldular. [Editörün Notu: Oslo Anlaşması bu bölümün sonunda ve 8. bölümde ayrıntılı bir biçimde tartışılmaktadır.]

Aslında bunu anlamak için geriye dönüp olayları değerlendirmenize bile gerek yok. Bunun olacağı Körfez Savaşı sırasında bile belliydi. *Z Magazine*'de bir makalem çıkmıştı.

Körfez Savaşı bittiğine göre, ABD'nin artık reddiyeci programını kabul ettirmeye çalışarak Filistin sorununa bir çözüm getirmek isteyeceğini yazmıştım.[103] Tam da öyle oldu.

Neler olduğuna bir bakalım: BM'de Filistinliler hakkında her yıl yapılan oylamaların sonuncusu Aralık 1990'da gerçekleştirilmişti ve sonuç her zamanki gibiydi: 144'e karşı 2. ABD ve İsrail, Filistin ulusal haklarının herhangi bir biçimde tanınmasını reddederek tüm dünyaya karşı durmuşlardı.[104] Ardından ABD, Ocak 1991'de Irak'ı bombaladı. Savaştan sonra Madrid Konferansı'nı düzenledi ve bu konferans sonrasında BM'de Filistin sorunu konusunda bir daha oylama yapılmadı. Madrid Konferansı tümüyle ABD tarafından yürütüldü ve tamamen onun programına dayanıyordu. Filistinliler için masaya hiçbir öneri getirilmemişti. Gündem şuydu: İsrail, işgal altındaki topraklardan istediği kadarını alacaktı; Suudi Arabistan, Umman, Katar gibi ABD'nin uydusu olan bölgedeki petrol krallıkları ile İsrail arasında ilişkiler (bu ülkeler resmen İsrail'le savaş halinde olsalar da her zaman ilişkileri olmuştu) şimdi su yüzüne çıkacak ve daha açıktan yürütülecekti. Filistinliler ise adamakıllı cezalandırılacaktı, onlara hiçbir şey önerilmemişti. İşte Körfez Savaşı'nın en önemli sonucu buydu. Savaş herkese gözdağı verdi. Sovyetler Birliği artık oyunun dışında olduğuna göre, ABD'nin istediği zaman amaçlarını gerçekleştirmek için güce başvurabileceğini gösteren büyük bir gövde gösterisiydi. Sovyetler Birliği artık yoktu ve Üçüncü Dünya ülkelerinin bağımsız ve "bağlantısız" olabileceği bir alan da kalmamıştı. Ayrıca 1980'lerde kapitalizmin bütün dünyayı etkisi altına alan krizi Üçüncü Dünya'nın tamamını enkaza çevirmişti. Saddam'ın saldırganlığı ve Filistin Kurtuluş Örgütü'nün her zamankinden daha beceriksiz taktiklere başvurmasıyla Arap milliyetçiliği bir darbe daha almıştı. Dolayısıyla Arap devletlerinin yöneticileri halkın baskılarına cevap verip Filistin yanlısı tavırlar takınmaya geçmişe göre daha az gerek duyuyorlardı. Evet, bütün bunlardan sonra, son yirmi yıldır yaptığımız gibi ABD'nin Ortadoğu'daki bütün diplomatik girişimlerin altını oyması artık gerçekten de gerekli değildi. Şimdi yalnızca güce başvurabilirdik. Körfez Savaşı da bunun ilk kanıtıydı.

Dolayısıyla herkesin ödü patlamıştı; sonunda Avrupa da Filistinlilerin ulusal haklarının tanınması konusunda geri adım attı. Bu konuda bir tek öneri olsun getirmediler. Aslında Norveç'in bile 1993'te aracı olmayı kabul etmesi ve Oslo Anlaşması çerçevesinde ABD ve İsrail'in reddiyeci politikalarını uygulamasına katkıda bulunması ilginçtir. Birkaç yıl önce böyle bir şeye kalkışmazdı.

Bence Körfez Savaşı'nın esas amacı buydu. Petrolü kaybetme korkusuyla bir ilgisi yoktu. Uluslararası hukukla ya da ilkeli bir tutumla saldırganlığa karşı durmakla da ilgisi yoktu. Saddam Hüseyin'den hoşlanmamakla da ilgili değildi. Saddam Hüseyin herhangi bir biçimde onları kaygılandırmıyordu. Körfez Savaşı bittikten sonra, ABD reddiyeci programını kabul ettirmek ve Monroe Doktrini'ni Ortadoğu'yu da kapsayacak şekilde

tam anlamıyla genişletmek üzere mükemmel bir konuma gelmişti. [Monroe Doktrini 1823'te ilan edildi. Latin Amerika'nın Avrupalı sömürgeci güçlerin değil ABD'nin özel bölgesi olduğunu öne sürüyordu.] "Burası bizim bölgemiz, burada ne istersek yaparız" diyorduk. George Bush'un dediği gibi: "Biz ne dersek o olur."[105] Artık dünya bunu anlıyor. Körfez Savaşı dünyanın bunu anlamasını sağladı.

Bosna: Müdahale Üzerine Sorular

ERKEK: Noam, belki çok ayrıntılı düşündüğün için görüşlerinin bir noktada tamamen altüst olduğu önemli meseleler oldu mu? Savunduğun görüşlerin yıllardır tutarlılığını koruması beni şaşırtıyor. Konuşmak veya yazmak isteyip de bunu yapamadığınız konular var mı?

Sırf gerçekten ne diyeceğimi bilemediğim için bir tutum benimsemediğim birçok önemli mesele var. Örneğin 1990'ların başında eski Yugoslavya'da patlak veren çatışmaya bakalım [1991 ve 1992 yıllarında Sovyetler Birliği'nin çökmesinin ardından, Bosna-Hersek Yugoslavya'dan ayrılma sürecini başlatmış, ardından Hırvatlar, Müslümanlar ve Sırplar arasında bir iç savaş yaşanmıştı]. Gerçekten de bu konuda ne yapılabilir, hiçbir fikrim yoktu. Çatışmanın nasıl çözüme kavuşturulacağına dair hiçbir zaman iyi bir öneri duymadım ve benim de bir önerim olmadı. Bu yüzden de insanlar bu konuda yorum yapmamı istediklerinde sadece genel sorunlar hakkında konuştum ve hiçbir öneride bulunmadım. Aslına bakarsanız dünyada ne diyeceğimi bilemediğim —iyi bir çözüm yolu göremediğim, hatta yapılabilecek ve çok yararlı olabilecek hiçbir şey düşünemediğim— böyle pek çok önemli mesele var. Çok şükür yapılabilecek çok bariz şeylerin olduğu yüzlerce başka olay var. Gerçekten ilgimizi yoğunlaştırmamız gereken olaylar da bunlardır diye düşünüyorum.

Ama Bosna meselesi —herkes bu konuda çok fazla konuştuğu için bu örneği veriyorum— zalimlikleri durdurmak için birileri iyi bir fikir öne sürdüyse de herhalde benim kaçırdığım çarpıcı bir örnektir. Birçokları "herkesi bombalayalım" diyordu —evet, ne kadar harika. Saraybosna'da olup bitenlere karşı çıktığı için biricik ahlaklı bireyler olmakla övünen ve caka satan birçok kişi vardı. [Bosna'nın başkenti Saraybosna, 1990'ların başında şiddetli etnik çatışmalara sahne olmuştu.] Evet, elbette hepimiz Saraybosna'da olup bitenlere karşıyız; ama çözüm öneriniz ne? İşte bu noktada işler çok daha belirsiz bir hal alıyor. Ne yapalım, Sırpları öldürelim mi? Evet, ama onlar da insan, hem dağlardaki Sırp köylülerin bir hiç olduklarını söyleyemeyiz. Demek istediğim, Sırp köylülerin hayat tarzları bizlere ve Saraybosna'daki kibar Avrupalıların hayat tarzına pek benzemez; ama onlar da insandır. Aslında Bosna'da olup bitenlerle ilgili olarak Batı'da yükselen tepkilere, özellikle de medyanın haberleri verme tarzına genel

olarak sınıfsal önyargıların hâkim olduğunu söyleyebilirim. Ama Sırp köylülerin katil, Saraybosna'daki insanların da Gandhi'den farksız olduğu kanısına varsanız bile, yine aynı soruyla karşı karşıya kalırsınız: Ne yapacaksınız? Evet, işte mesele burada çetrefilli bir hal alıyor.

Buna benzer birçok mesele var. Ruanda'ya bir bakın. [1994'teki *iç* savaşta *yarım* milyondan fazla insan öldürülmüştü.] İnsanların yapmamaları gereken birçok şeyi yaptıklarını görebiliyorsunuz; ama katliamlar başladığında bu konuda bir şeyler yapabilecek birileri var mıydı, bilmiyorum. Katliamların korkunç olduğuna kuşku yok; ama tam olarak ne yapabilirsiniz?

Hindistan'la Oynamak

ERKEK: Profesör Chomsky, Hindistan, nükleer silaha sahip olan ülkeler bunlardan vazgeçmedikçe Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşması'nı imzalamayacağını söylüyor. Bu bana ABD'nin otoritesinin biraz pişkince çiğnenmesiymiş gibi görünüyor, hele söz konusu olan Hindistan gibi yoksul bir Üçüncü Dünya ülkesiyse. Sizce Hindistan neden böyle diyor ve böyle bir itaatsizliğe ABD'nin tepkisi ne olacaktır?

Evet, Hindistan Üçüncü Dünya'daki herkesin *düşündüğü*, ama söylemeye korktuğu şeyi söylüyor: Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşması'nın komik bir şakadan ibaret olduğunu. Şunu demek istiyorum: Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşması zengin ve güçlü ülkelerin nükleer silahları tekelinde tutmasını sağlamak için başvurdukları bir yöntemden başka bir şey değildir. Şimdi, nükleer silahların yayılmasının kötü bir şey olduğu aşikâr; ama ABD'nin bu silahlara sahip olması daha mı iyi? Uluslararası ilişkiler alanında Hindistan'dan daha iyi bir sicilimiz mi var? Üçüncü Dünya'da herkes bunun bir ikiyüzlülük olduğunu kabul edebilir; ancak birçoğu ayağa kalkıp da bunu söylemek istemiyor. Hindistan söylüyor. Aslına bakarsanız çok da şaşırtıcı bir durum değil.

Görüyorsunuz, Hindistan büyük ölçüde bağımsız bir ülke. Bağlantısızlar Hareketi'nin [Üçüncü Dünya ülkelerinin BM'de oluşturduğu koalisyon] başını çekmişti. Hem sonra Hindistan büyük bir ülkedir. Gerçekte mevcut nüfus artışı oranları üzerinden bir tahmin yürütüldüğünde, Hindistan kısa süre içinde muhtemelen Çin'den daha büyük bir ülke olacak.[106] Hindistan aynı zamanda ilk sömürgeleştirilen ülkelerden biriydi ve sömürgecilik tarafından yıkıma uğratıldı. Hint entelektüellerinin beyinleri yıkanmış olsa da, zaman zaman bu tarih hakkında su üstüne çıkabilen bir kavrayış vardır. Bu kavrayış kendini bağımsızlık biçiminde gösteriyor. Örneğin Nehru'ya [Hindistan'ın

ilk başbakanı] bakın: Nehru son derece Batı yanlısı ve İngiliz hayranı olmasına karşın, Amerikalı liderler tarafından tam anlamıyla *küçümseniyordu*. Gizliliği kaldırılan Amerikan belgelerinde ondan nasıl bahsedildiğini bir görmelisiniz. Kopkoyu bir nefretle bahsediyorlar. Sebebi de Hindistan'ın bağımsızlığını belli ölçüde savunmuş olması.[107] Hindistan'da bu bağımsızlık damarı varlığını sürdürdü.

Aslında Britanya'nın Hindistan'ın bağımsızlığını tanıması sonrasında [1947'de] ABD'nin Hindistan'a yönelik olarak benimsediği tutumun tarihini şöyle bir gözden geçirirseniz, genellikle iki başlı bir politikayla karşılaşırsınız. ABD bir yandan Hindistan'a karşı çıkıyordu, çünkü Hindistan oldukça bağımsız bir ülkeydi; bağımsız bir ekonomi ve dış politika geliştirmeye çalışıyordu. Ama bir yandan da ABD, Hindistan'ın kapı komşusu Çin'e dair çok derin kaygılar besliyordu. Devrimden [1949'da] sonraki yıllarda Çin'in gösterdiği ekonomik başarı onları kaygılandırıyordu. Çin'in diğer Üçüncü Dünya ülkelerinin de izlemek isteyeceği bir kalkınma modeli olmasından korkuyorlardı. Elimizde kabaca 1960'ların başına kadar gelen gizliliği kaldırılmış bir sürü belge var ve Kennedy yönetimi dönemindeki kayıtlar gayet açık: En büyük korku Çin'in çok başarılı bir ülke olarak görünmeye başlaması. İşte bu yüzden ABD'li planlamacılar her ne kadar Hindistan'dan hoşlanmasalar da Çin'e karşı demokratik bir alternatif olarak Hindistan'ı desteklemeleri gerektiğine karar verdiler. Böylece başka ülkelere "Hindistan Çin'e göre çok daha başarılı", "kapitalist olun ve bir parlamentonuz olsun" gibi laflar edebileceklerdi. Tarihe baktığınızda bu ikilik farklı politikaların çatışmasına yol açmıştır.[108]

Örneğin ABD, Hindistan'a çok az yardım etti. Gerçekte tam bir skandaldı. Örneğin Hindistan bağımsızlığa kavuşmasının hemen ardından, 1950'lerde son büyük kıtlığı yaşadı (Britanyalılar zamanında ise her zaman kıtlık yaşanıyordu). Elimizdeki istatistikler çok iyi olmasa da muhtemelen 13 ila 15 milyon kişi açlıktan öldü. Bu döneme ilişkin ABD'deki iç yazışmalara ulaşabiliyoruz; bu belgeler ilk başlarda Hindistan'a yardım etmek gibi bir meselenin *gündeme* bile gelmediğini gösteriyor. Oysa bizim her tarafımızdan gıda maddesi taşıyordu, büyük bir gıda maddesi fazlamız vardı. Ama Hindistan'a yardım etmiyorduk; çünkü Nehru'nun bağımsızlığından, bağlantısızlık ve tarafsızlık yönündeki hamlelerinden hoşlanmıyorduk. Ama sonra bir *silah* olarak ABD'nin Hindistan'a gıda yardımında bulunması gerekir mi gerekmez mi tartışması gündeme geldi. Çeşitli konularda ABD'nin politikalarını kabul etmeye zorlamak için Hindistan'a bir miktar gıda yardımı yapmayı kabul ettik. Bunun ardından küçük bir yardım oltası hazırlandı; ama bu da ertelendi ve Hindistan'ın Kore Savaşı vs. gibi meselelerde Amerika'nın konumunu benimsemesi koşuluna bağlandı. Bu yüzden kaç milyon kişinin öldüğünü kimse bilmiyor.[109]

1960'lara gelindiğinde Kennedy yönetimi döneminde ABD konumunu değiştirmeye başladı. Çin'e karşı bir tür dengeleyici güç haline gelmesi için Hindistan'a biraz yardım etmeye yöneldi. Böylece Çin'le kıyaslandığında Hindistan daha iyi durumda görüne-

cekti. Ama bu yardım da koşullara bağlandı. Örneğin Hindistan, ciddi biçimde gübreye ihtiyaç duyuyordu ve hidrokarbon kaynaklarını kullanarak kendi gübre sanayini geliştirmek istiyordu. Hindistan başka pek çok doğal kaynağın yanı sıra muazzam hidrokarbon kaynaklarına da sahipti. Ama bunu yapabilmek için ABD'nin yardımına ihtiyacı vardı. ABD'de yaşanan büyük bir tartışmanın ardından Hindistan'ın bunu yapmasına yardım etme kararı alındı. Dönemin *New York Times* sayfalarında bu tartışmayı okuyabilirsiniz. Evet, böyle bir karar alındı; ama *Batı* kaynaklı hidrokarbonları kullanması koşuluyla Hindistan'a yardım edilecekti. Dolayısıyla Hindistan'ın kendi hidrokarbon kaynaklarını geliştirmesine izin verilmedi ve Amerikan petrol şirketlerinden hidrokarbon almak zorunda kaldılar. Ayrıca ABD'nin gelişmekte olan gübre sanayi ve başka sanayilerde hâkim bir konumda olmasına izin vermeleri gerekiyordu. Hindistan bu koşullara büyük bir kuvvetle karşı koydu; ama sonunda geri adım atmak zorunda kaldı. 1960'larda *New York Times*'ta yayımlanmış, bu vaziyetin gayet iyi farkında olunduğunu gösteren makaleler okuyabilirsiniz. Bu makalelerde temelde şöyle bir şey deniyor: "Evet, Hintliler memnun değil; ama bu konuda ellerinden bir şey gelmez. Onların gırtlaklarına çökmüş durumdayız, ne istersek onu yapacaklar."[110]

İşte böyle ikili bir dinamik 1970'ler ve 1980'ler boyunca devam etti. 1980'lerde Hindistan çok hızlı bir büyüme oranı tutturmuştu; ama aynı zamanda büyük bir borca batmasına neden olan son derece kötü maliye politikaları benimsemişti. Bu borç krizi Üçüncü Dünya'nın tamamında olduğu gibi Hindistan'ı yapısal uyum "reformları"nı kabul etmeye zorladı. Hindistan örneğinde aslında reformlar oldukça ılımlıydı; yine de her zamanki bildik etkilere yol açtılar: Nüfusun büyük bölümü çöküş yaşadı; seçkin bir kesim içinse reformlar zenginlik anlamına geliyordu. Ülke derin bir ekonomik bunalıma girdi. Son zamanlarda bu bunalımdan yeni yeni çıkmaya başladı; yine de henüz 1980'lerdeki büyüme oranlarını yakalayabilmiş değil. Ve tabii gerçekte kimin "durumunun iyileştiği"ne bakacak olursak, iyileşmenin son derece eşitsiz olduğunu görüyoruz. Ama bugünlerde ABD Hindistan'ı çok destekliyor; çünkü ülke kendini Batı'nın denetimine daha da fazla açtı. Ama yine de kolayca silinmeyen bir bağımsızlık tarihi var. Ve başka Üçüncü Dünya ülkeleri çizginin dışına çıkmaya korkarken Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşması'nın ikiyüzlülüğüne karşı sesini yükseltmesi örneğinde olduğu gibi Hindistan'da bu damar zaman zaman kendini gösteriyor.

Oslo Anlaşması ve Emperyalist Diriliş

ERKEK: Noam, Ortadoğu'daki Oslo Anlaşması'nın bir anlamda Körfez Savaşı'nın bir sonucu olduğunu söyledin. Filistinliler bu anlaşmayı imzaladılar, şimdi onları nasıl bir gelecek bekliyor sizce? Size göre Batı'daki uluslararası dayanışma

hareketlerinin baskısı olmasa da İsrail işgaline karşı hâlâ direniş örgütleyebilecek güce sahipler mi?

Öncelikle *Filistinliler* herhangi bir şey imzalamadı. Arafat'ın çevresindeki grup anlaşmayı imzaladı ve basitçe teslim olma kararı verdiler. Filistin halkının şu anda karşı karşıya olduğu geleceğe dönük ihtimallere gelince, ciddi uluslararası dayanışma hareketleri olmazsa umutları bitmiş demektir. Çünkü bu anlaşma tam bir satış anlaşmasıdır, tam bir teslimiyettir.

Birkaç gün önce İsrail basınında yayımlanmış bir makaleyi okuyordum. Tel Aviv Üniversitesi'nden bir arkadaşım kaleme almıştı ve neler olup bittiğini gayet hoş bir biçimde özetliyordu. Şöyle diyordu: "İsrail'deki insanlar bu anlaşmayı Güney Afrika'da apartheid'ın son bulmasına benzetiyor; ama aslında Güney Afrika'da 1950'lerde çıkarılan ve bantustanların kurulmasını öngören yasalarla birlikte apartheid'ın *başlamasına* benziyor" [bantustanlar, siyahların yaşadığı ve kısmen öz yönetimin uygulandığı bölgelerdi].[11] İşte bu doğru; Oslo Anlaşması az çok buna benziyor. Oslo Anlaşması kölelikten, bir köleleştirme planından başka bir şey değil ve işgal altındaki topraklara, ancak bantustanlara tanındığı kadar –belki daha az– özgürlük tanınıyor. Dolayısıyla bu durum apartheid'a karşı mücadelenin bitmek şöyle dursun daha yeni *başladığı* anlamına geliyor.

İsrail ve ABD şimdi sundukları çözüm önerisini yirmi yıldan fazla bir süredir hazır tutuyor; ABD bu öneri için yirmi yılı aşkın bir süredir uluslararası diplomatik girişimlerin hepsini istisnasız şekilde engelledi.[12] 1994'te nihayet kazanan onlar oldu ve bütün dünya teslim oldu. Sadece *Filistinliler* değil, bütün dünya bu konuda teslim oldu. Aslında o kadar ciddi bir şekilde teslim oldu ki, artık onca zaman neye karşı direndiğini bile hatırlamıyor.

Avrupa'ya baktığınızda hayret verici bir manzarayla karşılaşıyorsunuz: Avrupa kültürel bakımdan ABD tarafından olağanüstü ölçüde sömürgeleştirilmiştir, inanılmaz derecede. Belli ki Avrupalılar bunun farkında değil; ama şimdi oraya gittiğinizde ABD'nin soluk bir görüntüsüyle karşılaşıyorsunuz. Buna karşın Avrupalılar hâlâ kendilerini çok bağımsız zannediyorlar ve bu, durumu daha da çarpıcı kılıyor. Yani Batı Avrupalı entelektüeller kendilerini çok sofistike insanlar gibi görmeyi ve salak Amerikalılarla dalga geçmeyi seviyor. Ama Amerika beyinlerini öyle bir yıkamış ki, insan bütün bunlara gülüp geçiyor. Dünyayı algılama biçimleri ve yanılgıları vs. hep Amerikan televizyonları, filmleri ve gazetelerinin süzgecinden geçiyor; ama şu anda bunun farkında değiller. Bu durum kendini en açık biçimde Ortadoğu'yla ilgili meselelerde gösteriyor. Olup bitenler o kadar da eski bir tarihte yaşanmadı; ama Filistinlilerin kendi kaderini tayin hakkı söz konusu olduğunda Avrupalılar aşağı yukarı Körfez Savaşı'na kadar –en azından

kâğıt üzerinde– neyi savunduklarını unuttular. Bugün kendi kaderini tayin hakkı gibi konular Oslo Anlaşması'nın tümüyle *dışında* bırakıldı.[113]

İsrail ile Filistinliler arasındaki uzun vadeli düzenlemeler şimdi artık yalnızca BM'nin 242 sayılı kararı çerçevesinde yapılacak. [BM Güvenlik Konseyi tarafından Kasım 1967'de kabul edilen 242 sayılı karar İsrail'in yeni işgal ettiği topraklardan çekilmesi ve bölgesel bir barış anlaşması imzalanması çağrısında bulunuyor.] Bugüne kadar uğruna mücadele edilen şey neydi biliyor musunuz? Ortadoğu'da bir çözüm *yalnızca* Filistinliler hakkında hiçbir şey söylemeyen 242 sayılı BM kararı çerçevesinde mi gerçekleşecek; yoksa 242 sayılı kararla birlikte Filistinlilerin haklarından bahseden *başka* BM kararları da dikkate alınacak mı? Şimdi öyle anlaşılıyor ki yalnızca 242 sayılı karar uygulanacak. Bu yüzden de İsrail canı ne isterse onu yapıyor.

Bugün işgal altındaki topraklarda –her zaman olduğu gibi ABD'nin finansal desteğiyle– büyük inşaat projeleri sürüyor. İsrail de yerleşim programını sürdürmeye niyetli. [Buradaki fikir İsrail'in söz konusu topraklar üzerindeki hak iddiasını güçlendirmek için resmen İsrail devletinin bir parçası olmayan Filistin topraklarına Yahudi yurttaşlar "yerleştirmektir".] İsrail Batı Şeria'yı iki bölgeye ayırmak ve Kudüs'ü çevrelemek için "Büyük Kudüs" dedikleri bölgede büyük bir yerleşimci kitlesi yaratıyor. Aslında Batı Şeria'yı iki bölgeye ayırıyorlar; sonra da asayişi sağlamak gibi pis bir işi halletme görevini memnuniyetle yerel polislere devredecekler. Aslında bunun New York polis teşkilatına "siz Wall Street, Yukarı Doğu Yakası, Madison Avenue vs.nin güvenliğini sağlayın, Harlem'in güvenliğini de yerel paralı güçlere bırakın" demekten farkı yok. New York polisinden böyle bir şey isterseniz eminim çok hoşlarına gidecektir. Kim Harlem'de devriye gezmek ister ki?

İşgal altındaki topraklarda işte bunlar oluyor: Bir yandan hâlâ İsrail'in denetiminde olan yerel paralı güçlerin işgal altındaki toprakları İsrail adına yönetmesini sağlayıp diğer yandan bölgeyi İsrail'le bütünleştirmeye devam edebilirsiniz. Aslında bazı İsrailli yorumcular işgal altındaki topraklarda olup bitenleri anlatmak için "yeni sömürgecilik" terimini kullanıyor –ki bence temelde doğru bir terim.[114]

Bence Ortadoğu'da olup bitenler son dönemde, özellikle de Körfez Savaşı sonrasında Batı'nın tamamında yaşanan çok daha geniş kapsamlı bir gelişmenin sadece bir parçasını oluşturuyor: Geleneksel Avrupa ırkçılığı ve emperyalizmi çok ciddi boyutlarda bir uyanış yaşıyor. İnsanlar genellikle neo-faşistlerin yükselişinden bahsediyor; ama sanırım bir noktayı gerçekten kaçırıyorlar: Neo-faşistler buzdağının yalnızca görünen kısmı. Kanımca Üçüncü Dünya'nın bütününe yönelik halis muhlis eski moda ırkçı emperyalizmin esaslı biçimde dirilişine tanık oluyoruz. Britanyalı gazetecilerin *New York Times Magazine* için kaleme aldıkları ve Afrika için yapabileceğimiz en iyi şeyin kıtayı

yeniden sömürgeleştirmek olduğunu söyleyen makalelerinde bunu görebiliyorsunuz. Ekonomik düzeyde bu durum Üçüncü Dünya'nın servetini zengin ülkelere hortumlarken başvurduğumuz başlıca yöntem olan yapısal uyum programlarında kendini gösteriyor. ABD ve Avrupa'daki göçmen karşıtı kampanyalar da bu dirilişin bir parçası. Filistinlilere yönelik olarak tasarlanan bu program ise başka bir parçasını oluşturuyor. Örnekler çoğaltılabilir.[115] Fikir şudur: "Dünyayı yerle bir ettik ve her şeyi çaldık, şimdi kimsenin gelip bir zırnığını bile geri almasına izin vermeyeceğiz." Bugünlerde böyle bir tavrın Batı'nın hemen her yerinde kendini gösterdiğini görüyorum.

Sorunuza geri dönecek olursak... Oslo Anlaşması tam bir teslimiyetten ibarettir. Bu anlaşmanın imzalanmaması gerekirdi demek istemiyorum; o zaman Filistinlilerin içinde bulunduğu durum göz önüne alınırsa belki de en iyi seçenek buydu. Ama bu konuda herhangi bir yanılsamaya kapılmayalım: Filistinlilerin bütün sorunları olduğu gibi devam ediyor, hatta belki daha da kötü durumdalar. Batı'nın desteği olmadığı sürece... ne diyeceğimi tam olarak bilemiyorum. Emperyal ülkelerin içinden destek almadıkları sürece Üçüncü Dünya'daki hiçbir grubun umudu olamaz. Kuşkusuz şu anda Filistinliler de böyle bir durumdalar.

6

CEMAAT AKTİVİSTLERİ

İngiliz Kolombiyası, Massachusetts, Illinois, Maryland ve Wyoming'de 1989'da ve 1993-1996 yılları arasında yapılan tartışmalara dayanmaktadır.

Tartışma Çevresi

...Ne diyeceğimi pek bilemiyorum. Bence söylediklerinizi, içinde bulunduğumuz durumu çok doğru bir şekilde yansıtıyor. Gittiğim her yerde sizin gibi insanlarla karşılaşıyorum. Hepsi de önemli, ciddi sorunlara ilgi duyuyorlar: Hepsi kişisel yetkinleşme, dünyayı anlama, başkalarıyla birlikte çalışma, değerlerimizin ne olduğunu keşfetme, insanların kendi hayatlarını nasıl denetleyebilecekleri konusunda kafa yorma ve bunun için birbirlerine yardımcı olma gibi sorunlara ilgi duyuyorlar. Hepimiz esas olarak aynı gerçekle karşı karşıyayız: Çevremizde içinde çalışabileceğimiz halk kurumları yok.

Bunu görmek için tarihte çok da eskilere dönmeye gerek yok. Eskiden bizim gibi insanlar böyle bir yerde bir araya gelmezlerdi: İşçi sendikası merkezlerinde toplanıyor olmamız gerekirdi. Dünyanın bazı yerlerinde bunun kalıntılarıyla hâlâ karşılaşıyoruz. Örneğin geçen hafta bazı siyasi konuşmalar yapmak üzere İngiltere'deydim. İngiltere'de böyle konuşmalar kiliselerde ya da üniversite kampüslerinde değil, örgütlenmelerin salonlarında yapılıyor. Çünkü kendi medyasıyla, toplanma yerleriyle ve insanları bir araya getirme biçimleriyle bir halk hareketinin, bir işçi hareketinin yaşandığı dönemlerin izlerine İngiltere'de hâlâ rastlanıyor. Bir zamanlar burada da bir işçi sınıfı kültürü vardı. Hayal meyal hatırlıyorum —çocuktum çünkü— ama Amerika'da çok da uzak olmayan bir geçmişte canlı bir işçi sınıfı kültürü vardı. Benim ailem bu sınıfa dahildi ve siyasi eğitimimi ben böyle aldım. İşçi sınıfının büyük bir bölümü Komünist Parti [ABD] çevresinde toplanmıştı. Orada yer alan insanlar için bu, Stalin'in suçlarını desteklemek anlamına gelmiyordu. Güney'deki insanların hayatlarını kurtarmak, sanayide sendikalaşmak, bütün yurttaşlık hakları mücadelelerinin en ön cephesinde yer almak ve önemli olan ne varsa yapmak anlamına geliyordu.

Şunu söylemek istiyorum: Amerikan Komünist Partisi'nin birçok kötü yönü vardı, ama çok iyi yönleri de vardı. İşte iyi yönlerinden biri de buydu, yani *hayattı*. Komünist Parti

oy verdiğiniz bir şey değildi. Diyelim ki New York'ta işsiz bir dikişçisiniz ve diyelim yazın bir yerlere gitmek istiyorsunuz; Komünist Parti'nin bir yaz kampı vardı, oraya gidip yazı arkadaşlarınızla birlikte geçirirdiniz. Catskill Dağları'na gidebilirdiniz ve buna benzer başka şeyler yapabilirdiniz. Piknikler olurdu, toplantılar olurdu, konserler olurdu, grev yerlerinde mücadele ederdiniz, gösteriler yaşanırdı ve başka aklınıza gelecek her şey yapılırdı. Bunların hepsi de normal hayatın parçası olarak yaşanırdı, son derece organikti.

Sonra işçi sınıfının kendi basın yayın organları vardı. Aslında çok da eskilere gitmeye gerek yok. ABD'de bundan kısa süre önce işçi sınıfı ve cemaatlere dayalı gazetelerin büyüklüğü, kabaca ana-akım kapitalist yayın organlarının büyüklüğüne eşitti. *Akla Seslenış* (Appeal to Reason) yüzyıl başlarında bir tür sosyalist dergiydi ve bu derginin sanırım yedi yüz, sekiz yüz bin kadar abonesi vardı —gerçekte kaç kişinin okuduğunu artık siz düşünün.[1] Nüfus da o zamanlar daha azdı, çok daha azdı.

Şimdi artık böyle bir durum yok: Partilerimiz yok, basın yayın organlarımız yok, kalıcı ve istikrarlı kurumlarımız yok. İşte bu yüzden bu grup bir sendika salonunda toplanamıyor; çünkü artık böyle bir yer yok. Öte yandan farklı avantajlara sahibiz. Bugün olağanüstü bir çeşitlilik söz konusu. İnsanlar farklı alanlara dönük olarak müthiş bir çeşitlilik gösteren ilgilere ve kaygılara sahipler. Ayrıca bu tür faaliyetlere katılan insan sayısı da çok daha fazla. Bu da bize bir tür güç sağlıyor: Örgütlü ve merkezi bir hareket kolayca dağıtılabilir. Toplumun tamamına kök salmış, büyük bir çeşitlilik gösteren bir hareketinse şu ya da bu parçasını yok edebilirsiniz; ama böyle bir hareket dönüp dolaşıp başka bir yerde yeniden ortaya çıkacaktır. Dolayısıyla hem güçlü hem de zayıf taraflarımız var ve sanırım bunların farkında olmamız gerekiyor.

Benim sezgilerim, doğru yaklaşımın güçlü yönlerin üzerine bir şeyler kurmak olduğunu söylüyor: Her yerde yüzlerce değil, binlerce çiçeğin açmasının sağlıklı ve sağlam yönlerini görebilmeliyiz. Paralel kaygılar taşıyan insanlar belki meselelere farklı şekillerde odaklanmış durumdalar. Ama kişisel yetkinleşme ve öğrenme gibi konularda özünde benzer değerleri ve ilgileri paylaşıyorlar. Başkalarına kendilerini dışsal iktidara karşı nasıl savunacaklarını ve hayatlarını nasıl denetleyeceklerini anlamaları için yardım etme ve ihtiyacı olanlara yardım elini uzatma gibi konularda benzer değerler ve ilgilerle hareket ediyorlar. Sizlerin sözünü ettiğiniz bütün bu şeyler ortak kaygıları yansıtıyor. Bir de olağanüstü bir çeşitliliğin var olması gerçek bir avantaj olabilir. Çeşitlilik, öğrenmenin, nelere önem verdiğinizi ve ne yapmak istediğinizi öğrenmenin gerçek bir yolu olabilir. Ama tabii ki bu geniş kaygılar kümesinin gerçek bir değişimi beraberinde getirebilmesi için onu oluşturan çeşitli bileşenler arasında bir tür bütünleşme, iç iletişim ve işbirliğinin olması gerekiyor.

Şimdi böyle bir bütünleşmeyi ana-akım kurumlar yoluyla geliştiremeyiz; bu çılgınca bir şey olurdu. Demek istediğim, bir kurumun "gel kendimi yıkmama yardım et" demesini bekleyemezsiniz, kurumlar böyle işlemez. Bir kurumun *içindeki* herhangi birisi bunu yapmaya çalışırsa, orada pek uzun süre kalamaz. Ama tabii bunu söylemekle, örneğin kitle medyasındaysanız hiçbir şey yapamazsınız demek istemiyorum. Halk hareketlerinden bu kurumlara sızmış olan insanların etkisi olabilir. Kurumların dışındaki insanların da bu kurumlara bir etkisi olabilir. Örneğin editörleri sürekli bombardımana tutabilirler. Siyasetçiler ya da işadamları gibi, editörler de insanların gelip kapılarına dayanmasını ve sorun çıkarmasını sevmez. Gidip onları rahatsız ederseniz, önlerine farklı malzemeler koyup baskı uygularsanız kimi zaman sonuç elde edebilirsiniz. Ama sonuçta mevcut kurumların içinde, ancak küçük değişiklikler yapılabilir. Çünkü bu kurumların kendi taahhütleri vardır ve bunlar temelde özel girişimin iktidarına dönük taahhütlerdir. Örneğin medya iktidarın çıkarları adına doktrin aşılamayı taahhüt etmiştir ve bu da medya kurumlarının yapabileceklerine ilişkin oldukça katı sınırlar çizer.

O halde cevap şudur: Alternatifler yaratmamız gerekiyor ve bu alternatiflerin de çok sayıda farklı ilgi ve kaygıyı bir harekette bütünleştirmesi gerekiyor. Belki ille de *tek* bir harekette bütünleştirmesi gerekmiyor; çünkü böyle olursa birileri tutup bu hareketin boynunu koparabilir. Farklı ilgi ve kaygıların tek bir hareket yerine birbirine bağlı bir dizi harekette bütünleştirilmesi gerekiyor. Bununla benzer kaygıları paylaşan insanların oluşturduğu çok sayıda birliği kastediyorum: Yanıbaşlarında kendileriyle benzer kaygıları olan insanlar olduğunu akıllarında tutan ve değişim için birlikte çalışmak üzere onlarla bir araya gelebilen insanların oluşturduğu birlikler. Belki o zaman nihayet ciddi bir alternatif medya yaratabiliriz. "Ciddi" derken, şu andaki mevcut alternatif medyanın *kaygılarının* ciddi olmadığını söylemek istemiyorum. İnsanlara tutarlı biçimde dünyanın farklı bir tablosunu sunması ve büyüklüğü anlamında ciddi bir alternatif medyadan söz ediyorum. Böyle bir medya, kaynaklar üzerinde özel girişimin denetimine dayalı bir düşünce aşılama sisteminde edindiğimizden farklı bir dünya tablosu sunacaktır. Bunu nasıl yapabileceğinize gelince, sanırım bu büyük bir sır değil –toplumsal değişimi sağlama konusunda büyük bir sır varsa bile ben duymadım.

KADIN: Örgütlenmeye devam etmeliyiz.

Evet, geçmişteki büyük toplumsal değişimler ve büyük toplumsal devrimler bildiğim kadarıyla bir yerde çalışma yürüten çok sayıda insan o alanda çok çalıştığı için meydana gelmiştir. Etraflarına bakıp kendileri gibi çok çalışan başka insanlar aradıkları ve bulduklarında da onlarla birlikte çalışmaya çaba gösterdikleri için gerçekleşmiştir. Sanırım demokratik devrimlerden Yurttaşlık Hakları gibi hareketlere dek tarihteki her toplumsal değişim bu biçimde iş görmüştür. Çoğunlukla hareketlerin büyüklüğü ve insanların adanmışlığıyla ilgili bir sorundur bu. İnsanların çevrelerinde kullanabile-

cekleri çok fazla kaynak var; ama bu kaynaklar dağınık durumda. Fakat kurumların kendilerini korumasının bir yolu da bu kaynakları dağınık ve parçalı *tutmaktır*. Merkezileşmiş iktidar kurumları açısından insanları yalnız başlarına ve yalıtılmış halde tutmak son derece önemlidir: Böylece insanlar etkisiz hale gelirler, kendilerini düşünce aşılama faaliyetlerine karşı koruyamazlar; hatta ne düşündüklerini bile bilmezler.

Bu yüzden kurumların ne yapmakta olduğuna bakmanın ve bunu bir anahtar gibi görmenin anlamlı olduğu kanısındayım: Kurumların hayata geçirmeye çalıştığı şeyler, aynı zamanda bizim mücadele etmeye çalıştığımız şeylerdir. Kurumlar insanları birbirlerinden yalıtık durumda ve tek başlarına tutmaya çalışıyorsa, biz de tam tersini yapmaya çalışıyoruz. Onları bir araya getirmeye çalışıyoruz. İşte bu nedenle kendi yerel cemaatinizde "birlik grupları" ya da nasıl diyorlar bilmiyorum, "'sol' birlik grupları" —bu kelimeyi sevmiyorum— oluşturmak istiyorsunuz. Ama bütün bunları insanların içinde yer alabilecekleri ve atomizasyonun etkilerine karşı mücadele etmek üzere bir araya gelebilecekleri alternatif eylem kaynaklarına dönüştürmeye çalışıyorsunuz. Çevremizde çok fazla sayıda kaynak var ve çok sayıda insan da bu meselelere ilgi duyuyor. Etrafınızda bu işlerle uğraşan örgütler görmüyorsanız, o halde neler yapabileceğinizi kendiniz bulun ve yapın. Bunun bir sır olduğunu sanmıyorum.

ERKEK: Bizim kooperatif radyomuz son yıllarda benim için en büyük bilgilenme kaynağı oldu. Burada herkesin kooperatif radyosunu desteklediğine inanıyorum. Eğer durum böyle değilse de desteklemelisiniz. Bizler iş gören veya iş göreceğini düşündüğümüz her türlü alternatif medyayı geliştirmeli ve desteklemeliyiz. Kısaca söylemek istediğim, kooperatif radyomuz sağ olasın, iyi ki varsın.

Tabii ki doğru. Alternatif bir radyosu olan ya da cemaatin katılımına dayalı farklı bir basın yayın organı bulunan kasaba ve cemaatlere gittiğinizde, buralardaki genel ruh halinin son derece farklı olduğunu görürsünüz. Bunun sebebi oralarda yaşayan insanların sürekli farklı bakış açılarıyla karşı karşıya gelmeleri, tartışmalara katılmaları ve yalnızca pasif dinleyiciler olmamalarıdır. Kim olduğunuzu, aslında ne istediğinizi keşfetmenin, öğrenmenin ve kendi değerlerinizi oluşturmanın ve bir kavrayışa ulaşmanın yolu buradan geçer. Gerçekten ne düşündüğünüzü bulabilmek için başka insanların düşüncelerini çürütebilmeniz ve tartışmada o insanların mağlup olduğunu görmeniz gerekir. Öğrenmek budur ve düşünce aşılamaktan farklıdır. Dinleyicileri tarafından desteklenen radyo işte bu açıdan son derece iyi bir şeydir. Ama aynı şey bugün Kanada ve ABD'nin hemen her yerinde var olan ve aklınıza gelebilecek her konuyu işleyen muazzam alternatif medya ağı için de geçerli.

Örneğin içinizde kaç kişi *Z Magazine* dergisinden haberdar bilemiyorum. *Z Magazine*, South End Press'ten türemiş siyasi bir dergi ve temel olarak sizin burada dile getirdi-

ğiniz ilgi alanlarını bir araya getiriyor. Ve ulusal ölçekte bir yayın; siz bir yerde okuyorsunuz, başka yerlerdeki insanların da aynı şeyleri düşündüğünü görüyorsunuz ve mektup yazabiliyorsunuz ya da bir makale önerebiliyorsunuz vs. İşte biz de bu türden ciddi bir iç iletişimi teşvik etmek istiyoruz. Eninde sonunda yalnızca komşumuzla konuşmak zorunda olmadığımız bir dünyada yaşıyoruz. Dünyanın pek çok yerindeki insanlarla benzer ilgileri paylaşıyoruz ve artık onlarla iletişim kurabilecek durumdayız. Aslında bu tür şeyler geliştikçe gerçekten halk hareketlerini birleştirmek açısından faydalı olabilir ve bence gücümüz yettiğince bunun üzerinde durmalıyız.[2]

İlk Dönem Barış Hareketi ve 1970'lerde Yaşanan Bir Değişim

ERKEK: Noam, çalışmalarında "umut" sorunu konusunda birbiriyle çelişen iki yön olduğunu görüyorum. Bir yandan Orta Amerika, Doğu Timor ve başka konularda yapılan çalışmalardan ve bizim gibi insanların elde ettiği bazı başarılardan söz ediyorsun. Ama bir yandan da sürekli ABD ve başka güçlerin dünyada yarattığı yıkımdan söz ettiğini görüyorum. Bence genel olarak küresel gidişata dair çok karanlık bir tablo çiziyorsun. Bu gerilimle kişisel olarak nasıl başa çıkabildiğini merak ediyorum —sadece doğru olduğuna inandığın için mi yaptığın şeyleri yapmaya devam ediyorsun, yoksa bir umut taşıyor musun?

Kişisel olarak umutlu muyum? Öncelikle bunun pek de önemli olduğunu sanmıyorum; çünkü yalnızca *benim* kişiliğimin ve ruh halimin bir yansımasıdır ve pek de önemli değildir. Ama gerçekçi olmaya çalışır da başkası için anlamlı olabilecek ne söyleyebilirim diye kendime soracak olursam sanırım şöyle cevap verebilirim: Evet, yirmi beş sene önce yaptığım şeyleri yalnızca yapmam gerektiğini düşündüğüm için yapıyordum; çünkü yapmazsan aynada kendi suratına bakamazsın. O zamanlar hiçbir umut görmüyordum. Demek istediğim, Vietnam Savaşı karşıtı harekete katıldığımda bunun bir sonuç yaratmasını *imkânsız* görüyordum. Aslında 60'ların başında bu harekete katılan az sayıda kişi olarak bizler yaptığımız işin tek sonucunun hapishanelerde çürümek ve hayatlarımızı mahvetmek olacağını sanıyorduk. Bu arada, bu noktaya çok yaklaşmış olduğumu söyleyebilirim.

Size kişisel bir hikâye anlatacak olursam, barış hareketine aktif olarak dahil olduğumda karım tekrar üniversiteye dönmüştü; çünkü birilerinin çocuklara bakması gerekeceğini düşündük ve ben yapamayacaktım. Aslında böyle kötü bir durumun meydana gelmemesinin sadece iki nedeni vardı: Birincisi, FBI son derece kifayetsizdi ve benim ne yapmakta olduğumu anlayamayacak kadar ideolojik fanatizm içindeydi —şaka yapmıyorum, bunu akılda tutmakta fayda var. Diğer gerekçe ise 1968'de Tet Saldırısı'nın gerçekleştirilmesiydi. Bu olay ABD Hükümeti'nin savaş politikasını değiştirdi; böylelik-

le aktivistlerin devam eden davalarını iptal etmeye başladılar. Aslında Tet Saldırısı insanların kafalarını bile değiştirdi —bu davaların savcısı kimdi biliyor musunuz? Ramsey Clark'tı. İşlerin nasıl değiştiğini gösteren iyi bir örnektir bu. [Clark, Başkan Johnson'ın adalet bakanıydı. Şimdi ise radikal bir siyasi aktivist.]

Ama o zaman oldukça zor günler geçiriyorduk: Gerçekten devlet iktidarıyla karşı karşıya geliyordunuz. Hele direnişe katılmış ve asker kaçaklarına yardım etmek gibi işlere bulaşmışsanız, bu karşılaşma giderek çirkin bir hal alıyordu. O zamanlar bu işlerden iyi bir sonuç çıkabileceğini hayal etmek tümüyle *imkânsızdı*. İşte bu yanlıştı, çünkü yığınla olumlu sonuç elde edildi; tabii benim yaptığım işlerin sonucu olarak değil, çok sayıda insanın bütün ülkede yaptığı işlerin sonucu olarak. Pek çok olumlu şey meydana geldi. Geriye dönüp baktığımda "umuda" dair değerlendirmemin çok karamsar olduğunu düşünüyorum; tümüyle olayların yanlış şekilde değerlendirilmesine dayalıymış. Okuduklarıma inanıyordum. Dolaysız deneyim de bu inancı destekliyordu. Örneğin bir konuşma yapmaya kalktığınızda sizi linç edilmekten kurtaracak iki yüz polise ihtiyacınız olduğunu görüyordunuz. Ama bu durumun değişmesi çok zaman almadı, birkaç yıl içinde çok önemli ölçüde değişti.

Açıkçası 1960 hareketleri sırasında yaşananların fazla bir olgunlaşma ve kavrayışa yol açtığını sanmıyorum. Ama sonraki yıllarda yapılanların bunu başardığı kanısındayım. Aslında bu tam olarak nasıl oldu, gerçekten anlayamıyorum. Ama 1970'lerde işleri değiştiren bazı şeyler oldu —insanlar olaylara farklı şekilde bakmaya başladılar. Sadece "bebeklerin üzerine napalm bombaları atmalarından nefret ediyorum" gibi şeyler söylemiyorlardı; "dünyayı gerçekten değiştirmek istiyorum, baskı ve denetim olmasın istiyorum" diyorlardı. Bütün bunlar 70'lerde meydana geldi ve kuşkusuz sonuçlarını hâlâ görebilirsiniz. 1960'larda kurumlar ya da kapitalizmin doğası hakkında hiç konuşmazdım, insanlara çok egzotik şeyler gibi geliyordu. Artık sivri tarafları törpülemem gerekmiyor; Doğu Kentucky ya da Orta Iowa'da ya da başka bir yerlerde konuştuğumda ne düşünüyorsam onu söyleyebiliyorum. İnsanlar ne demek istediğimi anlıyorlar. Katılmayabiliyor ya da şaşırtıcı bulabiliyorlar; ama dinlemek ve üzerine düşünmek istiyorlar, ciddiye alıyorlar. Yani umutlu olmak için nedenler var.

Diğer taraftan unutmayın ki, toplumdaki iktidar sahipleri de bütün bu olup bitenleri izliyor. Ve *onların* kurumları var. Öğrenebiliyorlar, bir önceki sefer neyin yanlış gittiğini görüp bir sonraki sefere daha iyisini yapabiliyorlar. Farklı stratejiler denemek için ellerinin altında çok büyük kaynaklar var. Bizim tarafta ise insanlar unutuyor. Yani örgütlenme beceri gerektirir; o kadar kolay bir iş değildir. Bir gösteri örgütlemek ya da bir dilekçe kampanyası düzenlemek veya yardım toplamak istiyorsanız, bunların hepsi beceri gerektirir. Ve bu beceriler kaybolabiliyor. Bunun tekrar tekrar yaşandığını görebiliyorsunuz. Bu işi ilk defa yapanlar çok çalışıyorlar ve işin nasıl yapıldığını

öğreniyorlar; sonra enerjileri tükeniyor ve bu tür faaliyetleri bırakıyorlar. Sonra başka bir mesele gündeme geliyor. Bu kez başkaları aşağı yukarı benzer bir kavrayışla, ama belki biraz daha genç ya da daha deneyimsiz olarak yeniden başlamak zorunda kalıyor ve en başından bütün becerileri yeniden kazanıyorlar. Bir gösteri nasıl örgütlenir? Bildiri nasıl dağıtılır? Basınla ilişki kurmak işe yarar mı? Onlarla nasıl ilişki kurabiliriz? Evet, istikrarlı halk kurumlarımız olmadığı için yoğun bir örgütlenme çalışmasına girdiyseniz bir süre sonra iliklerinize işleyen bu beceriler hareketlerin kullanıp geliştirebileceği ortak bilginin parçası haline gelemiyor. Böyle bir şey, ancak bizler faaliyetlerimizi daha bütünlüklü ve daha sürekli şekilde yürütebilirsek mümkün olabilir. Ama iktidar sahiplerinin ortak bir bilgisi *var* ve onlar bu bilgiyi *geliştiriyorlar*.

Aslında bu söylediğim, 17. yüzyıla dek uzanan ve halen süregiden bir mücadelenin parçasıdır. Demokrasinin modern versiyonunun başlangıç dönemine bakacak olursanız, aynı çatışmayı görürsünüz: İnsanlar kendi hayatlarını denetleyebilmenin yollarını arıyor, iktidar sahipleri de onları durdurmaya çalışıyordu. Şimdi bu mücadele her zaman devam edecektir; ta ki özel iktidar odakları dağıtılıp toplumdaki en hayati kararların –örneğin neyin üretileceği, ne kadar yatırım yapılacağı gibi– alınma biçimi üzerinde halk denetimi gerçekten kuruluncaya kadar. Ama tabii geçmişte hem zaferler hem de yenilgiler yaşandı: Olayların seyrine baktığınızda soyguncuların, katillerin ve haydutların pek çok önemli zafer kazandığını görürsünüz. Ama pek çok bakımdan insanların onları durdurmayı başardıkları, zaferlerini sınırladıkları, insanlara hayatlarını sürdürme ve geliştirme olanağı sundukları örneklere de rastlarsınız. Dolayısıyla iyimser veya kötümser olmak bence çok da anlamlı değil. Nelerin olup bittiğine bakıp o koşullar altında elinizden gelenin en iyisini yapmaya çalışmalısınız.

KADIN: Ben çarpıcı bir örnek verebilir miyim? Yıllardır, hiç dışarı çıkmadan yirmi beş yıl hapishanelerde yaşamış insanlarla birlikte çalışıyorum. "Nasıl yapmakta olduğunuz şeyleri yapmaya devam ediyorsunuz?" sorusuna cevap vermek açısından, bence duruma olabilecek en kötümser şekilde şöyle bakılabilir ve gerçekten de bu kötü bir durum: Etrafta elli bin nükleer bomba var. Bu durumda ahmak bir Amerikan başkanının yanlış bir düğmeye basmasına gerek yok. Burada bulunmamızın gerçekten bir mucize olduğunu düşünüyorum, gelin bununla yüzleşelim.

Evet, öyle.

KADIN: Tamam, bunu kabul ettiğinize göre iki seçenek var: Yumruklarınızı sıkıp bunu tümüyle unutabilirsiniz ya da mücadele etmeye devam edersiniz. Mücadeleye devam edecekseniz o halde kazanmak ve ayakta kalmak için mücadele etmelisiniz. O zaman yapmanız gereken gerçekten iyi mücadele verebileceğiniz,

sevdiğiniz ve size uygun bir köşe bulmaktır. Orada emek verir, üstelik iyi de zaman geçirirsiniz. Bu şekilde sağlığınızı koruyabilir ve bu devasa sorunlar karşısında boğulmaz, bir şeyler başarabilirsiniz. Dediğim gibi bunu yaparken iyi zaman da geçiriyorsunuz. Ben faaliyetlerimi yapmaya böyle devam ediyorum.

ERKEK: Ama hiç başarılı oluyor musun, yoksa sadece mücadele etmeye devam mı ediyorsun?

İşte görüyorsun, başarılı *olmuşsun* —sen bir şeyler yapmasaydın, işler şimdi olduğundan daha kötü durumda olurdu.

BAŞKA BİR KADIN: Tabii ana-akım medyanın başarıları hiçbir zaman duyurmayacağını ve dikkat çekmeyeceğini de bilmeliyiz. O halde ne ölçüde başarılı olduğumuzu kendimize sürekli hatırlatmalıyız. Kendimize bunu hatırlatmayı bırakırsak bir şeyler yapacak enerji bulamayız.

Bu doğru, her zaman bunu aklımızda tutmalıyız. Bize başardığımızı hiçbir zaman *söylemeyecekler*, bunu söylemek çıkarlarına aykırı olur. Medya, halk örgütlenmelerinin karşı koyması gereken şeyin bir parçasıdır, unutmayalım. Ve medya, kendi kendini yok edecek şekilde çalışmayacaktır.

Örneğin 1970'lerde bütün ülkeye hâkim olan o sözde büyük fenomeni düşünün; "Narsisizm Kültürü"nü, "Ben Kuşağı"nı ve diğerlerini. Ben kesinlikle bunların hepsinin temelde genç insanlara "bak işte sen busun —senin dayanışmayla, insanlara yakınlık gösterip yardım etmekle filan ilgilendiğin yok" demek için halkla ilişkiler endüstrisi tarafından icat edildiğine inanıyorum. Tabii ki bu tür şeyler *yapacaklar*. Bu işleri yapmazlarsa maaşlarını alamazlar. Onların bunu yapmasını *beklemeliyiz;* bizlere "siz hiçbir şey yapamazsınız, yalnızsınız, her biriniz ayrı telden çalıyor, hiçbir zaman hiçbir şey başaramadınız, hiçbir zaman da *başaramayacaksınız*" demelerini beklemeliyiz. *Tabii ki* bizlere böyle diyecekler; hatta bizlere "hiçbir şey başarmak *istemiyorsunuz*, bütün istediğiniz daha fazla tüketmek" diyecekler.

İktidar belli ellerde merkezileştiği sürece bize bu söylenecek: "Başkalarına yardım etmek için çalışmanın bir anlamı yok, onları önemsemiyorsunuz, siz sadece kendiniz için sokaklardasınız." Tabii çıkarları bu yönde olduğu için bizlere böyle şeyler söyleyecekler. Kendi kendimize sürekli olarak "bize yalan söylüyorlar" demenin bir anlamı yok. Tabii ki yalan söylüyorlar; bu güneş batıyor demek gibi bir şey. Tabii ki yalan söylüyorlar.

O halde bu tür şeyleri öğrenebilmek ve düşünce aşılama faaliyetleri tarafından sürekli yenilgiye uğratılmamak için yeterince istikrarlı yapılar oluşturmayı istemeliyiz. Böylece aynı mücadeleyi tekrar tekrar vermek zorunda kalmayız; yeni ve daha büyük

mücadelelere, daha iyi mücadelelere yönelebiliriz. Bunun yapılabileceğini düşünüyorum; yavaş yavaş, zamanla olacaktır.

ERKEK: Bugünlerde ABD'de süreklilik gösteren bu tür ilerici yapıların geliştiğini düşünüyor musunuz?

Çok fazla yok. Olanların da pek çoğu yerel düzeyde. Diyelim Detroit gibi bir yere gidiyorum ve kentin çeşitli yerlerinden gelen ve farklı konularda çalışan insanlarla bizim burada yaptığımız gibi bir toplantı düzenleniyor. Ama bu insanların çoğu diğerlerinden haberdar bile değil. Her şey çok parçalı bir yapıya sahip. Gelgelelim dinleyicilerinin desteklediği bir radyosu olan küçük bir kasabaya —örneğin Boulder, Colorado gibi bir yere— giderseniz, o zaman durumun farklı olduğunu ve insanların bir arada olduğunu görebiliyorsunuz. Ve insanların bir arada olmasının bir nedeni, herkesin katılabileceği cemaate ait bir radyo istasyonuna ve bazı dergilere sahip olmaları. Bir keresinde New Hampshire'da bir kasabaya gitmiştim. Harekete ait bir kitapçıları vardı ve ne olup bittiğini öğrenmek için herkes oraya gidiyordu. Oraya gidip duvarda neler yazdığına bakıyorsunuz, böylelikle birbirinize kenetleniyorsunuz. Ülkenin çeşitli yerlerinde bu tür şeyler görebilirsiniz.

Ama Boston'a bakın. İnsanların bir araya gelmesini sağlayacak merkezi hiçbir şey yok. Ne bir cemaat radyosu ne de bir cemaat gazetesi var. Söylemek istediğim, her türden aktivizm içinde yer alan çok sayıda insan var; ama birbirlerinden haberleri bile yok. Şehrin bir kesiminde Nikaragua için bisiklet çalışması yapan bir grup var, kentin diğer bir köşesinde Orta Amerika için Kardeş Şehir projesiyle uğraşan başka bir grup var. Ama birbirlerinin varlıklarından haberleri dahi yok.

Nükleer Silahsızlanma Hareketi

KADIN: Doğru yönde ilerlemediklerini düşündüğünüz örgütlenmelerden size göre başka neler öğrenebiliriz?

Pek çoğunun üyesi olsam ve destek versem de, çalışmalarını pek yapıcı bulmadığım çok sayıda grup var. Örneğin nükleer silahsızlanma kampanyasını ele alalım. Gerçekten yanlış yolda olduklarını düşünüyorum. Nükleer silahsızlanma kampanyası bir bakıma tarihteki en başarılı popüler örgütlenme çalışmalarından birisiydi: Nükleer silahsızlanma için gözle görülür hiçbir halk desteğinin var olmadığı bir dönemde Amerikan nüfusunun yüzde 75'inin desteğini kazanabildiler. Üstelik bu işin içinde bir gazete veya siyasi bir şahsiyet yoktu, kamuoyunda bu konuyu kimse işlemiyordu.[3] Aslında bir bakıma bu muazzam bir başarıdır. Ama açıkçası ben bunun bir başarı olduğunu düşünmüyordum. Ben nükleer silahsızlanma hareketi çökecek diye düşünüyordum ve

çöktü de. Çökmesinin nedeni de hiçbir şeye dayanmamasıydı: Bir dilekçeye imza atan insanlardan başka hiçbir şeye dayanmıyordu.

Şunu demek istiyorum: Bir dilekçeyi imzalamak güzel bir harekettir; ama yaptığınız şey burada biter. Sonra eve gider ve yapmakta olduğunuz şeyleri yapmaya devam edersiniz. Bir süreklilik, gerçek bir katılım yoktur ve bu aktivizm cemaati inşa eden istikrarlı bir hareket değildir. Evet, ABD'de bu türden çok sayıda siyasi çalışma görüyorum.

Şimdi istikrarlı halk kurumlarımız olsaydı, en son nasıl başarısız olduğumuzu hatırlayabilirdik. Böylece başka birisinin gelip aynı şeye yeni baştan başlamasını ve aynı hatalara düşmesini engelleyebilirdik. Bir işin bu şekilde yapılamayacağını bilirdik. Nükleer silahsızlanma hareketi sonuçta bir kamuoyu araştırmasına benzedi: Hükümetin kaynaklarını nükleer silahlara değil sağlık hizmetleri ve bunun gibi şeylere harcamasını isteyenlerin, istemeyenlerden üç kat daha fazla olduğunu ortaya koydular. İyi de bu ne anlama geliyor? Peki bu konuda ne yapacaklar? Hiçbir şey. Nükleer silahsızlanma hareketindeki insanların bütün yaptığı bir kamuoyu araştırması sorusunu cevaplandırmak oldu —böyle örgütlenme olmaz.

Çok sayıda hareketin bu tür bir yönelime girdiğini düşünüyorum; bu da bir sonuca götürmüyor. Aslında insanların kendini tükenmiş hissetmesinin nedeni de bu. Bu kadar insan bir araya gelip bütün o imzaları topladılar ve yoğun bir şekilde çalıştılar; o kadar çok imza topladılar ki, neredeyse bütün ülkenin nükleer silahsızlanma istediğini gösterebilirdiniz. Sonra [1984'te] Demokrat Parti Kongresi'ne gittiler ve sonuçları sundular. Herkes "evet, bu işi yapmanız gerçekten çok iyi olmuş, sizi sonuna kadar destekliyoruz" dedi. Ardından Demokratlar seçime gittiler ve sonra da bir daha bunun lafını etmediler. Tabii Demokrat liderler bazı küçük kasabalarda konuşma yaparken bundan söz ederek birkaç ucuz puan kazanmanın hesabını da yapmadı değil. Böyle durumlarda insanlara "sizlerin bu kasabada şunları şunları söylediğinizi unutmayacağız, merak etmeyin" dediler. Bu gibi şeyler insanları hayal kırıklığına uğratıyor ve faaliyetleri bırakmalarına neden oluyor. Ama bunun nedeni, hareketin aktivistlerinin daha en başından iktidarın nasıl işlediği ve senin değişimi nasıl gerçekleştireceğin konusunda yanılsamalarla yola çıkmış olmasından kaynaklanıyor. "Acaba medya bizlere doğruyu mu söylüyor?" yanılsaması gibi, bu tür yanılsamalara da kapılmamalıyız. Böyle yanılsamalara kapılmazsanız, başarısızlıklar karşısında kendinizi tükenmiş hissetmezsiniz. Yanılsamaların üstesinden gelebilmemizin yolu da buna benzer deneyimlerden dersler çıkarabileceğimiz kendi kurumlarımızı oluşturmaktan geçiyor.

Örneğin, herkesin dilekçelere imza attığı büyük bir örgütlenme çalışması yürütüldüğünü, ardından birilerinin bu konuyu 1984 Demokrat Parti Kongresi'nde gündeme getirmeye çalıştığını, ama hiçbir işe yaramadığını gördük diyelim. Bir sene sonra da Mik-

hail Gorbaçov [Sovyet lideri] tek taraflı olarak nükleer testleri durdurduğunu ilan etti; ama *bunun da* hiçbir etkisi olmadığını gördük. Evet, bunlardan bir şeyler öğrenmeliyiz.[4] Bu durumda bir sonraki aşamaya geçmemiz gerekir. Ama nükleer silahsızlanma örgütçülerinin tepkisi böyle değildi. Örgütçüler "evet, işlerin nasıl yürüdüğünü açıkça yanlış anlamışız" demediler. "Biz doğru olanı yaptık; ama kısmen başarısız olduk: Halkı ikna ettik; ama seçkinleri ikna edemedik. O halde şimdi gidip seçkinleri ikna edelim" dediler. "Gidip kafaları karışmış strateji analistleriyle konuşacağız; bizim anladığımız şeyleri anlamıyorlar, onlara nükleer silahsızlanmanın neden iyi bir şey olduğunu anlatacağız" dediler. Gerçekte pek çok silahsızlanma hareketi bu aşamadan sonra böyle bir yol izledi. İnsanlar gidip kendilerine McArthur bursları filan buldular ve sağda solda dolaşarak strateji analistlerini "ikna" ettiler.[5]

Evet, kendinizi hâlâ işinizi yapmakta olduğunuza inandırmanın yollarından birisi de budur; oysa aslında başkaları tarafından satın alınıyorsunuzdur. Çünkü seçkinlerin en sevdiği şey "evet, ne güzel, gelin beni ikna edin" demektir. Bu sizi insanları örgütlemekten, onları harekete katmaktan ve ortalığı karıştırmaktan alıkoyar; çünkü şimdi artık seçkin ve akıllı bir adamla konuşuyorsunuzdur ve buna hayatınızın sonuna kadar devam edebilirsiniz: Sizin nükleer silahsızlanma lehine her argümanınıza karşı o bir karşı argüman getirir ve böylece devam eder. Ayrıca saygı da görürsünüz. Harvard Öğretim Üyeleri Lokali'nde yemeğe filan davet edilirsiniz, herkes size ilgi gösterir ve sizi sever, her şey harikadır. Aslında nükleer silahsızlanma hareketi böyle bir yöne kaydı ve bu bir hata. Bu hataların farkında olmalı ve bunlardan ders çıkarmalıyız. Seçkin çevrelerce kabul görüyorsanız, yanlış bir şeyler yapıyor olmanız olasılığı son derece yüksektir. Ve bunun çok basit nedenleri vardır. Kendi iktidarlarının altını oymaya çalışan bir insana neden saygı göstersinler ki? Bunun bir anlamı yok.

Bilinçlilik ve Eylemler

ERKEK: Birlikte çalıştığım aktivistlerden pek çoğu biz insanları bilinçlendirebilirsek her şey yoluna girer ve değişim yaşanır varsayımıyla hareket ediyor. Nükleer silahları protesto eden sivil itaatsizlik hareketleriyle çalışırken ben de bu varsayımla hareket ettim: İnsanların neler yaptığımızı görmelerini sağlayalım, dövizlerimizi gösterelim, dedim. Ama gerçekten de işler bununla bitmiyormuş gibi görünüyor. Eğitimin yanı sıra başka nelerden söz edebilirsiniz?

Eğitim sadece bir başlangıçtır. Üstelik öyle durumlar vardır ki herkesi bilinçlendirebilir ve kendi saflarına katabilirsin; ama yine de hiçbir şey yapamayabilirler. Örneğin Haiti'ye bir bakın. Sanırım oradaki nüfusun yüzde 90'ının ne istediğine kuşku yok, insanlar da bunun farkındalar; ama katliama uğramadan bu konuda bir şey yapamı-

yorlar. O halde bir dizi şeyin meydana gelmesi gerekiyor ve bunlar *bilinçlenmeyle* başlıyor; bilinçlilik olmadan tabii ki bir şey yapamazsın. Yapılması gereken bir şey olduğunun bilincine varmadığın sürece bir şey yapamazsın. Dolayısıyla bilinçlenmenin başlangıçta yer alması neredeyse tanım gereğidir. Fakat gerçek bilinçlilik pratik aracılığıyla ve dünya ile yaşanan deneyimden elde edilir. Önce bilinçlenip *sonra* bir şeyler yapmaya başlamazsın; bir şeyler *yaptıkça* bilinçlenirsin.

Örneğin reformist siyasetin sınırları olduğunu, ancak bu siyaseti uygulamaya çalışarak fark edebilirsin. Bence her zaman bütün fırsatları sınırlarına kadar zorlamalısınız. Bunun nedeni kısmen bazen insanlara yardımcı olacak faydalı sonuçlar elde edebilmenizi sağlamasıdır. Ama esas olarak kısa süre sonra bu sınırların *ne* olduğunu keşfetmenizi ve *neden* böyle sınırlar olduğunu anlamanızı sağlar. Bir seminerde elde edemeyeceğiniz bir bilinçlenme yaşarsınız. Demek istediğim, iktidarın nasıl işlediğine dair istediğiniz kadar seminer dinleyin, iktidarla karşı karşıya geldiğiniz zaman hiç derse gerek kalmadan bunu çabucak öğrenirsiniz. O halde bilinçlilik ve eylem arasında bir etkileşim vardır. Bazen değişimler yaratman için atman gereken adımlar işleri şiddette dayalı devrimci mücadele düzeyine kadar götürmeni gerektirir. Örneğin Haiti'deki insanlar askeriyeyi kuvvet kullanarak başlarından atabilecek durumdaysalar, bence bunu yapmaları gerekir. Bazen işler bu noktaya gelir.

Nükleer silahlarla ilgili sivil itaatsizlik gösterilerine gelince, sadece kişisel fikirlerimi belirtecek olursam şunları söyleyebilirim: Bu hareketlerde yer alan ve çok saygı duyduğum bazı arkadaşlarımla birçok konuda anlaşmazlık yaşadım. Örneğin bu insanların bir kısmı Saban Demirleri'nde [Saban Demirleri, silahsızlanma konularında aktif bir grupturl yer alıyordu. Sanıyorum bu görüş ayrılıklarının hepsi de taktik meselelerle ilgili. Örneğin "gidip bir füze başlığını parçalamalı mıyız?" diye sorarken, ortada ilkelerle ilgili bir mesele olduğunu düşünmüyorum. İnsanın Tanrı'yla arasındaki sözleşmeye benzer bir şey değil bu. Buradaki soru bu tür eylemlerin nasıl bir etki yaratacağıdır. Ben olumsuz bir etki yaratacağını düşünüyordum. Bence yapmakta oldukları şeyler en başta *kendilerini* siyasi eylemin dışına çıkarma sonucunu doğuracaktı; çünkü yirmi yıl süreyle hapsi boylayacaklardı. Ayrıca mahkemelere —yani olabilecek en kötü yere— tonlarca para ve enerji harcayacaklardı. Paranızı, çabanızı ve enerjinizi dünyada en kötü şekilde israf edeceğiniz yer mahkemelerdir. Bu yüzden mahkemelerden ne kadar uzak durabilirseniz o kadar iyidir. Ama ikinci bir gerekçe de şuydu: Bu hareketlerin bu tür eylemler yaparak insanlara ulaşabildiklerini zannetmiyorum; çünkü bunun zeminini hazırlamamışlardı. İnsanların füze fabrikasında çalıştığı ve geçimlerini yalnızca bu yolla sağlayabildikleri bir kasabada gidip bir füze başlığını parçalarsan ve bu insanlara neden füzelere sahip olmamamız gerektiğine dair hiçbir gerekçe sunmazsan, böyle bir eylem kimseyi eğitmez. Sadece o insanların tepkisini çekmene ve sana öfke duymalarına neden olur.

İşte bu yüzden sözünü ettiğim taktik sorunlar üzerinde dikkatli bir şekilde durmak gerektiğini düşünüyorum. Tabii ki bir taktiğin nasıl sonuçlar doğuracağını büyük bir kesinlikle tahmin edemezsiniz; ama bu taktiğin ne gibi sonuçları olacağına ilişkin bir tahmin yürütmelisiniz. Bir bilinçlenmeye hizmet edecekse, tamam. Ama tabii ki bilinçlenme yalnızca bir başlangıçtır; çünkü insanlar sorunun bilincinde olup yine de bir şey yapmayabilir. Örneğin belki de işlerini kaybetmekten korkuyorlardır. Açık ki insanları kaygılandıkları için suçlayamazsınız; çocukları vardır, yaşamaları gerekiyordur. Bunlar yeterince büyük engeller. Haklarınız için mücadele etmek zordur —genellikle acı çekersiniz.

Liderler ve Hareketler

KADIN: Bir aktivist olarak bu faaliyetleri yaparken bence eğlendiğimizi ve zevk aldığımızı insanların bilmesini sağlamamız gerekiyor. Özümüze yakın düşen bu meselelerle uğraşırken bizim de yetişip geliştiğimiz gerçeğini insanlara iletmeliyiz. Uzun vadeli düşünecek ve sizin bahsettiğiniz kurumları inşa edeceksek bu konuda yapmakta olduğumuzdan çok daha fazlasını tasarlamalı ve bunu âdeta yeni insanlar kazanmanın bir yolu olarak görmeliyiz. "Aktivist" deyince insanların akıllarına genellikle hep enerjisi tükenmiş tipler geliyor. Halkı kendine çeken, heyecan verici bir kültür yaratmalıyız ki, yalnızca bütün zamanımızı bu faaliyetlere harcayıp radikal sloganlar atan insanlar olarak görülmeyelim.

Bakın, toplumsal hareketleri gerçekten başarılı kılan insanların bu tür şeyleri *yaptıklarını* düşünüyorum. Tabii ki tarih onlardan söz etmiyor. Hiçbir tarih kitabı onlardan bahsetmez; tarihte toplumsal hareketleri başarıya ulaştıran insanların adlarını kimse bilmez —ama kanımca bu her zaman böyle olmuştur.

Aynı şey 1960'lardaki savaş karşıtı hareket gibi yakın tarihteki hareketler için dahi geçerli. Bugünlerde SDS'nin bürosunda [Demokratik Bir Toplum İçin Öğrenciler] neler olup bittiğini, parlak bir gencin başka bir parlak gence neler dediğini anlatan epeyce kitap çıkıyor. Ama bu kitapların hiçbiri 60'lardaki barış hareketinin nasıl olup da büyük bir kitle hareketine dönüştüğünü söylemiyor. Kendi kişisel deneyimime dayanarak —ki bu olan bitenin açıkça çok küçük bir parçasıdır— *gerçekten* önemli işleri kimlerin yaptığını biliyorum ve onların kimler olduğunu hatırlıyorum. Örneğin şu gösteriyi düzenlemek için filanca öğrencinin çok çalıştığını, böylece benim de orada konuşma şansına sahip olduğumu hatırlıyorum. Bu insanların başkalarının da gösteriye katılmasını sağladıklarını, yaptıkları işten zevk aldıklarını ve bu duyguyu bir şekilde başkalarına da ulaştırdıklarını hatırlıyorum. Halk hareketlerini başarıya ulaştıran budur ve tabii bunların hepsi tarihten silinip gidecek: Tarihte sadece yüzeydeki kaymak kalacak.

ERKEK: Değişimin öne çıkan bazı ünlü liderleri hakkında ne düşündüğünüzü merak ediyorum. Örneğin Martin Luther King veya Mahatma Gandhi hakkında neler düşünüyorsunuz? Konuşmalarınızda pek bu insanlardan söz etmiyorsunuz. Neden acaba?

Tamam, gelin Martin Luther King'i ele alalım. Bakın, Martin Luther King'in önemli bir adam olduğunu düşünüyorum; ama bence değişimin esas faili o değildi. Aslında Martin Luther King değişimin sağlanmasında değişimin *gerçek* failleri, örneğin SNCC aktivistleri [Şiddet Yanlısı Olmayan Öğrenciler Koordinasyon Komitesi] bir sürü iş yaptıkları için rol oynayabilmişti.

Bakın, insanların kendini güçsüz hissetmesi için başvurulan teknik, bir yönüyle değişimin *gerçek* faillerinin tarihin dışına atılmasını ve gerçekte kim olduklarının kültürden tümüyle silinmesini garanti etmekten oluşur. Bu yüzden tarihi çarpıtmak ve her şeyi Büyük Adam yapmış gibi göstermek gerekir. İnsanlara hiçbir şey yapamayacaklarını, zavallı olduklarını, Büyük Adam'ın gelip işleri onlar adına yoluna koymasını beklemeleri gerektiğini biraz da böyle öğretirsiniz.

ABD'deki Yurttaşlık Hakları Hareketi'ne bakın. Örneğin Rosa Parks'ı ele alın [ırk ayrımını protesto eden 1955 Montgomery Otobüs Boykotu'nu başlatmıştır]. Rosa Parks hakkındaki *hikâye* şöyledir: Bu cesur siyah kadın birden karar vermiş ve "yeter artık, bundan böyle otobüsün arkasında oturmayacağım" demiştir. Evet, bu gerçeğin bir kısmı, ama sadece bir kısmı. Rosa Parks bir cemaatten, çok iyi örgütlenmiş bir cemaatten geliyordu. Bu cemaatin geçmişteki izlerini sürecek olursanız Highlander School [siyasi örgütçüleri eğiten, Tennessee'de bir okul] ve benzerleri gibi, köklerinin Komünist Parti'ye dayandığını görürsünüz.[6] Ama bu birlikte çalışan insanların oluşturduğu bir cemaatti ve ırk ayrımcılığı sistemini ortadan kaldırmaya yönelik bir planı uygulama kararı almışlardı. Rosa Parks yalnızca bu planın faillerinden biriydi.

Bu gerçeklik tarihin dışına atılmıştır. Tarih, bir kişinin bunu yapacak cesarete sahip olduğunu anlatır —ki bu kişi de Rosa Parks'tır. Ama tek başına değildi. Kimse tek başına bir şey yapamaz. Rosa Parks amaçlarına bağlı insanlardan oluşan örgütlü bir cemaatten geliyordu ve bu insanlar çok uzun bir süredir değişim için birlikte çalışıyorlardı. Bu işler her zaman böyle yürür.

Aynı şey Martin Luther King için de geçerliydi: Martin Luther King halka hitaben konuşmalar yapabiliyordu; çünkü SNCC çalışanları, Özgürlük Yolcuları ve diğerleri bunun zeminini hazırlamışlardı. Bu yüzden de zalimce saldırılara uğradılar. Bu insanların birçoğu da gayet ayrıcalıklı çocuklardı, unutmayın. Bu faaliyetlere katılmayı kendileri *tercih etmişlerdi*. Yapmak zorunda değillerdi. Yurttaşlık Hakları Hareketi işte *bu insanlardan* oluşuyordu. Martin Luther King önemliydi; çünkü bir yerde konuşma

yaptığında kameraların ilgisini çekebiliyordu. Ama gerçek Yurttaşlık Hakları Hareketi'ni oluşturanlar diğerleridir. Eminim kendisi de yeri geldiğinde aynı şeyi söylerdi ya da en azından söylemeliydi.

Gandhi'ye baktığımızda da aynı hikâyenin geçerli olduğunu görürüz. Aslında oldukça karışık bir sicili vardır. Ama asıl önemli olan Gandhi'nin öne çıkması ve sorunları dile getirmesi için zemini hazırlayanların tabanda çalışan insanlar olmasıdır. Başka hangi halk hareketine bakarsanız bakın, kanımca bu her zaman böyle olmuştur.

Değişimin Düzeyleri

ERKEK: Noam, bu tür bir hareket inşa etmek için çalışırken hemen şimdi baskı taktikleri olarak kullanmamız gereken en etkili yöntemler sana göre neler olabilir? Kongre üyeleriyle lobi çalışmaları yürütmek, mektuplar yazmak, Demokratların seçilmesi için çalışmak gibi geleneksel reformist adımlar mı atmalıyız? Yoksa gösteriler düzenlemek, sivil itaatsizlik eylemlerine girişmek gibi daha doğrudan bir eylem tarzını mı öne çıkarmalıyız?

Bunlar *sizlerin* alması gereken taktik kararlar. Bu tür kararları verebilecek niteliklere sahip olanlar da yalnızca bir yerde yaşayıp nelerin olup bittiğini görebilen insanlardır. Gerçekten bu konuda benim bir görüş bildirmem komik olur.

Gösteriler yapmak genellikle doğrudur; ama unutmayın ki, bunlar en az yasa koyucularla lobi yürütmek kadar reformist faaliyetlerdir. Ve bu kötü bir şey değil. Demek istediğim, dünyadaki en aşırı devrimci bile olsanız durumu düzeltmek için hangi yöntemler mevcutsa onları kullanacaksınız. Nihayetinde güçlü kurumların daha fazla reforma izin vermediği sınırlara dayanırsanız, pekâlâ, o zaman bunun ötesine geçmeye çalışın. Ama önce o sınırlara ulaşmalısınız ve bu sınırlara ulaşmanın da çok çeşitli yolları vardır. Bunlardan birisi yasa koyucunuzla lobi faaliyeti yürütmek olabilir, bir diğeri başka bir siyasi parti olabilir. Başka bir yöntem de gösteriler düzenlemektir: Bütün bunlar güçlü insanların karar alırken dikkate aldıkları koşulları değiştirir. Ama bunun da bir etkisi olur.

Bir örnek vereyim: *Pentagon Raporları*'nın [ABD'nin Vietnam'a müdahalesi hakkında basına sızdırılmış resmi Savunma Bakanlığı planlama kayıtları] siyaseten yanlış olduğu düşünülen bir bölümü vardır. Bu belgeler büyük tarihte yer almaz ve kimse bunları tartışmaz; çünkü her şeyi açıkça ortaya koyuyorlar. Sözünü ettiğim bölüm Tet Saldırısı'nın hemen sonrasında yaşananlarla ilgilidir. 1968'de Tet Saldırısı'nın hemen sonrasında herkes Vietnam Savaşı'nın çok uzun süreceğini, kısa zamanda kazanılamayacağını, dolayısıyla strateji ve izlenecek politika konusunda temel kararlar alın-

ması gerektiğini anlamıştı. Her neyse, Vietnam'daki Amerikan başkomutanı General Westmoreland Genelkurmay Başkanı'ndan savaşa 200 bin asker daha göndermesini istedi. Bu talep geri çevrildi, bunu yapmak istemediler. Gerekçe şuydu: Bu askerleri ABD'de bir iç savaşı bastırmak için kullanmak zorunda kalabileceklerinden korkuyorlardı. Bu askerlere burada, kendi deyişleriyle "iç kargaşayı kontrol etmek" için ihtiyaç duyacaklarını söylediler. Dolayısıyla bu birlikleri Vietnam'a göndermek istemediler.[7] Bu adamlar 1968'de toplumun patlayacağını düşünüyorlardı; çünkü insanlar onların yaptıkları şeylere tamamen karşıydı.

Aslında "Akil Adamlar" diye bilinen cepleri para dolu bir grubun Washington'a gelmesinin nedeni de "iç kargaşa"ydı. Bundan kısa süre sonra pek de alışıldık olmayan pervasız bir güç gösterisiyle Başkan Johnson'a temelde "senin işin artık bitti; başkanlık yarışına katılmayacaksın" denildi.[8] Ve Johnson da başkanlık için yarışmadı. Vietnam'dan çekilmeye başladık ve barış müzakerelerine katıldık. Bütün bunların gerisinde büyük halk protestoları, kitlesel gösteriler ve doğrudan eylemler önemli bir rol oynadı.

Dolayısıyla evet, gösteriler ve direnişin etkisi olabilir; ama bunları yapmanın yasa koyucularla konuşmaktan daha devrimci bir yönü yoktur. İktidarı etkilemezler, iktidar kurumlarını değiştirmezler; yalnızca bu kurumların *içinde* alınacak kararları değiştirirler. Bunu yapmak da iyi bir şeydir. Bunun yanlış bir tarafı yoktur ve birçok insana da katkısı olur. Yani iktidar kurumlarının var olması gerektiğini düşünüyor değilim; ama şu an için bu ayrı bir mesele.

ERKEK: Sizce bugün odaklanmamız gereken en önemli sorunlar hangileri? Bugün faaliyet yürüten aktivistler neler yapabilirler?

Her şeyi yapabilirler. Bütün otorite ve baskı yapıları ortadan kaldırılana dek her şey yapılabilir. Ve bunlar insan yapısı kurumlardır, parçalanabilirler. Şu aşamada en önemli olan nedir, diye soruyorsanız, bunların hemen oracıkta alınabilecek kararlar olmadığını söyleyebilirim. Bunlar gerçekten değişimi gerçekleştirmek üzere çalışan insanlar tarafından buradakine benzer gruplarda yapılacak önemli tartışmalar ve akıl yürütmelerin ardından alınabilecek kararlardır.

İşe dünyanın ne durumda olduğundan başlamak gerekiyor. "Tamam, hadi ulusötesi şirketlerin iktidarına son verelim" diye işe başlayamazsınız; çünkü şu anda bu yapılabilir bir şey değil. O zaman "bakın, dünya işte bu noktada, ne yapabiliriz?" diye sorarak işe başlayabilirsiniz. İnsanların, iktidarın gerçek kaynağının nerede olduğunu ve siyasi aktivizme katılmaları halinde neleri değiştirebileceklerini anlamasını sağlayacak şeyler yapmaya başlayabilirsiniz. Aldatmacaları ortaya çıkardıktan sonra da örgütlenmeye başlarsınız, yapılması gereken bundan ibarettir. Uğraşmaya değer işler üzerinde çalışırsınız. İçinde bulunduğunuz cemaat üzerinde, denetim kurmaya çalışıyorsanız,

tamam demektir. İşyerinizde denetim kurmaya çalışıyorsanız, tamam demektir. Dayanışmaya katkıda bulunmaya çalışıyorsanız, tamam demektir. Evsizlerin bakımına yardımcı olmaya çalışıyorsanız, tamam demektir.

Yurtiçindeki durumla ilgili olarak adalet sistemini ele alalım. Giderek yoksulları ve azınlıkları hedef alan, onları sanki askeri işgal altında yaşayan insanlar haline dönüştüren bir sistem haline geliyor. Bakın, bunu kolayca değiştirebilirsiniz. Gerçekte yapılması gereken şey, kamuoyunun bu sistem hakkındaki görüşünü değiştirmektir. Gaddar ve barbar bir adalet sistemi yerine uygar bir adalet sistemine sahip olursanız özel girişimin iktidarının merkezine saldırmış olmazsınız. Adalet sisteminin iyileştirilmesi, benim değiştirilebileceğini düşündüğüm şeylere bir örnek oluşturuyor. Ya da bizleri Üçüncü Dünya'daki insanlara yaptığımız işkenceleri durdurmak için harekete geçirebilirsiniz, öyle değil mi? Bunlar kolay işlerdir. Küba'da çocukları öldürmeye son verin, Doğu Timor'da katliamları durdurun, ABD'de halkın Filistinlilerin de insan olduklarını fark etmesini sağlayın. Bunlar kolayca yapılabilecek şeyler. Öyleyse bunları yapalım, önce kolay işleri yapalım.

Uluslararası ekonomide neler olup bittiği konusuna gelince, zorlu alana girmeye başladınız demektir; çünkü bu alanda otoriter kurumların hayati çıkarları söz konusudur. Ve işte o noktada şu gerçekle yüzleşmek zorunda kalacaksınız (ki eninde sonunda bununla yüzleşmemiz gerekecek): İnsanlık tarihindeki belki de en totaliter kurum bir şirkettir; en totaliter olmasa bile eminim bu özelliğe en çok yaklaşanlardan biridir. Şirket, otoritenin katı bir biçimde yukarıdan aşağıya doğru yapılandığı, denetimin sahipler ve yatırımcıların elinde toplandığı merkezi olarak yönetilen bir kurumdur. Bir şirket örgütlenmesinin içindeyseniz yukarıdan emirler alır ve aşağıya iletirsiniz. Dışındaysanız, yalnızca son derece zayıf halk denetim mekanizmaları vardır ve bunlar da aslında süratle erimektedir. Bu söylediklerim benim geliştirdiğim yeni kavrayışlar filan değil. Örneğin Thomas Jefferson hayatının son yıllarında buna dikkat çekmişti. O yıllarda şirketler daha yeni yeni ortaya çıkıyordu. Jefferson, iktidar "bankacılık kurumlarının ve para babası şirketlerin" eline geçerse, demokratik deneyimin sona ereceği uyarısında bulunmuştu. Böyle bir durumda "kolonilerdeki yerleşimcilerin mücadele ettiklerinden çok daha kötü bir mutlakiyetçilik biçimi ortaya çıkar" demişti.[9]

Pekâlâ, Thomas Jefferson Amerikan tarihinde ana-akım yelpazenin tam olarak dışında kalan bir şahsiyet değildir; dolayısıyla yeni ve saçma bir kavrayış olduğu söylenemez --elmalı turta kadar Amerikandır. Thomas Jefferson'ın gördüğünü biz de görebilmeliyiz. Fakat bunun farkına vardığınızda çetin ceviz olduğunu anlarsınız. Çünkü şirketler, iktidarın yoğunlaştığı muazzam yapılardır; gerçekten de iktidarın tek elde toplandığı, gerçek anlamda ulusötesi yapılardır. Halkın denetimi ve katılımına karşı neredeyse tümüyle koruma altındadırlar. Bu durumun kesinlikle değişmesi gerekir.

Her şeyden önce, şirketler neden şu anda sahip oldukları haklara sahip olsunlar? Adam Smith ve başkalarının yaptığı uyarıların aksine neden "ölümsüz insanlar" olarak değerlendirilsinler?[10] Bunlar doğa yasası değil. Aslında bu haklar Kongre tarafından bile verilmedi. Mahkemelerde yargıç ve avukatların verdiği ve dünyayı tümüyle değiştiren kararlar sayesinde şirketler bu haklara sahip oldular.[11]

"Peki, ne yapılabilir?" diye soruyorsanız, şöyle yanıtlayayım: Aklı başında bir insanın dünyada olup bitenlere bakıp da yapılması gereken bir şeyler bulamayacağını sanmıyorum. Sokaklarda şöyle bir yürüdüğünüzde yapılması gereken pek çok şey görürsünüz. Sonra da bunları yapmaya başlarsınız. Ama tek başınıza yapamazsınız. Yani sokaklarda şöyle bir yürüyüp "bunu yapmak lazım" demekle hiçbir şey olmaz. Öte yandan insanlar yeterince örgütlenip birlikte hareket etmeye başlarsa, işte o zaman bazı şeyleri başarabilirsiniz. Ve başarabileceğiniz şeylerin özel olarak herhangi bir sınırı yoktur. İşte bu nedenle bugün hâlâ kölelik yok.

ERKEK: Bu sorunlar hakkında iyi çalışmalar yapan ve bizlerin ilişki kurup birlikte çalışabileceği bazı örgütlerden söz edebilir misiniz?

Farklı bakış açılarından iş gören birçok örgüt bu konularda çalışmalar yapıyor. Örneğin bir düzeyde —tabii yüzeysel ama önemli bir düzeyde— Ralph Nader'ın Kamu Yurttaşı [temelde tüketici sorunlarıyla ilgili bir grup] bu sorunlarla ilgileniyor. Dediğim gibi bu önemli bir şey, ancak gerçek anlamda temel iktidar yapısına dokunmuyor.

Bunun da ötesinde Amerikan işçi hareketi çalışan sıradan insanların bundan yüzyıl öncesinde sahip olduğu kavrayışı tekrar edinirse, bu sorunlarla ilgili çalışmalar yürütecektir. Bu yüzden yüzyıl geriye, hatta çok daha yakın geçmişe bakacak olursanız ABD'deki işçi hareketinin temel amacının sanayi demokrasisini sağlamak olduğunu görürsünüz: Amaçları işyerlerinde demokratik denetimi sağlamaktı.[12] Bunun nedeni Marx'ı filan okumuş olmaları değildi; insanlar kendi sorunlarına dönük olarak Marx'tan çok daha önceleri bulmuşlardı bunu. Sanayi kapitalizmine karşı gösterilen doğal bir tepkiydi. Aslında Marx bu konuda fazla bir şey de söylememiştir. Dolayısıyla işçi hareketi bunu yapabildi.

Fakat ülkede bunun dışında da devam eden bir dolu faaliyet var. Şimdilerde hayli dar kapsamlı meselelere odaklanmış olsalar da sonuçta hepsi aynı şeyden, şu ya da bu biçim altındaki gayri meşru otoriteden söz ediyor. İlişkiye geçilebilecek örgütlerin bir listesini istiyorsanız, bunu kolayca bulabilirsiniz. Boston'daki "Diren" gibi başlıca ilerici fon kuruluşlarından herhangi birine yazın, size geçmiş yıllarda fon sağladıkları birkaç yüz kuruluşun listesini seve seve verirler. Bunların içinde aklınıza gelebilecek her türlü siyasi dava için çalışan gruplar bulabilirsiniz.[13] Ayrıca hemen her büyük şehirde genellikle her türden barış ve adalet etkinliği için koordinasyon merkezi işlevi gören

bir kilise vardır. Orada dünyadaki her şeyi bulabilirsiniz. Her yerde bu örgütlenmelere rastlayabilirsiniz; insanları onlara yönlendirirseniz büyük bir heyecan duyacaklardır.

Şiddet İçermeyen Eylem

ERKEK: Sayın Chomsky, ben her zaman şirket kapitalizmini şiddet içermeyen, ama son derece kararlı ve örgütlü bir direnişle dağıtabileceğimizi düşündüm. İktidarı devralıp barışçı yollardan ortadan kaldıracak alternatif kurumlar yaratarak bir gün şirket kapitalizmini alt edebileceğimizi umut ediyorum. Merak ediyorum, acaba sizce bu tür şiddet içermeyen yöntemler konusunda umut beslemek gerçekçi mi ve genel olarak şiddet kullanımı hakkında ne düşünüyorsunuz?

Söylediğim gibi taktikler hakkında gerçekten kimse çok fazla şey bilemez –en azından ben bilmiyorum. Ama şiddet içermeyen mücadele sorununu daha ayrıntılı düşünmelisiniz. Şunu demek istiyorum: Mümkünse herkes amacına şiddet içermeyen yollarla ulaşmak ister: Şiddete ne gerek var? Ama iktidara el uzatmaya başladığınızda, bir aşamada haklarınızı korumak zorunda kalabilirsiniz ve haklarınızı korumak da bazen şiddet gerektirir. O zaman şiddete başvurur ya da başvurmazsınız, bu sizin ahlaki değerlerinize kalmıştır.

Örneğin Amerikan işçi tarihine bir bakın. Bu yüzyılın ilk yarısında yüzlerce Amerikan işçisi sadece örgütlenmeye çalıştıkları için güvenlik güçlerince öldürüldü.[14] ABD'de işçilerin tarihi alışılmışın dışında şiddet yüklüdür. O derece şiddet yüklüdür ki, 1890'ların sağ kanat Britanya basınını okuyacak olursanız –*London Times* gibi *sağ kanat* basını kastediyorum– Amerikan işçilerine yapılan gaddarlığı ve işçilerin haklardan yoksun bırakılmasını anlayamadıklarını görürsünüz.[15] Bu durum *işçilerin* şiddet kullanmaya çalışmasından kaynaklanmıyordu. Güçlü insanların güçlerini, temel haklarını elde etmek isteyen insanlara karşı şiddet kullanarak korumasından kaynaklanıyordu.

Pekâlâ, diyelim ki pasifistsiniz; bu durumda kendinize bazı sorular sormanız gerekir: Kendilerine kuvvet kullanılarak saldırıldığında, insanların şiddete başvurarak kendilerini savunmaya hakları var mıdır? Evet, bu noktada insanların sahip olduğu değerler değişebilir; ama en azından sorulması gereken sorular bunlardır.

Ben halk hareketlerinin çok çeşitli taktikleri denemesi gerektiğini düşünüyorum; ama ilk bakışta şiddet içermeyen şeyler bile şiddete *dönüşebilir*. Örneğin önemli olduğunu düşündüğüm şeylerden biri de, yalnızca iş dünyasının çıkarlarını değil halkı temsil eden bir partinin kurulması ve siyasi arenaya dahil olması. Hiç kuşkusuz ABD'de böyle bir partinin varlığını tasavvur edebilirsiniz. Ama böyle bir parti güç kazanacak olursa, toplumdaki iktidar sahipleri bu gelişmeye karşı kendilerini savunacaklardır. İşte bu

aşamada herkesin karar vermesi gerekir: Haklarınızı korumak için şiddet kullanacak mısınız, kullanmayacak mısınız? Bakın, şiddet genellikle güçlü olan taraftan gelir; insanlar sanki şiddet devrimcilerden kaynaklanıyormuş gibi konuşur; ama bunun sebebi genellikle saldırıya uğramaları ve kendilerini şiddet yoluyla savunmalarıdır.

Kanımca aynı sorun, şimdilerde sürdürülmesi gereken başka bir mücadeleyle ilgili olarak da gündeme geliyor. Örneğin burada söz ettiğimiz gibi, düşünce aşılamanın sonuçlarına karşı mücadele etmek üzere insanları bir araya getirecek alternatif bir medya ve aktivist örgütlenme ağının kurulmasından bahsediyorum. Bu da şiddet içermeyen bir faaliyettir. Ama büyük şirketlerin iktidarının altını oymaya başladığınız noktaya kadar şiddet içermez. Fakat o aşamadan sonra artık şiddet içermeyen mücadeleyi daha fazla sürdüremeyeceğinizi görebilirsiniz. Çünkü zenginler şiddete başvurarak kendilerini savunmaya başlayabilir. Dolayısıyla şiddet içermemekten söz etmek kolaydır; ancak ben kişisel olarak bunun gerçekten mutlak bir ilke düzeyinde kabul edilebileceğini düşünmüyorum.

Tabii şiddeti çeşitli yollarla *aşabiliriz de*. Diyelim ki yeterince insan bir araya gelmiş, bir fabrikayı ele geçirmiş ve polisler de onları durdurmaya çalışıyor. Ama nihayetinde polisler ve askerler de insandır. Bu yüzden, anlayış ve dayanışma yeterince yaygınlaşırsa eylem yapan insanları *durdurmazlar*. Bir anlamda sizin sorunuzun cevabı da, daha fazla dayanışma olması gerektiğidir. Böylelikle insanların kafasını ezmek için başka yerden asker getiremezler. Ama bu zor olacaktır, bunu kabul etmek zorundayız; kendiliğinden olmaz. Bugün toplumların bu derece katmanlara ayrılmış ve nefretle bölünmüş olması da, seçkinlerin sizi bastıracak insanlar bulmak için çok uzağa gitmelerine gerek olmadığını gösteriyor.

Ama bu durum değişebilir, kaldı ki değişmesi de *gerekir*; çünkü halk hareketlerinin bir yandan halkçı-demokratik karakterini koruyup bir yandan da kendilerini şiddete başvurarak savunabilmesinin gerçek bir sınırı vardır. Savunma, silahları ve savaşı gerektirdiği sürece ben her türlü devrimci gelişmenin büyük ihtimalle başarısızlığa uğrayacağını ve gerçek değişim olasılığının ortadan kalkacağını düşünüyorum. Bu yüzden bana kalırsa umut nihayetinde daha fazla uluslararası dayanışmadan geçiyor; yaptığınız şeylerin bu ülkedeki diğer insanlara ve dünyanın başka yerlerindeki insanlara siyasi olarak hitap edebilmesinden geçiyor.

Kapitalizmi Aşmak

ERKEK: Kapitalizmden kurtulmak veya onu ortadan kaldırmakla ilgili yorumlarınıza dönersek, onun yerine hangi işleyebilir projeyi koyuyorsunuz merak ediyorum?

Ben mi?

ERKEK: Ya da böyle bir proje oluşturabilecek veya ona işlerlik kazandırabilecek durumda olan başka insanlara neler önerirsiniz?

Yüzyıllar önce adlandırıldığı biçimiyle "ücretli kölelik" kabul edilemez. Yani insanlar yaşamak için kendilerini kiralamaya zorlanmamalı. Kanımca ekonomik kurumlar, katılımcıları ve içinde yer aldıkları cemaatler tarafından demokratik şekilde işletilmeli. Bence özgür birlikler ve federalizmin çok çeşitli biçimleriyle bu şekilde işleyen bir toplum tasavvur edilebilir. Böyle bir toplumu *ayrıntılarıyla* tasarlayabileceğinizi sanmıyorum –kimse bir toplum tasarlayabilecek kadar zeki değildir. Denemek zorundasınız. Ama böyle bir toplumun üzerinde inşa edileceği akla uygun ilkelerin neler olduğu oldukça bellidir.

ERKEK: Planlı ekonomiler kurmaya dönük çabaların büyük bölümü demokratik ideallerle çelişiyor.

Hangi planlı ekonomilerden söz ettiğinize bağlı. Birçok planlı ekonomi var –örneğin ABD planlı bir ekonomidir. Yani kendimizden "serbest piyasa" olarak söz ediyoruz; ama bu tümüyle bir zırvadan ibaret. ABD ekonomisinin uluslararası rekabet yeteneğine sahip olan yegâne sektörleri, planlama yapılan sektörlerdir. Ve bu sektörler devlet tarafından sübvanse ediliyor. Örneğin, sermaye yoğun tarım böyle bir sektördür (aşırı üretim durumunda bir tampon işlevi gören, devlet garantisi altında bir piyasa mevcuttur); yüksek teknoloji sanayisi de böyle bir sektördür (Pentagon sistemine bağımlıdır); veya ilaç sanayi de öyledir (halkın finanse ettiği araştırmalarla yoğun bir şekilde desteklenmektedir). ABD ekonomisinin iyi çalışan sektörleri bunlardır.[16]

Büyük ekonomik başarılar olarak görülen Doğu Asya ülkelerini ele alırsak –herkes bu ülkelerden serbest piyasa demokrasisinin zaferi olarak söz ediyor– serbest piyasa demokrasisi ile uzaktan yakından bir ilgileri olmadığını görürsünüz. Bu ekonomiler, formel bir ifadeyle faşisttir. Büyük şirket gruplarıyla işbirliği içinde yönetilen, devlet tarafından organize edilen ekonomilerdir. Bu kelimenin tam anlamıyla faşizmdir, serbest piyasa değildir.

Şimdi bu şekilde planlanmış bir ekonomi bir biçimde "işler" –en azından üretir. Başka türden komuta ekonomileri ise ya işlemez ya da farklı biçimde işler. Örneğin Sovyetler Birliği döneminde Doğu Avrupa'daki planlı ekonomiler insanlar için asgari bir güvenlik ağı sağlamış olmalarına karşın çok merkeziyetçiydi, aşırı derecede bürokratikti ve son derece verimsiz şekilde işliyorlardı. Ama bu sistemlerin hepsi son derece antidemokratikti; örneğin Sovyetler Birliği'nde karar alma süreçlerinde neredeyse hiç işçi ya da köylü yer almıyordu.

ERKEK: Bir ideale yönelik olarak işleyen bir model bulmak zor olsa gerek.

Evet, ama 18. yüzyılda da siyasi demokrasi açısından işleyen bir örnek göstermek zordu; fakat bu durum siyasi demokrasinin olamayacağına dair bir kanıt oluşturmadı. Nitekim 19. yüzyıla gelindiğinde artık siyasi demokrasi vardı. İnsanlık tarihinin sona erdiğini düşünmediğiniz sürece "ortada böyle bir model yok" argümanı geçerli değildir. İki yüzyıl geriye gidin, o zamanlar köleliğin kaldırılacağı hayal bile edilemezdi.

Kibbutz Deneyi

BAŞKA BİR ERKEK: Bir bürokrasi olmaksızın kararlar demokratik bir şekilde nasıl alınabilir ki? Karmaşık modern bir toplumda koca bir insan yığını alınması gerekli bütün kararlara aktif şekilde nasıl katılabilir, tasavvur edemiyorum doğrusu.

Hayır, katılabileceklerini sanmıyorum. Bence bu sorumlulukların bir kısmını devretmelisiniz. Ama sorun otoritenin nihai olarak kimde olduğudur. 17. ve 18. yüzyıllarda modern demokratik devrimlerin en başından beri insanların temsil edilmeleri gerektiği düşüncesi kabul görmüştür. Burada gündeme gelen soru daha çok şudur: O zamanki insanların deyişiyle "bizim gibi yurttaşlar" tarafından mı temsil ediliyoruz, yoksa "bizden daha yüksek konumda olanlar" tarafından mı?[17]

Burasının bizim cemaatimiz olduğunu ve yolun aşağısındaki başka bir cemaatle bir tür anlaşma yapmak istediğimizi farz edin. Yeterince kalabalık olsaydık bunu *hep birlikte* yapamazdık; onların da *hep birlikte* yapmasını sağlayamazdık. Görüşme yapma hakkı tanıdığımız temsilciler seçmemiz gerekirdi. Ama o zaman da şu soruyu sormamız gerekir: Alınacak kararları onaylama konusunda nihai yetki kimde olacak? Bu bir demokrasiyse yetki yalnızca *biçimsel* olarak değil *gerçekten* halkın elinde olmalı; yani temsilciler geri çağrılabilmeli, cemaate hesap vermeli ve yerlerine başkaları getirilebilmeli. Aslında temsilciler mümkün olduğunca çok değiştirilebilmeli, böylelikle siyasi katılım herkesin günlük yaşantısının bir parçası haline gelmeli.

Ama katılıyorum, büyük insan kitlelerini her konuda karar vermek üzere bir araya getirmek mümkün değil; bu hem uygulanamaz hem de gereksiz bir şey. İşleri inceleyecek ve geri bildirim yapacak bazı komiteler olsun istersiniz.[18] Ama asıl soru yetkinin kimde olduğudur.

ERKEK: Sanki aradığınız model Kibbutzlara [İsrail'deki kolektif tarım cemaatleri] benziyor.

Evet, aslında Kibbutz bence tam demokrasiye olabildiğince yakındır. Aslına bakarsanız

ben Kibbutzların birinde bir süre kaldım; tam da tartıştığımız nedenlerle orada yaşamayı tasarlamıştım. Diğer taraftan hayatta o kadar çok ironi var ki! O zaman da anlamıştım, ama zamanla şunu çok daha iyi anlamaya başladım: Kibbutzlar kendi içlerinde çok sahici demokrasiler olsalar da, yığınla berbat özellikleri var.

Birincisi aşırı derecede ırkçılar: İsrail'deki bir Kibbutz'da bir tane bile Arap yaşadığını sanmıyorum; birçoğunun da reddedildiği ortaya çıkıyor. Örneğin bir Kibbutz'un Yahudi bir üyesiyle bir Arap evlenecek olsalar genellikle bir Arap köyünde yaşamak zorunda kalırlar. İkincisi devletle aşırı derecede rahatsız edici ilişkileri var. Uzun zamandan beri böyle olmasına rağmen, oldukça kısa bir süre öncesine kadar bunu bilmiyordum.

Örneğin Kibbutzların ekonomik yönden başarılı olmasının nedenlerinden biri önemli ölçüde devlet desteği almaları, bunun karşılığında da İsrail'deki seçkin ordu birlikleri için subay yetiştirmeleri. Yani pilot okullarına, komandolara ve benzeri birliklere kimler katılıyor, diye araştıracak olsanız, hepsinin de Kibbutz çocukları olduğunu görürsünüz. Devletle Kibbutzlar arasında böyle bir alışveriş var: Kibbutzlar Muhafız Gücü yetiştiriyor, devlet de onları sübvanse ediyor. Dahası Kibbutzlarda yetişen çocuklar Muhafız Gücü'ne kısmen Kibbutzlarda gördükleri eğitimin bir sonucu olarak giriyorlar. Benim gibi liberter düşüncelere inanan insanları gerçekten çok rahatsız eden şeyler var buralarda.

Görüyorsunuz, Kibbutz'un özgürlükçü yapısında bazı son derece otoriter yanlar vardır. Aslında orada yaşarken bunları görebiliyordum. İnsanı uyum göstermeye zorlayan müthiş bir grup baskısı vardır. Demek istediğim, ortada uyum göstermenizi *sağlayan* bir kuvvet yoktur; ama grup baskısı çok güçlüdür. Grup baskısı dinamiklerinin nasıl işlediğini hiçbir zaman tam olarak anlayamadım; ama işlerken bu dinamikleri görebiliyordunuz: Büyük bir dışlanma korkusu vardır. Yemek odasına veya bunun gibi bir yere girmenizin yasaklanması gibi bir şey değil; ama bir şekilde artık işleyişin bir parçası olamayacağınızdan duyulan bir korku vardır. Bir aile ortamında dışlanmaya benziyor. Çocuksanız ve aileniz sizi dışlıyorsa –örneğin belki masaya oturmanıza izin veriyor, ama sizinle konuşmuyorlarsa– bu son derecede yıkıcı bir şeydir ve kolay atlatamazsınız. Kibbutz cemaatlerinde de buna benzer şeyler vardır.

Bunu araştıran kimseyi duymadım; ama o çocukların yetiştirilme tarzlarına bakacak olursanız *neden* pilot okullarına ya da komandolara katıldıklarını anlarsınız. En başından itibaren süregelen çok maço bir baskı vardır. Deniz piyadeleri eğitiminden geçip gerçekten sıkı bir piç olmadığın sürece, seni yeterince adam yerine koymazlar. Ayrıca bu baskının çok erken yaşlarda başladığını da eklemek gerek. Bunu başaramayan çocukların derin travmalar yaşadıklarını düşünüyorum. Psikolojik olarak böyle bir başarısızlığın üstesinden gelmek çok zordur.

Bunun çok çarpıcı sonuçlar doğurduğunu da görüyoruz. Örneğin İsrail'de işgal altındaki topraklarda askerlik hizmeti vermeye karşı çıkanların oluşturduğu bir direniş hareketi var [Yesh G'vul]. Ama bunların içinde hiç Kibbutz çocuğu yok. Hareketin oradaki varlığı sıfır. Kibbutz çocukları ayrıca "iyi asker" olarak ün yapmışlardır; yani pek hoş insanlar sayılmazlar. Yapılması gerekeni yapan insanlardır. Bunların hepsi Kibbutz'un diğer yüzünü ortaya koyuyor. Her şey büyük ölçüde kuvvet ve otoriteye başvurmaksızın, ama son derece güçlü bir uyum gösterme dinamiği aracılığıyla gerçekleşiyor.

Örneğin benim yaşadığım Kibbutz'da hayli eğitimli insanlar vardı; Alman mültecilerdi ve birçoğunun üniversite diploması vs. vardı. Ama Kibbutz'daki herkes aynı gazeteyi okurdu. Başka bir gazeteyi okuma düşüncesi bile kabul edilemezdi. Tamam, buna karşı bir yasa yoktu; ama öyle bir ortam vardı ki kesinlikle yapamazdınız: Kibbutz hareketinin *falanca* kolunun bir üyesiysen okuyacağın gazete de işte budur.

ERKEK: O halde nitelik olarak yardımlaşmacı olan, ama insanın bireysel yönünü de dikkate alan bir toplumsal sözleşmeyi nasıl oluşturabiliriz? Bana böyle bir durumda her zaman karşıt kutuplar arasında çok gerilimli bir çekişme yaşanacak gibi geliyor.

Kutuplar arasındaki çekişme nerede –neyle ne arasında yaşanacak?

ERKEK: Kolektif değerler ile bireysel değerler arasında.

Burada neden bir çelişki olması gerektiğini anlayamıyorum. Bence insanlığın can alıcı özelliklerinden birisi işleyen cemaatlerin bir parçası olmaktır. O halde insanların tatmin olabileceği toplumsal bağlar yaratabilirsek, başardık demektir. O zaman bir çelişki olmaz.

Bakın, gruplar söz konusu olduğunda denemediğiniz sürece ne tür sorunların ortaya çıkabileceğini bilemezsiniz. Bu fiziğe benziyor: Oturup "şu şu koşullarda dünya nasıl bir yer olurdu" diye fikir yürütemezsiniz; deney yapmanız ve şeylerin gerçek işleyiş biçimini öğrenmeniz gerekir. Bence Kibbutz deneyinden öğrenilebilecek şeylerden birisi, yaşayabilir ve demokratik bazı yapıların inşa edilebileceğidir. Ama hâlâ çeşitli sorunlar olacaktır. İnsanların yüzleşmesi gereken sorunlardan bir tanesi de uyum göstermeye zorlayan grup baskısıdır.

Sanırım herkes bunu kendi ailesinden bilir. Aile içinde yaşamak insan hayatının can alıcı bir parçasıdır ve bundan vazgeçmek istemezsiniz. Diğer yandan da ailenin peşi sıra getirdiği bariz sorunlar vardır, bunlardan bahsetmeye gerek yok. Sıkı örülmüş bir grup içinde ortaya çıkması halinde neredeyse patolojik hale gelebilecek ciddi bir sorun dışlanmadır; dışlanmamak için çoğu zaman, tercih hakkınız olsaydı kesinlikle yapmak

istemeyeceğiniz bazı şeyleri, yapmak zorunda kalırsınız. Ama buna benzer insani sorunlarla yüzleşmek hayatın bir parçasıdır.

Aslında Marx'ın büyük bir hayranı değilimdir; ama yorumlarından birisi buraya uygun düşüyor. Alıntı yapıyorum, o nedenle cinsiyetçi ifadeyi mazur görün. Marx bir yerlerde şöyle diyor: "Sosyalizm, insanın* *hayvani* sorunlarını çözmeye çalışmak için gösterilen bir çabadır. Bu hayvani sorunları çözdükten sonra *insani* sorunlarla yüzleşebiliriz." Ama insani sorunları çözmek sosyalizmin işi değildir; sosyalizm sizleri insani sorunlarınızla *yüzleşebileceğiniz* noktaya getirme çabasıdır. Sanırım sizi kaygılandıran da insani bir sorun ve bu sorunlar hep olacak. İnsanlar son derece karmaşık yaratıklar ve aralarındaki ilişkilerde kendilerine işkence etmenin çok çeşitli yollarını buluyorlar. Bunları herkes bilir, bilmek için Brezilya dizileri izlememiz gerekmiyor.

Anarşizm ve Liberterlik

KADIN: Profesör Chomsky, biraz farklı bir konu olacak belki, "anarşi" kelimesinin sizin sıkça kullandığınızdan farklı bir anlamı var. Biliyorsunuz "kaos" anlamına geliyor.

Evet, aslında kötü bir yakıştırma. Sovyet tipi bürokrasilere "sosyalizm" demeye veya ideolojik savaş maksadıyla ikinci bir anlam biçilmiş bir başka söylem terimine benziyor. "Anarşi" kelimesinin bir anlamı da "kaos"tur; ama bu anlamın toplumsal düşünce bakımından hiçbir önemi yoktur. Toplumsal felsefe olarak anarşi hiçbir zaman "kaos" anlamı taşımamıştır. Anarşistler genellikle oldukça örgütlü bir topluma, demokratik olarak aşağıdan örgütlenen bir topluma inanagelmişlerdir.

KADIN: Toplumsal bir sistem olarak anarşizm o kadar önemli bir anlam içeriyor ki, bana sanki bu kelimeyi itibarsızlaştırma ve insanların tüm söz dağarcığı ve düşüncesinden çıkarma gereği duyulmuş gibi geliyor. Böylece kelimeyi duyduğunuz anda korku refleksiniz harekete geçiyor.

Evet, anarşizm iktidar sahipleri tarafından her zaman en büyük kötülük olarak değerlendirilmiştir. Örneğin Woodrow Wilson'ın, Kızıl Korku kampanyası sırasında [ABD'de "bozgunculara" karşı 1919'da düzenlenen bir kampanya] sosyalistlere karşı çok sert davranıldı; ama anarşistleri öldürdüler. Onlar gerçekten kötüye alamet gibi görülüyordu.

Bakın, insanların özgür olabilecekleri düşüncesi bütün iktidar sahipleri için son derece ürkütücüdür. 1960'ların bu kadar kötü bir üne sahip olması buradan kaynaklanıyor. 60'lar hakkında büyük bir literatür var ve bunların çoğu entelektüeller tarafından

* İngilizcede insan kavramının aynı zamanda "erkek", "adam" anlamına gelen "man" kelimesiyle karşılanmasına gönderme yapılıyor. –y.h.n.

yazılmıştır. Çünkü kitapları yazanlar onlardır, bu nedenle 60'lar doğal olarak son derece kötü bir üne sahiptir –çünkü *nefret etmişlerdir.* O zamanlarda öğretim üyelerinin gittiği lokallerde bunu görebilirdiniz. Öğrencilerin yazılan veya söylenen şeyleri olduğu gibi kopyalamayı bırakıp birden soru sormaya başlamaları tam bir travma yaratmıştı. Aslında Allan Bloom gibi adamlar [*Amerikan Aklının Kapanışı*'nın (The Closing of the American Mind) yazarı] 60'lardan sanki uygarlığın temelleri çöküyormuş gibi söz ederken haklıydılar. Kendi bakış açılarından bakıldığında son derece doğru: Evet, uygarlığın temelleri çöküyordu. Çünkü uygarlığın temelleri deyince akla "ben büyük bir profesörüm, ne konuşacağınızı, ne düşüneceğinizi ve defterinize ne yazacağınızı ben söylerim, siz de tekrarlarsınız" düşüncesi gelir. Kalkıp da "neden Eflatun okumamız gerektiğini anlamıyorum, bence saçma bir şey" diyecek olursanız bu, uygarlığın temellerini yok etmektir. Ama belki de son derece makul bir sorudur. Bunu çok sayıda filozof söylemiş, neden makul bir soru olmasın ki?

Birçok kitle hareketinde görüldüğü gibi, 60'larda süregiden bir sürü çılgınlık da vardı. Ama tarihte yalnızca bunlar, yani olayın çeperindeki çılgınlıklar yazıyor. Asıl olup bitenlerse tarihin dışında tutulmuş; çünkü bunların özgürlükçü bir karakteri var. İktidar sahiplerini bundan daha fazla korkutacak başka bir şey yoktur.

ERKEK: "Liberter" ve "anarşist" arasındaki fark tam olarak nedir?

Aslında hiçbir fark yok. Bence aynı şeyler. Ama "liberter" ABD'de özel bir anlam taşıyor. ABD bu bakımdan esas geleneğin yelpazesinin dışında kalıyor: burada "liberterlik" denen şey dizginsiz kapitalizmdir. Avrupa liberter geleneği buna her zaman karşı olmuştur, orada her anarşist sosyalisttir. Çünkü mesele şu ki, dizginsiz kapitalizm her türlü otoriteyi beraberinde getirir: *En aşırı* otoriteye sahipsiniz demektir.

Sermaye özel kişilerin denetimi altında olursa, insanlar yaşamak için kendilerini kiralamak zorunda kalacaklardır. Şimdi "özgür insanlar olarak kendilerini kiralıyorlar, bu özgür bir sözleşme" diyebilirsiniz. Ama bu insanla dalga geçmek olur. Eğer "ya benim dediğimi yaparsın, ya da açlıktan ölürsün" ikilemi arasında bir tercih yapacaksanız, buna tercih denemez. Aslına bakarsanız daha uygar zamanlarda, örneğin 18. ve 19. yüzyıllarda buna genellikle ücretli kölelik denirdi.

Her ne kadar bunu ciddiye alan kimse olmasa da, "liberterliğin" Amerikan versiyonu bir sapkınlıktır. Demek istediğim, Amerikan liberter ilkelerine göre işleyen bir toplumun üç saniyede kendi kendisini yok edeceğini herkes bilir. İnsanların bunu ciddiye alıyormuş gibi görünmelerinin tek nedeni bir silah olarak kullanabilmeleri. Örneğin birileri yeni bir vergi getirilmesini savunduğunda "hayır ben liberterim, vergiye karşıyım" diyebilirsiniz. Ama tabii bu arada hükümetin yol yapmasını, okul yapmasını, Libyalıları öldürmesini ve benzer şeyleri de destekleyebilirsiniz.

Murray Rothbard [Amerikalı akademisyen] gibi tutarlı liberterler de *var*. Tarif ettikleri dünyayı okursanız görebileceğiniz gibi, öylesine nefret yüklüdür ki kimse orada yaşamak istemez. Örneğin bu dünyada yol yoktur; çünkü kullanmayacağınız bir yolun inşası için başkalarıyla elbirliği yapmanızı gerektiren bir neden yoktur. Yol istiyorsanız, o yolu kullanacak başka birkaç kişiyle ilişki kurun ve yolu yapın; sonra da onu kullanan başka insanlardan para alın. Birisinin otomobilinin yarattığı kirlilikten rahatsız oluyorsanız, onu mahkemeye verin ve hakkında dava açın. Böyle bir dünyada yaşamayı kim ister? Nefret üzerine kurulu bir dünya.[19]

Aslında bunu konuşmaya bile değmez. Çünkü her şeyden önce böyle bir dünya bir saniye bile işleyemez. Eğer işlerse yapmak isteyeceğiniz tek şey kaçmak ve intihar etmek olacaktır. Ama bu kendine özgü bir Amerikan sapkınlığıdır. O kadar da ciddi bir şey değil.

Vizyon Oluşturmak

ERKEK: Genellikle kendi anarşist toplum vizyonunuzu ve böyle bir topluma nasıl ulaşabileceğimizi çok ayrıntılı şekilde dile getirmekten kaçınıyorsunuz. Sizce aktivistler açısından bunun yapılması önem taşımıyor mu? İnsanlara gelecek için uygulanabilir bir plan sunmaya çalışarak onların umutlu olmasını ve mücadeleye devam edebilme enerjisi bulmasını sağlamanın bir önemi yok mu? Merak ediyorum, bunu neden daha sık yapmıyorsunuz?

Kanımca toplumsal değişim adına çok çalışmak için geleceğin toplumuna dair ayrıntılı bir tasarım sunmak gerekmiyor. Bence bir insanı değişim için çalışmaya sevkedecek şey başarmak istediğiniz bazı temel *ilkelerdir*. Bu ilkelerin şu aşamada ve insan toplumları gibi karmaşık sistemler içinde nasıl hayata geçirileceğini ayrıntılı olarak bilemeyebilirsiniz—kimsenin de yeterince ayrıntılı olarak *bildiğini* sanmıyorum. Ama böyle ayrıntılı bir tasarım olmamasının niçin ciddi bir farklılığa yol açacağını gerçekten anlamıyorum. Yapılması gereken şey ilkelerin hayata geçmesini sağlamaktır. Şimdi bazıları çıkıp buna "reformizm" diyebilir; ama bu reformları kötülemek olur. Gelişmelerin belli bir yön kazanmasını sağlıyorsa reformlar son derece devrimci olabilirler. Olayları bu yöne doğru ilerletmek üzere baskı uygulamak için bence gelecekteki toplumun tam olarak nasıl işleyeceğini bilmeniz gerekmiyor. Kanımca yapmanız gereken, o toplumda hayata geçmesini istediğiniz ilkeleri oluşturmaktır. Geleceğin toplumunun bu ilkeleri hayata geçirebileceği *çok* çeşitli yollar tahayyül edebiliriz. O zaman insanların bu yolları denemeye başlamasına yardımcı olmak için çalışabilirsiniz.

Örneğin işçilerin işyerlerini denetleyebilmesi sorununu düşünelim. İşyerlerinde denetim sağlanması için çok çeşitli yollar düşünülebilir. Büyük ölçekli toplumsal

değişimlerin nasıl sonuçlar doğurabileceğini kimse tam anlamıyla bilmediği için, bence bu değişimleri parça parça denememiz gerekiyor. Aslında benim toplumsal değişime karşı hayli muhafazakâr bir tavrım vardır: Kimsenin çok fazla anlamadığı karmaşık sistemlerle uğraştığımız için bence en makul hareket tarzı, değiştirmek ve sonrasında neler olup bittiğini gözlemlemektir. Ve yaptığımız değişiklik işe yaradıysa, daha ileri değişiklikler yapmaktır. Aslına bakarsanız bu her konuda geçerlidir.

Bu yüzden de kendimi uzun vadeli sonuçların neye benzeyeceğini ayrıntılı olarak bilebilecek bir konumda görmüyorum. Bildiğimi düşünsem bile bunu söylemezdim. Bence bunlar keşfedilmesi gereken şeylerdir. Bunun yerine, insanlarla paylaşılması gerektiğini düşündüğüm temel bir ilke var: Her türlü otorite, tahakküm ve hiyerarşi biçimi ve her otoriter yapı haklı gerekçelere dayandığını kanıtlamak zorundadır ve bunların hiçbirinin *a priori** haklı gerekçesi yoktur. Örneğin beş yaşındaki çocuğunuzun karşıdan karşıya geçmesini engellediğinizde, bu otoriter bir durumdur. Bu yüzden geçerli nedenlere dayandığının gösterilmesi gerekir. Sanırım bu vakada, haklı gerekçeler *sunabilirsiniz*. Ama her otoriter uygulamanın haklı gerekçeleri olduğunu kanıtlama yükümlülüğü, o otoriter uygulamayı yapan kişinin omuzlarındadır; bu değişmez bir kuraldır. Ama bakacak olursanız, çoğu zaman otoriter yapıların hiçbir haklı gerekçesi olmadığını görürsünüz. Ne ahlaki açıdan ne hiyerarşinin alt kesimlerindeki insanların çıkarları açısından ne de çevre, gelecek ve toplum açısından bu yapıların varlığının hiçbir haklı gerekçesi yoktur. Sadece belli iktidar yapılarını, tahakkümü ve tepedeki insanları korumak için vardırlar.

İşte bu yüzden, bir iktidar durumuyla karşılaştığımız her seferinde bu soruların sorulması gerektiğini düşünüyorum. Otoritenin meşruiyetini iddia edenler bunu kanıtlamakla yükümlüdür. Otoritenin haklı gerekçelere dayandığını gösteremezlerse, o zaman söz konusu otorite meşru değil demektir ve ortadan kaldırılması gerekir. Doğrusunu söylemek gerekirse, anarşizmden bunun çok ötesinde bir şey de anlamıyorum. Göre-bildiğim kadarıyla anarşizm, yalnızca insanların özgür olma hakları olduğunu ve bu özgürlükler kısıtlanıyorsa, kısıtlamaların haklı gerekçelere dayandığını göstermeniz gerektiğini söyleyen bir bakış açısı. Bazen haklı gerekçeler gösterilebilir; ama tabii hangi durumlar için bunun geçerli olduğu sorusunun cevabını anarşizm veya başka bir bakış açısı veremez. Yapmanız gereken, her durumu tek tek incelemektir.

ERKEK: Ama ücret teşvikinin ve otoritenin olmadığı bir toplumda yaşıyor olsaydık, ilerlemeyi ve büyümeyi sağlayacak itki nereden gelirdi?

"İlerleme"yi sağlayacak itki diyorsunuz; bence bunun tam olarak ne anlama geldiğini sormalısınız. *Daha fazla üretmeyi* sağlayacak itkiden söz ediyorsanız, bunu isteyen

* Deney öncesi, deneyimden bağımsız olarak. —y.h.n.

kim? Mutlaka daha mı fazla üretim yapılması gerekiyor? Bu pek açık değil. Aslında birçok alanda daha fazla üretim yapmak büyük bir ihtimalle yanlıştır. Belki de üretmek için o itkinin olmaması daha iyidir. Bizim sistemimizde insanların belli ihtiyaçlara sahip olması için *yönlendirilmesi* gerekiyor. Neden böyle yapıyoruz? Neden onları rahat bırakmıyoruz ve mutlu olup başka işlerle uğraşsınlar demiyoruz?

Hangi "itki" olursa olsun içten gelmeli. Örneğin çocuklara bakın: Yaratıcılar, araştırıyorlar, yeni şeyler denemek istiyorlar. Bir çocuk neden yürümeye başlar? Bir yaşında bir çocuğu düşünün. Gayet iyi emekler, odanın içinde istediği her yere gayet hızlı şekilde ulaşabilir; o kadar hızlı ulaşabilir ki, anne ve babasının bir kazayı önlemek için peşinden koşturması gerekir. Birdenbire ayağa kalkar ve yürümeye başlar. Çok kötü yürür, bir adım atar sonra küt diye kafa üstü düşer; gerçekten bir yere gitmek istediğinde ise emeklemeye devam eder. Peki o zaman çocuklar neden yürümeye başlar? Çünkü yeni şeyler yapmak isterler, insanın yaradılışı böyledir. Verimsiz de olsa, zararlı da olsa, hatta canımızı dahi yaksa, yeni şeyleri denemeyi istemek bizim yapımızda olan bir şeydir. Bence bu arayış hiçbir zaman ortadan kalkmayacak.

İnsanlar araştırmak ister. Kapasitemizi sonuna kadar zorlamak ve neler yapabileceğimizi görmek isteriz. Ne var ki bizim toplumumuzda yaratıcılığın zevkini tatma imkânına pek az insan sahip olabiliyor: Bu zevki ancak sanatçılar, zanaatkârlar ve bilim insanları tadabiliyorlar. Bunu yapabilecek şansa sahip olduysanız ne kadar önemli bir deneyim olduğunu bilirsiniz. İlle de Einstein gibi görelilik teorisini filan keşfetmeniz gerekmez. Herkes bu mutluluğu tadabilir; sırf *başka* insanların neler yapmış olduğunu görerek bile bu mutluluğu tadabilirsiniz. Lise 2'de gördüğünüz Pisagor Teoremi gibi basit bir matematiksel ispatı okuyup sonunda ne olduğunu anladığınızda heyecana kapılırsınız —"aman Tanrım, bunu daha önce hiç anlamamıştım" dersiniz. Başka birisi bu teoremi iki bin yıl önce ispat etmiş olsa bile, yine de bu yaratıcılıktır.

Keşfetmekte olduğunuz şeyin mucizeleri karşısında hayret edersiniz. Bir başkası bunu önceden yapmış olsa bile, siz yine de "keşfedersiniz". Zaten bilinen şeylere bir parça katkıda bulunduğunuzda, bu son derece heyecan vericidir. Aynı şey bir tekne inşa eden bir insan için de geçerlidir. Ben temelde farklı olması için bir neden göremiyorum. Demek istediğim, *ben* de tekne inşa edebilmek isterdim; ama yapamam, yapmayı hayal bile edemem.

Günümüz dünyasında çoğunluğun önünde duran sınırlı bazı seçeneklere mahkûm olmak yerine, insanlar bu tür içsel itkileri hayata geçirebileceği ve kapasitelerini özgürce geliştirebileceği bir toplumda yaşamalılar. Seçenekler derken sadece *nesnel olarak* mevcut olan seçeneklerden söz etmiyorum; aynı zamanda *öznel olarak* mevcut olan seçenekleri de kastediyorum: İnsanların neleri düşünmesine olanak tanınıyor ve insanlar neleri

düşünebiliyorlar? Unutmayın, toplumumuzda pek çok düşünce biçimi bizden uzak tutulur ve bu şekilde düşünmemiz engellenir. Bunun nedeni, bu türden düşünce tarzları çerçevesinde fikir yürütme yeteneğimizin olmaması değildir; insanların bu şekilde düşünmesini önlemek üzere birçok engelin yaratılıp bize dayatılmasıdır. Düşünce aşılama her şeyden önce bu *işlevi* yerine getirir. Burada birileri size bunları empoze etmek için ders veriyor demek istemiyorum. Televizyonlardaki komedi dizileri, izlediğiniz spor karşılaşmaları, kültürün her veçhesi "uygun" bir hayatın ve "uygun" bir değerler kümesinin ne olduğuna dair örtük bir ifade içerir; bunların hepsi de düşünce aşılamadır.

Dolayısıyla bence hem öznel hem de somut olarak diğer seçeneklerin de insanlara açık olması gerekir. Yani büyük acılara ve fedakârlıklara katlanmadan, başka seçenekleri de tercih edebilmelisiniz. Sosyalizmin en temel amaçlarından birisinin bu olduğunu düşünüyorum: İnsanların ihtiyaçlarının ne olduğuna dair *kendileri adına* özgürce karar verebilecekleri ve yalnızca keyfi bir iktidar sisteminin dayattığı "seçenekler" arasından seçim yapmak zorunda olmayacakları bir aşamaya gelmek.

"İhtiyaç" Yaratımı

ERKEK: Ama "değiş-tokuş" insanın doğasında vardır diyebiliriz. İnsanlar temelde materyalisttir ve hangi toplumsal yapı içinde olurlarsa olsunlar her zaman daha fazlasını biriktirmek isteyeceklerdir diyebiliriz.

Diyebilirsiniz, ama buna *inanmak* için ortada bir neden yok. Köylü toplumlarına bakın, binlerce yıldır hiç değiş-tokuş olmadan varlıklarını sürdürmüşler. Bu insanlar farklı bir insan doğasına mı sahip? Ya da bir aileye bakın: İnsanlar yemekte ne kadar yiyecekleri konusunda "değiş-tokuş" mu yapıyorlar? Aile hiç kuşkusuz normal bir toplumsal yapıdır ve aile içinde insanlar diğerlerinin ihtiyaçlarını dikkate almaksızın kendileri için daha fazlasını biriktirmeye çalışmazlar.

Aslında "değiş-tokuş"un tarihine şöyle bir bakmak yeter. Bunun için hakkında çok şey bildiğimiz modern kapitalizmin tarihine bakabiliriz. Gözünüze çarpan ilk şey, köylülerin kuvvet ve şiddet yoluyla topraklarından sökülerek istemedikleri bir ücretli emek sisteminin içine sürüklenmesidir. Sonra da ihtiyaçların yaratılması için büyük çaba gösterilmiştir ve bunlar bilinçli çabalardır. Dönüp geriye bakacak olursanız, toplumda ihtiyaçlar yaratılması gerektiğine dair bilinçli tartışmalardan oluşan ilginç bir literatürle karşılaşırsınız. Tabii ki kapitalizmin bütün tarihi boyunca gerçekleşen bir şeydir bu; ancak bir noktada temel görüşlerin çok hoş bir şekilde özetlendiğini görürsünüz. Bu görüşler köleliğe son verildiği dönemlerde ifade edilir. Buna benzer dönemlere bakıldığında son derece çarpıcı şeylerle karşılaşırsınız.

Örneğin 1831'de Jamaika'da büyük bir köle ayaklanması oldu. Bu isyan Britanya'yı sömürgelerinde köleliğe son vermeye yönelten olaylardan biridir. Esas olarak "artık kâr getirmiyor" demişlerdi. Birkaç sene içinde Britanya köle ekonomisinden sözde "özgür" ekonomiye geçmek, ancak temel yapıyı yerli yerinde muhafaza etmek istedi. O dönemde İngiltere'de parlamentoda yaşanan tartışmalara bakarsanız, bu konuyu çok bilinçli bir biçimde ele aldıklarını görürsünüz. Şöyle diyorlardı: "Bakın bu düzeni olduğu gibi korumak zorundayız; efendiler mülk sahipleri, köleler de mutlu işçiler haline gelmeli, ne yapıp edip bunu becermeliyiz."

Ama Jamaika'da küçük bir sorun vardı: Ülkede çok büyük miktarda açık arazi bulunuyordu ve Britanya kölelerin özgürlüğünü ilan ettiğinde onlar bu topraklara yerleşip gerçekten mutlu olmak istediler. Artık Britanya'nın şeker plantasyonları için çalışmaya yanaşmadılar. Londra'da parlamentoda herkes şu soruyu sormaya başladı: "Bu insanlar artık kölemiz olmasa bile onları bizim için çalışmaya devam etmeye nasıl zorlayabiliriz?" Bunun üzerine iki şeye karar verildi: Öncelikle açık araziler devlet zoruyla kapatılacak, böylece insanların buralara yerleşmesi ve kendilerine yetecek şekilde geçimlerini sağlaması engellenecekti. İkincisi, Britanyalı kapitalistler bu işçilerin aslında çok fazla bir şey *istemediklerini* fark ettiler; yalnızca temel ihtiyaçlarını karşılamak istiyorlardı, ki bunu da tropik bir iklimde kolayca başarabilirlerdi. Bu nedenle, bu insanlar için bir dizi ihtiyaç yaratmaya başlamaları ve şimdiye dek istemedikleri şeyleri istemelerini sağlamaları gerekiyordu. Böylece bu insanların yeni maddi ihtiyaçlarını karşılayabilmesi, ancak Britanya şeker plantasyonlarında ücretli olarak çalışmakla mümkün olacaktı.[20]

İhtiyaçların yaratılması gerektiği konusunda son derece bilinçli tartışmalar yürütülüyordu. Gerçekte bugün tam da televizyonlarda yapılan şeyleri yapmak için çok yoğun bir çaba içine girdiler. Bugün de televizyonlarda ihtiyaç yaratılıyor ve hiç de ihtiyacınız olmayan son moda spor ayakkabıları istemeniz sağlanıyor. Böylece insanlar ücretli emek toplumuna sürüklenmiş oluyorlar. İşte bu model kapitalizmin bütün tarihi boyunca tekrar tekrar yaşandı.[21] Aslında kapitalizmin bütün tarihi, insanların sonradan kendi doğaları olduğu iddia edilen bazı koşulların içine *sürüklenmek* zorunda bırakıldıklarını gösterir. Kapitalizm tarihinin gösterdiği bir şey varsa, o da bu tür şeylerin hiç de insanların doğası *olmadığıdır*. İnsanların bu koşullara sürüklenmesi ve bu çabanın bugüne dek sürdürülmesi gerekmiştir.

Muhalifler: Görmezden Gelinenler ya da Kara Çalınanlar

ERKEK: Noam, konuyu biraz değiştirmek istiyorum. Sana neo-nazi dendi, kitapların yakıldı, İsrail karşıtı olduğun söylendi. Görüşlerinin medya ve entelektü-

eller tarafından çarpıtılması karşısında biraz olsun rahatsız olduğun olmuyor mu?

Hayır, neden rahatsız olayım ki? Hakkımda neler neler denmedi; aklınıza gelebilecek her şeyle suçlandım. Komünizm propagandacısı olmakla, nazi propagandacısı olmakla, ifade özgürlüğünün maşası olmakla, antisemitist olmakla, yalancı olmakla, aklınıza gelebilecek her şeyle suçlandım.[22] Aslında bunların hepsinin iyiye işaret olduğu kanısındayım. Eğer muhalifseniz genellikle görmezden gelinirsiniz. Görmezden gelinemiyorsanız ve söylediklerinize cevap bulunamıyorsa o zaman da iftiraya uğrarsınız. Bu çok aşikâr bir şeydir: Hiçbir kurum altının oyulmasına katkıda bulunmaz. Dolayısıyla bahsettiğiniz şeylere sadece ilerleme olduğuna dair işaretler olarak bakıyorum.

Aslında durum 1960'lardan bu yana çok daha iyiye gitti. Biz ne kadar büyük değişiklikler olduğunu hatırlamıyoruz –özellikle genç insanlar bu durumu takdir etmiyor. Bir örnek vereyim: Boston hayli liberal bir şehirdir. Boston'da Vietnam Savaşı karşıtı ilk gösteri "Uluslararası Protesto Günü" adı altında Ekim 1965'te düzenlenmişti. Hyde Park ve Union Square gibi konuşmalar yaptığınız bir yer olan Boston Common'da bir halk gösterisi vardı. Ben de konuşmacılar arasındaydım. Ama toplantı tamamen dağıldı, tek kelime dahi edemedik. Gösteri karşıtı binlerce insan vardı ve çoğunluğu üniversitelerinden yürüyüşe geçip oraya gelmiş olan öğrencilerdi. "İyi ki yüzlerce polis var" demiştim, yoksa linç edilirdik.

Medya gösteriye öfkelenmişti. *Boston Globe* gazetesinin ilk sayfasında yaralı bir gazinin büyük boy bir resmi yayımlanmıştı. Sayfanın geri kalanıysa Kuzey Vietnam'ı bombalamamamız gerektiğini söyleme cüretini gösteren insanlara okunan lanetlerle doluydu. Bütün radyo programlarında bombardımana karşı çıkan bu komünistler ve hainler kınanıyordu. Kongre'deki liberaller, ABD'nin Kuzey Vietnam'ı bombalama hakkını sorgulayan göstericilerin "had safhadaki sorumsuzluğunu" kınıyorlardı. Bütün bunlar 1965'te oluyordu.[23] Bu arada şunu da ekleyeyim: Bu gösteriler o denli yumuşaktı ki, düşünmek bile insanı utandırıyor. *Güney* Vietnam'a yapılan saldırıyı kınamıyorduk bile, oysa bu çok daha kötüydü; yalnızca bombardımanın Kuzey'e genişletilmesini eleştiriyorduk.

Bir sonraki büyük gösteri Mart 1966'da düzenlendi. Bu ikinci Uluslararası Protesto Günü'ydü. Bir halk gösterisi yapmanın anlamı olmadığını, çünkü öldürülebileceğimizi düşündük. Gösteriyi üniversitede de yapmak istemedik, çünkü üniversite yerle bir edilebilirdi. Dolayısıyla bir kilisede toplanmaya karar verdik. Harvard Meydanı'ndan muhalif etkinliklerin merkezi haline gelen bir Ünitaryan kilisesine, Boston kent merkezindeki Arlington Sokağı Kilisesi'ne dek yürüdük. Yürüyüş çok iyi korunuyordu. motorsikletliler yürüyüş kolu boyunca ileri geri giderek insanların katledilmesini

önlemeye çalışıyordu. Sonunda kiliseye geldik ve içeri girdik. Kilise saldırıya uğramıştı. Dışarıda taşlar, domatesler, teneke kutular atan bir çapulcu sürüsü vardı. Polis de *oradaydı* ve insanların öldürülmesini engellemeye çalışıyordu; ancak bundan daha fazlasını yapmıyordu. Bunlar 1966'da yaşanmıştı.

O zamandan beri büyük bir değişim yaşandı, çok büyük bir değişim. Bugün bütün bunları *tahayyül* bile edemezsiniz, kesinlikle tahayyül edemezsiniz.

ERKEK: Size karşı kullanılan üç büyük yanlış anlaşılmanın basın tarafından nasıl çarpıtıldığını ve görüşlerinizin nasıl yüzeysel şekilde aktarıldığını görmek beni çok şaşırtmıştı —Faurisson davası [Chomsky 1979'da ve 1980'de Yahudi Soykırımı'nı inkâr eden bir Fransız profesörün, yazıları dolayısıyla Fransız Hükümeti tarafından yargılanmaması gerektiğini beyan etmişti][24], Kamboçya hakkındaki beyanatınız [Chomsky Kamboçya'daki soykırımı Doğu Timor'daki soykırımla karşılaştırmış, Kamboçya ile ilgili istatistiksel tahrifatı düzeltmiş, bunun üzerine Pol Pot'u mazur göstermeye çalışmakla suçlanmıştı][25] ve İsrail/Filistin ihtilafındaki duruşunuz.[26] Bu fikirleri neden kitle medyasında gündeme getirmeyi sürdürmek istediğinizi anlamıyorum; çünkü medya her zaman sizi yanlış yorumlamakta ısrar ediyor.

Niçin bu size şaşırtıcı geliyor ki? Her şeyden önce bunlar kitle medyasında olmuyor; entelektüel dergilerde oluyor. Entelektüeller kara çalmakta uzmandırlar ve temelde siyasi komiserlik yaparlar [siyasi düşünce aşılamaktan sorumlu olan Sovyet resmi görevlileri]; yani ideolojik yöneticilerdir. Dolayısıyla muhalefet karşısında kendilerini en fazla tehdit altında hissedenler onlardır. Kitle medyasıysa muhalefete fazla önem vermez, yalnızca görmezden gelir; "bunlar deli" der ya da buna benzer şeyler söyler. Gerçekte bu türden şeyler ulusal medyada pek yer almaz. Tabii arada bir "bu adam şunu mazur göstermeye çalışıyor" gibi dikkatsizce atılmış bir manşet görürsünüz. Ne var ki, aslında entelektüel kültürün tedarik ettiği bir malzemedir bu. Bu işin yapıldığı asıl yer entelektüel dergilerdir. Çünkü bu tür işler o dergilerin uzmanlık alanıdır. Oralarda yazan entelektüeller siyasi komiserlerdir: Temelde Komünist Parti'den pek de farklı değillerdir.

Başka nedenlerden dolayı da özel bir hedef durumundayım; yazdıklarımın çoğu Amerikan liberal entelektüel kurumlaşmasının bir eleştirisi niteliğindedir ve özellikle bundan pek hoşlanmazlar.

KADIN: İsrail'i de eleştiriyorsunuz değil mi?

Evet, bu meselelerin en hassası Ortadoğu ile ilgili olanıdır. Aslına bakarsanız bu alanda kendilerini yalnızca insanları karalamaya adamış kuruluşlar vardır. Demek

istediğim, bu mesele çocukluğumdan beri en çok ilgi duyduğum alan olmasına karşın, biraz da bundan dolayı başlangıçta Ortadoğu konusunda bir şey yazmadım. Çünkü bu kuruluşlar tamamen Stalinist tarzda iş görürler ve ben nasıl çalıştıklarını içerden biliyorum. Aslında çocukken ben de bu işi yapanlardan biriydim; bu işler insanı içine çeker, bilirsiniz. İnsanlar *gözleri dönmüş bir halde* Ortadoğu ile ilgili sorunların konuşulmasını engellemeye çalışır.

Örneğin bir sivil toplum örgütü kisvesi altındaki Karalama Karşıtı Birlik (ADL) [B'nai B'rith'e bağlıdır] aslında tam bir kara çalma örgütüdür. Boston'daki ofislerinden dışarıya çok fazla bilgi sızar. O ofiste çalışıp da olup bitenler karşısında öfke duyan insanlar sayesinde oradan epeyce bilgi sızdırmayı başardım. Örneğin birkaç sene önce bana, benim dosyamı sızdırdılar. Yüzlerce sayfalık bir dosyaydı; çünkü nerede konuştuysam bir casusları not alıp merkez bürolardan birine iletirmiş. Örneğin burada biri benim söylediklerimi not alıyor, sonra bunun bir versiyonu dosyama konuyor ve örgütün ülkedeki tüm bürolarına dağıtılıyor. Dinleyip kaydettikleri konuşmalar ve "şu konuda bunları bunları söyledi" gibi ateşli dahili bilgi notları var. Benim kültürümde dedikleri gibi her türden *schmutz* ["schmutz" kelimesi, Yiddiş'te* "pislik" demektir].[27]

Ama içinizde Bilgi Edinme Özgürlüğü Yasası çerçevesinde gizliliği kaldırılan, FBI'ın sizin hakkınızda düzenlediği dosyaya bakanlar olduysa, istihbarat örgütlerinin gerçekte son derece beceriksiz olduğunu muhtemelen görmüşsünüzdür. İstihbarat hatalarının bu kadar fazla olmasının bir sebebi de budur: İstihbarat örgütleri birçok sebepten dolayı hiçbir şeyi gerçekte olduğu gibi anlamazlar. Bunun bir sebebi de istihbarat örgütlerine bilginin her biri ideolojik bir fanatik olan ajanlar ve muhbirler tarafından iletilmesidir. Bu kişiler her şeyi kendi çılgınca düşünce tarzları çerçevesinde yanlış anlarlar. Olguların gerçekte ne olduğunu bildiğiniz bir konuyla ilgili bir FBI dosyasını inceleyecek olursanız, genellikle verilen bilgilerin gerçeklikle belli bir ilişkisi olduğunu görürsünüz. Neden söz edildiğini bir parça anlayabilirsiniz. Ama dosya zamanla istihbarat sisteminin ideolojik fanatizminden payına düşeni almıştır ve her türden tuhaf çarpıtmalara uğramıştır. Aynı şey ADL'nin istihbaratı için de geçerlidir.

Ama hiç kuşkusuz bu istihbarat ortalıkta dolanır. Örneğin büyük ihtimalle bölgeden biri bilgileri bölge ofisinden almıştır. Ertesi gün yerel gazetede bu dosyadaki bir sürü saçmalığın kullanıldığı bir makale yayımlanır; ben konuşma yapmak için bir yerlere gittiğimde genelde böyle oluyor. Asıl mesele, bu istihbaratın tartışmayı kapatmak için kullanılmasıdır. Bu sorunlarla başa çıkamayacakları için tartışmayı kapatmak zorundadırlar. Bunun en iyi yolu da olabildiğince fazla çamur atmaktır; böylece insanlar "ateş olmayan yerden duman çıkmaz, iyisi mi biz bu adamı dinlemeyelim" diye düşünecektir.

* Doğu Avrupa kökenli Yahudilerin ve Aşkenazların konuştuğu, İbranice ile karışık bir Alman lehçesi. —y.h.n.

Evet, ADL esas işi bu olan örgütlü bir grup.[28] Ama benzer işlerle uğraşan daha pek çok grup var; çünkü gerçekten bütün entelektüel cemaatin kurumsal işlevidir bu. Anaakım entelektüellerin işi doktriner imanın korunmasını sağlamak için bir nevi seküler rahiplik görevi yürütmektir. Kilisenin baskın olduğu dönemleri inceleyecek olursanız, o zamanlar bunu rahipler yapardı: Dini sapkınlıkları rahipler izler ve kovuştururdu. 18. ve 19. yüzyıllarda toplumlar daha seküler hale geldikçe yine benzer bir denetime gerek duyuldu: Sonuçta kurumların hâlâ kendilerini koruması gerekiyordu ve artık insanları yakarak ya da engizisyona göndererek bunu yapamadıklarına göre başka yollar bulmalıydılar. Zaman içinde bu sorumluluk entelektüel sınıfa devredildi –kutsal siyasi doğruların koruyucuları ve bir nevi cellat olmaları istendi.

Görüyorsunuz, bir muhalif olarak size bütün bunları yapmalarına şaşırmamanız gerekiyor, aslında bütün bunlar iyiye işaret. Artık kolayca sizi görmezden gelemeyeceklerini gösteriyor.

KADIN: Çalışmalarınızın halka neredeyse hiçbir zaman doğru olarak yansıtılmaması ya da basında ciddi bir şekilde ele alınmaması moralinizi hiç bozmuyor mu?

Hayır, hiç bozmuyor. Bu tip şeyler moralimizi *bozmamalı.* Bakın, ben editörlerin ve öğretim üyesi derneklerindeki insanların beni alkışlamasını beklemiyorum; ben onlara hitap etmiyorum. Örneğin bir süre önce Hindistan'daydım, öz-yönetime sahip olan köyleri ziyaret ettim; insanlar beni gördüklerine sevindiler. Timorlu mültecilerin davetlisi olarak Avustralya'ya gitmiştim, onlara yardım etmeye çalıştığım için mutluluk duyuyorlardı. Geçenlerde Kanada'da bir işçi federasyonunda konuştum, ben bunu ABD'de sıkça yapıyorum –benim konuşmak istediğim ve hitap etmeye çalıştığım insanlar bunlar.

ABD'de medyanın bu bakımdan farklılık gösterdiğine dikkat çekmeliyim. Bu bence ilginç ve önemli bir nokta. Diğer ülkelerde ulusal medyaya oldukça rahat şekilde erişebiliyorum. Aslında senelerdir yalnızca ABD ve eski Sovyet İmparatorluğu'ndaki büyük medyada beni haber yapmadılar veya bir yazım yayımlanmadı. Tabii sadece *beni* değil; ABD'deki büyük medya, tıpkı eski Sovyet İmparatorluğu'nda olduğu gibi, muhalif bir sese sahip *herkesi* dışlıyor. Batı Avrupa'da ve Avustralya'da, Batı yarıkürenin her yerinde başlıca dergi ve gazetelere söyleşi verebiliyorum ve makale yazabiliyorum. Başka ülkelerdeki önde gelen gazetelerden, makale yazmak için sıkça teklif alıyorum. Örneğin geçenlerde İsrail'in en önemli gazetesi *Ha'aretz*'de bir makalem yayımlandı. *Ha'aretz* bir bakıma *New York Times*'ın İsrail'deki karşılığıdır. İsrail'in dış politikasını ve sözde "barış süreci"ni eleştiren bir makale yazma daveti almıştım.[29] Ya da örneğin Avustralya'da parlamento binasındaki Ulusal Basın Kulübü'nde bir konuşma yapmış-

tım. AWS Televizyonu'nda –ki Avustralya'nın BBC'si diyebiliriz– ülke çapında iki kez yayımlandı. *Avustralya'nın* dış politikası hakkında konuşmamı istemişlerdi. Ülke çapında bir izleyici kitlesinin karşısında son derece eleştirel bir konuşma yapmıştım ben de. Ülkedeki parlamenterlerle ve gazetecilerle görüşmüştüm. Bunların hepsi Avustralya gazetelerinde ve dergilerinde yayımlanmıştı. Aynı şey Avrupa için de geçerli. Kanada'da sık sık ulusal CBC Televizyonu'na çıkıyorum. Ama dediğiniz gibi ABD'de bunların hiçbirisinden söz edilmiyor. Bence bunun nedeni, buradaki insanların ne düşündükleri ve neleri düşünmelerine izin verildiğinin çok daha fazla önem taşıması. Bu yüzden daha sıkı bir denetim söz konusu.[30]

ERKEK: Bir keresinde Kanada'da kitaplarınızın yakıldığı kulağıma çalınmıştı. Siz de orada mıydınız? Neler hissettiniz, sizin için nasıl bir duyguydu?

Toronto'da olmuştu ve evet, ben de oradaydım. Yani, bence insanlar istiyorlarsa kitapları yakabilirler, böyle bir hakları var. Bu olayla ilgili olarak benimle bir röportaj yapılmıştı; o zaman şu bariz gerçeği söylemiştim: Yakmaktansa okumalarını isterdim; ama yakmak istiyorlarsa açıkçası umrumda değildi. Aslında kitapların yakılmasından o kadar korkmamalısınız –kitapların yakılması neredeyse imkânsızdır. Kitaplar tuğla gibidir, kolay kolay yakamazsınız.

ERKEK: Ayaktakımından insanlar mı yakmıştı? Neler olmuştu?

Aslında kitapları yakanlar Vietnamlı mültecilerdi. Benim hakkımda bir şeyler duymuş ya da bir yargıya varmış olan bir Vietnamlı mülteci cemaati... Ne duymuşlar bilmiyorum. Ne duyduklarını ortaya çıkarmak imkânsızdı. Belli ki benim Vietnam Savaşı'na karşı olduğumu biliyorlardı ve onlar da açıkça aşırı ölçüde savaş taraftarıydı. Amerikalıların orada kalması ve savaşı kazanması gerektiğini düşünüyorlardı. Bu nedenle Vietnamlı mülteci durumuna düşmüşlerdi. Dolayısıyla kitapları yaktılar –ki bunda bir sorun yok; makul bir protesto tarzı. Ama *hükümet* kitap yakarsa veya bir *şirket* kitap yakarsa, o farklı bir hikâyedir.

Aslında yeri gelmişken kitaplarımın çok daha kötü bir biçimde yok edildiğine tanık olduğumu söylemeliyim. Biliyorsunuz, kısa süre önce büyük medya gruplarının birleşmelerine dair gazetelerin birinci sayfalarında pek çok haber ve makale yayımlandı: "Acaba bu tür birleşmeler basın özgürlüğüne zarar verir mi?" diye ciddi tartışmalar yapıldı. Gerçekten gülesim geliyor. Ed Herman'la birlikte yazdığımız ilk kitap 1974'te Warner Communications'a ait ders kitapları basan ve iyi kâr eden bir yayınevi tarafından yayımlanmıştı. Warner'ın yöneticilerinden biri [William Sarnoff] kitabın ilan örneklerini görüyor ve beğenmiyor; sonra da kitabı görmek istiyor. Kitabı görünce de dehşete kapılıyor ve yayıncının kitabı dağıtmasına izin vermiyor. Evet, bunun arkasından uzun süren bir didişme başladı tabii. Yayınevini yöneten insanlar, bu kitabı

basmaya hakları olduğunda ısrar ettiler. Sonunda Warner Communications yayınevini kapattı. Evet, bu sorunu halletmenin en kestirme yolunun yayınevinin faaliyetlerini durdurmak olduğuna karar verdiler. Yani imha edilen yalnızca *bizim* kitabımız değildi; *herkesin* kitabı imha edildi. Ayetullah bile daha insaflıdır. Warner'ın yaptığı kitapların yakılmasından öte bir şeydi: Baskısı yapılmış tek bir kitabın dağıtımını engelleyeceğiz diye bütün kitapları imha ettiler.[31] Bana kalırsa birkaç kişinin sembolik nedenlerle bir kitabı yakmasından çok daha ciddi bir olaydı bu.

KADIN: Sizce bu büyük medya gruplarının birleşmeleri nihayetinde ne ölçüde önemli gerçekten?

Rızanın İmalatı'nın ilk bölümünde medyanın tekelleşmesinden bir parça bahsediliyor. Gerçekte o bölüm büyük şirketlerin denetim kurması konusunda uzman olan Ed Herman tarafından yazılmıştı; ben o bölümle pek ilgilenmemiştim. Ama ben bu meselenin zaman zaman sanıldığı kadar önemli olmadığını düşünüyorum. Demek istediğim, üç değil elli tane büyük medya şirketi olsaydı da bence şimdi ne yapıyorlarsa yine aynısını yaparlardı; çünkü hepsinin temel çıkarları aynı. Belki biraz daha fazla rekabet olurdu; ama büyük ihtimalle çok büyük bir rekabet de yaşanmazdı. En azından ben öyle olurdu diye düşünüyorum.

ERKEK: Siyasi görüşlerinizden ötürü dilbilim çalışmalarınız hiç sansürlendi mi ya da çalışmalarınızın yayımlanması engellendi mi?

Böyle bir şey ABD'de hiç olmadı. Ama evet, dünyanın başka yerlerinde oldu. Hiç unutmuyorum bir keresinde —sanırım 1979 civarı olmalı— bir hafta içinde bana iki gazete gönderilmişti: Biri Arjantin'den, diğeri Sovyetler Birliği'nden. Arjantin o sıralar şu neo-nazi generaller tarafından yönetiliyordu. Buenos Aires'ten gönderilen gazete *La Prensa*'ydı, Arjantin'in büyük bir gazetesi. Upuzun bir makale vardı ve şöyle deniyordu: "Bu adamın dilbilim çalışmalarını okuyamazsınız; çünkü Marksistin, bozgunculun tekidir." Aynı hafta içinde Sovyetler Birliği'nde yayımlanan *Izvestia*'da çıkan bir makalede de şöyle deniyordu: "Bu adamın dilbilim çalışmalarını okuyamazsınız; çünkü idealistin, karşı devrimcinin tekidir." Bayağı hoşuma gitmişti doğrusu.

ERKEK: Noam, ABD'nin gücüne ve suistimallerine bu denli yüksek sesle karşı çıkıp sivrildiğin için yerleşik düzen tarafından susturulmaktan hiç korkmuyor musun?

Hayır, pek korkmuyorum; nedeni de açık: Yüzüme bakarsanız görürsünüz. Beyazım ve ayrıcalıklıyım. Bu da iktidarın cezalandırmasından esas itibarıyla muaf olduğum anlamına geliyor. Yüzde yüz muaf olduğumu söylemek istemiyorum; ama işin gerçeği beyaz ve ayrıcalıklıysanız, bu özellikler sayesinde epeyce özgürlük satın alabilirsiniz.

Bakın, dünyada gerçekten kapitalist tek bir ülke bile yok; böyle bir ülke on dakika bile ayakta kalamazdı. Ama kapitalizm içinde çeşitlemeler var ve ABD dünya yelpazesinde kapitalist uca yakın bir yerde duruyor. Yelpazenin kapitalist ucuna çok yakın değil; ama en azından değerler bakımından yakın diyebilirim. Gerçekten kapitalist bir toplumda olsaydık özgürlük dahil her şey meta olacaktı: Böylece istediğiniz şeyi istediğiniz kadar satın alabilecektiniz. ABD yelpazenin bu ucuna yakın olduğundan, gücünüz yeterse etrafta satın alabileceğiniz dünya kadar özgürlük vardır. Şunu demek istiyorum: Bir gettoda siyah bir örgütçüyseniz pek paranız ve ayrıcalığınız yoktur; bu nedenle başınız belada demektir. Fred Hampton'a yaptıkları gibi [1969'da FBI tarafından öldürülen bir Kara Panter] Chicago polisini gönderip sizi öldürtebilirler. Ama benim gibi beyaz bir profesyonelseniz, epeyce özgürlük satın alabilirsiniz.

Bunun ötesinde bir de şu var: Ben toplumda gerçek iktidar sahiplerinin beni korumak isteyecekleri bir kesime aitim. Yani benden, her şeyimden nefret edebilirler; yok olmamı isteyebilirler. Ama devletin benim *gibi* insanların peşine düşecek kadar güçlü olmasını istemezler; çünkü böyle bir durumda devlet *kendileri* gibi insanların da peşine düşebilir. Dolayısıyla bizimkine benzer toplumlarda, benim gibi ayrıcalıklı insanlar gayet iyi korunur. Yüzde yüz değil; ama çevrelerinde geniş bir hareket alanı vardır.

Direniş Hakkında Bir Şeyler Öğretmek

KADIN: Sizce insanların bu düşüncelerin bazılarını anlamasına yardımcı olmak için öncelikle ne yapabiliriz? Örneğin, medya kurumlarına ve bu kurumların insanların kendi başlarına özgürce düşünmesini nasıl engellediğine ilişkin görüşleri insanlara nasıl anlatabiliriz?

Doğrusunu söylemek gerekirse bunları yapmak bana hiç de zor görünmüyor. Entelektüeller kariyerlerini basit şeyleri zormuş gibi göstermek üzerine inşa ederler; çünkü maaşlarını biraz da bu yolla kazanırlar. Ama işin aslı şudur ki, toplumsal dünya —onu anlayabildiğimiz ölçüde— at gözlüklerini biraz olsun çıkardıktan sonra şu ya da bu şekilde orada karşınızda durmaktadır. Tek başınıza yapmaya çalışıyorsanız toplumsal dünyayı anlamak son derece zor bir iştir; ama sözünü ettiğimiz gruplarla etkileşim halindeyseniz, bunu pekâlâ başarabilirsiniz.

İnsanlarla tanışma ve onlarla konuşma şansı yakaladığınızda, bence yapmanız gereken kendi başlarına şeyleri nasıl araştıracaklarını öğrenmelerine yardımcı olmaktır. Örneğin medyanın manipülasyon ve denetim amacıyla meseleleri nasıl şekillendirdiğini ve nasıl bir çerçeve kazandırdığını *kendi başlarına* öğrenmelerine yardımcı ola-

bilirsiniz. Şimdi bunu soyut bir biçimde yapmanın, yani medyanın nasıl işlediğine dair teoriler öne sürmenin pek bir anlamı yoktur. Yapmanız gereken tek tek vakaları incelemektir. İnsanların ilgi gösterdikleri vakaları ele alın ve onlara nasıl araştırma projesi yapılacağını öğretin; araştırma projeleri yapmak son derece basittir, doktora sahibi olmanız gerekmez. Belki fizik için gerekebilir; ama bu konularda gerekmez. Yalnızca aklıselim sahibi olmanız ve olgulara dikkatli bir gözle bakmanız gerekir. Olguları *ortaya çıkarmak* için bir miktar çalışmak gerekebilir. Genellikle olguları hemen oracıkta gazete manşetlerinde bulamazsınız. Ama biraz çalışırsanız, olguların neler olduğunu ortaya çıkarabilirsiniz ve onların kurumlar tarafından nasıl çarpıtıldığını ve değiştirildiğini görebilirsiniz. Ardından bu çarpıtmanın amacı da hemen açıklık kazanacaktır.

ERKEK: Bir öğretmen ya da örgütçü olarak insanların ilgilerini harekete geçirmek için ne yapılması gerektiğini bilmek bazen zor olabiliyor. Ama hiç kuşkusuz bazen bunu yapıyormuş gibi *görünüp de gerçekte* yapmamanın *yolları bulunabiliyor. Daha önce sivil itaatsizliğe dair bir soruyu yanıtlarken, direniş üzerine dersler veren insanlardan bahsetmiştiniz; bu bana sanki bir şeyler öğretiyor gibi görünüp de aslında öğretmemenin bir örneği gibi geliyor.*

Aslında ben bunun söylemek istediğiniz şeyin bir örneği olduğundan tam olarak emin değilim. İnsanlara direniş hakkında bir şeyler öğretilebilir. Ben, bu konuda deneyim sahibi olan ve benim sahip olmadığım düşüncelere sahip insanları dinlemekten, her zaman zevk almışımdır. Buna "ders vermek" diyorsanız, tamam —ama bunun mutlaka yanlış bir şey olması gerekmez: Bu konulara kafa yormuş ve deneyim sahibi insanlardan öğrenilecek çok şey var.

ERKEK: İnsanlara direnişi ve genel olarak aktivizmi öğretirken sizce başka nelerden bahsetmeliyiz? Bu konudaki görüşlerinizi merak ediyorum.

Öncelikle insanların yanıltılmaması gerektiğini düşünüyorum: Bağımsız düşünmeyi öğreneceklerse bunun *karşılığında* bir bedel ödeyeceklerini anlamalarını sağlamalısınız. Yani öncelikle bu dünyanın nasıl işlediğine dair bir anlayışla işe başlanmalı. Dürüstlük ve bağımsızlığın değil, itaat ve hizmetkârlığın ödüllendirildiği bir dünyada yaşıyoruz. İktidarın bazı ellerde merkezileştiği bir dünyada yaşıyoruz ve iktidar sahipleri iktidarı sorgulayanları ödüllendirmeyeceklerdir. Dolayısıyla işe başlarken bence kimseyi bu konuda yanıltmamalıyız.

Bunu kavradınız mı bundan sonra artık seçiminizi yaparsınız. Her şeye rağmen bağımsız olmayı tercih ediyorsanız ve bu tercihin neler getireceğini bilerek böyle bir seçim yaptıysanız o zaman yolunuza devam edip denemelisiniz. Fakat bazen böyle bir tercihte bulunmak son derece zor olabilir. Kimi zaman, gençlerin tavsiye almak için konuş-

tuğu daha yaşlı biri olarak –bazen koşullar tavsiyede bulunmamı gerektirse de– "bu tür kararlar hakkında bir tavsiyede bulunayım mı?" diye çok tereddüt ederim. Çünkü ben, başkalarına neye karar vermeleri gerektiğini söyleyecek konumda değilim. Bence yapılması gereken, nesnel gerçeklerin ne olduğunu anlamaları konusunda insanlara yardımcı olmaktır.

Bakın çoğunuzun az önce söylediği gibi aktivizm size pek çok şey kazandırabilir; ama pek çok şey de kaybedebilirsiniz. Örneğin güvenlik gibi bazı şeyler hiç de önemsiz değildir; can güvenliğiniz hiç de önemsiz bir mesele değildir. İnsanlar ne yapacaklarına karar verirken kendi seçimlerini kendileri yapmalılar.

Yalıtılmışlık

KADIN: Kişisel bazı şeyler sorabilir miyim Noam? Kitaplar ve makaleler yazmaya, ders vermeye, bütün ülkede konuşmalar yapmaya, bir aile yaşantın olmasına, dilbilim alanında önde gelen bir isim olmana, çalışmalarını sağlam şekilde belgelemeye, yani bütün bu işlere nasıl zaman buluyorsun hayret ediyorum. Başka bir zaman diliminde mi yaşıyorsun? Bizim gibi günü 24 saat değil de farklı bir şekilde mi yaşıyorsun?

Hayır, katıksız sıradan fanatizm bu; aslında pek çok şey kendiliğinden devam ediyor. Siyasi bir faaliyet ya da örgütlenme içinde ciddi biçimde yer almış hemen herkes pek çok şeyin kendiliğinden devam ettiğini bilir. Örneğin bazen kişisel hayatlar bir şekilde devam eder. Yani kişisel yaşantımı sürdürmeye çalışıyorum. Örneğin birkaç gün önce çocuklarım ve torunlarımla beraberdik; oyunlar oynadık, başka şeyler yaptık. Ama kişisel ilişkilerimin bundan zarar gördüğü oluyor. Örneğin kırk yıllık en yakın arkadaşlarımı senede bir iki defa görebilirsem kendimi şanslı hissediyorum. Ama bu işler böyledir: Her şeyi aynı anda yapamazsınız, bu yüzden de bir tercihte bulunmanız gerekir.

Aslında 1960'larda olup bitenleri izlemek son derece şaşırtıcıydı. Birden bir sürü insan kendini aktivizmin içine attı; o günleri düşündüğümde pek az çiftin yoluna devam edebildiğini görüyorum –gerçekten çok az. Birbirlerinden nefret ettikleri için değil; her iki taraf da aktivizmin içinde yer alsa bile bu çok büyük bir duygusal yük getirdiği için. Bir şeyler çatırdıyor. Aslında o dönemde çiftlerin boşanması bir dalga gibiydi, özellikle de büyük siyasi mahkemelerin ardından. Mahkeme devam ettiği sürece çiftler birbirlerine sıkı sıkıya sarılıyorlardı, ardından da hemen boşanıyorlardı– hepsi birden insanlara çok ağır geliyordu. Aslında gerçekten ciddi biçimde siyasi aktivizm içinde yer aldığınızda gelişmelerin aldığı biçimin bir yansımasıdır bu.

Birbirinden farklı alanlarda kendinizi gerçekten adayarak yaşamak ve hepsinde birden işlerin yolunda gitmesini sağlamak gerçekten çok güçtür. Bu alanların bazılarından fedakârlık yapıyorsunuz ve bu da genelde özel hayat oluyor. Bu sorunla başa çıkmak gerçekten güç; çünkü bu şekilde devam edemezsiniz. Aslında bunun cevabı nedir bilmiyorum; insanlar farklı cevaplar buluyorlar.

ERKEK: Aynı şeyleri yaşamış olduğunuzu duyunca gerçekten rahatladım.

Tabii, herkes yaşar bunu.

ERKEK: Yoğun bir aktivizm içinde yer aldığımda kendimi son derece yalıtılmış hissediyorum, kişisel hayatım kalmıyor. Gerçekten de kendimi insanlarla ilişkisiz bir boşluk içinde hissediyorum.

Tabii, bu korkunç bir boşluktur. Sonra bu boşluk çalışmanızı da imkânsız hale getirir. En nihayetinde bizler robot değiliz: İnsan ilişkilerinden oluşan bir matriksin parçaları olarak işlev görüyoruz ve diğer insanlarla ilişki kurmaya ihtiyacımız var.

ERKEK: Ve kişisel yalıtılmışlık siyasi yalıtılmışlığı da pekiştiriyor.

Doğru tabii. Sorun aslında bir parça hepimizin bu kadar yalıtılmış durumda olmasından kaynaklanıyor: Canlı ve süregiden halk örgütlerimiz olsaydı durum böyle olmazdı. ABD'de işçi hareketinin tarihi aslında bu bakımdan ilginçtir. İnsanlar gerçekten birlikte örgütlenme çalışması yaptıklarında bu yalıtılmışlığın üstesinden gelinmişti. Aslında ırkçılık ve cinsiyetçilik gibi yaklaşımları bile büyük ölçüde yenmişlerdi. Bunun tarihi oldukça gerilere uzanır.

ABD'de bundan yüz yıl önce işçi hareketi ülkenin her yerinde eziliyordu. Sadece yeniliyorlardı, hiç zafer kazanamıyorlardı. Ama bu yenilgiler sırasında—örneğin Homestead grevinde [Pennsylvania'da Carnegie çelik işletmelerindeki 1892 grevi]— çok şaşırtıcı şeyler oluyordu. Gerçekte *Homestead* ilginç bir olaydır; çünkü burası bir işçi sınıfı kasabasıydı. Grevciler tüm kasabayı ve belediyeyi ele geçirmişler, her şeyi kendileri yönetmeye başlamışlardı. Unutmayın, bu son derece ırkçı bir dönemde yaşanmıştı. Homestead'de öyle çok fazla siyah yoktu; ama Doğu Avrupalılara karşı gerçek bir ırkçılık söz konusuydu. "Hunlar" denilen bu insanlara (Slovak ya da başka milletlerden de olabilirlerdi, ille de Macar olmaları gerekmiyordu) siyahlara yapılan muamele yapılıyordu; alçakça bir ırkçılık vardı. Ama Homestead grevi sırasında bu ırkçılık birdenbire çöktü. Aynı zamanda kadınlar da bir sürü iş yapıyordu; cinsiyetçilik de büyük ölçüde kırılmıştı. İnsanlar ortak bir mücadele için bir araya geldiklerinde genellikle böyle olur.[32]

CIO'nun [kitle üretimi sanayileri için 1935'te oluşturulan bir sendika] kuruluşu sırasında da böyle oldu. Siyah ve beyaz işçiler CIO'nun kuruluşu için birlikte çalıştılar. Yurt-

taşlık Hakları Hareketi'nde de böyle oldu. Örneğin SNCC son derece açık bir örgüttü, hem beyazlar hem de siyahlar vardı. Ortak bir mücadele sırasında hayatın tatsız taraflarının birçoğu kaybolur, bunları başka şeylerle telafi edersiniz. Nazi işgali sırasında Polonya direnişine katılan ve hayatta kalmayı başaran eski bir arkadaşım hep o günlerin hayatının en güzel dönemi olduğunu söyler. Aslında son derece tehlikeli bir iş yapıyordu —gaz odasını boylamanız işten bile değildi ve herkes bunu gayet iyi biliyordu— ama daha önce hiç hissetmediği bir cemaat duygusu vardı ve bir daha o duyguyu hiç yaşayamadı.

Dolayısıyla sanırım en iyi cevap, başka her şey için verilebilecek cevapla aynıdır: İstikrarlı halk örgütleri kurmamız ve adanmışlık, özveri kültürü, aktivizm ve dayanışma yaratmamız gerekiyor. Mücadele içinde ayakta kalmamızı sağlayacak ve bizleri bölüp dikkatimizi başka yöne kaydırmak için aramıza dikilmiş olan bazı engelleri kırmamıza yardım edecek olan bunlardır.

Bilim ve İnsan Doğası

ERKEK: Noam, insan doğasına ilişkin görüşlerini biraz açar mısın? Örneğin insanların yapıcı olmaktan ziyade yıkıcı olduklarını mı düşünüyorsun, yoksa sana göre tam tersi mi söz konusu?

Bir kere bu konuda sizinkinden daha iyi bir düşüncem olmadığını söyleyeyim. İnsan doğası derken tamamen sezgisel konuşuyoruz, insan doğası hakkında gerçekten kimse bir şey bilmiyor. Bakın, insanların büyük moleküller hakkında bile çok fazla bilgisi yok. Bunun ötesine geçip de insan doğası gibi şeylerden konuşmaya başladığınızda kimse diğerlerinden daha iyi tahmin yürütemiyor.

ERKEK: Ama insan doğasının sonuçları üzerine araştırmalar yaptın.

Evet, ama insan doğasının sonuçlarına bakacak olursanız her şeyi görebilirsiniz: Müthiş bir fedakârlık, inanılmaz bir cesaret, dürüstlük, yıkıcılık —görmek istediğiniz her şeyi görürsünüz. Bu pek fazla bir şey ifade etmez.

ERKEK: Ama araştırmalarının büyük bölümü insan doğasının yıkıcılığını ortaya koyuyor.

Ama o araştırmaların büyük bölümü başka şeyleri de ortaya koyuyor. Ben genel olarak zamanla önemli bir ilerleme olduğu kanısındayım. Çok büyük olmasa da önemli bir ilerleme olduğunu düşünüyorum. Kimi zaman çok büyük bir değişim olduğunu da görüyoruz. Örneğin Amerikan tarihinin "ilk günahı"na, buradaki yerli nüfusa ne olduğuna bir bakın. İçinde yaşadığımız kültürün 1960'lara dek bunu telaffuz dahi etmemiş

olması dikkat çekicidir. Birkaç istisna dışında 1960'lara dek akademik çalışmalar tarihi büyük ölçüde çarpıtıyor ve gerçekleri hasır altı ediyordu; öldürülmüş insanların sayısı bile çarpıtılıyordu. Örneğin 1969'da ABD'nin önde gelen diplomatik tarihçilerinden Thomas Bailey Amerikan Devrimi'nin ardından eski sömürgecilerin "ağaçları ve yerlileri doğrama" görevine geri döndüklerini yazabiliyordu.[33] Bugün böyle bir şeyi *kimse* söyleyemez. *Wall Street Journal*'daki köşenizde bile böyle bir şey yazamazsınız. Bence bunlar önemli değişimler ve başka birçok kayda değer ilerlemenin de bir parçasını oluşturuyor. Köleliğin daha düne kadar gayet güzel bir şey olduğu düşünülüyordu.

ERKEK: Yani insan doğasının bireysel olarak yıkıcı, ama topyekûn değerlendirildiğinde yapıcı olduğunu mu söylüyorsun?

Bilmiyorum, örneğin 19. yüzyılda gaz odaları yoktu; buna benzer daha bir sürü örnek bulabilirsiniz. Ama bilimsel bir cevap arıyorsanız, elde var sıfır derim. Kimse bir şey bilmiyor. Bu soruya verilen cevaplar genellikle tarihe veya sezgiye dayanıyor. Bilim, yalnızca çok basit soruları yanıtlayabilir, işler karmaşıklaşmaya başlayınca sadece tahminde bulunursunuz.

BAŞKA BİR ERKEK: İnsanlar size dilbilim alanındaki bilimsel çalışmalarınızla siyasi faaliyetleriniz arasındaki ilişkiye dair sıkça sorular yöneltiyor. Siz de bu sorulara "evet, bazı tali bağlantılar var" yanıtını veriyorsunuz. Bunu biraz açar mısınız? Şahsen ben siyasi sorunlarımızın biraz da insan beyninin şeyleri hep "daha çok" veya "daha az" gibi kıyaslamacı terimlerle düşünmesinden ve "yeterli"yi kavramsallaştıramamasından kaynaklandığını düşünüyorum.

Doğru olabilir, ama dil hakkındaki bilimsel çalışmalar bu konular hakkında pek bir şey söyleyemez. Bu konuda en az harika bir dilbilimci kadar bilgili olduğunuzu söyleyebilirim.

ERKEK: Peki o zaman bu tali bağlantılar nerede?

Açıkça görülebilecek şekilde ortada değiller. Başka yerdeler.

Öncelikle hangi bilim olursa olsun, bilimlerin pek az şeye ışık tutabildiğini hatırlamalıyız: Karmaşık sistemlere doğru yöneldiğinizde bilimsel bilgi hızla azalır. İnsan doğasına geldiğinizde ise bilimin söyleyebileceği hiçbir şey yoktur. Kavrayışınızı genişletebileceğiniz ve anlayışınızı derinleştirebileceğiniz birkaç alan vardır ve dilin bazı veçheleri de bazı nedenlerden dolayı bu alanlardan biridir. Ama bu alandaki kavrayış yine de insanın gerçek kaygılarıyla ilgili sorulara cevap verebilecek nitelikte değildir, en azından insan yaşantısı açısından bazı sonuçlar yaratacak düzeyde değildir.

Bahsettiğim bağlantılar çok farklı ve son derece tali *nitelikteler*. Bu bağlantılar üzerinde durulmasının tek nedeni, modern entelektüel tarihin akışı boyunca bu bağlantı-

lara defalarca işaret edilmiş olmasıdır. Aslında bu bağlantıların klasik liberalizmin tam kalbinde yattığını söylemeliyim. Demek istediğim, çağdaş versiyonlarının tersine klasik liberalizm (ki kapitalizm-öncesi ve gerçekte antikapitalist olduğunu unutmayalım) insanların kendi yaptıkları çalışmayı denetleyebilme hakkına ve kendi denetiminiz altında özgür yaratıcı çalışma ihtiyacına odaklanmıştır. İnsanın özgürlüğü ve yaratıcılığı adına savunmuştur bunu. Klasik bir liberale göre kapitalist düzendeki ücretli emek tümüyle ahlak dışıdır; çünkü insanın kendi çalışmasını denetleyebilmesi yönündeki temel ihtiyacının karşılanmasını engeller: Başka birisinin kölesi olursunuz.

Özgür ve yaratıcı çalışma ve onun üzerinde denetim kurma hakkının, insan doğasının özünde olduğunu göstermeye çalışan bazı klasik liberal filozoflar insan zekâsının başka veçhelerine de baktılar. Aslında 17. yüzyıldan beri üzerinde durulan ve Kartezyen düşünceyle de [Fransız filozof Descartes'la başlayan felsefe okulu] yakından ilişkili olan bir veçhe de dildi. Kartezyen düşüncede –hayvanlar ve robotlardan farklı olarak– insana özgü bir zihne sahip olmanın tanımlayıcı ölçütünün yerinde bir tespitle, dilin normal kullanımının özgür ve yaratıcı boyutu olduğu kabul edilmişti.

Örneğin Descartes'ın insanlarla dünyadaki başka her şey arasında keskin, hatta ontolojik bir farklılık bulunduğuna dair argümanının merkezi bir unsuru şudur: Bir insana önceden hiç duymadığı ifadeler kullanarak yeni bir konu hakkında bir soru yönelttiğinizde size sorunuzla alakalı yeni bir cevap verebilir. Bu özellik insanın kendi iç deneyiminden kaynaklanmadığı gibi dış koşullardan da kaynaklanmaz. Bir şekilde insan zihninin yaratıcı kapasitesinden kaynaklanır. Gelgelelim aynı şey bir hayvan ya da bir robot veya başka bir şey için geçerli değildir. Bir makineyi alıp belli bir ortama yerleştirdiğinizde ve düğmesine bastığınızda neler olacağı önceden belirlenmiştir. Bir güvercine belli bir itki verdiğinizde onun da eylemleri önceden belirlenmiştir. Ancak insan dili söz konusu olduğunda ortaya çıkan ürün, önceden belirlenmiş *değildir* –belirlenmiş değildir, ama yine de bir şekilde verili duruma uygundur.

Descartes'a göre bu, insan zihninin can alıcı veçhesiydi. Klasik liberal dönem boyunca Rousseau, Humboldt ve diğerleri bu öğeleri birleştirmek ve insan doğasının bilişsel merkezinde –kimi zaman "özgürlük içgüdüsü" olarak adlandırılan– bir özgürlük ihtiyacı ve hakkı tespit etmek için çaba gösterdiler. Özgür yaratıcı düşünce ve onun ifadesiydi bu.

Tabii bu "özgürlük içgüdüsü" hayli metaforiktir. Dediğim gibi, insan doğası hakkında kimse bir şey bilmiyor, dolayısıyla bir özgürlük içgüdüsü olup olmadığını da hiç kuşkusuz bilemeyiz. Biri "insanlar köle olmak için yaratılmıştır" derse, en az Rousseau'nun "insanlar özgür olmak için yaratılmıştır" derken öne sürdüğü argüman kadar bilimsel bir argüman ortaya koyabilir. Bu umutlarımızın nerede olduğuna bağlıdır, yoksa bu konuda herhangi bir bilimsel bilgi yoktur.

Aynı şey bugün de geçerli: İstediğiniz sosyobiyoloji kitabını açıp bakın, büyük ölçüde tatlı masallar olduğunu göreceksiniz (sosyobiyoloji, yalnızca fiziksel özelliklerin değil belli toplumsal davranışların da evrim yoluyla ortaya çıktığına dair teoridir). Karıncalardan bahsederken tamam, her şey iyi gidiyor, ama memelilere gelindiğinde tahmin yürütmeye başlıyorlar; insanlara gelindiğinde ise sanki akıllarına ne gelirse söylüyorlar. Kanımca sosyobiyolojinin kurmaya çalıştığı türden olası bir bağlantı, potansiyel bir bağlantı bulabilirsiniz. Fakat böyle bir bağlantı sağlam bir şekilde temellendirilebilir mi? Kimbilir?.. Şu aşamada bu konu bilimsel kavrayışın o kadar uzağında ki, bu alanda hayal bile kuramazsınız. İşte bu tür meseleler hakkında çok fazla konuşmamamın asıl nedeni bu. Bunların ilginç fikirler olduğunu düşünüyorum, zihninizin bir köşesinde tutup üzerinde düşünmeye veya hakkında şiirler filan yazmaya değer şeyler olabilirler. Ama şu aşamada kesinlikle bilimsel araştırmanın konusu değiller.

Bilim Şarlatanları

KADIN: Noam, davranış bilimlerinde insanda merhametin öğrenilen bir özellik olduğuna dair Piaget'nin bilişsel gelişme teorisiyle bağlantılı bir düşünce var. [İsviçreli psikolog Piaget çocuklarda zihinsel gelişimin genetik olarak belirlenmiş dört aşamadan geçtiğini düşünüyordu.] Bazı siyasetçiler, ölüm cezasının daha sık uygulanmasını desteklemek üzere bu düşünceye dört elle sarıldılar. Treni ya yakalamışsındır ya da kaçırmışsındır, yani merhameti ya öğrenmişsindir ya da öğrenememişsindir, diye düşünüyorlar. Dolayısıyla katiller şimdiye kadar merhameti öğrenememişlerse bundan sonra öğrenmelerinin imkânsız olduğu şeklinde bir düşünce ileri sürüyorlar. Eminim bu argümanları önceden duymuşsundur.

Valla bunların hepsi kelimenin tam anlamıyla idiotluk düzeyine bile çıkamayan düşünceler. İnsanlar ölüm cezasını savunmak için ille de sahte bir gerekçe arıyorlarsa, tamam diyeceğim bir şey yok. Ama ortada bilimsel bir temel filan yok. Piaget'ye bakalım: Piaget'nin gelişim psikolojisi üzerine yaptığı çalışmalar ilginçti, bazı ilginç deneyler falan yaptı vs. Ne var ki inşa ettiği yapı artık tamamen çökmüş durumda. Bugün Piaget'nin ileri sürdüğü görüşlerin bir tek kelimesine bile kimse inanmıyor. Gelişim "aşamalarının" hepsinin yanlış olduğu ortaya çıktı. Daha iyi deneyler yapmaya başladıkça, küçük yaştaki çocukların Piaget'nin o aşamada yapamaz dediği şeyleri yapabildiği görüldü. Demek istediğim, Piaget ilginç düşünceler ortaya atmıştı, düşünceleri aptalca değildi ve insanlar deneysel çalışmalarla bazı şeyler öğrendiler. Ama bu tablodan geriye hiçbir şey kalmadı. Sıfır.

Merhametin öğrenilip öğrenilmediği meselesine gelince... Bu konuda her birinizin en müthiş bilim insanları kadar bilgisi var. Bütün bildikleriniz sezgi ve deneyim yoluyla

bildiğiniz şeyler: Çocukları görmüşsünüzdür, belki çocuklarınız da vardır; onlarla oynamışsınızdır, büyümelerini izlemişsinizdir. Herkesin bildiği de bundan ibaret ve kimse daha fazlasını bilmiyor. Bilim, size daha fazla bir şey söylemiyor; üstelik gelecekte söyleyebileceğine dair bir belirti de yok. Bilim bunların çok uzağında. Bazı istatistiksel kanıtlar sunulabilir ya da günün birinde birileri çıkıp şu şu koşulların başka koşullara göre daha merhametli insanların yetişmesine yol açtığını gösterebilir; bu tamamen mümkün. Fakat mümkün olması, bilimin gelecekte buna dair bir kavrayış geliştirebileceği anlamına gelmez.

Bakın, bilim ilerledikçe bundan siyasi yargılar çıkarsamaya dönük çabalar olacaktır; ama Piaget ve ölüm cezası örneğine benzeyecektir bu: Belli siyasi gündemleri olan birileri "işte bu görüşün bilimsel temeli budur" diyecek bir bilim şarlatanı bulacaklardır. Fakat gerçek bilimsel bilgi açısından bakarsak, bu soruların bin ışık yılı uzağında olduğumuzu görürüz; bu alanda kanıtlanmış hiçbir şey yok. Tabii bunu demekle bu konular hakkında araştırma yapamazsınız demek istemiyorum; betimsel araştırmalar yapabilirsiniz, terapi yapabilirsiniz. Bunları biraz daha dikkatli ve kontrollü yaparak kavrayışımızı geliştirmeye çalışabilirsiniz —ama hepsi bu kadar.

Bu durum psikoterapiye benziyor: Bazıları psikoterapinin kendilerine iyi geldiğini söylüyor. Belki iyi geliyor, belki de gelmiyor; ama iyi geliyorsa, bunun nedeni psikoterapinin arkasında bilim olması filan değil. Üfürükçülüğün arkasında ne kadar bilim varsa, psikoterapinin arkasında da işte o kadar bilim var. Yalnızca, bazen insanlar arasındaki çeşitli etkileşimlerin bir şekilde işe yarıyor gibi göründüğünü söyleyebiliriz.

Güneybatı Amerika'daki yerli cemaatler hakkında araştırmalar yapan bir antropolog arkadaşım, bir keresinde bana kabile sağaltım törenlerinde sağaltılan insanları anlatmıştı. "Gözlerimle görmesem inanmazdım" demişti. Gerçekten hasta olan, yani numara filan yapmayan, gerçekten çok ciddi sorunları olan ve fiziksel semptomlar gösteren bir adamı alıyorlar ve bir tür cemaat ayinine götürüyorlar. Dans ediyorlar, şarkı söylüyorlar, başka şeyler yapıyorlar ve adamın durumu düzeliyor. Gözlerinizle görüyorsunuz ve nedenini kimse bilmiyor. Belki empatiyle ya da cemaatin bir parçası olmakla ilgili bir şeydir. Ama psikoterapi ne ölçüde bilimsel anlayışa dayanıyorsa, bu da o kadar dayanıyor.

Ya da tıptaki bazı sorunları ele alalım. Sözgelimi kalp rahatsızlıkları için hangi ilaçların alınması gerektiğine nasıl karar verildiğinden haberiniz var mı? Bu tür kararları bu işin *bilimi* anlaşıldığı için filan vermiyorlar. Yalnızca kontrol altındaki gruplarla epidemiyolojik incelemeler yapıyorlar. Bir grup şu ilacı alıyor, diğer grupsa öbürünü alıyor. sonra hangi grubun daha fazla yaşadığına bakıyorlar. İsterseniz buna bilim diyebilirsi-

niz; ama bu sayı saymasını bilen ya da numuneler vs. üzerinde çalışmaktan anlayan herkesin yapabileceği bir bilimdir. Birileri bu işin *biyolojisini* anladığı için bilim olma vasfını kazanmamıştır. İşin biyolojisinin anlaşıldığı durumlarda bile, ancak çok küçük bir parçası anlaşılmıştır.

Dolayısıyla birilerinin çıkıp "merhametin öğrenilmesi" gibi şeylerden bahsettiğini duyarsanız, derhal büyük bir kırmızı bayrak çekmelisiniz.

KADIN: Bilimin insan davranışı hakkında hiçbir zaman söyleyecek fazla bir şeyi olamayacağını söylüyorsunuz. İnsan düzeyine geldiğimizde bilimin tanımlayamadığı ruhani bir şeyler mi var?

Bilimsel kavrayışın son derece sınırlı olduğu alanlar yalnızca *insandan* ibaret değil; basit fiziksel meselelerle bile başa çıkılamıyor. Örneğin fizikte "üç cisim sorunu" vardır: Üç cisim hareket ederken ne olduğunu tam olarak çıkaramıyorsunuz, denklemler son derece karmaşık. Aslına bakarsanız geçenlerde konuştuğum fizikçi bir arkadaşım başka bir örnek verdi. Diyelim bir fincan kahveye bir kaşık krema koyuyorsunuz ve karıştırmaya başlıyorsunuz. Bütün fiziksel yasaların bilindiği varsayılsa bile denklemleri çözemiyorsunuz; çünkü son derece karmaşık bir hal alıyormuş. Evet görüyorsunuz, insandan değil kahvenin içindeki kremadan bahsediyoruz. Bu durumda bile ne olup bittiğini anlayamıyoruz.

Mesele şu ki, doğa yasalarını bilebiliriz; ama çok basit şeylerin biraz ötesine geçtiğimizde bu yasaları uygulama, denklemleri çözme, sorunlar üzerinde çalışma veya neyin olup bittiğini anlama kapasitemiz süratle azalıyor.

Ayrıca yasaların hepsini *bilmiyor* olmamız da kuvvetle muhtemel. Yani yasaları, hatta bilimin çekirdeğinde yer alan yasaları bile çok yüksek bir ihtimalle gerçekten bilmiyoruz. Bir fizikçi size bu konuda benim söyleyebileceklerimden çok daha fazlasını söyleyecektir. Evrendeki maddeyi ele alalım örneğin: Evrendeki maddenin yüzde 90'dan fazlasını "karanlık madde" oluşturuyor; "karanlık" deniyor, çünkü ne olduğunu kimse bilmiyor. Yalnızca var olduğu varsayılıyor; çünkü varsaymazsanız her şey, bütün teoriler çöküyor. Dolayısıyla orada olduğunu varsaymak zorundasınız. Ve bu, evrendeki maddenin yüzde 90'dan fazlasını oluşturuyor. Ne olduğunu dahi bilmiyoruz. Aslında süperiletkenlik etrafında yeni bir fizik kolu gelişti. ["Süperiletkenlik", elektrik direncinin çok düşük sıcaklıklarda belli katı maddelerde tümüyle ortadan kaybolması anlamına gelir.] İddiaları değerlendirebilecek bilgiye sahip olmasam da konu üzerinde çalışan bazı fizikçilerin hemen hemen kanıtladığına göre (*tam anlamıyla* kanıtlamışlar demiyorum, ama kanıtlamaya oldukça yaklaşmışlar), yüksek derecede yoğunlaşmış maddenin söz konusu olduğu bu alanda bilinen doğa yasalarından türetilmesi kesinlikle mümkün olmayan bazı ilkeler işliyor: Süperiletkenliğin ilkelerini bilinen doğa

yasalarına indirgeyemiyorsunuz. Burada da yine karmaşık organizmalardan değil gerçekten basit şeylerden bahsediyoruz.

Sonra organizmaların nasıl geliştiğinden söz etmeye başladığınızda insanlar "doğal ayıklanma" diyorlar; bu yanlış da değil. Hiç kuşkusuz Darwin haklıydı. Ama doğal ayıklanmanın, organizmaların gelişmesinin yalnızca çok çeperdeki bir parçası olması da mümkün. Diyelim ki fiziksel yasaların mümkün kıldığı bir fiziksel ihtimaller kanalı var ve bu fiziksel ihtimaller kanalında, ancak bazı şeyler gerçekleşebiliyor; gerçekleşebilen bu olaylar yelpazesi içinde doğal ayıklanmadan kaynaklanan sonuçlar elde ediyorsunuz. Ne var ki, bu kanalın yapısı hiç bilinmiyor: Karmaşık organizmalar açısından ne tür yasaların geçerli olduğunu kimse bilmiyor. Kendi kendisini organize eden sistemler üzerinde daha yeni yeni çalışılmaya başlandı. Sistemlerin sırf doğaları sayesinde yapı ve karmaşıklığı nasıl geliştirdikleri üzerinde duruluyor. Bunları, ancak daha yeni yeni incelemeye başlıyoruz ve yine insanlardan çok *daha* basit şeylerden söz ediyoruz.

Örneğin nörofizyoloji alanında insanlar nematod denilen küçük kurtçuklar üzerinde çalışıyor ve nematodlar üzerinde çalışmalarının tek sebebi bu kurtçukların küçük olması: Bin kadar hücreleri var, kuluçka dönemleri üç gün sürüyor, üç yüz nöronları var ve bu üç yüz nöronun devre şeması tam anlamıyla biliniyor. Dolayısıyla bu nöronların birbirine nasıl bağlandığını biliyoruz. Fakat hiç kimse bu aptal kurtçuğun yaptığı herhangi bir şeyi neden yaptığını bilmiyor; ne bileyim, örneğin neden sola döndüğünü kimse bilmiyor. Üç yüz nöronluk sistemin tüm yapısı ve kuluçka sürecinin tamamı tümüyle biliniyor olmasına karşın, bu kurtçuğun yaptığı şeyleri neden yaptığı üç yüz nöronluk sisteme dayanarak şu ana dek açıklanamadı. Çok karmaşık, çok fazla şey olup bitiyor ve çok fazla kimyasal etkileşim var. Bizim kafamızın içindeki gibi bir trilyon nöronluk bir yapıdan değil alt tarafı üç yüz nörondan bahsediyoruz. Aradaki fark niteliksel olarak o denli büyük ki, insana geldiğimizde anlayışımızda çok çarpıcı bir azalma görülüyor.

Dille ilgili çalışmaların özellikle ilginç olmasının nedeni de yine buradan kaynaklanıyor: çünkü bazı sebeplerden ötürü dil organik olmayan dünyadaki şeylere benziyor: Dilin bilimin yöntemleriyle inceleyebileceğiniz bazı veçheleri var ve bu garip bir durum. Yine de insan davranışının içinden küçük bir lazer ışını demetinin geçmesine benziyor ve bu ışın demeti dil hakkındaki birçok şeyi aydınlatmayıp dışarıda bırakıyor. Bir örnek vermek gerekirse bu durum şuna benziyor: Bilim sizin ve benim şu anda burada yapmakta olduğumuz şeyler hakkında hiçbir şey söylemez. Yalnızca işin *içindeki* mekanizmalar hakkında bir şeyler söyler; ama bunu nasıl yaptığımıza dair bir şey söylemez. Şiir filan yazmanın dışında bu konuda söyleyecek hiçbir şey yoktur. Dolayısıyla bilimsel anlayış son derece özel bir erişim alanına sahiptir: Girdiği birkaç alanda çok derinliklidir; ama bu alanların sayısı azdır.

Şimdi kalkıp insan davranışları bizim inceleme alanımızın dışında olabilir derseniz, evet bu pekâlâ mümkündür. Ama bunun sahip olduğumuz "ruhani" bir nitelikten kaynaklandığını söylemiyorum. Aynı şey doğanın büyük bölümü için de geçerli olabilir. Beynin hiç kimsenin anlamadığı ve bilimsel araştırma yapmamızı mümkün kılan belli bir kapasitesi, bazı melekeleri var. Ve biyolojinin başka bütün parçaları gibi beyin de yüksek derecede yapılanmıştır: Bazı alanlarda çok iyidir ve bunun sonucu olarak bazı alanlarda çok kötüdür. Yani bir alanda kötü olmadıkça başka bir alanda iyi olamazsınız ve bu ikisi zorunlu olarak bir arada var olur. Örneğin ağırlık kaldırmakta müthişseniz, berbat bir kelebek olacaksınız demektir. İki özelliğe birden sahip olamazsınız, öyle değil mi? Bu nedenle bir insan embriyosu insan olabiliyorsa sinek olamaz; sinek olamayacak kadar "zayıf"tır –isterseniz böyle diyebiliriz– çünkü insan olabilecek kadar "güçlü"dür. Mantık gereği bu ikisi bir arada var olur. Dolayısıyla bir alanda çok iyi bir kapasiteniz varsa, başka alanlarda çok kötü bir kapasiteniz olacaktır. Tümüyle anlaşılmaz bir nedenden ötürü insanın bilim oluşturma kapasitesi kuantum teorisini geliştirebilecek denli iyiyse, aynı zamanda başka birçok şeyi anlayamayacak kadar kötü olacaktır. Bu başka şeyler nedir bilmiyoruz –ama çoğunlukla pekâlâ bizim en fazla ilgi duyduğumuz şeyler olabilir.

Dolayısıyla birileri toplumsal bir politikanın veya insanla ilgili başka herhangi bir şeyin bilimsel temelleri olduğunu iddia ederse, sizin yerinizde olsam büyük bir kuşkuyla yaklaşırım. Çünkü bugün bilgi o noktada değil ve hiçbir zaman da olmayabilir.

Adam Smith: Yalan ve Gerçek

ERKEK: Klasik liberalizmin "antikapitalist" olduğunu söylediniz. Ne demek istediniz?

Adam Smith ve diğer klasik liberallerin temel ilkeleri insanların özgür olması gerektiği düşüncesiydi: İnsanların otoriter kurumların denetimine ve işbölümü gibi onları yok eden şeylere tabi olmamaları gerektiğini düşünüyorlardı. Adam Smith'e bakalım: Adam Smith neden piyasaları savunuyordu? Piyasaları desteklemek için epeyce karmaşık argümanlar üretmişti; ama düşüncesinin merkezinde şu yatıyordu: Mükemmel derecede özgürlük olursa, piyasalar mükemmel derecede eşitliğe yol açacaktır. Adam Smith işte bu yüzden piyasaları savunuyordu.[34] Adam Smith piyasaları savunuyordu; çünkü insanların tümüyle eşit olması gerektiğini düşünüyordu –*tümüyle eşit*. Böyle düşünmesinin nedeni ise, klasik bir liberal olarak insanın temel karakterinin başkalarına ilgi gösterme, dayanışma ve kendi işi üzerinde denetim kurma hakkı gibi nitelikler içerdiğine inanmasıydı. Bunların hepsi de kapitalizmin tam tersidir.

Aslına bakarsanız klasik liberalizm ve kapitalizm kadar birbirine taban tabana zıt başka iki görüş yoktur. İşte bu yüzden Chicago Üniversitesi'nin Smith'in eserinin iki yüzüncü yıldönümü baskısını yayımlarken metni tahrif etmesi gerekiyordu –ki gerçekten de tahrif ettiler. Zira klasik bir liberal olarak Smith, bugün kendi adı kullanılarak döktürülen budalalıklara tamamen karşıydı.

Eğer George Stigler'ın *Ulusların Zenginliği*'nin iki yüzüncü yıldönümü baskısı için yazmış olduğu önsözü okursanız–düşünsenize Chicago Üniversitesi yayımlıyor; büyük bir akademik baskı, yani alıp incelemeye değer– pek çok konuda Smith'in metnine taban tabana zıt görüşlerle dolu olduğunu görürsünüz.[35] Smith, işbölümüne dair yazdıklarıyla ün kazanmıştır. Onun, işbölümünün müthiş bir şey olduğunu savunduğu sanılıyor. Hayır, hiç de öyle düşünmüyordu. İşbölümünün *korkunç* bir şey olduğunu düşünüyordu. Gerçekte Smith, bütün uygar toplumlarda işbölümünün insanları basitçe yok etmesini önlemek üzere hükümetlerin müdahale etmesi gerekeceğini söylemişti. Pekâlâ, şimdi de Chicago Üniversitesi'nin hazırladığı baskının indeksinde –ki ayrıntılı bir akademik indekstir– "işbölümü" maddesine bakalım: Bu ifade için bir indeks maddesi bulamazsınız, dizinde böyle bir madde yoktur.[36]

İşte bu *gerçek* akademisyenliktir. Gerçekleri tamamen örtbas edin, onları olduklarının tam tersi şekilde yansıtın ve sonra da "canım, herhalde kimse kalkıp 473. sayfaya kadar okumaz; çünkü ben de okumadım" diye düşünün. Kitabın editörlerine hiç 473. sayfayı *okumuşlar mı* diye sorun bakalım. Cevabını ben vereyim: Evet, belki ilk paragrafı okumuşlardır; sonra da üniversitede gördükleri derslerde anlatılmış bazı şeyleri hatırlar gibi olmuşlardır.

Asıl mesele şu ki, 18. yüzyıl klasik liberallerinin, insanın ne olduğuna dair belli bir tasavvurları vardı. "İnsanın nasıl bir varlık olduğu, hangi işle uğraştığına, onun üzerinde nasıl bir denetim kurduğuna, kararları ve tercihleri doğrultusunda yaratıcı biçimde hareket edebilmesine bağlıdır" diye düşünüyorlardı. Ve bu konuda o zamanlar son derece aydınlatıcı çok sayıda yorum yapılıyordu.

Örneğin klasik liberalizmin kurucularından Wilhelm von Humboldt (bu arada günümüzün sözde "muhafazakârlar"ı hiç okumadıkları için ona büyük bir hayranlık beslerler) bir işçi komuta altında çok güzel bir nesne ürettiğinde şöyle der: "İşçinin yaptığı işe hayranlık duyabilirsiniz; ama bir insan olarak onu hor göreceksinizdir." Çünkü böyle yaptığında gerçekten insan gibi davranmış olmaz, makine gibi davranır.[37] Bu tasavvur bütün klasik liberalizmin tarihi boyunca var oldu. Gerçekte bundan yarım yüzyıl sonra bile Alexis de Tocqueville [Fransız siyasetçi ve yazar] "zanaatin ilerlediği, ama zanaatçinin gerilediği" bazı sistemlerin olabileceğine; ama bunun gayri insani olduğuna dikkat çekmişti. Gayri insani olmasının nedeni sizin gerçekte zanaatkârla, yani insanla

ilgilenmenizdir. Dolu ve tatminkâr bir hayat sürebilmesi için de ekonomik olarak daha az verimli olsa da, insanın yaptığı şeyler üzerinde denetim sahibi olması gerekir.[38]

Tabii son iki yüzyılda açıkça entelektüel ve kültürel tavırlarda büyük bir değişim yaşandı. Fakat bu klasik tasavvurların şimdi yeniden benimsenmesi ve bu tasavvurların kalbinde yatan fikirlerin kitleler içinde kök salması gerekiyor.

18. yüzyılda insanların karşı karşıya oldukları iktidar ve otorite kaynakları bugün bizim gördüklerimizden oldukça farklıydı. O zamanlar feodal sistem, kilise ve mutlakiyetçi devlet üzerinde odaklanmışlardı; henüz büyük endüstriyel şirketleri görmemişlerdi; çünkü o zamanlar böyle bir şey yoktu. Fakat temel klasik liberal ilkeleri alıp modern döneme uygulayacak olursanız, sanırım 1930'ların sonlarında devrimci Barcelona'yı harekete geçiren ilkelere, yani "anarko-sendikalizm" denen şeye epeyce yaklaşmış olursunuz. [Anarko-sendikalizm, İspanya'nın kimi bölgelerinde devrim ve 1936'daki iç savaş sırasında kısa süreliğine denenmiş olan bir tür liberter sosyalizmdir. Sovyetler Birliği, Batılı güçler ve Faşistlerin eşzamanlı çabalarıyla yok edildi.] Bence İspanya deneyi insanların –benim de doğru bulduğum– bu liberter ilkeleri gerçekleştirmek adına bugüne dek ulaştıkları en yüksek düzeyi temsil ediyor. Bu devrimde yapılmış olan her şeyin doğru olduğunu söylemiyorum; ama genel ruhu ve niteliği bakımından ve Orwell'ın en büyük eseri *Homage to Catalonia*'da* görüp betimlediği toplum türünü geliştirmek istemesi açısından doğruydu. Orwell bu eserinde, halkın tüm kurumlar üzerinde denetim sahibi olduğu bir toplum betimlemişti. Evet, şu anda ilerlememiz gereken doğru yön bence budur.[39]

Bilgisayar ve Demir Çubuk

ERKEK: Noam, insan doğası ve toplumsal değişim hakkındaki sınırlı kavrayışımız üzerine söylediklerini göz önüne alırsak, genel olarak insanla ilgili toplumsal modellere müdahale edenlerin ihtiyatlı olması gerekmiyor mu?

Evet, bir insana veya bir topluma yapılan her ani ve şiddetli müdahale son derece kuşku uyandırıcıdır. Diyelim ki kişisel bir bilgisayarınız var ve çalışmıyor; kalkıp da tepesine demir bir çubuk indirmek pek de iyi bir fikir olmasa gerek. Belki demir çubuk kazara bilgisayarı tamir edebilir; ama yine de her koşulda kötü bir taktiktir. İnsanlar gibi insan toplumları da bilgisayarlardan çok daha karmaşıktır. *Ne yapacağınızı hiçbir zaman gerçekten tahmin* edemezsiniz. İnsanlar, değişimi kendi başlarına gerçekleştirmeliler: Değişim onlara yukarıdan empoze edilemez.

* Türkçede "Katalonya'ya Selam" adıyla 1985 yılında Alan Yayıncılık tarafından basıldı. Kitap, 2011 yılında bgst Yayınları tarafından tekrar basıldı. –y.h.n.

Yine İspanyol Devrimi'ne dönelim. Aslında bu devrim –her ne kadar sanayisi olsa da– oldukça azgelişmiş bir ülkede bir senelik ömrü olan bir deneyimdi, dolayısıyla gelecek için bir model değildir. Ama devrim sırasında pek çok ilginç şey oldu ve bunların hiçbirisi de durduk yere birdenbire olmadı. Belki elli senelik ciddi bir örgütlenme ve deneysel çalışmanın, onu uygulama çabalarının, başarısızlıkların ve ordu tarafından ezildikten sonra bir daha deneme çabasının sonucunda ortaya çıkan şeylerdi. Bunun kendiliğinden bir hareket olduğunu söyleyenler yanılıyorlar: Büyük bir deneyimin, düşünce birikiminin ve çalışmanın vs. ardından gelmişti. Devrim anı gelip de var olan sistem çöktüğünde, insanların kafalarında ne yapacaklarına dair bir tablo vardı ve bunu denediler de. Hatta daha sonra kitlesel bir boyutta bile uygulamaya çalıştılar. İnsanlar kafalarındaki bu tabloyu çok çeşitli biçimlerde uyguladılar, izlenen tek bir model yoktu. Çeşitli kolektifler farklı koşullar altında kendi kendilerine deneysel çalışmalar yürütüyorlar ve kendileri için en uygun olanı bulmaya çalışıyorlardı.[40] Kanımca yapısal değişimin nasıl olması gerektiğine ilişkin güzel bir örnek bu.

Öte yandan bugün Harvardlı bir iktisatçının kalkıp bir Doğu Avrupa ülkesine gitmesi ve onlara "işte kalkınmanın yolu buradan geçer" diye yol göstermesi, bilgisayara demir çubukla vurmaktan çok çok daha kötüdür: Bunu yapan insanların hiçbir şey anlamadığı milyonlarca farklı toplumsal, kültürel ve ekonomik faktör var. Dahası, hangisi olursa olsun insanlara dayatılan her türlü büyük değişimin felaketle sonuçlanma olasılığı son derece yüksektir –tabii her zaman felaketle *sonuçlanır*. Bu arada *kurbanlar* açısından felaketle sonuçlandığını, deneyleri yürütenler açısından ise genellikle iyi bir şey olduğunu söylemeliyim. Britanyalılar bu işi Hindistan'da başlattığından beri, son birkaç yüzyıldır bu tür deneylerin gerçekleştirilmesinin sebebi de budur. Yani bu deneylerin her biri kurbanlar için bir felaket, deneyleri yapanlar içinse değişmez bir şekilde iyi bir şeydir.[41] Bunun toplumsal reformla ilgilenenler açısından ima ettiği şey, halkın toplumsal reformu kendi başına, adım adım ve kendi denetimi altında yürütmesinin çok daha iyi olduğudur. Gerçekte Barcelona'da hayli yerel ölçekte yapılmaya çalışılan şey buydu ve bizim de bugün bu doğrultuda çalışmamız gerektiği kanısındayım.

7

ENTELEKTÜELLER VE TOPLUMSAL DEĞİŞİM

Woods Hole ve Rowe, Massachusetts'te 1989, 1993 ve 1994 yıllarında yapılan tartışmalara dayanmaktadır.

Leninist/Kapitalist Entelijansiya

ERKEK: Liberter sosyalizm görüşünüz çok ilgi çekici, merak ediyorum sizce yanlış giden neydi?

Her şeyden önce belki de hiçbir şey yanlış gitmedi. Bunun için henüz hazır olmadığımızı iddia edebilirsiniz; ama aynı şekilde köleliğe son vermeye hazır olmadığımız bir dönem de yaşadık. Koşullar –ki buna öznel koşullar da dahildi– basitçe köleliğin lağvedilmesini mümkün kılmıyordu. Dolayısıyla biri çıkıp şunu söyleyebilir: "Bugünkü koşullar sırf ihtiyaçlarımızı karşılamak için kapitalist işletmeler gibi totaliter kurumlarda var olan hiyerarşiyi ve tahakküm düzeyini gerekli kılıyor." Ya da şöyle diyebilir: "Bugünkü koşullarda temel ihtiyaçlarımızı karşılayabilmek için bir 'proletarya diktatörlüğü'ne ya da buna benzer başka bir otoriter yapıya ihtiyacımız var." Ben bunların tek kelimesine bile inanmıyorum. Ama demek istediğim ve burada önemli olan nokta hangi türden olursa olsun, bir iktidar sistemi meşruluk talebinde bulunmadan önce bunun gerekçeleri *tartışılmalı* ve insanlara kanıtlanmalıdır. Tartıştığımız örnekte bu argümanlar ortaya konulmuş değil.

Dünyanın dört bir yanında gerçekleşen çeşitli liberter sosyalizm mücadelelerinin *akıbetine* bakarsanız, bu örneklerde var olan kuvvet ve şiddetin merkezileşme derecesi belli sonuçları neredeyse önceden garantileyecek kadar güçlüydü. Bunun sonucu olarak elbirliğine dayalı işçi denetimi yönünde daha yeni yeni başlayan çabalar basitçe ezildi. Aslında yüzyıllardır bu yönde çabalar olmuştur. Buradaki sorun, hepsinin düzenli olarak yok edilmiş olmasıdır. Çoğunlukla da güç kullanılarak yok edildiler.

Bolşevikler [Rus Devrimi sırasında iktidarı ele geçiren ve daha sonra Komünist Parti'ye dönüşen siyasi parti] mükemmel bir örnektir. Ekim 1917'de nihayet Bolşevik darbesiyle sonuçlanan dönemde Rusya'da yeni yeni gelişen sosyalist kurumlar *vardı*. [Şubat

1917'de ilk önce Çar'ı deviren bir halk devriminden sonraki dönem kastediliyor.] Bunlar işçi konseyleri, kolektifleri ve buna benzer kurumlardı. Bolşevikler iktidara geldikten sonra bu kurumlar belli bir süre ayakta kaldılar; ama bu çok uzun sürmedi. Lenin ve Troçki iktidarlarını sağlamlaştırınca onları ortadan kaldırdılar. Şimdi bu kurumların ortadan kaldırılmasını haklı göstermek için öne sürülen *gerekçeleri* tartışabilirsiniz. Ama olgusal gerçekliğe baktığımızda, sosyalist inisiyatiflerin çok çabuk ortadan kaldırıldığını görürüz.

Şimdi bunu haklı göstermek isteyenler "Bolşevikler bunu yapmak zorundaydı" diyorlar. Standart gerekçe budur: "Lenin ve Troçki böyle yapmak zorundaydı; çünkü iç savaş çıkabilirdi ve hayatta kalmak gibi bir zorunluluk vardı. Böyle yapmasalardı yiyecek bulunamayacaktı." Burada açıkça sorulması gereken soru şudur: Peki bu doğru muydu? Bunu cevaplamak için tarihsel gerçeklere bakmalısınız. Ben doğru olduğunu düşünmüyorum. Aslında Rusya'da yeni yeni ortaya çıkan sosyalist kurumlar gerçekten zorlu koşulların baş göstermesinden *önce* ortadan kaldırıldılar. Pekâlâ, bu aşamada pek kayıtsız kalamayacağınız bir soruyla karşı karşıya bulunuyorsunuz. Bu tarihsel gerçeklerle, insanların nasıl bir durumda olduğu ve ne düşündüğüyle ilgili bir soru ve cevabın ne olduğunu bulmak zorundasınız. Sadece tahmin yürütmekle yetinemezsiniz. Ama Lenin ve Troçki'nin kendi yazdıklarını okuyunca ne yaptıklarını gayet iyi bildikleri yönünde bir izlenim ediniyorum. Gayet bilinçli ve anlaşılabilir şeyler yaptıklarını görebiliyorsunuz. Hatta yaptıkları şeylerin arkasında hem ahlaki hem de sosyoekonomik bir teorileri bile vardı.[1]

Her şeyden önce ortodoks Marksistler olarak Rusya'da sosyalist bir devrimin gerçekten *mümkün* olduğuna inanmıyorlardı. Çünkü Rusya geri kalmış bir köylü ülkesiydi; yaklaşmakta olan, sosyalist devrimin meydana geleceğini düşündükleri ileri bir sanayi toplumu değildi. Dolayısıyla Bolşevikler iktidarı ele geçirdiğinde sadece ellerinde tutmakla yetinmeyi ve "tarihin demirden yasalarının" Almanya'da bir devrime yol açmasını beklemeyi umuyorlardı. Almanya'da devrimin tarihsel bir zorunluluk sonucu gerçekleşeceği varsayılıyordu. Bundan sonra da Rusya geri kalmış bir ülke olmayı sürdürecek; ama sonrasında Almanların yardımıyla gelişecekti.[2]

Almanya'da böyle bir şey olmadı. Ocak 1919'da bir devrim *oldu*; ama ezildi ve Alman işçi sınıfı bastırıldı. Lenin ve Troçki bu noktada hazırlıksız yakalandılar. Sonunda kendilerini bir köylü toplumunu şiddetle yönetmeye çalışırken buldular: Rusya son derece yoksul bir Üçüncü Dünya toplumu olduğu için insanları ite kaka kalkınma yoluna sokmanın zorunlu olduğunu düşündüler. Bu yüzden de işçileri "işçi ordusu" dedikleri şeye dönüştürmek üzere adımlar attılar. "İşçi ordusu" ülkeyi kendi deyimleriyle "devlet kapitalizmi" altında sanayileşmeye zorlayacak "en üst düzey lider"'in denetimi altında olacaktı.[3] Bu sürecin Rusya'yı kapitalizm ve sanayileşmenin ilk aşamalarına

taşıyacağını umuyorlardı. Rusya öyle bir maddi gelişme noktasına ulaşacaktı ki, bundan sonra tarihin demirden yasaları Üstat'ın söylediği şekilde işlemeye başlayacak ve sonunda sosyalizme ulaşılacaktı. [Karl Marx tarihin doğa "yasalarına" göre ilerlediği ve kapitalizmin ileri aşamalarının kaçınılmaz şekilde sosyalizme yol açacağı şeklinde bir teori geliştirmişti.]

Dolayısıyla yaptıklarının arkasında bir teori, aslında ahlaki bir ilke yatıyordu. Bunu yaparlarsa uzun vadede halk için daha iyi olacağını düşünüyorlardı. Ama bence yaptıkları şey daha sonra Stalin'in hız kazandıracağı totaliter bir sistem için ana çerçeveyi oluşturmaktı.

ERKEK: Bolşeviklerin yaptıklarının otoriter bir sistemle sonuçlanmasını dürüst bir hata, belki de "tarihsel bir kaza" olarak mı tanımlıyorsunuz? Yoksa bu Leninist dünya görüşünün, yani yalnızca birkaç kişinin lider olabilecek kadar zeki ve bilgili olduğu ve iplerin onların elinde olması gerektiği şeklindeki görüşün doğal bir sonucu muydu?

Evet, kanımca sorunun kaynağı bizzat Marksizm-Leninizmin kendisi. Sorun "öncü bir parti"nin aptal kitleleri, onlar budala oldukları için asla anlayamayacakları bir geleceğe doğru yönlendirebileceği veya yönlendirme hakkının olduğu ya da böyle bir kapasitesinin olduğu fikrinin ta kendisinden kaynaklanıyor. Bence bu, toplumu "sizi kırbaçla yönetirim" noktasına götürecektir. Tahakküm kurumları kendilerini çok hoş yollarla yeniden üretirler; bence bu bildik bir sosyolojik doğrudur.

Aslında geçmişe bakarsanız, Bakunin bunu yarım yüzyıl önceden öngörmüştü. Tam olarak böyle bir şeyin gerçekleşeceğini söylemişti. [Bakunin 19. yüzyılda yaşamış bir Rus anarşistiydi. Marx'la birlikte dönemin başlıca sosyalist işçi örgütlenmesi olan Birinci Enternasyonal'de önde gelen isimlerden biriydi.] Bakunin, Marx'ın çevresindeki insanlardan söz ediyordu ve bunu daha Lenin doğmadan önce söylemişti. Modern sanayi toplumunda bir oluşum olarak entelijansiyanın doğası gereği toplumsal yöneticiler olmaya çalışacağı şeklinde bir öngörüde bulunmuştu. Gelecekte toplumsal yöneticilere dönüşmelerinin nedeni sermayeyi ellerinde tutmaları veya bir sürü silaha sahip olmaları değildi. "Bilgi" denilen şeyi denetleyebiliyor, örgütleyebiliyor ve yönlendirebiliyorlardı. İşte bu yüzden toplumsal yöneticiler olacaklardı. Bilgiyi işleme, karar alma süreçlerinde kendileri için destek sağlama ve buna benzer becerilere sahipler. Bakunin bu insanların iki kategoriye ayrılacağını öngörmüştü: Bir yanda "sol" entelektüeller olacaktı. Kitlesel halk hareketlerini dayanak olarak kullanıp iktidara gelmeye çalışacaklardı. Daha sonra iktidarı ele geçirebilirlerse, halkı boyun eğmeye zorlayıp denetlemeye kalkışacaklardı. Diğer yandan, bu yolla iktidara gelemeyeceklerini anlarlarsa –Bakunin bu terimi kullanmamış olsa da– günümüzde "devlet kapitaliz-

mi" olarak adlandırabileceğimiz şeyin hizmetkârları olacaklardı. Bakunin'in deyişiyle, her iki kategorideki entelektüeller de "halkın sopasıyla halkı döveceklerdi." Yani kendilerini halkın temsilcileri olarak takdim edecekler, böylece halkın sopasını ellerine geçirecekler; ama halkı bu sopayla döveceklerdi.[4]

Evet, Bakunin bu öngörüsünü geliştirmedi. Ama bence yaptığı analizden hareket ederek bir konumdan diğerine geçmenin işten bile olmadığı ve "Başarısız Olmuş Tanrı" sendromuna yakalanmanın son derece kolay olduğu sonucunu çıkarabiliriz. Temelde bir Leninist olarak, yani Bakunin'in deyimiyle gelecekte "Kızıl Bürokrasi"nin bir parçası haline gelecek birisi olarak işe başlarsınız. Bu yolla iktidara gelemeyeceğinizi görürsünüz ve ardından kolaylıkla sağın ideologu olup çıkarsınız. Hayatınızı, henüz ışığı görmemiş ve yönünü iktidarın gerçekte bulunduğu yöne doğru çevirmemiş olan eski yoldaşlarınızın günahlarını ifşa etmeye adarsınız. Pek büyük bir dönüşüm geçirmenize de gerek yoktur. Yalnızca farklı bir biçimsel iktidar yapısı altında iş görmeye başlarsınız. Gerçekte eski Sovyetler Birliği'nde bugün bunların yaşandığını görebiliyoruz: İki yıl öncesine kadar komünist haydutlar, Stalinist haydutlar olan aynı adamlar şimdi bankaları yönetiyor. Hararetli birer serbest piyasa yanlısı olup çıkmışlar ve Amerika'ya övgüler düzüyorlar vs. Ve bu iş kırk yıldır böyle sürüp gidiyor; artık bir çeşit şaka haline geldi.

Bakunin, insanların *doğasından* dolayı bunların yaşanacağını söylemedi. Bunun üzerine ne kadar düşündü bilmiyorum; ama sorun Kızıl Bürokrasi veya onun devlet kapitalizmindeki eşdeğeri olan komiser sınıfın, insanın doğası böyle olduğu için iktidarı ele geçirecek olması değildir. Sorun iktidarı *ele geçirmeyenlerin* bir kenara itilecek, geçirenlerin ise başarıya ulaşacak olmasıdır. İktidarı ellerine geçirecek kadar insafsız, gaddar ve haşin olanlar hayatta kalacaklar. Halk örgütlenmeleriyle ilişkilenmeye ve toplumun *kendisini* örgütlemesine yardımcı olmaya çalışanlar ve yeni halk hareketlerine bu yolla destek olmaya çalışanlar ise merkezileşmiş iktidar koşulları altında varlıklarını sürdüremeyecekler.

Marksist "Teori" ve Entelektüel Sahtekârlık

KADIN: Noam, "öncü" fikri bir yana, daha geniş anlamda bütün Marksist analiz kategorisine neden bu kadar eleştirel yaklaştığını merak ediyorum. Örneğin üniversitelerde veya benzeri yerlerde kendilerine "Marksist" diyen insanlara çok eleştirel bakıyorsun. Bu adlandırmadan hiç memnun olmadığını fark ettim.

Evet, sanıyorum "Marksizm" konusunda bana çekici gelmeyen noktalardan birisi böyle bir şeyin *var olması* fikri. Bilimde "Marksizm" gibi şeyler olmaması hayli dikkat çe-

cidir. Örneğin fiziğin "Einsteinizm" diye ya da "Planckizm" veya buna benzer bir dalı yoktur. Bu çok saçma; çünkü insanlar Tanrı değildir. Sadece bir şeyler keşfederler, hatalar yaparlar, lisansüstü öğrencileri onlara nerede yanıldıklarını söyler ve onlar da tekrar yola koyulup bir dahaki sefere daha iyisini yaparlar. Ama ortada Tanrı filan yoktur. Yani bilim adamları da "Newtonizm" ve "Darwinizm" gibi terimleri kullanırlar; ama kimse bunları bir şekilde sadık kalmamamız gereken, Üstat'ın ne düşündüğünü ve bu yeni koşullarda ne demiş olabileceğini vs. keşfetmeye çalıştığımız doktrinler olarak düşünmez. Böyle bir şey rasyonel varoluşa bütünüyle yabancıdır; ancak irrasyonel alanlarda ortaya çıkar.

O halde Marksizm, Freudizm gibi şeylerin hepsi bence irrasyonel bir külttür. Hepsi teolojidir. Dolayısıyla bunlar teoloji deyince aklınıza gelen özelliklere sahiptir. Bu konuya çok fazla kafa yormadım. Aslında bence tamı tamına doğru bir analoji bu: Marksizm ve Freudizm gibi fikirler örgütlü dinler tarihine aittir.

Bu yüzden benim rahatsızlığım kısmen böyle bir şeyin var olmasından kaynaklanıyor. Bana öyle geliyor ki "Marksizm" gibi bir şeyi *tartışmak* bile zaten baştan yanlış yapmaktır. Örneğin "Planckizm"i tartışmıyoruz. Neden tartışmıyoruz? Çünkü bu çılgınca bir şey olurdu. Planck'ın [Alman fizikçi] söyleyecek bazı şeyleri vardı, bunların bir kısmı doğruydu ve bilimin daha sonraki dönemlerinde özümsendi. Bir kısmıysa yanlıştı ve onlar da düzeltildi. Planck'in büyük bir adam olmadığı anlamına gelmiyor bu; büyük keşifleri vardır, çok zekicedir, hataları vardır vs. Ben duruma gerçekten bu açıdan bakmamız gerektiğini düşünüyorum. "Marksizm" veya "Freudizm" düşüncesini ya da başka bir fikri ortaya attığınız anda zaten rasyonelliği terk etmiş oluyorsunuz.

Bence rasyonel bir insanın sorması gereken soru Marx'ın çalışmasının korumaya ve belli ölçüde değiştirmeye değer yanlarının neler olduğu, terk edilmesi gereken yanlarının ise neler olduğudur. Tamam, o zaman bakar ve bazı şeyler bulursunuz. Bence Marx 19. yüzyıl tarihi üzerine çok ilgi çekici bazı betimsel çalışmalar yapmıştı. Çok iyi bir gazeteciydi. Hindistan'da Britanyalıları veya Paris Komünü'nü [1871'de Fransız işçilerinin 70 gün süren devrimi] betimleyişi veya *Kapital*'in sanayi dönemi Londra'sından bahseden kısımları çoğunlukla ilgi çekicidir. Bence daha sonraki çalışmalar bu düşünceleri geliştirdi ve değiştirdi; ama oldukça ilgi çekicidir.[5]

Marx'ın soyut bir kapitalizm modeli vardı. Doğrusunu söylemek gerekirse ne kadar değerli olduğundan pek emin değilim. Soyut bir modeldi ve her soyut model gibi ayrıntıları doğru bir şekilde betimlemek gibi bir hedefi yoktu. Bazı can alıcı özellikleri çekip çıkarmayı ve onlar üzerinde araştırma yapmayı hedefliyordu. Ve soyut bir model söz konusu olduğunda karmaşık gerçekliğin aslında ne kadarını yakalayabilmiştir diye sormanız gerekir. Bu nokta kuşkuludur. Öncelikle 19. yüzyıl kapitalizminin ne kadarını

yakaladığı kuşkuludur; bana göre geç 20. yüzyıl kapitalizminin ne kadarını yakaladığı daha da kuşkuludur.

Yasaların olduğu varsayılmıştır [tarih ve ekonomi yasaları]. Bunları anlayamıyorum, bütün diyebileceğim bu. Bana bu alanlardan hareket ederek ortaya konabilecek herhangi bir yasa yokmuş gibi geliyor. *Daha iyi* yasalar olduğunu bildiğim için böyle söylemiyorum, yalnızca tarihteki "yasaları" bildiğimizi zannetmiyorum.

Marx'ta sosyalizm hakkında yazılmış hiçbir şey yoktur, o sosyalist bir filozof değildi. Marx'ın tüm eserlerinde sosyalizmden bahseden aşağı yukarı beş satır filan vardır.[6] O kapitalizmin teorisyeniydi. Bana göre en azından her aklı başında insanın iyice öğrenmesi ve kullanması gereken ilgi çekici bazı kavramlar ortaya koydu; örneğin sınıf gibi, üretim ilişkileri gibi fikirler...

KADIN: Peki ya diyalektik?

Aslında diyalektik asla anlamadığım kavramlardan biridir. Bu kelimenin ne anlama geldiğini asla anlamadım. Bu arada Marx'ın bu kelimeyi kullanmadığını söylemeliyim. Engels kullanır.[7] Birisi çıkıp bana ne olduğunu anlatabilirse mutlu olurum. Demek istediğim, "diyalektik"ten bahseden her çeşit şeyi okudum; ama ne olduğuna dair en ufak bir fikrim yok. Sanırım karmaşıklıkla veya alternatif konumlarla ya da değişimle veya bunun gibi şeylerle ilgili. Bilmiyorum.

Size samimi bir gerçeği söyleyeceğim: İş bu konulara gelince ben her şeyi çok basit şekilde düşünen biri oluveriyorum. Ne zaman dört heceli bir kelime duysam kuşkuya düşüyorum; çünkü bunu tek heceli kelimelerle söyleyemeyeceğinizden emin olmak istiyorum. Unutmayın, bütün entelektüel uğraşın bir kısmı da kendinize uygun bir iş yaratmaktır. Herkes neden bahsettiğinizi anlayabiliyorsa, kaybettiğinizin resmidir. Çünkü bu durumda sizi özel birisi yapan ne kalacak ki? Sizi özel birisi yapan ve anlamak için gerçekten çok çabalamış olmanız gereken bir şey olmalıdır; siz bu konunun uzmanısınızdır. Öte yandan yığınla insan bunu anlamaz ve bu da sizin için bir ayrıcalık ve iktidar kaynağı haline gelir.

Örneğin "edebiyat teorisi" denen şeyi ele alalım. Tıpkı kültür "teorisi" veya tarih "teorisi"nin olmadığını düşündüğüm gibi edebiyat "teorisi" diye bir şeyin de olmadığını düşünüyorum. Eğer tek yaptığınız kitaplar okuyup onlardan söz etmek ve insanların bunları anlamasını sağlamaksa, kabul, bu işte fevkalade iyi olabilirsiniz; tıpkı Edmund Wilson'un bu konuda fevkalade iyi olduğu gibi. Ama Wilson'un bir edebiyat *teorisi* yoktu. Diğer yandan, orada oturup kuarklardan* bahseden bir fizikçiyle aynı odada sohbet etmek istiyorsanız, sizin de hiç kimsenin anlayamayacağı karmaşık bir teoriniz

* Kuark, standart parçacık fiziğinde maddeyi oluşturan iki temel bileşenden birisidir. –y.h.n.

olmasında fayda vardır: "*Fizikçinin* hiç kimsenin anlayamadığı karmaşık bir teorisi var, neden *benim* de hiç kimsenin anlayamayacağı karmaşık bir teorim olmasın?" Birisi bir tarih teorisiyle ortaya çıkarsa yine aynı şey geçerlidir: Söylediği şeyler ya bildik doğrular olacak ya da birinin çıkıp "neden Anayasa'nın ardında yatan ekonomik faktörlere bakmayalım?" demesi gibi zekice fikirler olacaktır. Ama ortada tek heceli kelimelerle söylenemeyecek hiçbir şey olmayacak.

Aslında doğa bilimlerinin dışına çıktığınızda tek heceli kelimelerle *söylenemeyecek* şeyler bulmak son derece ender rastlanan bir durumdur. Çoğu kez ulaşması son derece zor, üzerinde çalışmak için yoğun bir çabaya gerek duyulan, fakat aslında ilginç ve basit fikirler vardır. Diyelim ki modern sanayi ekonomisinin nasıl geliştiğini anlamak istiyorsunuz; bu çok emek gerektiren bir çaba olabilir. Bununla birlikte teoriden kastımız ilk bakışta ilkeleri aşikâr olmayan, ama şaşırtıcı sonuçlar çıkarsayabileceğiniz ve ilkeleri doğrulamaya çalışabileceğiniz bir şeyse, modern sanayi ekonomisiyle ilgili yapacağınız çalışmanın "teorik" tarafı son derece zayıf olacaktır. Toplumsal dünyada "teori" derken kastettiğimize benzer şeyler bulamazsınız.

Aklıma gelmişken, benim siyasi yazılarımın gerek sağdan gerekse soldan teorik olmamakla eleştirildiğini söylemeliyim ve bu tamamen doğru. Ama başkalarının yazıları ne kadar teorikse benimkiler de o kadar teoriktir. Yalnızca ben onlara "teorik" demiyorum, "sıradan" diyorum –ki gerçekten de öyleler. Sorun, çalışmalarının "derin teori" olduğu düşünülen bu kişilerden bazılarının söyleyecek bazı ilginç şeyleri olmaması değil. Genellikle söyleyecekleri çok ilginç şeyler var. Ama söyledikleri şeylerin hiçbirisi zamanı olur, destek verilir ve biraz da eğitim görürse lise çağında bir öğrencinin düşünemeyeceği şeyler değil.

Bence entelektüel hayat şeffaf olmayan yapılar kurduğunda, insanların buna kuşkuyla yaklaşması gerekir. Çünkü işin aslına bakarsanız hayatın çoğu alanından pek fazla bir şey anlamıyoruz. Örneğin kuantum fiziği gibi bazı alanlar vardır ve ortada bir sahtekârlık yoktur. Ama ben çoğu zaman söylenen şeylerin sahtekârlıktan ibaret olduğunu düşünüyorum. Anlaşılabilen her şey muhtemelen çok basitçe anlatılabilir. Ben ne zaman "diyalektik" veya "hermenötik" gibi çok derin olduğu varsayılan şeylerle karşılaşsam, Goering gibi "elimi tabancama atıyorum."

ERKEK: "Diyalektik" kelimesini anlamamanız dediklerimi büyük ölçüde pekiştiriyor, yani beni doğruluyor.

"Diyalektik"in hiçbir anlamı olmadığını söylemiyorum. Terimi kullanan insanları gözlemliyorsunuz ve birbirleriyle anlaşabiliyor gibi görünüyorlar. Ama Türkçe konuşan insanları izlememe benziyor bu: Bir şeyler oluyor; ama ben bunun bir parçası olamıyorum.

Aslında bazı söyleşilerde "diyalektik"i anlamadığımı dile getirdim ve insanlardan "anlamıyorsunuz, işte 'diyalektik' budur" diyen uzun mektuplar aldım. Bu mektuplarda ya anlaşılmaz ya da sıradan şeyler yazıyor. O zaman belki de benim bir genim eksiktir, tıpkı bazı insanların müzik kulağının olmaması ve farklı ezgileri duyamaması gibi. Fakat bu alanlarda karşılaştığım her şey bana ilginç geliyor; ama bir kez daha dikkatlice baktığınızda çok aşikâr olduğunu fark ediyorsunuz. Belki ilk bakışta görememiş de olabilirsiniz, birilerinin size göstermesi gerekmiştir. Ya da tamamen anlaşılmaz geliyor.

Bu konuda kuşkucuyum; zannediyorum bir insanın bir şeyi anlamadığında kuşkucu olmaya hakkı var. Örneğin kuantum elektrodinamiğini anlatan bir kitabın bir sayfasına baktığımda, tek kelimesini dahi anlamıyorum. Ama onu anlamaya *başlayabilmem* için ne yapmam gerektiğini biliyorum ve anlamaya *başlayabileceğim* konusunda kendime güveniyorum. Çünkü daha önce başka karmaşık şeyleri anlamıştım. Kendimi bu disipline verme zahmetine katlanıp ilk dönemlerdeki ve daha sonraki malzeme üzerinde çalışırsam, en sonunda kuantum elektrodinamiğini anlamaya başlayacak duruma geleceğimi zannediyorum. Ya da Fizik Bölümü'ne gidip birisine "neden herkesin bu konuda heyecanlandığını bana anlatır mısın?" derim ve onlar da konuyu benim düzeyime uyarlayıp bundan sonra nasıl bir yol izlemem gerektiğini söyleyebilirler. Belki çok derinlemesine anlamam ya da bir şey icat edemem; ama en azından o konuyu anlamaya başlayabilirim. Diğer yandan Marksist felsefe veya edebiyat teorisinden bahseden bir sayfaya baktığımda, hayatımın geri kalanı boyunca öylece durup bakakalacağım ve asla anlayamayacağım duygusuna kapılıyorum. Bu meseleleri daha iyi anlamaya *başlamak* için nasıl bir yol izlemem gerektiğini, hatta hangi adımları atacağımı bile bilmiyorum.

Demek istediğim şu: Bu alanlar beni aşıyor olabilir, belki de ben o kadar zeki değilimdir. Ama o zaman ortaya komik bir sonuç çıkıyor ve bu durumun benimle hiç ilgisi yok. Sözünü ettiğim alanlarda insanların her nasılsa fizik ve matematikten daha karmaşık bir şey üretebildikleri anlamına geliyor bu; çünkü ben fizik ve matematiğin anlayabileceğim konular olduğunu düşünüyorum. Samimiyetle söylüyorum, ben böyle bir şeye inanmıyorum: Edebiyat teorisyenlerinin ve Marksist filozofların sağlam entelektüel çalışmayı yüzlerce yıl geride bırakan yeni bir entelektüel düzeye ulaştıklarına inanmıyorum.

ERKEK: Genel olarak felsefe hakkında da aynı şeyi düşünüyor musunuz?

Felsefenin anladığımı düşündüğüm kısımları var ve bunlar çoğunlukla klasik felsefe. Anlamadığım şeyler de var; çünkü bana anlamlı gelmiyorlar. Buna da bir şey demiyorum, çünkü bunlar zor sorunlar. Yani bir şeyin anlamlı gelmediğini söylemek ille eleştiri

yöneltmek anlamına gelmeyebilir: Mantıklı şekilde tartışılması zor olan konular vardır. Ama diyelim Russell'ı, analitik felsefeyi, Wittgenstein'ı veya benzeri şeyleri okuduğumda ne demek istediklerini anlayabiliyorum. Çoğunlukla olduğu gibi neden söylediklerinin yanlış olduğunu da anlayabiliyorum. Ama örneğin Derrida'yı okuduğumda veya Lacan'ı, Althusser'i vs. okuduğumda hiçbir şey anlamıyorum. Sanki kelimeler gözlerimin önünden geçip gidiyor ve argümanları takip edemiyorum. Argümanları göremiyorum ve bir olguyu betimliyormuş gibi görünen her şey bana yanlış geliyor. Belki de benim bir genim filan eksiktir, mümkündür. Ama tüm samimiyetimle söyleyeyim, bence hepsi sahtekârlık.

ERKEK: Bilim insanlarını kusursuz gibi göstererek onları yüceltiyor olabilirsiniz diye düşünüyorum. Örneğin Newtoncu mekaniği ele alalım. Einstein ortaya çıkıp neden yanlış olduğunu gösterdi; ama bilim cemaati yıllar boyunca bundan "Newtoncu" mekanik olarak söz etti.

Bu ilginç bir örnek, çünkü Newtoncu mekanik uzun yıllar kutsal bir şey gibi *ele alındı*. Bunun nedeni de devrimci bir gelişme olmasıydı. Gerçekten de insanlık tarihinde ilk kez insanlar şeyler hakkında derinlemesine bir açıklamaya sahip olmuştu. Newtoncu mekanik o kadar kapsamlı ve basitti ve sonuçları bakımından o kadar geniş bir etki alanına sahipti ki, neredeyse *zorunlu* olduğu düşünülüyordu. Gerçekten de uzun bir süre böyle kabul edildi. Öyle ki örneğin Kant, felsefenin görevinin, Newtoncu fiziği *a priori* ilkelerden çıkarsamak ve matematik ayarında kesin bir doğruluk taşıdığını göstermek olduğunu düşünmüştü. Ve gerçekten bu kavrayışların yanlış olduğunun iyice açıklık kazanması için 19. yüzyıl sonları ile 20. yüzyıl başını beklemek gerekti. Bunun farkına varılmasıyla birlikte "bilim"in ne olduğu konusundaki kavrayışımızda gerçek bir ilerleme oldu. Yani bilimin bir dönem için dini bir karakteri vardı, bu konuda haklısınız. Bence kurtulmamız gereken bir şeydi bu. Artık böyle şeyler olmuyor.

Doğa Bilimleri ve Beşeri Bilimlerde İdeolojik Denetim

ERKEK: Doğa bilimlerinin akademik disiplinler olarak beşeri ve sosyal bilimlerden ideolojik denetim açısından temelde farklı oldukları konusunda ne düşünüyorsunuz? İktisat veya siyaset biliminden farklı olarak doğa bilimlerinde araştırmanın önünde aynı türde engeller veya doktrin aşılamaya dönük benzer bir kararlılık yokmuş gibi gözüküyor.

Bence doğa bilimlerinde de ideolojik denetim sorunu *vardı*. Aradaki fark bizim bu sorunu aşmış olmamızdan kaynaklanıyor. Örneğin Galileo bu sorunla karşılaşmıştı. İtalyan astronom ve bilim insanı, 1633'te Roma Katolik Kilisesi'nce tutuklanmış ve

dünyanın güneşin çevresinde döndüğü şeklindeki görüşünü geri almaya zorlanmıştı.] Batı'da birkaç yüzyıl geri giderseniz, doğa bilimlerindeki ideolojik denetim sorununun şiddetli bir şekilde yaşandığını görürsünüz: Descartes'ın dünya üzerine incelemelerinin insan aklından söz ettiği zannedilen son cildini yok ettiği; çünkü Galileo'nun yazgısını öğrendiği iddia edilir. Bu ölüm mangalarının bir benzeridir; Engizisyon'un yaptığı tam da buydu. Tamam, bunlar en azından Batı'da geride kaldı. Ama her yerde durum böyle değil.

ERKEK: Neden geride kaldı?

Birkaç nedeni olduğunu düşünüyorum; birisi, yüzyıllar boyunca halk mücadeleleriyle kazanılan, özgürlükler ve aydınlanmadaki genel gelişmedir. Mutlakiyetçi dönemlere göre çok daha özgür bir toplum haline geldik. Entelektüeller örneğin [18. yüzyıldaki] Aydınlanma döneminde olduğu gibi ideolojik engelleri yıkıp daha fazla düşünce özgürlüğü için alan açarak çoğunlukla önemli bir rol oynadılar. Bu iş çoğu kez büyük bir cesaret ve epeyce mücadele gerektirdi ve günümüze kadar böyle devam etti.

Faydacı nedenler de var. İş öyle bir noktaya geldi ki, özellikle 19. yüzyılın ortalarından itibaren modern doğa bilimi sayesinde fiziksel dünya hakkında daha derin bir kavrayışa ulaşma becerisi, modern sanayi kalkınmayla ciddi bir etkileşim içine girdi. Doğa bilimlerindeki ilerleme maddi olarak özel kârlar elde etmeye ve özel girişimin iktidarını güçlendirmesine katkıda bulunmaya başladı. Dolayısıyla bilimsel araştırmaya özgürlük tanımak için faydacı nedenler de vardı; ama bunu abartacak değilim. Bence doğa bilimlerinde yaşananlar diğer alanlarda özgürlüğe yol açan sürece çok benziyor. Örneğin bugün niçin köleliğin var olmadığı veya niçin kadınların Amerikan tarihinde 150 yıl sonra [1920'de] oy hakkı kazandığı sorularına da benzer cevaplar verilebilir.

Şunu da unutmayın: Aydınlanmaya yol açan büyük bilimsel devrimlerden sonra iş öyle bir noktaya gelmişti ki, diğer alanlarda hâlâ oldukça etkin olan doktriner denetimlere tabi olsaydınız bilim *yapmanız* artık imkânsız hale geliyordu. Newton'dan sonra ideolojik fanatizm yaratmaya çalışan bir fizikçiyseniz, oyunun dışında kalırsınız. Kaydedilen ilerleme çok büyüktü. Sosyal ve beşeri bilimlerde ise durum çok farklıdır. Bu alanlarda sonsuza dek yalan yanlış şeyler söyleyebilirsiniz ve etrafta sizi dürüst olmaya zorlayan bir Tabiat Ana da olmadığı için hiçbir şey sizi engelleyemez. Ve sonuçta iki kültür arasında gerçek bir fark ortaya çıktı.

Bu yüzden doğa bilimlerinde lisansüstü eğitime başladığınızda, sizi hemen eleştirel araştırmaya dahil ederler ve aslında öğrendiğiniz şey bir çeşit zanaattir. Bilim kelimenin gerçek anlamında *öğretilmez*. Öğrenciler, nitelikli insanlarla birlikte çalışma fırsatı bulurlarsa birer çırak gibi bilimin nasıl yapıldığını öğrenirler. Ama hedef daima yaratıcı çalışmanın nasıl yapıldığını ve her şeyi sorgulamayı öğrenmektir. Beşeri ve

sosyal bilimlerde ise durum çok farklıdır. Bu alanlarda sizden koca bir bilgi yığınını hatmetmeniz ve ardından onun içinde kendinize küçük bir yer bulup hayatınızın sonuna kadar bu alanda çalışmanız beklenir. Yani şunu demek istiyorum: Beşeri bilimlerde saygın bir akademisyen olmanın yolu örneğin 1720-1790 arası İngiliz romanları gibi gizli kalmış bir alan seçip o konuda tarihteki başka herkesten daha fazla *veriyi* bilmekten geçer. Bu sayede şu kelimeyi kimin hangi yazardan aldığı gibi şeyleri bilirsiniz. Bunların çoğu akılsızcadır; ama sizden beklenen bu tarz şeyleri bilmenizdir. Ve gerçekten de burada entelektüel meydan okuma çok azdır. Yanlış yapabilmenizin tek yolu bir virgülü yanlış bir yere koymanızdır ve aslında böyle bir şey en büyük suç olarak görülür. Biraz karikatürleştiriyorum; ama açıkçası işlerin böyle yürüdüğünü düşünüyorum. Doğa bilimlerinde durum kesinlikle çok farklıdır.

Okulların Görevi

KADIN: Ama ben bu ideolojik denetim mekanizmasının beşeri ve sosyal bilimlerde gerçekte nasıl işlediğini *sanırım çok iyi anlayamıyorum. Yani nasıl oluyor da okullar doktrin aşılama sisteminin bir parçasına dönüşebiliyor? Bu süreci daha ayrıntılı olarak açıklayabilir misin?*

Bence temel nokta şu: Anaokulundan üniversiteye kadar bütün okul müfredatı ancak kurumsal rolünü yerine getirmeyi sürdürdüğü sürece müsamaha görecektir. Örnek olarak üniversiteleri alalım. Birçok açıdan üniversitelerin işleyiş biçimi medyadan çok da farklı değildir. Bununla birlikte çok daha karmaşık bir sistem oluştururlar ve bu yüzden onları sistematik olarak incelemek daha zordur. Üniversiteler, yalnızca harç paralarıyla kendilerini ayakta tutmaya yetecek finansmana yakın bir gelir bile elde edemezler. Dışarıdan desteklenmesi gereken asalak kurumlardır. Bu durum da çıkarları temelde aynı olan zengin mezunlara, şirketlere ve devlete bağımlı oldukları anlamına gelir. Evet, üniversiteler bu çıkarlara *hizmet ettikleri* sürece parasal olarak desteklenirler. Bir gün bu çıkarlara hizmet etmeyi *bırakırlarsa* başları belaya girmeye başlar.

Örneğin 1960'ların sonlarında üniversitelerin bu görevi yeterli ölçüde yerine *getirmediği* ortaya çıkmaya başladı. Öğrenciler sorular soruyordu, bağımsız düşünüyordu, yerleşik düzenin değer sistemini büyük ölçüde reddediyordu ve buna benzer her şeye meydan okuyorlardı. Şirketler bu duruma tepki göstermeye başladılar ve tepkilerini çeşitli yollarla ortaya koydular. Bir örnek vermek gerekirse, alternatif programlar geliştirmeye başladılar. IBM kendi başına mühendis yetiştirmek için bir çeşit mesleki eğitim programı oluşturdu: MIT bu işi onların yerine ve istedikleri şekilde yapmayacaksa, onlar da kendi işlerini kendileri yapacaktı. Bu durum MIT'ye finansman

sağlamayı durduracakları anlamına geliyordu. Tabii 60'larda işler o kadar çığırından çıkmadı, dolayısıyla bu yöndeki girişimler çok sınırlı kaldı. Ama ortada bu türden baskılar vardı.[8]

Aslında şimdi bile benzer şeyler görebilirsiniz. Allan Bloom'u ve herkesin konuşmakta olduğu şu kitabını, *Amerikan Aklının Kapanışı*'nı ele alalım.[9] Bu arada o kadar övülen bu çok-satar, okuma zahmetine katlandınız mı bilmiyorum, insanın aklına durgunluk verecek kadar aptalca. Bir kez süpermarketteyken okudum, karım... Bunu söylemekten nefret ediyorum, karım alışveriş yaparken orada durup ayaküstü bu lanet şeyi okudum. Kitabı okumam yaklaşık on beş dakika sürdü.

ERKEK: Dakikada iki bin kelime mi okuyorsun?

"Okumak"la kastettiğim sayfaları çevirip tamamen aptalca olmayan bir şey var mı diye göz atmaktı. Ama kitap esas olarak eğitimin deniz piyadelerine benzer bir şekilde yapılandırılması gerektiğini söylüyor. Deniz piyadelerinde öğrencileri herkes için seçilmiş "büyük fikirler"den oluşan bir bilgi yığınının içinde uygun adım yürütürsünüz. Yani bir grup insan "işte büyük fikirler burada, Batı uygarlığının büyük fikirleri bu külliyatta. Çocuklar, oturup bunları öğreneceksiniz, okuyup öğrenin ve ezbere söyleyebilir duruma gelin" diyecek. Bloom'un istediği işte böyle bir model.

Eğitim üzerine kafa yormuş veya eğitimle haşır neşir olmuş, hatta okula gitmiş herkes bilir ki, bu yolla varacağınız yer öğrencilerin hemen hiçbir şey bilmemesi ve anlamaması olacaktır. Fikirlerin ne kadar büyük olduğu hiç önemli değildir. Fikirler size dışarıdan zorla kabul ettiriliyor ve siz de adım adım onları öğrenmek zorunda bırakılıyorsanız, işiniz bittiğinde hepsini unutmuş olursunuz. Yani şunu demek istiyorum: Eminim okuldayken hepiniz çeşitli dersler almışsınızdır. Bunlara çalıştınız, ödevlerinizi yaptınız, sınavları geçtiniz ve belki de "A" aldınız.* Ama bir hafta sonra dersin konusunun ne olduğunu dahi hatırlayamazsınız. Bazı şeyleri ve nasıl düşünmeniz gerektiğini öğrenebilmeniz, ancak öğrenmenizin bir amacı varsa, yani *sizde* bir şekilde bir motivasyon oluşuyorsa mümkün olabilir. Aslında eğitimde tartışılan bütün metodolojiler bundan çok farklı bir şey söylemezler. Temel olarak öğrencilerin öğrenmek istemesini sağlamak üzerinde dururlar. Bir kez öğrenmek isterlerse, gerisi gelecek ve öğrenciler öğrenmeye başlayacaktır.

Ama burada önemli olan Bloom'un ve diğerlerinin uygulanmasını istediği modelin gerçekte daha genel bir yöntemin bir parçası olmasıdır. Bu yöntem, okul aracılığıyla insanlara disiplinin dayatılması ve onların kendi başlarına nasıl düşüneceklerini öğrenmelerinin engellenmesidir. Bu sayede öğrencilerin zorla dayatmış olduğunuz "İyi

* Amerikan not sisteminde en yüksek not. –y.h.n.

Kitaplar" denen bir külliyatı bitirmesini ve ezberlemesini sağlarsınız. Sonra da –nasıl olacaksa– büyük şeylerin olması beklenir. Bu tamamen aptalca bir eğitim biçimi; ama sanırım niçin bunun seçilip desteklendiğini ve geçmiş yıllarda sorgulandı diye niçin bu kadar büyük bir histeri yaşandığını açıklıyor. Çünkü insanları buna benzer yollarla eğitmek ve disipline etmek son derece işlevseldir. Bloom'un kitabının bu kadar popüler olmasının da benzer bir nedenden kaynaklandığını sanıyorum. Bu kitap büyük ölçüde 60'lardaki öğrenci hareketinin ve diğer meydan okumaların okullar ve üniversiteler üzerinde oluşturmaya başladığı özgürleştirici etkiye bir tepki niteliğinde.

KADIN: Allan Bloom'un "büyük fikirleri"nin hepsi seçkin beyaz erkeklere ait.

Tamam kabul, ama Bloom'un elinde başka bir malzeme dizisi olsaydı da fark etmezdi, gerçekten hiç fark etmezdi. "Derin bir fikirler" kümesi olduğu, biz zeki insanların bunları seçeceği ve siz sersemlerin de öğreneceği fikri –ya da en azından ezberleyeceği, çünkü size zorla dayatılırsa gerçekten öğrenmenize gerek yoktur– bir saçmalıktır. Örneğin Eflatun'u[10] okumak konusunda ciddiyseniz... Evet, Eflatun'u okumak güzel bir şeydir. Ama siz neyin doğru neyin yanlış olduğunu, o konu hakkında nasıl daha iyi bir bakış geliştirilebileceğini, başka bir şey demesi gerekirken neden bunu dediğini, şurada ne kadar garip bir muhakeme hatası yaptığını ve daha bir sürü şeyi anlamaya çalışırsınız. Tıpkı doğa bilimlerinde yapacağınız gibi ciddi bir çalışmayı okumanın yolu budur. Ama sizden o eseri bu şekilde okumanız istenmez. O eser hakikatin kendisi olduğu için veya orada büyük fikirler yazılı olduğu için okumanız istenir. Ve bu teolojinin en berbat biçimidir.

Üzerinde durulması gereken husus *ne* okuduğunuz değil *nasıl* okuduğunuzdur. Çizgi romanları kastetmiyorum. Ama ortada dünyanın dört bir yanından gelen büyük bir kültür hazinesi var. Bir şeyin kültürel açıdan zengin olması ne anlama geliyor diye öğrenmek istiyorsanız, araştırmaya istediğiniz yerden başlayabilirsiniz: Hakikatin ve kavrayışın temeli olarak kabul edilebilecek belli bir altküme yoktur. Demek istediğim, "İyi Kitaplar"ı okuyup ne anlattıklarını ezberleyebilir ve bir hafta sonra da unutabilirsiniz. Sizin için özel bir *anlamı* yoksa, hiç okumasanız da olur. Ayrıca bir şeyin farklı insanlar için ne anlam ifade *edeceğini* bilmek de çok zordur. Fakat dünyanın her köşesinde çok sayıda heyecan verici edebi ürünler var. Bu yüzden Yunanları veya Dante'yi veya bir başka şeyi okumadıysanız bayağı bir şey kaçırdığınıza inanmak için kesinlikle hiçbir sebep yoktur. Evet, tabii ki bir şeyler kaçırmış olursunuz; ama başka kültürel gelenekler hakkında bir şeyler öğrenmediyseniz de bazı şeyleri kaçırmış olursunuz.

Örneğin felsefeye bir bakalım –ki bu alanda bir şeyler bildiğimi düşünüyorum. Günümüz dünyasının en iyi, heyecan verici ve aktif filozoflarından bazıları, yani bu alanda gerçek

bir etki yaratmış olan kişiler, zamanında aldıkları birinci sınıf derslerinden akıllarında kalanlar dışında Aristo'nun gözüyle Eflatun'u anlatamazlar. Şimdi bu "Eflatun'u ve Aristo'yu okumayın" demek anlamına gelmiyor. Elbette okumanız gereken milyonlarca şey var. Ayrıca kimse sizin bilmek istediklerinizin çok küçük bir parçasından daha fazlasını asla okumayacak. Fakat sadece bu kitapları alıp okumanın da size bir faydası dokunmaz. Ancak bir şekilde sizin yaratıcı süreçlerinizle bütünleşirse bu malzemeyi öğrenebilirsiniz, yoksa olup olacağı okuduklarınızın zihninizden gelip geçmesi ve yok olmasıdır. Aslında bunun hiçbir değeri de yoktur; ilmihali öğrenmekle, Anayasa'yı veya buna benzer bir şeyi ezberlemekle aynı sonucu doğuracaktır.

Gerçek eğitim insanların kendi başlarına düşünmesini sağlamaktan geçer. Bu da hakkını vermek için ustalıkla yapılması gereken bir iştir. Ama ele aldığınız şey ne olursa olsun, bir şekilde insanların ilgisini çekmesi, onları düşünmek ve konunun peşine düşüp araştırmak *istemeye* sevk etmesi gerekir. "İyi Kitaplar"ı hatmetmek bunu yapmanın en kötü yoludur. Böylece insanları robota çevirmekten başka bir şey yapmamış olursunuz. İsterseniz bunun adına eğitim diyebilirsiniz; ama gerçekten eğitimden anlaşılması gereken şeyin tam karşıtıdır. Zaten William Bennett [Reagan'ın eğitim bakanı] ve Allan Bloom gibilerinin bu yöntemi o kadar çok desteklemesinin nedeni de budur.

KADIN: Üniversitelerin ve okulların gerçek amacının insanlara doktrin aşılamaktan ibaret olduğunu mu söylüyorsunuz?

Tam olarak bunu söylemiyorum. Okullarda hiçbir anlamlı çalışmanın *yapılmadığını* veya okulların sadece şirketler sistemine insan gücü sağlamak için var olduğunu da söylemiyorum. Her şeyden önce okullar çok karmaşık sistemlerdir. Ama okulların temel kurumsal rolü, işlevi ve desteklenmesinin nedeni ideolojik bir hizmet vermeleridir: İtaat ve uyum için gerçek bir seçme süreci vardır ve bence bu süreç aslında anaokulundan başlar.

İzninizle size kişisel bir hikâye anlatayım. En eski ve en yakın arkadaşım on beş yaşında Hitler'den kaçıp Letonya'dan Amerika'ya gelmiş biri. Ailesiyle beraber New York'a kaçmış ve o günlerde en azından New York'taki parlak Yahudi çocuklara eğitim veren George Washington Lisesi'ne gitmiş. Bir keresinde eğer bir dersten "C"* alırsa kimsenin umurunda olmadığını, ama okula üç dakika geç gelirse müdürün odasına gönderildiğini ve Amerikan okullarında kendisini şaşırtan ilk olayın bu olduğunu söylemişti. Daha sonra buna benzer pek çok örnekle karşılaşmış. Bunun ne anlam geldiğini, yani burada asıl değer verilen şeyin bir montaj hattı üzerinde çalışabilme becerisi olduğunu fark etmişti; bu entelektüel bir montaj hattı da olabilirdi. Önemli olan emirlere itaat edebilmek, sana denileni yapabilmek ve nerede olman gerekiyorsa orada olabilmektir.

* Türkiye'de "geçer" notuna karşılık gelen not. —y.h.n.

Değerler bunlardır: Bir yerde bir fabrika işçisi olacaksın –belki burası bir üniversite olarak da adlandırılabilir– ama başka birisinin emirlerini yerine getirecek ve işini önceden belirlenmiş bir yolla yapacaksın. Önemli olan bazı şeyleri kendi başına düşünmen veya ilgini çeken şeyleri anlaman değil, disiplindir. Ötesi hep marjinal şeylerdir, yalnızca bir fabrikanın koşullarına uygun davran yeter.

Okullar da buna bir hayli benziyor diye düşünüyorum: Disiplin ve itaati ödüllendiriyorlar ve bağımsız kafa yapısını cezalandırıyorlar. Biraz yenilikçiyseniz veya kitap ya da başka bir şey okuduğunuz için bir gün okula gelmeyi unutuyorsanız, bu bir trajedidir, bir suçtur. Çünkü sizden düşünmeniz beklenmez, itaat etmeniz ve sadece size verilen malzemenin üzerinde artık ne şekilde istiyorlarsa o şekilde çalışmanız istenir.

Aslında eğitim sisteminde başarılı olup seçkin üniversitelere girebilen insanların çoğunun bunu yapabilmesinin nedeni, yıllar boyu bir sürü aptalca emre itaat etmeyi gönüllü olarak kabul etmiş olmasıdır –örneğin ben bu şekilde başarılı oldum. Aptal bir öğretmen size "bunu yap" diyor, bunun hiçbir anlamı olmadığını biliyorsunuz; ama gene de yapıyorsunuz. Yaparsanız bir sonraki basamağa geçiyorsunuz ve sonra sıradaki emre itaat ediyorsunuz; sonunda başarıyorsunuz ve size diplomanızı veriyorlar. Çoğu yerde ta en başından beri eğitim böyle yapılıyor. Kimisi buna razı oluyor; çünkü "tamam, bu salak herifin dediği bütün aptalca şeyleri yapacağım; çünkü ilerlemek ve başarılı olmak istiyorum" diye düşünüyor. Diğerleriyse tamamen bu değerleri içselleştirdikleri için böyle davranıyorlar; ama genellikle bir süre sonra bu ikisi arasındaki fark belirsizleşmeye başlıyor. Ama ya yaparsınız ya da sistemin dışına atılırsınız: Fazla soru sorarsanız başınız belaya girer.

Bir de buna razı *olmayanlar* var ve onlara "davranış bozukluğu olanlar" veya "motive olamayanlar" veya bunun gibi bir şey deniyor. İşin kolayına kaçmak istemiyorum, gerçekten davranış bozukluğu olan çocuklar *var*. Ama birçoğu da bağımsız bir kafa yapısına sahip olmak istiyor veya uyum göstermeyi sevmiyor ya da kendi bildiği yolda yürümek istiyor. Bu kişilerin başları ta en başından itibaren belaya giriyor ve genellikle de ayıklanıyorlar. Ben küçük çocuklara da ders verdim ve gerçek şu ki, karşınıza her zaman dediklerinizi olduğu gibi kabul etmeyen birileri çıkıyor. Ve en kötüsü de baş belası oldukları için bu insanların ezilmesi. Oysa yapılması gereken onları teşvik etmek. Evet, neden benim her dediğimi kabul edesiniz ki? Ben kim oluyorum? Kendiniz kafa yorup düşünmeye çalışın. Aslında gerçek eğitimin de *bu yolu* izlemesi gerekir.

Aslında ben kendi adıma çok şanslıydım. Aşağı yukarı bir buçuk yaşımdan on iki yaşıma kadar ilerici ve deneysel bir Deweyci okulda okudum [John Dewey Amerikalı filozof ve eğitim reformcusuydu]. Orada işler rutin olarak böyle yürüyordu: Öğrenciler her şeyi sorgulamaya teşvik edilirlerdi ve bir anlamda kendi bildiğiniz gibi çalışırdınız. Şeyler

hakkında kendi kendinize düşünmeniz beklenirdi; bu benim için gerçek bir tecrübeydi. Ve orayı bitirip şehirdeki okul sisteminin gururu olan şehir lisesine gitmem gerektiğinde bu benim için hayli çarpıcı bir değişiklik oldu. Philadelphia'da akademik yönelimi olan çocukların gittiği bir okuldu ve hayatımda gittiğim en salak, en saçma yerdi; bir kara deliğe düşmek gibi bir şeydi. Her şeyden önce inanılmaz derecede rekabetçi bir sistemi vardı. Çünkü insanları denetim altına almanın en iyi yollarından biri budur. Dolayısıyla herkes derecelendiriliyordu ve her zaman tam olarak kaçıncı sırada olduğunuzu biliyordunuz: "Sınıfta üçüncü müsünüz, yoksa dördüncülüğe mi düştünüz?" Bunların hepsi okullarda çeşitli yöntemlerle insanların kafasına sokulur; yanınızdaki insanı ezmeli ve yalnızca kendinizi düşünmelisiniz. Bunun gibi daha bir sürü şey vardır.

Ama önemli olan ve üzerinde durmamız gereken husus, eğitimde bunların hiçbirisinin *gerekli* olmadığıdır. Biliyorum, çünkü bizzat alternatif bir eğitim sisteminde okudum. Alternatif bir sistemin olması da hiç kuşkusuz başka türlüsünün yapılabileceği anlamına geliyor. Ama şu anda içinde faaliyet gösterdikleri toplumun dışsal iktidar yapısı dikkate alındığında, okulların kurumsal rolü büyük oranda insanları itaat ve uyum yönünde eğitip denetlenebilir hale getirmek ve onlara doktrin aşılamaktır. Okullar bu rolü yerine getirdikleri sürece desteklenecekleridir.

Tabii ki sistem yüzde yüz böyle işlemez. Bu nedenle çeşitli aşamalarda karşınıza buna razı olmayan insanlar çıkar. Dediğim gibi, en azından doğa bilimlerinde insanların yaratıcılık ve itaatsizlik için eğitilmesi gerekir; çünkü bilim *yapmanızın* başka bir yolu yoktur. Ama beşeri ve sosyal bilimlerde, gazetecilik ve iktisat gibi alanlarda bu o kadar geçerli değildir. Bu alanlarda insanların yönetici veya denetleyici olmak, şeyleri kabullenmek ve fazla soru sormamaya alışmak için eğitilmeleri gerekir. Dolayısıyla gerçekten de çok farklı türde bir eğitim alırsınız. Ve çizgiyi aşanlar ya ayıklanır veya türlü yollarla hizaya getirilir.

Çok soyut bir şeyden söz etmiyorum. Diyelim ki üniversitede gazetecilikte okuyan son sınıfta bir gençsiniz ve çok bağımsız düşünceli bir insansınız. Sizi bu hatadan geri çevirmek ve denetlenemiyorsanız sizi marjinalleştirmek ya da doğrudan elemek üzere her çeşit araç kullanılacaktır. Dördüncü sınıfta size "davranış bozukluğunuz var" derler. Üniversitede "sorumsuz" veya "dengesiz" olduğunuzu veya "bir öğrencide beklenen kriterlere uygun" olmadığınızı söylerler. Fakültede öğretim üyesi olmayı başarırsanız, bu kez de bazen "meslektaşlık ilişkisi" diye adlandırılan konuda başarısız olursunuz, yani size meslektaşlarınızla iyi geçinemediğiniz söylenir. Genç bir gazeteciyseniz ve yöneticiniz konumundaki insanların ister sezgiyle isterse açıkça peşine düşmemeniz gerektiğini anladıkları hikâyelerin peşine düşerseniz, polis masasında çalışmaya yollanabilir ve "gerekli objektiflik standartları"na sahip olmadığınız nasihatini alabilirsiniz. Çok çeşitli teknikler vardır.

Özgür bir toplumda yaşıyoruz ve gaz odalarına gönderilmiyorsunuz. Buradan çok da uzakta değil, örneğin Meksika'da çoğunlukla yaptıkları gibi peşinize ölüm mangalarını takmıyorlar." Ama yine de doktriner doğruluğun ciddi biçimde ihlal edilmemesini garanti altına almak için gerek ince gerekse aşırı ölçüde kaba, oldukça başarılı araçlar vardır.

Daha İnce Denetim Yöntemleri

İzin verirseniz daha ince denetim yollarını anlatarak başlayacağım; size bir örnek vereceğim. Üniversiteyi bitirdikten sonra, Harvard'daki "Öğretim Üyeleri Topluluğu" programına katıldım. Size Harvard veya Yale'de profesör olmayı, doğru şarabı içmeyi, doğru şeyleri söylemeyi ve bunun gibi şeyleri öğrettikleri bir çeşit seçkin görgü okuluydu. Harvard'ın tüm kaynakları elinizin altındaydı ve tek yükümlülüğünüz haftada bir akşam yemeğinde kendinizi göstermekti. Bu yüzden de eğer yalnızca işinizi yapmak istiyorsanız harika bir fırsat sunuyordu. Ama burada asıl önemli olan husus sosyalizasyondu: Doğru değerleri öğretmekti.

Örneğin o dönem Harvard'da anglofilinin* yaygın olduğunu hatırlıyorum. Sizden İngiliz aksanıyla konuşuyormuş gibi yapmanız ve İngiliz kıyafetleri giymeniz vs. beklenirdi. Gerçekten de benim Britanyalı olduklarını zannettiğim adamlar vardı; ama aslında hayatlarında Amerika'nın dışına hiç çıkmamışlardı. İçinizden birileri edebiyat veya tarih okuduysa bunu fark etmiş olabilir, böyle yerlerde bunun gibi şeylere sıkça rastlanır. Tam olarak nasıl olduğunu bilmiyorum, ama bir yolunu bulup sağ salim bitirdim; ama çoğu insan bunu yapamadı. Gerçekte seçkin kurumlarda verdikleri eğitimin büyük bölümünün basitçe kibarlık ve sosyal zarafet öğretmek olduğunun farkına vardım: Ne tarz kıyafetler giymen gerekir, porto şarabı adabıyla nasıl içilir, ciddi konulara girmeden —fakat aslında girecek kadar kaba olsaydın ciddi konuları *konuşabileceğini* göstermeyi de ihmal etmeden— kibar sohbetler nasıl yapılır. Yani bir entelektüelin yapmayı bilmesi gerektiği düşünülen her şeyi öğreniyordunuz. Ve programın gerçekten en önemli noktası buydu diye düşünüyorum.

Aslında çok daha önemli örnekler de var ve seçkin okulların rolünü daha iyi açığa vuruyor. Örneğin 1930'lar Amerika'da büyük bir işçi mücadelesi dönemiydi ve buradaki tüm iş dünyası cemaatinin ödünü koparıyordu. Çünkü işçiler nihayet örgütlenme hakkı başta olmak üzere yasalar düzeyinde birçok zafer kazanıyordu. Bunun üstesinden gelmek için çok büyük çaba sarf ediliyordu. Bunlardan biri de Harvard'ın açtığı "Sendika Programı"ydı. Program, işçi hareketi içinde yükselen genç insanları —örneğin ertesi sene sendika şube başkanı olacakmış gibi duran birisini— alıp İşletme Fakültesi'nin yurduna

* İngiliz olmayan kişilerin İngiliz kültürüne ve İngiltere'ye beslediği hayranlık. —y.h.n.

yerleştiriyor ve tam bir sosyalizasyon sürecinden geçiriyordu. Bu insanları, seçkinlerin bazı değerlerini ve anlayışlarını paylaşacak duruma getiriyorlar ve onlara "yapmamız gereken hep birlikte çalışmaktır", "bu işte hepimiz beraberiz" gibi şeyler öğretiyorlardı. Yani aslında her zaman iki çizgi vardır: İşin halka dönük tarafında "bu işte hepimiz beraberiz, yönetim ve işçiler işbirliği yapıyor, ortak bir girişim ve uyum içindeler" vs. gibi şeyler söylerler. Diğer yandansa işverenler şiddetli bir sınıf savaşı verirler. Sendika aktivistlerini sosyalize etme ve sistemle bütünleştirme yönündeki çabaya gelince, doğrusu ne kadar başarılı olduğunu hiç ölçmedim; ama çok başarılı olduğuna eminim. Ve bu süreç bizzat yaşadığım ve gördüğüm Harvard eğitiminin bir benzeriydi.

Ya da izin verirseniz size Harvard Hukuk Fakültesi'nde okumaya gelen siyah bir Yurttaşlık Hakları aktivistinden yaklaşık yirmi yıl önce duyduğum bir hikâyeyi anlatayım. Bu hikâye kurumlardaki başka bazı baskılar açısından güzel bir örnek oluşturuyor. Bu adam Harvard Hukuk Fakültesi'ne başlayan çocukların nasıl okula uzun saçlar, sırt çantaları ve kafalarında toplumsal fikirlerle geldiklerini anlatmıştı. Hepsi kamu hukuku alanında çalışıp dünyayı değiştirmek üzere okula geliyorlar. Bu ilk sene. İlkbahar geldiğinde Wall Street hukuk firmalarında yazın rahat işlerde çalışacak öğrenciler arayan elemanlar gelirler ve öğrenciler de "bir günlüğüne kravat takıp, ceket giyip tıraş olabilirim, çünkü bu paraya ihtiyacım var; neden para kazanmayayım?" diye düşünürler. Böylece o bir gün için kravat takıp ceket giyerler, işe girerler ve yazı böyle geçirirler. Sonbaharda geri döndüklerinde kravat, ceket ve itaat yerli yerindedir ve ideolojik bir kayma gerçekleşmiştir. Bazen bu kaymanın meydana gelmesi iki yıl da sürebilir.

Evet, açıkçası konuyu biraz abartılı şekilde resmediyordu; ama bu tür faktörler çok etkilidir. Ben bunu hayatım boyunca hissettim. Egemen kültür tarafından yutulmak inanılmaz derecede kolay bir şeydir, size çok çekici gelebilir. Karşılığında bir dolu ödül vardır. Dahası, tanıştığınız insanlar kötü insanlara benzemezler; oturup onları aşağılamak istemezsiniz. Belki de harikulade iyi insanlardır. Bu yüzden arkadaş olmak istersiniz, hatta belki de arkadaşsınızdır. Uyum göstermeye, adapte olmaya, sivri köşeleri yontmaya başlarsınız ve kısa süre sonra olan olmuştur, içinize işler. Harvard gibi bir yerde eğitim önemli ölçüde, daha doğrusu dikkate değer ölçüde buna göre düzenlenmiştir.

Tabii ideolojik denetime katkıda bulunmanın başka birçok ince mekanizması daha vardır. Üniversitelerin, insanların ilgisiz ve zararsız işlerle meşgul olmasını desteklemesi ve teşvik etmesi de buna dahildir.

Ya da okullarda bazı konuların araştırılamaz olması gerçeğini ele alın. Çünkü bu konular hiçbir alana girmez: Disiplinler öyle bölünmüştür ki, bu konular üzerine çalışma yapılamaz. Bu son derecede önemli bir şeydir. Örneğin Amerika'da insanların yıllardır endişelendikleri bir soruyu ele alın: Japonya'nın ekonomik rekabet gücü.

"Amerika'nın çökmekte olduğu" görüşünün ve "Japonya'nın bir numara" ilan edilmesinin çok abartılmış bir mesele olduğunu düşünmüşümdür; tıpkı daha sonra ortaya çıkan "Japonya'nın çöküşü" fikrinin de çok abartılmış olması gibi. Aslında Japonya kritik imalat sahalarında, özellikle de yüksek teknolojide çok ciddi bir üstünlüğü elinde tutuyor. Borsada ve gayrimenkulde çok büyük bir yükseliş olduğu ve sonunda patladığı için başları belaya girdi; ama ciddi iktisatçılar Japonya'nın bu sahalarda rekabet gücünü gerçekten kaybettiğine inanmıyorlar.[12]

Peki, Japonya neden bu kadar büyük bir ekonomik rekabet gücüne sahip? Bunun birçok nedeni var; ama asıl neden çok açık. Hem Japonya'nın hem Amerika'nın (ve aslında dünyadaki diğer tüm sanayileşmiş ülkelerin) esas olarak devletin koordine ettiği bir ekonomileri vardır. Ama bizim geleneksel devlet koordinasyonu sistemimiz onlarınki kadar verimli değil.

Başyazılarda "serbest ticaret"ten söz etmek güzel bir şeydir; ama gerçek hayatta kimse onu uygulamaz. Her modern ekonomide vergi mükelleflerinin özel şirketleri sübvanse etmesi sağlanır; bu şirketler de edilen kârı kendilerine saklarlar. Ama önemli olan nokta, farklı ülkelerin bu sübvansiyonları düzenleme konusunda farklı yöntemler kullanmasıdır. Amerika ekonomisinin rekabet gücünün yüksek olduğu sektörlerine bir bakın. Uluslararası ticarette başarılı olan sektörlerin hepsi devlet tarafından sübvanse edilmiştir. Sermaye yoğunluklu tarım, iyi bilinen bir örnektir: Sermaye yoğunluklu Amerikan tarımı uluslararası alanda rekabet edebiliyor; çünkü devlet fazla ürünü satın alıyor ve depoluyor, enerji girdilerini de sübvanse ediyor vs.

Ya da yüksek teknolojiye dayalı sanayiye bir bakalım. Yüksek teknolojide araştırma ve geliştirme çok masraflıdır ve şirketler bu tür faaliyetlerden doğrudan hiç kâr elde etmezler. Dolayısıyla vergi mükellefinin bunun için ödeme yapması sağlanır. Amerika'da bu işleyiş geleneksel olarak büyük ölçüde Pentagon sistemi vasıtasıyla gerçekleştirilir: Pentagon yüksek teknoloji alanında araştırma ve geliştirme için para öder. Araştırma ve geliştirmeden pazarlanabilir bir ürün elde edilirse, söz konusu ürün kâr edebilmeleri için özel şirketlere devredilir. Ayrıca şunu da söylemeliyiz ki, araştırma çoğunlukla silahlar üzerine yapılmaz. Günümüzde her sanayileşmiş ekonominin merkezinde yer alan ve ABD'de Pentagon sistemi vasıtasıyla geliştirilmiş olan bilgisayar gibi alanlarda yapılır. Aslında aynı şey neredeyse bütün yüksek teknoloji sanayisi için geçerlidir. Üstelik burada başka önemli bir sübvansiyon daha vardır: Pentagon yüksek teknoloji sanayisinin *çıktılarını* da satın alır ve üretim fazlası için devlet garantili bir pazar işlevi görür. Silah sistemlerinin geliştirilmesi için yapılan sözleşmeler bu işlevi yerine getirirler. Demek istediğim, parasını ödediğiniz silahları gerçekte *kullanmazsınız*. Onları birkaç yıl içinde yok edip yerine aslında ihtiyacınız olmayan, daha da ileri teknolojiyle üretilmiş bir sonraki silah kuşağını koyarsınız. Tüm bunlar vergi mükellefle-

rinin sürekli olarak sağladığı sübvansiyonları yüksek teknoloji sanayisine akıtmak için mükemmel bir yoldur ve Amerikan yüksek teknolojisinin uluslararası alanda rekabet gücünün yüksek olması da bu muazzam sübvansiyonlar sayesindedir.

Evet, Japonya da ekonomisini bizim yaptığımıza oldukça benzer bir şekilde yürüttü; ama can alıcı bir farklılık vardı. Japonya'da kamu sübvansiyonlarını askeri sistem yerine MITI [Uluslararası Ticaret ve Sanayi Bakanlığı] adında bir bakanlık aracılığıyla kullanıyorlar. Bu bakanlık, büyük şirketler, holdingler ve bankacılık firmalarıyla masaya oturuyor ve gelecek birkaç yılda bu kuruluşların ekonomik sistemlerini planlıyor. Ne kadar tüketim yapılacağını, ne kadar yatırım yapılacağını ve yatırımların nereye yapılması gerektiği gibi şeyleri planlıyorlar. Evet, bu daha verimli bir yol. Ve Japonya kültürel açıdan çok disiplinli ve itaatkâr bir toplum olduğu için oradaki insanlar kendilerine ne denirse onu yapıyor ve kimse kalkıp asla soru sormuyor.

Pekâlâ, bu farkın yıllar boyunca nasıl aşama aşama oluştuğunu görmek için örneğin Amerika'daki "Yıldız Savaşları" programına bakalım. Yıldız Savaşları [Stratejik Savunma İnisiyatifi] burada Pentagon sistemi vasıtasıyla yapılacak devasa miktardaki araştırma geliştirme harcaması için bir bahanedir. Aslında bu bizim yeni nesil bilgisayar teknolojisini, lazerleri, yeni yazılımları vs. finanse etme biçimimizdir. Yıldız Savaşları için yapılan harcamaların dağılımına bakarsanız, aynı dönemde Japonya'nın devlet yönetimindeki ekonomik sistemi vasıtasıyla yaptığı tahsisata çok benzer bir yapıda olduğunu görürsünüz. Aynı yıllarda MITI kaynakların dağılımı hakkında aşağı yukarı bizimle aynı kararları verdi, lazerlere yaklaşık olarak bizimle aynı oranda para harcadı, yazılıma da aynı oranda para harcadı vs.[13] Bunun nedeni de tüm bu planlamacıların muhtemel yeni teknolojiler konusunda yaklaşık olarak aynı kararlara varmalarıydı.

Japonya, hayli elverişsiz koşullara rağmen neden ekonomik açıdan Amerika'yla rekabet edebiliyordu? Birçok nedeni var. Ama asıl neden, kamu sübvansiyonlarını doğruca ticari pazara yönlendirmiş olmaları. Dolayısıyla lazerler üzerinde çalışmak istediklerinde ticari pazar için lazer üretmenin yollarını tasarlamaya çalıştılar ve bunu da oldukça iyi yapıyorlar. Ama biz ticari pazar için lazerler geliştirmek istediğimizde parayı doğrudan Pentagon'a aktarırız. Onlar da on bin kilometre uzaklıktaki bir füzeyi vurup düşürmek için bir lazer kullanmanın yolunu bulmaya çalışırlar. Eğer başarırlarsa, bundan sonra lazer silahının üretiminden bazı ticari yan ürünlerin ortaya çıkmasını ümit ederler. Evet, bu daha verimsiz bir yoldur. Japonlar, bizden daha aptal olmadığı ve bizdeki verimsiz devlet koordinasyonu sisteminin yerine onlarda daha verimli bir sistem olduğu için yıllar geçtikçe ekonomik rekabet gücü açısından başarılı oldular.

Bunlar modern hayatın başlıca fenomenleridir. Peki, bunları araştırmak için üniversitelerde veya akademisyenlik mesleğinde hangi alanlarda çalışmanız gerekir? Bu çok

ilginç bir soru. Ekonomi Bölümü'ne gitmezsiniz; çünkü onlar bununla ilgilenmezler. Gerçekten iyi olan ekonomi bölümleri saf bir serbest girişim ekonomisinin nasıl çalıştığını konu alan soyut modellerle ilgilenirler. Örneğin var olmayan belli bir serbest piyasa sisteminin on boyutlu uzaya genelleştirilmesi gibi şeylerle ilgilenirler. Siyaset Bilimi Bölümü'ne gitmezsiniz; çünkü onlar da seçim istatistikleri, oy kullanma modelleri ve mikro-bürokrasi ile meşguldürler. Örneğin bir devlet bürokratının bir diğeriyle ayrıntılara girerek konuşması gibi şeylerle ilgilenirler. Antropoloji Bölümü'ne de gitmezsiniz; çünkü onlar Yeni Gine'deki Hill kabilesi insanı üzerine çalışıyorlar. Sosyoloji Bölümü'ne gitmezsiniz; çünkü onlar gettolardaki suçları araştırıyorlar. Aslında hiçbir yere gitmezsiniz; çünkü bu konularla uğraşan hiçbir alan yoktur. Bunlarla uğraşan bir dergi yoktur. Gerçekte modern toplumun temel sorunlarıyla ilgilenen belli bir akademik uzmanlık yoktur. *İşletme Fakültesi'ne* gidebilirsiniz. Orada bu konudan bahsedeceklerdir; çünkü oradaki insanlar gerçek dünyada yaşıyor. Ama akademik bölümlerde durum böyle değildir: Kimse size gerçekten dünyada nelerin olup bittiğini söylemeyecektir.[14]

Bu sorular üzerine çalışma yapan bir alan *olmaması* son derece önemli bir şey. Çünkü böyle bir alan olsaydı, insanlar haddinden fazla şeyi anlayabilirdi ve bizimki gibi görece özgür bir toplumda anladıklarından yola çıkarak bir şeyler yapmaya başlayabilirdi. Evet, hiçbir kurum *bunu* teşvik etmeyecektir. Demek istediğim, az önce söylediklerimin içinde lise üçüncü sınıf öğrencilerine anlatıp da onların anlayamayacağı hiçbir şey yok, her şey son derece açık. Ama lise yurttaşlık bilgisi dersinde bunu öğretmiyorlar. Orada öğrenilen sistemlerin işlemesi gerektiği düşünülen, ama gerçekte işlemediği biçim hakkında yapılan propagandadır.

Aklıma gelmişken, yüksek eğitim sisteminin bu yönünün dahiyane tarafı bir yönüyle şudur ki, insanlar tam da doğru şeyi yaptıklarını düşünürken bile inandıkları değerlere ihanet ederler. Bu nedenle akademiye giden bazı gençler, kendi kendilerine "burada gerçek bir radikal olacağım" derler. Doğru soruları asla sormayacağınızı, hatta doğru sorular üzerine asla *düşünmeyeceğinizi* garanti eden bu kategorilere adapte olduğunuz sürece pekâlâ radikal *olabilirsiniz*. Ama hiçbir zaman ihanet ettiğinizi düşünmezsiniz, "egemen sınıf için çalışıyorum" veya buna benzer bir şey söylemezsiniz. Ayrıca öyle biri değilsinizdir, Marksist bir iktisatçı vs. olmuşsunuzdur. Ama ortaya çıkan sonuca bakıldığında sizi tamamen etkisizleştirmişlerdir.

Evet, bunların hepsi iktidarın gerçekte toplumda nasıl işlediği hakkında ciddi bir kavrayış geliştirmeyi engelleyen ince denetim biçimleridir. Bir sistemin bu şekilde kurulmuş olması da çok mantıklıdır: Açıkçası güçlü kurumlar soruşturulmak istemez. Neden istesinler ki? Halkın onların nasıl işlediğini öğrenmesini istemezler. Belki bu kurumların içinde yer alan insanlar onların nasıl işlediklerini anlayabilir; ama bir başkasının

bilmesini istemezler. Çünkü bu iktidarlarını tehdit edecek ve onun altını oyacaktır. Dolayısıyla kurumların kendilerini koruyacak şekilde işlemesi *beklenmelidir.* Kendilerini korumanın yollarından bazıları da az önce sözünü ettiklerimiz gibi çok sayıda, incelikli ideolojik denetim teknikleridir.

Daha Kaba Denetim Yöntemleri

Tüm bunların yanı sıra bir de kaba denetim yöntemleri vardır. Kimi genç siyaset bilimciler ya da iktisatçılar bu tip sorular sormaya karar verirse, bir şekilde marjinalleştirilecek ya da kurumla ilişkileri tamamen kesilecektir. Bunun en uç örneği olarak Birleşik Devletler'de ardı ardına üniversite tasfiyeleri gerçekleştirilmiştir. Örneğin 1950'li yıllarda üniversitelerde muhalif düşünceler tamamen tasfiye edilmişti; insanları türlü nedenlerle kovmuşlar ya da eğitim yapmalarına izin vermemişlerdi. Bunun çok güçlü etkileri oldu. Daha sonra, 1960'ların sonlarında siyasi heyecan gerçekten her yanı sarınca tasfiyeler tekrar başladı ve bunlar çoğunlukla örtbas dahi edilmeden dosdoğru siyasi tasfiyeler biçimini aldı.[15] Örneğin Asya konusunda ABD'de yetişmiş en iyi akademisyenlerin çoğu şu anda Avustralya ya da Japonya'da ders veriyor; çünkü Amerika'da mesleklerini sürdüremediler —yanlış fikirleri vardı. Avustralya dünyadaki en iyi Güneydoğu Asya uzmanı akademisyenlerden bazılarına sahiptir. Bunların çoğu 60'lı yıllarda genç birer akademisyen olan ve Amerikan akademi dünyasında kendilerini kabul ettirememiş Amerikalılardır; çünkü yanlış şeyler düşünüyorlardı. Bu nedenle şayet en iyi Amerikalı uzmanlardan birisiyle Kamboçya üzerine bir araştırma yapmak isterseniz, esas olarak Avustralya'ya gitmelisiniz.[16] Japonya üzerine dünyadaki en iyi tarihçilerden biri [Herbert Brix] bir Japon üniversitesinde ders veriyor; aslında Amerikalıdır; ama Amerika Birleşik Devletleri'nde iş bulamaz.

Ya da size MIT ile ilgili gerçekten ilginç veriler içeren bir hikâye anlatayım. Şimdi artık alanında en önemli kişilerden biri olan genç bir siyaset bilimi profesörü [Thomas Ferguson] Princeton'dan doktorasını aldıktan hemen sonra MIT'ye doçent olarak atanmıştı. Kendisi çok radikaldir; fakat bir o kadar da akıllıdır. Dolayısıyla bölümün ona ihtiyacı vardı. Bir gün ofisimde otururken büyük bir öfkeyle çıkageldi. Bölüm başkanının odasına gelip kendisine dosdoğru şunları söylediğini anlattı: "Bu bölümde kalmak istiyorsan New Deal* sonrası dönemden uzak dur. New Deal dönemine kadar istediğin bütün radikal şeyleri yazabilirsin; ama New Deal sonrası dönem hakkında böyle bir

* 1929 Ekonomik Bunalımı'nın ardından, ABD'de Başkan Franklin D. Roosevelt'in öncülüğünde uygulanan toplumsal program. Ekonominin rasyonel ve istikrarlı özellikler kazanması için devlet müdahalesinin gerekli olduğu düşüncesine dayanır. Toplumun değişik kesimlerinin (işçiler, çiftçiler ve diğerleri) durumunun iyileştirilmesi ve şirketlerin gücü karşısında ezilmemeleri için önlemler alınır. Daha sonraları, New Deal liberalizmi, yoksulluk ve ırkçılık karşıtı programlar için esin kaynağı olacaktır. —y.h.n.

şey yapmaya kalkışırsan bu bölümde hiçbir zaman kalıcı bir işin olmaz."[17] Bölüm başkanı bunları dosdoğru söylemişti. Genellikle böyle şeyler dosdoğru söylenmez; sizin bunu anlamanız sağlanır. Çevrenizden aldığınız tepkiler yoluyla anlamanız sağlanır.

Bu tür şeyler lisansüstü öğrencileriyle de yaşanıyor. Ben MIT'de "Enstitü Profesörü"yüm, yani bu üniversitenin herhangi bir bölümünde ders verebilirim. Yıllardır her yerde dersler verdim; fakat ne zaman Siyaset Bilimi Bölümü'nün *yanına* yaklaşsam kötü titreşimlerin başladığını hissedebiliyorum. Bu yüzden diğer bölümlerde benden sıkça öğrencilerin doktora kurulunda bulunmam istenir; ama sıra Siyaset Bilimi Bölümü'ne geldiğinde böyle bir şey neredeyse hiç gerçekleşmedi. Gerçekleştiği sayılı durumda da karşıma hep Üçüncü Dünyalı kadınlar çıktı. Bunun da iyi bir nedeni var: Üçüncü Dünyalı kadınların manevra yapabilecekleri biraz daha fazla alanları var; çünkü bölüm *çok* açık bir şekilde ırkçı ya da cinsiyetçi görünmek istemiyor. Bu yüzden de bu kadınların yapıp da başkalarının yapamayacağı bazı şeyler var.

Birkaç yıl önce Siyaset Bilimi Bölümü'nden çok zeki bir bayan lisansüstü öğrencisi, tezini medya ve Güney Afrika üzerine yapmak istemiş ve benden de doktora kurulunda olmamı rica etmişti. Evet, ilgilendiğim bir konuydu ve o konu üzerine muhtemelen o bölümdeki herhangi birisinden daha fazla çalışmıştım. Bu nedenle altından kalkamayacağımı söyleyemezlerdi. Ondan sonra rutin süreç işlemeye başladı. Doktora sürecinin ilk basamağında aday öğrenci, birkaç fakülte üyesi ile bir toplantı yapar ve önerisini sunar. Çoğunlukla doktora kuruluna iki fakülte üyesi katılır, sayı aşağı yukarı bu kadardır. Bu kez farklıydı: Bütün fakülte üyelerinin katılması gerektiğini belirten bir duyuruyu bölümde elden ele dolaştırdılar. Bunun sebebi de açıktı; *ben* orada olacaktım ve onların da bu uğursuz etkiyle mücadele etmesi gerekiyordu. Bu yüzden herkes kurula gelmişti.

Sonra bayan öğrenci, tez önerisini sunmaya başladı. İnsanların nasıl donuk bir yüz ifadesi takınmaya başladığını görebiliyordunuz. Birisi ona "hipoteziniz nedir?" diye sordu. Bir hipotezinizin olması gerekiyor ve hipotez, Güney Afrika hakkında yapılan medya haberlerinin şirketlerin çıkarlarına göre şekilleneceği idi. İnsanlar kendinden geçiyordu, az kalsın pencerelerden aşağı düşeceklerdi. Daha sonra eleştirel analiz kısmı başladı: "Metodolojiniz ne olacak? Hangi testleri kullanacaksınız?" diye sordular. Yavaş yavaş bir heyula yaratılmaya başlandı. Öğrenciden sosyal bilimlerde karşılanması imkânsız bir kanıt düzeyi talep ediliyordu. İstedikleri "başyazıları okuyacağım ve söyledikleri şeyler hakkında bir kavrayış oluşturacağım" tarzında bir şey değildi. Kelimeleri saymak ve bütün o saçma istatistiki işlerle vs. uğraşmak zorundaydınız. Fakat öğrenci sonuna kadar mücadele etti, mücadeleyi bırakmadı. En sonunda fakülte üyeleri tezinde o kadar çok konuyla ilgisiz, beş para etmez sahte sosyal bilimsel veri istediler, rakamlar, grafikler ve anlamsız işler talep ettiler ki, tezin içeriğini metodolo-

ji bataklığından zar zor çekip çıkarabiliyordunuz. Fakat sonunda bunların üstesinden geldi; çünkü mücadele etmeye hazırdı. Herhalde ne demek istediğimi anlıyorsunuz. Bunu yapabilirsiniz, ama zordur. Ve bu süreçte bazı insanları gerçekten bertaraf edebiliyorlar.

Dürüst Bir Entelektüelin Kaderi

Size son olarak başka bir örnek anlatayım; bunun gibi daha birçok örnek olduğunu söyleyebilirim. Bu gerçekten çok trajik bir hikâye. Kaçınız Joan Peters'ı veya Joan Peters'ın yazdığı kitabı biliyor? Bu kitap birkaç yıl öncesinin [1984'ün] çok-satanlarından biriydi. Joan Peters adında bir kadın tarafından yazılmış –ya da en azından onun imzasını taşıyan– *Çok Eski Zamanlardan Beri* (From Time Immemorial) adını taşıyan bu kitap on baskı yaptı.[18] Birçok dipnotla donatılmış, büyük bir bilimsel çalışma gibi görünüyordu ve Filistinlilerin tümünün yeni göçmenler olduğunu göstermeye çalışıyordu. [Filistinlilerin sonradan, yani 1920-1948 yılları arasında Britanya mandası döneminde eski Filistin'deki Yahudi yerleşim alanlarına göç ettikleri tezi kastediliyor.] Kitap *çok* da popüler olmuştu; gerçekten yüzlerce övgü dolu eleştiri almış, fakat hakkında tek bir olumsuz eleştiride bulunulmamıştı. *Washington Post*, *New York Times*, herkes kitap hakkında övgü dolu sözler sarf ediyordu.[19] Bu kitap aslında Filistinlilerin olmadığını ispat ediyordu! Tabii verilmek istenen örtük mesaj şuydu: İsrail bütün Filistinlileri kovarsa ortada konuşulması gereken ahlaki bir mesele kalmayacaktı. Çünkü onlar sonradan çıkıp gelen yeni göçmenlerdi, oysa ülkeyi Yahudiler inşa etmişlerdi. Kitapta her türlü demografik analiz vardı ve Chicago Üniversitesi'nden büyük bir demografi profesörü [Philip M. Hauser] kitabı doğruluyordu.[20] Kitap, o yılın büyük entelektüel başarılarından biri olmuştu: Saul Bellow, Barbara Tuchman, herkes bu kitabın çikolatalı kekten bu yana en fevkalade şey olduğundan söz ediyordu.[21]

Princeton'dan Norman Finkelstein adlı bir lisansüstü öğrencisi kitabı okumaya başladı. Siyonizmin tarihi ile ilgilenen birisiydi ve kitabı okudukça kitabın anlattığı bazı şeyler karşısında şaşırdı. Kendisi çok dikkatli bir öğrencidir; kitabın referanslarını kontrol etmeye başladı ve bütün söylenenlerin düzenbazlık olduğu, tamamen sahte olduğu ortaya çıktı. Muhtemelen kitapta yer alan bilgiler, bir gizli servis ya da onun gibi bir şey tarafından düzenlenmişti. Evet, Finkelstein ilk bulgularından oluşan kısa bir yazı yazdı, yirmi beş sayfa civarındaydı. Yazıyı konuyla ilgilenen kişilerden veya bu alanda çalışan akademisyenlerden oluşan sanırım otuz kadar kişiye gönderdi. "Bu kitapta şunları buldum; sizce bu bulgular araştırmaya devam etmeye değer mi?" diye soruyordu.

Yalnızca bir cevap aldı, o da benden geldi. Ona konunun ilginç olduğunu düşündüğümü söyledim, fakat uyardım da. Bu işin peşinden giderse başının belaya gireceğini, çünkü

Amerikan entelektüeller cemaatini bir sahtekârlar çetesi olarak teşhir etmiş olacağını ve onların da bu durumdan hoşlanmayıp kendisini yok edeceklerini belirttim. Bu nedenle "yapmak istiyorsan devam et; fakat nasıl bir işin içine girdiğinin de farkında ol" dedim. Bunun önemli bir mesele olduğunu, bir halkı yerinden sürmek için uydurulan ahlaki temeli ortadan kaldırmanın çok şeyi değiştireceğini söyledim. Bu gerekçenin bazı dehşet dolu olayların zeminini hazırlamakta olduğunu, dolayısıyla pek çok insanın hayatının tehlikede olduğunu belirttim. Fakat aynı zamanda kendi hayatının da tehlikeye gireceği; çünkü bu işe devam ederse kariyerinin mahvolacağı konusunda onu uyardım.

Bana inanmadı. Onu önceden tanımıyordum; ama bu olaydan sonra çok yakın arkadaş olduk. İşin peşini bırakmadı ve bu konuda bir makale yazıp yayımlamaları için çeşitli dergilere sundu. Hiçbir cevap alamadı, cevaplamaya tenezzül bile etmediler. Illionis'te yayımlanan sol görüşlü *In These Times* adında ince bir dergi var, belki bazılarınız görmüş olabilir. Sonunda orada bu makalenin bir kısmını yayımlatmayı başardım.[22] Bunun dışında ne bir tepki gelişti, ne de başka bir şey oldu. Bu sırada kendi profesörleri –ki Princeton Üniversitesi ciddi bir yer olarak bilinir– onunla konuşmamaya başladı. Ona randevu vermediler, yazdığı yazıları okumadılar ve tabii lisansüstü programını terk etmek zorunda kaldı.

Artık umutsuzluğa kapılıyor ve bana ne yapması gerektiğini soruyordu. Ona iyi olduğunu düşündüğüm bir tavsiyede bulundum; fakat daha sonra bunun kötü bir tavsiye olduğu ortaya çıktı. Ona başka bir bölüme geçmesini önermiştim. Orada bazı insanları tanıyordum ve en azından insan gibi muamele göreceğini düşünmüştüm. Bunun yanlış olduğu ortaya çıktı. Bölümünü değiştirdi ve tez yazma vakti geldiğinde kelimenin gerçek anlamıyla fakülteden kimseye tezi okutamadı. Kimseyi tez savunmasına getirtemedi. Sonunda herhalde artık utandıkları için ona doktora diploması verdiler. Bu arada söylemeliyim ki Finkelstein çok akıllı birisidir. Fakat onun Princeton Üniversitesi'nde öğrencilik yaptığına dair bir tavsiye mektubu bile yazmadılar. Bazen öyle öğrencileriniz olur ki, hakkında iyi bir tavsiye mektubu yazmanız zordur; çünkü gerçekten çok iyi olduklarını düşünmezsiniz. Fakat yine de *bir şeyler* yazabilirsiniz, bunu yapmanın mutlaka bir yolu vardır. Halbuki bu genç iyiydi; fakat yine de bir tavsiye mektubu bile alamamıştı.

Şimdi New York'ta bir yerlerde küçük bir apartman dairesinde yaşıyor ve genç yaşta okuldan ayrılmak zorunda kalanlar için yarı-zamanlı sosyal yardım uzmanı olarak çalışıyor. Geleceği çok parlak bir akademisyendi. Kendisine söylenenleri yapan birisi olsaydı, yoluna devam eder ve şimdi büyük bir üniversitede profesör olurdu. Oysa şimdi yılda birkaç bin dolar karşılığında yarı-zamanlı olarak ruhsal sorunları olan genç çocuklarla ilgileniyor.[23] Bir ölüm mangasının eline düşmekten çok daha iyidir bu.

Gerçekten doğru söylüyorum, bir ölüm mangasının eline düşmekten çok daha iyidir. Gelgelelim bunlar etrafımızda görebileceğimiz denetim teknikleridir.

Joan Peters hikâyesiyle devam edeyim. Finkelstein çok azimliydi. Bir yazını ayırdı ve New York Halk Kütüphanesi'ne oturup kitaptaki her referansı tek tek inceledi; inanamayacağınız kadar çok sahtekârlık buldu. Evet, New York'taki entelektüeller cemaati oldukça küçük bir yerdir. Bu yüzden kısa süre sonra herkes bu kitabı öğrendi, herkes bu kitabın bir sahtekârlık örneği olduğunu ve er ya da geç bu durumun ifşa edileceğini biliyordu. Yeterince açıkgöz davranıp zekice bir tepki verecek tek dergi *New York Review of Books*'tu. Kitabın düzmece olduğunu biliyorlardı; fakat derginin editörü arkadaşlarını gücendirmek istemedi. Bu yüzden de kitap hakkında hiçbir eleştiri yayımlamadılar. Kitap üzerine bir eleştiri yazısı yayımlamayan tek dergi *New York Review of Books* oldu.

Bu sırada, bu alandaki büyük profesörler Finkelstein'ı çağırıp ona "gel şu mücadelenden vazgeç, işin peşini bırak; biz de sana bir şeyler ayarlarız, bir iş bulmanı sağlarız" gibi şeyler söylüyorlardı. Fakat o araştırmasını bırakmadı, sonuna kadar devam etti. Ne zaman kitap hakkında olumlu bir eleştiri yayımlansa Finkelstein yayın organının editörüne bir mektup yazıyor; ama mektubu yayımlanmıyordu. Elinden gelen her şeyi deniyordu. Kitabın yayıncılarıyla ilişki kurduk ve bu eleştirilere cevap verip veremeyeceklerini sorduk. "Hayır" dediler, ayrıca haklıydılar. Neden cevap versinlerdi ki? Tüm sistemin sesini kısmayı başarmışlardı, Amerika'da bu konu hakkında asla en ufak bir eleştiri yapılmayacaktı. Fakat sonra teknik bir hata yaptılar: Entelektüel cemaati kolayca denetim altına almanın pek mümkün olmadığı İngiltere'de kitabın basılmasına izin verdiler.

Kitabın, İngiltere'de piyasaya çıkacağını duyar duymaz Finkelstein'ın çalışmasının birkaç kopyasını hemen Ortadoğu ile ilgilenen bazı İngiliz akademisyenlere ve gazetecilere gönderdim. Böylece kitap çıktığında hepsi hazırdı. Kitap piyasaya çıkar çıkmaz çok sert eleştiriler aldı; çok üzerine gittiler ve yerin dibine batırdılar. Tüm önde gelen dergiler, *Times Literary Supplement*, *London Review*, *Observer*, herkes bu kitabın saçmalık, budalalık düzeyine bile ulaşamadığını söyleyen eleştiriler yayımladı. Birçok eleştirinin, adını vermeden Finkelstein'ın çalışmasını kullandığını da belirtmeliyim. Fakat kitap hakkında kullanılan en nazik kelime ya "saçma" ya da "budalaca" idi.[24]

Evet, buradaki insanlar İngiliz dergilerini okurlar. Amerikan entelektüel cemaatinin bir üyesiyseniz *Times Literary Supplement* ve *London Review*'u okursunuz, dolayısıyla bu durum biraz sıkıntılı bir hal almaya başlamıştı. Sözler geri alınmaya başlandı: İnsanlar "ben aslında kitap iyi demek istememiştim, sadece ilginç bir konu olduğunu söylemiştim" gibi şeyler söylemeye başladılar. Bu noktada *New York Review* harekete

geçti ve bu gibi durumlarda her zaman yaptıkları şeyi yaptılar. Böyle durumlarda takip edilen rutin bir işleyiş vardır. Bir kitap İngiltere'de, Amerika'daki insanların görebileceği yayın organlarında yerin dibine batırılırsa veya bir kitap İngiltere'de övgüyle karşılanırsa, buna tepki vermek zorunda kalırsınız. Ve kitap İsrail hakkındaysa bunu yapmanın standart bir yolu vardır. Bir İsrailli akademisyen bulur ve kitap hakkında eleştiri yazısı yazmasını sağlarsınız. Bunun bir diğer adı da kıçını korumaktır; çünkü İsrailli akademisyen ne derse desin, kendinizi güvende hissedersiniz. Kimse dergiyi antisemitik olmakla suçlayamaz, olağan taktiklerin hiçbiri işlemez.

Bu yüzden Peters'ın kitabı İngiltere'de yerin dibine batırıldıktan sonra *New York Review* eleştiri yazması için kitabı, Filistin ulusçuluğu konusunda İsrail'in önde gelen uzmanlarından olan ve konu hakkında epeyce şey bilen birisine [Yehoshua Porath] verdi. O da bir eleştiri yazısı kaleme aldı; fakat yazı yayımlanmadı. Yazı bir yıl yayımlanmadan bekledi. Kimse neler olup bittiğini tam olarak bilmiyordu; fakat yazının yayımlanmaması için büyük bir baskı olduğunu tahmin edebiliyordunuz. Nihayet *New York Times* bile bu eleştiri yazısını yayımlamayacağını yazdı; en sonunda yazının farklı bir versiyonu yayımlandı.[25] Eleştirel bir yazıydı, kitabın saçma olduğundan söz ediyordu. Bununla birlikte sivri yerleri yontulmuştu ve adam bütün bildiğini söylememişti.[26]

İsrail'de ise kitap hakkında çıkan yazılar genellikle son derece eleştireldi. İsrail basınının tepkisi, kitabın çok yaygın olarak okunmayacağını ümit etmek şeklindeydi. Çünkü bu kitap eninde sonunda Yahudilere zarar verecekti. Er ya da geç teşhir edilecek, sonra da bir düzmece ya da sahtekârlıktan ibaret olduğu görülecekti ve bu da İsrail'in hanesine eksi puan olarak yazılacaktı.[27] Sizin anlayacağınız Amerikan entelektüel cemaatini küçümsemişlerdi.

Her neyse, iş bu noktaya gelince Amerikan entelektüel cemaati Peters'ın kitabının utanç verici olduğunu fark etti, sonra da kitap bir şekilde ortadan kayboldu. Artık kimse kitap hakkında konuşmuyor. Demek istediğim, kitabı hâlâ havaalanlarındaki gazete bayilerinde ve buna benzer yerlerde bulabilirsiniz. Fakat en iyi ve en parlak entelektüeller artık bu kitap hakkında konuşmamaları gerektiğini biliyorlar; çünkü kitap teşhir edildi, tıpkı onu öven entelektüeller gibi.

Evet, burada önemli olan husus dürüst bir eleştirmen olduğunuz takdirde Finkelstein'ın başına gelenlerin sizin de başınıza gelebileceğidir. Devam edip daha bir sürü örnek verebiliriz. [Editörün Notu: O zamandan bu yana Finkelstein'ın bağımsız yayınevlerince birkaç kitabı yayımlandı.]

Üniversitelerde veya başka kurumlarda kıyıda köşede bazı muhalifler bulabilirsiniz. Bu insanlar öyle ya da böyle, bir şekilde hayatta kalmayı başarabiliyorlar, özellikle de cemaatin desteğini alabilmişlerse. Fakat çok bozguncu ya da çok gürültücü olurlarsa

veya haddinden fazla etkili olurlarsa, büyük ihtimalle kıçlarına tekmeyi yiyorlar. Bununla birlikte insanlar özellikle henüz genç yaştayken bu tür özelliklere sahipse, standart uygulama her şeyden önce kurumlarda yükselmelerine izin verilmemesi şeklindedir. Bu kişiler daha ileri aşamalarda basitçe kurumların dışında bırakılırlar. Dolayısıyla kurumlara girmeyi ve orada kalıcı bir yer edinmeyi başarmış olan insanlar, çoğukezzaten doğru inançları içselleştirmiş olanlardır: Onlar için itaatkâr olmak sorun değildir. Zaten itaatkâr olmaları sayesinde şimdi bulundukları yerlere gelebilmişlerdir. İdeolojik denetim sisteminin kendini okullarda kalıcı hale getirmesi de hemen hemen aynı yolla gerçekleşir. İdeolojik denetim sisteminin işleyiş tarzı konusundaki temel hikâyenin böyle olduğunu düşünüyorum.

İşçi Sınıfı Kültürünü Sağlamlaştırmak

ERKEK: Noam, bir an için okulların ideolojik denetim sistemine girmemiş olan *insanlara dönmek istiyorum. Bu sayede insanların nasıl bir bağımsız düşünce yapısı için mücadele vermeleri gerektiğini görebiliriz. Senin sıkça 1820'lerde. Sanayi Devrimi'nin başlarında Amerika'daki ilk işçi hareketini yönlendiren kavrayışlardan bahsettiğini duydum. Bugün toplumsal hareketlerin o kavrayışların belli yönlerini tekrar benimseyerek işe başlaması gerektiğini söylüyorsun. Benim sorum, bu insanlar tam olarak kimlerdi? Çoğunlukla Amerika'ya göç eden Avrupalılar mı?*

Hayır, o zamanlar onlara "Lowell fabrika kızları" deniyordu; yani tarlalardan kopup fabrikalara çalışmaya gelen genç kadınlardı. Aslında 19. yüzyılda Amerika'da işçi örgütlenmelerinin önemli bir bölümü kadınlar tarafından gerçekleştirildi. Çünkü bugünün Üçüncü Dünya ülkelerinde olduğu gibi işgücünün en uysal ve en kolay denetim altına alınabilir kesiminin kadınlar olduğu farz ediliyordu. Dolayısıyla kadınlar en çok sömürülen kesimi oluşturdular.

Hatırlarsanız, Sanayi Devrimi başlangıçta dokuma sektöründe gelişti. İlk adımları bu civarlarda, Lowell ve Lawrence [Massachusetts] gibi yerlerde atıldı. Ve işgücü çok büyük ölçüde kadınlardan oluşuyordu. Zaten başlıca işçi gazetelerinden bazılarında kadınlar görev üstlenmişti; bunlar çoğunlukla genç kadınlardı. Okumak isteyen, öğrenmek isteyen, araştırmak isteyen insanlardı. Tüm bunlar o zamanlar çalışan insanlar tarafından normal kabul edilirdi. Özgür bir hayatları olsun istiyorlardı. Aslında çoğu uzun süre fabrikalarda çalışmadılar. Birkaç yıl orada çalıştılar, daha sonra başka bir hayat tarzına geri döndüler. Fakat Amerikan işçi hareketinin ilk evrelerinde, ilk dönem işçi sınıfı kültürünü inşa edenler Lowell fabrika kızları ya da sanayi tarafından tarlalarından sürülmüş olan çiftçilerdi.

Avrupalı göçmenler büyük dalgalar halinde Amerika'ya gelmeye başladıkça aslında hikâye bir parça değişmeye başladı. Amerika'ya esas göç dalgası 19. yüzyılın ortalarında oldu ve gelen göçmenlerin çoğu Avrupa'nın aşırı yoksul bölgelerinden, örneğin İrlanda'dan kaçıyorlardı. O zamanlar İrlanda'da açlık vardı [1846-51] ve İrlanda bu yüzden tamamen perişan haldeydi. Bu nedenle çok sayıda insan, bir yolunu bulabiliyorsa Kuzey Amerika'ya kaçıyordu.

İnsanlar çoğu zaman İrlanda'nın dünyanın en eski sömürgesi olduğunu unutuyorlar. İngiltere gibi zengin bir ülke olabilirdi; fakat 800 yıldan beri sömürgeydi. Ayrıca çoğu sömürgede olduğu gibi yalnızca *az gelişmekle* kalmamış, aynı zamanda *nüfusu azaltılmıştı*. Bu açıdan dünyadaki az sayıda ülkeden birisiydi. Zaten İrlanda şu anda 19. yüzyılın başında sahip olduğu nüfusun yarısına sahiptir. İrlanda'da yaşanan açlık da iktisatçıların açlığıydı. Aslında İrlanda kendisi açlık çekerken İngiltere'ye gıda ihraç ediyordu; çünkü siyasal iktisadın kutsal ilkeleri bunun böyle olması gerektiğini söylüyordu: İngiltere'de yiyecek için daha iyi bir pazar varsa, yiyecekler oraya gitmelidir. *İrlanda*'ya kesinlikle yiyecek gönderemezdin; çünkü bunu yaparsan piyasaya müdahale etmiş olurdun.[28]

Bu yüzden İrlanda'da toplu kıtlık yaşanıyordu ve Amerika'ya gelen İrlandalı göçmenler umutsuzca iş arıyorlardı. Dolayısıyla karşılığında hemen hiçbir şey almadan, boğaz tokluğuna çalışmaya zorlanabildiler. Aynı şey Güney ve Doğu Avrupa'dan buraya gelen çok sayıda insan için de geçerliydi. Bu durum işçi sınıfı hareketini önemli ölçüde güçten düşürdü. Demek istediğim, Lowell fabrika kızları ülkeye gelen milyonlarca göçmenle aynı ücret düzeyinde çalışamazdı veya çalışmazdı. Bu yüzden buradaki işçi sınıfı örgütlenmesinin yeniden büyümesi uzun zaman aldı; çünkü yerel işgücü ne zaman bir protestoya kalkışsa işten atılabiliyor ve yerine göçmen işçiler çalıştırılabiliyordu.

Buraya gelen yoksul göçmenler köpek muamelesi gördüler; yani berbat bir muamele gördüler demek istiyorum. Bu yüzden örneğin İrlandalı kadınlar 19. yüzyılda Amerika'da Mengele tipi deneylerde kullanıldılar. [Mengele canlı insanlar üzerinde deney yapan bir nazi doktoruydu.] Şaka yapmıyorum. Jinekolojik cerrahi kelimenin tam anlamıyla yoksul İrlandalı kadınları veya köleleri denek olarak kullanan, nasıl bir yöntem kullanmak gerektiğini anlamak için onları arka arkaya deneylere, örneğin arka arkaya otuz deneye tabi tutan Mengeleler tarafından geliştirildi. Aslında Joseph Mengele'den aşağı kalmayan bu doktorlar bunları yaptıkları için Amerika'da *onurlandırıldılar* –onların resimlerini hâlâ tıp fakültelerinin duvarlarında görebilirsiniz.[29]

Dolayısıyla Amerikan işçi hareketi Avrupa'dan gelenlerin etkisiyle oluşmadı, tam tersi geçerliydi. Fakat tüm bunlar doğal tepkilerdi: Bütün bu olup bitenleri anlamak için herhangi bir eğitim almak ya da Marx veya ona benzer bir şey okumak zorunda değil-

diniz. Emirlere uymak, günde on iki saat köle gibi çalıştığınız bir yerde tıkılı kalmak, sonra da ahlaki davranışlarınızı gözetledikleri bir yatakhaneye gitmek ve buna benzer şeyler yapmak onur kırıcıdır. İnsanların yaşantısı böyleydi ve bunun onur kırıcı olduğunu düşündüler.

Aynı şey zanaatkârlar, yani kendi işyerine sahip olan ve şimdi fabrikalarda çalışmaya zorlanan insanlar için de geçerliydi. Onlar hayatlarını kendileri yönetebilmek istiyorlardı. Ayakkabıcılar, işbaşındayken kendilerine kitap okuyacak birini tutarlardı. Stephen King ya da onun gibi bir şey okumaktan söz etmiyorum, gerçekten ciddi şeyler okuyorlardı. Bu insanların kütüphaneleri vardı, kendi hayatlarını yaşamak ve kendi işlerini denetlemek istiyorlardı. Fakat Lowell gibi yerlerdeki ayakkabı imalathanelerinde çalışmak zorunda bırakıldılar ve buralarda —hayvanlar gibi muamele görmek bir yana— makine muamelesi gördüler. Bu onur kırıcıydı, küçük düşürücüydü ve onlar da buna karşı savaştılar. Bu arada şunu da belirtmeliyim ki, bu duruma karşı savaşmalarının nedeni esas olarak ekonomik durumlarının kötüleşmesi değildi. Zaten içinde bulundukları bu yeni koşullar durumlarını kötüleştirmiyordu —aslında muhtemelen iyileştiriyordu. Savaşmalarının nedeni, bu yeni durumun gücü onların elinden alması ve onları başkalarına tabi hale getirmesi, düşünmeyen üretim araçlarına dönüştürmesiydi. Ve onlar bunu istemiyordu.

Aslında gerçekten ilginç bir şeyler okumak isterseniz, size tavsiye edebileceğim kitaplardan biri işçi sınıfı tarihi hakkında yazılmış ilk kitaptır; yanılmıyorsam ilk kitap olması lazım. İlk baskısını 1924'te yapmış ve hemen ardından Chicago'da yeniden yayımlanmış; adı *Sanayi İşçisi* (The Industrial Worker) ve yazarı da Norman Ware. Büyük ölçüde 19. yüzyılın ortalarında Amerika'daki bağımsız işçi sınıfı basınından alınmış bölümlerden oluşuyor.[30] Bakın, o dönemlerde Amerika'da büyük bir bağımsız işçi sınıfı basını vardı. Aslında kapitalist basın kadar büyüktü ve "fabrika kızları" denen insanlar ya da zanaatkârlar tarafından çıkarılıyordu. Bu konuyu ele almak oldukça ilginçtir.

Amerika'daki işçiler 19. yüzyıl boyunca "aşağılama", "baskı", "ücretli kölelik", "temel haklarımızın elimizden alınması", "üretim araçları haline getirilmemiz" diye tanımladıkları uygulamaların zorla kabul ettirilmesine karşı mücadele veriyorlardı. Bizim bugün modern kapitalizm olarak nitelendirdiğimiz —ki aslında devlet kapitalizmidir— her şeye karşı tam bir yüzyıl savaştılar. Amansızca savaştılar; çünkü son derece zorlu bir mücadeleydi. İstedikleri şey "işçi cumhuriyetçiliği"ydi; yani "özgür insanlar olduğumuz günlere geri dönelim" diyorlardı. Ne de olsa "işçi" demek aslında "halk" demektir.

Aslında işçiler kitlesel kamusal eğitim sisteminin zorla dayatılmasına karşı da savaşıyorlardı ve haklıydılar. Çünkü bunun tam olarak ne anlama geldiğini anlamışlardı Çiftçilerin kafasından bağımsızlık düşüncesini çıkarıp atmak ve onları uysal ve itaat-

kâr fabrika işçilerine dönüştürmek için bir teknikti.[31] Her şey bir yana, kamusal eğitimin Amerika'da kurumsallaştırılmasının asıl nedeni budur. Yeni yeni doğmakta olan sanayinin ihtiyaçlarına cevap vermek isteniyordu. Bakın, aşağılanmış ve itaatkâr bir işgücü geliştirme sürecinin bir parçası da işçileri aptallaştırmak ve pasifleştirmekti. Kitle eğitimi de bunu gerçekleştirmenin yollarından biriydi. Tabii gelişmiş ve bağımsız işçi sınıfı entelektüel kültürünü yok etmek için çok daha kapsamlı bir çaba gösteriliyordu. Bu çaba muazzam düzeyde uygulanan katıksız güçten, propaganda ve halkla ilişkiler kampanyaları gibi daha ince tekniklere kadar çeşitli yöntemleri kapsıyordu.

Aslında tüm bu çabalar günümüze kadar sürdürüldü. Dolayısıyla sinemadan tutalım neredeyse başka her alana kadar iş dünyası tarafından çok kapsamlı bir propaganda yürütüldü. Kısmen bu nedenle ve başka bir sürü teknik kullanılarak bugün Amerika'da işçi sendikalarının neredeyse tümüyle yok edilmesi sağlandı. Fakat tüm bu sürecin tamamlanması uzun bir zaman aldı. Amerika'da işçi sınıfı kültürünün nasıl bir şey olduğunu hatırlayacak kadar yaşlıyım: 1930'ların sonlarında ben büyüme çağındayken işçi sınıfı kültürü hâlâ yüksek bir noktadaydı. İşçilerin kafasından bu kültürü çıkarıp atmak ve onları pasif araçlara dönüştürmek uzun zaman aldı. İnsanların böyle bir sömürünün aslında tek seçenek olduğunu, haklarını filan unutup "pekâlâ, ben aşağılık bir insanım" demeyi kabul etmelerini sağlamak uzun zaman aldı.

Bu yüzden ilk olarak gerçekleştirmemiz gereken şey, sanırım o *eski anlayışın belli* yönlerini yeniden kazanmak olmalı. Her şey kültürel değişimlerle başlar. Bize kabul ettirilmeye çalışılan bütün bu şeylerin etkisini kültürel olarak azaltmak ve giderek yok etmek zorundayız. İnsanların zihinlerini ve ruhlarını değiştirmek zorundayız. Bir yüzyıl önce Lowell'daki fabrikalarda olduğu gibi daha uygar bir dönemde paylaşılan anlayışı tekrar kazanmalarına yardım etmek zorundayız. Böyle bir anlayış 19. yüzyılda toplumun büyük çoğunluğu tarafından doğal bir şey olarak yaşanabildiyse, pekâlâ bugün de yaşanabilir. Ve şimdi gerçekten bu konuda çaba harcamamız gerekiyor.

Modern İktisadın Sahtekârlığı

ERKEK: Noam, sözde serbest piyasanın talepleri yüzünden İrlanda'daki açlık sırasında İrlanda'nın İngiltere'ye yiyecek ihraç etmek zorunda kaldığından bahsettin. Peki, böyle bir "serbest piyasa" iktisadı yıllardır nasıl hem üniversitelerde hem de popüler ideolojide meşru bir düşünce olarak kendine yer bulabildi? Örneğin Sosyal Darvincilerin çalışmaları nasıl kabul görebildi? [Sosyal Darvinciler, doğal ayıklanmanın ve "en uygun olanın hayatta kalması" ilkesinin bireysel ve toplumsal refahı belirlediğini iddia ederler.] Ya da Malthus'un çalışması veya yoksul oldukları için çeşitli şekillerde yoksulları suçlayan diğerlerinin çalışmala-

rı nasıl üniversitelerde yer edinebildi? [Malthus, 19. yüzyıl başlarında yaşamış, yoksulluğun kaçınılmaz olduğunu ve nüfus artışının kıtlık, savaş ve hastalıklarla denetlenmesi gerektiğini ileri sürmüş olan iktisatçıdır.]

Aslında Malthus'un kötü bir şöhreti var. "Eğer insanlar kendi kendilerine yetemiyorlarsa açlığa terk edilmelidir" diyen kişi olarak onun adını sivriltiyorlar. Ama gerçekte klasik iktisadın çizgisi genel olarak bu olmuştur. Nitekim Malthus, David Ricardo gibi kişilerle birlikte klasik iktisadın kurucularından biridir.

Malthus'un demek istediği temelde şudur: "Başka bir servetin yoksa ve işgücünü hayatta kalmayı sürdürebileceğin düzeyde pazarda satamıyorsan, o zaman burada var olma hakkın yoktur; düşkünler evine ya da başka bir yere git." Ve o günlerde "başka bir yere git" demek "Kuzey Amerika'ya, Avustralya'ya veya başka bir yere git" demekti. Şimdi Malthus yoksullar varsa ve başka bir yere gitmek zorundalarsa, bu durum şu veya bu kişinin suçudur demiyordu. Malthus bunun böyle olması gerektiğini; çünkü bunun bir doğa yasası olduğunu söylüyordu.[32] Zaten Ricardo da bunun "yerçekimi ilkesi" kadar doğru olduğunu, yani doğruluğunun bir doğa yasası düzeyinde olduğunu söylüyordu. Ve elbette bunun gibi bir doğa yasasına müdahale etmek, işleri yalnızca daha da kötüleştirecektir.[33]

Dolayısıyla gerek Malthus'un gerek Ricardo'nun bir bakıma benzer bir şekilde öne sürdükleri şey şuydu: "Yoksulları piyasada kazanabileceklerinin ötesinde hakları olduğuna, örneğin yaşama hakkı gibi temel bir hakları olduğuna inandırırsanız onlara sadece zarar vermiş olursunuz. Çünkü böyle bir hak piyasayı, verimliliği, büyümeyi vs. engelleyecektir. Bu nedenle bu hakları tanımaya kalkışırsanız, insanların durumu nihayetinde daha da kötüleşir." Sizin de belirttiğiniz gibi bu fikirler bugün hâlâ okullarda öğretiliyor. Şu anda üniversitelerin iktisat bölümlerinde öğretilen serbest piyasa ideolojisinin çok da farklı olduğunu düşünmüyorum. Elbette şimdi daha çok matematik formülleri ve benzeri şeyler öğretiyorlar; fakat hikâye hâlâ aynı hikâye.

ERKEK: Peki bu düşünce nasıl kurumsallaştı?

Nasıl mı kurumsallaştı? Sınıf savaşının bir silahı olarak. Aslında bunun tarihi ilgi çekicidir ve bildiğim kadarıyla bu konu hakkında yazılmış yalnızca tek bir kitap var. Çalışmalarının karşılığında Utah Üniversitesi'nden atılarak ödüllendirilen, iyi bir iktisat tarihçisi Rajani Kanth tarafından yazılmış bir kitap. Üniversiteden atılmasına rağmen yine de çalışmalarını sürdürüyor ve yaptığı çalışmalar çok aydınlatıcı.[34]

Sanayi Devrimi'nin ilk evrelerinde İngiltere feodal türde bir toplum olmaktan sıyrılıp temelde devlet kapitalizmi olan bir sisteme doğru evrilirken, yükselişteki burjuvazinin bir sorunu vardı. Feodal sistem gibi geleneksel bir toplumda insanların belli bir yer

ve belli hakları vardı. Aslında o zamanlar "yaşama hakkı" denilen hakka sahiptiler. Demek istediğim, feodal bir sistemde böyle bir hak *berbat* bir hak olabilir; fakat yine de insanların hayatını sürdürmesini doğal bir şekilde hak ettikleri varsayılırdı. Fakat kapitalizm diye adlandırdığımız sistemin yükselişiyle birlikte bu hakkın yok edilmesi gerekli hale geldi. İnsanlar işgücü piyasasında kazanabilecekleri hakların ötesinde "yaşama hakkına" otomatik olarak sahip olduklarını kafalarından çıkarmak zorundaydılar. Klasik iktisadın üzerinde durduğu başlıca husus buydu.[35]

Tüm bunların içinde gerçekleştiği bağlamı hatırlayın: Klasik iktisat, İngiltere'deki nüfusun büyük bir kısmının yüzyıllardır işledikleri topraklardan kaba kuvvetle sürüldükleri bir dönemden sonra gelişti. Köylülerin sürülmesi *güç kullanarak* gerçekleşti ve pek sevimli bir manzara değildi. [1750 ile 1860 yılları arasında Parlamento'nun çıkardığı yasalarla komünal toprakların etrafı çevrilerek kapatıldı.] Aslında İngiltere'nin Sanayi Devrimi'ne öncülük etmesinin nedeni, çok büyük ihtimalle insanları topraklarından sürerken başka yerlere göre çok daha fazla şiddet kullanmış olmasından kaynaklanıyor. Örneğin Fransa'da birçok insan topraklarında kalmayı başarabildi. Bu yüzden de sanayileşmeye daha fazla direndi.[36]

Fakat İngiltere'de yükselen burjuvazi milyonlarca köylüyü topraklarından çıkardıktan sonra bile "yaşama hakkı" belli bir dönem daha muhafaza edildi. Bunu sağlayan, bugün bizim "sosyal yardım" olarak adlandırdığımız mekanizmanın bir benzeriydi. İngiltere'de "Yoksulluk Yasaları" olarak adlandırılan ve insanlara belli haklar veren bazı yasalar vardı. [İlk olarak ve en kapsamlı şekilde 1601'de yasalaştırıldı.] Yaşamınızı başka türlü idame ettiremiyorsanız, bu yasalar hayatta kalmanızı sağlıyordu. Yiyecek yardımı vs. gibi şeylerle asgari düzeyde geçinmenizi sağlıyorlardı. Ve bir de "Tahıl Yasaları" [değişik şekillerde 12. yüzyıldan beri varlığını sürdüren yasalar] olarak bilinen düzenlemeler vardı. Bu yasalar toprak sahiplerine piyasada elde edebileceklerinin ötesinde haklar veriyordu. Toprak sahipleri tahılın fiyatını artırıyorlardı vs. Birlikte ele alındığında bu yasalar, yükselmekte olan Britanya sanayi sınıfının önündeki başlıca engeller olarak görülüyordu. İşte bu yüzden adı geçen yasaların ortadan kaldırılması gerekiyordu.

Evet, bu kişiler insanların kafasından yaşama hakkı gibi temel bir hakka sahip oldukları düşüncesini *söküp atabilmek* için sarf ettikleri çabayı destekleyecek bir ideolojiye ihtiyaç duydular. İşte klasik iktisadın uğraştığı şey de buydu. Klasik iktisat şöyle diyordu: "Kimsenin *yaşama hakkı* yoktur, *işgücü piyasasında ne kazanabiliyorsanız,* ancak ona hakkınız vardır." Ve zaten klasik iktisadın kurucuları da bu düşüncenin "bilimsel teorisini" geliştirdiklerini söylediler. Geliştirdikleri teori kendi deyimleriyle, "yerçekimi ilkesinin kesinliğine" sahipti.

Pekâlâ, 1830'lara gelindiğinde İngiltere'deki siyasi koşullar yükselmekte olan burjuva-

zinin [1832'de önemli ölçüde sınırlandırılan] Yoksulluk Yasaları'nı ortadan kaldırmasına izin verecek kadar değişmişti. Daha sonra [1846'da] Tahıl Yasaları'nı da ortadan kaldırmayı becerdiler. 1840 veya 1845 civarlarında seçimleri kazanıp hükümeti ele geçirmişlerdi. İşte tam bu noktada çok ilginç bir şey oldu. Teoriden vazgeçtiler ve Siyasi İktisat değişti.

Birkaç nedenden ötürü değişti. Birincisi bu adamlar zaten kazanmışlardı. Bu yüzden artık ideolojik bir silah olarak teoriye ihtiyaçları kalmamıştı. Diğer yandan sanayiyi açık piyasadaki rekabetin zorluklarından korumak için bizzat kendilerinin güçlü ve müdahaleci bir devlete ihtiyaç duyduklarını fark ettiler; aslında böyle bir şeye her zaman ihtiyaç *duymuşlardı*. Tüm bunların ötesinde insanların "yaşama haklarını" ortadan kaldırmanın bazı olumsuz yan etkileri ortaya çıkmaya başlamıştı. Her şey bir yana, bu durum her yerde ayaklanmalara neden oluyordu. Uzunca bir süre Britanya ordusu çoğunlukla İngiltere'nin her yanındaki ayaklanmaları bastırmakla meşgul oldu. Ardından daha da kötü bir şey oldu: Halk örgütlenmeye başladı. Örgütlü bir işçi hareketi doğmaya başladı, ardından Chartist hareket geldi [1838-1848 yılları arasında Parlamento reformu için sürdürülen geniş bir halk kampanyası] ve onun da ardından sosyalist hareket gelişti. Tam bu noktada İngiltere'deki seçkinler oyunun bozulması gerektiğini anladılar, yoksa başları *gerçekten* belaya girecekti. Dolayısıyla 19. yüzyılın ikinci yarısına geldiğinizde, John Stuart Mill'in *Siyasi İktisadın İlkeleri* gibi bir tür sosyal demokrat çizgiyi savunan düşüncelerin hâkim ideoloji haline gelmeye başladığı görülür.

Görüyorsunuz "bilim" çok esnek bir şey olabiliyor. Canınız neyi isterse ona göre değiştirebiliyorsunuz; işte böyle bir "bilim"den söz ediyoruz. Bu yüzden 19. yüzyılın ortalarına gelindiğinde "bilim" değişmişti. Şimdi her şeyden önce "bırakınız yapsınlar"ın ["laissez-faire", ekonominin en iyi şekilde devlet müdahalesi olmadan işleyeceğini savunan düşünce] kötü bir şey olduğu ortaya çıkmıştı. Onun yerine "refah devleti" diye adlandırdığımız şeyin entelektüel temelleri atılmaya başlanmıştı. Zaten bundan sonraki yüzyıl boyunca "bırakınız yapsınlar" esas olarak kötü bir ifade olarak anıldı; kimse artık bu ifadeyi bir daha ağzına almadı. Ve artık "bilim" halka hayatını sürdürebileceği bir yol sunmanın daha akıllıca olacağını söylüyordu; aksi halde halk senin yönetme hakkını sorgulayabilirdi. Sen onların yaşama hakkını ellerinden alabilirsin; fakat onlar da senin yönetme hakkını elinden alabilirler. Bu da hiç iyi bir şey olmaz, dolayısıyla onları hoş tutmanın yollarının bulunması gerekiyordu.

Evet, "bırakınız yapsınlar" ideolojisinin yeniden canlanması, ancak yakın dönemde gerçekleşti ve bu ideoloji bir kez daha sınıf mücadelesinin bir silahı olarak ortaya çıktı. Görebildiğim kadarıyla klasik iktisadın ilkeleri bugün hâlâ öğretiliyor. Chicago Üniversitesi İktisat Bölümü'nde bugün öğretilen ve "neo-liberalizm" olarak tanımlanan şeyin

çok da farklı olduğunu düşünmüyorum. [Neo-liberalizm, sosyal hizmetlerde kısıntı yapılmasını, istikrarlı kurları ve dengeli bütçeleri savunan ekonomik bir bakış açısıdır.] Klasik iktisat 19. yüzyılın başlarında olduğundan daha fazla geçerliliğe sahip değil. Aslında bugün daha *az* geçerli olduğunu bile söyleyebiliriz. 19. yüzyılın başlarında Ricardo'nun ve Malthus'un varsayımlarının en azından gerçeklikle bir *ilişkisi* vardı. Bugün bu varsayımların gerçeklikle *hiçbir* ilişkisi yok.

Bakın, klasik iktisatçıların temel varsayımı işgücünün son derece hareketli, sermayenin ise göreli olarak sabit olduğuydu. Bu varsayım, bütün o güzel teoremlerini kanıtlamak için gereklidir ve can alıcı bir öneme sahiptir. Bu sayede "işgücü piyasasında kendini geçindirebilecek kadar kazanamıyorsan, başka bir yere git" diyebiliyorlardı; çünkü başka bir yere *gidebilirdiniz*: Amerika, Avustralya, Tazmanya gibi yerlerin yerli halkları ortadan kaldırıldıktan veya yerinden edildikten sonra, yoksul Avrupalılar başka bir yere gidebilirdi. Dolayısıyla 19. yüzyılın başlarında işgücü gerçekten hareketliydi. Ve o zamanlar sermaye gerçekten de *sabitti*. Birincisi "sermaye" öncelikle toprak demekti ve toprağı da taşıyamazsınız. Diğer yandan, o zamanlar yatırımlar —olduğu kadarıyla— son derece yereldi. Bugünkü gibi dünyanın dört bir yanına para transferlerini kolaylaştıran iletişim sistemleri yoktu.

Dolayısıyla 19. yüzyılın başlarında işgücünün hareketli, sermayenin ise sabit olduğu varsayımı aşağı yukarı gerçekçiydi. Bu varsayıma dayanarak okulda karşılaştırmalı avantaj, Portekiz ve şarap vs. konularında öğrendiğiniz bütün o şeyleri kanıtlamaya çalışabilirdiniz. [Ricardo'nun, İngiltere'nin dokuma satmak, Portekiz'in ise şarap satmak üzerinde yoğunlaşması halinde serbest ticaretin katılımcı ülkeler açısından karşılıklı olarak ne kadar avantajlı olacağını kanıtlamak için başvurduğu ünlü varsayımsal örnek.]

Aklıma gelmişken, bu teoremlerin gerçekte ne kadar işe yaradığını bilmek istiyorsanız şunu yapmanız yeterlidir: Bu teoremler bir yüzyıl boyunca denendikten sonra Portekiz'i ve İngiltere'yi, yani olası kalkınma modelleri olarak şarap üreticiliği ile sanayileşmeyi *karşılaştırabilirsiniz*. Ama bu konuyu şimdilik bir kenara bırakalım...

Bugün artık bu teorilerin temelini oluşturan varsayımlar yalnızca *yanlış* olmakla kalmıyor, hakikatin *tam tersini* ifade ediyorlar. Günümüzde göç üzerindeki kısıtlamalar gibi nedenlerden ötürü işgücü *sabittir* ve esas olarak teknolojik değişimlerden ötürü sermaye son derece *hareketlidir*. Bu yüzden artık bu sonuçların hiçbiri geçerli değildir. Ama size hâlâ bunlar öğretiliyor. Bugünkü gerçekliğin 19. yüzyılın başında varsayılanın tam tersi olmasına rağmen, hâlâ bu teoriler size geçmişteki gibi öğretiliyor. En ünlü iktisatçılardan bazılarına, örneğin Paul Krugman'a veya bir başkasına bakarsanız, sonuçların aşırı derecede gülünç gözükmemesi için şurada burada bazı küçük numa-

ralar yaptıklarını görürsünüz; aksi halde öne sürdükleri şeyler gülünç görünecektir. Ama işin özüne bakarsanız, bunların hepsi tek kelimeyle gülünçtür.

Sermaye hareketli ve işgücü sabitse, hareketli sermayenin *mutlak* avantajı hedeflememesi için hiçbir neden yok demektir. Böylece bir ülkenin işgücünü bir diğerinin işgücüyle karşı karşıya getirebilir, işgücü nerede ucuzsa oraya gidebilir ve bu yolla *herkesin* hayat standardını aşağıya çekebilir. Aslında bugün NAFTA'da [Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması] ve şu anda tesis edilmekte olan diğer tüm uluslararası ticaret anlaşmalarında gördüğümüz şey tam olarak budur. Bu soyut iktisat modellerinde yer verilen şeylerden hiçbiri gerçek dünyada *işlemez*. Kaç tane dipnot koydukları veya kaç farklı şekilde küçük değişiklikler yaparak köşeleri törpüledikleri hiç önemli değil. Girişimin kendisi temelden çürüktür: Artık gerçeklikle hiç ilgisi kalmamıştır, daha da önemlisi zaten hiç olmamıştı.

Gerçek Piyasa

Her iktisatçının mutlaka bilmesi gereken, ama ideolojik kurumların birisinde yer alıyorsanız asla dile getirmeyeceğiniz konulardan birisini ele alalım. Örneğin tarihte "serbest piyasa" ilkelerine bağlı kalarak başarıyla kalkınmış tek bir ülkenin dahi olmadığı gerçeğine bir bakalım. Gerçekten hiç yok. Kuşkusuz Amerika da bir istisna değildir. Yani daha başından beri Amerika'da devlet her zaman ekonomiye *yaygın* bir şekilde müdahale etmiştir. Karşılaştırmalı iktisadın ilkelerine uymuş olsaydık şimdi kürk ihraç ediyor olurduk.

Bakın, Sanayi Devrimi'nin Lowell ve Lawrence gibi yerlerde ilk adımlarını atmış olmasının nedeni, ABD Hükümeti'nin İngiliz mallarını iç piyasadan uzak tutmak için koyduğu korumacı yüksek gümrük vergileridir. Aynı şey bugüne dek artarak süregelmiştir. Örneğin çoğunlukla Pentagon sistemi, NASA ve benzerleri vasıtasıyla ileri sanayiye aktarılan çok yüksek miktardaki kamu sübvansiyonu olmasaydı, bugün Amerika'da başarılı bir yüksek teknoloji sanayisine sahip olmazdık. Bunun "serbest piyasa" ile uzaktan yakından ilgisi yok.

Aslında iyi bir örnek isterseniz bugünkü *New York Times*'ı okuyun. Ekonomi sayfasında şu sıralar ülkede ne kadar garip bir ekonomik iyileşmenin gerçekleşmekte olduğuna dair bir haber var: Ekonomik büyüme oranı yüksek; ama pek o kadar yeni ve iyi iş yaratılmıyor. Pek de büyük bir sürpriz sayılmaz bu. Örnek olarak da bir fabrika. Whirlpool şirketi tarafından Tulsa'da kurulmakta olan bir fırın fabrikası gösteriliyor. Evet, makalenin son paragrafı "serbest piyasa"nın gerçekte nasıl işlediğine dikkat çekiyor. Whirlpool'un fabrikayı kurarken, örneğin Meksika yerine Tulsa'da karar kılmasının nedeni Tulsa kasabasındaki vergi mükelleflerinin şirketin sermaye maliyetleri-

nin yüzde 25'ini ödeyecek olması.[37] İşte serbest piyasa *gerçekte* böyle işler. Aslında Sanayi Devrimi'nin ilk günlerinden bu sabaha kadar bilindiği kadarıyla istisnasız *her zaman* böyle işlemiştir.[38]

Gerçekte Amerika, ekonomik açıdan tarihteki en korumacı ülke olmuştur. Geleneksel olarak dünyadaki en yüksek gümrük vergileri Amerika'dadır. O kadar yüksektir ki, önde gelen iktisat tarihçilerinden birisi Chicago Üniversitesi yayınları tarafından yayımlanan son kitaplarından birinde Amerika'yı "modern korumacılığın anayurdu ve kalesi" olarak tarif ediyor.[39] Örneğin 19. yüzyılın sonlarına doğru Avrupa kısa bir dönem "bırakınız yapsınlar" ile oyalanırken, Amerika'daki gümrük vergileri Avrupa'dakilerden beş ila on kat daha yüksekti. Ve bu dönemde Amerika, tarihindeki en hızlı ekonomik büyümeyi gösterdi.[40]

Amerika'da korumacılık günümüze kadar bu şekilde süregeldi. Amerika bir yüzyıl önce çelik sanayisini geliştirebildi; çünkü "serbest piyasa" ilkelerini kökünden çiğnedi. Geçen on yıl ya da buna yakın bir sürede çelik sanayisini toparlayabildi; çünkü yurtdışından çelik ithalatını sınırlandırdı. Ücretleri aşağı çekmek için işçi sendikalarını ortadan kaldırdı ve yabancı çelik ürünleri üzerindeki yüksek gümrük vergilerini şiddetle eleştirdi.[41] Reagancılar sürekli olarak büyük bir hararetle "piyasa güçleri"nden söz etmişler, fakat bu güçlerin işlemesine izin vermemişlerdir. Bunun da çok basit bir nedeni vardır: Piyasa güçlerinin işleyişine izin verilmiş olsaydı, Amerika'da ne otomobil sanayi, ne mikroçip sanayi, ne de bilgisayar veya elektronik sanayileri olurdu. Çünkü Japonlar hepsini çoktan silip süpürürdü. Bu yüzden de Reagancılar Amerikan piyasasını dışarıya sıkıca kapattılar ve iç piyasaya çok büyük kamu fonları akıttılar. Aslında bu konuda tabii halka karşı olmasa da iş dünyasına karşı oldukça açıksözlü davrandılar. Böylece James Baker hazine bakanıyken 1987'de iş dünyasından oluşan bir izleyici topluluğuna gururla Ronald Reagan'ın "ABD sanayine son yarım yüzyıldaki seleflerinin herhangi birisinden daha çok ithalat yardımı sağladığını" ilan etti. Aslına bakarsanız fazla mütevazı konuşmuş. Reagan bu dönemde sanayiye muhtemelen tüm seleflerinin *toplamından* daha çok ithalat yardımı sağladı.[42]

Elbette "serbest piyasa" ideolojisi çok *faydalıdır*. Yurtiçinde topluma karşı bir silahtır; çünkü sosyal harcamalara karşı öne sürülen bir argümandır. Yurtdışındaki yoksul insanlara karşı da bir silahtır; çünkü serbest piyasa ilkeleriyle onları durdurabilir, "hey, siz bu kurallara uymak zorundasınız" diyebilir ve ardından gidip onları soyabiliriz. Ama iş gerçek planlamaya geldiğinde kimse bu tür şeylere önem vermez, asla da vermedi.

"*Fortune 500*"de* yer alan en büyük yüz ulusötesi şirket üzerine Britanya'da yapılan

* *Fortune* dergisinin yılda bir kez yayımladığı ve ABD merkezli en büyük 500 halka açık şirketin, cirolarına göre sıralandığı liste. –y.h.n.

bir araştırma vardı. Araştırmada bu yüz şirketten her birinin "devlet sanayi politikaları" denen şeyden, yani genel merkezlerinin bulunduğu ülkedeki devlet müdahalesinin şu veya bu biçiminden yararlandığı ortaya konmuştu. Yine bu araştırmada denildiğine göre adı geçen yüz şirketten en az yirmi tanesi şu ya da bu tarihte devlet müdahalesiyle iflastan kurtarılmıştı. Örneğin Lockheed şirketi 1970'lerde iflas etmek üzereydi ve Nixon yönetimi kamu fonlarıyla şirketi iflastan kurtardı.[43] İşte bu şekilde iş dünyasına geri döndüler. Şu anda hâlâ iş dünyasındalar; çünkü kamu, C-130'lar [askeri uçak], F-16'ların yenilenmesi ve F-22 projesi vs. için onlara para ödüyor. Bunların hiçbirinin "serbest piyasa"yla ilgisi yok.

Başka bir olguyu, bu kadar çok insanın banliyölerde yaşamasını ve herkesin her yere kendi arabasıyla gitmek zorunda kalmasını ele alalım. "Serbest piyasa"nın mı sonucuydu bu? Hayır. Amerika'nın 1950'lerde kamu taşımacılık sistemini ortadan kaldırmak ve onun yerine araba ve uçaklara dayalı çok verimsiz bir sistemi yaygınlaştırmak için geniş çaplı bir toplum mühendisliği projesi uygulamasından kaynaklandı. Çünkü büyük sanayinin yararına olan buydu. Bu girişim tramvay sistemlerini satın alıp ortadan kaldıran şirket komplolarıyla başladı. Otoyol sistemi kurmak, son derece verimsiz ve çevreye zararlı bir alternatifi teşvik etmek üzere devasa kamu sübvansiyonlarının kullanılmasıyla devam etti. Ülkenin banliyöleşmesine işte bu süreç yol açtı. Bu yüzden şehirlerin dışında büyük alışveriş merkezleri, şehirlerin merkezindeyse perişan bir durum var.[44] Ama tüm bu politikalar bir planlamanın sonucuydu, "serbest piyasa" ile hiç ilgisi yoktu.

Aslında "piyasaya yapılan müdahaleler" konusunda aklıma gelen en çarpıcı örnek –ki iktisat derslerinde asla öğretilmediğini düşünüyorum– her şeyden önce niçin Amerika'nın Sanayi Devrimi'ni gerçekleştirdiği sorusuyla ilgili. Hatırlarsanız, Sanayi Devrimi'ni harekete geçiren şey dokumaydı, yani tek bir maldı: pamuk. Ve pamuk ucuzdu, bu son derece önemlidir. Peki, pamuk niçin ucuzdu? Piyasa güçlerinden dolayı mı? Hayır. Pamuk ucuzdu, çünkü buradaki yerli nüfusu yok edip köleleri getirmişlerdi; pamuk bu yüzden ucuzdu. Soykırım ve kölelik: Piyasaya bundan daha ciddi bir müdahale nasıl yapılabilir?

Kendi pamuk kaynakları olan başka ülkeler de sanayi devrimleri başlatmayı denediler. Ama çok fazla mesafe katedemediler; çünkü İngiltere'nin daha fazla silahı vardı ve onları güç kullanarak durdurdu. Örneğin Mısır'ın pamuk kaynakları vardı ve neredeyse Amerika ile aynı zamanda, 1820 civarında, bir sanayi devrimi başlatmaya girişti. Ama İngilizlerin Doğu Akdeniz'de ekonomik bir rakibe tahammülü yoktu ve onları güç kullanarak durdurdu. Sonuç olarak Mısır'da sanayi devrimi gerçekleşmedi.[45]

Aynı şey İngiltere'nin bu fikirlerle ilk "deneylerini" yaptığı Hindistan'da, Bengal olarak adlandırılan yerde gerçekleşti. Gerçekte Bengal, 18. yüzyılda sömürgeleştirilen ilk bölgelerden biriydi ve Robert Clive [İngiliz fatih] Bengal'e ilk ayak bastığında orası-

nı bir cennet gibi tarif etmişti. Dacca'nın tıpkı Londra'ya benzediğini söylemişti ve Dacca'dan "Hindistan'ın Manchester'ı" diye söz ediyordu. Dacca zengindi, nüfusu yoğundu, yüksek kalitede pamuğu, tarımı, gelişmiş bir sanayisi, çok sayıda kaynağı ve jüti* vardı. Aslında imalat düzeyine bakılırsa İngiltere ile aşık atabilirdi ve sanayi devrimi de başlayacakmış gibi görünüyordu. Pekâlâ, bir de şimdiki duruma bakalım: "Hindistan'ın Manchester'ı" olan Dacca şu anda Bangladeş'in başkentidir ve yıkımın mutlak sembolü durumundadır.[46] Bunun nedeni de, bugün bizim "yapısal uyum" olarak adlandırdığımız şeyin bir benzerini uygulayarak İngilizlerin ülkeyi yağmalayıp harabeye çevirmesidir. ["Yapısal uyum", Dünya Bankası ve IMF'nin Üçüncü Dünya ekonomilerini yabancıların nüfuzuna ve denetimine açan ekonomi politikasıdır.]

Aslında Hindistan genel olarak İngiltere için gerçek bir rakip olmuştur: 1820'ler gibi geç bir tarihte bile Britanyalılar çelik yapımıyla ilgili ileri teknikleri oradan öğreniyorlardı. Napolyon Savaşları sırasında [1803-1815] Hindistan İngiliz Donanması için gemiler üretiyordu, gelişmiş bir tekstil sanayileri vardı ve tüm Avrupa'nın toplamından daha çok demir üretiyorlardı. Bu nedenle Britanyalılar güç kullanarak ülkeyi sanayisizleştirmeye giriştiler ve Hindistan'ı yoksullaşmış kırsal bir topluma dönüştürdüler.[47] "Serbest piyasa" rekabeti bu muydu?

Örnekler saymakla bitmez. Amerika Teksas'ı [1845'te] ilhak etti ve bunun başlıca nedenlerinden biri ABD'nin pamuk üzerinde tekel kurmasını garanti etmekti. Pamuk 19. yüzyılın petrolüydü, sanayiye dayalı ekonomileri harekete geçiren maddeydi. Dolayısıyla Amerikalı liderler, en büyük pamuk üretim merkezlerinden birisi olan Teksas'ı ele geçirirlerse İngiltere'yi ekonomik olarak boğabileceklerini düşündüler. İngiltere o dönemde baş düşmandı ve İngiltere'den nefret ediliyordu. Amerika'dan daha büyük bir askeri güçtü ve buradaki seçkinlerin planlarını bozarak Kanada'yı fethetmemizi ve Küba'yı ele geçirmemizi engelledi. Gerçekte kolonilerdeki Amerikalı yerleşimcilerin Amerika Devrimi'nde İngiltere'yi yenebilmesinin başlıca nedeni, Fransız askeriyesinin yardımıdır. Fransız askeriyesi, Britanya yönetiminin devrilmesine yardımcı olmak üzere kolonilerdeki ayaklanmalara dahil olmuştur.[48] Bu yüzden asıl düşman İngiltere'ydi. Jacksoncı Demokratları, Başkan Polk ve Tyler'ı vs. okursanız, şunu derler: "Teksas'ı ele geçirebilirsek, İngiltere'yi dize getirebilir ve dünya ticaretinde hâkimiyet kurabiliriz." Aslında Körfez Savaşı'ndan önce Saddam Hüseyin'e yöneltilen en kötü, en paranoyak suçlamalar pekâlâ Jacksoncı Demokratlar için de geçerlidir. Herkesi dize getirebilmek için dünyadaki başlıca kaynağı tekellerine almak istediler.[49]

Ve aynı dersler bugün için de geçerlidir. Bugün sanayiye dayalı ekonomilerin can damarı petroldür. Peki petrol neden ucuzdur? Vergi ödemenizin başlıca nedeni budur:

* Lifleri dokumacılıkta kullanılan bir bitki. —y.h.n.

Pentagon sisteminin büyük bir bölümünün varlık nedeni petrol fiyatlarını belli bir aralıkta tutmaktır. Fiyatların çok düşük olmaması gerekir; çünkü Batı ekonomileri ve enerji şirketleri buradan gelecek kâra dayanırlar. Çok da yüksek olmaması gerekir; çünkü bu uluslararası ticaretin "verimliliğini" engelleyebilir. [Nakliye ve diğer ticari maliyetler petrol fiyatlarıyla orantılı olarak artar.] Evet, ticaretin "verimli" olmasının tek nedeni, büyük miktarda güç ve uluslararası şiddet kullanarak petrol fiyatlarının aşırı derecede yükselmesinin önüne geçilmesidir. Gerçek anlamda "ticaretin verimliliğini" ölçmek istiyorsanız, ticaretin bu şekilde yürümesini *sağlayan* Pentagon sisteminin masraflarını ve tüm diğer masrafları hesaba katmanız gerekir. Birisi çıkıp bunun hesabını yapsaydı, *muhtemelen* ticaretin "verimli" olduğunu ileri süremezdiniz. Biri çıkıp bunları hesaplama zahmetine girseydi, ticaretin verimliliği çok düşer, aslında son derece *verimsiz* olduğu ortaya çıkardı.

Demek istediğim, piyasaya yapılan bu müdahaleler küçük çaplı olaylar değildir; çok büyük fenomenlerdir. Kimse de bunları tahmin etme zahmetine katlanmaz; çünkü iktisat ciddi bir alan değildir. Ama iş dünyasındaki insanlar bunları çok iyi bilirler, bu yüzden de kendilerini piyasa disiplininden koruması için her zaman güçlü bir devlet istemişlerdir. Nasıl demokratik bir denetim istemiyorlarsa, piyasa disiplini de istemezler ve bunun olmasını her zaman engellemişlerdir. Aynı şey mevcut gelişmiş ekonomilerin hemen her veçhesi için geçerlidir.

Otomasyon

Bu konuda son olarak oldukça önemli ve açıklayıcı bir örneği ele alalım. Otomasyona bakalım. Halkın niçin büyük ekonomik sorunlar yaşadığı, insanların işlerini niçin bu kadar çılgın bir hızla kaybettiği ve ücretlerin niçin son yirmi beş yıldır giderek düştüğü gibi sorulara bugünlerde standart olarak şu yanıtı veriyorlar: Bu duruma otomasyon veya uluslararası ticaretin verimliliği gibi piyasanın engellenemez güçlerinin –Ricardo'nun ifadesiyle "yerçekimi ilkesi düzeyindeki yasalar"ın– yol açtığını söylüyorlar. Standart argüman budur, bunlar kaçınılmazdır; çünkü piyasa bunları bize dayatmaktadır.[50] Bunların hepsi deli saçmasından başka bir şey değil. "Ticaretin verimliliği" argümanının niçin büyük ölçüde sahtekârlık olduğuna ilişkin nedenlerin birisinden söz etmiştim; şimdi de otomasyona bakalım.

Evet, otomasyonun "verimli" olduğu doğrudur. Piyasa ilkeleri gereğince otomasyon işadamlarına para kazandırır, işçilerin işlerinden atılmasına yol açar. Ama otomasyonun bugünkü duruma gelmesinin nedeni piyasa değildir, hiç ilgisi yok. Otomasyonun bugünkü düzeye ulaşmasının tek nedeni, devlet sektörünün sağladığı uzun süreli ve yoğun finansman, araştırma ve geliştirme desteğidir. Bu da piyasaya *müdahaledir.*

Yani, otomasyon Amerika'da otuz yıl süresince askeri sistem vasıtasıyla geliştirildi. Gelişmesinin bu kadar uzun sürmesinin ve masraflı oluşunun nedeni de başlangıçta otomasyonun, muhtemelen piyasada yaşayamayacak kadar *verimsiz* oluşuydu. Bu nedenle otomasyonu geliştirirken yüksek teknolojinin büyük bölümü için başvurduğumuz yönteme başvurduk: Otomasyonu kamu sektörü vasıtasıyla geliştirdik.

Bu işlerin çoğunun yapıldığı Hava Kuvvetleri ve Donanma'da kimse maliyetlerle *ilgilenmez*. Maliyetler nasıl olsa vergi mükelleflerinin cebinden çıktığı için geliştirme aşaması istendiği kadar pahalı ve verimsiz olabilir. İşte otomasyonu, insanların işlerinin elinden alınması ve şirketlerin kâr etmesinde kullanılabilecek noktaya gelinceye kadar bu şekilde geliştirdiler. Örneğin metal kesici makinelerin otomatik sayısal denetim özelliğinin tarihini ele alalım. [Parçanın özellikleri hakkındaki bilginin vasıflı makinistlere gerek kalmadan makineye girdi olarak yüklenebilecek matematiksel bilgilere dönüştürülmesi kastediliyor.] Bu makineler Hava Kuvvetleri vasıtasıyla geliştirilmişti; geliştirilmesi on yıllar sürdü ve sonunda şirketlere devredilebilecek kadar verimli hale geldi. Ardından şirketler bu makineleri işçileri işten atmak için kullanabildiler. Ama bu piyasa güçleri yoluyla olmadı, hiç ilgisi yok. Büyük çaplı bir devlet müdahalesinin sonucuydu.

Üstelik geliştirilen otomasyonun *ne tür* bir otomasyon olduğuna bakarsanız, tam da erken dönem işçi hareketinde işçilerin dert yandığı olguyla, yani "işçilerin beyinsiz üretim araçları haline getirilmesi"yle karşılaşırsınız. Otomasyon vasıflı makinistlerin becerilerini *kullanabilmesine* ve yönetim kademelerinin ortadan kaldırılmasına imkân verecek şekilde de tasarlanabilirdi; otomasyonun özünde bu şekilde kullanılmasını engelleyen hiçbir şey yok. Ama inanın böyle kullanılmadı; tamamen aksi yönde kullanıldı. Devlet sistemi vasıtasıyla otomasyon insanları küçültecek ve alçaltacak, işçileri vasıfsızlaştırıp idari denetimi artıracak şekilde tasarlandı. Bunun yine ne piyasayla ne de teknolojinin doğasıyla ilgisi vardı —doğrudan iktidarın çıkarları söz konusuydu. Bu yüzden MIT Mühendislik Fakültesi gibi yerlerde geliştirilen otomasyon *türü* o kadar dikkatli şekilde tasarlandı ki, kolayca birbirlerinin yerine çalıştırılabilecek işçiler yaratması ve idari denetimi pekiştirmesi öngörüldü. Fakat bunun nedeni ekonomik filan değildi.[51] Arthur D. Little gibi işletme danışmanlığı şirketleri dahil olmak üzere art arda yapılan pek çok çalışma, kârlılığı azalttığında bile yöneticilerin otomasyonu seçtiğini gösteriyor. Çünkü onlara işgücü üzerinde daha fazla denetim imkânı veriyor.[52]

İlginizi çekerse, bu konuda yapılmış çok ilginç çalışmalar var. En iyi çalışmayı ise David Noble adında birisi yaptı. MIT'deki günahlarından dolayı sürekli öğretim üyesi kadrosuna alınmadı, şimdi Kanada'da öğretmenlik yapıyor. *Üretim Güçleri* (Forces of Production) adında esas olarak makinelerin sayısal denetiminin geliştirilmesi üzerine hayli uzmanlık işi, teknik analizler içeren bir kitap yazdı. Ama piyasada *İnsansız İler-*

leme: Luddizmin Savunusu (Progress Without People: In Defense of Luddism) diye iyi ve popüler bir kitabı daha var. Maalesef bu kitap Katmandu'da veya ona benzer yerlerde basılmış kitaplara benziyor; Chicago'da çok küçük bir anarşist yayınevi tarafından basılmış. Ama çok ilginç bir kitap ve Noble bu kitabıyla Öğretim Üyeleri Lokali gibi yerlerde pek de popüler birisi değil.[53]

Kitapta söz ettiği konulardan biri Luddizmdir [sanayi makinelerini tahrip eden İngiliz işçilerinin 1811'de başlattığı hareket]. Luddistler devamlı makineleri *tahrip etmek* istemekle suçlanmışlardır; ama akademik çalışmalarda bunun doğru olmadığı uzun süredir biliniyor. Asıl istedikleri *kendilerini* vasıfsızlaşmaktan korumaktı ve Noble da kitabında bunu anlatıyor. Luddistlerin makinelerle bir alıp veremedikleri yoktu; onlar yalnızca makinelerin *kendilerini* yok etmesini istemiyorlardı. Makinelerin kendilerini değersizleştirip yok edecek şekilde değil, becerilerini ve güçlerini geliştirecek şekilde geliştirilmesini istiyorlardı. Tabii bu da son derece mantıklı bir talep. Ve bu hissiyat gerçekte 19. yüzyıldaki tüm işçi sınıfı hareketlerinde vardır, bugün dahi görebiliriz.

Evet, iktisat gerçek bir alana benzeseydi, bunun gibi şeyler üzerine çalışırlardı. Bunların hiçbiri karmaşık konular değil. Örneğin herkes pamuğun neden ucuz olduğunu bilir: İlkokula giden herkes pamuğun neden ucuz olduğunu ve ucuz olmasaydı Sanayi Devrimi'nin de olmayacağını bilir. Çok zor değil. Ama biri bunları Amerika'da iktisat derslerinde öğretirse çok şaşırırım.

Demek istediğim, elbette işleyen bazı piyasa güçleri vardır. Ama gerçekliğe baktığımızda, bu güçlerin etkisinin çok küçük olduğunu görürüz. İnsanlar otomasyonun ilerlemesinin ve serbest piyasadaki "ticaret güçleri"nin kaçınılmaz şekilde onca insanı işinden ettiğini ve tüm dünyayı Üçüncü Dünya gibi zenginliğin kutuplaştığı bir yer haline getirdiğini söylüyor. Evet, konuya çok dar bir bakış açısıyla bakarsanız bu denilenler doğrudur. Ama halihazırdaki sonuçlara *yol açan* faktörlere bakarsanız, bu söylenenlerin doğruya az da olsa *yaklaşmadığını* görürsünüz. Bu görüşlerin gerçeklikle uzaktan yakından ilgisi yoktur. Ama ideolojik kurumlarda iktisat okuyorsanız, bunların tamamen konuyla ilgisiz oldukları varsayılır ve sizden buna benzer sorular sormanız beklenmez: Tüm bilgiler önünüzdedir; bunlar, üzerinde konuşarak vakit harcamaya münasip konular değildir.

Ahlaki Değerlerde Devrimci Bir Değişim

ERKEK: Noam, tarih ettiğin entelektüel kültür göz önüne alındığında Amerika'da "dürüst" entelektüellerin olduğunu düşünüyor musun?

Var tabii, ama dediğim gibi bunlar genellikle kurumların içinde değiller. Bunun da çok iyi bir nedeni var: İktidar ve egemenlik kurumlarının kendilerinin altını oymaya çalı-

şacak insanlara müsamaha göstermesi ve onları teşvik etmesi mantıksız olurdu. Bu tamamen kendilerini işlevsizleştirmeleri anlamına gelirdi. Bu yüzden genellikle kendilerini benim deyimimle Aydınlanma değerlerine –hakikat, özgürlük ve adalet gibi değerlere– adamış dürüst ve ciddi entelektüelleri marjinalleştirme yönünde büyük çaba harcandığını görürsünüz. Bu çabalar da büyük ölçüde başarılı olacaktır.

ERKEK: Kim bu insanlar? Yani çok kasvetli bir tablo çiziyorsun; sana göre doğru şeyler yapmaya çalışan entelektüeller kimlerdir?

Evet, bunlar genellikle dünyada gerçek bir değişim yaratmaya çalışmış olan insanlardır. Örneğin SNCC [Şiddet Yanlısı Olmayan Öğrenciler Koordinasyon Komitesi] aktivistlerini ele alın. Bu insanlar ciddi entelektüellerdi ve büyük bir değişim gerçekleştirdiler. Ya da son yirmi yıldır ülkede gördüğümüz bunca ilerlemeye yol açan işleri yapan 1960'lardaki insanları ele alın. Burada "işler" derken, yalnızca elinde pankartlarla sokaklarda yürümeyi kastetmiyorum. Gelişmeler üzerine kafa yormayı, sorunların neler olduğunu anlamaya çalışmayı ve insanları bu konularda eğitip ikna etmeyi de kastediyorum. Her zaman duyduğunuzun aksine bu insanlar "seçkin entelektüeller" *değillerdi*. "Seçkin" denilen Amerikan liberal entelektüeller cemaati, Hindiçin'de Amerikan saldırganlığını ilkesel temelde protesto edenlere daima *şiddetle* karşı çıkmıştır. Bu cemaatten hiç kimse, halk hareketlerini destekleyen insanların arasında *yer almadı*. Evet, bana sorarsanız bu işleri yapan insanlar ciddi entelektüellerdi.

Gördüğünüz gibi, isterseniz "dürüst" olarak adlandırabileceğimiz sol bir entelijansiya var; bununla ne Kızıl bir bürokrasi ne de komiserlerin devlet kapitalizmindeki eşdeğerleri olarak iktidarın hizmetine girmeyen entelektüelleri kastediyorum. Bu insanlar genellikle kurumların dışındadır ve bunun açıklamaya dahi gerek olmayan nedenleri vardır: Militan bir işçi sınıfı aktivistini General Electric'in yönetim kurulu başkanı olarak göremezsiniz, öyle değil mi? Nasıl olabilir ki? Ama her yanda dünya hakkında kafa yoran ve onu değiştirmeye çalışan dürüst ve kendini adamış bir sürü insan var ve aslında bugün sayıları otuz yıl önce olduğundan daha fazla.

Standart bir tutum olarak bugün Amerika'daki sol entelijansiyanın 50'lere ve 60'lara göre daha az sayıda olduğu iddia edilir. Ama ben bunun kesinlikle doğru olmadığını düşünüyorum. Bence gerçekte tam tersi doğru. 1950'lerin büyük düşünürleri oldukları *söylenen* insanlara şöyle bir bakın. Kimdi bu insanlar? Akıllı insanlardı, örneğin Edmund Wilson akıllı bir insandı, ama bir *sol entelektüel* miydi? Ya da Mary McCarthy'yi ele alın. Evet, zeki bir insan, birkaç güzel roman yazmış; ama bir sol entelektüel değil. Aslında bugün her yerde çok daha ciddi aktivistler var. Bunlar önemli konular üzerine dikkatle kafa yoran ve pek çok şeyi anlayabilen insanlar.

Devamlı gezip konuşmalar yapıyorum ve 1980'ler boyunca gittiğim yerlerde gördüğüm şeyler karşısında *hayrete düştüm*. Oldukça heyecan verici bir gelişme olan Orta Amerika dayanışma hareketini ele alın. Aslında tarihte buna benzer bir şey olduğunu sanmıyorum. Kansas'ta bir kiliseye, Montana veya Wyoming'de bir kasabaya, Alaska Anchorage'e gidiyordum ve Latin Amerika hakkında kesinlikle CIA'den daha çok şey bilen, üniversitelerin akademik bölümlerindeki insanlardan daha çok şey bilen insanlara rastlıyordum. Gerçekte o kadar da zor bir şey değil bu. Onlar bu konu üzerine kafa yormuş, olan biteni anlamış ve konuya zekice yaklaşımlar getirmiş olan insanlar. Böyle o kadar çok insan var ki, sizlere adlarını bile söyleyemem.

"Sol" kelimesinin onlar için kullanılabilecek doğru kelime olduğundan bile emin değilim. Birçoğu muhtemelen Hıristiyan muhafazakârdı, ama bana göre oldukça radikal insanlardı; pek çok şeyi anlamış ve yapmış olan entelektüellerdi. Yalnızca Amerika'nın yaptığı zalimlikleri protesto etmekle kalmayıp kendilerini kurbanların hayatlarına *adayan* bir halk hareketi yarattılar. 1960'larda yapılanlardan çok daha cesur bir duruş sergilediler. Demek istediğim, 60'larda ortaya çıkan halk direnişi önemliydi. Ama o zamanlar kimse Vietnam köylerine gidip orada yaşamayı düşünmüyordu. Böylece belki beyaz bir yüzün varlığının, çapulcuların öldürme ve yok etme kapasitesini sınırlayabileceğini kimse *aklından* bile geçirmiyordu. İnsanların kafasında böyle bir düşünce dahi yoktu. Aslında kimse savaşı kurbanların bakış açısıyla *aktarmaya* çalışmak için dahi Vietnam'a gitmemişti. Bu duyulmamış bir şeydi. Ama 1980'lerde çok yaygın bir şey haline geldi ve çok sayıda insan bu tür şeyler yaptı. Gerçekte Barış İçin Tanıklık gibi dini gruplardan gelen binlerce, on binlerce insan böyle şeyler yaptı. Ve bana göre bu tür şeyler yapan insanlar, ciddi sol entelektüellerdir.[54]

Unutmayın, genel kültürde "sol" diye *etiketlenen* ve tanıtılan şey o kadar çirkindir ki, insanlar ona karşı çıkmak için kolaylıkla seferber edilebilir. Bu yüzden şimdi Fransa'da bir zamanlar Stalinist olmuş "sol entelektüeller"le ilgili kitaplar yayımlanıyor ve "bakın, ne kadar korkunç şeyler yapmışlar" deniyor. Evet, *bu tür* bir "sol entelijansiya"nın tanınmasına ve ünlenmesine izin veriliyor. Aslında seçkin kültür elinden geldiği kadar onların ün kazanmasını sağlayacaktır. Ya da "sol" deyince insanların aklına Spartaküsçü Birlik veya Sosyalist İşçi Partisi gibi şeyler gelecektir; bunlar küçük fraksiyonlardır. Hareketin faaliyetlerine katılmış olan insanların çok iyi bildiği gibi ofisinizin ve konuşma yaptığınız yerin etrafında gezinip "acaba işleri nasıl karıştırabilirim?" diye düşünen gruplardır. Sol bu değildir, bunlar solun altını oyan parazitlerdir. Ama solun ne kadar kötü bir şey olduğunu göstermek için seçkin medya "görüyorsunuz, Spartaküsçü Birlik'in pek fazla üyesi yok" diyecektir —öyle mi, ne kadar heyecan verici![55] Diğer yandan gerçek *soldan* söz etmezler; tıpkı şu veya bu davaya katılıp ciddi işler yapan binlerce insandan söz etmedikleri gibi.

"Sol" ile barış, adalet, özgürlük, insan hakları, toplumsal değişim ve hem kişisel hayatında hem de kurumlarda otorite yapılarının ortadan kaldırılması için mücadele veren insanları kastediyorsanız —eğer sol buysa— ortada en azından benim hayatım boyunca gördüğümden daha fazla insan var; çok daha fazla.

ERKEK: Kültürde gerçekten büyük bir değişim oldu.

Evet. İster ırk, ister cinsellik, ister askeri müdahale, isterse çevre olsun hayatın aklınıza gelebilecek hemen bütün alanlarına baktığınızda, bunların hiçbirinin 1950'lerde *var olmadığını* görürsünüz. İnsanlar bunların bir sorun olduğunu bile düşünmezdi, bütün yaptığınız boyun eğmekti. Artık insanlar boyun eğmiyor. Şunu demek istiyorum: 60'ların başındaki tabloya baktığımda, her şeyin bu kadar disiplinli oluşuna, otorite yapılarının bu kadar derinlikli olmasına şaşıp kalıyorum. Bunu kişisel ilişkilerde ve arkadaşlarınızla dışarı çıktığınızda görünüş ve konuşma biçiminizde bile görebilirdiniz. Yaşı daha genç olanlar her zaman fark etmeyebilir; ama hayat kırk yıl önce olduğundan çok daha kolay. Büyük bir değişiklik var, işaret edilebilecek birçok başarı var.

Bakın, bütün bunlar Vietnam Savaşı ile başladı. Evet, resmi ideoloji açısından bakılırsa savaşa karşı çıkan hepimiz kaybettik. Ana-akım kurumlar içinde bugün sorulan tek bir soru vardır, o da şudur: Vietnamlılar bize karşı işledikleri suçları telafi etmek için yeterince şey yaptılar mı? Amerika'da eğitimli kültürün bir parçası olmak istiyorsanız, tartışmanıza izin verilen tek soru budur. Bu yüzden de George Bush kalkıp şunu söyleyebiliyor: "Vietnamlılar şunu anlamalılar ki, biz onlara karşı sürekli kin gütmüyoruz. Bize yaptıkları her şeyi ödetecek değiliz. Eğer sonunda yaptıkları şeyleri kabul ederlerse, yani tüm hayatlarını ve geriye kalan bütün kaynaklarını gökyüzünden zalimce düşürdükleri o insanlardan birinin cesedini bulmaya adarlarsa, belki o zaman onları uygar dünyaya kabul ederiz." Bu söyledikleri karşısında gülmekten yerlere yatan ya da "bu adam nazilerden de beter" diyen tek bir başyazı veya köşe yazarı çıkmıyor. Çünkü hepsi aynı. Onlar için tek mesele "bize karşı işledikleri suçlardan ötürü Vietnamlıları affedecek miyiz, etmeyecek miyiz?"[56] Demek istediğim, Amerikan toplumunun eğitimli kesimi içinde savaşa karşı inanılmaz büyüklükte bir muhalefet var. Ama bu sadece "pragmatik" denen nedenlere dayanıyor: "Beceremedik." Dolayısıyla "denedik, iyilik yapmak için aptalca çaba gösterdik; ama hepsi bir hataydı" demek istiyorlar. Evet, bu düzeyde bütün tartışmayı kaybetmiş durumdayız.

Dönüp bir de toplumun geneline bakalım. Yirmi beş yıldır süren ve hiçbir karşı cevaba müsamaha gösterilmeyen bu sürekli ve aralıksız propagandadan sonra, bugün Amerikan toplumunun yüzde 66'sı hâlâ seçkin kültürle aynı görüşte değil. Bu da size başka bir düzeyde zafere ulaşıldığını gösteriyor. Yani tüm bu beyin yıkamalardan sonra toplumun üçte ikisi hâlâ anketlerde savaşın "temelden yanlış ve gayri ahlaki olduğunu",

bir "hata" olmadığını söylüyorsa, bir yerlere ulaşmışız demektir. Bir de düşünün, bu cevabı tercih eden herkes bu tercihi kendi kendine yapıyor; çünkü ana-akım kültürde onlara böyle şeyler söylemiyorlar. Eğitimli insanlardan ise kesinlikle buna benzer bir şey duymuyorlar.[57]

Şunu da aklımızdan hiç çıkarmamamız gerekiyor: İktidar sahipleri bunu biliyorlar. *Bizim* bilmemizi istemiyor olabilirler; ama onlar biliyor. Aslında bildikleri kendi belgelerinden bile belli oluyor. Örneğin Bush yönetiminin başlarında Üçüncü Dünya'ya müdahaleyle ilgili çok önemli bir planlama belgesi basına sızdırılmış ve Körfez Savaşı'nda kara harekâtının ilk günü yayımlanmıştı. Haber aslında *New York Times*'ta dedikodu köşesi yazarı olan Maureen Dowd tarafından yazılmıştı. Belge, Körfez Savaşı'ndan çok önce, Bush yönetiminin ilk dönemlerinde CIA, Pentagon ve diğerleri tarafından hazırlanmış olan, dünyanın genel durumu hakkında kurumlararası bir çalışmaydı. Belgede ABD askeri müdahalesiyle ilgili bir kısım vardı, şöyle diyordu: "Bizden daha zayıf düşmanlarla —savaşmak istediğimiz herkes demek— giriştiğimiz çatışmalarda onları yenmekle kalmamalı, 'hızlı ve kesin bir biçimde' yenilgiye uğratmalıyız. Çünkü başka her türlü ihtimal oldukça az olduğu anlaşılan 'siyasi desteği zayıflatacaktır.'"[58]

İşte görüyorsunuz, şöyle düşünüyorlar: "Belki içerde toplumun gözünü korkutabilir, birkaç günlüğüne onları bayrağın altında toplayabiliriz; ama müdahaleyi çabuk bitirmezsek, durum umutsuz. İnsanlar ayaklanmaya ve müdahaleyi durdurmamız için bize baskı yapmaya başlayacaklar." Bu insanlar artık eskisi gibi klasik müdahaleler olamayacağının, ABD askerlerinin Vietnam'da olduğu gibi bir daha yıllar boyu bata çıka çarpışamayacağının farkındalar. Ya şu anda on bin Amerikalıdan birinin bile, Amerikan birliklerinin varlığından haberdar olmadığı Peru'da olduğu gibi gizli bir savaş olmalıdır. Ya da bizi yok etmeye hazırlanan bir düşmandan söz eden muazzam bir propagandanın yapıldığı ve ardından hiç çarpışmadan hızlı bir zaferin kazanıldığı Panama/Irak oyunu gibi bir oyun olmalıdır.[59]

Evet, Kennedy dönemine göre kökten farklı bir durum ve bu farklılık kültürdeki başlıca değişimleri yansıtıyor. İktidar sahipleri bütünüyle savunmasız düşmanları önce uzun süre şeytanlaştırıp sonra onlara karşı kesin ve hızlı bir zafere ulaşamazlarsa, artık dış müdahaleler gerçekleştirme seçeneklerinin olmayacağını anlamış durumdalar. Bunun kesinlikle farkındalar ve bu da sol için muazzam bir başarı.

Benim yaşlarımda, hatta biraz daha genç olan herkes, günümüzde burasının çok farklı bir ülke olduğunu —çok daha uygar bir ülke olduğunu— fark edebilmelidir. Yerli halkların hakları meselesine bir bakalım. Ben çocukken kendimi radikal-anarşist filan gibi görürdüm; ama arkadaşlarımla "Kovboyculuk ve Kızılderililer" oyunu oynardım. Bilirsiniz, bu oyunda Kızılderilileri vurursunuz. Almanya'da "Aryanlar ve Yahudiler" oyunu

oynamak gibi bir şeydir bu; dışarı çıkıp Yahudileri öldürmeye çalışırsınız. Amerika'da bu çok uzun yıllar devam etti ve kimse bunda bir gariplik olduğunu dahi fark etmedi.

Size başka bir hikâye daha anlatmak istiyorum. Lexington'da yaşıyorum. Burası Boston yakınlarında çoğunlukla üst orta sınıftan profesyonellerin yaşadığı oldukça liberal, herkesin Demokratlara oy verdiği, herkesin oyunu haklı davalar için kullandığı bir kasabadır. Evet, 1969'da –yıl çok ilginç– çocuklarımdan biri lise dördüncü sınıftaydı ve sosyal bilgiler dersinde New England'ın erken dönem tarihini anlatan *New England'ı Keşfe Çıkmak* (Exploring New England) adında bir ders kitabı vardı. Kitabın ana karakteri Robert adında bir çocuktu ve galiba yaşlı bir adam ona koloni dönemindeki New England'ın ihtişamını gösteriyordu. Bir gün kitaba göz atmaya karar verdim; çünkü kolonilerdeki yerleşimcilerin buradaki yerli halkları yok etmesini kitabın yazarlarının nasıl anlattığını merak ediyordum. Bu yüzden de kitapta, New England'da gerçekten ilk soykırım eylemi olan 1637 tarihindeki Pequot Katliamı'ndan –yerleşimcilerin Pequot kabilesini katledişi– söz eden sayfayı açtım. Olay şaşırtıcı bir şekilde oldukça doğru anlatılmıştı: Yerleşimciler köye girip tüm erkekleri, kadınları ve çocukları kesmişler, her şeyi yakıp yıkmışlar, Pequotların tüm mahsullerini yakmışlardı. Ardından son satıra baktım. Son satırda tüm bunları dinleyen çocuk, yani Robert, "keşke ben de yetişkin bir erkek olsaydım ve orada bulunsaydım" diyordu. Bir başka deyişle, katliam *olumlu* bir şey olarak gösteriliyordu. Yıl 1969'du, tam My Lai katliamının* ifşa edilmesinden hemen sonra.[60]

Bugün böyle bir şeyi *tahayyül edemezsiniz*; çünkü kültürde çok önemli değişimler ve uygarlıkta da gerçek bir ilerleme oldu. Bu değişimler büyük ölçüde, benim "dürüst entelektüeller" olarak adlandırdığım kişilerin son yirmi otuz yılda gerçekleştirdikleri çok ciddi düzeydeki aktivizmin ve örgütlenme faaliyetinin bir sonucudur.

Aslında bugünlerde seçkin kültürde "Siyasi Doğruluk" hakkında koparılan tüm yaygara bana göre esas olarak son otuz yılda toplumun genelinde gelişen muhalefeti, aktivizmi ve ilgiyi bütünüyle ezmenin imkânsızlığı karşısında geçirilen bir huysuzluk nöbetinden ibaret. "Siyasi Doğruluk"la ilgili olarak işaret ettikleri olguların bazıları doğru değil demek istemiyorum. Evet, tabii ki bazıları doğru. Ama gerçek şu ki, sağ kanadın ideolojik sistemin denetimini yeniden kazanmak üzere gösterdiği bütün bu devasa çaba işe yaramadı. Bu kesimin zihniyeti özünde totaliter olduğu için denetleme çabasında meydana gelen herhangi bir çatlak onlara büyük bir trajedi gibi görünüyor: Yüzde 98 denetim yeterli değil, yüzde 100 olması gerekir. Bunlar totaliter eğilimlerdir. Ama özellikle toplumun geneli göz önüne alındığında istediklerini yapamadılar. 1960'lardan

* 1968'de Vietnam Savaşı sırasında, Amerikan askerlerinin My Lai köyünde yüzlerce silahsız Vietnamlı sivili öldürmesi. Katliam, bir gazeteci tarafından Kasım 1969'da ifşa edildi. My Lai katliamı, Amerikan kamuoyunda kızgınlık yaratmış ve savaşa verilen desteği azaltmıştı. –y.h.n.

bu yana gelişen, cinsiyetçilik, ırkçılık, çevre ve başka kültürlere saygı gibi konularda insanların kaygı duymasına yol açan halk hareketlerinin elde etttiği bütün kazanımları geri alamadılar. Bu durum, seçkinler arasında gerçek bir histeriye yol açtı. İşte bu yüzden şimdi bu "Siyasi Doğruluk" komedisiyle karşılaşıyoruz.

Şimdi de üniversiteler [muhafazakâr Olin Vakfı'nın finanse ettiği] Olin Serbest Girişim Profesörlüğü dergileriyle dolup taşıyor. Bunlar ücretsiz olarak her öğrenciye dağıtılan parlak kâğıtlara basılmış sağ kanat dergiler. Bu dergileri herhangi bir sağ kanat değil, *çılgın* bir sağ kanat çıkarıyor. Bu arada herkes solun kurumları nasıl ele geçirdiği konusunda yaygara koparıyor. Bütün bunlar yeniden tam bir denetim kuramadıkları için içine girdikleri histeriden kaynaklanıyor. Aslında bugün artık büyük ihtimalle toplumun çoğunluğunu kaybettiler. Bu değişimlerin sona erdiğini düşünmek için de bir neden yok. Aksine daha büyük değişimlerin olabileceğini ve nihayetinde bunların kurumlarda değişimlere yol açacağını düşünmek bana çok makul görünüyor.

Bir kez daha hatırlamalıyız, ana-akım kültürde size başarılı olduğunuzu söylemeyeceklerdir. Size her zaman başarısız olduğunuzu söyleyecekler. 60'lar hakkındaki resmi görüş, ortalıkta üniversiteleri yakan ve gürültü patırtı yapan bir sürü delinin dolaştığı, çünkü bu kişilerin histeri krizi geçirdikleri veya Vietnam'a gitmekten korktukları şeklindedir. Resmi hikâye budur ve insanlar entelektüel kültürden her zaman buna benzer şeyler duyarlar. Kendi hayatlarından ve deneyimlerinden gerçekte olup bitenin böyle olmadığını bilebilirler; ama asla kimsenin bunu söylediğini duymazlar. Sistemin size televizyon, radyo ve gazeteler, kitaplar, geçmişe ilişkin anlatımlar vs. yoluyla her zaman ilettiği mesaj bu değildir. İlettikleri mesajla kafanıza başka bir hikâye sokmaya çalışırlar: "Siz başarısız olmuşsunuzdur, başarısız olmuş olmanız *gerekir;* çünkü alt tarafı bir avuç deliden başka bir şey değilsinizdir."

Tabii, resmi kültürün böyle bir bakışı benimsemesi doğaldır. Resmi kültür, insanların değişimler gerçekleştirebilecelerini anlamalarını istemez. İnsanların anlamalarını istediği en son şey budur. Bu nedenle değişimler olduysa, bunun nedeni "biz seçkinlerin değişimler gerçekleştirecek kadar yüce gönüllü olmamızdır" derler. Seçkinler, baskılara boyun eğdiklerinde bunu hayırseverliklerinden ötürü yapmışlar gibi gösterirler. "Köleliğe son verdik; çünkü o kadar ahlaklı şahsiyetlerdik ki kölelik hoşumuza gitmedi" derler. Ama esas dava buharlaşıp gitmiştir, köle isyanları ve Köleliğin Kaldırılması Hareketi tarihin dışına atılmıştır.

Son otuz yılda, 60'ların hareketlerinin pek de önemsiz sayılamayacak kapsamda değişikliklere yol açtığına tanık olduk. Toplumun genelinde ahlaki değerler ve kültür düzeyinde devrimci değişime hayli yaklaşan bir şey meydana geldi. Ama bu değişim, hiçbir kalıcı kurumsal etki yaratmadan gerçekleştiği için entelektüel kültür ülkedeki

insanların moralini bozmaya devam edebiliyor: "Siz değersiz adamlarsınız, hiçbir şey beceremezsiniz. Neden çenenizi kapatıp evinize gitmiyorsunuz?" diyorlar. İşte bize her zaman bunu söyleyecekler. Bizim de olup biteni hatırlamaya çalışmamız gerekir.

8

HALK MÜCADELESİ

Massachusetts, Maryland, Ontario, Kaliforniya ve Wyoming'de 1989'da ve 1993-1996 yılları arasında yapılan tartışmalara dayanmaktadır.

Yeni Baskı Biçimlerinin Keşfedilmesi

ERKEK: Dr. Chomsky, bazı örnekleriniz iktidarın halkın görüşünden yana olmadığını benim açımdan bir kez daha açıklığa kavuşturdu. Merak ediyorum, iktidarın bir gün yeniden halkın eline geçmesi için sizce ne olması gerekiyor?

Aslında "yeniden" geçmeyecek; çünkü iktidar hiçbir zaman halkın elinde olmadı. Fakat yapmaya çalıştığımız şeyin, halkın iktidar alanlarını olabildiğince genişletmek olduğunu düşünüyorum. Gerçekte insanlık tarihinin büyük bir bölümü, halkın iktidar alanlarını genişletme ve yoğunlaşmış iktidar merkezlerini parçalama mücadelesinden ibarettir.

Örneğin Amerikan Devrimi'ni ele alalım: Devrimin arka planında bir çeşit ideolojik yapı vardı ve bu yapı kısmen özgürlükçüydü. Bu yüzden söylemi gerçekten ciddiye alırsanız —bir yere kadar 18. yüzyıl Jeffersoncıları ciddiye almışlardı, kaldı ki tamamen içi boş bir söylem de değildi bu— yapılmak istenen iktidar merkezlerini parçalamak ve temelde eşit katılımcılardan oluşan bir toplum yaratmaktı. Tabii onların "eşit katılımcılar" anlayışı toplumun sadece çok küçük bir bölümünü içeriyordu: Beyaz erkek mülk sahipleri. Bugün biz bunu nazizme geri dönüş olarak adlandırırız ve gerçekten de öyledir. Örneğin halkının sadece beşte üçlük bir kısmının insan olduğunu söyleyen bir Üçüncü Dünya ülkesi düşünün. Aslında bu anlayış Amerikan Anayasası'nda da vardır.[1] Bugün böyle bir anlayışı kabul etmezdik.

Dolayısıyla Amerikan Anayasası temelde beyaz erkek mülk sahipleri içindi; çünkü sadece onlar gerçek insan olarak kabul ediliyordu. Fakat bu *insanların* aşağı yukarı eşit oldukları varsayılıyordu; bu nedenle onları ezen iktidar merkezleri parçalanmak isteniyordu. O zamanlar iktidar merkezleri denince akla kilise iktidarı, devlet iktidarı, feodal sistem vs. geliyordu. Bu iktidar merkezlerini parçalayıp "halk" için, beyaz erkek mülk sahipleri için eşitlikçi bir topluma ulaşılacağı varsayılıyordu.

Fakat işler bu şekilde gelişmedi, hatta beyaz erkek mülk sahipleri için bile bu şekilde gelişmedi. Ama arka plandaki tablo buydu. Ve bir dereceye kadar, amaçlanan şey de başarılmıştı; bazı merkezileşmiş iktidar biçimleri gerçekten de *yok edilmişti*. Amerikan tarihinin akışı bu noktadan yoluna devam etti. 19. yüzyılda merkezileşmiş iktidar şirketlerde yer edinmeye başladı. Şirketler günümüzde dağıtılması gereken başka bir iktidar merkezidir. 18. yüzyıl tarzında bir liberterseniz, bugüne ilişkin temel eleştiriniz bu yeni iktidar yapıları olacaktır.

Fakat bana kalırsa bu süreç sonsuza kadar devam edecek. Bir noktada sonlandırabileceğiniz bir şey değil. Bana göre kazanılan her zaferle birlikte daha önce farkına bile varmadığımız başka bir otorite ve baskı biçimi olduğunu keşfedeceğiz ve bu sefer de bunun peşine düşeceğiz.

Kesinlikle gerçek bir ilerlemenin olduğunu ve bunun gösterilebileceğini düşünüyorum. Eğer haklar beyaz erkek mülk sahipleriyle sınırlı tutulursa, 18. yüzyıldaki Jeffersoncı liberterlerin bakış açısına göre demokrasi ve özgürlükten bir sapma yoktu. Halbuki bazı mağara adamları hariç günümüzde hiç kimse bu görüşü kabul etmeyecektir. Evet, işte bu ilerlemedir, kültürel ve toplumsal ilerlemedir. Bu ilerleme mücadeleler yoluyla başarıldı. Birisi şurada oturup bu konularda nutuk attığı için olmadı. Köleliğin kaldırılmasını savunanların mücadeleleri sayesinde, kadın hareketleri, işçi hareketi ve diğerlerinin sayesinde oldu.

İfade Özgürlüğü

ERKEK: Fakat tarih boyunca istenen sonuca ulaşmayan devrimler trendini tersine çevirmek için bir şeyler yapmamız gerekmez mi? Gerçek anlamda özgürlükçü bir devrimin başarılı olabilmesi için önce insanların psikolojilerini değiştirmemiz gerekmiyor mu?

Aslında insanların psikolojilerini değiştirecek değiliz. Bu, devrimin *amaçlarıyla* ilgili bir meseledir, dolayısıyla kısa süre içinde gerçekleşecek bir şey değildir. Fakat ben devrimlerin başarısızlığının insanların psikolojilerinden çok iktidara özgü gerçekliklerden kaynaklandığını düşünüyorum. Evet, bana sorarsanız genel olarak halk devrimlerinin başarısız olduğu ve sonrasında şu ya da bu seçkin grubun iktidarı ele geçirdiği doğrudur. Fakat halk devrimleri başarılı da oldu; her şey bir yana, artık Ortaçağ'da yaşamıyoruz.

Örneğin ifade özgürlüğünü ele alalım. Bu çok önemli bir haktır; fakat ancak çok yakın zamanlarda elde edilebildi. İfade özgürlüğü aslında ilginç bir örnektir. Yüzyıllarca süren halk mücadeleleri, nihayetinde bir özgürlük alanını genişletmeyi başardı ve ifade

özgürlüğünü oldukça iyi bir noktaya ulaştırdı. Dünyada en iyi durumda olduğu yer de Birleşik Devletler'dir. Fakat ifade özgürlüğü öyle kendiliğinden gerçekleşmedi. İşçi hareketinin, Yurttaşlık Hakları Hareketi'nin, kadın hareketinin mücadelesi ve başka pek çok mücadele sayesinde gerçekleşti. İfade özgürlüğünün önemli bir hak haline gelebilmesi, özgürlük alanını genişleten halk hareketleri sayesinde gerçekleşti. Bu halk hareketleri olmasaydı, bugün hâlâ, diyelim 1920'lerde, ifade özgürlüğünün *teorik olarak* bile hak olarak görülmediği bir noktada olurduk. Bu mücadelenin dikkate değer bir tarihi vardır; ama pek iyi bilinmez.

Yüksek Mahkeme'yi düşünelim. Birleşik Devletler Yüksek Mahkemesi'ne 1959-1974 yılları arasında gelen ifade özgürlüğü davaları, mahkemenin bundan önceki bütün tarihi boyunca gelen ifade özgürlüğü davaları kadardı. İşte, ancak *o zaman* ifade özgürlüğü kazanıldı.[2] Yani ifade özgürlüğünün alanını grev yapma ve işçilerin örgütlenme hakkını da kapsayacak şekilde genişleten işçi hareketinin mücadeleleri sayesinde bu doğrultuda önemli adımlar atılabildi. Fakat halk hareketleri ifade özgürlüğü hakkını, ancak 1950'lerin sonlarında gerçekten talep etmeye başladı. Bu nedenle ifade özgürlüğüyle ilgili pek çok dava açılmaya ve mahkemeler çeşitli kararlar vermeye başladı. Yüksek Mahkeme 1798 tarihli İsyana Teşvik Yasası'nı [hükümetin, Kongre'nin veya Başkan'ın sözlü ya da yazılı olarak eleştirilmesini yasaklayan yasa] ancak çok yakın bir tarihte, *1964*'te yürürlükten kaldırmıştır.

ERKEK: Ama İsyana Teşvik Yasası'ndan dolayı hiç dava açıldı mı?

Tabii ki, hem de çok sayıda dava açıldı.[3] Örneğin I. Dünya Savaşı'ndan sonra Eugene Debs [Sosyalist Parti ve işçi hareketi lideri] barışı savunan bir konuşma yaptığı için on yıl hapis cezasına çarptırıldı. Başka bir isyana teşvik yasası olan 1917 Casusluk Yasası dolayısıyla hakkında dava açılmıştı. Eugene Debs bir başkan adayıydı ve bir konuşma yaptığı için on yıl hapse mahkûm oldu.[4] Ya da örnek olarak 1940 Smith Yasası'nı ele alabiliriz. İnsanlar Smith Yasası'ndan dolayı hapse girdiler. Smith Yasası, herhangi bir eylemde bulunmamış olsa da toplum düzenini değiştirmeyi savunan bir gruba katılmayı yasadışı ilan ediyordu.[5] Ve bu davaların tümünün Yüksek Mahkeme tarafından *onaylandığını* unutmayalım; sözünü ettiğim davalar Anayasa'ya uygun bulundu.[6]

Aslında ifade özgürlüğü adına kazanılmış *zaferler* olarak adlandırılan bazı olaylara bakarsanız, hiç de zafer filan olmadığını fark edersiniz. İfade özgürlüğünü baskı altına almayı haklılaştıran şu ünlü "açık ve mevcut tehlike" kriterini ele alalım. Bu kriter 1919'da Holmes'ün [Yüksek Mahkeme yargıcı] bir kararından, ifade özgürlüğüyle ilgili olarak verdiği ilk büyük kararlardan birisinden alınmıştı. Söz konusu dava *Schenck ve Birleşik Devletler* davasıydı ve uzun süre yurttaş özgürlüğü adına kazanılmış büyük zaferlerden biri olarak değerlendirildi. Size biraz davadan söz edeyim.

Schenck, zorunlu askerlik hizmetini yasadışı olduğu için eleştiren ve bu görüşünü yayımladığı bir broşürde dile getiren Yahudi bir sosyalist aktivistti. Argümanlarını Anayasa'ya dayandırıyor ve insanları yasal yollarla zorunlu askerliğe karşı çıkmaya çağırıyordu. Broşürde "zorunlu askerliğe mahkemelerde karşı çıkmaya çalışın" deniyordu; broşür muhtemelen yirmi kişiye veya bu civarda insana ulaşmıştı. Schenck, mahkemeye çıkarıldı ve isyana teşvik suçu işlediği için mahkûm edildi. Sözlü olarak devlete saldırıda bulunma suçu işlemişti. Dava, Yüksek Mahkeme'ye gitti ve tam da Holmes ve Brandeis'in otoriter gelenekte bir çatlak oluşturmaya başladıkları döneme denk geldi. Holmes oybirliğiyle alınmış mahkeme kararını yazdı ve mahkûmiyeti *onayladı*. Bu durum genellikle insanların unuttuğu bir şeydir; Holmes, Schenck'in mahkûmiyetini onaylamıştı. Kararda işte bu "açık ve mevcut tehlike" kriterini ortaya koymuştu. Bu, kalabalık bir tiyatroda yalan yere "yangın var!" diye bağırırsanız, cezalandırılırsınız demektir. Holmes şöyle demişti: Açık ve mevcut bir tehlike varsa, ifade özgürlüğünü denetim altına alabilirsiniz. Schenck, yasal yollarla insanların zorunlu askerliğe karşı çıkması gerektiğini söyleyen belgeyi yayımladığında, bu açık ve mevcut bir tehlikeydi. Yurttaş özgürlüğü adına kazanılan büyük *zafer* işte budur.[7]

Böyle daha pek çok örnek verilebilir. İsyana teşvik edici iftirayı cezalandıran yasaların yürürlükten kaldırılması, ancak 1964 gibi geç bir tarihte gerçekleşmiştir. Dava ilginç ve öğreticidir. Dava, Yurttaşlık Hakları Hareketi'yle ilgili bir davaydı ve davanın tarafları *New York Times* ve *Sullivan*'dı. Davanın gerekçesi ise şuydu: Alabama Eyaleti, Martin Luther King'i ve Yurttaşlık Hakları Haraketi'ni destekleyen ve aktivistlere bazı rezilce şeyler yaptığı için Montgomery şerifini suçlayan bir ilan yayımladığı için *New York Times*'a dava açmıştı.

ERKEK: Bu, o büyük iftira davası değil mi?

Evet, fakat iftira, isyana teşvik edici bir iftiraydı; çünkü cezalandırılan bir devlet görevlisini eleştiriyordu. İsyana teşvik edici iftira davalarının olup olmaması, özünde bir toplumun özgür olup olmadığını gösterir. Hükümeti eleştirmenize izin verilmiyorsa, hükümete sözlü olarak saldırdığınız için cezalandırılabiliyorsanız –bu durum arka planda çok göze çarpmayan bir şey olsa bile– toplum gerçekten özgür değil demektir. Şunu aklınızda tutmanızı öneririm: Bu tür iftira suçlamaları karşısında *doğruyu* söylemiş olmak bir savunma yöntemi olamaz. Aslında geleneksel olarak *doğruyu* söylemiş olmak suçu daha da beter hale getirir; çünkü söylediğiniz şey doğruysa devlet otoritesinin altını daha çok oyuyorsunuz demektir.

İşte Alabama'da seçilmiş olan bu şerif, kendisini karaladığı için *New York Times*'a dava açtı. Davanın gerekçesi şuydu: *Times* bu ilanı yayımlayarak bir eyalet görevlisi olan şerifin otoritesini zayıflatmış oluyordu. Böylece dava Yüksek Mahkeme'ye gitti

ve Yüksek Mahkeme –ki sanırım hükmü yazan Brennan idi– ilk kez isyana teşvik edici iftira suçlamasının kabul edilemez olduğunu söyledi. Aslında mahkeme tarafından hiçbir zaman eleştiri konusu yapılmamış olan 1798 İsyana Teşvik Yasası'na gönderme yapıldı ve bu yasanın Birinci Tadilat* ile çeliştiği söylendi.[8] Bu davada mahkemeler, ilk kez isyana teşvik edici iftiraya ciddi bir darbe indirdiler.

Bu konunun tarihini öğrenmek istiyorsanız, size bir kitap önerebilirim. İfade özgürlüğünün hukuki tarihini anlatan ve yerleşik düzen kurumları içinden yazılmış başlıca eser, Harry Kalen adında bir hukuk uzmanının *Değerli Gelenek* (Worthy Tradition) isimli kitabıdır. Tabii başlığını saymazsak kitap çok iyi bir çalışmadır. Çünkü betimlediği aslında *değersiz* bir gelenektir. Kalen kitabında, büyük ölçüde ondan aktarıyorum, şöyle der: "Birleşik Devletler demokratik bir toplumun asgari koşulunu ilk kez 1964'te yerine getirmiştir." Yani devlete sözle saldırmak diye bir şey olamaz.[9]

Yüksek Mahkeme, ancak 1969'da "açık ve mevcut tehlike" kriterini reddetti, ki bu da berbat bir kriterdi. "Açık ve mevcut tehlikenin" ifadeyi cezalandırmak için bir kriter olmaması gerekir. Uygun kriter –tabii böyle bir şey varsa– bir suça katkıda bulunmak olmalıdır; yani gerçek bir suç eylemi gerçekleştirmek, hatta belki de kışkırtmak olmalıdır. Bu akla uygun bir kriterdir. Yüksek Mahkeme *bu* kritere, ancak 1969'da ulaşabildi [*Brandenburg* ve *Ohio* davasında].[10] Bu nedenle sizin de bildiğiniz gibi ifade özgürlüğü Birleşik Devletler'de oldukça yeni bir icattır ve Birleşik Devletler bu konuda benzersizdir. Bu kadar geniş bir ifade özgürlüğü dünyanın başka bir yerinde yok.

Örneğin Kanada'da, Salman Rüşdi'nin kitabının [*Şeytan Ayetleri*] yayımlanmasını birkaç hafta boyunca engelleyiklerini okumuşsunuzdur. Bu süre zarfında kitabın Kanada'daki bir yasayla –"nefretin yayılmasının önlenmesi" ya da ona benzer bir yasaydı– çelişip çelişmediğini anlamaya çalışıyorlardı. Bu yasaya göre iki şey suçtur: Birincisi, "yalan haber" yaymaktır. Bunun kökleri 1275'e kadar gider, bunu araştırmıştım. "Yalan haber" üretmeyi suç sayan "yalan haber" yasası ilk kez 1275'te İngiltere'de yürürlüğe konmuştur. Bunun anlamı neyin doğru olduğunu devletin belirlemesi ve senin söylediklerin devletin doğru dediği şeylerden farklıysa, bunun "yalan haber" sayılması ve hapsi boylamandır. Kanada'da bu suç sayılıyor. Yasanın yasakladığı ikinci şey ise "kamunun çıkarları açısından zararlı" olan beyanatlardır. Bu madde Yahudi Soykırımı'nı reddedenleri, gaz odaları vs. gibi şeylerin olmadığını söyleyenleri engellemeyi amaçlıyordu; çünkü bu tür beyanatların kamunun çıkarları açısından zararlı olduğu düşünülüyor. Dolayısıyla devlet bu kişilere baskı uygulayabilir. Kanadalı görevliler, Rüşdi'nin kitabının yayımlanmasını işte bu madde uyarınca durdurdular.

* Amerikan Anayasası'ndaki Birinci Tadilat (1791 Haklar Bildirgesi), din, ifade ve basın özgürlüğünü, barışçıl toplantı ve dilekçe verme hakkını garanti altına alır. Yasama organı olan Kongre'nin çıkardığı yasaların bu hak ve özgürlükleri ihlal edemeyeceğini ve sınırlandıramayacağını belirtir. –y.h.n.

Kitapta Müslümanların nefreti tahrik ediliyor mu diye bakmaları gerekiyordu.

Evet, Rüşdi'nin davası sırasında buradaki herkes bas bas bağırıyordu. Fakat bu yasa birkaç yıl önce bir adamı on beş aylığına hapse tıkmak üzere gerçekten *kullanıldığında* hiç kimsenin gıkı çıkmadı.

ERKEK: Kanada'da mı?

Evet, Toronto'da. Aslında bu adam yasanın hedef aldığı kişilerden biriydi. Gaz odalarının ya da Yahudi Soykırımı'nın olmadığını söyleyen bir broşür yazmış ve dağıtımını kendisi özel olarak yapmıştı. Rüşdi'nin kitabının basılmasını engelleyen aynı yasa uyarınca mahkemeye çıkarıldı. Adı Ernst Zundel'di. Suçlu bulundu ve mahkeme tarafından 15 ay hapis cezasına çarptırıldı. Buna ek olarak özel ya da kamuya açık bir yerde Yahudi Soykırımı'yla doğrudan ya da dolaylı olarak ilgisi olan bir konuda konuşmaktan üç yıllığına men edildi. Yani arkadaşlarıyla II. Dünya Savaşı hakkında konuşamayacaktı. Ve sınır dışı edilmesi için Kanada'da Liberal Parti'nin desteklediği bir girişim başlatıldı.[11]

Evet, bu konu Amerikan basınında haber olarak yayımlandı. *Boston Globe* devlete doğruyu belirleme ve bundan sapanları cezalandırma yetkisi veren bir yasayı uygulayıp bu adamları susturacak cesareti gösterdiği için jüriyi öven bir başyazı yayımlamıştı.[12] *Globe* Rüşdi olayında yaygara koparmaya başladığında, editörlere bu başyazının bir kopyasını gönderdim ve kendilerinden bu konuda bir daha düşünmelerini rica ettim. Henüz herhangi bir cevap alabilmiş değilim... Hem biliyorsunuz, herkesin önünde kalkıp "ben Ernst Zundel'im" diyen bir Susan Sontag'ımız [Amerikalı yazar] yoktu. Önemli olan noktanın şu olduğunu düşünüyorum: Bahsedilen şey hoşuna gittiğinde ve seninle Ayetullah Humeyni arasında yarım milyar Batı Avrupalı olduğundan emin olduğunda ifade özgürlüğünü savunuyorsun. Bu durumda seni cesaretli birisi olarak görüyorlar. [İranlı lider 1989'da Rüşdi'nin başına altı milyon dolar ödül koymuştu.] Fakat konuşulanlardan kimsenin hoşlanmadığı bir dava söz konusu olduğunda, ifade özgürlüğünü savunanlar bir şekilde ortadan kayboluyorlar.

Bu türden bir yasaya artık Birleşik Devletler'de rastlayamazsınız; fakat Kanada'da var. Liberal *Boston Globe*, *New York Times*, PEN üyesi yazarlar [yazarlar için ifade özgürlüğünü savunan bir örgüt] gibi tahrik olmayan Amerikalı entelektüeller aslında bu yasayı destekliyorlar. Bir davada saldırı altındaki görüşler hoşumuza gidiyorsa, ancak o zaman ifade özgürlüğü konusunda Amerika'da yaygara koparıldığını duyabiliyorsunuz.

Diğer ülkeler de Kanada'yla aynı durumdalar. Örneğin ifade özgürlüğünün yasayla güvence altına alınmadığı İngiltere'de durum böyle. İngiltere'de polis geçenlerde yaptığı gibi, BBC'nin [Britanya Yayıncılık Şirketi] bürolarına girebilir ve dosyaları talan edip

aralarından istediğini alabilir. Böylece hükümet, insanların bazı şeyleri yayımlamasını engelleyebilir.[13] Aslında Alex Cockburn'ün de [Britanyalı/Amerikalı gazeteci] geçenlerde dikkat çektiği gibi, İngiltere'de devletin terörist saydığı kişilerin beyanatlarının yayımlanmasını yasadışı kabul eden ve "anti-terörizm" yasası diye bilinen yeni bir yasa var. Bu yasa Britanya'da parlamentoya seçilmiş kişiler olan Sinn Féin [Kuzey İrlanda'da bir siyasi parti] temsilcilerini de kapsıyor. Onların söylediklerini haber yapmanıza izin verilmiyor. Cockburn bir belgeselin yayımlanmasının engellenmesi için geçenlerde bu yasanın kullanıldığına işaret etti. Belgeselde 80 yaşlarındaki birkaç İrlandalı kadınla 1930'larda meydana gelmiş olaylar hakkında röportaj yapılmıştı. Televizyon kanalları, dava açılması riski nedeniyle bu belgeseli yayımlamaktan korkmuşlardı. Yani İngiltere'de birkaç İrlandalı kadınla 1930'larda yaşanmış olaylar üzerine röportaj yapamıyorsunuz; çünkü devlet izin vermeyebiliyor.

Muğlak bir ifade özgürlüğü geleneğinin bile bulunmadığı Fransa'da geçen yıl hükümet, sırf Fransa'nın Cezayir'le diplomatik ilişkilerini zedelediği gerekçesiyle Cezayirli muhaliflerin Fransa'da bir gazete yayımlamasına izin vermedi. Fransız entelektüellerinin gıkı bile çıkmadı. Oysa Salman Rüşdi davasında hepsi ortalığı velveleye vermişti; ama bu konuda seslerini çıkarmadılar.[14]

Aslında dünyada nereye giderseniz gidin aynı durum geçerlidir. Birleşik Devletler bu konuda sıradışı bir örnektir. Hatta muhtemelen tek örnektir; çünkü biz gerçekten ifade özgürlüğünü koruyoruz. Fakat bu özgürlük uzun ve amansız mücadelelerden sonra kazanılabildi. Gerçek anlamda bir ifade özgürlüğü tesis edilebildi; çünkü insanlar bu uğurda yüzyıllar boyu mücadele ettiler. Aynı şey aklınıza gelebilecek başka bütün haklar için geçerlidir.

Negatif ve Pozitif Özgürlükler

KADIN: Sizin ifade özgürlüğünü aşırı ölçüde savunmanızdan biraz rahatsız olduğumu söylemeliyim doğrusu. Bana öyle geliyor ki, ifade özgürlüğüne erişim *daha hakkaniyetli bir dağılım göstermediği sürece pozitif bir amaçla kullanılmaktan çok yıkıcı bir biçimde kullanılacak. Bu beni rahatsız ediyor; bu yüzden hemen sizin tarafınıza geçip dediklerinizi desteklemek istemiyorum.*

Bakalım bu konuda size ne söyleyebilirim. Özgürlükler genellikle "negatif" ve "pozitif" özgürlükler biçiminde ayrılır. "Negatif özgürlük" ortada sizin bir şey yapmanızı *engelleyen* zorlayıcı bir gücün olmadığı anlamına gelir. "Pozitif özgürlük" ise koşulların istediğiniz o şeyi gerçekten *yapabilmenize* izin vermesi anlamına gelir. Ve bunlar birbirinden tamamen farklı şeyler olabilir.

Günümüzde Birleşik Devletler'de ifade özgürlüğü çoğunlukla negatif bir özgürlük olarak vardır; yani kimse sizi engellemez. Fakat pozitif bir özgürlük olarak mevcut değildir. Bunun nedeni, sizin de söylediğiniz gibi, iletişim kanallarına erişimin toplumumuzda hayli çarpık bir yapıya sahip olmasıdır. İletişim kanallarına erişim kabaca iktidarla orantılır; iktidar ise açıkça son derece eşitsiz şekilde dağılmıştır. Pekâlâ, bunun üstesinden nasıl gelebiliriz? Bunu yapmanın bir yolu —örneğin Catharine MacKinnon'ın [feminist hukukçu akademisyen] önerdiği yol— iktidar sahiplerinin yetkisini daha da artırmaktır. İktidarı elinde tutan insanlara daha fazla yetki ver; böylece iktidarlarını daha da hakkaniyetsiz şekilde kullanabilsinler. Başka bir deyişle, iktidar yapısına dokunmadan sadece ifadeyi yasaklayan bazı yasaların çıkmasını sağla; sonra bırak iktidar yapısı bu yasaları uygulasın. Bunun anlamı şudur: "İktidardaki insanlara daha fazla yetki ver ve bırak bu yetkiyi istedikleri gibi kullansınlar." Evet, tam olarak bu anlama geliyor. Bu durumda istedikleri konuşmayı engelleyeceklerdir. Sorunla baş etmenin yollarından birisi budur. Diğeri ise ifade özgürlüğüne saldırmadan toplumda iktidarın dağılımını değiştirmeye çalışmaktır.

Benim kendi görüşüme gelince; negatif özgürlüklerin korunması, bu özgürlüklerin güçlü bir biçimde savunulması, sonra da bunları pozitif özgürlüklere dönüştürmek için uğraşılması gerektiğini düşünüyorum. Amaç pozitif özgürlüğe ulaşmaksa, negatif özgürlüğü yok etmenizin buna bir yararı olmaz. Örneğin devlete insanların ne söyleyebileceğini belirleme yetkisi vermek şu anda güçsüz olanların konumunda hiçbir düzelme sağlamaz. Gerçekten elinizde bulunan biricik seçenekler de bunlardır.

Şunu demek istiyorum: Negatif özgürlüğe ulaşmak büyük bir başarıydı. Yüksek Mahkeme, İsyana Teşvik Yasası'nı yürürlükten kaldırdığında kimseye pozitif özgürlük bahşetmedi. Evet, bu doğru. Fakat halk hareketleri için bu çok önemli bir zaferdi. Çünkü bu tür yasalar protestoyu ve muhalefeti ciddi şekilde engelliyordu. İfadeyi denetlesinler diye devlet yetkililerine daha fazla yetki vererek bu zaferleri genişletebileceğinizi sanmıyorum. İfadeyi denetim altına almanın başka bir yolu da yoktur. İfade denetlenecekse bu, ancak polis gücüyle yapılabilir.

KADIN: Bunun doğru olduğunu kabul etmekle birlikte hâlâ iki endişem var. Birincisi, ifade özgürlüğü mağdurlarına karşı bir yükümlülüğümüz olduğunu düşünmüyor musunuz?

Tabii ki var.

KADIN: İkincisi, söylediklerinin yanlış olduğunu bilen, fakat kendi çıkarlarını geniş kitleler arasında yaymak için "ifade özgürlüğünün" ardına saklananlar hakkında ne düşünüyorsunuz?

Aslında onlar da senin hakkında böyle diyeceklerdir. Eninde sonunda sorulması gereken soru şudur: Bu kararı kim veriyor ve uyguluyor? Bunu yapabilecek sadece tek bir bağımsız yapı vardır, o da devlettir, devlet iktidarıdır, hükümet iktidarıdır veya polistir, FBI'dır. Bu kararı sadece *onlar* verebilir, başkası veremez. Bu yüzden sorunun şöyle sorulması gerekiyor: Onların hangi konuşmanın kabul edilebilir olduğuna karar veren bir konumda olmasını ister misiniz? Aslında mesele gelip buraya dayanıyor. Ve ben buna hayır, derdim. Devletin, hükümetin, polisin vs.nin, herhangi birinin söyledikleri hakkında karar verme hakkı olsun istemeyiz. Ve tabii, bu durumda bir sürü insan senin berbat, çok kötü olduğunu düşündüğün şeyler söyleyecek ve başka insanlar da senin söylediklerinin çok kötü şeyler olduğunu düşünecek.

Mağdurlara karşı yükümlülüklere gelince, tabii ki onlara karşı sorumluluklarımız var. Fakat bu mesele pozitif özgürlükleri yaratmak ve genişletmekle ilgilidir. Aslında gerçekten solun marjinal alanlardan uzak durduğunu düşünmeme yol açan konulardan birisi de budur. Pornografi sorununu ele alalım. Hiç kuşkusuz kadınlar pornografiden zarar görüyor; fakat dünyada yapılan konuşmalardan zarar görenlerin yanında bu devede kulak kalır. İnsanlar üniversitelerde öğretilen serbest ticaret iktisadı yüzünden çok zarar görüyor. Amerikan iktisat bölümlerinde öğretilen şeyler yüzünden Üçüncü Dünya ülkelerinde bir sürü insan ölüyor —on milyonlarca insandan söz ediyorum. İşte bu zarar görmektir. O halde hükümetin iktisat bölümlerinde ne öğreteceğinize karar vermesi gerektiğini söyleyen bir yasa mı kabul etmeliyiz? Kesinlikle hayır, yoksa çok daha beter olur. Herkesi bunları öğretmeye zorlarlar.

ERKEK: Bir sinema salonunda "ateş et!" diye bağırmak ya da birisine saldırmaları için insanlara emir vermek konusunda ne düşünüyorsunuz? Burada bir sınır olması gerektiğini düşünmüyor musunuz?

İfade özgürlüğü hakkına saldıran insanlar tipik olarak şöyle der: "Konuşma bir eylemdir" —ki bu doğrudur. Evet, konuşma bir eylemdir. Fakat o zaman diğer eylemler gibi değerlendirilmesi gerekir. Yani konuşmanın bir eylem olduğunu kabul edelim; evet, kesinlikle bir eylemdir. Fakat sonra onu başka herhangi bir eylem gibi değerlendirelim. Örneğin kalabalık bir tiyatroya bomba atarsanız, evet bu bir suçtur ve birilerinin sizi durdurması gerekir. Birisi bir yere bomba atarken siz de bu eyleme katılıyorsanız, sadece sözle bile katılsanız yine de birinin sizi durdurması gerekir. Diyelim ki beraber soygun yapmak için seninle bir markete giriyoruz ve senin bir silahın var. Ben de senin patronunum ve "ateş et!" diyorum. Sen de dükkân sahibini öldürüyorsun. İşte bu konuşmadır. Fakat benim görüşüme göre bunun *korunması* gereken bir konuşma olmaması gerekir; çünkü bunu söylemek bir suç eylemine katılmak anlamına gelir.

ERKEK: Cinsel taciz gibi şeyler hakkında ne düşünüyorsunuz?

O farklı bir hikâye. Çelişen haklar *vardır*. Haklar bir aksiyom sistemi [yani çelişkilerin bulunmadığı bir sistem] değildir. Daha yakından bakarsanız, hakların sıklıkla çeliştiklerini fark edersiniz. Dolayısıyla bu gibi durumlarda haklar arasında seçim yapmak zorunda kalırsınız. Tıpkı ifade özgürlüğü gibi insanların sahip olduğu bir başka hak da tacize uğramadan çalışma hakkıdır. Bu yüzden işyerinde cinsel tacize karşı yasaların son derece makul olduğunu düşünüyorum; çünkü akla yatkın bir ilkeden kaynaklanıyorlar: Cinsel tacize uğramadan çalışabilmelisiniz, o kadar. Cinsel ya da başka türden herhangi bir tacize uğramadan çalışabilmeniz gerekir. Öte yandan sokaklardaki cinsel taciz başka bir hikâyedir ve farklı bir şekilde ele alınması gerektiğini düşünüyorum.

Bakın, gerçek ifade özgürlüğü tartışmalarında mutlak anlamda ifade özgürlüğünü savunan kimse yoktur. İnsanlar bunu savunuyormuş gibi davranabilirler; ama gerçekte savunmazlar. Örneğin evime gelip duvara bir nazi posteri asma hakkınız olduğunu iddia eden birini asla duymadım. Tamam, sizi bunu yapmaktan alıkoymak ifade özgürlüğünüzü ihlal etmek demektir. Fakat aynı zamanda benim mahremiyet hakkımın da korunması anlamına gelir. Ve bu haklar bazen çelişir; çünkü haklar çatışma içindedir. Dolayısıyla çeşitli haklar arasında seçimde bulunmak üzere bazı yargılara varmak zorunda kalırız ve bu tür yargılara varmak genellikle kolay değildir. Fakat genellikle bu tür şeyleri belirleme yetkisini, onu uygularken toplumdaki güç dağılımına göre davranacak otoritelere vermek konusunda çok dikkatli olmamız gerektiğini düşünüyorum.

ERKEK: Okuduğum üniversitede kendi dersinde insanlara bir fotoğraf makinesi almak istiyorlarsa beraberlerinde bir de Yahudi getirmeleri gerektiğini ve bunun gibi bir sürü ırkçı şey söyleyen bir mimarlık profesörü vardı. İnsanlar ona sansür uygulamaları gerekip gerekmediğini tartışıyorlardı.

Evet, bu zor bir soru. Örneğin II. Dünya Savaşı'ndan hemen sonra ben lisans öğrencisiydim ve Almanca dersini veren öğretim görevlisi tam anlamıyla bir naziydi. Hatta bunu gizleme gereği de duymuyordu. O günlerde etrafta pek çok savaş gazisi vardı, yani adamlar onu öldürmeye hazırdı; çünkü yaşananlar hâlâ insanların zihninde canlılığını koruyordu. Fakat üniversite onu kovmalı mıydı? Ben öyle düşünmüyordum. İnsanların neyi söyleyip söyleyemeyeceğine dair bu tür kısıtlamalar dayatmanın tehlikeli olduğunu düşünüyorum. Bununla başa çıkmanın başka yolları var.

ERKEK: Ama yine de sınıftaki başka birinin onu duymama hakkı olduğunu söylersiniz herhalde.

Evet, vardır. Fakat eğer bir öğrenci ayağa kalkıp onu eleştirirse –ki öğrencinin bunu yapmaya hakkı vardır– sonra da öğretim görevlisi öğrenciyi cezalandırırsa, ortada gayet açık bir durum var demektir. Çünkü böyle bir durumda, sınıfta yetkiyi elinde

bulunduran adamın oturup öğrenciyi dinlemekten başka bir şey yapmaması gerekir. Fakat öğretim görevlisinin bazı şeylerden söz etmesini engellemeli miyiz? İşte bunun nazik bir mesele olduğunu düşünüyorum.

Bu durumda bile ne yapılması gerektiği o kadar açık değildir. Örneğin bir derse girdiğinizde karşılıklı sözleşmeye dayalı bir tür düzenleme yapılmıştır. Yani kimya ya da artık her neyse o konuyu öğrenmek istiyorsunuzdur. Orada bulunmanızın nedeni budur ve öğretim görevlisi fundamentalist bir çerçevede dinden ya da başka bir şeyden söz etmeye başlarsa, sizin şunu söylemeye hakkınız vardır: "Bu adama maaş verilmemesi gerekir, onu atın gitsin. Çünkü ben buraya kimya öğrenmeye geldim, karşılıklı anlaşmamız buydu ve o bu anlaşmayı ihlal etti. Onu kovun gitsin." Öte yandan öğretim görevlisinin bütün yaptığı sadece sizin hoşlanmadığınız şeylerden söz etmekse, o zaman durum farklıdır.

Tekrar söylüyorum, haklar bir aksiyom sistemi değildir. Bu nedenle aralarında çelişkiler vardır ve insanlar çeşitli yargılara varmak zorunda kalırlar. Fakat benim kendi yargım en azından geniş bir hareket alanına izin verilmesi gerektiği yönünde. Genellikle bu durumlarda bir seçim yapmak oldukça zordur. Çünkü ahlaki kodlarımız pek çok durumda cevaplar üretmeye yetecek kadar açık değildir ve insanlar farklı cevaplar geliştirirler.

ERKEK: Öyleyse cinsel taciz konusunda bazı muğlaklıklar olduğunu mu düşünüyorsunuz?

Evet, epeyce bir muğlaklık var. Örneğin birisinin bir kadının elbisesi ya da başka bir şeyi hakkında kötü bir laf atması gibi sokakta sözle yapılan cinsel taciz söz konusu olduğunda, bunu yapanların hapse atılması gerektiğini düşünmüyorum.

KADIN: Televizyondaki şiddet hakkında ne düşünüyorsunuz? Televizyondaki şiddet de başka haklarla çelişki içinde mi?

Televizyondaki şiddet konusu sanırım cevaplanması oldukça zor soruları gündeme getiriyor. Ama emin değilim. TV'deki şiddet ve pornografinin elle tutulur bir zarara neden olup olmadığı, yani gerçek dünyada şiddete yol açıp açmadığı konusunda literatüre baktığınızda ikna edici hiçbir şey bulamazsınız. Belki de bu konuda bir çalışma yapmak çok zordur. Fakat benim bildiğim kadarıyla şöyle veya böyle bu konuda kanıt sağlayan araştırma sonuçları neredeyse hiç yok. Elimizde basitçe yeterli veri yok. *Ruhsal* zararı var, hiç kuşkusuz bu doğru; fakat bunu ölçemiyorsunuz. Şiddet eylemlerinde artış gibi ölçebildiğiniz şeylere gelince, örneğin spor karşılaşmalarından sonra büyük ihtimalle daha çok şiddet eylemi gerçekleşiyor. Belki şiddet eylemlerinde

muazzam miktarda bir artış olmuyor; ama örneğin Superbowl* gibi şeylerden sonra ülke içindeki şiddette dikkate değer bir artış meydana geliyor.[15]

Siber Uzay ve Aktivizm

KADIN: Bay Chomsky, tamamen farklı bir konuda, elektronik posta ve internet ağı gibi bazı yeni bilgisayar teknolojileri konusunda biraz konuşmak istiyorum. Bunların gelecekte siyasi aktivizm ve örgütlenme üzerinde ne ölçüde etkisi olacağını düşünüyorsunuz? İnterneti demokrasiden yana bir güç olarak mı, yoksa insanların dikkatini dünyadaki meselelerle siyasi olarak ilgilenmek yerine başka yönlere çeken bir güç olarak mı görüyorsunuz?

Evet, benim bu konudaki düşüncem internetin, radyo ve televizyon fenomenine ya da benzer bir örnek vermek gerekirse otomasyon fenomenine oldukça benzediği yönünde. Bakın, çoğu durumda teknolojinin insanlara yardım etmek ya da zarar vermek gibi bir yatkınlığı yoktur. Teknolojinin doğasında bu iki durumdan birisinin veya diğerinin olmasını gerektiren bir özelliğe çok nadiren rastlarsınız. Her şey teknolojinin denetiminin kimin elinde olduğuna bağlıdır.

Örnek olarak radyoyu alalım: Niçin Birleşik Devletler'de halk hareketleri insanların çıkarları, ihtiyaçları ve amaçlarına seslenebilmek için küçük cemaatlerin denetlediği radyoların programlarında yer almaya çalışmalıdır? Niçin herhangi bir ana-akım radyo bunu yapmaz? Nedeni, Birleşik Devletler'in yaklaşık olarak 1920'lerin sonlarında ve 1930'ların başlarında radyo daha yeni ortaya çıkarken, bu konuda dünyanın geri kalanından farklı bir yönelime girmiş olmasıdır.

Radyonun zorunlu olarak tahsis edilmesi gereken sınırlı bir frekans bandı vardır. O halde buradaki soru şudur: Bu tahsis etme işi nasıl yapılacak? Dünyadaki her büyük ülkede —ve belki de Birleşik Devletler hariç *her* ülkede— radyo belli ölçüde bir halk forumuna dönüşmüştür. Bu demektir ki, bulunduğu ülke ne kadar demokratikse radyo da o kadar demokratiktir. Örneğin Rusya'da radyo demokratik değildir. Büyük Britanya'da, İngiltere ne kadar demokratikse radyo da o kadar demokratiktir. Fakat bir şekilde radyo hâlâ kamusal alana aittir. Birleşik Devletler başka bir yol izledi: Burada radyo özelleştirildi, özel girişime bırakıldı. Dahası bu durum ülkede demokrasi adına bir *zafer* olarak adlandırıldı.[16] Bu nedenle şimdi Birleşik Devletler'de şirketlerin denetiminde olmayan bir radyo arıyorsanız, gözünüzü son derece önemli olan, fakat tabii ki marjinal ve kaynakları son derece sınırlı küçük yerel cemaatlerin radyo istasyonlarına çevirmelisiniz.

* Superbowl, Amerikan Ulusal Futbol Ligi şampiyonluk maçıdır. Aynı zamanda Amerikan televizyonlarında en fazla izlenen yayınlardan birisidir. Örneğin, 2005'teki maç yayınının 93 milyon kişi tarafından izlendiği tahmin edilmektedir. —y.h.n.

Ya da televizyonu ele alalım. 1940'larda televizyon ortaya çıktığında Birleşik Devletler'de yine aynı süreç yaşandı. Gerçekte televizyon örneğinde bunun için mücadele bile verilmedi; derhal tümüyle özel girişime teslim edildi.[17]

İnternet konusunda da temelde aynı hikâyenin yaşanacağını düşünüyorum: Televizyon ve radyoda olduğu gibi internet de özel girişime bırakılırsa sonucun ne olacağını kesinlikle biliyoruz. Aslında bunu sürekli olarak bize söylüyorlar. Örneğin *Wall Street Journal*'da yeni teknolojinin harikalarından söz eden bir makale anımsıyorum. Yeni teknoloji "karşılıklı etkileşime" dayandığı için onunla yapılabilecek müthiş şeyleri tarif ediyordu. Biliyorsunuz, bundan böyle artık pasif bir izleyici olmak zorunda değilsiniz; artık monitörün karşısında otururken gerçekten bir şeyler *yapabiliyorsunuz*. Makale, yeni teknolojinin nasıl işe yarayacağını anlatıyor ve biri kadınlar diğeri erkekler için iki örnek veriyordu.

İnternet kadınlar için inanılmaz bir evden alışveriş yapma imkânı yaratacak: Örneğin oturduğunuz yerden bir modeli izleyeceksiniz ve o size saçma sapan bir nesne gösterecek. Siz de "bunu alsam iyi olacak, yoksa çocuğum doğru düzgün yetişmeyecek" diyeceksiniz. İşte bu *karşılıklı etkileşim* demek. Sizin de bildiğiniz gibi bütün yapmanız gereken sadece bir düğmeye basmak; onlar da siparişinizi hemen evinize göndereceker. Bu, kadınlar için karşılıklı etkileşim. Erkekler için verdikleri örnek ise kanı kırmızı akan her erkeğin yaptığı düşünülen Superbowl yayınının izlenmesi üzerine. Günümüzde Superbowl'u pasif bir şekilde seyrediyorsunuz: Orada oturuyor ve dövüşen gladyatörleri izliyorsunuz. Fakat yeni teknolojiyle birlikte artık bu *karşılıklı etkileşime* dayanacak. Söylediklerine göre takım kafa kafaya verip bir sonraki oyun için koçtan talimatlar alırken, izleyen herkesten —biliyorsunuz bu yaşayan erkek nüfusun tamamı demek— sonraki oyuna ilişkin kendi kararını vermesi istenecek. Pas mı vermeli, koşmalı mı veya bir tekme mi vurmalı vs. (Tabii sizin verdiğiniz karardan tamamen bağımsız şekilde oynanan) Maçtan sonra insanların koçun ne yapması gerektiğine ilişkin ilettiği düşünceleri ekrana getirecekler. Bu da erkekler için karşılıklı etkileşim oluyor.

İnternet genel olarak büyük ihtimalle böyle bir yol izleyecek. İnternet, denetim ve manipülasyon amacıyla ve insanların gerçekte istemedikleri şeyleri akılsızca tüketmeye devam etmelerini sağlamak için —diğerlerinin yanı sıra— bir başka teknik olarak kullanılacak. Tabi ki, toplumun sahibi olan insanlar neden başka türlü bir yol izlesinler ki?

Fakat tabii, bu teknolojilerin hiçbirisi bu şekilde kullanılmak *zorunda* değil. Yine eninde sonunda denetimin kimin elinde olduğuna bağlı bu. Şunu demek istiyorum: Toplum bu teknolojilerin denetimini ele geçirirse, tamamen farklı şekilde kullanabilir.

Örneğin şu bilgi işlem sistemleri çalışan insanların kendi işyerlerini yöneticilere ve patronlara gerek olmaksızın denetleyebilecekleri yöntemler olarak kullanılabilir. Böylece her çalışan, tüm kararları kendi kendine verebilmek için gereken tüm bilgiye, üstelik gerektiğinde gerçek zamanlı olarak erişebilir. Bu koşullarda aynı teknoloji, büyükölçüde demokratikleştirici bir araç haline gelecektir. Aslındaböyle bir araç bütün otorite ve tahakküm sisteminin merkezinin yok edilmesine yardımcı olacaktır. Fakat yeni teknolojilerin kendi başına bu şekilde gelişmeyeceği de aşikâr. Bunun gerçekleşmesi için insanların örgütlenmesi ve mücadele etmesi gerekiyor –aslında çok güçlü bir şekilde mücadele etmeliler.

Tüm bunların aktivizm üzerindeki etkilerine gelince, sanırım bu karmaşık bir hikâye. İnternet gibi şeylerin olmasına izin verilmeli mi, verilmemeli mi konusunda dahi pek çok fikir ortaya atıldığından emin olabiliriz. Çünkü iktidarın bakış açısından yaklaştığınızda bu aşırı derecede demokratik bir araç olarak görünüyor: İnternetin içeriğinin ne olduğunu ve kimin erişebildiğini denetlemek son derece zor. Örneğin Nikaragua'da yaşayan bir kızım var ve 1980'lerde Birleşik Devletler'in kontra savaşı sırasında ona telefon etmem ya da mektup göndermem imkânsızdı. Onunla sadece MIT üzerinden bağlanabildiğim, esasında bir Pentagon bilgisayar sistemi olan ARPAnet aracılığıyla temas kurabiliyordum. Yani Pentagon sayesinde haberleşebiliyorduk. İnternette bu tür şeyler olabiliyor ve iktidar konumundaki pek çok insan açıkça internetin bu yönünden hoşlanmıyor.

Örneğin GATT Anlaşması'nın [Genel Gümrük Vergileri ve Ticaret Anlaşması] metnine ve Birleşik Devletler'deki gazetelerde yayımlanmayan en son haberlere vs. ulaşabilmenizden hoşlanmıyorlar. Ama aslında internette gezinirseniz, bu sözünü ettiğim şeylerin neredeyse hepsini bir yerlerde bulabilirsiniz. Bazı konularda, örneğin Doğu Timor sorununda internet paha biçilemeyecek bir siyasi örgütlenme aracı olmuştur. Çünkü orada neler olup bittiğine ilişkin bilgilerin çoğu, Birleşik Devletler'deki basın tarafından yıllarca tamamen örtbas edildi. Evet, özel girişimin iktidarı açısından tüm bunlar kötü şeylerdir ve hiç kuşkusuz internetin bu yönünü engellemek isteyecekler.

Öte yandan internetin iktidar açısından bazı avantajları da var. Örnek vermek gerekirse, insanların dikkatini başka şeylere odaklamasına yol açıyor; insanları atomize ediyor. Monitörünüzün karşısına otururken yalnızsınızdır. Demek istediğim, insanın yüz yüze ilişkiyi, bir bilgisayarın karşısına geçip gürültü patırtı yapmaktan ve cevap olarak da bazı gürültüler almaktan çok farklı kılan bazı özellikleri var. İnternet aracılığıyla iletişim kurmak hiçbir şekilde kişisel bir yön içermiyor ve insani ilişkileri parçalıyor. Evet, iktidar sahiplerinin bakış açısından bakıldığında açık ki bu iyi bir sonuçtur. Çünkü insanların pasif ve itaatkâr olmasını ve onlar üzerinde denetim kurmayı istiyorsanız, insanları insani duygulardan arındırmak son derecede önemlidir. Dolayısıyla yüz yüze

temas ve doğrudan etkileşim gibi şeyleri yok edebilirseniz ve insanları karikatürü çizilen şu MIT dangalağı gibi varlıklara dönüştürebilirseniz –biliyorsunuz, başından bir anten fırlamış ve her zaman kablolarla bilgisayarına bağlı olan tipleme– işte bu gerçek bir avantajdır. Çünkü o zaman onları daha gayri insani, dolayısıyla daha iyi denetlenebilir hale getirebilirsiniz.

Fark etmiş olduğum başka bir şey de e-posta mesajlarında yapılan işin kalitesini düşüren bir özelliğin var olması. İnsanlar, e-posta mesajlarını son derece gelişigüzel şekilde yazıyorlar. Akıllarına estiğinde henüz üzerinde doğru dürüst düşünmeden size tam olarak olgunlaşmamış fikirler gönderiyorlar. Sonuçta bırakın cevaplamayı, gönderilen her şeyi sırf *okumak* bile olağanüstü bir yük haline geliyor. Bu yüzden rahatlıkla bütün zamanınızı doldurabiliyor. İnsanlar bu işe *çok fazla* zaman harcıyorlar. Aslında e-posta alma ve gönderme işine bunaltıcı ölçüde gömüldükleri için iş kalitelerinin ciddi şekilde azaldığını düşündüğüm arkadaşlarım var. Bütün gün bilgisayar ekranının karşısına geçip gürültü patırtı çıkarmanın insanı ayartan bir tarafı var.

Dahası internetin başka yönleri de var ve bunların halk hareketlerini ciddi olarak tehdit ettiğini düşünüyorum. Örneğin farkına vardığım şeylerden birisi de yakın zamanlarda birçok aktivistin sol dergi ve gazetelere aboneliklerini iptal etmesi. Niçin? Çünkü onlara internetten ulaşabiliyorlar. Şimdi ben CIA'de olsaydım şöyle derdim: "Haydi bunu teşvik edelim. İnsanların daha çok bilgiye ulaşmasına imkân tanımak gibi negatif bir etkisi olduğu bir gerçek. Fakat aynı zamanda alternatif kurumları yok etmek gibi pozitif bir etkisi de var. Öyleyse bırakalım devam etsin. Çünkü bu insanlar, sözgelimi *Z Magazine*'e veya başka bir dergiye abonelik parası ödemeyi durdurduğunda bu kurumlar yok olacak; sol daha da fazla bölünüp parçalanacak, belki de ortadan kalkacak."

CIA'deki herhangi birisinin bu kadar zeki olduğunu sanmıyorum. Fakat kafaları yeteri kadar çalışıyorsa, bütün bu yeni teknolojilerin olduğu gibi devam etmesini isteyeceklerdir. Çünkü bu teknolojiler muhalif örgütleri muhtemelen yok edecek. Yok edecek, çünkü biz o kadar antisosyaliz ki halk kurumlarını desteklemenin *önemini* bile fark edemiyoruz. Unutmayın, solcu bir aktivist olsanız bile çocukluktan beri size devamlı öğretilen ve hâlâ kafanızda kökleşmiş olarak duran şey şudur: "Ben sadece kendim için bilgilenmek istiyorum, öyleyse bilgiye bedava ulaşabiliyorsam neden bir kurumun oluşmasına yardımcı olayım ki?" Açık ki bu son derece antisosyal bir tavırdır. Fakat bundan kurtulmak bizim için son derece zordur; çünkü bu şekilde düşünmeye alışmışız. Bu yüzden, bana göre bu teknolojilerin oldukça tehlikeli bazı yönleri bulunuyor. Umarım insanlar yakında bu yönlerin farkına varmaya ve bunlara direnmeye başlarlar.

"Serbest Ticaret" Anlaşmaları

ERKEK: İktidar sahiplerinin GATT Anlaşması'nın internette bulunmasından muhtemelen hoşlanmadığına değindiniz. Bu bana, uluslararası anlaşmaların bize nasıl dayatılmış olduğunu ve kimsenin bu anlaşmaların içeriğini bile bilmediğini hatırlattı. Bu konuda ne düşündüğünüzü merak ediyorum.

Aslında pek çok kişi bu anlaşmaların içeriğini biliyor. Örneğin büyük şirketler için çalışan ve GATT Anlaşması'nın içeriğini bilen bir sürü insan var. Fakat haklısınız, Amerika'da halkın bu konuda en ufak bir fikri bile yok. Demek istediğim, Birleşik Devletler halkının ezici bir çoğunluğu GATT'ın adını bile *duymamıştır* ve kuşkusuz olası etkilerinin neler olabileceğini de bilmiyorlar. [GATT ilk kez 1947'de tesis edildi. Fakat anlaşmayı değiştirmek için yapılan "Uruguay Raundu" görüşmeleri Aralık 1993'te sonuçlandı. Anlaşma bundan sonra Nisan 1994'te imzalandı.]

Bu konuda ne mi düşünüyorum? Saçma olduğunu, aslında tuhaf olduğunu düşünüyorum. GATT çok önemli bir konu. GATT'ın kamuoyunda tartışılmaksızın çabucak Kongre'den geçirileceği fikri Birleşik Devletler'de demokrasiye biraz olsun yakın bir sistemin bile tamamen çökmüş olduğunu gösteriyor. Dolayısıyla GATT hakkında ne düşünülürse düşünülsün, en azından halkın bilgi edinmesi, araştırması, incelemesi ve üzerinde dikkatlice düşünmesi gerekir. Buraya kadar işimiz kolay.

Fakat kamuoyunda bu tartışmanın nasıl *yürümesi* gerekir diye soracak olursanız, evet, böyle bir tartışma gerçekleşirse ben de ne düşündüğümü söylemekten memnuniyet duyarım. Aslında GATT hakkında karışık şeyler düşünüyorum. Bu anlaşma NAFTA'ya benziyor. Şimdiye kadar ilkesel olarak bir Kuzey Amerika ticaret anlaşması yapılmasına karşı çıkan kimseyi duymadım. Sorun şuydu: *Ne tür* bir anlaşmanın yapılması gerekir?[18] İşte bu yüzden, NAFTA [1993'te] kabul edilmeden önce Kongre Teknoloji Değerlendirme Dairesi gibi ana-akım gruplar –ki bundan daha merkezci bir grup bulamazsınız– sonunda kabul edilen versiyon olan NAFTA'nın yönetime sunulan özet versiyonunu çok keskin şekilde ve zekice eleştirmeye giriştiler. Aslında NAFTA'nın bir "serbest ticaret" anlaşması değil, bir *yatırımcı hakları* anlaşması olarak tasarlanmış olduğuna dikkat çektiler. Üç katılımcı ülkenin [Birleşik Devletler, Kanada ve Meksika] her birinin ekonomisini, ücretlerin ve büyümenin düşük olduğu bir tür denge durumuna doğru yönlendireceğine işaret ettiler. Tabii söylemediler; ama aynı zamanda *kârların da yüksek olduğu* bir denge durumu olacak bu. Hayli yapıcı alternatifler de önerdiler.[19]

Bu tür yapıcı eleştiriler hiçbir zaman burada NAFTA hakkında yapılan ana-akım tartışmaya dahil olmadı. Medyada sadece "çılgın şovenistler Meksikalı işçilerden hoşlanmıyor" gibi şeylerden söz edildiğini duyabiliyordunuz.

Aynı şey Amerikan işçi hareketi için de geçerlidir. İşçi hareketinin sunduğu önerilerin basında sürekli olarak ve neredeyse koro halinde suçlanan şeyle bir ilgisi yoktu.[20] Örneğin yasaya göre bu konular üzerinde görüş belirtmesi gereken, fakat tartışmadan yasadışı şekilde dışlanan İşçi Danışma Komitesi, NAFTA üzerine oldukça yapıcı bir rapor hazırlamıştı. Rapor *bir* anlaşma yapılmasına karşı değildi, *bu* anlaşmaya karşıydı. Gerçekte İşçi Danışma Komitesi'nin raporunun hikâyesi NAFTA'nın Birleşik Devletler'de nasıl kabul edildiği ve Amerikan demokrasisi hakkında çok şey ifade ediyor.

Yirmi yıl önce Kongre, şu anda olduğu gibi sendikalara dayanan bir İşçi Danışma Komitesi kurdu. Ticaretle ilgili herhangi bir yasa veya anlaşma kabul edilmeden önce bu komiteyle görüş alışverişinde bulunmayı zorunlu kılan bir ticaret yasası kabul etti. Bu durum yasanın zorunlu kıldığı bir şeydir: İşçi Danışma Komitesi'nin Amerika'yı ilgilendiren ticaretle ilgili her konuda bir analiz ve eleştiri sunması gerekir. Dolayısıyla bu yasal zorunluluk açıkça NAFTA'yı da kapsıyordu.[21] Evet, Clinton ve Beyaz Saray 9 Eylül'e kadar raporlarının hazır olması gerektiği konusunda İşçi Danışma Komitesi'ni bilgilendirdi. *8 Eylül*'e kadar anlaşmada yer alan konuların ne olduğu hakkında İşçi Danışma Komitesi'ne hiçbir ipucu verilmedi. Bu yüzden açıkça İşçi Danışma Komitesi toplantı çağrısı bile yapamadı. Üstüne üstlük onlara anlaşmanın tam metnini bile vermediler –ki bu yüzlerce sayfadan oluşan devasa bir anlaşmaydı.

Fakat İşçi Danışma Komitesi bir şekilde bir yolunu bulup cevap vermeyi başardı. Çok öfkeli bir cevap vermişlerdi; çünkü hem bu manevraların açığa çıkardığı gibi demokrasiye dönük çok büyük bir küçümseme duygusuyla hareket edilmişti. Hem de birkaç saat göz gezdirip NAFTA hakkında hangi bilgileri edinebiliriz diye baktıktan sonra, anlaşmanın olası sonuçları hakkında bazı ipuçları yakalamışlardı. NAFTA'nın Amerikalı işçiler açısından olduğu kadar muhtemelen Meksikalı işçiler açısından da *yıkıcı* bir etkisi olacağı aşikârdı. Buna karşın tabii ki Amerikalı yatırımcılar ve muhtemelen Meksikalı yatırımcılar için de son derece kârlı sonuçları olacak.[22] Çevre üzerinde de kesinlikle büyük ölçüde yıkıcı bir etkisi olacak; çünkü NAFTA'nın yasaları federal yasalar ve eyalet yasalarından daha üstündür. Dolayısıyla işleyen bir demokrasimiz olsaydı, açık ki kamuoyunun yoğun şekilde değerlendirip tartışacağı gerçekten kapsamlı meseleler, can alıcı önemde meseleler söz konusuydu.

Aslında daha yakından izlediyseniz, NAFTA'yı *savunanlar* bile anlaşmanın üç ülkede halkın büyük çoğunluğuna zarar vereceğini teslim ettiler. Örneğin Birleşik Devletler'de bu anlaşmayı savunanlar şöyle diyordu: "Gerçekten iyi bir anlaşma, sadece yarı vasıflı işçilere zarar verecek." Fakat burada bir dipnot düşüyorlardı: Yarı vasıflı işçiler, işgücünün yüzde 70'ini oluşturuyor.[23] İşin doğrusu NAFTA güven içinde kabul edildikten sonra *New York Times*, anlaşmanın New York bölgesinde öngörülen etkileri üzerine

ilk analizini yaptı. NAFTA'nın şirket avukatları, halkla ilişkiler şirketleri vs. için ne kadar harika olacağından bahseden çok iyimser bir makale yayımladılar. Fakat burada da bir dipnot vardı ve "tabii ki *herkes* kazanamaz, bazıları da kaybedecek" diyordu. "Kadınlar, siyahlar, Latin Amerika kökenliler ve yarı vasıflı işçiler", başka bir ifadeyle New York halkının çoğunluğu kaybedecekti.[24] Tabii doğru söylüyorlar, her şeye birden sahip olamazsınız. Üstelik bunları söyleyenler anlaşmayı *savunanlardı*.

Aslında NAFTA kabul edildikten bir veya iki gün sonra Senato'nun Birleşik Devletler tarihindeki en ağır ceza yasası tasarısını [Şiddet İçeren Suçların Denetimi ve Hükümlerin Uygulanması Hakkında Yasa] onaylaması çarpıcı bir olgudur. Daha sonra Temsilciler Meclisi bu tasarıyı daha da beter hale getirdi. Bu sadece sembolik bir tesadüf müydü, değil miydi, doğrusu bilmiyorum. Fakat bir anlamı olduğunu düşünüyorum. Yani NAFTA açıkça Amerikan halkının muhtemelen dörtte üçünün ücretlerini düşürecek ve kârlılık açısından bakıldığında halkın daha da büyük bir kesimini fazlalık haline getirecek. Dolayısıyla ceza yasası tasarısı çoğunu hapse atmak suretiyle bu insanların icabına bakacak.

Tamam, bu, işin NAFTA'yla ilgili olan kısmı. Peki, GATT hakkında ne söyleyebiliriz? Örneğin Hindistan'da yüz binlerce kişi sokaklarda GATT'ın —ne olduğunu *bildikleri*— bazı hükümlerine karşı gösteriler yapıyorlar. Şunu demek istiyorum: Biz Birleşik Devletler'de bu konuda son derece cahil olabiliriz; fakat Üçüncü Dünya'daki insanlar GATT hakkında pek çok şey biliyorlar. Buradaki insanlar anlamamış olsa bile Hintli çiftçiler başlarına gelecekleri anlıyorlar. İşte bu yüzden Hindistan gibi ülkelerde GATT'ı neredeyse silah zoruyla geçirmek zorundalar.[25]

Peki, bu insanlar neden bu kadar kaygılanıyor? Size nedenlerden birisini söyleyeyim: NAFTA'da olduğu gibi mevcut GATT Anlaşmaları'nda da sistemleştirilen korumacı önlemlerden birisi "fikri mülkiyet hakları" dedikleri şeydir. [Tescilli ticari markalar ve patentli teknolojilerle ilgili haklar ve müzikten genlere kadar değerli "bilgi" ürünlerinin telif hakları kastediliyor.] Fikri mülkiyet hakları korumacı bir önlemdir, serbest ticaretle hiç ilgisi yoktur. Gerçekte serbest ticaretin tam *karşıtıdır*. Fikri mülkiyet hakları pek çok sonuca yol açacak; ama bunlardan ikisi gerçekten önemli.

Birincisi, fikri mülkiyet hakları patentlerin süresini uzatacak. Örneğin Merck Pharmaceutical şirketi Amerikan üniversitelerinde halkın sübvanse ettiği çalışmalar sayesinde bir ilaç için patent alıyorsa, GATT'a göre şimdi aynı ilaç için çok daha uzun süreli bir patent alabilecek. Bu arada patentlerin süresinin, zengin ülkelerin *kalkınma* döneminde kabul ettiğine göre çok daha uzun olacağını söyleyeyim. Aslına bakarsanız zengin ülkeler patent haklarını, çok yakın bir tarihte kabul etmeye başladı. Örneğin Birleşik Devletler kalkınmakta olan bir ülkeyken patent haklarını asla kabul etmedi. O halde bu birinci nokta oluyor: Patentler çok daha uzun süre geçerli olacak.

İkinci olarak, patentlerin *niteliği* değiştiriliyor. Bakın, şu ana kadar patentler "süreç patentleri" olarak adlandırdıkları şeydi. Başka bir deyişle Merck firması bir ilaç yapmanın yolunu tasarlarsa, ilacın kendisi için değil ilacı yapma *süreci* için patent alıyordu. NAFTA gibi GATT Anlaşması da bunu değiştiriyor: Artık *ilacın kendisi* için patent alınıyor. Bunun anlamı şu ki, artık Hindistan veya Arjantin ilaç sanayileri halkın satın alabilmesi amacıyla aynı ilacı yarı maliyetine üretmenin daha zekice bir yolunu bulmak için uğraşamayacak. Bunların sadece son derece korumacı önlemler olmakla kalmadığına, aynı zamanda ekonomik *verimliliğe* ve teknolojik gelişmeye de darbe indirdiğine dikkatinizi çekerim. Saydığım örnekler "serbest ticaretin" gerçekte bu anlaşmalarda ne ölçüde içerildiğini gayet güzel gösteriyor.

Aslında ürün patentleri hakkında önemli tarihsel örnekler var ve eminim ki GATT'ı tasarlayanlar bunları çok iyi biliyorlardır. Örneğin Fransa, bir zamanlar kimya sanayine sahipti, fakat kaybetti. Fransız kimya sanayisinin büyük bölümü İsviçre'ye taşındı ve günümüzde İsviçre'nin bu kadar büyük bir kimya sanayisine sahip olmasının nedeni budur. Peki niçin? Fransa'nın ürün patentleri vardı; bu patentler, buluşların ve teknolojik ilerlemenin önünde öyle bir engel haline geldi ki, sonunda Fransız kimya şirketleri başka bir yere gitmeye karar verdi.[26] Şimdi GATT, bu verimsizliği bütün dünyaya dayatmaya çalışıyor. Aslında daha şimdiden Hindistan bu koşulu kabul etmek zorunda kaldı: Kısa bir süre önce kendi ilaç sanayini "serbestleştirdi"; yani ilaç sektörünü yabancı nüfuzuna açtı. Bu yüzden artık ilaç fiyatları tavana vuracak, daha çok çocuk ölecek, insanların ihtiyaçları olan tıbbi bakım pahalılaşacak ve buna benzer pek çok şey yaşanacak.[27]

Evet, patentlerdeki bu değişiklikler GATT'ın sadece bir kısmını oluşturuyor. Bu değişiklikler şu sıralar başlatılan daha kapsamlı çabanın bir parçasıdır: Amaç, hesap vermekten muaf ulusötesi şirketlerin geleceğin teknolojilerini tekellerine almasını güvence altına almaktır. Ben bunun tuhaf bir durum olduğunu düşünüyorum. *Bu gündemi* zorla kabul ettirmeye çalışmak için bir neden göremiyorum. Hiç kuşkusuz serbest ticarete inanan herkes bu politikalara karşı çıkacaktır. Gerçekte bu politikalar, Chicago Üniversitesi İktisat Bölümü'nde [serbest piyasa teorisinin iyi bilinen destekçilerinin mekânı] size öğretilen ekonomik verimliliğin dar kapsamlı tanımlarıyla bile çelişen, özel olarak tasarlanmış yüksek düzeyde korumacılığı temsil ediyor. GATT teknolojik yenilikleri azaltacak ve ekonomik verimliliği düşürecektir. Fakat şu tesadüfe bakın ki, aynı zamanda kârları da artıracak ve tabii ki hiç kimse bu çelişkilere dikkat çekmeyecek.

Doğrusu bu sözde "serbest ticaret" anlaşmalarının sahici anlamda *ticareti* artıracağı bile açık değil. Bugünlerde gazetelerde uluslararası ticaretin büyümesi konusunda bir sürü şey söyleniyor ve bu durumun piyasanın ne kadar harika bir şey olduğunu

herkese gösterdiği düşünülüyor. Fakat sözü edilen uluslararası ticarete şöyle bir göz attığınızda, bunun oldukça garip bir büyüme olduğunu göreceksiniz: Şu anda Birleşik Devletler'in ticaretinin yaklaşık yüzde 50'si şirketlerin *kendi içinde* yaptıkları işlemlerden oluşuyor. Bir şeyi bakkalın bir rafından alıp diğerine koymak ne kadar ticaretse, bu da o kadar ticarettir. Sadece uluslararası bir sınırı geçtiği için "ticaret" olarak kaydediliyor. Rakamlar diğer büyük ülkelerde de yaklaşık olarak bu civarda.[28]

Bunun ne anlama geldiğini bir örnekle açıklayabiliriz: Örneğin Ford Motor şirketi monte edilmek üzere bazı parçaları çevreye ilişkin yasaların olmadığı ve çok ucuz işgücünün kullanıldığı Meksika'ya gönderiyor ve sonra ona bir değer katmak için tekrar Birleşik Devletler'e geri gönderiyorsa, işte buna "ticaret" deniyor. Fakat bunun ticaretle uzaktan yakından bir ilgisi yok. Bu yapılan ihracat değil, söz konusu ürünler Meksika pazarına girmiyor bile. Dev kurumların merkezi olarak yönettiği ve son derece "görünür bir el" tarafından yönlendirilen mübadeleler bunlar. Bu mübadeleler, Amerika'da kimsenin araştırma zahmetine girmediği, ama kuşkusuz ciddi boyutlarda olan piyasaya dönük müdahaleleri içeriyor. Üstelik yüzde 50 küçük bir oran değil, çok yüksek bir oran. Demek istediğim, NAFTA kabul edildiği sıralarda basında ABD ile Meksika arasında yükselişe geçen ticaretle ilgili bir sürü şey yazılıp çiziliyordu. Fakat Birleşik Devletler'in Meksika'ya ihracatının yarısından fazlasının şirketlerin *kendi içindeki* işlemlerden oluştuğundan söz edilmiyordu. Dolayısıyla NAFTA ve GATT, ticaretin gerçekten *azalması* sonucunu doğurabilir. Sınırları geçen ürünlerde muhtemelen bir artış olacaktır; fakat bu ticaret yapmakla aynı şey değil: Çünkü bu transferler piyasada yapılan mübadeleler değil.

Tamam, bunlar karmaşık meseleler ve siz bunları sloganlaştırmak istemiyorsunuz. Fakat bana sorarsanız bütün bu uluslararası anlaşmalar, günümüzde tanık olduğumuz demokrasiye ve serbest piyasaya dönük genel saldırının bir parçasını oluşturuyor. Çünkü bankalar, yatırım şirketleri ve ulusötesi şirketler, kamuoyu denetimine tabi olmadan güçlerini artırmak için yeni yöntemler geliştiriyorlar. Bu bağlamda sözünü ettiğim anlaşmaların olabildiğince çabuk ve gizli bir şekilde kabul edilmiş olması hiç de şaşırtıcı değil. Şu anda yürürlüğe giren spesifik anlaşmalar hakkında ne düşünürseniz düşünün, hiç kuşkusuz bunların dünyadaki insanların büyük çoğunluğu açısından çok kapsamlı sonuçları olacaktır.

Aslında bu anlaşmalar dünyadaki iki temel sınıfın çıkarlarını daha fazla—ve daha önce hiç olmadığı kadar—farklılaştırmak yönünde geçen yıllarda ivmelenen süreçte atılmış daha ileri adımlardır. Böylece Üçüncü Dünya'ya özgü servet dağılımı modelinin tüm dünyaya yayılması amaçlanıyor. Birleşik Devletler gibi zengin bir ülkedeki servet dağılımı oranları, örneğin Brezilya gibi bir ülkedeki oranlardan daima ciddi ölçüde farklı olacaktır. Çünkü Brezilya gibi ülkeler yüzyıllardır Batı'nın acımasız yönetimi

altında olmaları sayesinde büyük ölçüde yoksullaştırılmıştır. Bununla birlikte, geçtiğimiz yıllarda oluşmaya başlayan neticeleri de kesinlikle görebiliyorsunuz. Şunu demek istiyorum: Birleşik Devletler'de vaziyet, toplumun yüzde 80'inin Orta Afrika'daki gibi yaşadığı, yüzde 10'unun ise inanılmaz bir zenginlik içinde olduğu bir noktaya muhtemelen hiçbir zaman varmayacak. Belki yoksul olanların nüfusa oranı yüzde 50 veya yüzde 30 ya da bunun gibi bir şey olacak; geriye kalanlar da buna yakın bir oranda olacak. Çünkü Batı toplumlarında bilimsel araştırma, vasıflı işgücü, propaganda hizmetlerinin sağlanması, yönetici olmak vs. için her zaman daha çok insana ihtiyaç duyulacaktır. Fakat hiç kuşkusuz bazı değişiklikler meydana geliyor ve bu anlaşmalar uygulanmaya başlandıkça bu değişiklikler hızla ivme kazanacak.

Savunma Bakanlığı Fonu ve "Temiz Para"

KADIN: Noam, bir saniyeliğine düşünce özgürlüğü konusuna geri dönmek istiyorum. Günümüzde Savunma Bakanlığı'nın bu kadar çok bilim insanımızı finanse etmesi konusunda ne düşündüğünü merak ediyorum. Bunu araştırma ve inceleme özgürlüğü bakımından bir sorun olarak görüyor musun? MIT'de çalıştığın için bu seni kişisel olarak rahatsız ediyor mu?

Doğruyu söylemek gerekirse ben bunun hep tali bir mesele olduğunu düşünmüşümdür. Örneğin 1960'ların sonlarında MIT yaklaşık yüzde 80 oranında Savunma Bakanlığı tarafından finanse ediliyordu. Kanser araştırmaları parası gibi harcamalar nedeniyle bugün bu oran daha da yüksek. Fakat bu ne anlama geliyordu? Sözgelimi MIT, Savunma Bakanlığı tarafından bu ölçüde finanse edilmeyen Harvard'dan daha mı farklıydı? Harvard ile MIT arasındaki tek temel farklılık, MIT'nin radikal fikirlere biraz daha açık olması, daha çok siyasi aktivizmin olması ve ideolojik denetimin daha az olmasıydı. Benim görebildiğim kadarıyla durum böyle.

Bir zamanlar ben de Hava Kuvvetleri tarafından finanse ediliyordum ve bugün bilimsel çalışma olarak ne yapıyorsam tamamen aynısını yapıyordum. Artık çalışmalarım bu şekilde finanse edilmiyor. Bu yüzden bana Savunma Bakanlığı tarafından finanse edilip edilmediğimi sorarsanız, dar anlamda "hayır" diyebilirim. Fakat işin aslı şu ki, onlarla bir sözleşme yapmış olsam da olmasam da *ben* Savunma Bakanlığı tarafından finanse ediliyorum. Çünkü Savunma Bakanlığı elektrik mühendisliği bölümüne MIT'nin ihtiyaç duyduğu fonu sağlamamış olsaydı, Enstitü benim bölümümü ayakta tutacak parayı bulamazdı. Yani MIT'de *müzik* eğitimi de verseniz, Savunma Bakanlığı tarafından finanse ediliyorsunuz demektir. Çünkü gerçekten önem verdikleri birileri Savunma Bakanlığı tarafından *finanse edilmeseydi*, müzik öğretmek için size fon sağlamak üzere ellerinde bir şey kalmazdı. Bu yüzden, bu iş kısmen muhasebeciliğe benziyor.

Bunun yapılan çalışmalar üzerindeki etkisi ise çok küçüktür: Savunma Bakanlığı çoğunlukla ne yaptığınızla hiç ilgilenmez bile. Sadece yapılan çalışmayı finanse etmek isterler, çünkü büyük bir bürokrasi oluşmasını isterler. Bu nedenle bilim insanları tarafından çok az geri bildirim yapılır. Sizin ne yaptığınıza çok fazla dikkat etmezler. Yapacağınızı söylediğiniz işleri yapıp yapmadığınıza veya başka bir şey yapmanıza aldırmazlar. Örneğin 60'larda benim laboratuvarımda Humboldt [Prusyalı bir filozof] çevirisi üzerine çalışan bir adam vardı. Kendisine Deniz Kuvvetleri Araştırma Dairesi tarafından fon sağlanıyordu ve ne yaptığı pek umurlarında değildi.

Ahlaki meselelere gelince, bir yerlerde temiz bir para varmış gibi davranmamalıyız. Eğer bir üniversitedeyseniz kirli paranın üzerinde oturuyorsunuz demektir. Bir yerlerde çalışan, elinden parası alınan ve üniversite gibi kurumları desteklemek için kullanılan insanların kazandığı parayla faaliyetlerinizi yürütürsünüz. Şimdi bu parayı çalışan insanlardan alıp üniversiteleri beslemek için kullanmanın pek çok yolu vardır. Bu yollardan birisi, çalışan insanların parasını vergiler ve hükümet bürokrasileri aracılığıyla alıp başka amaçlar için kullanmaktır. Başka bir yolu ise paranın kârlar yoluyla kanalize edilmesidir. Örneğin bazı yardımseverler bu parayı bağış olarak üniversitelere verirler –ki aslında kendi işçilerinden çaldıkları paradır bu. Bunu yapmanın bin bir çeşit yolu vardır. Fakat hepsi aynı kapıya çıkar: Eğer bir üniversitedeyseniz, orada da bulunmanız üniversitelerde çalışma yapanlara fon sağlamak üzere –Marksist bir terim kullanırsak– belli bir "artı ürün" üreten bir toplumsal yapı sayesinde mümkün olur.

Şimdi bu para, Savunma Bakanlığı kanalıyla mı yoksa başka bir mekanizma aracılığıyla mı geliyor, benim açımdan bu çok da büyük bir fark yaratmıyor. Bu nedenle hiçbir zaman bu konuya çok büyük bir önem vermedim. Şunu demek istiyorum: Savunma Bakanlığı bilim insanlarının ne *yaptığını* etkilediği ölçüde, bu üzerinde durulması gereken bir konu haline gelir. Fakat iyi üniversiteler genellikle böyle bir şeye izin vermez. Tamamen kendi iç yapılarından kaynaklanan nedenlerden dolayı buna izin vermezler: Bu tür şeylere izin vermeye başlarsan, bilim *yapma* kabiliyetini tamamen kaybedersin. Bilim bu tür ideolojik sınırlamalar altında yapılamaz.

Bu durum, biraz kanser araştırmasında olup bitenlere benziyor. Kongre çok sayıda hücre biyolojisi araştırmasına fon sağlıyor; çünkü birilerinin bu fonları kullanarak kanserin tedavisini bulmasını istiyorlar. Fakat bilim insanları sadece ne yapmayı biliyorlarsa onu yaparlar ve yapmasını bildikleri şeyin de kanserle hiç ilgisi yoktur. Yapmasını bildikleri şey büyük moleküllerle çalışmaktır. Belki günün birinde bu çalışmayı yaparken kanserin tedavisini bulurlar. Fakat olsa olsa yaptıkları çalışmanın bir yan ürünü olur bu. Bilimde işler genellikle böyle döner: Anladığınız şeyler üzerinde çalışabilirsiniz, insanların sizden çözmenizi istediği şeyler üzerinde çalışamazsınız. Bu durum tıpkı sokak lambası ve sarhoş fıkrasına benziyor. Sokak lambasının altında bir şey

arayan sarhoş bir adam görürsün ve "hayrola?" diye sorarsın. Adam "anahtarımı kaybettim" der. Sen de "nerede kaybettin?" diye sorarsın. Adam "sokağın karşı tarafında" der. "Peki, öyleyse neden burada arıyorsun?" diye sorarsın. Adam da "çünkü ışık burada da ondan" der. Bilimin çalışma tarzı da böyledir: Işık neredeyse oraya bakarsınız; çünkü elinizden başka bir şey gelmez.

Sadece sınırlı sayıdaki belli şeyleri anlarsınız ve çalışmanızı bunların çeperinde yürütmek zorunda kalırsınız. Birisi çıkıp da "senden şu sorunu çözmeni istiyorum" derse, siz de "memnuniyetle, ama paranı alırım" dersiniz ve sonra kaldığınız yerden çalışmaya devam edersiniz. Aslında yapılabilecek pek bir şey de yoktur. Parayı bu sorunları çözmek üzere kanalize etmeye başladıysanız, hiçbir şey elde edemezsiniz. Çünkü bu sorunları nasıl çözeceğimizi bilmiyoruz. Fon sağlayanlar ile fonları alanlar arasında bu durumu görmezden gelme konusunda bir tür sessiz anlaşma vardır...

Dost Devletler ve Düşman Devletler

KADIN: Noam, siyasi bir yorumcu olarak insanlar genellikle sana eleştirilerini, eski Sovyetler Birliği, Vietnam veya Küba vs. gibi resmi düşmanlar yerine daha çok Birleşik Devletler'in faaliyetleri üzerinde yoğunlaştırıyorsun diye saldırıyor. Bu tür eleştiriler hakkında ne düşündüğünü öğrenmek isterdim.

Bana yöneltilen standart eleştirilerden birisinin bu olduğu doğrudur. Fakat bu eleştiri dürüst bir şekilde yöneltiliyorsa —ki çoğunlukla öyle olmuyor— o zaman gerçekten önemli olan noktayı kaçırdığını düşünüyorum. Aslında ben iki nedenden ötürü çabalarımı kendi devletimin gerçekleştirdiği terör ve şiddet üzerinde yoğunlaştırıyorum. İlk olarak, kendi durumum söz konusu olduğunda, benim devletimin eylemleri dünyadaki uluslararası şiddetin ana bileşenini oluşturuyor. Fakat bundan çok daha önemli olan husus şudur: Ben Amerika'nın eylemlerine ilişkin olarak bir şeyler *yapabilirim*. Dolayısıyla Birleşik Devletler dünyadaki baskı ve şiddetin sadece küçük bir bölümüne neden olsaydı bile —ki gerçekliğin bununla yakından uzaktan ilgisi yok— yine de kendimi bu küçük bölümden sorumlu tutardım. Bu nedenle çabalarımı ona karşı yoğunlaştırmam gerekirdi. Bu çok basit bir ilkeye dayanıyor: Birisinin eylemlerinin ahlaki değeri, bu eylemlerin insanlar açısından tahmin edilebilir sonuçlarına bağlıdır. Bunun çok temel bir ahlaki bildik doğru olduğunu sanıyorum.

Bu nedenle, örneğin 1980'lerde Birleşik Devletler'deki insanlar için Sovyetler Birliği'nin Afganistan işgali sırasında yaptığı zalimlikleri kınamak çok kolay bir şeydi. Fakat bu kınamaların insanlara yardım etmek açısından hiçbir etkisi olmamıştı. Ahlaki değerleri bakımından değerlendirildiğinde, Napolyon'un zalimliklerini veya Ortaçağ'da olmuş

bitmiş bir şeyi kınamakla neredeyse aynı şeydi. Faydalı ve anlamlı eylemler, insanlar açısından sonuçları olabilecek eylemlerdir. Bu eylemler de genellikle etkileyebileceğiniz ve denetleyebileceğiniz şeyleri konu alır. Birleşik Devletler'deki insanlar söz konusu olduğunda bunlar başka bir devletin değil, esas olarak Amerika'nın eylemleri demektir.

Aslında izlememiz gereken ilkenin, haklı olarak Sovyet muhaliflerinin izlemesini beklediğimiz ilke olduğunu düşünüyorum. Sakharov'dan [SSCB'ye yönelttiği eleştirilerden dolayı cezalandırılan bir Sovyet bilim insanı] hangi ilkeyi izlemesini beklemiştik? Buradaki insanlar neden Sakharov'un ahlaklı bir insan olduğuna hükmetmişlerdi? Bence de ahlaklı bir insandı. Sakharov her zalimliği aynı şekilde değerlendirmiyordu. Amerika'nın zalimlikleri hakkında söyleyecek bir şeyi yoktu. Amerika'nın zalimlikleri hakkında kendisine soru sorulduğunda "o konuda hiçbir şey bilmiyorum, umrumda da değil, ben Sovyet zalimliklerinden söz ediyorum" demişti. Bu doğruydu, çünkü Sovyet zalimliklerinden sorumluydu ve onları etkileyebilirdi. Tekrar söylüyorum, bu çok basit bir ahlaki ilkedir: *Kendi* eylemlerinizin tahmin edilebilir sonuçlarından sorumlusunuz, başka birisinin eylemlerinin tahmin edilebilir sonuçlarından değil.

Eski Sovyetler Birliği'ndeki veya başka bir düşman devletteki muhaliflerden söz ederken bu ilkeyi mükemmel bir şekilde anlıyoruz. Fakat kendimizden söz ederken bu ilkeyi anlamakta acze düşüyoruz ve bunun nedenleri aşikâr. Oradaki muhalifler söz konusu olunca eski Sovyetler Birliği'ndeki komiserler de bu ilkeyi anlamıyordu. Sovyetler Birliği'ndeki komiserler *Amerika*'nın suçlarını kınamadıkları için Sakharov'a ve Sovyetler'deki diğer muhaliflere saldırmışlardı. Aslında elli yıl öncesinin eski bir fıkrası şöyledir: Bir Staliniste gidip Sovyetler'deki çalışma kamplarını eleştirirseniz, o da size "iyi ama Amerika'nın güneyindeki linçler hakkında ne diyorsunuz?" der. Pekâlâ, bu örnekteki sahtekârlık çok açık ve nedenini kolayca anlayabiliyoruz.

Şimdi yalnızca kişisel düzeyde konuşacak olursam, aslında resmi düşmanlarımızın işlediği suçlar hakkında konuşmaya epeyce zaman harcıyorum. Gerçekte benim kişisel faaliyetlerim sayesinde şu anda Birleşik Devletler'de ve Kanada'da hayatını sürdüren eski Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa'dan gelmiş çok sayıda insan var. Fakat işimin bu kısmından özel olarak çok fazla gurur duymuyorum: Bunu ilgi duyduğum için yaptım. Benim için ve tabii sizin için de en önemli şey eleştirilerinizin daha ciddi sonuçları üzerine düşünmektir. En çok nelerin üzerinde etkili olabileceğinizi düşünmektir. Ve muhalefet için bir dolu özgürlüğün bulunduğu, özellikle bizimki gibi görece açık bir toplumda, temelde bu Amerika'nın işlediği suçlar demektir.

Buradaki temel nokta bence bu. Fakat bana kalırsa görmezden gelemeyeceğimiz başka bir mesele daha var. Dürüst insanlar, iktidar sahiplerinin kendi şiddet yüklü amaçları-

na hizmet edecek her eylemi olabildiğince istismar edeceği gerçeğiyle yüzleşmek durumundadır. Bu yüzden Amerikalı muhalifler Küba ya da Vietnam gibi bazı düşman devletlerin zalimliklerini eleştirdiğinde, bu eleştirinin sonuçlarının ne olacağı bir sır değildir. Örneğin Küba'daki rejim üzerinde bu eleştirilerin hiçbir etkisi olmayacaktır. Fakat [ABD öncülüğündeki ambargo aracılığıyla] Küba halkına acı çektirme kampanyasının sürdürülmesinde Washington ve Miami'deki işkencecilerin kesinlikle işine yarayacaktır. Ahlaklı bir insanın böyle bir sonuca katkıda bulunmak isteyeceğini sanmıyorum.

Diyelim ki bir Rus entelektüeli Sovyetler'in Afganistan'ı işgali sırasında, Afgan direniş güçlerinin son derece gerçek zalimliklerini kınayan makaleler yayımlamaya başlıyor. Yerinde eleştirilerinin Kremlin'in Kızıl Ordu'nun zalimliklerini artırmak için halk desteğini harekete geçirmesine katkıda bulunacağını biliyorsa, o zaman şöyle düşünürüm: Bence o entelektüelin bunu yapması ahlaki açıdan sorumlu bir davranış olmaz. Tabii ki bu durum genellikle içinden çıkılması zor ikilemler yaratır. Fakat tekrar söylüyorum, dürüst insanların kendi eylemlerinin öngörülebilir sonuçlarından sorumlu olduklarının farkında olması gerekir. Dolayısıyla sözgelimi Küba rejimi hakkında son derece doğru bir eleştiri, Birleşik Devletler'deki ideologlar ve siyasetçiler tarafından büyük ihtimalle Küba üzerindeki tamamen barbarca denetimimizi artırmak üzere kullanılacaktır. Gerçekte bugünlerde Küba hakkında duyduğumuz şeylerin çoğu açıkça yanlış olsa da, sizin yaptığınız eleştiri mükemmel ölçüde isabetli olabilir. Fakat böyle olsa bile dürüst bir insan her zaman şu soruyu soracaktır: "Bunun başka insanlar üzerindeki olası sonuçları nedir?" En azından bu örnekte sonuçların ne olacağı aşağı yukarı açıktır. Evet, bu koşullar altında karar vermek genellikle zor olabilir. Fakat bu gibi şeyler insanların hayatta yüzleşmek zorunda olduğu ikilemlerdir. Yapabileceğiniz tek şey bu ikilemlerle elinizden geldiğince başa çıkmaya çalışmaktır.

Kanada Medyası

KADIN: Profesör Chomsky, ben Kanadalıyım: Birleşik Devletler'e geldiğimde ve televizyonu açtığımda, bana sanki propaganda açıktan açığa yapılıyormuş gibi geliyor. Suç ve kürtaj konusunda konuşan bir kadını izliyorum, sonra ekrana "sosyal yardım alıyorum, çünkü tembelim" diyen siyah bir kadın çıkıyor. Sanki görüntülerin biri diğerini izliyor ve hiçbir incelik yok. Kanada televizyonlarında bu çok daha incelikli şekilde yapılır: CBC [Kanada Yayıncılık Şirketi] "ben tembel biriyim, sosyal yardım alıyorum, çünkü tembelim" diyen siyah bir kadını televizyona çıkarmazdı. Aynı şeyi söylemeye çalışan bir grafik ya da buna benzer bir şey koyarlardı.

Bu doğru.

KADIN: The Globe and Mail *de burada gördüğüm gazetelerden daha incelikli davranır; bu kadar pervasız değillerdir. [*The Globe and Mail *ilanlarda kendini "Kanada'nın ulusal gazetesi" olarak tanıtmaktadır.] Benim merak ettiğim, iki ülkenin medya sistemlerindeki bu farklılığı nasıl açıklıyorsunuz? Yani sizin ve Edward Herman'ın* Rızanın İmalatı *kitabınızda ortaya koyduğunuz "propaganda modeli"ni Kanada medyasına uygulayabileceğimi sanmıyorum. Kanada medyası söz konusu olduğunda gerçekten bu model işe yaramayacaktır.*

Aslında bence uygulayabilirsin, bu konuda yanıldığını düşünüyorum. İzin verirsen sana bazı örnekler vereyim. *Gerekli Yanılsamalar* (Necessary Illusions) kitabımın ilk bölümü, Kanada'da davet edildiğim CBC ulusal kamu radyosunda medya üzerine yaptığım konuşmalardan oluşuyor [adı geçen bölümün başlığı "Demokratik Toplumlarda Düşüncenin Denetimi"dir]. Tamam, açık ki Birleşik Devletler'de asla böyle bir şey olmazdı.[29] Dolayısıyla, evet, bu bir farklılığa işaret ediyor.

Öte yandan, bu konuşmaları hazırlarken Kanada'nın ana-akım gazetesi olan *Globe and Mail*'i *New York Times*'la karşılaştırmanın ilginç olabileceğini, belki karşılaştırmanın sonuçlarını konuşmalarımda tartışabileceğimi düşündüm. Bu yüzden *Globe and Mail*'e bir yıllığına abone oldum. Bu arada Birleşik Devletler'de aboneliğin maliyetinin yaklaşık 1.500 dolar olduğunu söylemeliyim. Görünüşe bakılırsa *Globe and Mail*'in Birleşik Devletler'deki bütün aboneleri zengin yatırımcılar. Çünkü her iki haftada bir Kanada'daki yatırım fırsatlarıyla ilgili parlak ciltli kalın bir kitap yolluyorlar. Her neyse, bir yıl boyunca her gün *Globe and Mail*'i, *New York Times*'ı ve verdikleri tüm ekleri okudum. İlk bakışta bunun ilginç bir karşılaştırma olabileceğini düşündüm. Sonradan bunun ilginç bir karşılaştırma *olmadığı* ortaya çıktı. *Globe and Mail*'i okumak *Boston Globe*'u okumaya benziyor. *Globe and Mail* Birleşik Devletler'deki bildik, kaliteli bir yerel gazeteyi andırıyor. Uluslararası haberler az, çok fazla ekonomi haberi var ve hikâyeleri çoğunlukla Birleşik Devletler'deki kaynaklardan derliyorlar.

Evet, o yıl *Globe and Mail*'de Birleşik Devletler'de yayımlanmamış ya da gerçekten ilgisiz yerlerde yayımlanmış haberlere rastladığım bir gerçek. Kanada medyasında Kanada'da çıkan haberleri benim için düzenli olarak kesip biriktiren arkadaşlarım da var. Genellikle Birleşik Devletler'de hiçbir yerde yayımlanmamış malzemeler buluyorlar. Bu yüzden, evet haklısın, bazı farklılıklar var. Fakat genel olarak bakıldığında, bir yıl boyunca *Globe and Mail*'i okurken *Boston Globe* ya da *L. A. Times* veya Birleşik Devletler'deki başka kaliteli yerel gazetelerin dünyaya ilişkin çizdiği manzaradan farklı bir manzarayla karşılaşmadım. Yönelim olarak *Globe and Mail*, *New York Times*'a göre çok daha yereldi ve uluslararası meselelerden çok daha az bahsediliyordu. Fakat nitelik bakımından bir farklılık olduğunu düşünmedim; çoğunlukla diğerleri gibi bir iş dünyası gazetesi.

Buradan farklı olarak Kanada'ya gittiğimde ana-akım ulusal radyo ve televizyondan pek çok davet alıyorum. Fakat bunun nedeni benim Birleşik Devletler'i eleştirmem. Kanada'ya gidip Birleşik Devletler'in pisliklerini ortaya saçtığında, insanlar bundan hoşlanıyor. Çünkü Birleşik Devletler, onları yola getirmek için sürekli olarak itip kakıyor. Bu nedenle arada bir birisinin kalkıp Birleşik Devletler'in ne kadar kokuşmuş olduğunu dile getirmesi hoş oluyor. Öte yandan, birkaç defasında bundan rahatsız oldum ve Kanada hakkında konuşmaya başladım. Farkına bile varamayacağınız büyük bir hızla da susturuldum. Bunu ilk kez Kanada'da şu sabahları yayımlanan büyük radyo programında yaptım, adını bir türlü hatırlayamadığım o adamla beraberken...

ERKEK: Peter Gzowski.

Evet, Gzowski. Kanada'da herkesin sabahları belli bir saatte dinlediği ülke çapında yayımlanan bir radyo talk şov programı [CBC'teki *Morningside*] vardır. Toronto'ya ne zaman gitsem beni bu şova davet ederlerdi. Her neyse, 15 dakika gibi bir süremiz oluyordu ve bu adam bana bazı yönlendirici sorular soruyordu. Ben de ona Birleşik Devletler'in ne kadar kokuşmuş olduğunu anlatıyordum, o da büyük bir zevkle dinliyordu.

Bir seferinde bu durumdan gerçekten çok rahatsız oldum ve Kanada üzerine konuşmaya başladım. Bana "daha yeni uçaktan indiğinizi duydum" gibi bir şey söyledi. Ben de "evet, Savaş Suçlusu Havaalanı'na indim" dedim. O da "ne demek istiyorsunuz?" dedi. Ben de "herhalde Lester B. Pearson Havaalanı'nı biliyorsunuz" dedim. O da "'savaş suçlusu' diyerek neyi kastediyorsunuz?" dedi. Lester Pearson [önde gelen bir diplomattı ve 1963'ten 68'e kadar başbakanlık yapmıştı] Kanada'da büyük bir kahramandır. Ben de Pearson'ın işlediği savaş suçları hakkında konuşmaya başladım; büyük bir suçluydu, gerçekten de çok büyük suçlar işlemişti. Bir Amerikan başkanı kadar yetkisi yoktu, fakat olsaydı tıpkı bir Amerikan başkanı gibi davranırdı. Biliyorsunuz, bunun için çabaladı da. Ben de bunların bir kısmını anlattım.[30] Adam deliye döndü.

Sonra Kanada ve Vietnam Savaşı hakkında bir şeyler söyledim. Kanada, Vietnam Savaşı sırasında işlediği savaş suçlarından dolayı hep Birleşik Devletler'i suçlamıştı. Öte yandan Kanada muhtemelen dünyada kişi başına en fazla askeri teçhizat ihraç eden ülkeydi ve Hindiçin'in yıkımı sayesinde zengin oluyordu.[31] Biraz bunlardan bahsettim. Adam öfkeden sinir krizi geçirdi. Aslında ben bunu çok eğlenceli bulmuştum; fakat görünüşe göre dinleyicileri pek öyle düşünmemişti. Yaklaşık on dakika kadar öfkeyle nutuk atmasını dinledikten sonra oradan ayrılırken yapımcı ürperdi ve beni durdurarak "Tanrım, telefon santrali kitlendi, tüm Kanada'dan binlerce telefon alıyoruz" dedi.

Görünüşe bakılırsa herkes yalnızca Gzowski denen bu adamın terbiyesizce davranmasından rahatsız olduğu için telefon açmıştı. Özel olarak insanların benimle aynı

düşünceleri paylaşıp paylaşmadığını bilmiyorum; fakat çok sayıda insan adamın davranış tarzına kızmıştı. Söylediğim gibi ben olup bitenin komik olduğunu düşünmüştüm, beni pek rahatsız etmemişti.

KADIN: Pardon, o adama mı kızmışlardı?

Evet, o adama. Çok rahatsız olmuşlardı; çünkü bir sürü telefon gelmişti. Daha sonra yapımcı bana "tekrar yayına çıkabilir misiniz?" diye sordu. Ben de "hayır gidiyorum. Burada işlerim var, sonra da eve dönüyorum, zamanım yok" dedim. Bunun üzerine "bu programın devamı için sizi Boston'dan arasak telefonla programa katılır mısınız?" diye sordu. Asla böyle bir şey yapmazlar; çünkü bu stüdyoda yapılan bir program. Bunun üzerine ben de "tamam, ayarlayabilirseniz katılırım" dedim. Her neyse, çok çaba harcadılar, beni Boston'dan aradılar ve bu şekilde başka bir program daha yaptık. Bu kez Gzowski, dinleyicilere yaranmak için çok pişmanmış gibi davrandı ve sesini çıkarmadı. Fakat bu beni son kez davet edişleri oldu. Bir daha asla o adamla birlikte sözünü ettiğim programa katılmam için beni davet etmediler.

Buna benzer şeylerin Kanada'da başka yerlerde de başıma geldiğini söylemeliyim. Demek istediğim, Kanada'da üniversitelere de davet edildim ve Kanada'yı suçlayıcı konuşmalar yaptıktan sonra uçak ücretimi ödemeyi reddettiler. Herhalde ne demek istediğimi anlıyorsunuz, Birleşik Devletler'i eleştirdiğiniz sürece Kanada çok harika bir yerdir. Kanada'nın üzerine gitmeye kalkıştığınızda işte başınıza bunlar geliyor.

Fakat asıl önemlisi ben her iki ülkede de medya sisteminin aynı şekilde işlediğini düşünüyorum. *Ayrıntılara* bakıldığında Kanada'da medyanın işleyişi aynı değil. Örneğin orada bir işçi hareketinin olması gibi iki ülke arasında farklılık gösteren ve haber yelpazesini bir ölçüde etkileyebilecek bazı faktörler var. Fakat medya ürünlerinde çok büyük farklar olduğunu pek sanmıyorum ve meseleyi ayrıntılı şekilde incelersen, senin de aynı sonuca ulaşacağından eminim.

Quebec Kanada'dan Ayrılmalı mı?

ERKEK: Kanada'da Quebec'in ülkenin İngilizce konuşulan bölümünden ayrılması için güçlü bir hareket var. Bu şekilde bağımsız olmanın Quebec'in özçıkarına uygun olacağını düşünüyor musunuz? Kanada'da böyle bir istikrarsızlığın olması sizce Amerikan iş dünyasının yararına mı olur, yoksa buradaki güçlü çıkar odakları açısından Kanada'nın istikrarını koruması daha mı iyi?

Bütün durumu ayrıntılı olarak bilmiyorum. Fakat benim tahminime göre Kanada'nın bir parçası olarak kalmak Quebec'in çıkarınadır; çünkü bunun alternatifi Birleşik Devletler'in bir parçası olmaktır. Quebec bağımsızlık statüsünü çok fazla sürdüreme-

yecektir. Bu yüzden ya Birleşik Devletler'in bir parçası olacak veya Kanada'nın bir parçası olarak kalmaya devam edecek. Eldeki seçenekler dikkate alındığında, bence Kanada'nın bir parçası olarak kalması daha iyi. Şunu demek istiyorum: Quebec'in, Kanada'dan ayrılırsa, ille de Birleşik Devletler'in bir parçası olarak *adlandırılması* şart değil. Harita üzerinde de Birleşik Devletler'le aynı renkte gösterilmeycek. Fakat Amerikan ekonomisiyle o kadar bütünleşecek ki, fiilen bir sömürge haline gelecek. Bunun Quebec halkının yararına olacağını sanmıyorum, Kanada'nın bir parçası olarak kalmanın onlar için daha iyi olacağını düşünüyorum.

Amerikan iş dünyasına gelince, Birleşik Devletler'deki güçlü çıkar odaklarının işlerin aşağı yukarı olduğu gibi devam etmesini tercih edeceğini sanıyorum. Çünkü ayrılmanın çok yıkıcı bir etkisi olur: Ayrılmanın getireceği bütün sonuçların ne olacağını önceden bilemezsiniz. Şu anda iki ülke arasındaki ilişkilerde işler yolunda gidiyor. Her şey bir yana, nasıl olsa NAFTA gibi anlaşmalar yoluyla tüm Kanada, Birleşik Devletler'in bir sömürgesi haline gelecek. Öyleyse neden Kanada'nın bir parçasını çekip koparsınlar, üstüne üstlük diğer bütün yıkıcı etkileri yaşamak zorunda kalsınlar ki?

Unutmayın, burada insanlar daha 1770'lerde Kanada'yı ele geçirmeye çalışıyordu; bu yeni bir fikir değil. İki ülkenin tarihine bakarsanız, Amerikalı yerleşimciler daha 1775'te —Amerikan Devrimi bile henüz başlamadan— Kanada'yı işgal etmişti ve Britanyalılar tarafından geri püskürtülmüşlerdi. [Kıta Kongresi'nin* Britanya'dan bağımsızlığını ilan etmeden önceki ilk eylemi, başarısızlıkla sonuçlanan "Quebec Harekâtı"nda Kanada'ya bir işgal birliği yollamak olmuştu.] Birleşik Devletler'in sonraları 19. yüzyıl boyunca Kanada'yı işgal etmemesinin tek nedeni, Kanada'daki İngiliz güçlerinin buna izin vermeyecek kadar güçlü olmasıydı. [Örneğin 1812 savaşlarında işgalci Amerikan kuvvetleri birkaç kez Britanya ve Kanada askerlerince geri püskürtüldü.] O zamandan bu yana mesele Birleşik Devletler'in başka yollar kullanarak Kanada'yı ekonomimizle bütünleştirme çabasına dönüştü. Sözde 1989 Serbest Ticaret Anlaşması bu konuda ileriye doğru yapılmış büyük bir hamleydi. NAFTA bunu daha da ivmelendiriyor ve süreç çok hızlı ilerliyor.

"Çin"i Deşifre Etmek

ERKEK: Noam, Çin özellikle fikri mülkiyet haklarına direnmesi, çevreye ilişkin bazı çok tahripkâr uygulamaları ve insan hakları ihlallerine dönük dünyadaki kaygılar yüzünden son zamanlarda haberlerde epeyce yer aldı. Ben şunu merak ediyorum: ABD'nin Çin'le ilişkilerini geliştirmek için şu anda uygulanabilir diplomatik önlemlerin neler olduğunu düşünüyorsun?

* Amerikan Devrimi sırasında kolonilerdeki halkın temsilcilerinin toplandığı organ. —y.h.n.

Bilmiyorum. Her şeyden önce Çin'le ilişkilerimizi geliştirmek *istiyor muyuz*? Çin çok acımasız bir toplumdur ve zalim bir yönetimi vardır. Çin'le ilişkilerin geliştirilmesine dönük özel bir ilgi beslemiyorum.

Bakın, medyada ve ana-akım kültürde meselelerin bize sunuluş tarzı, genellikle o kadar çok varsayım ve önyargı içerir ki, bunları tartışmaya başlar başlamaz tuzağa düşersiniz. Yani dahil olmak istemediğiniz bir tartışmanın içine çekilirsiniz. Bu durumda varsayımları iyice ayıkladıktan sonra tartışmaya başlamanız gerektiğini düşünüyorum.

Bu yüzden bana göre "Çin'le ilişkilerimizi nasıl geliştiririz?" gibi bir soruyu sormamamız gerekir. Bunun yerine "Çin'le ne tür ilişkiler içinde olmak istiyoruz?" gibi sorular sormalıyız. Ayrıca "Çin"den söz ettiğimizde de tam olarak kimi kastediyoruz? Şu anda Çin'de çok varlıklı bir kesim var: İşadamları, bürokratlar ve diğerleri, yani kararları veren adamlar. ABD basını "Çin"den söz ettiğinde bunları kastediyor. Fakat Çin'de başka bir sürü insan da var. Örneğin "ekonomik mucizeler" ve olağanüstü büyüme bölgeleri olduğu varsayılan Çin'in Güneydoğu kesimlerini düşünün. Pekâlâ, bunlar ekonomik mucizeler. Ama bu büyümenin nedeni hatırı sayılır ölçüdeki yabancı yatırımdır ve bu da tam anlamıyla korkunç çalışma koşulları demektir. Örneğin çiftliklerden gelen kadınlar, fabrikalara kilitlenerek günde 12 saat neredeyse bedavaya çalıştırılıyor ve bazen birkaç yüzü yanarak can veriyor. Çünkü fabrikada yangın çıkıyor ve fabrika kapıları kilitli olduğundan kimse dışarı çıkamıyor.[32] Evet, bu da "Çin"dir ve aynı şey başka herhangi bir ülke için de geçerlidir. Dolayısıyla hangi "Çin"den söz ediyoruz?

Aslında büyük bir büyüme bölgesi olan Güneydoğu Çin ile halen halkın çoğunluğunun yaşadığı, modernleşme ve kalkınma bakımından belki de baş aşağı giden Orta Çin arasında coğrafi bir ayrım, coğrafi bir bölünme vardır. Bu bölgeler arasındaki farklılıklar o kadar büyüktür ki, bazı Çin uzmanları Çin'in ikiye bölünebileceği öngörüsünde bulunuyor. Bunlardan birisinin, Doğu Asya'daki genel büyüme alanının bir parçası olan ve büyük miktarda Japon sermayesi, denizaşırı Çin sermayesi ve yabancı yatırımın aktığı kıyı bölgesi olacağını söylüyorlar. Diğerinin ise, çöken bir köy toplumuna benzeyen, yüz milyonlarca insanın yaşadığı daha büyük bir bölge olacağını belirtiyorlar. İkinci bölge kuşkusuz yüksek büyüme oranının bir parçası değildir, hatta belki de gerileme içindedir.[33] Bu yüzden "Çin" denilen coğrafi birim içinde bile bütünüyle farklı ülkeleri andıran bölgeler var. Hatta bazıları bu bölgelerden bir kısmında koşulların köylü savaşları günlerindeki gibi olabileceğini, yani o kadar gerileyebileceğini düşünüyor. Bu yüzden bir kere daha "Çin" ile tam olarak neyi kastettiğinizi kendinize sormalısınız.

Aslında daha yakından inceleyecek olursanız, Çin'deki büyük "ekonomik büyüme" bölgelerinin *kendi içinde* zannedildiği gibi basit bir yapıya sahip olmadığını görürsünüz. Örneğin bu bölgelerdeki ekonomik büyümenin büyük bölümünün yabancı temelli

yatırımdan çok, kooperatif yapılardan kaynaklandığı ortaya çıkıyor. Yani hiç kimse gerçekten bu kooperatifleri ayrıntılı şekilde incelemiş değil; çünkü Çin çok kapalı bir toplumdur. Fakat bu kooperatifler özel girişimin veya yabancıların yaptığı yatırımların sonucunda kurulan işletmeler değil; farklı türde bir yapıları var. Fakat kuşkusuz gelişiyorlar ve bir çeşit kooperatif yapısına sahipler. Bunu keşfetmek için "solcu" dergiler okumak zorunda da değilsiniz. *Economist* ve *Asian Wall Street Journal* vs. gibi ana-akım dergilerde bu konuda makaleler var.[34] Bu kooperatifler Güneydoğu Çin'deki büyümenin büyük bir kısmını oluşturuyor. Korkunç sömürü koşullarına sahip, yabancı sermayenin yönlendirdiği sanayi yapılarından çok farklı çıkarları temsil ediyorlar. Dolayısıyla bu da başka bir "Çin" demek.

Dediğim gibi, tespit edebileceğimiz bütün bu birbirinden farklı "Çinler" içinde daima farklı çıkarlara sahip olan değişik toplumsal kesimler vardır. Örneğin Guangdong Eyaleti'ndeki elektronik ve oyuncak fabrikalarında çalışanlar açısından hayat berbattır. Bu işçiler, tam anlamıyla korkunç koşullarda yaşıyorlar. Fakat aynı zamanda büyüyen ve zenginleşen seçkin bir yönetici kesim de var. Bu yüzden "Çin" gibi bir ülkeye dönük olarak izlenmesi gereken politikaları düşünürken atılması gereken ilk adımın şu olduğu kanısındayım: Öncelikle kurumların sunduğu biçimiyle meselelerin ardındaki tüm varsayımların ve önyargıların ayıklanması gerekir. Şu sıralar medyada okuduğunuz bu ihtilaflı meselelerin bazılarına basit cevaplar verilemeyeceğini düşünüyorum. Yine de bunun çok karışık bir hikâye olduğu kanısındayım.

Örneğin fikri mülkiyet haklarını ele alalım. Çinli yöneticiler, fikri mülkiyet haklarını tamamen kabul etmediler. Zengin ve güçlü şirketlerin teknoloji ve bilgi üzerinde tekel oluşturmasını güvenceye almayı amaçlayan bu yeni gelişmeleri tamamen kabul etmediler. Bu yüzden şimdi boyun eğmeleri için ABD, Çin'e çeşitli yaptırımlar uyguluyor. Doğrusu ben *böyle bir ambargodan* yana değilim. Örneğin Çin'le *bu tür* ilişkiler geliştirmek istediğimi sanmıyorum. Gerçekte ben tüm bu çılgın sistemi parçalamak isterdim.

Ya da Çin'in aşağı yukarı ABD ile aynı oranda kendi halkını hapse tıkan ender ülkelerden birisi olması gerçeğini ele alalım. ABD hapse atılanlar konusunda istatistikler tutan diğer ülkelere göre açık farkla önde. Çin hakkında kesin istatistiklere sahip olmasak da, bu konuya açıklık kazandırmaya çalışan kriminologların çalışmalarına göre, Çinliler de aşağı yukarı bizimle aynı oranlara sahip görünüyor.[35] Pekâlâ, bu iyi bir şey mi? Yani bizim yaptığımız gibi kendi toplumlarında muazzam sayıda insanı hapishaneye atmaları iyi bir şey mi? Bunun çok da iyi bir şey olduğunu sanmıyorum. Muhtemelen Çin'deki hapishane sistemi de en az bizimkisi kadar acımasızdır, belki daha da kötüdür. ABD Hükümeti ve ABD'deki iktidar sistemleri bunu kesinlikle umursamıyor. Tıpkı Çinlilerin, *Birleşik Devletler*'in kendi halkını dünyadaki başka ülkelerden çok daha fazla hapset-

mesine aldırış etmemesi gibi. Gerçekte şu sıralar Amerika'da bu oran hızla yükseliyor. Dolayısıyla ABD ile Çin arasındaki ilişkilerin kötü olmasının nedeni bu olamaz.

Bir süre önce ABD medyasında Çin'deki hapishane işçiliği hakkında bazı haberler vardı. Fakat bu tartışmaya daha yakından bakmanızı öneririm. Çin'deki hapishane işçiliği hakkında duyabildiğiniz tek itiraz, buralarda üretilen *ürünlerin* ABD'ye ihraç edilmesiydi. Öyleyse bu, devlete dayalı sanayidir ve ABD, devlete dayalı sanayilerin ABD merkezli özel şirketlerle rekabet etmesini asla istemez. Fakat Çin mahkûmları çalıştırmak isteyip de ürünleri başka bir yere ihraç etseydi, o zaman her şey yolunda olurdu. Aslında tam da ABD yönetimi ve medyasının *Çinlilerin* hapishane işçiliği üzerine yaygara kopardığı sıralarda, ABD kendi hapishane işçiliğinin ürünlerini Asya'ya ihraç ediyordu. Kaliforniya ve Oregon'daki cezaevlerinde, Asya'ya "Cezaevi Mavisi" adı altında ihraç edilen kumaşlar üretiliyordu. Bunu gizlemeye gerek bile duymuyorlardı. Gerçekte Birleşik Devletler'de hapishanelerde yapılan üretim şu sıralar hızla yükseliyor.[36] Dolayısıyla ilkesel olarak hapishane işçiliğine herhangi bir itiraz söz konusu değildir, yeter ki Amerikan merkezli şirketlerin kârlarına engel olmasınlar. İşin özüne inerseniz bahsettiğim tartışmanın gerçek anlamı buydu.

Bu yüzden bence her konuda yapmanız gereken şey şudur: Kendinizi, resmi kültürde tartışmanın sunulduğu çerçevenin dışına çıkarmalı ve konu hakkında bu tür sorular sormaya başlamalısınız. ABD'de iktidar sahipleri Çinli liderlerin muhalifleri öldürüp öldürmediğiyle ilgilenmez. Önemsedikleri tek şey, Çinli liderlerin para kazanmalarına izin vermesidir. Bence ABD'deki sıradan insanlar buna ortak olmamalı. Çin çok karmaşık ve büyük bir hikâyedir. ABD ile ilişkiler konusunda ne yapılması gerektiğine dair basit bir cevap olduğunu da sanmıyorum. Başka her konuda olduğu gibi burada da bütün farklı altbölümleri ele almanız gerekir. Fakat her alanda olduğu gibi, ilk adım olarak gerçekten ne olup bittiğini kafanızda yeni bir çerçeveye kavuşturmalısınız. Gerçek meselelerin ne olduğunu kendinize hatırlatmalı ve her şeyden önce parçası olmak istemediğiniz tartışmaların tuzağına düşmemelisiniz.

Endonezya'nın Ölüm Tarlaları: Doğu Timor'da ABD Destekli Soykırım

KADIN: Noam, az önce Doğu Timor katliamına değindin. Ben Kanada'da bu meseleyle üzerine çalışan bir örgütçüyüm. Bana göre belki gelecekte soykırımı durdurması ve geri çekilmesi için Endonezya'ya baskı yapılması konusunda son birkaç yılda cesaret verici şeyler oluyor. Bu iyimser değerlendirmeye katılıyor musun?

[Editörün Notu: Sonunda Endonezya Eylül 1999'da Doğu Timorluların bağımsızlık yönünde oy kullandıkları bir referandum düzenlemek zorunda kaldı. Aşağıda bu

gelişmelerden önce yapılmış olan medya. büyük güçler ve halk aktivizmi hakkındaki tartışma eleştirel bir arka plan sağlamaktadır.]

Sayısal olarak belirtmek çok zor; fakat sanırım haklısınız. Ben şahsen Endonezya'yı o kadar iyi bilmiyorum; fakat bu konuda Ben Anderson [Amerikalı profesör] gibi bilgi sahibi olan kişiler kesinlikle bazı olumlu gelişmelerin meydana geldiğini söylüyorlar. Umarım öyledir. Yine de bildiğiniz gibi Doğu Timor'da ne olup bittiği gerçekte *bize* bağlıdır: Orada olup bitenler, Batı toplumlarındaki sıradan insanların ne kadar baskı ve aktivizm oluşturabildiğine bağlı olacaktır.

Her şeyden önce, herkes söz ettiğimiz olayı biliyor mu? Özetlememi ister misiniz? Aslında bu son derece açıklayıcı bir vakadır. Gerçekten kendi toplumumuz ve değerlerimiz hakkında bir şeyler öğrenmek istiyorsanız, başlamak için bu çok iyi bir örnektir. Söz konusu olan hiç de küçük sayılamayacak, muhtemelen sayı bakımından Yahudi Soykırımı'ndan bu yana gerçekleşen en büyük katliamdır. ABD'nin doğrudan sorumluluğunu taşımaya devam ettiği bu olay –eğer bu terimi kullanmak istiyorsanız– soykırımdır.

Doğu Timor, Avustralya'nın kuzeyindeki küçük bir adadır. 1975'te Endonezya yasadışı biçimde burayı istila etti ve o zamandan beri halkı katlediyor. Yirmi yıldan fazla zaman geçmesine rağmen biz burada konuşurken katliam devam ediyor. Katliam devam ediyor; çünkü ABD etkin ve aralıksız şekilde bu katliama çok kritik bir destek sundu. Gelmiş geçmiş bütün Amerikan hükümetleri, ayrıca hikâyeyi tamamen örtbas eden Batı medyasının tamamı bu katliamı desteklediler. Katliamın en berbat aşaması 1970'lerin sonlarında Carter yönetimi sırasında gerçekleşti. O zamanki ölü sayısı aşağı yukarı Kamboçya'daki Pol Pot katliamlarıyla aynı boyuttaydı. Nüfusa oranlandığında ise Doğu Timor'daki katliamlarda ölen insan sayısı çok daha fazlaydı. Fakat Pol Pot katliamlarıyla karşılaştırıldığında çok önemli bir açıdan kökten farklılık gösteriyordu: Hiç kimsenin Pol Pot katliamlarının nasıl durdurulacağına yönelik bir fikri yoktu. Fakat Doğu Timor'daki katliamı çok kolayca durdurabilirdik. Halen de kolayca durdurabiliriz: Katliamı desteklemeye son verebiliriz.

Endonezya 1975'te, Gerald Ford ve Henry Kissenger'ın [Amerikan başkanı ve dışişleri bakanı] açık onayıyla Doğu Timor'u istila etti.[37] Bunun üzerine Kissenger –gizli bir şekilde, ama yine de basına sızmıştı– zaten yüzde 90 civarında ABD silahlarıyla donatılmış olan Endonezya'ya derhal ABD silahları ve kontrgerilla teçhizatı satışını artırmak için harekete geçti.[38] Artık sızdırılan belgelerden Britanyalıların, Avustralyalıların ve Amerikalıların saldırı planlarından önceden haberdar oldukları ve saldırının ilerleyişini izledikleri biliniyor. Tabii sadece alkış tuttular.[39]

ABD medyası bu olayda gerçek bir suç ortağıdır. İşgalden önce ABD medyasında Doğu Timor'la ilgili oldukça fazla sayıda haber çıkıyordu, gerçekten de şaşırtıcı ölçüde faz-

la haber çıkıyordu. Bunun nedeni Doğu Timor'un 1970'lerde çökmekte olan Portekiz Imparatorluğu'nun parçası olmasıydı ve o zamanlar eski Portekiz sömürgelerinin "komünizme kayacağından" çok endişe ediliyordu. Aslında bu, bağımsızlığa kavuşmaları anlamına geliyordu ve buna izin verilemezdi. Bu yüzden işgalden önce Doğu Timor hakkında medyada çok sayıda haber çıkmıştı. Endonezya saldırdıktan sonra haberler azalmaya başladı ve daha sonra da çok ciddi şekilde düştü. 1978'de zalimlikler zirveye vardığında ABD ve Kanada'da —ki işgalin en büyük destekçilerinden biriydi— bu konuyla ilgili hiç haber çıkmadı, kelimenin gerçek anlamında sıfıra indi.[40]

Aşağı yukarı aynı zamanda, Carter yönetimi Endonezya'ya yeni savaş malzemeleri göndermek için harekete geçti. Çünkü katliam sırasında Endonezya ordusunun silahları tükeniyordu. Bu tarihten sonra belki de yüz bin insan öldürdüler.[41] Basın gerçekte olup bitenler konusunda sessizliğini koruyarak görevini yerine getirdi. Yayımladıkları haberler de Dışişleri Bakanlığı ve Endonezyalı generallerin saçma sapan yalanlarının tekrarından ibaretti, olup biteni tamamen örtbas ediyorlardı. Aslında medyada *bugüne kadar* çıkan haberler daima ABD'nin sicilini gizlemiştir. Rastlayabileceğiniz en şiddetli eleştiri "Timor'a yeterince dikkat göstermedik" ya da "ABD, Endonezya'nın zalimliklerini durdurması için yeterince çabalamadı" veya buna benzer şeylerdir.[42] Bunu söylemek tıpkı Sovyetler Birliği Doğu Avrupa'ya yeterince özgürlük getirmeye çalışmadı veya bu konuya yeterince ilgi göstermedi demeye benzer —bu onların sorunuydu.

Hatırlarsanız ABD'nin bütün bu işlerdeki rolü asla bir sır değildi. Hatta çok dürüst bir şekilde kabullenilmişti. Örneğin işgal sırasında BM'deki büyükelçimizin, Daniel Patrick Moynihan'ın hatıralarını okursanız —aklıma gelmişken, uluslararası hukuku savunduğu için bolca övgü almıştır— şöyle der: "Dışişleri Bakanlığı, BM'nin alacağı bütün önlemlerin tamamen etkisiz kalmasını istedi. Bu görev bana verilmişti ve ben de önemsiz sayılamayacak bir başarıyla görevimi yerine getirdim." Daha sonra ayrıntılarına kadar bildiği işgalin etkilerini anlatmaya geçer ve şöyle der: [İlk birkaç ay içinde] "yaklaşık olarak 60 bin insan öldürüldü ... oransal olarak hemen hemen II. Dünya Savaşı boyunca Sovyetler Birliği'nin verdiği kayıp kadardı." Pekâlâ, işte bunlar nazidir; bu adam da uluslararası hukukun büyük savunucusu Moynihan.[43] Haklıydı, katliam gerçekten de böyle olmuştu: Dışişleri Bakanlığı işlerin daha sonradan olduğu gibi sonuçlanmasını istemişti ve Moynihan da olayların bu şekilde sonuçlanmasını sağlamıştı. En azından dürüst olduğu için Moynihan'ın hakkını verelim.

Batılı güçlerin istilayı desteklemesinin asıl nedenlerinden biri Timor'un karasularında çok büyük bir petrol sahası olmasıydı. Bu gerçek, tamamen kamuoyuna mal olmasına ve o zaman çok iyi bilinmesine rağmen asla haber yapılmayan bir başka konuydu. 1975'ten önce Avustralyalılar ve Batılı petrol şirketleri bu petrol sahasını işletmek

için Portekiz'le bir anlaşma yapmaya çalışıyor; ama sonuç alamıyorlardı. Portekiz'le şansları yaver gitmedi ve bağımsız bir Doğu Timor'la anlaşmaya varmanın çok daha zor olacağını düşündüler. Buna karşın Endonezya ile anlaşmanın çok kolay olacağının farkındaydılar: Endonezya bizim adamımızdır; orasını 1965'teki büyük katliamdan bu yana yönetiyoruz. 1965'teki bu büyük katliamda Komünist Parti'yi tümüyle ortadan kaldırmışlar, belki 600 bin kişiyi öldürmüşlerdi. Batı da bu olaya alkış tutmuştu.[44] Örneğin Avustralya'da gizliliği kaldırılan diplomatik kayıtlar, üst düzey Avustralyalı yetkililerin tam istila sırasında Endonezya'nın Doğu Timor'un yönetimini devralmasının kendileri için daha iyi olacağını ve Endonezya'nın desteklenmesi gerektiğini söylediğini gösteriyor.[45] Bu konuda ABD medyasında tek bir kelimeye dahi rastlamadım.

Aslında petrolün işletilmesi işi gayet güzel gidiyordu: Avustralya ve Endonezya [Aralık 1989'da] Timor petrolünü çıkarmaya başlamak için büyük bir anlaşma imzaladı. [Endonezyalıların bir cenaze töreni sırasında yüzlerce silahsız Timorlu protestocuyu öldürdüğü] 1991'deki Dili katliamından hemen sonra Batı'nın büyük tepkisi şuydu: Endonezya'ya daha fazla silah yollamanın yanı sıra önde gelen on beş petrol şirketi, Timor denizindeki petrol sahalarında araştırma yapmaya başladı. Chevron'a ne mutlu! Görünüşe bakılırsa umut vaat eden bazı petrol yatakları bulmuşlardı.

Sorunuza dönecek olursak, neredeyse soykırım düzeyindeki bu katliam ABD basınında hemen hiç yer almamış olsa da, çok küçük bir grup bu mesele üzerinde çalışmaya başladı. Gerçekten de küçük bir aktivist grubuydu, sayıları muhtemelen bir düzineyi geçmiyordu.[46] Sonunda aradan birkaç yıl geçtikten sonra bir şeyler başarmaya başladılar: 1980'lerin başlarında sadece sürekli baskı oluşturup örgütlenerek medyanın Timor üzerine zaman zaman haberler yayımlamaya başlamasını sağladılar. Haberlerin veriliş biçimi son derece seçiciydi. Medya, ABD'nin gerek silah tedarik ederek gerekse Endonezya'nın yıllar boyunca işgali sürdürmesi için ihtiyaç duyduğu diplomatik desteği sağlayarak oynadığı kritik rolü sürekli görmezden geliyordu. Fakat yine de bazı haberler yayımlanmıştı.[47] Bunlar bazı Kongre üyelerinin, bu arada çoğunlukla da muhafazakâr üyelerin ilgisini çekti. Daha geniş bir kamuoyu baskısı oluşmaya başladı. Doğu Timor Eylem Ağı faaliyete başladı ve bu küçük, ama üye sayısı giderek artan grup sayesinde gerçek bir değişim meydana geldi.

1992'de baskı gerçekten öyle bir noktaya geldi ki, Kongre "insan hakları ihlallerinden" dolayı —ki bu oldukça ılımlı bir ifadeydi— ABD askeriyesinin Endonezyalı subayları eğitmesini yasaklayan bir yasayı kabul etti. Bu durum Clinton Hükümeti'ni hayli sıkıntıya soktu; fakat yakalarını kurtarmayı bildiler. Yasanın, söylenen anlama gelmediğini, sadece *ABD'nin kendisinin sağladığı parayla* Endonezyalı subaylara eğitim veremeyeceği demek olduğunu söylediler. Fakat Endonezyalılar eğitim için parayı kendileri öderse —ki onlara başka bir kanaldan verdiğimiz bir para da olabilirdi bu— bunun

sorun olmayacağını bildirdiler. Dışişleri Bakanlığı olağanüstü bir nezaket göstererek bu yorumu duyurmak için işgalin yıldönümünü seçti ve Kongre protesto etmesine rağmen eğitim vermeyi sürdürdü.[48]

Ama yine de yasa çok önemli bir gelişmeydi. Sizin de belirttiğiniz gibi, meydana gelebilecek gerçek bir değişimin işareti olduğunu düşünüyorum. Yani yeteri kadar halk baskısı uygulanabilirse pekâlâ bu meselede de ilerleme sağlanabilir: Endonezyalılar Doğu Timor'dan çıkabilir, aslında bu noktaya bir hayli yaklaşmış olabilirler.

Eğer aktivizmden söz ediyorsak, oldukça aydınlatıcı bir örnektir bu. Çünkü Doğu Timor gibi bir meselede başarılı bir şekilde örgütlenebiliyorsanız, aynı şeyi hemen her konuda yapabilirsiniz demektir. Sizin de tahmin edeceğiniz gibi, bu konuda insanların ilgisini çekmek oldukça zordur. Fakat halk baskısı ABD Hükümeti'ni hiç değilse sembolik tavırlar üretecek noktaya getirdi ve ABD'nin sembolik tavırları çok önemlidir. Biliyorsunuz, dünyadaki herkes bizden çok korkuyor: Biz muazzam kuvveti olan zalim bir terörist gücüz ve yolumuza dikilirseniz başınız derde girer. Hiç kimse Sam Amca'nın yerini almaya cesaret edemez. Bu nedenle ABD Kongresi, askeri eğitim yardımının veya küçük silahların satışının yasaklanması gibi sembolik tavırlar aldığında Endonezyalı generaller istedikleri her şeyi başka bir ülkeden, hatta sonunda bizzat Bill Clinton'dan alabilseler bile bunun ne anlama geldiğini kavrarlar.

Harvard'da Kitle Katliamcıları

Aslında bu tür konular hakkında size başka bir örnek daha verebilirim. Şimdi bahsedeceğim gerçekten açıklayıcı bir örnek. Gerçekten bir şeyler yapabileceğinizi gösteriyor. Geçenlerde Boston'da, 1991'deki Dili katliamında oğlu öldürülen bir anne tarafından açılan dava dolayısıyla Endonezyalı bir generalin duruşması vardı. Kadının adı Helen Todd ve bu isim, işin bu tarafını anlamaya çalışıyorsanız, davanın niçin kabul edildiğini de açıklıyor...

Kasım 1991'de bazı Endonezya birlikleri Doğu Timor'da ABD'nin tedarik ettiği M-16'larla bir cenaze yürüyüşüne ateş açmış ve yaklaşık 250 kişiyi öldürmüştü. Aslında orada bu tür olaylar tamamen alışılmış şeylerdir; fakat bu defa Endonezyalılar bir hata yaptılar. Bir grup Batılı muhabir orada olan biten her şeyi kamerayla kaydediyordu. Video kasetini açık bir mezara saklamayı ve birkaç gün sonra da ülkeden kaçırmayı başardılar. Üstelik Endonezyalı askerler iki Amerikalı muhabiri neredeyse ölene kadar dövdüler; bu yüzden uluslararası medyanın olayı görmezden gelmesi bir hayli zordu.[49]

Evet, Endonezya olaydan sonra ABD'de tuttuğu birkaç büyük halkla ilişkiler şirketinin yardımıyla [Burson-Marsteller şirketi] olayı örtbas etmeye çalışırken bazı önlemler

alıyordu. Bunlardan birisi de generallerin ortadan kaybolmasını sağlamaktı; böylece hiç kimse onları görmeyecekti. Generallerden birisi eğitim görmek üzere Harvard'a yollanmıştı.[50] Boston'da yaşayan bazı kişiler bunu ortaya çıkardılar ve Harvard'a sordular. Harvard'daki yetkililer böyle bir kişiden hiç haberleri olmadığını iddia ettiler. Fakat general oradaydı, Harvard'da Kennedy Siyaset Bilimi Fakültesi'nde eğitim görüyordu. Bunun üzerine sözünü ettiğim kişiler, generalin orada bulunmasını protesto etmeye başladılar. Protestolar çoğalmaya başladı ve gittikçe daha büyük bir baskı oluştu. Daha sonra, Dili katliamının birinci yıldönümünde *Boston Globe* benim tarihte en çok beğendiğim manşetle yayımlandı. Manşet şuydu: "Yargılanan Endonezyalı General Bostan'dan Kaçıyor." Gerçekten de öyle oldu. General Boston'dan kaçtı ve kimse bir daha onu buralarda görmedi.[51]

Bu arada dava generalin gıyabında devam etti. ABD'de işkencecilere, katillere ve insan haklarını ihlal edenlere vs. karşı tazminat için özel hukuk davaları açabileceğinizi söyleyen bir yasa vardır.[52] Yargıç, Helen Todd'un, gazeteci Allan Nairn'in ve diğer gazetecilerin ifadesini dinledi ve çok etkilendi. Şimdi general tekrar buraya gelmeye karar verirse, 14 milyon dolar para cezası ödemek zorunda kalacak.[53]

Bu arada, ertesi sene buna çok benzeyen bir olay daha yaşandı. Bu kez söz konusu kişi, ABD Dışişleri Bakanlığı'nın Guatemala'nın bir sonraki başkanı olması için eğittiği ve Guatemala'nın önde gelen katillerinden biri olan General Gramajo'ydu. Gramajo 1980'lerin ilk döneminin büyük kitle katliamcılarından biriydi ve hünerlerini geliştirmesi için onu da Harvard'a göndermişlerdi. Boston'daki insanlar Orta Amerika basınını okuyarak durumu ortaya çıkardılar ve Harvard'a başvurdular. Harvard'daki yetkililer bir kez daha "öyle birisinden hiç haberimiz yok" dediler. Fakat general oradaydı. Bunun üzerine çok girişken ve yaratıcı bir gazeteci olan Allan Nairn —ki aslında ülkedeki sayılı gazetecilerden biridir— harekete geçmek için Harvard mezuniyet törenine kadar bekledi. Harvard mezuniyet töreni yerel televizyonlarda yayımlanıyordu. Katil General Gramajo diplomasını almak için kürsüye doğru ilerlerken, Nairn televizyon kameralarının önüne doğru koştu ve generale mahkeme celp belgesini uzattı. O da diğerleri gibi Boston'dan kaçtı. Dava mahkemeye intikal etti ve general 47 milyon dolar cezaya çarptırıldı.[54]

Bu örnekler size bir şeyler yapabileceğinizi gösteriyor. Endonezya buradaki imajı hakkında giderek daha çok kaygılanıyor; gerçekten de çok kaygı duyuyorlar. Bir referanduma ya da Doğu Timor'un kendi kaderini tayin etmesi için buna benzer bir şeye izin verebilecekleri bir aşamaya doğru geliniyor —böyle bir şey olabilir. Dışişleri Bakanı Alatas, bir süre önce yaptığı bir konuşmada Doğu Timor'u "ayakkabımızın içindeki çakıl taşı" olarak tanımladı. Herhalde anlıyorsunuzdur, "bundan kurtulmamız gerekir" demek istiyor.[55] Fakat tabii böyle bir şeyin olabilmesi için burada çok daha kapsamlı ve kesintisiz bir baskıya ve aktivizme gerek var. Gerçekten başarılı olabilmesi için bu

baskının uluslararası düzeyde olması ve tüm dünyada eşgüdümlü hale gelmesi gerekiyor. Çünkü ABD'nin ciddi bir şekilde geri adım atması halinde Britanya, Avustralya ve benzeri ülkeler ipleri ellerine almaktan ve Endonezya'ya silah satarak olabildiğince çok para kazanmaktan çok mutlu olacaklardır.[56]

Endonezya'da Değişimler

Fakat Endonezya'da kesinlikle iyimserliğinizi haklı çıkaran oldukça cesaret verici şeyler oluyor. Sözgelimi Endonezyalı akademisyen Aditjondro'nun davasını izlediniz mi? Son olarak Avustralya'ya yaptığı bir ziyaret sırasında Doğu Timor'un ilhakına muhalefet etmesiyle kamuoyunun gündemine gelen ve oldukça önemli bir üniversitede ders veren tanınmış bir Endonezyalı profesör var. Bu profesörün yaklaşık yirmi yıldır gizlice Doğu Timor üzerine araştırma yaptığı ortaya çıktı. Çok sayıda, son derece ilginç ve ayrıntılı belgeler yayımladı. Örneğin elinde Dili katliamında öldürülen yaklaşık 270 kişinin ismi var ve bunları doğrulattı. Başka zalimlikler üzerine de çalışmıştı, çok önemli beyanatlarda bulundu.

Evet, Avustralya basını bunu kamuoyundan gizledi. Burada Avustralya'dan biri var mı? Tek yayımlandığı yer West Perch'ti, kimbilir neresi? Muhtemelen Avustralya'da sığır yetiştirilen bir kasabadır. Fakat orada yayımlandı ve daha sonra internet gibi şeyler sayesinde yaygınlık kazanarak uluslararası medyaya sızdı. Her zamanki gibi ABD medyası tek bir kelime dahi yazmamış olsa da, bu konu sonunda neredeyse uluslararası bir mesele haline geldi.[57]

Her neyse, bu adam Endonezya'ya geri döndü. Herkesin çok şaşırmasına karşın başına hiçbir şey gelmedi. İki gün önce John Pilger ile konuşuyordum [Avustralyalı siyasi aktivist ve film yapımcısı]. Profesörü daha yeni görmüştü ve onunla temas halindeydi. Profesör Aditjondro halen ülkede seyahat ediyormuş ve şimdiye kadar onu rahat bırakmışlar.[58] Bilirsiniz, bu bir işarettir. Ve başka işaretler de var.

Aslında, daha bu sabahki gazetede yine buna benzer bir olay okudum. Bu hafta Endonezya'daki yetkililer bir grup işçi liderini tutuklamışlar; tabii ki bu iyi bir şey değil. Fakat *iyi olan* yanı onları belli bir nedenle tutuklamış olmaları. Yani bu kişiler örgütleniyor ve grevler gerçekleştiriyorlardı.

Endonezya'daki işçi hareketi yeni yeni gelişiyor. Aslına bakarsanız, son zamanlarda Endonezya Hükümeti içerdeki baskılar yüzünden ülkede bağımsız bir işçi sendikasının varlığını kabul etmek zorunda kaldı. Şu anda bu gibi gelişmelerin nereye kadar gideceğini kestiremiyorum; fakat bunlar bir değişimin işareti.[59]

Yine değişimin başka bir işareti olarak şunu söyleyebilirim: Endonezya'dan gelen

öğrencilerle konuşursanız, her zamankine göre açıkça daha çok şey bildiklerini görürsünüz. Şimdiye kadar topyekûn faşizme benzer bir durum yaşanıyordu. Öğrenciler siyaset veya dünya hakkında hiçbir şey bilmiyorlardı. Fakat son yıllarda üzerlerindeki denetim oldukça gevşedi: Şimdi gelişmelerden daha fazla haberdarlar ve daha çok şey biliyorlar. Gidişatı biraz olsun değiştirmekle daha çok ilgileniyorlar.[60] Buna benzer başka örnekler de verilebilir. Fakat bütün bunlar Endonezya'da içsel bir değişim yaşandığının belirtileri ve bir ölçüde Batı'nın baskısına cevap olarak meydana geliyor. Endonezya, Batı'nın baskısına çok çabuk tepki gösterir. Aslında Batı'nın ciddi bir baskısı olsaydı Doğu Timor'un işgali yarın sona ererdi.

Gerçekte bu noktayı çok açık şekilde gösteren bir örneği, daha yeni yaşadık. Bakın, ABD, Kanada, İngiltere, Fransa, Hollanda, İsveç, Almanya, Japonya, bu işten para kazanabilen her ülke bu işe bulaşmış durumda. Dolayısıyla gerçekte buradaki sorun bizim Endonezyalılara baskı yapmak için "onlara" ekonomik yaptırımlar uygulamamız değildir. Tek gerçek sorun şudur: Timorluları öldürmeye *son verebilecek miyiz*? Bununla birlikte geçenlerde belli başlı Batılı güçlerin Endonezya'yı ekonomik yaptırımlar uygulamakla tehdit ettiği bir olay yaşandı. Bu çok fazla bilinen bir şey değil, ancak son derece öğreticidir.

1993'te Dünya Sağlık Örgütü, Dünya Mahkemesi'den nükleer silah kullanmanın yasal olup olmadığını incelemesini ve bu konuda görüş bildirmesini talep eden bir öneriyi oylayarak kabul etti. Doğal olarak ABD ve Britanya bunu duyduklarında öfkeden deliye döndüler. Dünya Mahkemesi'nin nükleer silahların yasallığı hakkında bir davayı *görüşebilecek* olması bile nükleer silahların yayılmasının önlenmesi için halihazırda önemli bir katkıdır. Tabii biz nükleer silahların başlıca üreticisi, satıcısı ve sahibi olduğumuz için bu silahların yayılmasından fayda sağlıyoruz. Yani Dünya Mahkemesi çıkıp nükleer silah kullanmanın yasadışı olduğunu söylerse (ki bu dolaylı olarak onlara *sahip olmanın* da yasadışı olduğu anlamına gelir) tabii ki hiç kimse ona *kulak asmayacak*. Fakat mahkeme bu yönde görüş bildirseydi, kuşkusuz silahsızlanma hareketi halkın dikkatini çekebileceği büyük bir başarı elde ederdi. Bu yüzden büyük nükleer güçler için bu önemli bir meseleydi. Gerçekte Britanya açısından özellikle önemlidir; çünkü Britanya'nın ABD'nin bir kasabası olmak yerine bir ülke olduğunu öne sürerken dayandığı en son iddialardan birisi nükleer silahlara sahip olmasıdır. Dolayısıyla Britanyalılar açısından bunun sembolik bir önemi vardır. Ve nükleer silahlar ABD için de önemlidir; çünkü herkesi sindirmek için onlardan yararlanıyoruz. "Nükleer şemsiye" adı altında dünyanın her yanına müdahale ediyoruz. Böylece geleneksel müdahale güçlerimizi geliştirmemizi gözlerden saklama işlevi de görüyor.

Evet, bu yıl Endonezya BM'deki Bağlantısızlar Hareketi'nin [genel kurulda Üçüncü Dünya ülkelerinin oluşturduğu bir koalisyon] başkanlığını yapıyordu. Bağlantısızlar Hareketi'ne üye 110 ülke nükleer silahlar konusunda görüş bildirilmesi talebini destekleyen bir ka-

rar tasarısı sunmaya karar verdi. Bütün istenen bundan ibaretti, yani sadece Dünya Mahkemesi'nden görüş sorulması talebinin desteklenmesi isteniyordu. Bağlantısızlar Hareketi'nin başkanı olarak Endonezya'nın bu karar tasarısını genel kurula sunması halinde, ABD, Britanya ve Fransa derhal Endonezya'yı ticari ve yardımlarla ilgili yaptırımlar uygulamakla tehdit ettiler. Bunun üzerine tabii Endonezya karar tasarısını hemen geri çekti. Patrondan talimat aldıklarında duruyorlar. Ve hemen durdular.[61]

Evet, Batılı güçler açısından bakıldığında bu durum bazı zalimliklerin haddini aştığını gösteriyor: Doğu Timor'daki soykırımı destekleyebiliriz; ancak nükleer silahların yasallığı hakkında görüş sorulması talebinin desteklenmesine gerçekten müsamaha gösteremeyiz. Fakat aynı zamanda bu olay istersek Endonezya'ya neler yapabileceğimizi de gösteriyor.

Nükleer Silahların Yayılması ve Kuzey Kore

ERKEK: Nükleer silahların yayılmasıyla ilgili bir şey sormak istiyorum. Sözde kendi nükleer silahlarını geliştirmek isteyen Kuzey Kore'yle yaşadığımız sorunun aslı nedir? Medya ve Clinton yönetimi bu ihtimalden ötürü dehşete kapıldıklarını söylüyorlar; gerçekten canlarını sıkan şeyin bu mu olduğunu düşünüyorsunuz?

Dünya Mahkemesi hikâyesiyle birlikte düşündüğümüzde bu çok ilginç, öyle değil mi? Çünkü Kuzey Kore'yle bir sorun yaşadığımızı iddia ederken nükleer silah edinmelerinin Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşması'nı tehdit edeceğini öne sürüyoruz. Aramızdaki sorunun kısmen buradan kaynaklandığını söylüyoruz. Fakat nükleer silahların yayılmasının önlenmesiyle bu kadar çok ilgileniyorsak, açık ki çılgınca engellemeye çalıştığımız Dünya Mahkemesi kararından daha güven artırıcı bir şey olamaz. Evet, bu olay size bu konulardaki saiklerimiz hakkında bazı veriler sunuyor. Fakat Kuzey Kore'yle yaşanan sorunun gerçekten de söyledikleri şeyden kaynaklandığını düşünüyorum: Olası güce, yani nükleer silahlara yanlış adamların sahip olmasını istemiyorlar.

Bakın, aklı başında hiç kimse Kuzey Kore'nin nükleer silahlara sahip olmasını istemeyecektir. Ama diğer yandan, bu silahlara sahip olurlarsa muhtemelen kendilerini saldırıdan korumak dışında fazla bir şey *yapamazlar*. Kuşkusuz hiç kimseye *saldırmayacaklar*, bu hayal bile edilemez. Harekete geçecek olurlarsa ertesi gün bütün ülke yok edilir. Bu yüzden onlar açısından nükleer silahlar sadece saldırıya karşı caydırıcı bir etki yaratma rolü oynayabilir. Bu tamamen hayal ürünü bir şey de değil.

Kuzey Kore, hayli çılgın bir ülkedir ve yönetimleri hakkında pek olumlu şeyler söylenemez; aslında hiçbir olumlu şey söylenemez. Ama kim olurlarsa olsunlar, Mahatma Gandhi bile olsalar yine de muhtemel bir saldırıdan kaygı duyarlardı. Demek istediğim, ABD Kuzey Kore'yi en azından 1960'lardan bu yana nükleer silahlarla tehdit

ediyor.[62] Her şey bir yana bu ülkeye neler *yaptığımızı* hatırlayın: Ülke tamamen dümdüz edilmişti. Buradaki insanlar onlara yaptıklarımızın farkında olmayabilirler; ama kuşkusuz *onlar* bunu çok iyi biliyor.

"Kore Savaşı" olarak adlandırdığımız şeyin sonuna doğru –ki gerçekte [1940'ların sonlarında ABD'nin Kore'deki yerli milliyetçi hareketi ortadan kaldırmasıyla başlayan] çok daha uzun mücadelede sadece bir aşamaydı– ABD'nin bombalayacağı iyi hedefler tükenmişti. Tabii ki hava hâkimiyetine sahiptik; fakat geriye bombalanacak sağlam hiçbir şey kalmamıştı. Çünkü her şey çoktan dümdüz edilmişti. O zaman su bentleri gibi hedeflerin peşine düştük. Bu kesinlikle büyük bir savaş suçudur.[63] İşin doğrusu ABD Hava Kuvvetleri'nin, Kore Savaşı resmi tarihine bakacak olursanız, tam anlamıyla hayret vericidir; tamamen nazi arşivlerine benzer. Amerikalılar olup bitenler karşısında sevinçlerini gizlemezler. Bu resmi tarih adamların bütün korkunç duygularının bir dökümü gibidir: "Su bentlerini bombaladık, çok büyük bir su akıntısı vadileri kapladı, devasa yıkımlara yol açtı ve insanları katletti!" Ve dalga geçerek şunu söylerler: "Asyalılar için pirincin ne kadar önemli olduğunu anlamıyorduk, doğal olarak onlar da öfkeyle haykırıyorlardı!" İfadeyi tam tekrar edecek kadar hatırlayamıyorum, orijinalinden okumalısınız.[64] Ve Koreliler bütün bu yapılanların öteki tarafında yaşıyordu.

Savaşta esir düşen Kuzey Korelilere yaptığımız muamele de tam anlamıyla korkunçtu. Onlara yine naziler gibi davranmıştık. Artık bütün bunlar Batı'da belgelenmiş durumda ve tabii ki *onlar* da yaşananları kesinlikle biliyor.[65] Bu yüzden Kuzey Koreliler pek çok şeyi hatırlayabilir ve korku duyabilir. Bu durum nükleer silahlar edinmelerini haklı göstermez; ama aklımızda tutmamız gereken arka planın bir parçasını oluşturuyor.

Başka bir mesele de Kuzey Kore'nin şu anda çok güç bir durumda olması: Siyasi bakımdan kuşatılmış durumdalar ve topyekûn yalıtılmışlık çemberini kırmak için çok mücadele ediyorlar. Serbest ticaret bölgeleri kuruyorlar ve uluslararası ekonomik sistemle bütünleşmeye çalışıyorlar. Evet, açık ki nükleer silahlara sahip olmayı yalıtılmışlığı kırmanın yollarından birisi olarak görüyorlar. Bu ne akıllıcadır ne de haklı gösterilebilir; fakat onları harekete geçiren saiklerin bir parçasıdır ve en azından bizim de bunu anlamaya çalışmamız gerekir.

Batı'nın nükleer silahlara yönelik kaygısına gelince, açıkçası Batı bu meselede çok seçici davranıyor. Örneğin hiç kimse *ABD'nin* nükleer silahları olmasına aldırmıyor, hiç kimse İsrail'in nükleer silahlara sahip olmasına aldırış etmiyor. Sadece bu silahların Kuzey Kore gibi bizim denetimimiz altında olmayan ülkelerin elinde bulunmasını istemiyorlar. Bugünlerde yaşanan anlaşmazlığın arkasındaki asıl meselenin de gerçekte bu olduğunu düşünüyorum.

KADIN: Kore Savaşı'nın kökenleri hakkında biraz daha bilgi verebilir misiniz?

Savaşın ABD'nin komünist yayılmacı işgali engellemek için harekete geçmesiyle başladığı şeklindeki standart görüşü kabul etmediğinizi sanıyorum.

İşin doğrusu Kore Savaşı ana-akım çevrelerde sunulduğundan çok daha karmaşıktır. Aklıma gelmişken, Kore Savaşı söz konusu olduğunda akademik çalışmalar her zaman rastladıklarımızdan önemli ölçüde daha iyidir. Bu konudaki ciddi monografi literatürüne bakarsanız, her zaman duyduğumuz versiyondan daha farklı bir konumun sunulduğunu görürsünüz.[66]

1950'de Kuzey Korelilerin ülkenin güney kısmına saldırması gerçekte uzun bir savaşın en son kısmıydı. Kuzey Kore 1950'de Güney'e saldırmadan önce, yaklaşık 100 bin Koreli çoktan öldürülmüştü. Bu bizim unuttuğumuz bir şeydir. Kore'de olup biten esas olarak budur. 1945'te II. Dünya Savaşı'nın sonunda Amerikan kuvvetleri Kore'ye ayak bastığında, çoktan işleyen yerel bir hükümetin kurulmuş olduğunu gördüler. Japonlara karşı bir direniş olmuştu ve bu direniş Kuzey ve Güney Kore'nin her yanında yerel yönetimler ve halk komiteleri vs. kurmuştu. ABD, Güney'e geçtiğinde tüm bunları yok etti, zor kullanarak ortadan kaldırdı. Japonlarla işbirliği yapanları kullandık ve bu yerel yönetimleri vs. ortadan kaldırmak için Japon polisini bile yeniden kurduk. [Japonya II. Dünya Savaşı'ndaki yenilgisine kadar otuz beş yıl boyunca Kore'yi işgal etmişti.] Bu durum Güney'de pek çok insanın öldürüldüğü dört ya da beş yıl süren oldukça sert bir çatışmaya yol açtı. Bu sırada çok sayıda sınırötesi çatışma oldu. Aklıma gelmişken, bu çatışmalarda sınır iki taraflı olarak, yani bazen Amerikalılar, bazen de Kuzey Koreliler tarafından geçildi. Daha sonra bir tür geçici sükûnet oldu ve *sonra* Kuzey Kore'nin Güney'e yönelik saldırısı başladı. Kesinlikle Kuzey Korelilerin gerçekleştirdiği bir saldırıydı bu; fakat Kuzey'in Güney'e, ABD'nin bir iç savaşta Japon karşıtı direniş hareketini bastırmasının ardından yaptığı bir müdahaleydi.[67]

Şimdi bunları ortaya koyunca, bizim duyduğumuz standart görüşten oldukça farklı bir manzarayla karşılaşıyoruz. Şöyle düşünelim: Diyelim ki herhangi bir ülke ABD'nin batı kısmını istila ediyor ve buna karşı direniş oluyor. Daha sonra direniş yüz bin kişinin öldürülmesiyle bastırılıyor ve sonra da ABD'nin doğu kısmı batı kısmını "işgal ediyor"; bu tam olarak bir işgal sayılmazdı. Bunu işgal olarak adlandırmak işi çok basitleştirmek olurdu. İşte Kore'de buna benzer bir şey meydana geldi.

Samson Seçeneği

KADIN: İsrail'in nükleer silahlara sahip olmasından söz ettiniz. Bunun önemini açabilir misiniz? Ortadoğu üzerine kitabınızın, yani Kader Üçgeni*'nin son kısmı*

için "Armageddon'a Giden Yol" başlığını kullandığınızı hatırlıyorum.*

Evet, aslında bunun oldukça önemli bir konu olduğunu düşünüyorum. Bu kitap 1982'de yazılmıştı ve kitabın sonunda aşağı yukarı son kırk yıldır İsrail'de "Samson Kompleksi" olarak adlandırılan şeyi tartışmıştım. Daha sonra Sy Hersh bu konuda *Samson Seçeneği* (The Samson Option) isimli bir kitap yazdı; fakat aslında bu 1950'lere kadar uzanan eski bir hikâyedir.[68]

Kutsal Kitap'taki Samson hikâyesini bilir misiniz? Sonunda Samson, Filistinliler tarafından tutsak edilir. Kör edilmiştir, tapınakta iki sütunun arasında durmaktadır. Tapınağın duvarlarını yıkar ve içindeki tüm insanları ezer:[69] Kutsal Kitap, "öldüğünde tüm hayatı boyunca öldürdüğünden daha fazla Filistinli öldürmüştü" der. Evet, işte bu Samson kompleksidir. Dosdoğru siyasete tercüme edildiğinde –ve İsrailliler bu konuda gayet açık konuşurlar– kastedilen şudur: Birisi bizi çok fazla sıkıştırırsa, kâinatı başına yıkarız.

Şimdi bunu yapabilmek için İsrail'in nükleer silahlara ihtiyacı vardı. Bizim sayemizde bu silahları elde ettiler.[70] 1950'lerde, yani bütün bu meseleler başladığında tehditlerin içi boştu. Tapınağın duvarlarını yıkamamışlardı. Fakat 1960'ların başlarından itibaren bu tasavvur edilebilir bir şey haline gelmeye başladı. Gerçekte İsrail'de bu konu açık açık tartışılır: "Eğer bizi çok sıkıştırırsanız çılgınca bir şey yaparız, deliye döneriz ve hepiniz zarar görürsünüz" düşüncesi ileri sürülür.[71]

Bu yüzden örneğin İsrail İşçi Partisi basınına göre Ağustos 1981'de Arap Birliği, bölge için Suudilerin başını çektiği bir barış planı önerdiğinde, İsrail Batılı istihbarat servislerine bir uyarı olarak ABD'nin tedarik ettiği F-14 savaş uçaklarını Suudi Arabistan petrol sahalarının üzerinde uçurdu.[72] Burada verilen mesaj şuydu: "Bu barış planını ciddiye alıp sahip çıkacak olursanız hepinizin başı belaya girer, bu petrol sahalarını imha ederiz." Yine 1980'lerin başlarında İsrailli strateji analistleri açıkça –hatta herkes duyabilsin diye konuşmaları İngilizce yapıyorlardı– İsrail'in Sovyetler Birliği'ne erişebilecek nükleer başlıklı füzeler geliştirdiğini söylüyorlardı. Bunun aslı astarı olmayabilir; fakat en azından söyledikleri şey buydu.[73] Evet, neden Sovyetler Birliği'ne erişebilen nükleer başlıklı füzelere ihtiyaç duysunlar ki? Herhalde Rusya'ya saldırmayacaklardı. Bir Rus saldırısını caydıracak halleri yoktu; bu çok saçma. Fakat düşünce şuydu ve o zaman bunu herkes anlamıştı: ABD politikasının seyrini değiştirir ve İsrail'i desteklemeye son vermeye karar verirse, Rusya'ya saldıracaklar ve Rusya'yı Ortadoğu'ya çekeceklerdi. Bu da muhtemelen dünyanın nükleer bir savaşta yok olması anlamına gelecekti.

Evet, şimdi Rusya oyunun dışında kalmış görünüyor; ama belki de sadece geçici bir süre içindir. Fakat temel değerlendirmelerden hiçbirisi değişmemiştir ve açıkça etraf-

* Ölüm kalım savaşı, mahşer günü savaşı. –y.h.n.

ta buna benzer başka birçok senaryo dolaşıyor. İşin doğrusunu isterseniz, burası son derece tehlikeli bir bölge olarak kalmaya devam edecek.

Bu arada, Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve Sovyetler Birliği'nin çökmesinin iyi taraflarından biri şu ki, üst düzey Amerikalı planlamacılar sonunda bazı konularda biraz daha dürüst olmaya başladılar. Sözgelimi Beyaz Saray her yıl Kongre'ye niçin çok büyük bir askeri teşkilata ihtiyacımız olduğunu anlatan büyük parlak ciltli bir belge sunar. Uzun süre hep aynı hikâyeyi tekrarladılar: "Ruslar geliyor." Bunun gibi şeyler söylediler. Berlin Duvarı'nın yıkılışından sonra bilgisayar diskini ilk defa değiştirmek zorunda kaldılar. Temel nokta aynı kalmalıydı: Büyük bir orduya, sözümona büyük bir "savunma" altyapısına (siz bunu elektronik sanayine destek olarak okuyun) ihtiyacımız var. Fakat artık gerekçe değişmeliydi. Dolayısıyla 1990'larda artık "Ruslar geliyor" şeklinde bir gerekçe göstermiyorlardı. Yeni gerekçe "Üçüncü Dünya'daki güçlerin teknolojik gelişkinliği" olarak adlandırdıkları şeydi ve bununla, özellikle sorunlarımızın "kaynağı olarak Kremlin'in gösterilemeyeceği" Ortadoğu'daki güçleri kastediyorlardı.

Pekâlâ, ilk defa doğru bir açıklamada bulunmuşlardı. Daha önceki elli yıl süresince hep sorunlarımızın "kaynağı olarak Kremlin gösteriliyordu." Fakat şimdi Kremlin olmadığına göre artık bu konuda da gerçeği söyleyebilirdik; çünkü hâlâ aynı politikalara ihtiyaç duyuyoruz.[74] Aslında daima gerçek bir tehlikenin *olmasını* garanti etmek için Üçüncü Dünya'daki bu güçlerin hepsine yüksek teknolojili silahlar da *satmamız* gerekiyor. Soğuk Savaş'ın son bulmasından sonra ABD çok hızlı şekilde Üçüncü Dünya'ya en çok silah satan ülke haline geldi.[75] Tabii silah müteahhitleri de bunu *biliyor*. Örneğin Lockheed-Martin'in şirket propagandası yaptığı yayın organlarını okursanız, şöyle derler: "Bakın, F-22'leri üretmeliyiz; çünkü Üçüncü Dünya rejimlerine ileri düzeyde geliştirilmiş F-16'lar ve her türden karmaşık hava savunma sistemleri satıyoruz. Kimbilir, bunlar alt tarafı bir avuç diktatör ve günün birinde sattığımız silahları bize karşı kullanabilirler. Bu yüzden kendimizi onlara sattığımız yüksek teknolojili silahlardan korumak için F-22'leri üretmeliyiz."[76] Ve tabii her zaman olduğu gibi bütün bunların bedelini Amerikalı vergi mükellefleri ödüyor.

Filistinlilerin Yazgısı

ERKEK: Noam, İsrail'deki 1996 seçimlerini nasıl yorumluyorsun? [Benjamin Netanyahu'nun liderliğindeki daha sağ kanat Likud Partisi, 1994'te Oslo Anlaşmaları'nı müzakere eden İşçi Partisi'ni yenilgiye uğratmıştı.] Bu seçim sonuçlarının İşçi Partisi'nin Filistinlilerle başlattığı barış sürecine etkisi sence ne olacak?

Barış süreci üzerinde hemen hemen hiç etkisinin olmayacağını düşünüyorum. Aslında "barış süreci" olup bitenler karşısında çok gülünç bir sözdür. Sözünü ettiğimiz "barış süreci", apartheid'ı kurumsallaştırdıkları sırada Güney Afrika'daki "barış süreci" ile aynı anlama geliyor. [Apartheid resmi olarak beyazların üstünlüğünü savunan sistemdir.] Bu yüzden 1950'lerde Güney Afrika kendi apartheid sistemini kurduğunda ve Bantustanları [kısmen özyönetime sahip olan siyahların yaşadığı topraklar] oluşturduğunda, onun da adı "barış süreci"ydi. Ülkeye istikrar kazandırmıştı ve bir süreliğine barış olmuştu. Evet, birçok açıdan şu anda Ortadoğu'da "barış süreci" olarak adlandırılan şeye benziyor bu. Fakat daha yakından bakarsanız, böyle bir karşılaştırma yapmak pek adil olmaz. Güney Afrika'ya haksızlık olur.

Bakın, 1950'lerde Güney Afrika'nın kurduğu Bantustanların ekonomik açıdan yaşama şansı, Oslo Anlaşmaları'na göre günün birinde bir Filistin devleti çerçevesinde izin verilecek dağınık parçaların yaşama şansından çok daha fazlaydı. Üstelik Güney Afrika, kendi Bantustanlarına mali yardımda bulunmuştu. Bu yüzden geçmişte örneğin Transkei'ye bakarsanız [1991'e kadar apartheid rejimi altında olan bir Bantustan], Güney Afrika'nın büyük miktarda mali destek sağladığını görürsünüz. Aslında Güney Afrika bütçesinin büyük bir kısmı ekonomik açıdan nispeten yaşayabilir bölgeler olan Bantustanlara sağlanan mali yardımlara harcanıyordu. Evet, İsrail hiçbir zaman işgal altındaki topraklarda en ufak bir gelişmeye izin vermemiştir. Gerçekte İsrail'de iş dünyasıyla rekabet edebilecek duruma gelecek hiçbir gelişmeye izin verilmeyeceğine dair askeri bir emir vardı. İsrailliler işgal altındaki toprakların İsrail ürünlerini satın almaktan başka seçeneği olmayan bir pazar olmasını istediler. Dolayısıyla burada hiç gelişme olmamıştır.[77]

Aslında İsrailli muhabirler bu konuda çok iyi haberler yaptılar. [Ekim 1994'te son biçimi verilen] Ürdün'le barış anlaşmasından sonra Ürdün'e gittiklerinde orasıyla işgal altındaki topraklar arasındaki farkı görünce onlar bile çok şaşırmışlardı. Bu konuda çok ilginç makaleler yazdılar.[78] Hatırlarsanız Ürdün yoksul bir Üçüncü Dünya ülkesidir. ABD'nin en önemli uydu devleti olması sıfatıyla İsrail'in sahip olduğu avantajların hiçbirine sahip değildi ve 1967 Savaşı'ndan önce Batı Şeria, Ürdün'e göre daha fazla gelişmişti. Bugün ise farklılık ters yöndedir ve olağanüstü boyuttadır. Gerçekten de Ürdün'de zengin bir tarım, otobanlar, fabrikalar vs. vardır; fakat sınırın hemen öte tarafında Batı Şeria'nın durumu tam bir felakettir: İsrail buraya tek kuruş harcanmasına izin vermemiştir. Aslına bakarsanız *Batı Şeria*'dan kendisine çok miktarda para aktarmıştır.

Örneğin İsrail'de işgücü içindeki yoksul işçiler, yıllar boyu çoğunlukla Batı Şeria ve Gazze Şeridi'nden gelen Filistinlilerdi. Bu insanlar İsrail ekonomisinin pis işlerini yaptılar. Teorik olarak onlara para ödeniyordu; fakat çoğu kez bu teorik bir şey olarak

kalıyordu. Çünkü İsrail Hükümeti emekli aylığı ve sağlık hizmeti vs. için Yahudi işçilerin ücretinden kestiği kesintilerin aynısını Filistinli işçilerin ücretinden de kesiyordu. Yalnız arada şöyle bir fark vardı ki, Filistinli işçiler hiçbir zaman sosyal yardımlardan yararlanamadılar. Sosyal yardımlar için ödedikleri para doğrudan İsrail hazinesine gitti. Evet, bu miktarın yaklaşık bir milyar dolar veya biraz daha fazla olduğu tahmin ediliyor. Kısa süre önce kısmen İbrani Üniversitesi'ndeki hukuk profesörlerinden, kısmen de bir işçi hakları grubundan [Kav La'Oved] oluşan İsrailli bir yurttaş hakları grubu, bu işçilerden çalındığı tahmin edilen yaklaşık bir milyar doların geri verilmesi için İsrail mahkemelerinde dava açtı. Mahkeme, geçenlerde davayı karara bağladı. Oslo Anlaşmaları'nın İsrail'in fonlara el koymasını yasallaştırdığı, bu nedenle davanın gerekçesini geçmişe dönük olarak ortadan kaldırdığı hükmüne vardı. Dolayısıyla iddiaların geçersiz olduğuna karar verdi. Üstelik kararda her şeyden önce bu kesintilerin amacının hiçbir zaman Filistinli işçilere eşit haklar sağlamak olmadığı belirtiliyordu. Kesintilerin amacı yalnızca Filistinli işçilerin gerçek ücretlerinin Yahudi işçilerinkinden düşük olmasını sağlamak ve İsrailli işçileri ucuz Filistinli işgücünün haksız rekabetinden korumaktı. Anlatabildim mi? Filistinli işçilerden para alınmasının gerçek amacı buydu. Daha sonra mahkeme bu uygulamanın, tıpkı yerli üretimi korumak için gümrük vergileri koymak gibi meşru ve doğru bir şey olduğunu söyledi: Dolayısıyla soygun geriye dönük olarak haklı çıkarılmıştı.[79]

Evet, bu İsrail'in su dahil olmak üzere işgal altındaki topraklarda dünya kadar zenginliğe el koyarken başvurduğu yollardan sadece biridir.[80] Tüm bunlar Oslo Anlaşmaları ve son seçimden sonra da devam edecek. Bu yüzden barış anlaşmasına bakacak olursanız her şey İsrail'e akmaya devam ediyor ve bunun değişeceği de yok.

Ayrıca İsrail [1967'de başlayan] işgal boyunca işgal altında tuttuğu topraklarda yaptığı şeyler konusunda hiçbir sorumluluk üstlenmiyor: Barış anlaşması açıkça işgal boyunca yapılmış olan hiçbir şeyden İsrail'in sorumlu olmadığını, bütün sorumluluğun tek başına Filistin yönetimine ait olduğunu belirtiyor. Gerçekte Filistin yönetiminin tam anlamıyla sorumluluk *sahibi olduğu* tek konu budur; başka hiçbir konuda tam bir sorumlulukları yoktur. Fakat işgalin bütün maliyetini ödeme sorumluluğu ona aittir. Anlaşma açıkça "işgal sırasında meydana gelen herhangi bir şey için *gelecekte* İsrail'e karşı maddi bir talep öne sürülürse, Filistin yönetimi bunu karşılamaktan sorumludur" diyor. "Gelecekte İsrail'in herhangi bir tazminat ödemesi gerekirse, Filistin yönetimi bu miktarı İsrail'e ödemekle yükümlüdür" diyor. Dolayısıyla bu açıdan da "barış sürecinde" olup bitenler Güney Afrika'ya pek benzemiyor: Güney Afrika'daki Bantustanlara çok daha fazla yardım yapılıyordu.

Tüm bunlar seçimlerden sonra da devam edecek. Şunu demek istiyorum: Likud Partisi tüm bu koşullarda ısrar etmezse aklını kaçırmış demektir. Oslo Anlaşmaları İsrail açı-

sından o kadar ezici bir zaferdir ki, bu anlaşmayı muhafaza etmemeleri için deli olmaları gerekir. Bu yüzden ne olursa olsun ben bunların değişeceğini beklemiyorum.

Şimdi ABD'de İsrail'deki seçimlere ilişkin standart hikâye tabii ki bu değildir. Örneğin seçimlerden sonra *New York Times*'ın "Haftaya Bakış" bölümündeki ana haberde açıkça şöyle deniyordu: "Barış süreci öldü. ABD'nin yaptığı her şey bitti, sona erdi."[81] Fakat ben bunun hiçbir şekilde doğru olduğunu düşünmüyorum. Sanırım bu değerlendirme "barış sürecinin" gerçekten ne olduğu hakkında ciddi bir yanılgıya dayanıyor. Likud'un Oslo Anlaşmaları uyarınca Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) ile kurulan ilişkileri sürdürmemesi için deli olması gerekir. Bu tıpkı Güney Afrikalı beyaz seçkinlerin Bantustan sürecini yutturabilmesine, ama sonra çıldırıp sürecin devamını sağlamak için çaba göstermemesine benzeyecektir. Aslında iki örnek arasındaki asıl fark şudur: Bantustan örneğinde uluslararası cemaat içinde hiç kimse düzenlemeyi meşru olarak kabul etmemiştir. Fakat İsrail'in işgal altındaki topraklara yönelik şimdiki politikası söz konusu olduğunda —ABD'nin kudreti sayesinde— dünyadaki herkes bunu esas olarak destekliyor. Gerçekte son ABD hükümeti, yani Clinton yönetimi en aşırı İsrail yanlısı politikaların desteklenmesinde seleflerini fersah fersah geride bıraktı. İsrail basını Clinton'un politikaları karşısında sürekli olarak hayrete düşüyor. Örneğin İsrail'de, geçenlerde bir makaleye şöyle büyük bir başlık atmışlardı: "Clinton: Son Siyonist." Biliyorsunuz, bütün bu saçmalıklara gerçekten inanan dünyada bir tek Clinton kaldı.[82]

Bildiğiniz gibi "barış anlaşmasının" en önemli kısmı, Filistinlilerin kendi kaderini tayin etmesine yönelik her türlü olasılığın tamamen ortadan kaldırılmasıdır. Bunun anlamı anlaşma uygulandığı sürece Filistinlilerin işi bitmiş demek; hiçbir şey elde edemezler. Filistinli mülteciler konusunda da hiçbir şey elde edemeyecekler. Demek istediğim, ABD yıllardır mülteci sorununun "adil çözümü" hakkında retorik düzeyde vaatler içeren bir politika izledi. Şimdi artık bunu bile yapmıyor. Kudüs'ün denetimi meselesinde —en azından retorik düzeyde— ABD dünyanın geri kalanıyla birlikte İsrail'in Kudüs'ü ilhak etmesine karşı çıkıyordu. Şimdi artık buna da son vermiştir. Clinton Hükümeti, artık retorik düzeyde bile buna karşı çıkmıyor.[83]

Anlaşmanın koşulları oldukça şaşırtıcı ve gerçekten göz atmaya değer: ABD bu koşulları ileri sürerken öyle bir dayatmada bulundu ki, Filistinlerin herhangi bir kazanım elde etme şansı *çok* düşük. Bu nedenle işgal altındaki topraklarda yaşayan insanların genellikle iki seçeneği oldu: Birisi başka bir yere gitmekti —ki bu İsrail'in olmasını umduğu şeydi ve hatırı sayılır ölçüde de gerçekleşti. Diğeri ise her gün çalışmak için İsrail'e gitmek ve Avrupa'da "misafir işçiler", burada ise "yasadışı göçmen işgücü" olarak adlandırılan statüye sahip olmaktı. Filistinli işçiler bu durumda sadaka gibi ücretler karşılığında, neredeyse karın tokluğuna İsrail'de kimsenin yapmak istemediği kirli işleri yaptılar. Fakat şimdi buna bile son veriyorlar. Filistinli işçilerin İsrail'e geçmesine

izin verilmiyor.[84] İsrail şimdi başka bir kaynağa yöneliyor: Şu anda İsrail'de dünyanın her yanından, örneğin Gana'dan, Ekvador'dan, birçoğu Tayland'dan, Romanya'dan, Çin'den, Filipinler'den gelen yaklaşık 200 bin göçmen var; belki nüfusun yaklaşık yüzde 5'i ediyor. Çok sefil koşullarda yaşayan bu insanlar İsrail'e aslında bu amaçla getirildiler.

En çok sevdikleri Çinliler; çünkü Çin Hükümeti'yle bir anlaşmaları var. Çinli işçiler denetimden çıkarsa –örneğin çoğunlukla ödenmeyen ücretlerinin ödenmesini ya da çalışırken dayak atmaya son verilmesini isterse– İsrail, Çinli yetkilileri arayabiliyor. Çinli yetkililer de gelip İsrail'de kullanılan ifadeyle "işçilerin icabına bakıyorlar." Çin'in sert ve acımasız bir yönetimi var; dolayısıyla kimsenin sorun çıkarmamasını garanti edeceklerdir. Çinli işçiler sorun çıkaracak *olursa*, İsrail onları çok daha kötü durumda yaşayacakları memleketlerine geri gönderecek. Çinli yetkililerin işbirliği yapması sayesinde Çinli işçilerin disipline edilmesi çok daha kolaydır ve bu durum İsrail'de insanların çok hoşuna gidiyor.[85]

Evet, bu çok acımasız bir sistem ve Filistinlilerin yurdundan edilmesiyle sonuçlanıyor. Şu andaki durum Filistinlilerin hayatta kalabilmesi için seçeneklerden birisinin ortadan kalktığını gösteriyor. Diğer seçenek, yani ülkelerini terk etmeleri –gidebilecekleri bir yer bulabilirlerse– doğal olarak her zaman gündemdedir. Fakat dünyanın her yanında göç etmeye getirilen sınırlamalar dikkate alındığında bu ihtimal giderek zorlaşıyor.

Aslında Filistinlilere pek fazla seçenek bırakılmamıştır. İsrail'in aklı varsa ABD'nin Meksika'da yaptığı gibi üretimin bir kısmını sınırın öte yanına, yani işgal altındaki topraklara aktarır. İsrailli sanayicilerin bakış açısından bunu yapmak akıllıcadır. Yahudi işçileri işe alıp onlara ücret, sosyal yardımlar vs. ödemek yerine sınırın birkaç kilometre ötesine geçebilir ve ABD'nin Meksika'da ya da Almanya'nın Bulgaristan'da elde ettiği avantajları elde edebilirler. Böylece çalışma koşullarına ilişkin hiçbir gerçek standart ve temelde hiçbir çevre düzenlemesi olmaksızın süper-ucuz bir işgücünü çalıştırabilirler. Fakat İsrail'de o kadar güçlü bir ırkçılık var ki, hiç değilse ekonomik bir bakış açısıyla neyin rasyonel olduğunu bile değerlendiremiyorlar.

Böylece işgal altındaki topraklarda işleri şimdilik büyük ölçüde hallettiler. Geleceği tahmin edemezsiniz; fakat "barış sürecinin" anafikri şudur: Filistinlileri yok etmek, ezmek, morallerini bozmak, ortadan kaldırmak, ABD ve İsrail'in her şeyi ele geçirmesini sağlamak. İşte bu nedenle Amerika'da barış süreci bu kadar büyük bir takdirle karşılanıyor. Seçim sonuçları bu politikaların hiçbirini muhtemelen etkilemeyecek. Niçin etkilesin ki? Partiler arasında İsrail'in Suriye ile ilişkileri konusunda bazı küçük farklılıklar olabilir; fakat görebildiğim kadarıyla hepsi bu.

Bakın, İşçi Partisi Golan Tepeleri'ni muhafaza edebilmek için Suriye ile bir çeşit anlaşma

yapmaya çalışıyordu. Hatırlarsanız, Golan Tepeleri Suriye toprağıydı ve İsrail tarafından 1967'deki Altı Gün Savaşları'nda ateşkesten sonra işgal edilmişti. Daha sonra İsrail halkın çoğunu oradan sürdü, kendi yönetimini kurdu ve oraya yerleşti. Burası çok önemli bir bölgedir. Bunun nedeni kısmen belli bir tarımsal zenginliğe sahip olmasıdır. Fakat esas olarak İsrail için çok önem taşıyan Ürdün Nehri'ni ve başka su kaynaklarını besleyen kaynakların denetlenmesinde çok etkili bir konuma sahip olmasıdır. Bu yüzden İsrail, Golan Tepeleri'ni vermek istemiyor. Fakat Suriye bu tepelerin denetimini resmi olarak tekrar ele geçirmediği sürece barış yapmayacak. İşçi Partisi muhtemelen Golan Tepeleri'nin *yasal* denetiminin Suriye'de olacağı, fakat *gerçek* denetimin İsrail'de olmaya devam edeceği ustaca bir anlaşma yolu bulmaya çalışıyordu. Sanıyorum belki 99 yıllık bir kiralama anlaşması ya da hukukçuların tasarlayabileceği buna benzer bir anlaşma yapma peşindeydi. İşçi Partisi en azından böyle bir anlaşma yapmayı tasarlıyordu, belki de bu yönde harekete geçmişti. Suriye kabul eder miydi, etmez miydi, bunu bilemeyiz. Fakat şu anda Likud muhtemelen böyle bir anlaşma *yapmayacak*. Bunu bir kenara bırakırsak, ben yine de son seçimlerden sonra bölgedeki uluslararası düzenlemelerde gerçekten fazla bir farklılık olacağına ihtimal vermiyorum.

Ben, daha çok İsrail'in kendi içinde bazı değişiklikler olacağını *tahmin ediyorum*. Seçim sonuçlarının yalnızca İsrail'in iç meselelerine dönük bir etkisi olabilir. Seçimlerde üzerinde durulan meseleler de daha çok bu çerçevedeydi. Aslında söz konusu tartışmalara bakacak olursanız, bu seçimlerin gerçekten ironik olduğunu görürsünüz.

Netanyahu büyük bir zafer kazandı: Halkın oyu neredeyse yüzde 50/50 şeklinde bölünmüştü. Fakat *Yahudi* oylarına bakarsanız –ki İsrail'de politikaların belirlenmesi söz konusu olduğunda yalnızca bu oylar hesaba katılır– oran çok daha yüksekti; yüzde 55'in üzerindeydi. Bu ezici bir seçim zaferidir.[86] Ve bunun önemli bir etkisi olabilir. Bakın, Likud Partisi'ne birkaç kaynaktan destek geldi. Dinci oyların yüzde 100'e yakınını aldılar; çünkü İsrail'de çok büyük bir fundamentalist dini cemaat vardır. Bu çok totaliter bir cemaat olduğundan sadece hahamların söylediklerini yaparlar. Hahamlar da "oylarınızı Likud'a verin" dediler. Ayrıca aşırı milliyetçi Yahudi oylarının büyük çoğunluğunu da aldılar. Aslında işçi sınıfının ve yoksulların çoğunluğunun oylarını da aldılar. Çünkü İsrail'deki İşçi Partisi adına rağmen zengin seçkinlerin, profesyonellerin ve toplumun Avrupalılaşmış kesimlerinin partisidir. İş dünyasının büyükleri gerçekten İşçi Partisi'ni sever. Yani Likud'u pek umursamazlar; fakat İşçi Partisi'ni gerçekten severler. Bu konuda kafanız karışıyorsa, ABD'nin İşçi Partisi'ni desteklemesini gerçek çıkarlarını açığa vurması şeklinde yorumlamalısınız: ABD çalışan insanların ve yoksulların partisini desteklemez.

Fakat asıl mesele şu ki, Netanyahu'yu iktidara taşıyan bu seçmen bloklarının çoğu içlerinde dinci şovenist bir kesim barındırıyor. Biliyorsunuz, Yahudi kimliğini yeniden

canlandırmak ve tesis etmek istiyorlar; ABD'de "kültürel meseleler" olarak adlandırılan şeyi vurguluyorlar. Likud'un başarısının altında bu yatıyor. Çoğunlukla bu tür şeyleri vurgulamanın halk nezdinde bir cazibesi vardır: Likud işte bu nedenle çalışan insanların ve yoksulların desteğini kazandı. İsrail'de Likud, Pat Buchanan'ın* Amerika'da belli bir halk desteği kazanırken başvurduğuna benzer yollarla bu kesimlerin desteğini sağladı. Öte yandan, çalışan ve yoksul insanların çıkarlarına en fazla Pat Buchanan kadar sahici bir ilgi gösteriyorlar. Bu milliyetçi seçmenlerin seçtiği insanların neredeyse safkan Amerikalı ve seküler olması da seçimlerin ironik tarafıdır. Şunu demek istiyorum: Netanyahu, ABD yönetiminde bir görev üstlenebilirdi ve hiç kimse onun bir İsrailli olduğunun farkına varmazdı. Gerçekte tam bir Amerikalıdır; bunu anlamak için onu televizyonda dinlemeniz yeter. Ya da Netanyahu'nun en önemli dış politika danışmanını, Dore Gold'u ele alalım: ABD'de yetişmiştir, Amerikan aksanı vardır, tam anlamıyla Amerikanlaşmıştır, sekülerdir ve şimdi İsrail'de en üst düzey politika danışmanı. Dolayısıyla aslında şimdiye kadar İsrail siyasetinde yetişmiş en Amerikanlaşmış unsurlar milliyetçi/dinci bir programla seçimleri kazandılar. Seçmen tabanına bazı kırıntılar vermek zorunda olduklarından, şimdi asıl sorulması gereken soru bunu nasıl yapacakları. Evet, İsrail'de seçimlerden sonraki asıl mesele *budur.*

Şu anda İsrail toplumu içindeki en seküler ve Avrupalı kesim bu durumdan çok endişeli. ABD'de başkanlık seçimini kazanan adamın en önemli seçmen kitlesinin Hıristiyan Sağ olması halinde biz nasıl endişelenirsek, onlar da işte aynı nedenle endişeleniyorlar. Örneğin Bob Dole'un Hıristiyan Sağ'ın, şovenist fanatiklerin, "milislerin" vs.nin ezici desteğiyle 1996 başkanlık seçimlerini kazandığını varsayın. Sonuçta temel politikalar pek fazla değişmeyecektir; fakat bazı şeyler yapmaları gerekir: Dole'u seçmiş olan seçmen kitlesine yatıştırıcı bir hediye vermeleri gerekir. Bu da bazı şeyleri etkileyebilir, ciddi sonuçlar doğurabilir. Bu yüzden İsrail'de bu tür değişikliklerin olmasının beklenebileceğini düşünüyorum. Sözünü ettiğim iç faktörlerin nasıl bir rol oynayacağı ise pek açık değil.

FKÖ'nün İhtirasları

ERKEK: Filistin liderliğinin bütün bir "barış sürecine" nasıl bir cevap verdiği konusunda bir şeyler söyleyebilir misiniz? FKÖ'yü genellikle muhafazakâr belediye başkanlarından oluşan bir grup olarak tanımlıyorsunuz. Bu değerlendirmenizde bir değişiklik var mı?

* Pat Buchanan: 2000 yılında Reform Partisi'nin adayı olarak ABD başkanlığı için yarışan Amerikalı yazar, köşe yazarı ve TV yorumcusu. Seçimlerde yarım milyon oy aldı. Yeni-muhafazakârlığa karşı kendini geleneksel muhafazakâr olarak tanımlayan Pat Buchanan, kürtaj karşıtıdır. Eşcinselliğin toplumsal bir yozlaşma olduğunu ve kadınların geleneksel rolünü savunmakta; Amerika'ya göçün, Anglo-Amerikan mirasını tehdit ettiğini öne sürmektedir. Buchanan, Hitler'i öven yazılar yazmıştır. Antisemitik ve ırkçı olmakla eleştirilmiştir. –y.h.n.

Biliyorsunuz, ben her zaman FKÖ'nün hayatımda gördüğüm en yozlaşmış ve kifayetsiz Üçüncü Dünya hareketi olduğunu düşünmüşümdür.[87] Yıllarca kendilerini etrafta silahlarla, Marx'ın fikirleriyle vs. gezen devrimciler olarak *tanıttılar*. Fakat esas itibarıyla muhafazakâr milliyetçilerdir ve her zaman da öyle *oldular*: Gerisi tamamen gösterişti.

Aslında Filistin davasının başarısızlığının bir nedeni de, FKÖ'nün uluslararası bir dayanışma grubunu harekete geçirmek veya desteklemek için –hatta yardım etmek için bile– çaba göstermemiş olmasıdır. Ben şimdiye kadar böyle bir çaba içine girmeyen başka bir Üçüncü Dünya liderliği görmedim. Kuzey Koreliler bile ne kadar çılgın olurlarsa olsunlar, ABD'de halkın desteğini kazanmaya çalışmak için çaba sarf etmişlerdi. Fakat Filistin liderliği asla böyle bir şey yapmadı. Yapmamalarının nedeni, kimsenin onlara bunun iyi bir fikir olacağını *söylememiş* olması değildir. Yıllardır Edward Said [Filistinli-Amerikalı profesör] gibi insanlar onları bu tür şeyler yapmaları için ikna etmeye çalıştı. Ben bile bizzat işin içine girmiştim. Fakat bunu anlayamadılar. FKÖ liderliğinin siyasetin nasıl işlediğine dair kavrayışı şudur: Siyaset arka odalarda oturup anlaşmalar yapan zengin adamlar tarafından halledilir ve toplum olayın tamamen dışındadır. Demokratik bir sistemin nasıl işlediği hakkında en küçük bir düşünceleri yoktur. Her ne kadar ABD'de çok mükemmel bir demokrasinin olmadığı doğru olsa da, toplumun ne düşündüğü ve ne yaptığı burada bazı şeyleri etkiler. Hatta önemli ölçüde etkiler. Burada işlerin gidişatını etkileyen belli mekanizmalar vardır. Fakat FKÖ liderliği bunu asla anlamadı.

Aslında bunu anlamaktan ne kadar uzak olduklarını görmek gerçekten şaşırtıcıdır. Bir örnek vermek gerekirse, 1980'lerin başlarında South End Press [radikal bir Amerikan yayın kolektifi] daha yeni kurulduğunda Filistinliler için çok yararlı olabilecek bazı kitaplar yayımlıyordu. Yayımladığı kitaplardan biri 1982 Lübnan Savaşı hakkında, çok iyi bir savaş günlüğüydü. Kitabın yazarı aslında İsrail ordusunun kurucularından olan çok saygıdeğer ve nazik birisi, tanınmış İsrailli subay Dov Yermiya idi. İsrail'in Lübnan'a saldırısı sırasında olup bitenlerden büyük bir dehşete kapılmıştı. Bunun üzerine İbranice yayımlanan bir savaş günlüğü yazmıştı. Bu günlük neler olup bittiği hakkında –ki büyük zalimlikler yapılmıştı– doğru bir resim çiziyordu. Burada ana-akım medyada duyduklarınızdan çok farklı şeyler anlatıyordu.[88] Açık ki ABD'de hiçbir yayıncı bu kitaba elini dahi sürmeyecekti. Fakat South End Press İngilizce çevirisini yayımladı ve tabii kitap eleştirmenleri asla ondan söz etmediler; hiçbir kütüphane kitabı almadı, hiç kimse varlığından haberdar olmadı. O sıralarda ortalıkta benim Ortadoğu hakkında aynı hikâyeyi işleyen bir kitabım vardı ve yine bu konuda yazılmış birkaç kitap daha vardı.

Evet, bu konuda FKÖ'ye bir başvuru yapıldı. Aklıma gelmişken, FKÖ'nün tonlarca parası olduğunu da söyleyeyim. Aslında sorunun bir kısmı da kendileri için gerekli

olandan çok daha zengin olmalarından kaynaklanıyordu. Tonlarca paraları vardı, çünkü zengin Arap devletleri onları satın almaya çalışıyordu; böylece FKÖ başlarına bela olmayacaktı. Sizin de bildiğiniz gibi Arafat, Macaristan'ın milyarlarca dolar kredi almasına aracılık edebiliyor ve bunun gibi daha bir sürü çılgınca iş çevirebiliyordu. Her neyse, FKÖ'nün tonlarca parası vardı ve Yermiya'nın kitabı gibi kitapları satın alıp kütüphanelere göndermeleri için onları ikna etmeye çalışalım, diye bir öneri ortaya atılmıştı. Böylece sözü edilen kitaplar Amerikan halk kütüphanelerinde bulunabilecekti. Bütün öneri bundan ibaretti.

Öneri FKÖ liderliğine ulaştırıldı ve reddettiler. Daha doğrusu, kitap "FKÖ'nün desteğiyle yayımlanmıştır" gibi bir ibareyle yayımlanırsa öneriyi kabul edeceklerini söylemişlerdi. ABD'de üzerinde böyle bir ibare olan bir kitap yayımlarsanız, bunun ne anlama geleceğini herhalde tahmin edebilirsiniz. Böylece tasarı da son buldu. Beyrut'taki [İsrail saldırılarının odağındaki Lübnan kenti] mülteci kamplarında un ufak edilen Filistinlilere belki yardımı olur diye eleştirmenlerin umursamayacağı kitapları satın alalım ve bu tür kitapları asla satın almayacak kütüphanelere koyalım dediğinizde "hayır" yanıtını alırdınız. Gerçekte bunun sembolik bir önemi vardır: Temsil ettiklerini düşündükleri, gerçekten acı çeken insanlara destek sağlamak için *kıllarını bile kıpırdatmazlardı*. Çünkü FKÖ liderliği farklı bir oyun oynuyordu. Onların oyunları şöyleydi: "Kissinger ya da Nixon veya arka odadaki zengin adamla bir anlaşma yapacağız, böylece sorunlarımız çözülecek." Tabii böyle bir şey asla sonuç vermeyecektir.

Aslında FKÖ'nün yozlaşmasının işgal altındaki topraklarda bulunan Filistinlileri çileden çıkardığını söylemeliyim. Aşağı yukarı 1988'de işgal altındaki topraklara gitmiştim. Sözgelimi eski Nablus kentine veya köylere gidip örgütçüler ve aktivistlerle konuştuğunuzda, FKÖ'den olağanüstü bir öfke ve küçümsemeyle söz ettiklerini duyuyordunuz. Hırsızlık ve yozlaşma nedeniyle ve başka pek çok konuda FKÖ'ye çok kızgındılar. Fakat şunu da söylüyorlardı: "FKÖ sahip olduğumuz en iyi araç, onlar bizim uluslararası imajımız. Diplomasi hakkında konuşmak istiyorsanız, onlarla görüşmek zorundasınız."

Ne var ki 1992 ya da 1993 civarında bu gönülsüz kabulleniş bile çözülmeye başladı. İşgal altındaki topraklarda Arafat liderliğine karşı yoğun bir muhalefet vardı ve Lübnan'daki mülteci kamplarında Arafat'ın istifası ve FKÖ'nün demokratikleştirilmesi vs. için açık çağrılar yapılıyordu. İsrail basını tüm bunlardan haberdardı. Gerçekte İsrail basınında işgal altındaki topraklara ilişkin oldukça iyi haberler verirler. Kuşkusuz İsrail istihbarat servisi de bu konuda bilgi sahibiydi; çünkü Filistin topraklarını avuçlarının içi gibi bilirler. 1993 yazı civarında İsrail basınında güvercinler şöyle makaleler yazıyorlardı: "Şimdi FKÖ'yle anlaşma yapmanın tam zamanı; çünkü her şeyi kabullenmeye hazırlar. FKÖ'nün işgal altındaki topraklarda desteği o kadar zayıf ki,

FKÖ liderliğinin iktidarda kalmayı sürdürmek için son şansı bizim ajanımız, yani İsrail ajanı olmak." İsrailli *güvercinler* bu konuda makaleler yazdı ve tabii İsrail Hükümeti durumu biliyordu.[89]

Pekâlâ, tüm bu olup bitenler Oslo Anlaşmaları'na giden yolu açtı. Şu anda bu anlaşmalarda FKÖ liderliğine standart Üçüncü Dünya modeline uygun bir yer veriliyor: Üçüncü Dünya'nın egemen seçkinleri durumundalar. Klasik bir örneği, birkaç yüzyıl Britanya İmparatorluğu'nun yönetimi altında olan Hindistan'ın tarihini ele alın. Ülke Britanyalılar tarafından değil, *Hintliler* tarafından yönetilmişti; işlerin başındaki bürokratlar Hintliydi. Halkı döven ve kafalarını parçalayan askerler Hintliydi. Britanya imparatorluk sisteminin ajanları haline geldiği için çok zengin olmuş ayrıcalık sahibi bir Hintli liderlik vardı. Aynı şeyi başka yerlerde de görebilirsiniz. Örneğin daha yakın dönemlerdeki Güney Afrika'ya bakarsanız, en vahşi zalimliklerin esas olarak beyaz ırkçı Güney Afrika rejiminin paralı askerleri olan siyah askerler tarafından gerçekleştirildiğini görürsünüz. Bütün Üçüncü Dünya ülkelerinde durum budur. Nasıl adlandırırsanız adlandırın, Amerikan tarzı "yeni sömürge sistemi" –yani El Salvador, Brezilya, Filipinler vs.– *Amerikalılar* tarafından yönetilmez. ABD arka planda kalır ve işler çığrından çıktığında oraya Amerikan ordusunu gönderebilirsiniz. Fakat temelde her şeyi, yurtiçindeki kudreti dışarıdan aldıkları desteğe dayanan ve uydu yönetici statüleri sayesinde fazlasıyla zenginleşen emperyal gücün yerel ajanları yönetir. Evet, bu standart sömürgeci ilişkidir ve FKÖ de bu rolü oynamaya niyetleniyor.

Bu yüzden muazzam büyüklükte bir güvenlik gücüne sahipler. Kimse gerçekten ne kadar büyük olduğunu bilmiyor; çünkü gizlidir. Fakat otuz ya da kırk bin askerleri olabilir. Dünyada kişi başına en fazla polise sahip olan yönetimlerden biri –en yükseği olmasa bile– kesinlikle FKÖ liderliğidir. İsrail gizli servisleriyle ve İsrail ordusuyla çok yakın ilişki içinde çalışırlar. Çok acımasızdırlar.[90] Ve tonlarca para kazanıyorlar. Gazze gibi perişan durumdaki yerlere gidecek olursanız, sokaklarda açlık çeken insanlar görürsünüz. Ama aynı zamanda bir sürü inşaat yapılmaktadır. Yeni gösterişli restoranlar ve oteller vardır. Bir sürü Filistinli yatırımcı oraya gidip dünya kadar para kazanır: Bu standart Üçüncü Dünya modelidir; tüm Üçüncü Dünya işte bu şekilde örgütlenmiştir. Bugünlerde bu manzarayı her yerde görebilirsiniz, şimdi Doğu Avrupa da bu hale geliyor. Demek istediğim, yaklaşık bir yıl önce Moskova'da kişi başına Mercedes-Benz marka otomobil satın alma oranı New York'takinden daha yüksekti; çünkü orada muazzam bir zenginlik var. Bu arada 1980'lere göre Rusya'da her yıl yarım milyon daha fazla insan ölüyor. Son birkaç yıldır erkeklerin ortalama ömürleri yedi ya da sekiz yıl azaldı ve durum sürekli kötüye gidiyor.[91]

Evet, işte Üçüncü Dünya böyle bir yer. Ve FKÖ liderliği de geleceğini bu şekilde garanti altına almaya çalışıyor. Aslında bu konuda biraz haklı olabilirler, aksi takdirde halk

onları çoktan defederdi. Bu yüzden şimdiki rolleri bütün işlerin yolunda gitmesine göz kulak olmak. Ne olursa olsun her türlü aşağılanmaya katlanmaya da hazırlar. Barış anlaşmasının koşullarına bakacak olursanız, tamamen haksız bir aşağılama olduğunu görürsünüz. Fakat FKÖ bunu kabul etmekten büyük mutluluk duyuyor. Zengin olacaklar, silahları olacak. Böylece Hindistan veya Meksika, Tayland veya Endonezya'daki veya Üçüncü Dünya'da başka herhangi bir ülkedeki seçkinlerle eşit duruma gelecek.

Ulus-Devlet Sistemi

KADIN: Noam, dünyada var olduğunu söylediğin sorunların neredeyse kronik hale geldiğini düşünüyorum. Üçüncü Dünya'nın her yanında sistematik azgelişmişlik ve sömürü, nükleer silahların yayılması, artan çevre krizi vs. gibi sorunlar var. Bu sorunların üstesinden gelmek için bizim hangi toplumsal örgütlenme araçlarına ihtiyacımız olacağını düşünüyorsun?

Bana göre eninde sonunda ulus-devlet sisteminin çökmesi gerekiyor; çünkü bunun uygulanabilir bir sistem olmadığını düşünüyorum. İnsanların örgütlenmesinin doğal biçimi ille de ulus-devlet olmak zorunda değil. Aslında ulus-devlet tamamen Avrupalıların icadıdır. Modern ulus-devlet sistemi esas olarak Ortaçağ'dan bu yana Avrupa'da gelişti ve gelişme süreci son derece çetin oldu: Avrupa aralıksız olarak büyük savaşların yapıldığı çok kanlı bir tarihe, son derece vahşi bir tarihe sahiptir. Tüm bunlar ulus-devlet sistemini tesis etme çabasının bir parçasıydı. Ulus-devletin insanların hayat tarzıyla, bir araya geliş tarzlarıyla veya özel olarak başka herhangi bir şeyle neredeyse hiçbir ilişkisi yoktur. Bu nedenle şiddet yoluyla tesis edilmesi gerekti. Nitekim yüzyıllar süren kanlı savaşlarla tesis edildi. Bu savaş 1945'te sona erdi ve sona ermesinin tek nedeni bir sonraki savaşın *her şeyi* yıkacak olmasıydı. İşte bu nedenle savaş 1945'te sona erdi. Umarız öyledir; çünkü eğer sona ermediyse her şeyi *yok edecek* demektir.

Ulus-devlet sistemi, dünyanın geri kalan kısmına Avrupa sömürgeciliği yoluyla ihraç edildi. Avrupalılar aslında barbar ve vahşiydiler. Teknoloji ve savaş yöntemlerinde çok ileriydiler; fakat kültürel olarak ya da başka herhangi bir konuda ilerlememişlerdi. Dünyanın geri kalanına sanki bulaşıcı bir hastalık gibi yayıldılar, önlerine çıkan her şeyi yok ettiler. Tıpkı Cengiz Han'a benziyorlardı. Farklı bir şekilde savaşıyorlardı, çok daha acımasızca savaşıyorlardı ve daha iyi teknolojileri vardı. Önlerine çıkan hemen her şeyi yıkıp geçtiler.[92]

Amerikan kıtası iyi bir örnektir. Niçin buradaki herkesin yüzü kırmızı değil de beyaz? Çünkü beyaz yüzlü insanlar vahşiydi ve kırmızı yüzlü insanları öldürdüler. Britanyalılar ve diğer sömürgeciler bu kıtaya geldiklerinde basitçe her şeyi yok ettiler. Dün-

yanın başka yerlerinde de hemen hemen aynı şey yaşandı. Eğer 16. yüzyıl civarlarına bakarsanız, Afrika ile Avrupa nüfuslarının aşağı yukarı birbirine yakın olduğunu görürsünüz. Oysa birkaç yüzyıl sonra Avrupa'nın nüfusu çok daha yüksek duruma geldi, belki de dört kat daha yüksek duruma geldi. Niçin bu değişiklik oldu? Bildiğiniz gibi bütün bunlar Avrupa sömürgeciliğinin sonuçlarıydı.[93]

İşte bu yüzden sömürgeleştirme süreci olağanüstü ölçüde yıkıcı oldu. Sonra da Avrupa toplumunun kendi iç yapısının yansıması olan –ve tabii son derece hiyerarşik, eşitsiz ve acımasız nitelikteki– Avrupa ulus-devlet sistemini dünyaya zorla kabul ettirdi. Bu sistem devam ederse, bana göre hiyerarşik, eşitsiz ve acımasız olmayı sürdürecek.

Bundan dolayı ben *başka* toplumsal örgütlenme biçimlerinin geliştirilmesi gerektiğini düşünüyorum; bu biçimleri hayal etmek çok da zor değil. Örneğin Birleşmiş Milletler bu konuda bir şeyler yapılmasına yönelik bir girişimdi, fakat yürümedi. Çünkü süpergüçler yürümesine izin vermedi. Uluslararası hukuk için de aynı şey geçerlidir. Uluslararası hukuk, ulus-devletin yıkıcı ve saldırgan eğilimlerini denetim altına alabileceğiniz bir yöntemdir. Sorun şu ki, uluslararası hukukun polis gücü yoktur: Etrafta onun uygulanmasını sağlayacak Marslılar filan yoktur. Bu yüzden uluslararası hukuk, ancak ona tabi olan güçler kabul ederse işleyebilir ve ABD uluslararası hukuku kabullenmek istemiyor. Dünya Mahkemesi bizi mahkûm ederse önemsemeyiz, olur biter. Bizim sorunumuz değil; biz hukukun üstündeyiz, biz hukuksuz bir devletiz.[94] Dünyadaki belli başlı güçler hukuksuz ve tahripkâr oldukları, kuvveti ve şiddeti sınırlayacak uluslararası düzenlemelere veya başka mekanizmalara katılmak istemedikleri sürece, insan türünün bekası için neredeyse hiç umut olmadığı kanısındayım.

Bana kalırsa bütün bunların nedeni, yani temel mesele iktidarın tikel toplumların *içindeki* merkezileşme biçiminden kaynaklanıyor. Dünyadaki aşırı şiddetin kaynağı burada yatıyor. Unutmayın ki, mevcut tüm toplumsal sistemler iktidarla ilgili olarak kendi içlerinde büyük bir eşitsizlik barındırıyor. ABD'yi ele alın: ABD "halkın" yönetmesi gerektiği ilkesi üzerine kurulmamıştır. Bu ilke, üniversite birinci sınıf yurttaşlık bilgisi dersinde anlatılır; ama tarihte böyle olmamıştır. Gerçek kayıtlara bakacak olursanız, Amerikan Kurucu Ataları'nın* ilkelerinin tamamen farklı olduğunu görürsünüz.

Bütün Kurucu Atalar'ın demokrasiden nefret ettiğini aklınızdan çıkarmayın. Thomas Jefferson kısmen bir istisnaydı; fakat sadece kısmen. Kurucu Atalar çoğunlukla demokrasiden nefret ederlerdi. Kurucu Atalar'ın ilkeleri Anayasa Konvansiyonu'nun başkanı ve Yüksek Mahkeme'nin ilk baş yargıcı olan John Lay tarafından oldukça hoş bir biçimde ifade edilmişti. "Ülkeyi ona sahip olanlar yönetmelidir" –Lay'in en beğen-

* Amerikan Kurucu Ataları, Bağımsızlık Bildirgesi'ni ve ABD Anayasası'nı imzalamış veya halk lideri olarak Amerikan Devrimi'ne katılmış olan kişilerdir. –y.h.n.

diği düstur buydu. Birleşik Devletler bu ilkeye göre kurulmuştu.[95] Anayasa'nın başlıca mimarı olan James Madison 1787'de Anayasa Konvansiyonu'ndaki tartışmalarda çok açık olarak bütün sistemin, kendi ifadesiyle "varlıklı azınlığı çoğunluktan koruyacak" şekilde tasarlanması gerektiğinin altını çizmişti. "Hükümetin öncelikli amacı budur" demişti.[96]

Madison'ın bu düşüncesinin arkasında şöyle bir teorisi vardı: "Varlıklı azınlık" hayalindeki eski Romalı Cumhuriyetçiler gibi hareket eden, zarif Aydınlanma beyefendileri olacaktı. Servetlerini ülkedeki herkesin faydalanması için kullanan hayırsever filozoflar gibi davranacaklardı. Fakat çabucak bunun ciddi bir yanılgı olduğunun farkına vardı. "Varlıklı azınlık" gücünü başka herkesi ezmek için kullandığı için aşağı yukarı on yıl sonra, kendi ifadesiyle "zamanın cüretkâr ahlaksızlığını" şiddetle eleştirmeye başladı.

Aslında daha 18. yüzyılda Madison devlet iktidarı ile özel girişimin iktidarı arasındaki etkileşime ışık tutan bazı yorumlar yapmıştı. "Borsa simsarlarının" —bugün onlara yatırımcılar diyoruz— "devlet iktidarını basitçe kendi amaçları için kullandığı bir sistem tasarladık" diyordu. "Herkesi çoğunluğun zorbalığından koruyabilmeleri için denetimin aydın beyefendilerde olacağı bir sistem yaratacağımızı düşündük; fakat işlerin başına devlet iktidarını kendi çıkarları için kullanan çeteler geldi" diyordu.[97]

Evet, başlangıçta ABD'de sistem bu şekilde tasarlanmıştı. Sonraki iki yüzyıl boyunca da bu temel tasarım çok fazla değişmemiştir. Çok belirgin bir sınıf çıkarını paylaşan "varlıklı azınlık" hâlâ hükümet kurumlarını, yani hem parlamentoyu hem de yürütmeyi denetliyor. Diğer yandan halk, fena halde dağınık olmaya ve birbirinden kopuk şekilde yaşamaya devam ediyor. Tıpkı Madison'ın tavsiye ettiği gibi kendi çıkarlarını tanımlamak ve talep etmek üzere bir araya gelemeyecek kadar bölünmüş durumda.[98] "Ülkeyi ona sahip olanlar yönetmelidir" ilkesi Amerikan siyasetinin hâkim karakteri olmayı sürdürüyor.

Ülkeye kimin sahip olduğu büyük bir sır değildir: Her yıl "*Fortune 500*"e bakarsanız, ülkeye kimin sahip olduğunu pekâlâ anlarsınız. Aslında ülkeye, üretimi, yatırımı, bankacılığı ve buna benzer şeyleri denetleyen, birbiriyle sıkı bir bağlantı içinde olan ve yüksek derecede merkezileşmiş büyük bir holdingler ağı sahiptir. Ülkenin sahibi *onlardır*. Amerikan demokrasisinin ilkesine göre bu holdinglerin aynı zamanda ülkeyi yönetmesi gerekir. Zaten çok büyük ölçüde onlar yönetiyorlar. Şimdi ne zaman gücün buna benzer şekilde merkezileştiğine tanık olsanız, güce *sahip olanların* onu azamileştirmeye çalışacağından da emin olabilirsiniz. Üstelik güçlerini azamileştirmeye çalışırken bunu hem kendi ülkelerinde hem de yurtdışında başkalarının aleyhine olacak şekilde yapmaya çalışacaklardır. Ben bu sistemin varlığını sürdüremeyeceğini düşünüyorum.

Bir an için uluslararası şiddeti bir kenara koyalım ve nihayet insanların ilgilenmeye başladığı çevreyle ilgili meseleleri ele alalım. Kapitalizmin kendini yok edeceği yüzyıllardır gün gibi ortadadır. Bu özellik sistemin mantığında vardır. Çünkü bir sistem kapitalist olduğu sürece kısa vadeli kârı azamileştirecek ve uzun vadeli sonuçları dikkate almayacaktır. Gerçekte kapitalizmin düsturu "kişilerin kötülükleri, kamusal yarara yol açar" şeklindeydi ve bu düstur şöyle ya da böyle işleyecekti. Fakat *işlemedi* ve asla da işlemeyecektir: Uzun vadeli sonuçları düşünmeden kısa vadeli kârları azamileştirirseniz, her şeyden önce çevreyi yok edersiniz. Belli bir noktaya kadar dünyanın sonsuz kaynaklara sahip olduğunu ve sonsuz bir çöp sepeti olduğunu iddia edebilirsiniz. Fakat eninde sonunda bunun doğru olmadığını söyleyen gerçeğe kafanızı toslarsınız.

Evet, şimdi kafamızı bu gerçeğe toslamış durumdayız ve bunu şiddetli bir şekilde hissediyoruz. Örneğin yanmayı ele alın: Yaktığınız her şey –ne olduğu hiç fark etmez– sera etkisini artırır. Bilim insanları bunu on yıllardır biliyorlardı, ne olup bittiğini tam olarak biliyorlardı.[99] Fakat kapitalist bir sistemde bunun gibi uzun vadeli sonuçlara aldırış etmezsiniz; önemsemeniz gereken yarının kârlarıdır. Bu yüzden sera etkisi yıllardır oluşmaya devam ediyor ve ufukta buna karşı bilinen hiçbir teknolojik önlem yok. Bu sorunun herhangi bir çözümü olmayabilir; o kadar ciddi bir şey olabilir ki, hiçbir çaresi olmayabilir. Bu mümkündür ve bu durumda insanın, belki de kendisiyle birlikte birçok canlının hayatını da yok edecek ölümcül bir tür olduğu ortaya çıkacak. Ya da bunu önlemenin veya düzeltmenin bir yolu olabilir; bu konuda kimse bir şey bilmiyor.

Fakat neyle uğraştığımızı aklınızdan çıkarmayın: Sera etkisi yoluyla dünyanın sıcaklığındaki artışın öngörülebilir sonucu, deniz seviyesinin yükselmesi olacak. Deniz seviyesi birkaç metre yükselmeye başlarsa, insan uygarlığının devam edeceği hiç de kesin değil. Örneğin tarımsal arazilerin çoğu alüvyonlu topraktır ve denizlere yakın yerlerde bulunurlar. New York gibi sanayi merkezleri su altında kalabilir. İklim değişecektir, dolayısıyla ABD'deki tarımsal üretim bölgeleri kurak bölgelere dönüşebilir. Bu değişimler fark edilmeye başlandığında bizim hayal dahi edemeyeceğimiz türden bir toplumsal çatışmayı harekete geçirecek. Şunu demek istiyorum: ABD'deki tarımsal bölgelerin varlığını sürdüremeyeceği ortaya çıkarsa ve Sibirya bir sonraki en büyük tarımsal üretim alanı olursa, Amerikalı planlamacıların Rusların burayı kullanmasına izin vereceğini mi sanıyorsunuz? Dünyayı nükleer bir savaşla yok etmek zorunda kalsak bile, yine de Sibirya'yı fethederiz. Onların düşünce tarzı böyledir ve her zaman böyle düşünmüşlerdir. Bu çatışmalar tüm dünyada yaygınlaşacak. Nasıl bir şey olacağını tahmin bile edemezsiniz.

Şu anda bu tür sorunların üstesinden gelmeye başlamamızı dahi sağlayacak yurtiçi demokrasi veya uluslararası örgüt biçimlerine sahip değiliz. Toplumsal planlama,

insani meseleler için rasyonel planlama kavramının bizzat kendisine neredeyse bozguncu bir düşünce olarak bakılıyor. Ben bunun muhtemelen insanları kurtarabilecek tek şey olduğunu düşünüyorum: İş dünyasının seçkinleri yerine bütün toplumu temsil eden, hesap verebilir insanlar tarafından gerçekleştirilen rasyonel toplumsal planlama. Başka bir deyişle demokrasi. Bu bizim sahip olmadığımız bir kavramdır.

9

HAREKET ÖRGÜTLENMESİ

Woods Hole, Massachusetts'te 1993-1996 yılları arasında yapılan tartışmalara dayanmaktadır.

Rızanın İmalatı Filmi

[Editörün Notu: 1992'de çekilen Rızanın İmalatı: Noam Chomsky ve Medya *adlı uzun metrajlı film Kanada'da şimdiye kadar yapılmış en başarılı belgeseldir ve otuz ikiden fazla ülkede gösterilmiştir. Chomsky yönetmenlerle beraber çalışmasına ve onları çok sevmesine karşın aşağıdaki nedenlerden dolayı filmi seyretmemiştir ve seyretmeyi de düşünmemektedir.[1]]*

ERKEK: Noam, senin medya eleştirin hakkında yaptıkları belgesele verdiğin tepkilere bakıyorum da, çok fazla rahatsız olmuş gibi görünüyorsun...

[Yönetmenlerden biri olan Mark Achbar'ı göstererek] Ona yazdığım mektupları görmelisin.

MARK ACHBAR: Kendisi iyi bir mektup yazarı.

ERKEK: Bu sabah yine film hakkında bazı olumsuz şeyler söyledin. Filmdeki güçlü siyasi etkinin farkında olduğuna eminim.

Ah, evet.

ERKEK: Ben şunu merak ediyorum: Bu film Bertrand Russell'ı, onun güçlü fikirlerini ve bu fikirlerle toplumun değişimine nasıl katkıda bulunduğunu anlatsaydı aynı şekilde eleştirir miydin? Yoksa siyasi örgütlenme için güçlü bir araç olarak mı görürdün?[2]

Her ikisi de.

ERKEK: O zaman film hakkında olumlu bir şeyler söylediğini duymaktan memnun olacağım.

Evet, tam olarak senin söylediklerini söyleyebilirim. Yani olumlu etkisi benim için

şaşırtıcı oldu. Mark size ayrıntıları anlatabilir. Ama, film ABD dışında her yerde gösterildi ve hatta ABD'de de bir ölçüde gösterildi.

ERKEK: Birçok şehirde gösterildi.

Evet, ama başka her ülkede ulusal televizyonlarda gösterildi.

ERKEK: Seattle'a dört kere geldi ve her seferinde bütün biletler satıldı.

Tamam, ama onun dışında her yerde ulusal televizyonlarda gösterildi. Geçen sene Avrupa'da gezip konuşmalar yapana kadar fark etmemiştim. Finlandiya'daydım ve "ah, evet, hepimiz televizyonda seyrettik" dediler. Her yerde buna benzer şeyler duydum. Aslına bakarsanız iş, dünyanın pek çok yerindeki film festivallerine davet edilmeme kadar vardı, hiç abartmıyorum.

Bunun bir sonucu olarak film hakkında bir ton eleştiri yazısı çıktı; eleştiriler son derece ilginç. Eleştiri yazıları çoğunlukla, gazetelere TV programları hakkında eleştiri yazıları yazan kişiler tarafından yazıldı. Bilirsiniz, bunlar tamamen apolitik insanlardır. Bu kişilerin tepkileri çok olumlu; yüzde 98'inin *çok* olumlu olduğunu söyleyebilirim. Aslında Phil Donahue dahil birçok insan sadece spor hakkındaki bazı görüşlerimden rahatsız olmuşlar. İnsanlar bu görüşlerime epeyce sinirlenmişler.[3] Ama çoğunlukla tepkiler çok olumlu: "Evet, gerçekten ilginç" diyorlar.

Aslında film hakkında bir sürü mektup alıyorum. Örneğin Kanadalı bazı çelik işçilerinden aldığım bir mektup şöyle diyor: "Arkadaşlarımı üç kere götürdüm, hepimiz seyrettik, harikaydı." Böyle şeyler söylüyorlar. Evet, bütün bunlar güzel. Ama mektuplarda *standart olarak* söylenen şey şu: "Bu filmin yapılmasına gerçekten çok memnun oldum. Dünyada bu düşüncelere bir tek benim sahip olduğumu düşünüyordum; başka birinin de gerçekten benzer şeyler düşündüğünü ve söylediğini öğrendiğim için çok memnunum." Sonra da işin can alıcı kısmı geliyor: "Hareketinize nasıl katılabilirim?" İşte bu yüzden ikircikliyim.

Ben bunun Mark ve Peter'in [yönetmenler] hatası olduğunu düşünmüyorum. Ben filmi seyretmedim; ama bu sorunun farkında olduklarını biliyorum ve üstesinden gelmek için çok uğraştılar. Ama bir şekilde araca içkin olan bir şey bu. Bana göre araç bundan kaçınmaya izin vermiyor veya veriyorsa bile bence henüz bunu keşfeden birisi çıkmadı. Demek istediğim, bir yerde yaptığım bir konuşmayı filme çekiyorlarsa, başka birileri konuşmayı *örgütlediği* için bu mümkün olabiliyor. Asıl işi, konuşmayı örgütleyenler yaptığı ve sonra da devamını getirip kendi cemaatlerinde çalışmayı sürdürdükleri için bunu yapabiliyorlar. Ben aracın, insanların bunu anlamasını sağlayabileceğini düşünmüyorum. İnsanların bir araya gelmesine yardımcı olması için bir konuşmacı çağırabiliyorlarsa, bu çok güzel bir şey. Ama konuşmayı yapan kişi hiçbir şekilde "lider" filan

değildir. Bu fikir bir filmde bir şekilde seyircilere ulaşmıyor; seyircilere "hareketinize nasıl katılabilirim?" gibi bir şey ulaşıyor. Sonra bunun hakkında uzun bir konuşma içeren bir mektup yazmak zorunda kalıyorum. Bu yüzden film hakkında ikircikliyim.

Bu arada eleştiri yazıları hakkında size bir yorumda daha bulunayım: ABD'deki eleştiriler ilginç bir şekilde farklıydı. Öncelikle çok fazla eleştiri yayımlanmadı; çünkü film burada o kadar çok gösterilmedi. Ama eleştiriler çok ilginçti. *New York Times*'ta çıkan eleştiriyi hatırlıyor musunuz? Gerçekten de çok etkileyiciydi, aralarında en ilgi çekici olanı oydu.

MARK ACHBAR: Filmin adından senin ismini çıkarmışlardı.

Evet, doğru. Ama aslına bakarsan *New York Times* benim hiç beklemediğim şekilde çok olumlu bir eleştiri yazdı ya da eminim onlar olumlu bir eleştiri olduğunu düşünüyorlardır. Bu işi eski kafalı bir New Deal yanlısı ve *Times*'ın gelmiş geçmiş en büyük kültür eleştirmeni olan Vincent Canby'ye verdiler. O da eminim *Times*'taki herkesin çok olumlu bulduğu bir eleştiri yazdı. Aşağı yukarı şöyle bir şeyler diyordu: "Evet, gerçekten ilginç bir adam, harika bir film" vs. Sonra da şöyle devam ediyordu: "Açıkçası dişe dokunur hiçbir şey söylemiyor. Tabii hepsi saçmalık, ama çok sempatikti."

Sonrası çok ilginç. "Söylediklerinin hepsi saçma, ama insana çılgınca gelse de anafikri ciddiye almaya değer" diyor. Canby'ye göre anafikir şöyleymiş: "Hükümet sadece oy kullanan yüzde elliye karşı duyarlı davranıyor, oy kullanmayan yüzde elliye karşı ise duyarsız. Bu yüzden daha fazla insanı seçmen kütüklerine kaydetmeye çalışmalıyız. Sol kanattan biraz garip bir düşünce; ama yine de tamamen hiçe saymak doğru olmaz" vs.[4] Filmin anlatmak istediği şeyi kesinlikle kaçırmış, filmin neden söz ettiğini anlamamış. Yani Tazmanya'daki en cahil TV eleştirmeni bile anafikri bu kadar ıskalamamıştı. Filmdeki temel noktaların böyle tamamen ıskalanması sadece *ABD*'de oluyor. İşte "doğru düşünmek" bu demek.

Yine de ben, filmin tamamen farklı iki amaca hizmet ettiğini düşünüyorum. Aktivizme kesinlikle büyük bir enerji verdi. Sadece Doğu Timor için bile muazzam ölçüde faydalı olduğunu düşünüyorum. [Film, Edward Herman ve Chomsky'nin "Propaganda Modeli"ne yönelik bir örnek-olay olarak medyada görmezden gelinen Doğu Timor'daki soykırım hakkında geniş bilgi içeriyor.][5] Başka bakımlardan da olumlu bir etkisi oldu. Ama bana neredeyse kaçınılmaz görünen, az önce sözünü ettiğim olumsuz etkisi de var. Ama sen sanki başka bir şey söylemek istiyordun...

MARK ACHBAR: Eminim, seni filmde az önce dediklerini neredeyse kelimesi kelimesine söylerken gösterdiğimizi biliyorsundur. Filmde, insanlar örgütlenme yaptığı için pek çok yerde konuşma yapabildiğini söylüyorsun.

Evet, biliyorum. Ama bu fikir izleyicilere ulaşmıyor. Kullanılan araçta öyle bir şey var

ki, bunun izleyenlere geçmesini engelliyor. Yani, evet bunun için uğraştığınızı biliyorum, esas düşüncenin bu olduğunu biliyorum, ama...

MARK ACHBAR: Gerçekten mektupların çoğunda "hareketinize katılmak istiyorum" mu deniyordu?

Evet, öyle şeyler diyorlar. Genel manzara filmde *benim* anlatıldığım şeklinde; ama değil. Bütün anlatılmak istenen de bu —söz konusu olan ben değilim. Bir filmle insanlara bu nasıl aktarılır bilmiyorum.

ERKEK: Ama film senden söz ediyor. *Sadece fikirlerin seninle bir ilgisi yok.*

Haayıır!

ERKEK: Fikirler dünya hakkında düşünebilmek için.

Bakın, gerçekten söz konusu olan ben *değilim*. Çünkü ben bir yerde konuşma yapıyorsam, bu kesinlikle birilerinin bir toplantı örgütlemesi sayesinde mümkün oluyor. Örneğin benim burada olmam gibi. Ama ben hiçbir şey yapmadım. Mike ve Lydia yaptılar. [Albert ve Sargent, *Z Magazine*'in ortak editörleridir.] Ben hiçbir şey yapmadım. Ve başka yerlerde de işler böyle yürüyor.

ERKEK: Ama sen yetişme tarzın ve gittiğin okul yüzünden de buradasın.

Ama burada olan herkes için aynı şey geçerli. Evet tabii, herkesin kendine göre bir hikâyesi vardır.

KADIN: Ama filmdeki medya eleştirisi senin *yaptığın konuşmalardan alındı.*

Evet, ama bunun nedeni başkalarının önemli şeyler yapması, benim ise yapmamam; tam tamına bu anlama geliyor. Yıllar önce ben de örgütlenme işlerinde yer almaya başlamıştım. Toplantılara gidiyordum, direnişlere katılıyordum, hapse giriyordum, bu işlerin hepsine girip çıkıyordum. Ama hiçbir zaman bu işleri beceremedim. Buradaki insanlardan bazıları size bunu anlatabilir. Böylece bir çeşit işbölümü ortaya çıktı: Ben şimdi yaptığım işi yapmaya karar verdim, diğer insanlar da öbür işleri yapmaya devam ettiler. Esas olarak benimle aynı nitelikleri paylaşan arkadaşlarım —onlar da aynı üniversitelere gittiler, aynı okullardan mezun oldular, aynı ödülleri aldılar, MIT'de ders verdiler vs.— farklı bir yola girdiler. Onlar zamanlarını örgütlenmeye ayırdılar —ki bu çok daha önemli bir iştir. İşte bu yüzden o insanlar bir filmde yer almıyor. Aradaki fark burada yatıyor. Yani aslında ben daha az önemli bir iş yapıyorum —gerçekten *daha az önemli*. Bir şeylere katkıda bulunuyorum, eh bu işi de becerebiliyorum ve bu yüzden yapıyorum. Bunu öyle alçakgönüllülük olsun diye söylemiyorum. Yaptıklarımın faydası da oluyor. Ama asıl önemli işi yapan insanlara faydası oluyor. Tarihte bildiğim bütün halk hareketlerinde de böyle olmuştur.

Aslında, iktidar sahipleri için insanların bunu anlamamasını sağlamak hayati bir öneme sahiptir. İnsanların, etrafta işleri halleden büyük liderler olduğunu ve diğerlerinin onları izlemesi gerektiğini düşünmesini sağlamak çok önemlidir. İnsanları küçük düşürmenin, alçaltmanın ve pasifleştirmenin yollarından birisidir bu. Bunun üstesinden nasıl gelineceğini tam olarak bilmiyorum; ama gerçekten üzerine gidilip uğraşılması gereken bir mesele.

KADIN: Doğu Timor için faaliyet yürüten bir aktivist olarak şunu söylemeliyim ki film, çalışmamızı tamamen *farklı bir düzeye taşıdı. Siz kişisel olarak biraz rahatsız olsanız da film, insanların bir sürü önemli çalışma yapmasını sağladı.*

Bence doğru, bunun doğru olduğunu biliyorum.

BAŞKA BİR KADIN: Şimdi itiraf etmeliyim: bu sabah bir arkadaşım için size bir kitap imzalatırken kendimi tuhaf hissettim.

Evet bu çılgınlık. Tamamen yanlış bir şey. San Francisco gibi bir yerde insanı çok rahatsız ediyor. En az yirmi kişi peşime düşüp benden bir şey imzalamamı istemeden Berkeley kampüsünde gerçekten yürüyemiyorum. Bu saçma bir durum.

KADIN: Bu hiç de doğal olmayan bir durum.

Evet, asıl önemli olan noktayı tamamen gözden kaçırıyor. Bir kere olgusal olarak doğru değil; çünkü dediğim gibi asıl işi isimleri duyulmamış insanlar yapar. Bu tarihteki bütün halk hareketleri için geçerlidir. İsimleri duyulmuş, tanınan insanlar bir dalga yükselirken onun üzerinde yol alırlar. Şimdi sen yükselen bir dalganın üzerinde yol alabilir ve iktidara yerleşmek için bunu kullanmaya çalışabilirsin —standart olarak tutulan yol budur. Ya da insanlara bu şekilde yardım ettiğin için yükselen bir dalgaya binersin—ki bu da başka bir yoldur. Ama önemli olan dalgadır ve insanların bunu anlaması gerekir. Bir filmde bunu nasıl aktarabilirsiniz bilmiyorum.

Aslında gelin biraz düşünmeye çalışalım; bunu yapmış olan bazı filmler var. Ben çok fazla film izlemem, dolayısıyla çok iyi bir eleştirmen değilimdir. Ama *Yeryüzünün Tuzu* (Salt of The Earth) bunu gerçekten başarmıştı diye düşünmüştüm. Bu filmi uzun zaman önce seyrettim, ama seyrettiğimde gerçekten büyük filmlerden biri olduğunu düşünmüştüm. Tabii filmi piyasadan sildiler, sanıyorum neredeyse hiç gösterime girmedi.

KADIN: Hangisiydi bu?

Yeryüzünün Tuzu. Kepaze bir film olan *Rıhtımlar Üzerinde* (On The Waterfront) ile aynı zamanda yapılmıştı. *Rıhtımlar Üzerinde* büyük başarı kazandı; çünkü sendika karşıtıydı. Bakın, *Rıhtımlar Üzerinde* kendini sendika yanlısıymış gibi gösteren; ama sendikaları ortadan kaldırmak için düzenlenen büyük bir kampanyanın bir parçasıydı.

Joe Sixpack'ı biliyorsunuzdur. *Rıhtımlar Üzerinde* filminde yoksul işçilerin tarafını tutarak yozlaşmış sendika patronlarına isyan eden bir kişi anlatılır ve bu rolü Marlon Brando oynar. Kabul ediyorum, böyle şeyler var. Ama sendika bu demek değil. Yani tabii ki bir sürü düzenbaz sendika patronu var; ama hiçbir zaman düzenbaz şirket yöneticileri kadar fazla değillerdir. Ama *Rıhtımlar Üzerinde* bu sendika karşıtı mesajla "yoksul işçiler adına isyan etme" düşüncesini birleştirdiği için çok ünlü bir film haline geldi. Diğer yandan *Yeryüzünün Tuzu*, bir grevi ve greve katılan insanları anlatan sahici ve bence çok iyi bir hikâyeydi. Filmi piyasadan sildiler, hatta herhangi bir yerde gösterildiğini bile zannetmiyorum. Yani bu filmi bir sanat sinemasında seyredebilirsiniz, ama başka bir yerde seyredemezsiniz. Aranızda filmi biraz bilenler ne düşünüyor bilmiyorum, ama bence gerçekten olağanüstü bir filmdi.

Medya Aktivizmi

KADIN: Noam, alternatif medya aktivistlerinin şu anda mevcut olanlara benzer otoriter yapıları yeniden üretmemeye çok dikkat etmeleri gerektiği konusunda sana katılıyorum. Örneğin olaylara ABC ve CBS kanalları gibi yaklaşan bir "Z Kanalı"nın [muhalif bir dergi olan Z Magazine*'den esinleniyor] olmaması gerekir. Ama hem bilgiyi etkin bir şekilde yayıp hem de bunu yaparken nasıl eşitlikçi olabiliriz, bundan pek emin değilim. Olaylar hakkında otoriter bir konum benimseyerek konuşma eğilimi olduğunu ve bizim buna karşı gerçekten mücadele etmemiz gerektiğini düşünüyorum.*

Bence bu çok doğru ve can alıcı bir nokta. Bunun yanıtını tam olarak bilmiyorum; aslında sizin bu konuda söyleyecekleriniz varsa dinlemek isterdim.

ERKEK: Bir an için sizi kişi olarak ele alalım. İnsanlar size hakikat ve doğru bilgiye ulaşmak için ne yapmaları gerektiğini sorduğunda, onlara ne diyorsunuz?

Ben genellikle soruyu doğru şekilde ifade etmediklerini söylüyorum. İnsanların bana ya da bir başkasına olayların daha doğru bir resmini nerede bulacaklarını sormaması gerekir: Bunu *kendilerine* sormalılar. Örneğin, insanlar bana olayların gidişatı hakkında yorum yaparken nereden esinlendiğimi sorabilir. Ben de onlara, gerçekten bakılması gerektiğini düşündüğüm şekilde dünyaya bakan malzemeyi nereden edinebileceklerini söyleyebilirim. Ama sonra bunun doğru olup olmadığına *onların* karar vermesi gerekir. Eninde sonunda kendi aklınızla karar vermek zorundasınız: Kendi sağduyunuza ve zekânıza güvenmek zorundasınız. Hakikat için bir başkasına güvenemezsiniz.

Bu yüzden ben bu soruya şöyle cevap veriyorum: Yapılacak en akıllıca şey okuduğunuz her şeyi kuşkucu bir gözle okumaktır ve benim yazdıklarım da buna dahildir; bunu her

zaman söylerim. Aslında dürüst bir yazar, kendi önyargılarını ve çalışmasının çıkış noktasını açıkça ortaya koymalı ki, okuyucular sonra bunu dengeleyebilsinler. Böylece okuyucular "bu kişi şöyle bir çevreden geliyor, dünyaya dönük şöyle bir bakış açısı var" diyebilirler. O zaman şunu deme fırsatı bulurlar: "Yazarın kendi önyargısı olabilecek şeyleri ben kendim düzeltebilirim. Söylediğinin doğru olup olmadığına ben kendim karar verebilirim; çünkü en azından kendi öncüllerini açıkça ortaya koyuyor." İnsanların böyle yapması *gerekir*. Her türlü iktidar sisteminde size sunulan her şeye karşı son derece kuşkucu yaklaşarak işe başlamalısınız. Başka her konuda da çok kuşkucu davranmalısınız. Benim size söylediklerime de kuşkuyla bakmalısınız; niçin benim söylediklerimin bir kelimesine inanasınız ki? Benim de kendime göre gizli çıkarlarım var. Bu yüzden kendiniz anlamaya çalışın. Gerçekten de bu soruya verilebilecek başka bir cevap yok.

Aslında ciddi bir örgütçüyseniz, yapacağınız şey insanların kendi cevaplarını *kendilerinin* bulmasına yardım etmeye çalışmaktır. Ondan sonra, insanların sorunlarını halletmesine yardımcı olabiliyor ya da onlara faydalı olabilecek bazı şeyler yapmalarını önerebiliyorsanız, bu yeterlidir. İnsanların birileriyle ilişki kurmasına yardımcı olabiliyorsanız ya da iş aramak veya başka bir şey için dışarı çıktıklarında çocuklarına bakabiliyorsanız, tamam işte bu örgütlenmedir.

MARK ACHBAR: Noam, filmde söylediğin ve sonunu getirmediğin en güzel şeylerden biri şuydu: "Ne okuduğunuz değil, nasıl okuduğunuz önemlidir." İnsanlar bana bilgi kaynakları hakkında sorular yönelttiğinde nasıl hemen Z Magazine*'i öneriyorsam* New York Times*'ı da öneriyorum.*

Evet, ben de onu öneriyorum. Bu söylediğine tamamen katılıyorum. Örneğin *Business Week*'i ele alalım: *Business Week*'i okumak faydalıdır, egemen sınıfın kendi insanlarına ne söylediğini okumak faydalı oluyor. *Wall Street Journal*'dan, *New York Times*'tan ve benzerlerinden çok şey öğrenebilirsiniz.

Aslında insanların genellikle iş dünyası basınını gerektiğinden daha az takip ettiğini düşünüyorum. Büyük bölümü çok sıkıcıdır; ama başka hiçbir yerde bulamayacağınız bilgiler vardır. Daha dürüst olmaya çalışırlar; çünkü endişe duymalarına gerek olmayan insanlara hitap ederler. Paralarını nereye yatıracaklarına karar verebilmek için doğruyu bilmesi gereken insanlara hitap ederler. Demek istediğim, örneğin *Boston Globe* veya başka bir yayın organında istediğiniz kadar yalan söyleyebilirsiniz. Ama *Wall Street Journal*'ı okuyan insanların para kazanırken müsamaha gösterilebilecek düzeyde bir gerçeklik duygusuna sahip olması gerekir. Bu yüzden *Business Week* ve *Fortune* gibi dergilerde genellikle çok yararlı bir sürü bilgi bulursunuz. Aklıma gelmişken bu dergileri *satın almamalısınız*, çünkü çok pahalılar. Becerebiliyorsanız çalmalısınız. Kütüphanelerde de bulunuyorlar.[6]

Ama meseleyi daha genel düzeyde ele alırsak, gerçekten kendinizi siyasi açıdan yetiştirmek istiyorsanız yapmanız gereken, bir gruba katılmaktır. Çünkü gerçek bir fanatik değilseniz, bütün bunları kendi başınıza yapamazsınız. *Ben* yapıyorum; ama kafamda birkaç tahtanın eksik olduğunu biliyorum ve başka kimsenin de benim kadar deli olmasını beklemiyorum. Diğer yandan birlikte çalışan bir grup gayet iyi yapabilir bunu. Örneğin 1980'lerdeki Orta Amerika dayanışma hareketlerine bir bakalım. Bunlar genellikle ülkenin her yanında var olan kilise tabanlı gruplardı ve bu konuda birlikte çalıştılar. Bu grupların bazı üyeleri Orta Amerika'ya gitmişti. Kendi kitapları ve dergileri vardı, ellerindeki bilgiyi dolaşıma soktular. Sonuçta bu gruplarda tanıştığım bazı insanlar Orta Amerika hakkında benden daha çok şey biliyorlardı —ki ben bu konuda sıkı çalışan birisiyim. Aslında gözde o kadar büyütülmemesi gereken CIA'den ya da akademik bölümlerdeki o kadar çok insandan kesinlikle daha fazla şey biliyorlardı. Ama bunu, ancak insanlarla birlikte çalışmaya başladığınızda yapabilirsiniz. Ortalıktaki birkaç deliyi saymazsak bence cevap bu olmalı.

Aslına bakarsanız az önce kendi çalışmam hakkında söylediklerim gerçekte doğru değil. Çünkü kullandığım bütün bilgileri kesinlikle ben kendi başıma bulmuyorum. İşin doğrusu dünyanın pek çok yerinde benzer konumda olan bir sürü insan var ve aramızda bilgileri paylaşıyoruz. Aslında benim zamanımın çoğu gazete, süreli yayın ve mesleki dergileri başkalarına göndermek üzere kesmekle veya onların fotokopisini çekmekle geçiyor. Onlar da aynı şeyi benim için yapıyorlar. Bu şekilde kolaylıkla CIA'deki ya da herhangi bir akademik araştırma merkezindeki insanlardan daha fazlasını bilebiliyorum; çünkü benim ajanlarım aptal değil zeki insanlar. Bu insanlar, neyin önemli olduğunu biliyor ve araştırma yapabiliyorlar. Ana-akım akademisyenler ve ulusal istihbarat kuruluşlarının başka ülkelerde ve ABD'de yayımlanan dergileri ve basını tarayan, önemli olan şeyleri bulan, onu analiz eden ve başkalarına gönderen çok zeki ve kavrayışı güçlü ajanları yok. Özellikle ilgilendiğim ülkelerin, örneğin diyelim İsrail'in, bütün basınını asla kendi başıma takip edemem; bu çok ağır bir iştir. Ama İsrail'de bana makaleler kesip yollayan ve önemli olan şeyleri seçen arkadaşlarım varsa, bir anlayış oluşturmak için bilgileri paylaşabiliyoruz. Diğer yerler için de aynı şey geçerli. Örneğin Güneydoğu Asya ve Doğu Timor üzerine yaptığım çalışmalarda çoğunlukla Avustralya basınından gelen malzemeler kullanılmıştır. Avustralya'dan bir ton malzeme gelmişti.

Bunun karşılıklı olduğunu tekrar belirtmeliyim: Sen bunu birkaç kişi için yapıyorsun, onlar da senin için yapıyorlar ve sonuçta insanların çabalarını bir havuzda toplayabildiği ve kaynak eksikliğini giderebildiği gayri resmi elbirliği ağları gelişiyor. Örgütlenmenin amacı da işte tam olarak bu zaten.

KADIN: Noam, filmde ABD medyasını "kısa ve özlü anlatımda" ısrar ettiği için eleştirdiğini hatırlıyorum. Medya haber analizini kısa ve özlü demeçlerle sınırlıyor.

böylece tutarlı bir şekilde, ancak genel kanıları sunabiliyor. Ama örgütlenme çalışması yaparken hem "kısa ve özlü anlatımı" hem de daha derinlemesine bir analiz türünü kullanmanın, ikisini bir arada kullanmanın önemli olduğunu keşfettim. Önce insanların dikkatini olguların sıralandığı kolay anlaşılır yazılar ve bilgilendirici kısa değerlendirmelerle çekebilir, ardından daha fazlasını araştırmaya geçebiliriz. İki biçimin bu şekilde birlikte kullanılması hakkında ne düşündüğünü merak ediyorum?

Evet tabii, bu şekilde davranmak çok yararlı olur. Aslında bu "kısa ve özlü anlatım" teriminin bir tür şaka olduğunu söylemeliyim. Bu terimi medya halka ilişkiler servisinden birileri kullanırken duyup öğrendim, kimdi hatırlamıyorum...

MARK ACHBAR: Jeff Greenfield.

Evet, kimdi o, *Newsweek*'in müdürü müydü?

MARK ACHBAR: Nightline*'da yapımcı.*

Nightline'da yapımcı ya da onun gibi bir şey. "Kısa ve özlü anlatım" terimini yaptıkları işi tarif etmek için kullanmıştı. Biliyorsunuz bu insanların işi, söylemek istediğini 600 kelimede ya da iki reklam arasında ifade edebilecek kişiler bulmak.[7] Bu terimi ilk olarak o zaman duymuştum. Ama çokça kullanılıyor. Aslında düşünceyi denetlemek için bir teknik. Ama hayli yapıcı bir şekilde de kullanabilirsiniz.

Örneğin Körfez Savaşı sırasında *Z Magazine* temel hikâyenin ne olduğunu özetleyen, olguların kısaca sıralandığı birkaç sayfa yayımlamıştı. Bence iyi bir örgütlenme yapan bütün gruplar böyle şeyler yapıyordur. Demek istediğim, genel yapının ne olduğunu bilmeleri için insanların bazı bilgilere ihtiyacı vardır. Ancak bundan sonra daha derinlemesine bilgilere geçebilirsiniz. Bu yüzden sanıyorum farklı teknikleri bir arada kullanmanız gerekiyor. Sizin bazı şeyleri anlamanıza yol açıyorsa, pekâlâ slogan da kullanılabilir. Ama tabii olguları *ne şekilde* sunarsak sunalım, insanlara bunun bir seçim ve yorum olduğunu söylemeliyiz. *Biz* önemli olduğunu düşündüğümüz olguları seçiyoruz; ama belki onlar başka şeylerin önemli olduğunu düşüneceklerdir.

KADIN: İnsanlara olguları sıralayan yazılar verdiğinizde genellikle şöyle tepki gösteriyorlar: "Niçin sana güveneyim?" "Bu bilgileri nereden buldun?" Aslında bence insanlar bu tür soruları yeterince sormuyor.

Evet, sormaları gerekir. Ama bir örgütçü için bu güvensizliği aşmak yine de çok zor bir şeydir. Son zamanlarda kaçınız Z internet bültenini [bilgisayar ağında bir tartışma forumu] takip etti bilmiyorum; ama orada devam eden bir tartışma var. Bir soruna dikkat çekiyorlar ve bence haklılar da; buna nasıl cevap verilebilir bilmiyorum. İnsanlara ille de olguları özetleyen kısa yazılarla değil herkesin sürekli olarak duyduğu

şeylerden farklı olan, çok sayıda kanıt ve veri içeren ayrıntılı ve gelişkin argümanlarla da gitseler standart tepkinin şöyle olduğunu söylüyorlar: "Kardeşim iyi güzel de, niçin sana inanayım ki?"

Ama bu mantıksız bir tepki değil. Biri sana dünyanın düz olduğunu ispatlayan bir sürü dipnot, istatistik ve matematik hesaplarıyla dolu üç ciltlik bir eserle gelse, ne kadar etkileyici olursa olsun ihtiyatlı davranmakla akıllılık edersin. İşte biz de insanlara çoğunlukla böyle yaklaşıyoruz; onlara dünyanın düz olduğunu söylüyoruz. Tabii ki gösterdiğiniz bütün kanıtlara inanmayacaklardır. Aslında böyle sorular *sormaları gerekir*. Örgütçülerin üstesinden gelmesi gereken zor bir durum bu. Böyle bir sorunun üstesinden ancak insanların güvenini kazanarak ve yavaş yavaş kendi başlarına daha geniş bir kavrayış edinmelerine yardımcı olarak gelebilirsiniz.

ABD Solunun Özyıkımı

ERKEK: Noam, çok sayıda konuşma yapmak için bütün ülkeyi dolaşıyorsun. Bu kadar farklı cemaatle ilişki kurduğun için genel olarak hareketin durumu, siyasetin durumu hakkında ne düşündüğünü merak ediyorum. Bu konuları nasıl değerlendiriyorsun?

Bana kalırsa, her geçen yıl bir eğilimin varlığını daha iyi fark edebiliyorsunuz. Bir yandan kabaca söylersek, daha fazla insan şu ya da bu şekilde siyasi aktivizme dahil oluyor ya da en azından bir şekilde ilerici bir faaliyetin içinde yer almak *istiyor*. Diğer yandan, eşzamanlı olarak bunun olanakları da giderek azalıyor ve insanlar, aşırı ölçüde yalıtılmış hale geliyorlar. Dün öğleden sonra bunu daha iyi fark ettim. Birkaç haftalığına seyahate çıkmak için hazırlanıyordum ve dünya çapında önemli gördüğüm bütün kuruluşlara her ay yaptığım gibi çekler yazdım. Durumu gördüğünüzde hayrete düşüyorsunuz. Ne kadar dar kapsamlı olursa olsun istediğiniz konuyu seçin –örneğin Guatemala'nın güney kısmındaki sağlık hakları sorununu ele alın– bu konuda çalışma yürüten on beş ayrı kuruluş var. Belki de bu kuruluşlar birbirlerinin kapı komşusu. Bu nedenle on beş ayrı çek yazmanız gerekiyor.

Bunu dün fark ettim; ama mevcut durum açısından tipik bir özellik olduğunu düşünüyorum: Herkes kendi küçük faaliyetini yürütüyor. Grupların hepsi son derece dar kapsamlı konular üzerine odaklanmış ve çok küçükler. Hatta genellikle birbirlerinin varlığından dahi haberdar değiller. Bu durum kısmen, gerçek bir yalıtılmışlık duygusunun ve bir tür umutsuzluğun sonucu. Ama aynı zamanda bu duygunun artmasına da bir ölçüde katkıda bulunuyor. İnsanlar hiçbir şeyin yürümediği duygusuna kapılıyorlar; çünkü "topu topu sadece ben ve üç arkadaşım var" diye düşünüyorlar. Bu konuda

haklılar da. İki sokak aşağıdaki başka birini ve onun da üç arkadaşını saymazsak, gerçekten sadece "sen ve üç arkadaşın" varsınız. Halkın atomize edilmesinde olağanüstü boyutlarda bir başarı sağlandı. Ben bu durumun, yani insanları hayret verici ölçüde yalıtmanın gerçekten son yıllardaki en büyük propaganda başarısı olduğunu düşünüyorum. Bana göre sol da bu başarıya katkıda bulunmak için elinden geleni yaptı.

Bütün ülkede konuşmaları dinlemeye gelen ve harekete katılmak isteyen büyük kalabalıklar görüyorsunuz. Ama çevrelerinde onlara yardımcı olacak veya yapılacak bir işin devamını getirecek kimseyi bulamıyorlar. Binlerce insanın katıldığı bir konuşma sonrasındaki standart soru şudur: "Peki ben ne yapabilirim?" İnsanların bu soruyu sormak zorunda kalması solun feci şekilde sınıfta kaldığını gösterir. Dışarıda insanlara "gel bize katıl, bizimle beraber şunları şunları yapabilirsin" diyen elli tane masanın olması gerekir. Ama yok. Varsa bile grupların çalışma alanları o kadar dar kapsamlı ki, insanlar şöyle bir duyguya kapılıyor: "Evet, ama ben bu kadar dar kapsamlı bir şey yapmak istemiyorum. Örneğin Batı Massachusetts'teki gey ve lezbiyen haklarını sonuna kadar destekliyorum; ama bütün hayatımı buna adayacak halim yok."

KADIN: Sol tam olarak ne yaptı da bu kadar ciddi bir özyıkıma yol açtı?

Sorun kısmen solun çok bölünmüş olmasından kaynaklanıyor. Sol çok dar bir konumu savunmak için tutkulu bir kararlılık gösteriyor ve söz konusu konum hakkında tam olarak sizin gibi düşünmeyen herkese aşırı bir hoşgörüsüzlükle yaklaşıyor. Dolayısıyla bir konu hakkında, örneğin kürtaj hakları konusunda kapı komşunuzdan biraz farklı düşünüyorsanız, savaş çıkıyor. Birbirinizle dahi konuşamıyorsunuz; kürtaj hakları, üzerinde tartışabileceğiniz bir konu olmaktan çıkıyor. Solda bu tür şeyler çok fazla yaşanıyor ve büyük bir özyıkıma yol açıyor. Bu tür şeyler ilerici hareketlerin, "sol" dediğimiz hareketlerin hoş karşılanmamasına neden oluyor. Çünkü insanlar böyle şeyleri sevmiyorlar; olan biteni görüyorlar ve hoşlarına gitmiyor.

Bir de gerçekten saçma sapan konulara çok büyük enerji harcanıyor. Ülkede bazı yerler var ve buralarda John F. Kennedy'nin öldürülmesine gerçekten hangi mafya şahsiyetinin karıştığını ortaya çıkarmak gibi –kimsenin umursamadığı– şeylere *akıl almaz* bir enerji harcanıyor. Böyle yerlerden birisi de Kaliforniya. Buna benzer konulara harcanan enerji ve gösterilen heves gerçekten olağanüstü boyutlarda ve sol kendi kendine bu şekilde büyük zarar veriyor.

Ya da entelektüel sola, yani bizim burada yaptığımıza benzer faaliyetler yapması gereken insanlara bakın. Akademik solu ele alırsanız, bilmem hangi çılgın postmodernist versiyonun karmakarışık, anlaşılmaz, kendileri dahil hiç kimsenin bir şey anlamadığı söylemine saplanıp kaldıklarını görürsünüz. Ama tartıştıkları şey kariyer yapmak için gayet faydalıdır. Bu tür şeyler dünyada hiçbir değişikliğe yol açmayacağı güvence-

si veren, yani böyle çok değerli bir tarafı olan faaliyetlere bir ton enerji akıtılmasına neden oluyor. Dolayısıyla kurumlar açısından düşünüldüğünde bu tür faaliyetleri desteklemek, hoş görmek ve insanların katılmasını teşvik etmek çok faydalıdır.

Başka bir mesele de dünyada olup bitenler hakkında çok büyük yanılsamalar yaşanması. Aslına bakarsanız bu hepimizin hatası: Bu tür yanılsamaların üstesinden gelemiyoruz. Sözümona "Körfez Savaşı"nı ele alalım. Gerçek bir savaş değildi, bir katliamdı. Peki, o zaman Körfez Katliamı'nı ele alalım. Körfez Katliamı solda muazzam bir ümitsizliğe yol açtı; çünkü insanlar bu konuda hiçbir şey yapamadıkları duygusuna kapıldılar. Sadece bir dakikalığına düşünecek olursanız, durumun tam tersi olduğunu fark edersiniz. Barış hareketinin şimdiye kadar elde ettiği en büyük zaferdi. Körfez Savaşı tarihte ilk defa bir savaş başlamadan *önce* muazzam gösteri ve protestoların olduğu bir savaştır. Daha önce hiç böyle bir şey olmamıştı. Vietnam Savaşı örneğinde bazı insanların sokaklara dökülmesi için aradan beş yıl geçmesi gerekmişti. Bu sefer daha bombardıman *başlamadan*, yüz binlerce kişinin katıldığı muazzam gösteriler yapıldı. Toplumun tutumuna bakarsanız şunu görürsünüz: Bombardımanın başladığı güne kadar insanlar ikiye bir oranında bölgesel sorunlar, İsrail-Filistin vs. üzerine uluslararası bir konferans çerçevesinde Irak'ın Kuveyt'ten çekilmesini öngören müzakerelere dayalı bir çözümden yanaydı.[8]

Evet, o zaman sol bu konuda hiçbir şey yapamadı. Her şeyden önce meseleyi bilmiyordu. Alternatiflerin var olduğunu bilmiyordu. Örneğin Irak'ın Kuveyt'ten tam da aynı koşullarla çekilmek için yaptığı öneriyi üst düzey Amerikalı yetkililerin bir hafta öncesinde reddettiğini bilmiyordu.[9] Ama yine de toplumda büyük bir destek potansiyeli var. Sorun sadece solun bununla ilgilenmemesinden kaynaklanıyor.

Aslında halkın tutumu kesinlikle şaşırtıcıdır. Örneğin Amerikan halkının yüzde 83'ü ekonomik sistemin özünde adaletsiz olduğunu düşünüyor; "zenginler daha da zenginleşirken, yoksullar daha da yoksullaşıyor" diyorlar. Bu durum, işlerin radikal olarak değişmesi gerektiğini düşünüyorlar demektir.[10] Peki, sol her şeyin radikal olarak değişmesi gerektiğini düşünen toplumun bu sadece yüzde 83'lük kesimiyle ilgili olarak ne yapıyor? Bizim bütün yaptığımız onları yabancılaştırmak veya söyleyecek hiçbir şeyimiz olmadığını düşünmelerini sağlamak.

1987'de, yani Anayasa'nın yüzüncü yıldönümünde büyük bir gürültü patırtı koparken *Boston Globe*'un benim en favori anketlerimden birini yayımladığını hatırlıyorum. İnsanlara küçük sloganlar vermiş ve "size göre bunların hangisi Anayasa'da yer alıyor?" demişlerdi. Tabii herkes, ilkokul üçüncü sınıfta öğrendiklerini unuttuğu için ya da zaten o zaman da önemsemedikleri için kimse Anayasa'da ne olduğunu bilmiyordu. Gerçekte şöyle bir soru sormuşlardı: "Hangisi Anayasa'da olması gereken apaçık

bir bildik doğrudur?" Evet, seçeneklerden biri "herkesten yeteneğine göre, herkese ihtiyacı kadar" sözüydü [Karl Marx'tan bir slogan] ve insanların görüşü soruluyordu. Amerikan toplumunun yarısı bunun Anayasa'da olduğunu düşünüyor; çünkü o kadar bildik bir doğru ki! Bu kadar bildik bir doğrunun tabii ki Anayasa'da olması gerekir, başka nerede olabilir?[11] Bunun ne anlama geldiğini ve bizim bu konuda ne yaptığımızı düşünürseniz, ortaya akıl almaz bir durum, büyük bir uçurum çıkıyor.

Ya da 1992 seçimleri sırasındaki Ross Perot fenomenini ele alalım. [Perot, bağımsız aday olarak başkanlık seçimlerine katılan Amerikalı bir milyarderdir.] Ross Perot, siyasi sahneye çıktığında hiçbir programı yoktu. Kimse neyi savunduğunu bilmiyordu, onu tanıyan herkes için sanki Mars'tan gelmiş biri gibiydi. Birkaç gün içinde iki büyük adayla başa baş yarışmaya başlamıştı. Bence aday olarak bir kukla da gösterselerdi benzer bir başarı yakalardı.

Dan Quayle ve Murphy Brown meselesini hatırlıyor musunuz? Birleşik Devletler'de çok ciddiye alınmıştı, bu ikisine de sanki gerçek kişilermiş gibi muamele yapılmıştı. Başkan yardımcısı ve bir televizyon aktristi arasında geçen bir tartışmaydı. Aslında gerçek bir aktris değildi; televizyon programındaki bir karakterdi ve o zaman tartışmaya şov aracılığıyla cevap veriyordu. [Quayle, evlilik dışı çocuk yapmaya karar verdiği için bu karakteri eleştirmişti.] Evet, o zaman insanlara hangisini, Dan Quayle'yi mi yoksa Murphy Brown'ı mı başkan olarak görmeyi tercih edeceklerini soran bir anket yapıldı. Kimin kazandığını herhalde tahmin ediyorsunuzdur.[12] Halka bu ikisinden hangisinin gerçek olduğunu düşündüğünü soran bir anket yapılmadı. Eğer yapılsaydı, sonucun ne olacağından pek emin değilim.

Ama bütün bunlar titiz bir şekilde yapılan kamuoyu çalışmalarında tekrar tekrar ortaya çıkan bir gerçeği gösteriyor: Toplum, dedikleri gibi "yabancılaşmış" durumda. İnsanlar hiçbir kurumun kendileri için iş görmediğini, her şeyin hile hurda olduğunu ve yozlaşmış bir işleyişin var olduğunu düşünüyor. Hiçbir şeyi hiçbir şekilde etkileyemeyecekleri kanısındalar. Siyasi sistemin işlemediğini, ekonomik sistemin işlemediğini, her şeyin başka yerlerde halledildiğini ve kendi denetimlerinin bütünüyle dışına çıktığını düşünüyorlar. Ve bu hissiyat toplumda yaygın bir şekilde paylaşılıyor.[13] Yani aslında düşündükleri şeylerin ne kadar doğru olduğunun farkında değiller. Örneğin halihazırdaki GATT [Genel Gümrük Vergileri ve Ticaret Anlaşması] görüşmelerinde gerek dünya gerekse kendi hayatları üzerinde muazzam etki yaratacak çok önemli kararlar alındığının da farkında değiller. Ne halk, ne sendikalar, ne de Kongre bu konuda bir şey biliyor. Ama toplumun bütün bu konular hakkında bir tür hissiyatı var ve bir şekilde olan biteni hissediyor.

Burada asıl önemli olan, solun bu durumdan faydalanmak ve bu muazzam hoşnutsuzluğu yapıcı bir yöne kanalize etmek için neredeyse hiçbir şey yapmamasıdır. Solda her

yerde neredeyse hep aynı hikâye karşıma çıkıyor: Muazzam bir bölünmüşlük, odaklanma alanlarındaki darlık, hoşgörüsüzlük, insanlarla onların da bakış açısını gözeterek bir araya gelmek konusundaki isteksizlik, atalet ve her türden delilik.

Bütün bunların nedenine gelince, sanıyorum bazılarını siz de görebiliyorsunuz. Yurttaşlık Hakları Hareketi'ni ele alır ve seyrine bakarsanız, bence bu nedenlerden bazıları hakkında oldukça iyi bir fikir edinebilirsiniz. Yurttaşlık Hakları Hareketi'nin ilk döneminde, yani 1950'lerin sonları ve 60'ların başında muazzam bir cesaret ve adanmışlık vardı. Sonunda orta sınıf Amerikalılara varıncaya kadar çok büyük bir insan kitlesi harekete katılmıştı. Ve hareket başarılı olmuştu: Güney'de büyük zaferler elde edildi. Sonra bir şekilde durdu. Peki ne oldu? Şu oldu: Siyahların ve beyazların yemek yediği restoranlar birleşti; 1965'te Oy Verme Hakkı Yasası çıktı. Bütün bu gelişmeler günümüzde biraz Güney Afrika'da yaşananlara benziyordu. Yine de Güney Afrika'da yaşananlar çok daha dramatiktir. Genellikle ana-akım Yerleşik Düzen kültürü, hatta iş dünyası tarafından kabul gören biçimler tesis edilebiliyordu. Örneğin General Motors'un, siyahların ve beyazların restoranlarının ayrı olmasından hiçbir çıkarı yoktur. Aslında daha verimli olduğu için ayrılmamasını tercih eder. Böylece bütün bu çabalar en azından bir yere kadar sonuç verdi. Hiç de kolay bir süreç değildi: Birçok insan öldü, çok gaddarcaydı vs. Ama sonuç alındı. Sonra hareket durdu, bütün enerjisi sönümlendi. Aslında belki de o zamandan beri gerileme içindedir. Çünkü sınıf meselelerine tosladı ve bunlar zor meselelerdir. Kurumsal değişiklik gerektirirler. Sanayi merkezlerinde sınıf meseleleriyle uğraşmaya başladığınız zaman General Motors'un yönetim kurulu bundan memnun *olmayacaktır.*

Bu nedenle hareket, işte bu noktada durdu, bütün enerjisi sönümlendi. Ardından devrimci sloganlar, ortalıkta silahla dolaşma, cam kırma ve bunun gibi şeyler yapılmaya başlandı ve özyıkım sürecine girildi. Bunun nedeni hareketin daha zor meselelere toslamış olmasıydı. Daha zor meselelerle karşı karşıya gelmeye başladığınız zaman, kaçış yolu aramak kolaydır. Bir sürü farklı kaçış yolu vardır. Akademik radikal feminizmin anlaşılmaz bir versiyonu hakkında anlamsız makaleler yazarak ya da bir komplo meraklısı olup çıkarak da kaçabilirsiniz. Ya da belki de önemli olan, ama çok dar kapsamlı olduğu için asla sonuç vermeyecek veya kimseye faydası dokunmayacak bir konuda çalışarak da kaçış örgütleyebilirsiniz. Sizi ayartacak bir sürü şey vardır. Meseleler gerçekten zor olduğu, yani pek kolay olmadığı için ilgi duyan ve harekete katılan insan sayısı arttıkça, potansiyeller ve gerçek başarılar arasında bir tür uçurum oluştu.

KADIN: Solun sınıf meseleleriyle ilgilenmediğini mi düşünüyorsunuz?

Çok fazla ilgilendiğini düşünmüyorum. Solda hiç kimse sınıf meseleleriyle ilgilenmiyor demek istemiyorum. Ayrıca ilgilenilmesi gereken tek mesele de bu değil. Ama sınıf

meseleleri en önemli meselelerdir; çünkü bütün baskı sisteminin tam merkezinde yer alırlar. Aynı zamanda sınıf meseleleri en zor meselelerdir. Çünkü bunlarla ilgilenmeye başladınız mı, özel girişimin çekirdeğinin işin içine girdiği katı kurumsal yapılarla uğraşıyorsunuz demektir. Bence başka meseleler de hayli zordur, örneğin ataerki zor bir meseledir. Ama bunlar, bütün iktidar sistemini değiştirmeden de hafifletilebilir. Oysa sınıf meseleleri böyle değildir.

ERKEK: Solun işçi sınıfıyla daha fazla ortak zemin bulabilmesi için önerdiğiniz herhangi bir strateji var mı?

Öncelikle "işçi sınıfı" dediğiniz zaman oldukça geniş bir kesimden söz ediyorsunuz. Demek istediğim, ücret alan herkes bir bakıma "işçi sınıfı"ndandır. Dolayısıyla "işçi sınıfı" pek çok müdürü de kapsayacak bir anlamda kullanılabilir ve gerçekten de bugünlerde işçilerle hemen hemen aynı çıkarlara sahipler: Başkaları gibi hemen işten sepetleniyorlar ve bu konuda endişeliler. Bakın, Birleşik Devletler'de "sınıf" kelimesi çok alışılmadık bir anlamda kullanılır. Bunun servetle bağlantılı olduğu varsayılır. Ama geleneksel kullanımda ve Amerika dışında başka her yerde, karar alma ve otorite sisteminin bütünü içinde nerede konumlandığınızla ilgilidir. Bu yüzden talimat alıyorsanız, varlıklı olsanız da "işçi sınıfı"ndan sayılırsınız.

Sol sınıf meseleleriyle nasıl uğraşmalıdır? Evet, sistemin özünde adaletsiz olduğunu düşünen toplumun bu yüzde 83'üyle ilişki kurmalı ve bu yüzdeyi daha da yükseltmeliyiz. Sonra da yapmamız gereken yalnızca insanların sistemi değiştirmek üzere örgütlenmesine yardım etmek. Bunun için özel taktikler yok, sadece bildik eğitim ve örgütlenme gerekiyor. Tamam, siz bu işi yapmaya başlamışsınız bile.

Halk Eğitimi

KADIN: Sizin pek çok kitabınızı ve Holly Sklar ile Michael Albert gibi insanların yazdığı kitapları okurken şunu fark ettim: Solun insanları eğitmeye yardım etmek için —çünkü azınlık konumundayız— standart olarak izlediği pratik, her şeyi etraflıca belgelemek, çok kesin akademik argümanlar oluşturmak, pek çok kanıt sıralamak ve bir ton alıntı kullanmak. Beni burada rahatsız eden şey, çok sayıda insanın bu dünyadan dışlanmış olması.

Doğru.

KADIN: Bu insanlar akademisyen değiller, bu şekilde argüman oluşturmak için eğitilmemişler. Bence sadece ikna etmeyi değil, aynı zamanda argüman oluşturmayı da öğretecek bir orta yol olsa iyi olurdu. Biri bana 1930'larda halk eğitimi faaliyetleri düzenlerken buna benzer şeyler gerçekleştirdiklerini anlatmıştı.

Kesinlikle, aslında 1930'larda sol entelektüellerin dahil olduğu en önemli şeylerden biriydi bu. Şunu demek istiyorum: İyi bilim insanları, Bernal [Britanyalı fizikçi] ve diğerleri gibi ünlü ve önemli bilim insanları popüler bilim yapmanın insanlığa dönük yükümlülüklerinin bir parçası olduğunu düşünüyorlardı. Bu şekilde fizik üzerine, matematik üzerine vs. çok iyi popüler kitaplar yazıldı; örneğin *Milyonlar İçin Matematik* (Mathematics for the Million) diye bir kitap vardır.[14]

KADIN: Evet, bunu duymuştum.

Bu adam solun içinden çıkmıştı. Önemli olan nokta şu ki, bu insanlar bu tür bir bilginin herkesle paylaşılması gerektiğini düşünüyorlardı. Aslında şimdiki sol entelektüel sahneye bakınca beni en çok şaşırtan şeylerden birisi o insanların günümüzdeki benzerlerinin topluma şöyle demesi: "Bunları bilmeniz şart değil, bunlar sadece beyaz erkeklerin iktidar oyunları. Ayrıca astroloji fizikle aynı şeydir; bunların hepsi bir söylem ve bir metinden ibarettir. Bunları unutun gitsin, içinizden geleni yapın. Astrolojiyi seviyorsanız, astrolojiyle uğraşın." Canlı halk hareketlerinin olduğu o günlerde insanların otomatik olarak doğru kabul ettiği şeylerden o kadar farklı ki, hayret ediyorum.

Örneğin matematik bilecek kadar ayrıcalıklıysanız ve kendinizi dünyanın bir parçası olarak görüyorsanız, açık ki matematiği anlamaları için diğer insanlara yardım etmeye çalışmalısınız. Bunu yapmanın yolu da, örneğin *Milyonlar İçin Matematik* gibi kitaplar yazmak ya da ilkokullarda konuşmalar yapmak ve buna benzer şeylerdir. Aslında halk eğitimine katılmak, kitap yazmanın ötesine geçen bir şeydir: Gruplar kurmayı, konuşmalar yapmayı, işçileri eğitmeyi vs. içerir. Bugün solcuların bunları *yapmaması* bence gerçekten bir trajedidir ve bana göre olup biten pek çok şeyin gerçek anlamda özyıkımla sonuçlanmasında önemli bir etkendir. Bu tür şeyler, canlı siyasi hareketlerin her zaman bir parçası olmuştur.

Aslında işçilerin eğitimi ABD'de her zaman önemli bir yere sahip olmuştur. Örneğin A. J. Muste [Amerikalı pasifist ve aktivist] uzun süre işçilerin eğitiminde çalıştı; dikkate değer ve büyük işçi sınıfı okullarının kurulmasına yardım etti. İlkokula gitmemiş olan insanlar, bu okullarda eğitim gördüler ve gerçekten çok şey öğrendiler. Bu arada, Muste bu yüzyılda ABD'de yaşamış en önemli insanlardan birisidir; tabii kimse onu tanımıyor, çünkü yanlış şeyler yaptı. Ama gerçekten sol-liberter hareketin önde giden şahsiyetlerinden birisiydi.[15]

John Dewey de [Amerikalı filozof ve eğitimci] halk eğitimi faaliyetlerinde yoğun olarak yer almıştı ve tam da bu tür şeyler yapmaya çalışmıştı. Böylelikle Dewey, Jane Addams [Amerikalı sosyal hizmetler çalışanı ve kadınların oy hakkını savunan aktivist] ve başkalarıyla birlikte İlerici Dönem boyunca Chicago'da cemaat gelişme programlarında çalıştı. Aslında bütün ilerici okul hareketi buradan çıkmış ve demokratikleştirici bir

taahhüde sahip olmuştur. Temel bir bileşeni olduğu kabul edilen sanayi demokrasisine büyük bir bağlılık duymuştur.[16]

Aslında her yerde bu şekilde kurulmuş okullar vardı: Örneğin İngiltere'de Oxford dahil büyük üniversitelerdeki kolejlerden bazıları işçi sınıfı kolejidir. Bu kolejler, işçi hareketinin içinden çıktı ve işçi sınıfından insanları eğitmeyi hedefledi. Hatta bu civarda Cape Cod Cemaati Koleji vardır ve pek çok cemaat kolejinde olduğu gibi orada da gerçekten bu meseleye ilgi duyan insanlar ders verir. Cemaat kolejleri ve şehir kolejlerinin öğrencileri çoğunlukla işçi sınıfındandır. Bu okullar, insanlara ulaşmak için çok iyi bir yol olabiliyor. Gerçekten de birçok aktivist bu yolu seçmiştir; tam olarak bu nedenle pek çok yerde cemaat kolejlerinde ders veren insanlar var.

Evet, haklısın, böyle şeyler için gerçekten daha fazla çaba harcanması gerekiyor. Bu tür çabalar ihtiyacımız olan halk hareketlerini yeniden kurmaya yönelik çok önemli bir adım olacaktır.

Üçüncü Parti Siyaseti

KADIN: Bu noktada aktivistlerin izleyebileceği bir strateji olarak seçim süreçlerinde çalışmak hakkında ne düşünüyorsunuz? Nihai amacımız temel ekonomik yapıyı değiştirmekse, birisinin enerjisini bu yolda harcaması sonuç alıcı olur mu?

Bence seçim süreçlerinde çalışılabilir. Ama şunu unutmamamız gerekir: Ancak halk güçleri toplumda iktidarı tehdit edebilecek kadar etkinse seçimler yoluyla bir şeyler elde edilebilir.

Örneğin Amerikan işçilerine ilk defa örgütlenme hakkı tanıyan 1935'teki Wagner Yasası'nı [Ulusal İşçi İlişkileri Yasası] ele alalım.[17] Uzun zamandır beklenen bir gelişmeydi —Avrupalıların çoğu bu hakkı aşağı yukarı elli yıl önce elde etmişti— ve Kongre'de kabul edildi. Ama Kongre'de onaylanmasının nedeni Franklin Roosevelt'in bu yasayı istemesi ya da liberal birisi olması veya başka bir şey değildi. Aslında Roosevelt bir muhafazakârdı ve işçilere yönelik özel bir ilgisi yoktu.[18] Wagner Yasası Kongre'de onaylandı; çünkü toplumdaki iktidar sahipleri işçilere bazı haklar vermeleri gerektiğini, yoksa başlarının gerçekten derde gireceğini fark ettiler. İşte bu nedenle onaylandı. İşçiler, örgütlenme hakkını elde ettiler ve mücadele ettikleri sürece de bu hakkı korudular. Sonra esas itibarıyla kaybettiler, artık bu yasa pek fazla uygulanmıyor.

Şunu demek istiyorum: Seçimlerle bazı şeyler elde edebilirsiniz. Ama seçimler sadece yüzeysel bir fenomendir; bu sonucun bir anlam taşıyabilmesi için toplumda başka pek çok şeyin gerçekleşmesi gerekir.

ERKEK: Kendi ayakları üzerinde durabilen bir işçi partisi oluşturmak için ABD'de nisbi temsil sistemini yerleştirme çabası hakkında ne düşünüyorsunuz? Böyle bir parti, halkın çıkarlarının daha iyi ifade edilmesine ve genel olarak siyasi tartışma yelpazesinin genişlemesine yardım edebilir. [Nisbi temsil, yasama organındaki sandalyelerin her seçim bölgesindeki çoğunluk oylarıyla değil, her partinin aldığı oyların oranına göre dağıtılmasına dayanan bir seçim sistemidir. Partilerin sayısının artmasını teşvik eder ve azınlık oylarının daha iyi temsil edilmesini sağlar.[19]*] Bana öyle geliyor ki bir işçi partisi olduğu için Kanada'da insanlar Amerikalıların büyük ölçüde görmezden geldiği birçok konuya, örneğin işçi meselelerine daha duyarlılar.*

Bu doğru. Kanada ilginç bir örnek: Bize çok benzeyen bir toplum, ama yine de bazı farklılıklar barındırıyor. Çok daha insani bir toplum. Orada da büyük şirketlerin hâkimiyeti var, aynı kapitalist kurumlara sahipler, her şey aynı. Ama çok daha insani bir yer. Bizim sahip olmadığımız bir tür toplumsal sözleşmeye sahipler. Örneğin çok verimli çalıştığı için, bizim durumumuzun iyice kötü görünmesine neden olan bir ulusal sağlık sistemleri var. Bence bu durum Kanadalıların işçi tabanlı bir partilerinin olmasıyla *bağlantılı*. Gerçi Kanada'daki Yeni Demokratik Parti [NDP] gerçek bir *işçi* partisi değil; ama işçi tabanlı bir parti. Bununla birlikte, bu partinin Kanada'da siyasi sisteme girebilmesinin nedeni Kanada'da nisbi temsil sistemi olması değildir. Her şeyden önce nisbi temsil sistemi gibi herhangi bir değişimin *olabilmesi* için ne gerekiyorsa, NDP'nin siyasi sisteme girebilmesini de o sağlamıştır. Bu da yaygın ve ciddi bir halk örgütlenmesidir.

Bakın, iktidar yapısını kendisine yer açmaya zorlayacak kadar güçlü bir siyasi hareketiniz varsa, bu hareket şu ya da bu şekilde kendine yer bulacaktır. Bu tıpkı buradaki sendikal örgütlenme haklarına, yani Wagner Yasası'na benziyor. Ama bu hareket etkin ve meydan okuyucu olma niteliğini kaybettiğinde artık o haklar kimsenin umrunda olmayacaktır. Bu yüzden, nisbi temsil için uğraşmak, ancak daha geniş bir örgütlenme kampanyasının bir parçasıysa çaba göstermeye değer bir şey diye düşünüyorum. Ama amaç sadece birisini Kongre'ye sokmaksa ve iş burada bitiyorsa, yaptığınız, zaman kaybından başka bir şey değildir. Daha sonra söz konusu kişileri *sizin* temsilciniz olmaları için zorlamaya devam edemiyorsanız, seçimle birilerini göreve getirmenin hiçbir anlamı yoktur. Siz istediklerinizi yaptırmak için yeterince etkin ve tehdit edici olduğunuz sürece, o kişiler *sizin* temsilciniz olmayı sürdürecektir, yoksa temsilciniz olmaktan çıkarlar.

Aslında bu çoktan beri bilinen bir husustur. Dönüp Anayasa'nın önemli bir bölümünü ve Haklar Bildirgesi'ni vs. hazırlamış olan James Madison'ın söylediklerine bakacak olursanız, kendi deyişiyle "parşömenden bir engelin" baskının önünde asla duramayacağına dikkat çekmiştir. Bununla, kâğıda bir şeyler yazmanın kendi başına bir değerinin olmadığını söylemek istemiştir: Ancak kâğıtta yazılı olan şey uğruna savaşırsan

onu gerçek kılabilirsin. Yoksa kâğıt üzerinde çok güzel şeylere sahip olabilirsin; ama bir işe yaramaz.[20] Örneğin Stalin'in anayasası mevcut en güzel anayasalardan biriydi; ama parşömenden bir engeldi. Ve aynı şey Kongre'de temsilcinizin olması da dahil, siyasetin başka bütün boyutları için geçerlidir.

Eğer buralıysanız, Gerry Studds'a [Massachusetts Liberal Kongre üyesi] oy verebilirsiniz ve o da bazı güzel şeyler yapabilir. Ama NAFTA için [Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması] olumlu oy kullandı. Yaptığı şey seçmenlerinin pek çoğunun iradesine aykırıydı. Ama bunun nedeni seçmenlerin kendi temsilcilerinin ne yapması gerektiğini yeterince açıklığa kavuşturmamış olmasıydı. Şunu demek istiyorum: Ülke çapında kayda değer bir NAFTA karşıtı faaliyet vardı ve benim tahminimin çok ötesine geçmişti. Ama gerektiğinde Gerry Studds gibi insanları yanına çekecek kadar güçlü değildi. Aslında Studds iyi bir adamdır, onun kampanyası için para vermiştim. Oluşan bütün baskıları tarttığınızda ve mesele önem kazandığında, demek ki halk hareketi bir tarafın ağır basması için yeterli değilmiş.

Gökkuşağı Koalisyonu'nun [Jesse Jackson'ın önderliğindeki ilerici siyasi örgütlenme] yaşadığı sorun da bana göre bir ölçüde buradan kaynaklanıyordu. Şunu demek istiyorum: Jesse Jackson birkaç yıl önce Gökkuşağı Koalisyonu'yla birlikte çok güçlü bir konuma gelmişti ve önünde bir seçim vardı. Yapacağı seçim şuydu: "Bu fırsatı seçimlerden sonra da çalışmaya devam edecek sürekli bir taban hareketi örgütlenmesi için mi kullanacağım, yoksa kişisel siyasi ilerlemem için bir araç olarak mı?" Jackson şu ya da bu düzeyde ikincisini tercih etti ve hareket bitti. Dolayısıyla tamamen boşa harcanmış bir zamandı. Bu kampanyada çalışmış olan herkes zamanını boşa harcadı. Çünkü bir seçim platformu olarak kullanılmıştı ve her zaman için anlamsız bir şeydir bu. Yani birisi çıkıp da "ben başkan olmak istiyorum" diyorsa, unutun gitsin; başkan olunca George Bush'tan bir farkı kalmayacaktır.

Bu nedenle, benim görebildiğim kadarıyla bugün ABD'de nisbi temsilin olmasının temelde hiçbir etkisi olmayacaktır. Ortalıkta bundan faydalanacak hiçbir şey olmadığı için etkisi gerçekten sıfır olur. Diğer yandan, örneğin Haiti'de 1980'lerin sonlarındaki gibi halkçı taban hareketlerinin geliştiği bir dönemde nisbi temsil kabul edilseydi, kesinlikle bir farklılık meydana gelirdi. Ama tabii nisbi temsil sistemine *kavuşabilmeniz* için her şeyden önce bu koşulların oluşması gerekiyor.

Bu yüzden bir şeylerin değişmesi için bir örgütlenme aracı olarak kullanıldıkları sürece bence bu tartıştıklarımızın hepsi faydalı olabilir. Bu tür şeyleri gerçekten kendi başına ciddiye alırsanız, bu, zaman kaybından başka bir şey olmaz. Ancak büyük halk mücadelelerinin bir parçası olarak düşünülürse, o zaman bir anlamı olabilir ve zaten şu anda odaklandığınız şey de bu. Amaç bir yerlere bazı kelimeler yazılmasını sağlamak

veya birilerini şu veya bu göreve getirmek değildir. Amaç insanların kelimelerin *önemini* ve onlar için sürekli mücadele etme ihtiyacını anlamasını sağlamaktır. Evet, işte o zaman yapılan şeylerin bir anlamı olabilir.

KADIN: Öyleyse üçüncü bir partinin kurulması için çalışmaya değeceğini düşünüyorsunuz?

Evet, kesinlikle. Bunun çok önemli bir adım olacağını düşünüyorum. Yine Kanada'yı ele alalım: Neden Kanada'da bir sağlık programı var? 1960'ların ortalarına kadar Kanada ve ABD'de aynı kapitalist sağlık sistemi vardı. Aşırı derecede verimsizdi, bir ton bürokrasi vardı, idari giderler muazzamdı ve milyonlarca insan sigorta sisteminin dışındaydı. Clinton'un [1993'te öne sürdüğü] "yönetilen rekabet" önerisiyle ABD'de daha da büyüyecek olan sistemin aynısı Kanada'da mevcuttu.[21] Ama 1962'de NDP'nin ve sendikaların gayet güçlü olduğu Saskatchewan'da şimdi artık dünyada ABD ve Güney Afrika dışında bütün sanayileşmiş ülkelerdekine benzer rasyonel bir sağlık sistemini bir şekilde kabul ettirmeyi başardılar. Program Saskatchewan'da ilk defa kabul edildiğinde doktorlar, sigorta şirketleri ve iş dünyası veryansın ettiler. Ama o kadar iyi işledi ki, kısa sürede diğer bütün eyaletler aynı sisteme sahip olmak istedi ve birkaç yıl içinde sağlık hizmeti güvencesi bütün ülkeye yayıldı. Bu durum, büyük ölçüde Kanada'daki Yeni Demokratik Parti'nin bir platform ve çerçeve sağlaması sayesinde gerçekleşti. Sendikalar gibi halk örgütlenmeleri ve daha sonra, örneğin feminist hareket, bu platformda bir araya gelip bazı şeyler yapabildi.

Tamam, ABD'de de bir sürü halk örgütlenmesi var; ama hepsi birbirinden kopuk durumda. Bir araya gelmeye başlamalarını sağlayabilecek bir çerçeve yok. Dolayısıyla burada halka dayanan üçüncü bir parti oluşturmak bu doğrultuda çok önemli bir adım olabilir ve bana göre böyle bir yolun izlenmesi gerekiyor.

Gerçekte son yıllarda böyle şeylerin başarılabileceğine dair cesaretlendirici bazı gelişmeler bile yaşandı. Özellikle Kanada modelini takip etmeye çalışan Yeni Parti'nin ortaya çıkışından söz ediyorum. Bir kez daha siyasi sistem içinde çalışma yürütmek konusunda yanılsamalara kapılmamamız gerektiğini belirtmeliyim. Ayrıca ben siyasi partilerin bir hayranı filan da değilim. Ama Yeni Parti benim ABD'de şimdiye kadar gördüğüm en ciddi üçüncü parti alternatifi: Ciddi şekilde tasarlanmış bir girişim ve taban hareketleri yapıları kurmaya çalışıyor. Siyaseti kullanılması gerektiği gibi, yani bir örgütlenme ve baskı oluşturma tekniği olarak kullanıyor. Nihayetinde gerçekten etkili olabileceği bir konuma ulaşmayı umuyor. Şimdi Yeni Parti yapısal reformlar filan yapmayacak. Böyle bir şey daha büyük değişimlerin, yani kurumlarda değişimlerin olmasını gerektirir. Örneğin 1990'da NDP Ontario'da iktidara geldiğinde gerçekten hiçbir şey yapamadı, sadece sağ kanat politikalar uygulamakla yetindi. Bir sonraki [1993'teki]

ulusal seçimlerde iki oy mu üç oy mu ne aldılar; artık kimse onlarla uğraşmak istemiyordu. Bu sınırlamalar göz önüne alındığında dahi, bir ülkede bunun gibi bir siyasi partinin olmasının önemli olduğunu düşünüyorum. İnsanların daha iyi yaşamasına yardım etmek üzere büyük bir potansiyel var. Kuşkusuz böyle bir parti, daha ileri adımlar atmak ve daha büyük değişimlere yönelik baskı oluşturmak için bir zemin sağlayabilir.

Aslında bana kalırsa aynı düşünce tarzını genel olarak seçim siyasetine de genişletebiliriz. Şunu demek istiyorum: Şu sıralar ABD'de kime oy verileceğine dair kararlar iki büyük parti arasındaki siyasi farklılıkların pek de ciddi bir rol oynamadığı ince taktik meseleler durumunda. Ama "taktik" derken bunu küçümsemek için söylemiyorum. Her şeyden önce, ciddi insani sonuçları olan ve insanlar açısından önem taşıyan kararlar zaten *çoğunlukla* taktik yargılardır. Gelecekte toplumun nasıl olması gerektiğine dair büyük tartışmalar yapabiliriz. Tamam, yararlı da olur. Fakat son derece dolaylı sonuçları dışında, insanların şimdiki hayatlarında yaşadıkları şeyleri pek etkilemez. İnsanların günlük hayatlarında karşı karşıya olduğu koşullar, genellikle zamanınızı ve enerjinizi nereye ayırmanız gerektiği gibi küçük ve zor taktik değerlendirmelere bağlıdır. Bu tür kararlardan biri de oy kullanıp kullanmayacağınız, kullanacaksanız da oyunuzu kime vereceğinizdir. Üstelik bu tercihiniz çok önemli sonuçları olabilecek son derece anlamlı bir karar olabilir.

Örneğin yakında [1996'da] ABD'de ulusal seçimler var ve ben kime oy verileceği konusunda şu veya bu yönde çok güçlü bir argüman gerçekten duymadım. Ama böyle olması, sözünü ettiğim yargının önemsiz olduğunu göstermez; bence çok önemlidir. Midem bulanacak, ama gidip Clinton'a oy vereceğim. Fakat bunu yapmamın sebebi büyük siyasi meseleler filan değil; bu açıdan gerçekten çok fazla fark göremiyorum. Clinton'a oy vermemin, örneğin yargı organlarına kimin atanacağı gibi meselelerle ilgisi var. Bu tür sorunlar söz konusu olunca, Demokratlar ve Cumhuriyetçiler arasında bazı farklılıklar vardır ve yargı organlarına kimin atandığı insanların hayatları açısından büyük sonuçlara yol açar. Resmin bütününe baktığınızda, size küçük politika farklılıklarından başka bir şey yokmuş gibi gözükebilir. Ama unutmayın ki ortada devasa bir güç var ve devasa bir gücün uygulanmasındaki küçük politika farklılıkları, insanlar için büyük değişiklikler yaratabilir. Ya da gelir vergisi kredisi [çalışan yoksul birey ve aileler için bir vergi iadesi ödeme programı] gibi konularda arada küçük bir fark olabilir. Tamam, ama örneğin Boston'un merkezindeki yoksul mahallelerde çocukları aç durumda olan insanlar için bu çok önemli bir farktır. Evet, midem bulanacak; ama bu seçimlerde gidip Clinton'a oy vereceğim. Yüksek siyaset söz konusu olunca işlerin böyle yürüdüğünü düşünüyorum.

Aslında üçüncü partilerin bu durum karşısında geliştirebilecekleri bir çözüm tarzı "ortak adaylar" göstermek olabilir. Yani oy pusulasında savunduğunuz şeyi, örneğin sosyal

demokrat tarzda bir programı savunuyorsanız, bu duruşunuzu temsil eden kendi üçüncü parti adayınız olur; ama sonra sizin adayınıza verilen oy, taktik kararlara bağlı olarak seçimlerdeki ana partilerden birisinin adayına gider. Bazı yasal yetki alanlarında bu mümkündür. Ve bir yandan sahici bir siyasi kimliği ve taahhütleri muhafaza ederken, gerçekten önemli farklar yaratabilecek konularda insanlara küçük taktik oy tercihlerinde bulunma imkânı tanır. Dolayısıyla üçüncü partiler için bu bir orta yoldur; bana kalırsa çok da makul bir orta yol.

Boykotlar

ERKEK: İnsanlar Üçüncü Dünya ülkelerinin sömürülmesine aktif biçimde katılan United Fruits [sonradan Chikita adını aldı] gibi firmaları doğrudan etkileyecek tüketici tercihleri yapmaya, örneğin onların muzlarını veya kahvelerini almamaya başlarsa, böyle bir eylem şirketlerin gücünün zayıflamasına katkıda bulunur mu? Siz ne düşünüyorsunuz?

Yine söylüyorum, sadece birkaç kişi yaparsa hiçbir etkisi olmaz. Sadece Doğu Kosta Rika'da muz toplayan bazı insanların, ertesi gün çocuklarını beslemek için parasının olmayacağı anlamına gelir. Ama yeterince büyük ölçekte yapılır, böylece şirket yapısı üzerinde etkili olursa, tabii, o zaman bir anlamı olabilir.

Diyelim ki hep birlikte tüketmeyi bıraktınız. Amerika'da birçok yerde kendi kendine yeten bir çiftlikte yaşayabilirsiniz, öyleyse varsayalım ki tüketim yapmayı bıraktınız. Bunun toplum üzerindeki etkisi sanki intihar etmeye karar vermişsiniz gibi olur: Her şey siz olmadan eskisi gibi devam eder. "Haydi dünyadan el etek çekip saygın bir hayat yaşayarak gerçek bir değişim yapalım" gibi lafların toplumsal etkisinin tamı tamına intihar etmekle aynı olduğunu unutmayın. Tamam, bu çok abartılı oldu; çünkü bazı insanların dikkatini çekebilir, onların ilgilenmesini ve katılmasını sağlayabilir, dolayısıyla toplumsal etkisi intihardan biraz daha fazla olabilir. Ama çok fazla değil. Aslına bakarsanız böyle bir tutumu intihardan ayırt eden tek şey, bir örgütlenme aracı olarak kullanılmasıdır.[22] Aksi takdirde gerçekten intihardan bir farkı yoktur.

KADIN: Eşgüdümlü ve yeterince büyük ölçekte yapıldığını varsayarsak, boykotu bir taktik olarak destekler misiniz?

Taktikler karşı karşıya olduğunuz özgün durumlara göre değişir. Taktikler hakkında soyut olarak çok fazla anlamlı şeyler söylenebileceğini düşünmüyorum. Öyle özel anlar olabilir ki, belli bir şeyi boykot etmek faydalı olabilir. Ama dürüst konuşmak gerekirse, genel olarak boykotların gerçekten bir şey değiştireceğini düşünmüyorum.

Şunu demek istiyorum: Varsayalım ki milyonlarca insan ürünleri satın almayı bıraktı,

ne olur? Ekonomik sistem bu haliyle zaten zar zor işliyor. Çağdaş ekonomik sistem tam bir felakettir, kesinlikle feci bir fiyaskodur. Örneğin Uluslararası Çalışma Örgütü son raporunda dünya çapındaki işsizlik tahminini açıkladı. "İşsizlik"i temel ihtiyaç maddelerini sağlamaya yetecek bir iş sahibi olmamak şeklinde tanımlıyorlar; yani sokakta köşe başında mendil veya başka bir şey satabilirsiniz, ama kendi başınıza hayatınızı sürdürecek bir işe sahip değilsinizdir. Dünya nüfusunun yüzde 30'unun işsiz olduğunu tahmin ediyorlar —ki bu Büyük Bunalım'dan bile daha yüksek bir oran.[23] Şimdi dünyada yapılacak bir ton iş var; her yerde yapılacak bir sürü iş görüyorsunuz. Ve işi olmayan insanlar da bu işleri yapmaktan memnuniyet duyacaklardır. Dolayısıyla elinizde muazzam miktarda işsiz ve yapılması gereken de bir sürü iş var. Öyle bir ekonomik sisteminiz var ki, bu ikisini bir araya getirmekten aciz. Evet, bu kesinlikle feci bir fiyaskodur. Boykotlar bu fiyaskonun üstesinden gelemez, sadece işleri daha beter hale getirir.

Bu yüzden boykotların bir taktik olarak anlamlı olabileceği bazı durumlar olabilir. Ama asıl gerekli olan ekonomik mübadelelerin ve yapıların niteliğini tamamen yeni baştan düşünmektir. Ekonominin yaşadığı bu muazzam fiyaskonun üstesinden gelmenin gerçekten başka yolu yok.

"Bir Praksis"

ERKEK: Dr. Chomsky, kapitalizmin yıkılması ve Amerikan dış politikası hakkında yaptığınız konuşmaları ve harikulade analizleri dinliyorum. Hatta bugünkü gibi aktivizme ilişkin daha pratik meseleler hakkında bazı görüşlerinizi dinleme fırsatı buluyorum; fakat tavsiyelerinizin altında yatan genel düşünceyi duyunca sık sık şöyle bir izlenime kapılıyorum: Sanki hiç somut bir program önermiyorsunuz. Özellikle bugünlerde insanlar nereye yöneleceklerini bilmediğinden, ne yapmaları gerektiği hakkında biraz daha yönlendirici olmanın yararlı olacağını düşünmüyor musunuz?

Şunu söylemek istiyorum: Siyasetinizde devrimci bir "praksis" olmadığını görüyorum. Niçin böyle olduğunu da merak ediyorum.

Valla "praksis" yok dediğinizde, ben bunun tam olarak ne anlama geldiğini bilmiyorum. Yapılabilecek çok fazla şey var. Bütün bunların süslü terimlerle tarif edilmesine gerek olduğunu sanmıyorum. Bizler yapılabilecek olan şeyleri, hemen önümüzde duran şeyleri yaparız. Bunun için genel formüller yoktur; sadece nerede olduğunuzu, sorunların neler olduğunu ve harekete geçmeye hazır insanların nerede olduğunu sorarsınız. Ve sonra da bu insanlarla birlikte bir şeyler yapmaya çalışırsınız. Çok geniş bir yelpa-

zede eyleme geçebilirsiniz ve hangisinin öncelikli olması gerektiği konusunda basit bir cevap yoktur; insanların yargıları farklıdır.

Ama birisi bir "praksis"le, belli bir formülle çıkagelir ve "şimdi bunları yapmamız lazım" derse, ben son derece kuşkucu yaklaşırım. Sizin yerinizde olsam *gerçekten* çok kuşkucu yaklaşırdım.

Sendikalara Karşı Savaş

KADIN: Noam. işçi tazminatları [örneğin iş kazalarına yönelik tazminatlar] için mücadele eden bir sürü insan tanıyorum ve bazen bana şöyle şeyler söylüyorlar: "Değişim için baskı yapmak üzere başka işçilerle birlikte davranırsam başım belaya girer, işimi kaybederim. Bir numara olmak dışında ne halt yiyebilirim ki?" Kimse bu seçenekten memnun değil. "Bütün yapabileceğim öteki işçilere sadakat duymadan ve destek olmadan göze batmamaya çalışmak ve kendi işime bakmak" demek de kimsenin hoşuna gitmiyor. Ama başlarına altından kalkamayacakları işler gelebileceğini biliyorlar. Onlara bir cevap veremiyorum ve gerçekten ne diyeceğimi bilmiyorum.

Evet, işçiler için mücadele edecek güce sahip örgütlenmeler –ki bu durumda sendikaları kastediyorum– olmadıkça gerçekten bir cevap *veremezsin*. Bir dayanışma ve örgütlenme içinde değilseniz ve büyük bir iktidar sistemine karşı tek başınıza mücadele ediyorsanız, fazla bir şey yapamazsınız. Bu durum şuna benziyor: [Askeri cunta yönetiminde] Haiti'de sokakta yürüyorsunuz ve biri gelip size "ne yapmalıyım?" diye soruyor. "Git polis karakoluna saldır" demek fazla işe yaramaz.

İşçi tazminatları için mücadele eden bu insanların yapabileceği tek şey yeterince güçlü örgütlenmelerde yer almaktır –ki bu durumda sendikalara katılmaları gerekiyor. Belki Ulusal Avukatlar Birliği'nden [ilerici bir hukuk kuruluşu] birilerini ya da yasal yapılar içinde haklarını korumalarına yardım edebilecek başka birilerini bulabilirler. Sizi savunabilecek bir örgütlenmenin parçası olmadan gerçekten de kendi başınıza fazla bir şey yapamazsınız. İş dünyasının ve hükümetin sendikaları yıkmak için bu kadar tutkulu şekilde çaba harcamasının asıl sebebi de budur. Demek istediğim, 1935'te Wagner Yasası'nın kabul edilmesinden bu yana, ABD'de işçi hareketini bitirmek ve bu trajediye son vermek için sürekli bir kampanya yürütülmüştür. Bunun için de son derece geçerli nedenler vardır: İnsanlar tek başlarına kalırsa gerçekten savunmasız bir konumda olurlar ve "bütün yapabileceğim kendi başımın çaresine bakmak" diye düşünürler. Bu durum çıkarların gerçek anlamda bireyselleşmesine yol açar ve işçilerin ezilmesine katkıda bulunur. Ama tabii bu dinamik karşıt yönde de gelişebilir: Başka

insanlarla birlikte bir örgütlenme içinde yer aldığınızda, dayanışma duygunuz ve başka insanların sorunlarına ilgi gösterme yeteneğiniz gelişir. Bu da baskının kırılmasına yardımcı olur.

Aslında bütün bu sorunlar dönüp dolaşıp bizi James Madison'ın dediğine getiriyor: Örgütlenmeye çalışan işçileri işten *çıkaramayacağınızı* söyleyen "parşömenden engeller" ve bunun tamamen yasadışı olduğunu belirten federal yasalar var. Ama nedeni ne olursa olsun, insanlar bu yasaları muhafaza etmek üzere mücadele edemedikleri için hükümet de artık onları uygulamıyor. Sözünü ettiğiniz insanlar işten *atılabiliyor*; çünkü hükümet suç işliyor: Yasaları uygulamıyor. Dolayısıyla işverenler bunu insanlara karşı gerçek bir silah olarak kullanabiliyorlar. Ve söylediğiniz gibi işten atma tehdidi gerçekten güçlü bir silah.

Aslında kısa süre önce *Business Week*'te bununla ilgili bir makale vardı. ABD'de sendikaların yok edilmesinden söz ediyordu. Amerika'da sendikalar yok edilirken başvurulan yöntemlerden birinin, özellikle 1980'lerde muazzam sayıda işçinin yasadışı olarak işten çıkarılması olduğuna işaret ediyordu. Buna da pek önemsemeden, gelişigüzel şekilde değiniyordu. Wagner Yasası'na göre bu tartışmasız şekilde yasadışıdır. Ama federal hükümet suç işlediği ve yasaları uygulamadığı için işverenler ne isterse yapabiliyor. Aynı şey sanayideki iş kazaları için de geçerlidir. 1980'lerde iş kazalarında patlama yaşandı; çünkü Reagan yönetimi işyeri güvenliğini düzenleyen yasaları uygulamayı reddetti. Üstelik bunu *Business Week*'in dosdoğru söylediği gibi "yasadışı işten çıkarmalar" yoluyla, yani açık açık yapıyorlar. Kimseden de gizleme gereği duymuyorlar.[24]

KADIN: ABD'de işverenler zaten "istedikleri zaman" işçileri işten çıkaramıyor mu?

Hayır, işçiler örgütlenmeye çalışırken işten atılırsa bu yasaya aykırıdır, açıkça yasadışıdır.[25]

KADIN: Ama bunun kanıtlanması zor.

Evet, kanıtlaması zor. Hükümet kovuşturma yapmazsa veya mahkemeler davaya bakmazsa kanıtlaması zor. Ulusal İşçi İlişkileri Kurulu, davanızın görülebilmesini beş yıl çalışmış olma koşuluna bağlayacak şekilde kurulmuşsa –ki o zamana kadar herkes ya işten ayrılmış veya ölmüş olur– gerçekten kanıtlaması zor. Bütün bunlar gayet sarih olan yasalardan kurtulmak için devletin başvurduğu çeşitli suç işleme teknikleridir. Aslında ABD, uluslararası emek standartlarına uymadığı için Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) tarafından kınanmıştır. Belki de Amerika ILO'nun kınadığı tek sanayi toplumudur. Çünkü ILO, BM'ye bağlı bir kuruluştur. Dolayısıyla parası büyük ölçüde ABD

tarafından ödeniyor demektir. Bu kuruluşlar maaşlarını ödeyenler hakkında asla kötü bir şey söylemezler. Ama 1990'da Caterpillar grevi sırasında ILO, uluslararası emek standartlarını ihlal ettiği gerekçesiyle ABD'yi kınadı; çünkü hükümet şirketin grev kırıcılar getirmesine izin vermişti.[26]

Benzer şeyler Bill Clinton yönetimi sırasında da oluyor. Clinton'un kampanyasında öne çıkan ve 1992'de işçilerin büyük desteğini almasına yol açan konulardan biri, işverenlerin grev kırıcılar tutmasını –ki her grevin çökmesine yol açar– yasadışı hale getirecek bir yasa çıkarmayı vaat etmesiydi. İşi olmayan devasa bir işgücü varsa, toplumda işçi sınıfı dayanışması yoksa, insanlar umutsuzsa ve bir grev olduğunda işçilerin yerini grev kırıcılar alıyorsa, grevin sonu gelmiş demektir; grev biter. Şimdi bu duyulmamış bir şeydir; hiçbir modern ülkede buna izin verilmez. Aslında ILO, ABD'yi kınadığı zaman sadece Birleşik Devletler ve Güney Afrika grev kırıcılara izin veriyordu. Ama çeşitli nedenlerden ötürü şimdi artık bu durumun yaygınlaştığını düşünüyorum, özellikle de İngiltere'de. Ama Clinton'un 1992'deki kampanyasında büyük vaatlerinden biri bu uygulamayı durdurmaktı. Şimdi ise bir tür engelleme tehdidi [tartışmayı belirsiz bir süre uzatarak Kongre'nin yasa çıkarmasını engelleme uygulaması] karşısında bundan vazgeçti. Kongre'de bu yasanın çıkmasını destekleyenler –haklı olup olmadıklarını bilmiyorum– bir engellemenin üstesinden gelemeyeceklerini söylediler. Clinton da durmak zorunda kaldı.[27]

Evet, burada da yine aynı etkileşim karşımıza çıkıyor: Halihazırda zaten kitaplarda grev kırıcı tutmayı yasadışı sayan yasalar var. Ama yasalar, ancak insanlar uğruna savaşmak istiyorsa uygulanır, aksi halde uygulanmaz. Yani yasaların olması iyi bir şeydir. Ama iyi bir şey olması, yasaların size haklar *vermesinden* filan değil, kısmen haklarınız için mücadele etmenizi kolaylaştırmasından kaynaklanır. Bu durumda da görülebileceği gibi yasalar kitaplarda yer alabilir; ama kesinlikle hiçbir değeri olmaz.

Bütün dünyada sendikaları ortadan kaldırmak için başvurulan başka taktikler de var. Örneğin İngiltere'de Margaret Thatcher [1979'dan 1990'a kadar başbakandı] yönetiminde –ki birçok açıdan Reagan'ın Amerika'sına benziyordu– işçi hareketini yıkmak için büyük çaba sarfedildi. Bugün artık İngiltere'de de işçi hareketi büyük darbe yedi. Henüz ABD'deki kadar kötü durumda değiller; ama süreç bu yönde ilerliyor. Hatırlarsanız, Kanada'da olduğu gibi İngiltere'de de işçi hareketi geleneksel olarak çok güçlüdür. Aslında Britanya işçi hareketi, II. Dünya Savaşı sonrasında modern sosyal reform dalgasının oluşmasında pek çok açıdan öncü olmuştur. Ama şimdi İngiltere'de işverenler sendikalı olup olmadıklarına bağlı olarak işçilere farklı ücretler verebiliyorlar. Başka bir deyişle: "Sendikalı olmayı reddedersen ücretini artırırım; yok sendikalı olursan, o zaman ücretini azaltırım" diyebiliyorlar. Evet, bu sendikalar için yıkıcı bir durum.

Ya da daha yeni yasal hale getirdikleri ve örgütlenme açısından kesinlikle ölümcül etkisi olan başka bir taktiği ele alalım. Sendika aidatları geleneksel olarak ücretlerden yapılan kesintiyle ödenir: Ücretinizin bir kısmının tıpkı sosyal güvenlik için yapıldığı gibi, sendika aidatı olarak kesilmesini kabul edersiniz. Evet, İngiltere'deki muhafazakâr John Major Hükümeti bir süre önce bütün sendika üyelerinin bu kesintiyi onayladıklarını düzenli şekilde yeniden bildirmesini şart koşan yeni bir idari kararname ya da buna benzer bir şey çıkardı. Bu düzenleme, Britanya işçi hareketinin şimdi altı milyona varan üyesine ulaşması ve periyodik olarak "kesintilere devam edilmesini kabul ediyorum" diyen bir beyannameyi imzalatması demek. Kesinlikle *çok büyük* bir angarya bu. Ana-akım Britanya basını bile, bu koşul bankalara uygulanırsa finans sisteminin çökeceğine dikkat çekti. Düşünsenize, örneğin bankalar, kredi verdikleri herkesten düzenli olarak parayı geri ödemeye devam edeceklerini belirten yazılı belgeler almaya kalkarlarsa ne olur?[28] İşçi hareketi ise çoğunlukla ücret almayan gönüllüler tarafından yürütülür. Sendikaların insanlara verecek parası yoktur, dolayısıyla sendikaların çalışmasını sağlayan gönüllülerdir. Şimdi gönüllülerin bunun için kendi faaliyetlerinden zaman ayırması gerekecek. Sendikaların kesinti yetkisi olsun diye, koca ülkedeki altı milyon kişiyi bulmak ve daha önce imzalanan bir beyannameyi yeniden imzalatmak zorunda kalacaklar. Kaldı ki en son temas kurduğunuzdan bu yana insanların bir kısmı taşınmış da olabilir.

Evet, son yıllarda dünyanın her yerinde bu tür şeyler olmaya başladı ve devam edecek gibi de görünüyor. İktidar, halk örgütlenmelerini yıkmak için her çeşit yola başvurabilir; ille Üçüncü Dünya'daki gibi ölüm mangalarını kullanmak zorunda değil. Ve bunun üstesinden gelmek için yeterli halk baskısı ve örgütlenme —daha doğrusu *ilerleme*— olmazsa, onlar kazanırlar. Bu yüzden bugünlerde aranızdan kaç kişi örgütlenme çalışması yaptı bilmiyorum; ama kısmen bu çalışmaları zorlaştırmak için çoğu 1980'lerde tesis edilen bir sürü engel koydukları için işiniz son derece zor. Ama bu engelleri aşmak zorundayız.

Yoksul Mahalle Okulları

KADIN: Noam, sosyal yardım programları için çalışma yürüten pek çok aktivist tanıyorum. Bu kişilerin çocukları, giderek daha fazla hapishaneye benzeyen kamuya bağlı okullara gidiyor; bu okullarda yemekhanelerde silahlı güvenlik görevlileri dolaşıyor ve epeyce şiddet var. Bu çocuklardan bazılarını tanıyorum, gerçekten acımasız davranışlara maruz kalıyorlar. Kronik olarak depresyonda olmasalar bile hırçınlar; konuşurken hırçınca davranıyorlar, saldırgan bir ruh halleri var. Aslında oldukça radikal bir kişi olan annelerden biri geçenlerde bana muhafazakâr "Okul Seçme Hareketi"nin kendisine gerçekten cazip geldiğini söyledi [devletin kamuya

bağlı okulları yönetmek yerine, özel kurumlardaki öğrenim ücretlerine mali destek vermesini savunan bir hareket]. Ben bunu duyunca şaşırdım; ama o şöyle dedi: "Sol okul sorununu ele almıyor, sol kamusal eğitim konusunda duygusal davranıyor." Bunun hakkında ne düşündüğünü merak ediyorum.

Söylediklerinde önemli bir doğruluk payı olduğunu düşünüyorum. Aynı şey aslında suç için de geçerli. İnsanlar, özellikle de yoksul mahallelerdeki insanlar gerçekten korkuyor. Benim yaşadığım yerde, yani lüks banliyölerde durum bu kadar kötü değil; ama yoksul bir mahallede yaşıyorsanız çok korkutucu. Sizin ve çocuklarınızın başına hiç de hoş olmayan şeyler gelebilir. Ortam insanları korkutuyorsa, insanlar da kendilerini korumak için bazı şeyler isterler. Kendinizi korumak için silahlı güvenlik görevlileri tutmak veya idam cezasının daha fazla uygulanmasını istemek gerektiğini düşünüyorsanız, bunları yapmaya çalışırsınız. Seçenekler çocuğunuzun yemekhanede saldırıya uğraması ve berbat bir eğitim alması ile "özel okulları" tercih etmek arasına sıkışmışsa, tabii ki insanlar "özel okulları" tercih edeceklerdir. Ama solun görevi bu seçenekleri *artırmaktır*. İnsanlara başka bir seçeneğin, gerçekten insanca bir hayat seçeneğinin olduğunu göstermektir. Ne okulların hapishaneye benzediği ne de kendinizi kurtarıp diğerlerinin hapishanede kalmasına göz yumduğunuz insanca bir hayat mümkün olabilmelidir. "Eğitimin özelleştirilmesi" sorunu etrafında gerçekte gündeme gelen meseleler bunlardır.

Ama tabii insanlar başka alternatif göremiyorsa, "kendi başımın çaresine bakarım" derler. Aslında ben de aynı şeyi yaptım. Ben niçin banliyöde yaşıyorum? Çünkü ben ve karım, çocuklarımızın iyi bir okula gitmesini istedik. Tabii ben de başımın çaresine baktım ve böyle bir seçeneği olan insanlar da aynı şeyi yapacaktır. Ama asıl önemli olan, insanların –hepsi de birbirinden berbat olan– bu dar seçenekler kümesiyle karşı karşıya kalmak zorunda olmayacağı bir sistem kurmaktır.

Ama yine de solun bu noktada gerçekten alternatif yerine geçecek hiçbir şey önermediği doğru bence. Halbuki solun yapması *gereken* insanlara "bakın, bütün alternatifler bundan ibaret *değil*, başka alternatifler de var" mesajını iletmek ve sonra da bu alternatifleri ortaya koymaktır. Ben bu alternatiflerin ütopik olmadığını düşünüyorum. Bunun için ABD'de şehir merkezine yakın yoksul mahallelerdeki okulların tarihine bakabilirsiniz. Çok da gerilere gitmenize gerek yok; bir ara şehrin daha düşük gelirli mahallelerinde son derece iyi okullar vardı. Aslında Washington'da durumu pek iyi olmayanların yaşadığı eski mahallelerde siyahların gittiği bazı okullar ülkedeki en yüksek koleje kabul edilme oranlarına sahipti.[29] Ya da örnek olarak benim kendi ailemi ele alalım. Doğu Avrupa'dan gelmiş göçmen bir aileydi, köylü değildiler; ama Doğu Avrupa'da çok yoksul bir kökenden geliyorlardı. New York'ta sıradan şehir okullarına gittiler. Bazıları ise Şehir Koleji'ne gitti ve çok iyi bir eğitim aldı. Aslında New York Şe-

hir Koleji ülkedeki en iyi okullardan biriydi. Kamuya bağlı şehir okullarının gerçekten iyi olmaması için bir neden göremiyorum.

Bu nedenle, kamuya bağlı okullar kesinlikle iyi bir eğitim verebilir. Ama tabii başka her şey gibi bu okulların durumu da içinde iş gördükleri genel toplumsal ve ekonomik yapıya bağlı olacaktır. Söylemek istediğim, şiddetin ve berbat okulların şehri mahvettiği doğru. Ama onların şehre zarar vermesinin gerisinde, bizim baştan aşağı değiştirmek zorunda olduğumuz toplumsal yapı yatıyor. Evet, insanlar bu yapının değişebileceğine dair bir umut ışığı görene kadar kendilerine sunulan berbat seçenekler arasından bir tercih yapmak zorunda kalacaklar.

Refah Devletini Savunmak

KADIN: Noam, bir anarşistsiniz ve sık sık ulus-devletin varlığına karşı olduğunuzu ve bunun gerçek sosyalizmle bağdaşmadığını düşündüğünüzü söylüyorsunuz. Bunun için sormak istiyorum: Böyle düşünmeniz sağ kanadın saldırıp yok etmek istediği sosyal yardım programlarını ve diğer sosyal hizmetleri gönülsüz bir şekilde savunmanıza neden oluyor mu?

Neredeyse her türden anarşist vizyonun devlet iktidarını ortadan kaldırmayı hedeflediği doğrudur ve ben de şahsen bu vizyonu paylaşıyorum. Ama şu anda bu vizyon benim hedeflerimle doğrudan doğruya çelişiyor: Benim acil hedeflerim, her zaman şu anda ciddi bir saldırı altında bulunan devletin bazı yetkilerinin savunulması, hatta güçlendirilmesi oldu. Hâlâ da böyle düşünüyorum. Ben burada herhangi bir çelişki olduğunu düşünmüyorum; gerçekten bana göre hiçbir çelişki yok.

Örneğin "refah devleti"ni ele alalım. "Refah devleti" olarak adlandırılan şey esas olarak her çocuğun beslenme, sağlık hizmeti vs. hakkına sahip olduğunun kabul edilmesidir. Bu programlar, az önce söylediğim gibi işçi hareketinin ve sosyalist hareketin bir yüzyıl boyunca verdiği çok şiddetli bir mücadeleden sonra ulus-devlet sistemi içinde tesis edildi. Evet, çağın yeni ruhuna göre on dört yaşındaki bir kız tecavüze uğradığı ve çocuk sahibi olduğunda, bu çocuğun devletten sosyal yardım almayı reddederek "kişisel sorumluluğu" öğrenmesi gerekiyor —ki bu da yeterli yiyeceğe sahip olmaması demek. Ben, bu düşünceye hiçbir şekilde katılmıyorum. Aslında her açıdan saçma olduğunu düşünüyorum. Bence bu çocukların kurtarılması gerekir. Bugünün dünyasında bunu yapabilmek için devlet sistemi içinde bazı şeyleri değiştirmek gerekiyor. Tabii tek örnek bu değil.

Bu yüzden anarşist "vizyon"a rağmen devlet sisteminin bazı yönlerinin, örneğin çocukların beslenmesini garanti altına alan yönünün savunulması, üstelik çok da güçlü bir şekilde savunulması gerekiyor. Batı'da uzun ve genellikle amansız mücadelelerle

kazanılmış adalet ve insan hakları alanındaki zaferlerin geriye götürülmesi için giderek ivmelenen çabalar göz önüne alındığında, bana göre en koyu anarşistlerin bile öncelikli hedefi bazı devlet kurumlarını savunmak olmalı. Böylece bir yandan bu kurumları daha anlamlı bir halk katılımına açık hale getirmeye çalışmalı, çok daha özgür bir toplumda ise nihai olarak onları ortadan kaldırmayı hedeflemeliyiz.

İnsanların hayatlarını çok yakından ilgilendiren hemen yarına ilişkin pratik sorunlar vardır. Her ne kadar bu tür programları savunmak asla hedeflememiz gereken nihai amacımız olmasa da, bana göre hemen önümüzde duran ve insanların hayatlarını ciddi şekilde etkileyen sorunlarla yüzleşmemiz gerekiyor. Gelecekteki toplum hakkında derin bir vizyonu yansıtan radikal bir slogana uymuyor diye bu sorunların basitçe unutulabileceğini düşünmüyorum. Derin vizyonların muhafaza edilmesi gerekir, bunlar önemlidir. Ama devlet sisteminin ortadan kaldırılması çok uzak bir hedef ve bana kalırsa öncelikle yanınızda yörenizdeki şeylerle uğraşmak istersiniz. Gerçekçi bir perspektiften bakarsak bütün kusurlarına rağmen siyasi sistem, toplumsal katılım için –örneğin şirketler gibi diğer mevcut kurumlarda olmayan– bazı olanaklar sunar. Gerçekte işte tam da bu yüzden aşırı sağ hükümet yapılarını *zayıflatmak* istiyor. Çünkü bütün kilit kararların Microsoft, General Electric ve Raytheon gibi şirketler tarafından alınmasını sağlayabilirseniz, halkın politika oluşturma sürecine katılması tehdidinden kaygılanmanıza gerek kalmaz.

Şimdi son yıllarda gündeme gelen bir konuyu, yetki devri meselesini ele alalım. Yetki devri, yetkinin federal hükümetten alınarak eyalet hükümetlerine devredilmesi anlamına geliyor. Tamam, bazı koşullarda bu benim de destekleyeceğim demokratikleştirici bir adım olabilir. Merkezi otoriteden yerel otoriteye geçiş için bir adım olabilir. Ama bu dediğim şu anda mevcut olmayan soyut koşullarda geçerlidir. Şu sıralar böyle bir şeye kalkışmalarının amacı ise tamamen farklıdır; çünkü karar alma yetkisinin eyaletlere devredilmesi aslında özel girişimin iktidarına devredilmesi anlamına geliyor. Bakın, devasa şirketler federal hükümeti etkileyebilir ve ona hâkim olabilirler. Ama eyalet hükümetlerini orta ölçekli şirketler bile etkileyebilir. Daha iyi vergi kesintileri vs. sağlanmadıkça üretimi başka yere kaydırma tehdidinde bulunarak bir eyaletteki işçilerle başka bir eyaletteki işçileri karşı karşıya getirebilir. Dolayısıyla mevcut iktidar sistemleri koşullarında yetki devri çok antidemokratiktir. Çok daha büyük bir eşitliğin olduğu başka sistemlerde ise çok demokratik olabilirdi. Ama bu sorunları mevcut toplumdan yalıtık bir şekilde tartışamayız.

Bu yüzden ben, karşı olduğunuz yapılar içinde reform yapılmasına yönelik çalışmanın tamamen gerçekçi ve rasyonel olduğunu düşünüyorum. Çünkü böyle yaparak daha sonra bu yapılara meydan okuyabileceğiniz koşulların oluşmasını sağlayabilirsiniz.

Bir olay anlatarak bir analoji kurmak istiyorum. Etrafımda silahlı polislerin dikilmesin-

den hoşlanmam, bunun kötü bir fikir olduğunu düşünürüm. Diğer yandan, yıllar önce çocuklarım daha küçükken kuduz bir rakun etrafta dolaşıyor ve çocukları ısırıyordu. Ondan kurtulmak için denemediğimiz yol kalmadı. Şu bildiğiniz "insaflı-ol" hayvan tuzaklarından filan kurduk; ama hiçbir işe yaramadı. Sonunda bu işi halletmesi için polis çağırdık. Çocukları kudurmuş bir rakun ısıracağına polis çağırmak daha iyi değil mi? Burada bir çelişki var mı? Bence yok. Bazı özel durumlarda gayri meşru yapıları kabul edip kullanmanız gerekir.

Evet, şimdi ortalıkta dolaşan kocaman kudurmuş bir rakun var ve biz ona "şirketler" ismini veriyoruz. Şu anda toplumda federal hükümet dışında insanları bu zorbalıktan koruyabilecek hiçbir şey yok. Federal hükümetin de insanları *pek iyi* koruduğu söylenemez; çünkü çoğunlukla şirketler tarafından yönetiliyor; ama yine de sınırlı bir etkisi var. Halkın baskısı altında bazı düzenleyici önlemler uygulayabilir. Örneğin tehlikeli zehirli atık miktarını azaltabilir, sağlık hizmetleri için asgari standartlar belirleyebilir vs. Bu kocaman kudurmuş rakun, hâkimiyeti elinde tuttuğu sürece federal hükümet koşulları iyileştirmek için çeşitli şeyler yapabilir. Bence federal hükümetin yapabileceği şeyleri yapması için onu zorlamamız gerekiyor. Eğer *rakundan* kurtulabilirseniz ne âlâ, o zaman federal hükümeti ortadan kaldırabiliriz. Ama "en kısa zamanda şu federal hükümetten kurtulalım" der, sonra da özel girişim zorbalarının *her şeyi* ele geçirmesine göz yumarsanız, bir anarşistin bunu savunması bence saçmalıktır. Bu yüzden ben burada gerçekten hiçbir çelişki görmüyorum.

Hükümet yapılarının bu yönlerini desteklemek bana hayatın bazı karmaşık gerçekleriyle olduğu gibi yüzleşmek arzusunun bir parçasıymış gibi görünüyor. Hayatın karmaşık yönleri çok çirkin bir sürü şeyin var olduğu gerçeğini de barındırır. Boston'un yoksul mahallelerindeki çocukların açlık çekmesini ya da bazı yoksul insanların yeterli tıbbi hizmetten yararlanamamasını veya birinin gelip arka bahçenize zehirli atık dökmesini dert ediniyorsanız, o zaman bunu durdurmaya çalışırsınız. Şu anda da bunu durdurabilecek tek bir kurum var. Saflığınızı korumak ve "ben iktidara karşıyım, o kadar" demek istiyorsanız, pekâlâ, o zaman "ben federal hükümete karşıyım" diyebilirsiniz. Ama bence bu tutum her türlü insani kaygıyla aranızdaki bağı koparmak anlamına gelir. Ben bunun ne anarşistlerin ne de başka birilerinin takınabileceği mantıklı bir tutum olacağını düşünüyorum.

Emeklilik Fonları ve Hukuk

ERKEK: Sayın Chomsky, yanlış duymadıysam ABD'de kamu mülkiyetindeki hisse senetlerinin neredeyse yarısı sendika sandığı fonları gibi özel mülkiyet altındaki emeklilik sandıkları tarafından denetleniyor. ERISA'nın İçalışanlar İçin Emeklilik

Maaşı Güvenliği Yasası] getirdiği kısıtlamalar işçilerin kendi fonlarını denetlemesine imkân verecek şekilde değiştirilirse, bu parayı toplumsal sorumluluğu gözeten yatırımlara yönlendirmek sizce mümkün olabilir mi? Bunun için elbirliğine veya sendikalara ya da halka dayalı bir inisiyatifin desteklenmesi mümkün mü? Böylece söz konusu para, sendikaları yıkmaya uğraşan şirketlerden de uzak tutulabilir.

Rakamlar her ne olursa olsun, ortadaki paranın devasa düzeyde olduğuna dikkatinizi çekerim. Ama bu para sendikaların elinde *değil*, Goldman Sachs'ın [bir yatırım şirketi] elinde. Aslında hükümet yasaları uygulasaydı, bu emeklilik fonlarının yöneticilerinin başı şimdi büyük belada olurdu. Çünkü bu fonları güvenli yatırımlarda kullanma sorumluluklarına aykırı davrandılar. Örneğin bu kişiler, sizin emeklilik fonlarınızı Meksika'daki yüksek riskli tahvillere yatırıyor. Yasaları uyguluyor olsaydık, yatırım kararlarını alanlar bu yüzden yasal olarak sorumlu tutulurdu. Çünkü söz konusu fonlar, bu insanlara güvenli yatırımlarda kullanmaları için emanet ediliyor; ama onlar böyle yapmıyorlar. Fonları nasıl isterlerse o şekilde kullanıyorlar. Başları derde *girmiyor*: çünkü gerçek bir adalet sistemimiz yok. Biz sadece yoksul insanların peşine düşmesini biliriz. Ama bu kişilerin başlarının derde girmesi gerekir ve bence işçi hareketi bunun hesabını sormalı. Örneğin sırf meydana gelmesine göz yumduğu [Aralık 1994'te] Meksika ekonomisinin çöküşü nedeniyle bile, şimdi hazine bakanı olan adamın, Rubin'in çoktan hapsi boylaması gerekirdi.[30]

Ama burada önemli olan husus şu ki, sendikaları kendi kaynaklarını gerçekten *denetleyebilecek* kadar demokratik hale getirebilmeniz gerekir. Bu çok önemli bir adım olacaktır. Evet haklısınız, aktivizm ve halka dayalı inisiyatifler için çok büyük bir potansiyel var. Sizin de bildiğiniz gibi, bu potansiyelin işçilerin kendi emeklilik fonlarıyla sınırlı kalması için bir neden yok: Çalıştıkları fabrikalar için de benzer bir inisiyatif geliştirilemez mi? Fabrikalar özel yatırımcıların denetiminde mi olmak zorunda? Bu bir doğa yasası değil ki! Niçin bir şirket, bir bireyin sahip olduğu haklara sahip olsun?[31] Bir şirket, bir kamu sandığıdır: Sadece bir yüzyıl geriye giderseniz, hükümetlerin "kamu yararına" uygun şekilde çalışmadıkları için şirketlerin kuruluş belgelerini iptal ettiklerini görürsünüz.[32] Bu totaliter kurumların hesap vermekten tamamen muaf olması gerektiği çok yeni bir görüştür.

Dolayısıyla, evet, işçilerin kendi emeklilik fonlarını denetlemesi gerekir. Ama başka şeyleri de denetleyebilmeliler; yani toplumun demokratikleşmesi gerekir. Aslında bu özel olarak radikal bir düşünce filan da değildir. Yüzyıl önce Amerikan İşçi Federasyonu'nu (AFL) kuran insanlara bakarsanız —ki AFL ateşli bir radikal örgüt değildir— şöyle diyorlardı: "İşçiler çalıştıkları yerleri denetlemeli, işyerlerinin ona para yatıran ve hiçbir ilgisi olmayan zengin adamlar tarafından denetlenmesi için ortada bir neden yok."[33] İşçilerin nasıl emeklilik fonlarını denetlemesi gerekiyorsa, işyerleri-

ni de denetleyebilmeleri gerekir. Böylece ABD'de bağımsız işçi sınıfı kültürü ortadan kaldırılana kadar, aslında daima gayet iyi anlaşılmış olan demokratik bir topluma doğru bir adım atılmış olacaktır. Dolayısıyla emeklilik fonları sadece bu adımın bir parçasıdır. Evet, önemli bir parçasıdır; ama yalnızca bir parçası olduğunu unutmayalım.

ERKEK: Bütün denetim şemasında genel olarak yasaların rolünün ne olduğunu düşünüyorsunuz?

Yasalar biraz yazılı basın gibidir. Nötr bir şeydir, onlardan istediğiniz şeyi yapmak için yararlanabilirsiniz. Hukuk fakültelerinde avukatlara hilebazlık öğretilir. Kâğıt üzerindeki kelimelerin nasıl iktidar araçlarına dönüştürüleceği öğretilir. İktidarın kimin denetiminde olduğuna bağlı olarak yasalar da farklı anlamlara gelecektir.

ERKEK: Özellikle On Dördüncü Tadilat'ın şirketleri, bireysel haklara sahip bireyler gibi ele aldığı yorumunu göz önüne alırsak. Amerikan şirketlerinin hegemonyası için yasal bir temel olduğunu düşünmüyor musunuz?*

Sizin de bildiğiniz gibi "yasal temel" komik bir kavramdır. Neyin yasal bir temele sahip olup olmadığı yasayla değil iktidarla ilgili bir meseledir. Örneğin On Dördüncü Tadilat şirketlerden söz etmez. 19. yüzyılda şirketlerin yasal statüsünde bir değişim olmaya başladı. Adam Smith'i veya Thomas Jefferson'ı ya da başka herhangi bir Aydınlanma düşünürünü dehşete düşürecek bir değişimdi bu. Aslında Smith bu gelişmeye karşı uyarıda bulunmuştu ve Jefforson sözünü ettiğim değişimin başlangıcını görecek kadar uzun yaşadı. Jefferson "bankalar ya da para babası şirketler" dediği kurumların —nitekim sonunda elde ettikleri haklara— günün birinde kavuşması halinde, Amerikan Devrimi'nde mücadele ettiğimizi düşündüğümüzden çok daha kötü bir mutlakiyet biçimiyle karşı karşıya kalacağımızı söylemişti.[34] Bu haklar kolayca kabul edildi. Ama onları kabul eden, Kongre ve diğer ülkelerde parlamentolar değildi. Tamamen demokratik sistemin dışında yargıçlar, avukatlar, şirket temsilcileri ve diğerleri tarafından kabul edildi. Ve bu haklar bambaşka bir dünya yarattı; tamamen yeni bir şey olan mutlakiyetçi bir iktidar dünyası yarattı.[35]

Eleştirel Hukuk Tarihçileri olarak adlandırılan Harvard'dan Morton Horwitz ve diğerlerinin bu konuda çok sayıda iyi çalışması vardır. Ayrıca Oxford Üniversitesi Yayınları'ndan çıkan, Kaliforniya Üniversitesi'nden Charles Sellers isimli bir tarihçinin yazdığı bir kitap da var. Bu konuların bir kısmı bu kitapta tartışılıyor. Kitabın adı, *Piyasa Devrimi* (The Market Revolution).[36] Ama yine de temel hikâye böyledir. Bu yasalar

* Amerikan Anayasası'nın On Dördüncü Tadilat'ı, İç Savaş'tan sonra eski kölelere yurttaşlık hakkı tanımıştır. Adı geçen tadilat iki temel ilke getirmişti. Birincisi, normal kanun yolunu izlemeden eyaletlerin, kişilerin hayatına, özgürlüğüne ve mülkiyetine kısıtlama getirmesini yasaklıyordu. İkincisi, herkesin eyalet yasalarının eşit şekilde koruması altında olduğunu belirtiyordu. —y.h.n.

halk denetiminin tamamen dışında büyük bir iktidar oyunuyla hazırlandı. Evet, her zamanki gibi silahlar kimdeyse yasanın ne olacağına da onlar karar verirler.

Komplo Teorileri

ERKEK: Noam, az önce özellikle Batı Kıyısı'nda ve Kennedy suikastiyle ilgili olarak bugünlerde "komplo teorilerinin" nasıl sol hareketlerin bir dolu enerjisini soğurduğundan söz ettin. Bunu tamamen boşa harcanmış emek olarak gördüğünü söyledin. Gerçekten de bu tür araştırmaların tamamen değersiz mi olduğunu düşünüyorsun?

İzin verirsen şöyle anlatayım. Toplumda planlama kararlarına ilişkin olarak karşımıza çıkan bütün örneklerde bazı insanlar bir araya gelmiş ve bir amacı gerçekleştirmek için kullanabilecekleri ne kadar güç varsa kullanmaya çalışmışlardır. İsterseniz bunlara "komplo" diyebilirsiniz. Ama o zaman dünyada olup biten neredeyse her şeyin bir "komplo" olduğu anlamına gelir bu. General Motors'un yönetim kurulu toplanır ve gelecek yıl nasıl bir otomobil üreteceğine karar verirse, bu da bir komplodur. İş dünyasında alınan bütün kararlar, medyadaki bütün editoryal kararlar birer komplodur. Çalıştığım Dilbilimi Bölümü gelecek yıl kimi atayacağına ilişkin bir karar alırsa, bu da bir komplodur.

Pekâlâ, açıkça hiç de ilginç bir şey değil bu. Bütün kararlar insanlar tarafından alınır. Öyleyse gerçek sorunun şu olması gerekir: Toplumun temel kurumsal yapılarının dışında olup da onların etrafından dolaşan, denetimini ele geçiren, altını oyan, kurumsal bir dayanağı olmaksızın farklı yollar izleyen vs. gruplaşmalar var mıdır? Bu, olgularla ilgili bir sorudur. Gruplar ya da altgruplar kurumsal iktidarın temel yapılarının dışında gizlice faaliyet gösterdiği için gerçekten dikkate değer şeyler oluyor mu?

Tarihe baktığım zaman bu konuda pek fazla örnek bulamıyorum. Evet, *bazı* örnekler var. Örneğin tarihin bir noktasında bir grup nazi generali Hitler'e suikast yapmayı düşündü. Tamam, bu bir komplodur. Ama görebildiğim kadarıyla bunun gibi örnekler radar ekranında parlayıp sönen noktalar gibidir. Bazıları, Hitler'den kurtulmanın zamanı geldiğine karar veren bir grup nazi generali hakkında bir çalışma yapmak için zaman ayırmak isterse, bu bir monografi için güzel bir konu olur. Belki de birileri çıkıp bu konuda bir tez yazacaktır. Ama böyle bir çalışmaya bakıp dünya hakkında hiçbir şey öğrenemeyiz. En azından benzer nitelikteki bir sonraki olay için genelleme yapmamıza imkân verecek hiçbir şey elde edemeyiz. Ne olup bittiği tarihsel koşullara bağlıdır ve özgül bir nitelik taşır. Böyle bir çalışma size sadece belli koşullar altında bir grup insanın nasıl davranmış olduğunu gösterecektir.

"Komplolar" hakkındaki araştırmaların gelişip serpildiği alana, yani modern Amerikan tarihine bakarsanız bana göre asıl dikkat çekici olan Amerikan tarihinde bu tür örneklerin *olmayışıdır*. En azından benim kayıtlarda okuduğum kadarıyla bu tür şeyler neredeyse hiç olmamıştır. Şunu demek istiyorum: Arada sırada Reagancılar tarafından raftan indirilip uygulamaya sokulan yıkıcı ve terörist faaliyetler gibi örnekler karşınıza çıkıyor; ama bu bir çeşit kanat* operasyonuydu. Aslında Reagancıların yaptığı pek çok şeyin bu kadar hızlı şekilde ifşa olmasının bir nedeni de kurumların bu tür faaliyetlere müsamaha göstermeyecek kadar güçlü olmasıdır. Pentagon söz konusu olduğunda tabii ki gizli servisler kendi çıkarları için bastırırlar. Ama genellikle bunu oldukça şeffaf bir şekilde yaparlar.

Ya da buna benzer yığınla komplonun kaynağı olduğu düşünülen CIA'i ele alalım. Elimizde CIA hakkında bir ton bilgi var ve ben bunları okuduğumda CIA'in Beyaz Saray'ın itaatkâr bir kolu olduğunu görüyorum. Demek istediğim, tabii ki CIA dünyanın dört bir yanında bir dolu şey yaptı. Ama bildiğimiz kadarıyla kendi başına hiçbir şey yapmadı. CIA'in kendi başına işler yapan azgın bir fil olduğuna dair çok az kanıt var. Aslında ben böyle bir kanıt hiç görmedim. Kayıtlar CIA'in bazen yönetim kanadının "makul şekilde inkâr edebilme" denen şeyi talep ettiği operasyonlar yapan Beyaz Saray'a bağlı bir kuruluş olduğunu gösteriyor. "Makul şekilde inkâr edebilme" derken, "bir şeyler ters giderse bunu bizim yaptığımız anlaşılmamalı" demek istiyorlar. O zaman CIA'deki şu adamlar yaptı denecek ve gerekirse aralarından birkaç tanesini kurtların önüne atacaklar.[37] Çoğunlukla sadece istihbarat toplamanın yanı sıra, CIA'in rolü esas olarak budur.

Aynı şey Üç Taraflı Komisyon, Dış İlişkiler Konseyi ve insanların komplo teorileri bulmak için birbirleriyle yarıştığı diğer kuruluşlar için de geçerlidir. Bunlar "hiçbir şey" kuruluşudur. Bu kuruluşlar yok demek istemiyorum, tabii ki *varlar*. Açık ki zenginler bir araya geliyor, birbirleriyle konuşuyor, birlikte golf oynuyor ve planlar yapıyorlar. Bu pek de büyük bir sürpriz sayılmaz. Ama insanların enerjilerini harcadıkları şu komplo teorilerinin, kurumların gerçek *işleyiş* biçimiyle hemen hiç ilgisi yoktur.

Kennedy suikasti kültü belki de en çarpıcı örnektir. Bu kadar insanın süper akademik, yoğun araştırmalar yapması, kimin kimle konuştuğunu ve bu varsayımsal üst düzey komplonun ana hatlarının gerçekte ne olduğunu bulmaya çalışması bence tam bir saçmalık. Ortada dolaşan çeşitli teorilere baktığınızda, daima çöktüklerini, ortada hiçbir şey kalmadığını görürsünüz.[38] Ama birçok yerde bu tür su katılmamış kültler yüzünden sol darmadağın durumda.

* Burada kanat, siyasi olarak belli bir kurum veya akım içindeki hâkim görüşleri paylaşmayan grup anlamında kullanılıyor. –y.h.n.

ERKEK: Belki de bir istisna var, Martin Luther King'in suikastine ne diyorsunuz?

Bu ilginç bir örnek. Bakın, bu olayda insanların Martin Luther King'i niçin öldürmek isteyebileceğine dair gayet makul nedenler düşünebilirsiniz. Bu olayın arkasında gerçekten bir komplo, muhtemelen üst düzey bir komplo *olduğu* ortaya çıkarsa, buna en az şaşıran insanlardan birisi de ben olurum. Belki de bu işi yapması için mafyadan birini tutmuşlardı; ama neden-sonuç ilişkileri yerli yerinde görünüyor. Bu komplo teorisi bence tamamen akla yatkın. İşin ilginç tarafı şu ki, bu konuda fazla bir araştırma yapıldığını sanmıyorum ya da yapıldıysa bile ben duymadım.[39] Ama herkesin heyecanla yaklaştığı olayda, yani Kennedy suikastinde kimse akla yatkın tek bir *gerekçe* bile ortaya koyamadı.

Aslında bu çok dramatik bir tezat, öyle değil mi? King suikasti ilk bakışta son derece akla yatkın görünüyor. Kennedy vakası ise ilk bakışta insana tamamen mantıksız geliyor. Ama bakın ne kadar farklı muamele görüyorlar.

KADIN: Bunun niçin böyle olduğuna dair bir fikriniz var mı?

Bugünlerde Kennedy suikastini bir anlamda "komplo yaparak" çekici bir konu haline getirmek için bir dolu neden var. Kennedy yönetimi, politikası ve programları açısından bakıldığında pek çok yönden Reagan yönetimine çok benziyordu. Ama arada şöyle bir fark vardı ki, Kennedy yönetiminde bulunanlar zekice bir şey yaptılar: Entelektüel sınıfı hor gören Reagancıların aksine onlara yağ çektiler. Böylece kitaplar ve makaleler yazan, filmler çeken, buna benzer şeyler yapan insanların gözünde sanki iktidarı onlarla paylaşıyorlarmış gibi bir *izlenim* yarattılar. Halbuki bu hiçbir zaman doğru değildi. Sonuçta Camelot'un* daima çok iyi bir imajı oldu. Bir şekilde toplumun çoğunluğunun Kennedy hakkındaki yalanlara inanmasını başardılar. Bugün bile Güney'de siyahların yaşadığı yoksul kırsal bölgelere gittiğinizde duvarlarda Kennedy'nin resimlerini görebilirsiniz. Kennedy'nin, Yurttaş Hakları Hareketi'nde pek fazla rolü yoktur. Ama gerçek öyle olmasa bile yaratılan imaj bir şekilde başarılı olmuştur.[40]

Birbirinden bağımsız çok sayıda nedenden dolayı son otuz yılda pek çok şey kesinlikle ters gitti. Yurttaş Hakları Hareketi büyük başarılar elde etti, ama birçok insanın bu harekete bağladığı umutları hiçbir zaman karşılayamadı. Savaş karşıtı hareket de büyük kazanımlar elde etti; ama savaşı sona erdiremedi. Son yirmi yıldır gerçek ücretler düşüyor.[41] İnsanlar daha yoğun çalışıyor, daha uzun süre çalışmak zorunda kalıyorlar ve daha az güvenliğe sahipler. Pek çok insan, özellikle gençler gidişatı kötü görüyor. Pek

* Camelot, tarihsel olarak Kral Arthur'un maiyetinin ve Yuvarlak Masa Şövalyeleri'nin bulunduğu efsanevi kalenin adıdır. Popüler kültürde, Kennedy'nin 1960-63 başkanlık dönemine gönderme yapar. Bununla, o dönemin gelecek için büyük potansiyeller ve vaatler barındırdığı kastedilir. Kennedy'nin öldürülmesiyle bu parlak dönemin son bulduğuna inanılır. –y.h.n.

az kişi gelecekte çocuklarının durumunun kendilerininki gibi olacağını ümit ediyor. ABD'de yeni işe başlarken alınan ücret düzeyi son on beş yılda ciddi bir şekilde düştü. Örneğin liseden sonra ilk işe girdiğinizde aldığınız ücret 1980'dekine göre şu anda erkekler için yüzde 30, kadınlar için ise yüzde 18 daha düşük ve bu durum, hayat hakkındaki düşüncenizi değiştiriyor.[42] Bu şekilde daha pek çok örnek verilebilir. Ama hiç de hoş olmayan pek çok şey meydana geldi. İşte böyle bir durumda bir kahramanımız, harika bir ülkemiz olduğu, başımızdaki bu adamın bizi daha iyi bir geleceğe götüreceği, onun bir Mesih olduğu; ama sonra birilerinin onu vurduğu ve o gün bugündür her şeyin gayri meşru bir hal aldığı düşüncesine kapılmak çok kolaydır. Bu düşüncelerin bir yana bırakılması için gerçekten ciddi şekilde çaba göstermek gerektiğini düşünüyorum.

Katılma Kararı

ERKEK: Noam. bir süredir aktivist stratejileri ve sorunları tartışıyoruz. İnsanların niçin ilerici faaliyetlere katılmadığı *hakkında biraz konuşmak istiyorum. Birinin seni inandığın pek çok konuda ikna ettiğini varsayalım. Varsayalım ki biri seni ülkeyi değiştirmenin imkânsız olduğuna, şimdiki kurumsal yapıların önümüzdeki 200 yıl boyunca var olmaya devam edeceğine ikna etti. Temel yapılar az çok kendilerini uyarlasalar da sonuçta aynı kalacak. Şimdi davrandığından daha farklı davranır mıydın?*

Hiç farklı davranmazdım.

ERKEK: Tamamen aynı şekilde mi davranırdın?

Evet, aynı şekilde. Aslında varsayımsal bir durumdan hareket etmeye bile gerek yok. Vietnam Savaşı karşıtı eylemlere ilk kez ciddi olarak katıldığımda kesinlikle hiçbir şey yapılamayacağına yüzde yüz inanmıştım. 1965 ve 66'da Boston'da savaş karşıtı bir toplantı yapmak istediğimizde altı tane konu başlığı bulmamız gerekirdi: "Haydi Venezüella, İran, Vietnam ve ekmeğin fiyatı hakkında konuşalım, belki o zaman dinlemeye gelenlerin sayısı örgütçülerin sayısını geçer" diye düşünüyorduk. Bu durum uzun zaman böyle devam etti. Bir şeylerin değişmesi bize imkânsız görünüyordu.

ERKEK: Eğer mevcut durumun devam edeceğini ve sonsuza kadar süreceğini düşünseydin, yine de aynı şeyleri yapar mıydın?

Evet.

ERKEK: Peki tam olarak niçin?

Gayet basit birkaç neden yüzünden. Bir kere biri beni buna ikna ettiyse, bu benim

tamamen irrasyonel birisi olmamdan kaynaklanmıştır. İnsanları bu tür şeylere ikna edebilmenin hiçbir rasyonel *yolu* yoktur. Bakın, iki hafta sonraki hava durumunu tahmin edemiyoruz ve bu göreli olarak daha basit bir durum, insan toplumu gibi değil.

ERKEK: Bu varsayımsal bir soru ve motivasyonları ortaya çıkarmaya çalışıyor. Hiçbirimizin buna inanmadığına eminim, hiçbirimiz böyle bir şeyin kanıtlanabileceğine inanmıyor...

Kanıtlamayı bir yana bırak, ikna edici en küçük bir şey bile söyleyemezsiniz.

ERKEK: Ama yine de bu noktayı anlamayan çok sayıda insan, gerçekten bu şekilde düşünüyor *ya da bazen bu şekilde düşünme eğiliminde oluyor. Böyle zamanlarda da moralleri bozuluyor. Bu nedenle ben şunu merak ediyorum: Her durumda sabah uyandığında yaptığın şeyleri yapmanı sağlayan şey nedir? Küçük kazanımlarla ilerlemek gerektiğini düşündüğün için mi, yoksa başka bir şey mi?*

İnsanın içine dönüp kendini gözlemlemesi zordur. Ama kendimi gözlemlediğim kadarıyla, bunun nedeni temelde iki seçeneğiniz olmasıdır. Seçeneklerden biri en kötü olasılığı varsaymaktır; böylece onun gerçekleşmesini garantilemiş olursunuz. Diğeri ise değişim için bir umudun olduğudur, ki bu durumda değişime katkıda bulunabilirsiniz. Öyleyse iki seçeneğiniz var; biri en kötü olasılığın gerçekleşmesini garantiliyor. Diğeri ise işlerin daha iyiye gitme olasılığı için kapıyı açık bırakıyor. Bu iki tercihle karşı karşıya olan aklı başında bir insan tereddüt etmez.

ERKEK: Ama aklı başında birinin sadece bu yolu izleyeceği gerçekten doğru mu? 60'larda aktivist olan ve bir işçi sınıfı mahallesine taşınıp örgütlenme yapmaya niyet eden, ama sonunda vazgeçen bir arkadaşımı hatırlıyorum. Daha sonra yüksek lisans yaptı ve psikiyatrist oldu. Eminim şimdi de ilerici değerlere sahiptir; ama büyük ihtimalle ciddi bir siyasi faaliyet içinde yer almıyordur. Ama o zaman gayet bilinçli bir tercih yapmıştı. Çevresine baktı ve şöyle dedi: "Ben kişisel olarak pek bir katkıda bulunamam; çünkü ben şu şu özelliklere sahip birisi değilim. Hiçbir ciddi katkım olmayacaksa, hayatta vazgeçmeyi planladığım şeylerden vazgeçmeye değmez."

Ben de böyle birçok insan tanıyorum. Ama bakın, diyelim ki bu kişi şimdi bir yerlerde zengin bir psikiyatrist olmuş olsun. Tamam, bir sürü seçeneği var. Ama bir noktada bu seçeneklerle yüzleşmemeye karar veriyor. Halbuki bu seçeneklere her zaman sahiptir. Örneğin parası vardır: Bazı şeyleri kendisi yapmak istemiyorsa, yapan insanlara para verebilir. Gerçekte hareketleri oluşturan grupların varlığını sürdürebilmesinin nedeni, başka şeylerle uğraşan insanların onları finanse etmek istemesidir. Ortada bu kadar

basit bir durum vardır. Tabii isterseniz para vermenin çok daha ötesine de geçebilirsiniz ve bu arada yine kibar bir hayat tarzınız olabilir ve yapmak istediklerinizi yapabilirsiniz. Hayatlarını gerçekten bu şekilde bölmüş bir sürü insan tanıyorum.

Şimdi tabii "boş ver, kendimi iktidar ve otorite yapılarına uyarlayacağım ve bu yapıların içinde elimden gelenin en iyisini yapacağım" demek çok kolaydır. Kuşkusuz bunu yapabilirsiniz. Ama bunu yapınca aklı başında biri gibi davranmış olmazsınız. Bakın, sokakta yürürken dondurma yiyen bir çocuk görseniz, etrafta hiç polis olmadığını fark etseniz ve açsanız, daha iri olduğunuz için dondurmayı kapabilir ve yürür gidersiniz. Bunu yapabilirsiniz; muhtemelen yapanlar da vardır. Ama biz bu insanlara patolojik diyoruz. Diğer yandan bunu mevcut toplumsal yapılar içinde yaparlarsa, onlara normal diyoruz. Ama bu da aynı şekilde patolojiktir; tek fark şu ki, bu davranış tarzı toplumun genelinin patolojisidir.

Yine söylüyorum, insanların önünde her zaman seçenekler vardır. Dolayısıyla patolojik olmayı kabul etmeye de karar verebilirsiniz. Ama o zaman, en azından bunu dürüstçe yapın. Bir nebze olsun dürüstseniz, "tamam, ben dürüst bir şekilde patolojik olacağım" deyin. Ya da bunu bir şekilde kırmaya çalışın.

ERKEK: Fakat birçok insan için ortada sadece "ya hep ya hiç" tercihi varmış gibi görünüyor. Bir yandan "normal" olma, tarif ettiğiniz gibi patolojik olma tercihi varmış gibi görünüyor. Normal getirileri ve götürüleriyle toplumun normal bir üyesi olmak, makul bir ortalamayı tutturmak, belki de kabul edilebilir seçkin bir varoluş sürdürmek. Diğer yandan ise "hep" tercihi var. Bir bildiri bile almak ya da hiç mali külfeti olmayan, cuma akşamı dışarıda yemek için harcayacağından daha küçük bir bağış yapmak insanlara zor gelebiliyor. Bunun nedeni, bana göre psikolojik olarak böyle çok güçlü bir etkinin var olması. Bir düzeyde insanlar bunu yapmanın doğru bir şey olduğunu biliyorlar; ama bunu yaptıklarında bir şekilde ardından daha fazlasının geleceğini de biliyorlar. Dolayısıyla daha en başından kapıyı kapatıyorlar. Örgütçüler olarak bunun üstesinden nasıl gelebiliriz, doğrusu bilemiyorum.

Haklısınız. Orta Amerika Destek Merkezi'ne ya da buna benzer bir kuruluşa yüz dolar katkıda bulunmak bunun doğru bir şey olduğunu bildiğinizi ifade etmektir. Bunun doğru bir hareket olduğunu bir kez ifade ettiğinizde, "bunun milyonlarca katını yapabilecekken nasıl oluyor da yalnızca bu sınırlı şeyi yapıyorum" sorusu aklınıza geliverir. Ve "bu sorunla yüzleşmeyeceğim, bunu tamamen unutacağım" demek çok kolaydır. Ama bu, çocuğun dondurmasını çalmaya benzer.

Gerçek şu ki, ikisinin arasında çok çeşitli seçenekler vardır ve hepimiz bunlardan birisini ya da diğerini tercih ettik —hiçbirimiz aziz değiliz, en azından ben değilim. Evimden vazgeçmedim, arabamdan vazgeçmedim, bir kulübede yaşamıyorum, insan

ırkının yararı ya da bunun gibi bir şey için günün 24 saati çalışmıyorum. Aslında bunun için çok büyük bir zaman da harcamıyorum. Zamanımın ve enerjimin büyük bölümünü bilimsel çalışmalara ayırıyorum.

ERKEK: Ve bu yüzden suçluluk duymuyorsunuz.

Bu o kadar da açık değil. Ama kesinlikle enerjimin ve faaliyetlerimin büyük bölümünü, bilimsel çalışma gibi sadece zevk aldığım şeylere adıyorum. Bu hoşuma gidiyor ve zevk için yapıyorum. Tanıdığım başka insanlar da aynı şeyi yapıyorlar.

ERKEK: Bunu yapmanın siyasi bir birey olarak bir şekilde etkinliğinizi artırdığını düşünerek kendinizi kandırıyor musunuz?

Hayır, bu çok saçma; onun üzerinde hiçbir etkisi yok. Bu nedenle yapmıyorum. Hoşuma gittiği için yapıyorum ve bir işe yaradığını düşünüyorum.

Bakın, tatminkâr bir hayatınız yoksa siyasi bir aktivist olarak da etkin olamazsınız. Gerçekten aziz olan insanlar vardır *belki*; ama ben hiç böyle birilerini duymadım. Belki de siyasi faaliyetler sizi o kadar çok memnun ediyordur ki, bütün yapmak istediğiniz budur ve kendinizi kaptırırsınız. Tamam, bu gerçekten mükemmel bir şey. Ama çoğu insanın başka ilgileri de vardır: Müzik dinlemek isterler, deniz kıyısında yürümek isterler, güneşin batışını seyretmek isterler. İnsan sadece bu gibi şeylerden tatmin olamayacak kadar zengin ve karmaşıktır. Bu yüzden bir tür denge kurmanız gerekir.

Evet, seçeneklerin hepsi önünüzdedir; ama insanların bunu fark etmelerinin psikolojik olarak niçin bu kadar zor olduğunu, sanıyorum az önce doğru bir şekilde tespit ettiniz. Çünkü seçeneklerin önünüzde olduğunu bir kez fark ettiğinizde şu soru ile yüz yüze gelirsiniz: "Neden daha fazlasını yapmıyorum?" Ama bu hayatın gerçeğidir. Dürüst bir insansanız her zaman bu soruyla yüzleşeceksiniz. Ve yapacak o kadar çok şey ve gösterilebilecek o kadar çok başarı var ki! Gerçekten de düşündüğünüzde bu kadar çok başarının olması *hayret vericidir*.

Örneğin Doğu Timor meselesini, büyük bir katliamı ele alalım. On yıldan daha fazla bir süre önce bu konuyla ilgilenmeye başladığımda, kimse bunu duymak bile istemiyordu. Ama gerçekten yorulmak nedir bilmeyen bazı aktivistlerin yıllar süren örgütlenmeleri sonucunda, işler ABD Kongresi'nin, Endonezya'ya askeri yardımı yasaklamasına kadar vardı. Bu muazzam bir değişimdir; bu şekilde yüzlerce, binlerce hayat kurtarabilirsiniz. Kaç kişi geçmişe bakıp "yüz binlerce insanın hayatının kurtulmasına yardım ettim" diyebilir? Ve bu küçük bir meseledir. Her şey gizli dönüyordu, kimse ilgilenmiyordu; bütün iktidar sahipleri böyle devam edip gitmesini istiyordu. Ama yarım düzine insan, sonunda bu sessizliği bozmayı başardı.

ERKEK: Bu inisiyatiflerde yer alan insanların mutlu olmak ya da başarıları

nedeniyle bir ölçüde tatmin olduklarını hissetmek yerine, bunu pek az şeyin başarıldığı korkunç derecede uzun bir kampanya olarak gördüklerini düşünme eğilimindeyim.

Diyelim ki ölüm döşeğindesiniz. Kaç kişi geriye dönüp baktığında "*bir* insanın öldürülmesinin engellenmesine katkım oldu" diyebilir?

ERKEK: Size karşı çıkmıyorum; ama kültürümüzde öyle bir şey var ki solcuların başarıları görmemesine neden oluyor.

Ben bu konuda çok da ikna olmuş değilim. Şimdiki heyecanın önemli bir kısmının başladığı 1960'ların hareketlerine bakarsanız, katılan insanların çoğu gençlerdi. Gençlerin de çok kısa vadeli bir perspektifleri olduğu bilinir. Yirmili yaşlarda olmakla ilgili bir şeydir bu: Hayatın yirmi yıl sonra nasıl olacağını değil, yarın ne olacağını düşünürsünüz.

Örneğin 1968'de önemli bir olay olan Kolombiya Üniversitesi'ndeki işgali ele alalım [yüzlerce öğrenci savaşla ilgili araştırmaları ve üniversitenin çevresindeki cemaatle olan ilişkilerini protesto etmek için Kolombiya Üniversitesi'nin binalarını sekiz gün boyunca işgal etmişti]. Eğer o zaman olanları hatırlarsanız, Kolombiya Üniversitesi'nin kampüsünde nasıl bir hissiyat olduğu aklınıza gelecektir. Hiç abartmıyorum, insanlar aynen şöyle düşünüyordu: "Kolombiya'da her şeyi durdurursak ve üç hafta marihuana içip eğlenirsek devrim olacak. Her şey bitecek ve herkes mutlu, eşit ve özgür olacak ve bizler de normal hayatlarımıza geri döneceğiz." Üç hafta beklediniz, polisler geldi, sizi dağıttı ve hiçbir şey değişmedi. Ve insanlar bu olanlardan pek çok sonuç çıkardılar. Sonuçlardan biri, birçok insanın vazgeçmesiydi; "beceremedik" dediler. Aslında 1968'in dünya çapında can alıcı önemde bir tarih olarak kabul edilmesi şaşırtıcıdır, çünkü aslında doruğa çıkış değil bitişti.

60'lardaki hareketlerin baskın olarak gençlik hareketi olmasının genellikle hem iyi hem de kötü yanları vardı. Kötü yanlarından biri, çabucak bazı kazanımlar elde etmezsek bu işi bırakabileceğimiz düşüncesidir. Ama tabii değişimi bu yolla gerçekleştiremezsiniz. Köleliğe karşı mücadele çok uzun sürmüştür, kadın hakları mücadelesi yüzyıllardır devam ediyor. Ücretli köleliğin üstesinden gelme çabası Sanayi Devrimi'nin başlangıcından bu yana devam ediyor; ama bir milim yol katetmedik. Aslında bu meseleleri anlamak açısından bir yüzyıl öncesine göre çok daha geriye gittik. Ama yine de mücadele etmeye devam ediyoruz.

"İnsan Doğası Kötüdür"

ERKEK: Noam, insanların siyasi faaliyetlere katılmak konusundaki suskunluklarının ardında yatan ve benim sık sık karşılaştığım bir görüş de, insan doğasının

kötü olduğu düşüncesinden kaynaklanıyor: "İnsan egoist, ben-merkezci, antisosyaldir ve bunun sonucu olarak toplumda her zaman ezen ve ezilenler ve hiyerarşi olacaktır. İnsanlar başkalarını sömürecek ve bireyler kişisel çıkarlarına göre hareket edeceklerdir." İnsanlarla konuşurken genellikle sistemin insanlık dışı olduğu ya da savaşın adaletsiz bir şey olduğu veya belli bir politikalar kümesi hakkında fikir birliğine varabiliyorum. Fakat aynı insanlar, insan doğası hakkındaki bu görüşle bağlantılı bir umutsuzluk duygusu nedeniyle bu konularda aktif olmaktan uzak duruyorlar. Bu yalnızca bir bahane ya da aktif olmaya karşı geliştirilen son bir savunma hattı olabilir. Fakat yine de bir örgütçü olarak bununla başa çıkmak için bu iddianın üzerinde durmanız gerekiyor. Bu görüşü dile getiren birisine ne dersiniz, diye merak ediyorum.

Bir anlamda bu iddia kesinlikle doğrudur. Her şeyden önce, insan doğası çok da fazla bilgi sahibi olmadığımız bir şeydir. Hiç kuşkusuz zengin ve karmaşık bir insan doğası vardır ve her şey gibi kesinlikle büyük ölçüde genetik olarak belirlenmiştir. Fakat insan doğasının ne olduğunu bilmiyoruz. Yine de insan doğasının sözünü ettiğiniz bütün şeylerle tutarlı olduğunu gösteren, tarihten ve deneyimlerden gelen yeterince kanıt mevcuttur; kaldı ki, tanım gereği olması gerekir de. İnsan doğasının –ki bu sizin ve benim doğamızı da içerir– insanları kolaylıkla işkenceciler, kitle katilleri, köle tacirleri haline getireceğini biliyoruz. Bunu biliyoruz ve kanıt bulmak için çok da uzağa gitmenize gerek yok. Bu ne anlama geliyor? Öyleyse işkenceyi durdurmaya çalışmamalı mıyız? Birisinin bir çocuğu öldüresiye dövdüğünü görürseniz, "pekâlâ, tamam insan doğası böyledir" mi demeliyiz? Aslında bir ölçüde doğrudur da; kuşkusuz insanların bu şekilde hareket edecekleri koşullar mevcuttur.

Dile getirdiğiniz önermenin doğru çıktığı olsa da –ki bir ölçüde doğrudur– bunun konumuzla bir ilgisi yoktur. İnsan doğasının aynı zamanda kendi çıkarını düşünmeme ve elbirliği, fedakârlık, birbirini destekleme, dayanışma, müthiş bir cesaret ve bunun gibi daha pek çok şey için de kapasitesi vardır.

Benim genel hissiyatımı soracak olursanız, zamanla ciddi bir ilerleme olduğunu düşünüyorum. Belki çok büyük değil; ama kayda değer bir ilerlemedir bu. Ve bazen bu ilerleme çok çarpıcı olabilmiştir. Tarih boyunca ahlaki evrenin gerçekte genişlediğini düşünüyorum; gittikçe daha geniş kesimlerden bireylere ahlaki failler olarak bakmaya, yani hakları olduğunu düşünmeye başladık. Bakın, bizler bilinçli varlıklarız, kaya değiliz. Kendi doğamızı giderek daha iyi anlayabiliyor ve zaman içinde gittikçe daha çok farkına varıyoruz. Bunun nedeni, insan doğası hakkında bir kitap okumamız filan değildir. Kitapların size söyleyecek bir şeyi yoktur; çünkü bu konuda kimse gerçekten bir şey bilmiyor. Bunu yalnızca deneyim ile öğrenebiliriz. Bu deneyim, tarihsel deneyimleri de kapsar; tarihsel deneyimler ise kişisel deneyimlerimizin bir parçasıdır. Çünkü

içine doğduğumuz kültüre yerleşiktir. Doğamız ve değerlerimiz hakkında giderek daha fazla şey anlayabiliriz.

Ahlakı Keşfetmek

Örneğin çocuklara nasıl davranıldığını ele alalım. Ortaçağ'da çocukları öldürmek veya fırlatıp atmak ya da onlara gaddarca davranmak ve benzeri şeyler gayet meşru kabul edilirdi. Tabii bunlar şimdi de oluyor; ama şimdi normal bir şey değil, patolojik bir davranış olarak kabul ediliyor. Bunun nedeni bizim Ortaçağ'daki insanlara göre daha farklı bir ahlaki *kapasitemiz* olması değildir; sadece koşulların değişmesidir. Daha düşük maddi üretim düzeyine sahip bir toplumda mevcut olmayan şeyler hakkında şimdi düşünme fırsatı buluyoruz. Dolayısıyla, bu alanda kendi ahlak duygumuz hakkında da daha fazla şey öğrendik.

Bir zamanlar sorun olarak görülmeyen şeylerle yüzleşebiliyor olmamızın ahlaki ilerlememizde önemli bir adım olduğunu düşünüyorum. Örneğin, hayvanlarla olan ilişkimiz konusunda böyle bir düşünceye sahibim. Aslında bu konuda karşımıza zor sorunlar çıkıyor. Buna benzer pek çok şeyin, kendi ahlaki sezgilerimizi araştırmakla ilgisi var. Ahlaki sezgilerinizi araştırmazsanız, ne olduklarını hiçbir zaman bilemezsiniz. Kürtaj da benzer bir meseledir. Burada da karşımıza karmaşık ahlaki meseleler çıkıyor. Feminist konular da buna benzer bir meseleydi. Kölelik de benzer bir meseleydi. Bu meselelerin bazıları şimdi artık kolay gibi görünüyor; çünkü onları çözdük ve bir tür anlayış birliği var. Ama insanların bugünlerde, örneğin hayvan hakları hakkında sorular sormasının çok iyi bir şey olduğunu düşünüyorum. Bu konuda çok ciddi sorunlar olduğu kanısındayım. Örneğin, hayvanlar üzerinde deney yapmaya ve onlara işkence etmeye ne ölçüde hakkımız var? Evet, hastalıkları önlemek için hayvanlar üzerinde deney yapmak istiyorsunuz. Ama dengeyi nerede kurmamız gerekiyor, nasıl bir değiş-tokuş içine giriyoruz? Kesinlikle bir ölçü olmalı. Örneğin, hepimiz bir hastalığın önlenmesi için hayvanlara çok fazla işkence yapılmasına izin verilmemesi gerektiği üzerinde anlaşabiliriz. Ama bu tür sonuçlara ulaşırken hangi ilkelere dayanıyoruz? Bu basit bir soru değil.

ERKEK: Hayvanların yenmesine ne diyorsunuz?

Yine aynı soru.

ERKEK: Siz vejeteryan mısınız?

Hayır, değilim. Ama bunun ciddi bir mesele olduğunu düşünüyorum. Bir tahmin yürütmemi isterseniz, toplum zaman içinde görebildiğimiz doğrultuda ve başına bir felaket gelmeden gelişmeye devam ederse, vejeteryanlık ve hayvan haklarının korunması yönüne ilerlenmesine hiç şaşırmazdım.

Bakın, kuşkusuz şu sıralar bu konuda büyük bir ikiyüzlülük ve kafa karışıklığı var. Ama böyle olması, sorunun geçerli bir sorun olmadığı anlamına gelmez. Sanıyorum buradaki ahlaki itkiyi görebilirsiniz. İnsan bu konuda kesinlikle açık bir zihinle düşünmeli; kuşkusuz bu düşünceyi tamamen anlayabiliriz.

Hayvanlara *gereksiz yere* işkence edilmesinin örneklerini bulmak için tarihte çok da gerilere gitmenize gerek yok. Örneğin Kartezyen felsefede, insanların aklının olduğunu ve dünyada geriye kalan her şeyin makine olduğunu kanıtladıklarını düşünüyorlardı. Bu durumda, diyelim bir kedi ile bir saat arasında hiçbir fark yoktur. Kedi sadece biraz daha karmaşık bir makinedir. 17. yüzyılda kralın mahiyetine bakacak olursanız, tüm bu yazılanları okuyan ve anladığını düşünen o büyük akıllı adamlar, spor olsun diye leydi bilmem kimin en sevdiği köpeğini tekmeleyerek öldürüyorlarmış. Sonra da "bu aptal leydi, bunun bir taşın düşmesi gibi bir şey olduğunu gösteren en son felsefe akımlarından anlamıyor" deyip kahkahalarla gülüyorlarmış. *Bu gereksiz yere* hayvanlara işkence etmektir; ama sanki bir taş parçasına işkence ediliyormuş gibi bakılmıştır. Bunu yapamazsınız, hiçbir şekilde bir taş parçasına işkence edemezsiniz. Ahlaki alan, bu anlamda kesinlikle değişmiştir. Hayvanlara gereksiz yere işkence etmek artık meşru bir şey olarak görülmüyor.

ERKEK: Ama bu örnekte altta yatan değerlerimiz hakkındaki kavrayışımız değil, pekâlâ bir hayvanın ne olduğu hakkındaki anlayışımız değişmiş olabilir.

Bu örnekte büyük ihtimalle öyle, çünkü aslında Kartezyen görüş hayvanlara gereksiz yere işkence edilmeyen geleneksel görüşten bir uzaklaşmaydı. Diğer yandan, hayvanlara gereksiz yere işkence etmeyi tamamen meşru gören kültürler vardır. Örneğin tilki avının ya da ayılara köpeklerle saldırmanın bir spor olarak görüldüğü aristokratik kültürler böyledir.

Aslında, bu tür şeyleri nasıl değerlendirdiğimizi görmek ilginçtir. Örneğin horozların birbirlerini paramparça etmek üzere eğitildikleri horoz dövüşünü ele alın. Kültürümüz bunu barbarca buluyor. Diğer yandan, insanları birbirlerini paramparça etmesi için eğitiyoruz. Buna boks karşılaşması diyorlar ve barbarca bir şey gibi *bakılmıyor.* Dolayısıyla, yoksul insanlar için izin verdiğimiz şeyleri, horozların yapmasına izin vermiyoruz. Burada işin içine tuhaf değerler giriyor.

Kürtaj

ERKEK: Kürtajdan bahsettiniz; bu tartışma hakkındaki görüşünüz nedir?

Bunun zor bir soru olduğunu sanıyorum ve bu soruya verilecek cevapların da basit olduğunu düşünmüyorum. Gerçekten de çelişen değerlerin olduğu bir durum bu.

İnsanların içinde bulunduğu çoğu durumda neyin doğru olduğuna ilişkin açık ve basit bir cevabın olduğu örnekler çok azdır ve bazen de verilen cevaplar çok karanlıktır. Çünkü değişik değerlere sahibiz ve bunlar birbiriyle çelişmektedir. Kendi ahlaki değer sistemimiz hakkındaki kavrayışımız, daima tek bir cevabın olduğu ve başka cevapların olmadığı aksiyomatik* bir sisteme benzemediğini bize söylüyor. Burada birbiriyle çelişiyor gibi görünen değerler söz konusu ve bu değerler çoğunlukla değişik cevaplar vermemize yol açıyor. Belki bu durum değerleri henüz tam olarak anlayamamamızdan kaynaklanıyor, belki de gerçekten çelişiyorlar. Kürtaj örneğinde, işte böyle açık çelişkiler söz konusu. Bir görüşe göre, belli bir zamana kadar çocuk annesinin vücudunun bir parçasıdır ve annenin ne yapacağına ilişkin karar verme hakkı olmalıdır. Bu doğrudur da. Başka bir bakış açısına göre ise, bu organizma potansiyel bir insandır ve belli hakları vardır. Ve bu iki görüş basitçe çelişki halindedir.

Diğer yandan, tanıdığım bir biyolog bir keresinde bana günün birinde bir kadının ellerini yıkaması durumunda da aynı çelişkiyi görebileceğimizi belirtmişti. Bir kadın ellerini yıkadığında, çok sayıda hücre dökülür ve ilkesel olarak bu hücreler bir insana ait genetik bilgiler içerir. Gelecekteki bir teknolojinin bu hücrelerden birini alıp ondan bir insan yarattığını hayal edebilirsiniz. Şimdi biyolog burada açıkça *reductio ad absurdum*** bir argüman geliştiriyordu. Söylediğinde doğruluk payı var; belki o kadar değil, ama hiç de astrolojiye benzer bir şey söylemiyor.

Eğer benim kişisel yargımı söylememi isterseniz, bu noktada makul bir öneri şu olabilir: Fetüsün bir organdan bir insana dönüştüğüne, kendi başına yaşayabilecek hale gelmesiyle karar verebiliriz. Fakat bu da kuşkusuz tartışmalıdır. Ayrıca, biyoloğun da belirttiği gibi bunun ne zaman olduğu çok da açık değildir. Teknolojinin durumuna bağlı olarak, kadının ellerini yıkadığı an da olabilir. Fakat, hayat böyle: Hayatta zor kararlar ve çelişen değerlerle yüz yüze gelirsiniz.

Ahlaki Değerler

ERKEK: "Değerler"in esas olarak nereden kaynaklandığını düşünüyorsunuz?

Bu ilginç bir soru. Vereceğimiz her cevap çok sınırlı bir kavrayışa dayanacaktır; dolayısıyla söylenenler çok da ciddi şeyler değildir. Fakat, yalnızca ahlaki yargının koşullarına baksak bile, ahlaki değerlerin köklerinin esas olarak doğamızda yattığı düşün-

* Aksiyomatik bir bilgi sistemi, içerdiği bütün önermelerin küçük bir önermeler, yani aksiyomlar kümesinden tutarlı şekilde türetilebildiği sistemdir. —y.h.n.

** *Reductio ad absurdum*: Bir önermenin doğruluğunu, bu önermenin tersinin açık bir yanlışlık ve çelişki içerdiğini göstererek kanıtlamak ya da bir önermeyi mümkün olamayacak veya saçma sonuçlara yol açtığını göstererek yanlışlamak. —y.h.n.

cesi nasıl yanlış olabilir anlamıyorum. Bence bunun doğru olması gerekir. Bunu söylememin nedeni ise oldukça basit.

Hiç kuşkusuz şeylere bakma, onlar hakkında yargıda ve değerlendirmede bulunma biçimimizde önemli ve dikkate değer bir kültürel faktör vardır. Fakat bunu bir kenara bırakırsak, tamamen *yeni* durumlarla karşılaştığımızda ahlaki yargılar ve değerlendirmeler yapma kapasitesine de kuşkusuz sahibiz. Hepimiz bunu sürekli olarak yaparız. Karşılaştığımız bütün yeni durumları *bilinçli olarak* değerlendirmiyor olabiliriz; ancak en azından üstü kapalı bir şekilde bunu kesinlikle yapıyoruz. Bu değerlendirmelerin sonuçları ise, eyleme geçerken, başka bir şeyi değil de şunu yaparken yaptığımız tercihin temelini oluşturuyor. Dolayısıyla, ahlaki ve estetik yargılar da dahil, yeni şeyler ve yeni durumlar hakkında her türden yargıda bulunuruz. Bunu ya rastgele, bir torbadan tombala çeker gibi yapıyoruz —ki bu ne iç bakışla ne de gözlemle kesinlikle doğruymuş gibi görünmüyor. Ya da birbirinden farklı çok sayıda yeni durumla karşılaştığımızda cevaplar veren ya da en azından kısmi cevaplar veren ve bir şekilde zihnimizde var olan belli bir ahlaki sistem temelinde yapıyoruz.

Tabii kimse bu sistemin gerçekte ne *olduğunu* bilmiyor; bunu hiçbir şekilde anlamıyoruz. Fakat, sonsuz sayıda yeni duruma uygulanabilecek kadar zengin ve karmaşık gibi görünüyor.

ERKEK: Tabii ki bu ayrıntılı bir şekilde tarif edilemez. Fakat böylesi bir sistemin nasıl oluşmuş olabileceğini düşünüyorsunuz?

Evet, gerçekten bu konuda hiçbir şey bilmiyoruz. Ama böyle bir sistem için ciddi bir öneride bulunmak gerekirse sanıyorum şunu söyleyebiliriz: Dil hakkında bildiğimiz şeylere benziyor olabilir —ki dil hakkında pek çok şey biliyoruz. Örneğin, insan türünde değişmez bir yapıda olan dilin esas, temel ilkelerinden oluşan bir çerçevesi vardır. Bu ilkeler, bir şekilde biyolojik doğamızda sabit olarak bulunmaktadır. Söz konusu ilkeler, bütün diller için geçerlidir ve ilk deneyimimizden gelen yalnızca çok küçük bir değişikliğe izin verir. Daha sonra, varyasyonlar için zihnimizde mevcut olan bu seçenekler sabitlenir sabitlenmez, çocuklar dilsel bir sisteme sahip olurlar ve bu sistem onların yeni şeyler söylemesine, yeni şeyleri anlamasına ve daha önce kimsenin duymadığı yeni ifadeleri yorumlamasına imkân verir.

Niteliksel olarak ifade edecek olursak, ahlaki yargı sistemimiz işte buna benzer. Dolayısıyla, benzer bir temele sahip olduğunu tahayyül edebiliriz. Ama yine de cevabı bulmak zorundasınız, yalnızca tahmin yürüterek olmaz.

ERKEK: Açık ki altta yatan ilkeler basit şeyler olamazlar; örneğin "cana kıyma" türünden bir şey olamazlar.

Hayır, çünkü bundan çok daha karmaşık kararlar veriyoruz. Gerçekten de ahlaki yargının temel ilkelerinin ne *olduğunu* bilmiyoruz; ama böylesi ilkelerin *var olduğunu* düşünmek için iyi nedenlerimiz var. Çünkü en basitinden, gerçekte başka insanların anladığı ve takdir ettiği göreli olarak tutarlı ahlaki yargılara varabiliyoruz. Bazen de bu yargılara başkaları katılmıyor, bu durumda da ahlaki bir tartışmaya giriyoruz. Üstelik bütün bunları daha önce hiç görmediğimiz yeni koşullar altında ve yeni sorunlarla karşılaştığımızda yapabiliyoruz. Eğer melek değilsek, bu işlevleri yerine getiren yapılar organizmamıza diğer karmaşık şeylerin ulaştığı yoldan ulaşıyor. Başka bir deyişle büyük ölçüde bu yapılar, muhtemelen ilk deneyimlerimiz sırasında çok küçük bir değişikliğe uğrayan genetik olarak belirlenmiş çerçevenin bir parçasını oluşturuyor.

Ahlaki sistemimiz buna benzer bir şey olabilir. Böylesi bir ahlaki sistemde ne kadar varyasyon olabilir? Bir kavrayış geliştirmeden bunu bilemeyiz. Diller söz konusu olduğunda, pek fazla varyasyon olmadığını biliyoruz. Ahlaki değerler için de sanıyorum makul bir tahmin yapabilir ve çok fazla varyasyon olamayacağını söyleyebiliriz. Bunun çok temel bir nedeni var. Ahlaki sistemimizin karmaşık ve belirli* olduğu görülüyor. Öte yandan, bu sistemin belirlenmesine dahil olabilecek sadece iki faktör vardır: biri sabit biyolojik doğamız, diğeri ise bireysel deneyimlerdir. Deneyimin son derece zayıf olduğunu biliyoruz. Bize pek fazla yol göstermez. Buradaki mantık, "neden çocuklar belli bir yaşta ergenliğe girer?" sorusundaki mantıkla oldukça benzerdir. Aslında kimse bunun yanıtını bilmiyor; bu bilinmeyen bir konudur. Ama bu sürecin belirlenmesine dahil olabilecek sadece iki faktör vardır. Biri bir anlamda ergenliğe girmenize yol açan ergenlik öncesi deneyimdir; örneğin akran baskısı gibi bir tür çevresel etki veya birisinin size ergenliğe girmenin iyi bir şey olduğunu söylemesi ya da buna benzer bir şey. Diğeri de belli koşullar altında ve belli bir olgunluğa erişince, hormonların devreye gireceği şekilde tasarlanmış olmamızdır; işte bu noktada ergenliğe gireriz. Bu bizde yerleşik olarak var olan bir şeydir.

Herkes, hiçbir şey bilmeden ikinci seçeneğin doğru olduğunu kabul eder. Biri kalkar da ergenliğin nedeninin akran baskısı olduğunu, çünkü diğer insanların ergenliğe girdiğini gördüğünüzü ve onlar gibi olmak istediğinizi söylerse, bu konuda hiçbir şey bilmeseniz bile güler geçersiniz. Gülmenizin nedeni çok basittir. Çevre, gerçekleşen bu son derece özel değişimleri belirleyecek kadar özel veya zengin değildir. Bu mantık, büyüme ve gelişmeyle ilgili neredeyse başka her şey için geçerlidir. İşte bu nedenle, insanlar hiçbir şey bilmeden şunu kabul ederler: Bir embriyonun insan yerine bir tavuk haline gelmesinin nedeni aldığı besine değil, biyolojik doğasına bağımlı olmasıdır. Çünkü besin, bu son derece özel değişimlere neden olacak kadar enformasyon içermez. Sanki ahlaki değerlerin ve ahlaki yargı sistemimizin karakteri de böyleymiş gibi görünüyor.

* İng. determinate.

Gerçekte, bu sonucu destekleyecek başka bir nokta da her şeyden önce ahlaki tartışmalar *yapabiliyor* oluşumuzdur. İnsanların gerçekten bölündüğü bir meseleyi, örneğin köleliği ele alın. Açık ki bu yalnızca entelektüel bir tartışma değildi; kölelik etrafında çok büyük bir mücadele veriliyordu. Fakat kendimizi işin entelektüel tartışma tarafıyla sınırlarsak, burada tarafların paylaştığı ortak bir ahlaki zemin olduğunu görürüz. Aslında, köle sahiplerinin argümanları, o kadar da kolay cevaplanacak cinsten değildi. Bazıları geçerli argümanlardı ve bir sürü içerime sahipti. Bu argümanlar, örneğin 19. yüzyılın sonuna doğru Amerikan işçileri tarafından çok ciddiye alınıyordu.

Örneğin, köle sahipleri "bir köleye sahipseniz, ona kiraladığınız bir işçiden daha iyi bakarsınız" görüşünü ileri sürüyordu. Bu tıpkı, bir arabaya sahipseniz ona kiraladığınız bir arabadan daha iyi bakarsınız demeye benziyor. Dolayısıyla köle sahibi olmak yardımsever bir iştir, "serbest piyasa" ise ahlaki bakımdan zalimcedir. 19. yüzyılın sonlarında, örneğin Emeğin Şövalyeleri* ve diğer işçi sınıfı örgütlerinde örgütlenmiş olan işçilerin literatürüne bakarsanız, benimsedikleri konumu yansıtan şöyle bir eğilim görürsünüz: "Köleliği kabul ettirmek için değil, sona erdirmek için savaştık." [Sanayi ücretli emek sistemi, İç Savaş'tan sonra hâkim hale geldi.] Dolayısıyla buradaki mesele, buna benzer tartışmalarda her iki taraftaki insanların —bütünüyle göz boyamak için olsa bile— aynı temel ahlaki ilkelere başvurmaları gerektiğini anlamasıydı.

Gerçekte bir SS muhafızının ya da bir işkencecinin "bakın, bu işi yapıyorum, çünkü aşağılık bir adam olmak hoşuma gidiyor" demesi çok enderdir. Hepimiz hayatımızda kötü şeyler yaparız, ama geriye dönüp de düşündüğünüzde "bunu yapıyorum, çünkü hoşuma gidiyor" dediğiniz çok enderdir. İnsanlar yaptıkları şeyleri, gerçekte hepimizin paylaştığı temel bir ahlaki değerler çerçevesine uydurmak için yeniden yorumlarlar.

Ahlaki değerlerin *tekbiçimli* olduğunu söylemek istemiyorum. Kültürlere bakarsanız bazı farklar bulursunuz. Farklı dillere baktığınızda da radikal farklar varmış gibi gelir. Ama böyle farklılıkların olamayacağını bilirsiniz. Çünkü farklılıklar *gerçekten* büyük olsaydı, bu dillerden herhangi birisini öğrenmek imkânsız olurdu. Dolayısıyla, bu farklılıkların yüzeysel olması gerekir. Buradaki bilimsel soru, durumun temel mantığı gereği doğru olması gereken şeyin nasıl kanıtlanacağıdır. Ben, aynı şeyin ahlaki yargılar için de geçerli olduğunu düşünüyorum. Bu yüzden, baştaki sorunuza dönecek

* Emeğin Şövalyeleri (Knights of Labor) (1869). Uriah S. Stephens tarafından kurulan bu işçi örgütünün üye sayısı 1880'lerde 700 bine ulaşmıştır. Erkekler, kadınlar, siyahlar, beyazlar, yabancılar, eğitimli kişiler, eğitimsizler, nitelikli işçiler, tarım işçileri, sanayi işçileri, her kesimden çalışanlar bu örgüte bağlı altı binden fazla yerel sendika içinde örgütlenmişlerdi. Örgütün politik amaçları arasında daha yüksek ücret, daha az çalışma saatleri ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi gibi geleneksel taleplerin yanı sıra, kademeli gelir vergisi, çocuk emeğinin yasaklanması, kooperatifler kurulması gibi talepler de vardı. Örgüt çok heterojen bir yapıya sahipti ve sıkı bir birlikten yoksundu. 1886'da Boston'daki Haymarket Ayaklanması sonrasında devletin her türlü örgütlü emeğe karşı gösterdiği haksız ve şiddetli tepki sonucunda bu örgüt de dağıldı. —y.h.n.

olursak, ahlaki değerlerin doğamızdan kaynaklandığından kuşku duymak için makul sebepler göremiyorum.

ERKEK: O zaman insanlar ortak bir ahlaki değerler kümesine sahipse, neden her şeyin bu kadar yozlaşmış ve hiyerarşik olduğunu ve neden her yerde savaş gördüğümüzü açıklamanız gerekiyor.

Fakat neden başka bir soru sormuyorsunuz? Nasıl oluyor da bu kadar çok ilgi, ihtimam, sevgi ve dayanışma var? Bu da doğru.

ERKEK: Ben de bu itiraza her zaman böyle cevap vermişimdir. Ona bakarsanız bu tür şeylerin hiç olmaması gerekiyor, çünkü kurumlar bu tür duyguları güçlendirmiyor.

Neden "bu kadar çok şu var, bu kadar çok bu var" diye bir şey yok. Ne varsa o vardır. Var olan ise, hiç kuşkusuz belli bir toplumsal, kültürel, ekonomik, hatta fiziksel bağlamın empoze ettiği ve bu bağlam içinde mevcut olan fırsatlar ve tercihler tarafından koşullanmıştır. Bu yüzden önemli olan, insanların sağlıklı alternatifler izleyebilmesi için bütün kurumları ve düzenlemeleriyle toplumun, seçenekleri azamileştirecek şekilde inşa edildiği bir duruma ulaşmaktır. Ve gerçekten modern tarihte bu amaca dönük olarak örgütlenmek için şu andakinden daha iyi bir dönem olduğunu sanmıyorum.

Ülkenin her yanında korkunç bir hayal kırıklığı yaşanıyor. Aslında bu, dünya çapında bir gerçeklik. Bu konuda ülkeleri karşılaştıran çalışmalar yapıldı; bütün sanayi ülkelerinde kötümserlik olağanüstü boyutlarda. Örneğin, Birleşik Devletler'de toplumun dörtte üçü geleceğin geçmişe göre "nesnel olarak daha kötü" olacağına inanıyor. Başka bir deyişle, çocuklarının kendileri gibi yaşamayacağını düşünüyorlar. Amerikan toplumunun yaklaşık yarısı her iki partinin de ortadan kalkması gerektiğini, gereksiz olduklarını düşünüyor. Kurumlardan soğuma, her zaman yüksek düzeylerde ve son yıllarda son derece istikrarlı bir çizgi izleyerek daha da artıyor. Toplumsal değişim için örgütlenmenin son derece rahat şekilde yapılabileceği koşullar var. Yapmıyorsak bu bizim hatamız. Buna benzer faktörler geçmişte yoktu.

Fakat aynı zamanda insanların umutsuz oldukları da doğru. Umutsuzluk kısmen başka bir yol görememelerinden kaynaklanıyor. Bir çözüm, bir alternatif göremiyorlar. Bugüne göre nesnel olarak çok daha kötü olan 1930'lardaki bunalımın en kötü günlerinde bile insanlar, bugün oldukları kadar umutsuz değillerdi. Pek çok kişi durumun düzeleceğini, yapılacak şeyler olduğunu, örgütlenebileceklerini, uğraşabileceklerini düşünüyordu. O zaman da insanlar yanılsamalar içindeydi; örneğin Roosevelt hakkında bir dolu yanılsama besliyorlardı. Ama yanılsamalar süregiden gerçek bir şeyle iç içe

geçmiş haldeydi. Bugünse insanlar, temelde her şeyin daha kötüye doğru gideceğini ve kimsenin elinden bir şey gelmeyeceğini düşünüyor.

Dolayısıyla, karşımızda son derece büyük bir hayal kırıklığı, çok az miktarda umut ve alternatiflerin varlığına dönük çok yetersiz bir farkındalığın bir karışımı var. İşte tam da böyle zamanlarda ciddi örgütçülerin devreye girmesi gerekir.

10

DÖNÜM NOKTASI

Illionis, New Jersey, Massachusetts, New York ve Maryland'de 1994-1996 yılları arasında ve 1999'da yapılan tartışmalara dayanmaktadır.

Üçüncü Dünya'yı Amerika'ya Getirmek

KADIN: Bütün hayatımızı sadece şirketler için değersiz işlerde çalışarak harcamak yerine, örneğin birbirimize destek vermek ve çocukları eğitmek gibi gerçekten topluma dönük çalışmalar yürütmek için ne yapabiliriz?

Aslında, bugün bile çok sayıda ülke bu tür şeyleri önemsiyor. Örnekler için çok uzaklara bakmamıza gerek yok. Örneğin Batı Avrupa'yı ele alalım. Bu toplumlar bizden çok farklı değiller. Onların da bizim gibi şirketlerin hâkimiyetinde bir ekonomileri ve bizimkine benzeyen sınırlı siyasal sistemleri var. Ama çeşitli tarihsel nedenlerden ötürü, onlar biraz daha farklı toplumsal politikalar izliyorlar. Bu yüzden, Almanya'da bizde olmayan bir tür toplumsal sözleşme var. Örneğin, oradaki en büyük sendikalardan biri, kısa süre önce haftada 35 saat çalışma hakkı kazandı.[1] Hollanda'da yoksulluk oranı yaşlılar arasında sıfır ve çocuklar arasında da yüzde 4'e, yani neredeyse sıfıra indi.[2] İsveç'te hem anneler hem babalar çocukların bakımıyla ilgilenmek için bir yıl kadar ebeveyn izni alıyorlar; çünkü o toplumda çocuk bakımı değerli bir şey olarak kabul ediliyor. Yönetici kadroların ailelerden *nefret ettiği* Birleşik Devletler'de ise durum farklı.[3] Yani, Newt Gingrich ve diğerleri "aile değerleri"ni desteklemekten *bahsedebilirler;* ama gerçekte ailelerin yok olmasını istiyorlar. Çünkü kâr etme açısından bakıldığında aileler hiç de rasyonel yapılar değildir.

Demek ki mevcut toplumlar yelpazesinde, yani bizimkiyle hemen hemen aynı düzene sahip olan toplumlarda bile çok farklı toplumsal politikaların izlendiğini görebiliyorsunuz. Bence bizim sistemimiz de bu tür politikalara tahammül edebilir. Bana kalırsa, bu politikaların uygulanabilmesi gerçekten de bu yönde yeterli bir baskının olup olmamasına bağlıdır.

Aslında, UNICEF'in [Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu] kısa süre önce yayımladığı, zengin ülkelerde çocuklara nasıl davranıldığını konu alan dikkat çekici bir araştırmaya göz

atmak isteyebilirsiniz. Bu çalışma ne *New York Times*'ta ne de Birleşik Devletler'de başka bir yerde henüz eleştirilmeye değer görüldü. Ama gerçekten çok anlamlı bilgiler içeren bir çalışma ve çok iyi bir Amerikalı iktisatçı olan Sylvia Ann Hewlett tarafından yazılmış. Hewlett iki temel davranış modeli tanımlıyor: Birbirlerinden esaslı biçimde farklı olan "kıta Avrupa'sı/Japonya" modeli ve "Anglo-Amerikan" modeli. Kıta Avrupa'sı/Japonya modelinin, çocukların ve ailelerin toplumsal durumunu iyileştirdiği, Anglo-Amerikan modelinin ise, kendi deyimiyle çocuklara ve ailelere karşı bir "savaş" biçimini aldığı sonucuna ulaşıyor. Bu durum özellikle de son yirmi yıl için geçerli. Çünkü 1980'lerde yönetime gelen sözde "muhafazakârlar" ülke dışında işkence ve sefaletten hoşlanmalarının yanı sıra, aile değerlerine ve çocuk haklarına da şiddetle karşı oldular ve onları yok eden toplumsal politikalar uyguladılar.[4]

Tabii *New York Times* için bu yanlış haberdi; dolayısıyla bu çalışma hiçbir zaman ele alınıp eleştirilmedi. *Times* editörleri bunun yerine *Kitap Eleştirisi*'nin kapak haberini Birleşik Devletler'in yüz yüze olduğu son derece derin bir başka soruna ayırdılar. Bu sorunun farkında değilseniz gerçekten okumanızda fayda var. "Kötü genler"in Birleşik Devletler'i ele geçirmesi sorunuyla karşı karşıyayız. Üstelik bununla ilgili bazı kanıtlar son yıllarda düzenli olarak düşmekte olan SAT ve IQ testlerinin* sonuçlarında görülebiliyor; çocuklar artık eskisi kadar zeki değiller.

Şimdi, gerçekten bu kadar yetkin olmayan birisi kalkıp örneğin sorunun, New York'taki çocukların yüzde 40'ını yoksulluk sınırının altına çeken toplumsal politikalarla ilgili olduğunu düşünebilir. Ama bu mesele asla *New York Times*'ın gündemine gelmez.[5] Sorun daha çok kötü genlerdedir. Sorun, siyahların Afrika'da sert bir iklimde gelişmiş olmasıdır. Bu yüzden, yani siyahların sert bir iklimde gelişmiş olmasının sonucu olarak siyah anneler çocuklarını beslemezler. Aynı zamanda çok da fazla çocuk doğururlar, tavşanlar gibi sürekli ürerler. Bunun bir sonucu olarak Birleşik Devletler'deki gen havuzu kirlenmektedir ve şimdi bu durum, kendini standart test sonuçlarında göstermeye başlamıştır.[6]

Gerçekten sağlam bilim işte böyle olur.

Times'ın eleştirisi şöyle başlıyor: "Evet, bu kitaptaki olgular tam olarak doğru olmayabilir. Ama her şeye rağmen ortada çok açık bir gerçek var: Bu önemli bir mesele ve bu meseleyi göz ardı eden demokratik bir toplum 'kendine zarar verir.'"[7] Öte yandan, New York'taki çocukların yüzde 40'ını, çevrelerini saran sefalet, mahrumiyet ve şiddetten kurtulmaları için bir umut olabilecek asgari maddi koşullardan yoksun bırakabiliyoruz. Bu çocukları beslenme bozukluğu, hastalık ve eziyet çekmeye mahkûm ede-

* SAT, Birleşik Devletler'de öğrencilere uygulanan çoktan seçmeli bir test grubu, IQ ise zekâ katsayısı testidir. –y.h.n.

biliyoruz. Ama bunları yapan bir toplum, bu sonuçlara yol açan toplumsal politikaları görmezden gelince, "kendine zarar vermiş" olmuyor. Bu koşullar altında bu çocuklara yapılan "IQ" testlerinden çıkacak sonuçları kolaylıkla tahmin edebilirsiniz; ama bunlardan hiç bahsetmiyorsunuz bile.

Nitekim, bu sorun hakkında gördüğüm son istatistiklere göre Birleşik Devletler'de 30 milyon insan açlık çekiyor. Sizin de bildiğiniz gibi 30 milyon çok yüksek bir rakam ve bu çok sayıda çocuk demek.[8] 1980'lerde iki istisna dışında tüm dünyada açlık genel olarak azaldı. Bu istisnalar, Sahra'nın güneyindeki Afrika ülkeleri ve Birleşik Devletler. Yani, dünyanın en yoksul *kısmıyla* en zengin *kısmında* açlık artış gösterdi. İşin doğrusu, 1985-1990 yılları arasında Birleşik Devletler'de açlık oranı *yüzde 50* arttı. Reagan'ın "reformları"nın yerli yerine oturmaya başlaması birkaç yıl sürdü. Ama 1985'ten itibaren reformlar etkilerini göstermeye başladı.[9] İnsanlar söz konusu etkileri kendi gözlemleriyle yeterince açık şekilde hissedemiyorsa, çocuklar üzerinde fiziksel, duygusal ve zihinsel olarak bunların nasıl bir mahrumiyet yarattığına dair çok güçlü kanıtlar var. Her şeyden önce, düşük düzeyde beslenme ve genel olarak yetersiz beslenmenin basitçe sinirlerin gelişmesini yavaşlattığı iyi bilinen bir gerçek. Dolayısıyla, çocuklar beslenme bozukluğu yaşadıklarında bu durum onlar üzerinde kalıcı etkiler bırakıyor: Sağlıkları, hayatları ve zihinleri üzerinde asla tamamen kurtulamayacakları kalıcı etkiler oluşuyor.[10]

Ve açlık sadece çocuklar arasında artış göstermiyor. Başka bir grupta, yaşlılar arasında da artıyor. *Wall Street Journal*'ın kısa süre önce birinci sayfada verdiği bir haberde işaret ettiği gibi, açlık yaşlılar arasında da hızla "artıyor". Beş milyon kadar yaşlı Amerikalı, yani 60 yaşın üzerindeki nüfusun yüzde 16'sı aç geziyor, yetersiz besleniyor ve kelimenin tam anlamıyla açlıktan ölüyor.[11] Şimdi, biz Birleşik Devletler'de, Haiti, Nikaragua ya da benzeri ülkelerde olduğu gibi açlık çekmiyoruz; yine de son derece gerçek bir mahrumiyet var. Amerika'da pek çok yerde yaşanan mahrumiyet, diyelim ambargo altındaki Küba'dan muhtemelen daha kötü.

Örneğin benim yaşadığım Boston'u ele alalım. Boston çok zengin bir şehirdir ve belki de dünyanın önde gelen tıp merkezidir. Boston'da son derece lüks bazı hastanelerin yanı sıra nüfusun geri kalanına hizmet veren bir de şehir hastanesi var. İşte bu hastane —ki kötü bir hastane olmadığını söylemeliyim— birkaç yıl önce yetersiz beslenme kliniği açtı. Çünkü Reagan'ın ekonomi politikalarının sonuçları hissedilmeye başlandıktan sonra, Boston'da Üçüncü Dünya düzeyinde yetersiz beslenme vakalarıyla karşılaşmaya başladılar. Durum, kış aylarında daha da kötüleşiyor, çünkü aileler bir seçim yapmak zorunda kalıyorlar: Çocuklarını açlığa mı, yoksa soğuktan ölmeye mi terk etsinler? Bu söylediğim, dünyanın en zengin şehirlerinden birinde ve dünyanın belli başlı tıp merkezinde meydana geliyor. Böylesine zengin bir ülkede veya nereye giderseniz gidin bu kesinlikle bir suçtur.[12]

Sorun sadece açlık da değildir. 1960'lardan beri Birleşik Devletler'de ebeveynlerin çocuklarıyla ilişki kurduğu süre yüzde 40 oranında azalmıştır. Bu veri şu anlama geliyor: Ebeveynler ve çocuklar, haftada ortalama 10-12 saat daha az birlikte zaman geçiriyorlar.[13] Tabii bunun açıkça görülebilen sonuçları var. Televizyon gözetmen işlevi görüyor, anne babası çalıştığı için çocuklar eve yalnız başına girip çıkıyorlar, çocuklar tarafından ve çocuklara karşı daha fazla şiddet uygulanıyor ve uyuşturucu kullanımı artıyor. Bütün bunlar rahatlıkla tahmin edilebilecek şeylerdir. Bu durum çoğunlukla, bir ailedeki *her iki* ebeveynin iki yakalarını bir araya getirebilmek için haftada 50-60 saat çalışmak zorunda olmasından ve –diğer ülkelerden farklı olarak– onlara yardım edecek bir çocuk destek sisteminin bulunmamasından kaynaklanmaktadır.[14] Unutmayın, bütün bunlar 1990'larda meydana gelmektedir. Yani, *Fortune* dergisinin de belirttiği gibi şirket kârlarının rekor düzeyde yüksek olduğu, şirket gelirlerinden ücretlere ayrılan yüzdenin ise rekora yakın bir düzeyde düştüğü bir dönemde yaşanmaktadır. Bu sonuçlar, işte böyle bir bağlamda ortaya çıkıyor.[15]

Tabii *New York Times*'ın *Kitap Eleştirisi*'nde yayımlanan makalede bunların hiçbirisi tartışılmıyor. Bahsettiğim UNICEF kitabında *tartışılıyor*; ama *Times* bu kitabı ele alıp eleştirmeyi tercih etmedi.

Şimdi sorunuza dönersek, siz "tüm bunlardan farklı toplumsal politikalar oluşturmak için ne yapabiliriz?" diye sormuştunuz. Hewlett'in tanımladığı "Anglo-Amerikan modeli"nin devam etmesi, Amerika ile Sözleşme [1994'te Cumhuriyetçi Parti'nin Kongre'de başlattığı bir politika platformu] ve Sosyal Yardım Reformu Yasası gibi şeylerle daha da genişletilmesi için hiçbir neden göremiyorum. [Sosyal Yardım Reformu Yasası'yla, Başkan Clinton'un Ağustos 1996'da imzaladığı "Federal Kişisel Sorumluluk ve İş Fırsatı Uzlaşma Yasası" kastediliyor.] Ne de olsa bunlar doğa yasaları değil, toplumsal politikalar hakkında alınan kararlar; dolayısıyla daha farklı şekilde düzenlenebilirler. Politikaları şirketlerin belirlediği bizimki gibi toplumlarda bile bu tür şeyleri değiştirmek için geniş bir hareket alanı vardır.

Ama niçin başka bir soru sormuyoruz? Niçin her şeyden önce mutlakiyetçi örgütlenmelerin nasıl olup da var olma hakkına sahip olabildiklerini sormuyoruz? Demek istediğim, neden bir şirket –ki teknik olarak olağanüstü güçlü bir faşist örgütlenmedir– size ne yapmanız gerektiğini söyleme hakkına sahip olsun ki? Bu durum, başınızda size ne yapmanız gerektiğini söyleyen bir kral olmasından daha mı iyi? İnsanlar krallara karşı savaştılar ve onları alt ettiler. Biz de pekâlâ bu sisteme karşı savaşabilir ve onu alt edebiliriz.

Ortalıkta insanların kendisini geliştirebileceği, zevk alacağı, ilginç ve üretken olan dünya kadar iş var ve bu işleri yapmak isteyen dünya kadar da insan var. Fakat halihazırdaki ekonomik sistemde insanlara bunları yapma fırsatı tanınmıyor. Tabii ki

yapılması gereken çok sayıda berbat iş de var. Ama makul bir toplumda bu işler, yapabilecek durumda olan herkes arasında eşit şekilde dağıtılacaktır. Bu işleri yapacak robotlar üretemiyorsanız, o zaman bu işleri eşit olarak dağıtırsınız, olur biter.[16]

Evet, bana kalırsa bizim şimdi böyle bir modeli gerçekleştirmek üzere çalışmamız gerekiyor. Samimi olarak söylüyorum, bu hedefi gerçekleştirmenin imkânsız olması için hiçbir sebep görmüyorum.

KADIN: Sayın Chomsky, ben şunu demek istemiştim: New York Times'*ta sizin bahsettiğiniz eleştiri yazısını ben de gördüm ve dehşete düştüm. Ben bu ülkede yaşayan siyah bir adam olsaydım, ne yapacağımı bilemezdim. Öylesine büyük bir öfke hissederdim ki, bu, içimde bir yangına dönüşürdü.*

Peki ya siyah bir kadın olsaydın? O makalede gayet ciddi bir şekilde siyah kadınların çocuklarını beslemediği, çünkü siyahların Afrika'da bilmem hangi çevre koşullarında gelişmiş oldukları söyleniyor. Bunun nazilerin görüşlerinden aşağı kalır bir tarafı yoktur ve bu katıksız bir ırkçılıktır.

Bakın, aslında bunun üzerinde konuşmaya bile değmez. Verilecek doğru tepki sadece "bu düşünceleri hangi amaçla savunuyorlar?" diye sormaktır. Gerçekte çok basit bir nedenden ötürü savunuyorlar. Ülkede 30 milyon insan aç geziyor. New York'taki çocukların yüzde 40'ı —ki çoğunluğu siyah ve Latin Amerikalıdır— yoksulluk sınırının altında yaşıyor. Bu, perişan bir durumda olduklarını gösteriyor, öyle değil mi? Ve bütün bunlar, bu adamların destekledikleri çok kesin toplumsal politikaların sonucunda meydana geliyor. Çok para kazanmaya devam etmek istiyorsun, ama ortaya çıkan tablonun geri kalanıyla yüzleşmek istemiyorsun. Dolayısıyla bir çeşit kılıfa ihtiyacın var. Bu kılıf nedir? "Kötü genler"dir. İşte bir kez bu düşüncelerin arkasındaki saikleri anladıktan sonra, en azından bununla baş edebilecek konumdasın demektir.

Buradaki asıl mesele şu ki, nasıl belirli bir noktada naziler "Yahudiler toplumumuzu mahveden mikroplardır" demenin işe yaradığını düşündülerse, *New York Times* da şimdi siyah annelerin çocuklarını beslemedikleri fikrini ciddiye alan makaleler yayımlamanın işe yaradığını düşünüyor. Ana-akım entelektüel kültür de, IQ hakkındaki bu gülünç kitapların sanki bilimsel bir geçerliliği varmış gibi davranmanın işe yarayacağını düşünüyor.[17]

Fakat bunlar o kadar şeffaf ideolojik silahlar ki, zamanımızı bunları tartışarak harcamamalıyız. Sadece bunların hangi amaçlara hizmet ettiğini açık bir şekilde anlamaya çalışmalıyız: Bunlar, dünya hakkındaki en temel hakikatleri gözden saklamaya adanmış, gerçek bir komiser kültürünün ürünleridir. Bu kültür, çocukları ölüme iten toplumsal politikalar izlenmesini haklı göstermeye çalışanları —zengin ve güçlü kişileri— gözden

uzak tutmayı amaçlıyor. Niçin kimsenin bu durumla yüzleşmek istemediği kolayca anlaşılabilir; ama bunu değiştirmek için neler yapabileceğimiz de açıkça ortada.

Sosyal Yardım: Bezelye ve Dağ

KADIN: "Amerika ile Sözleşme"den ve [Bakılmaya Muhtaç Çocuklu Ailelere Yardım programının yerini alan, beş yıl süreyle sosyal yardım almış bir yetişkinin üyesi olduğu ailelerin kamu yardımı almasına son veren ve yardım alan "çalışabilecek durumdaki" tüm yetişkinlerin iki yıl içinde bir iş bulmasını zorunlu kılan] "Sosyal Yardım Reformu Yasası"ndan bahsettiniz. 1994'te Cumhuriyetçilerin büyük Kongre zaferi ile başlayan ve Washington'da son birkaç yıldır devam eden sağ dalgayı nasıl açıkladığınızı merak ediyorum. Bu yeni programların gerçek amacının ne olduğu konusunda neler düşünüyorsunuz?

Pekâlâ, 1994 seçimleriyle ve sözde "Amerika ile Sözleşme"yle başlayalım. Haklısınız, bu seçim medyada "muhafazakârlığın ezici zaferi", "siyasi deprem" vs. olarak değerlendirildi. Fakat böyle bir söylemi değerlendirirken gerçekten çok dikkatli olmalısınız. Cumhuriyetçilerin gündemi, yani sözde "Amerika ile Sözleşme" konusunda çok ilginç bir şey yaşandı. Bunun gerçekte ne olduğunu seçmenlerin sadece küçük bir kısmı biliyordu. Tek tek koşulların çoğu hakkında sorular sorulduğunda ise, genellikle büyük çoğunlukla insanlar bunlara karşı çıkıyordu. Yani aslında bu konuda hiçbir zaman gerçek anlamda bir oylama yapılmamıştı; kimse ne olduğunu bilmiyordu. Bu konuda aylar süren yoğun ve aralıksız propagandaya rağmen, Amerika ile Sözleşme'yi duyduğunu söyleyenler ABD nüfusunun yarısından azdı.[18] Üstelik Amerika ile Sözleşme gizli saklı bir şey değildi, her gün manşetlerdeydi. "Muhafazakârlığın ezici zaferi" işte *budur*. Bu durum demokrasinin çöktüğünü söylemenin yalnızca başka bir yoludur.

"Amerika ile Sözleşme"nin içeriğine gelince, bundan daha açık olamazdı. Bildiğimiz gibi, bu standart serbest piyasa öğretisidir: "Zenginlere büyük miktarda devlet sübvansiyonu ver, yoksullara yönelik her türlü yardımı kes." Çok utanmazca. Şimdi sadece koşullardan birkaç tanesine bakalım. Örneğin "Sözleşme"de, "İş Yaratma ve Ücretleri İyileştirme Yasası" adlı bir bölüm vardı. Bu bölümün altında ise iş dünyasına yönelik sübvansiyonlar, iş dünyasına dönük vergi indirimi gibi konular vardı. En altta da "ücretleri yükseltme ve iş yaratma programı"nın, "finanse edilmeyen yetkileri" ortadan kaldıracağından söz eden tek bir satır vardı. Eyaletlerin sosyal programlar sağlamasını, düzenleyici standartlar oluşturmasını vs. temin eden başlıca mekanizmalardan birisi bu yetkilerdir. [Kongre tarafından, devletin ve yerel hükümetlerin uygulaması zorunlu kılınan "yetkiler"den söz ediliyor.][19] İşte "ücretleri yükseltme ve iş yaratma" programı budur ve bu programın bütün hikâye için bir tür sembol olduğunu söyleyebiliriz.

Hem Clinton'un hem de Kongre'nin yok etmek üzere peşine düştüğü asıl hedef "sosyal yardım"dır; yani sosyal yardımın en yoksul durumdakilere giden küçücük kısmıdır. Bir bezelye tanesinin bir dağa oranı neyse, bu kısmın bütün sosyal yardım içindeki payı da yaklaşık o kadardır. Bu arada, *gerçek* sosyal yardımı artırmaya devam ediyorlar. Bu da zenginlere giden, dağ kadar olan sosyal yardımdır. *Gerçek* sosyal yardımı iki geleneksel yoldan artırmaya devam ediyorlar: Birincisi, iş dünyasına verilen doğrudan yardımlardır; ikincisi ise azalan oranlı mali önlemlerle verilen kısımdır. [Bu önlemlerin daha az parası olanlar üzerinde daha olumsuz etki yarattığı kastediliyor.]

Öyleyse ilk önce sosyal yardımın asıl büyük bölümünü oluşturan doğrudan yardımları ele alalım. Doğrudan yardımlar, askeri harcamalar gibi şeyleri kapsar. Şimdi, Birleşik Devletler kendisini kimseye karşı *korumuyor*, bunun şakasını bile yapamazsınız. Dünyadaki askeri harcamaların yaklaşık yarısını biz yapıyoruz; bize saldıran birileri mi var?[20] Birleşik Devletler 1812 Savaşı'ndan beri saldırıya uğramadı. Dünyada bizimki kadar sınırlı bir güvenlik tehdidine maruz kalan başka bir ülke yok.[21] Ama biz zengin insanları *koruyoruz*, evet bu doğru. Zenginler kendilerini yoksullara karşı koruyorlar ve bunun masraflarını da yoksullar üstleniyor. İşte bu yüzden, evet doğru, askeri harcamaları artırmaya devam etmek zorundasınız. Gerçekte, Pentagon sistemine sahip olmamızın öncelikli nedeni de budur: Pentagon, askeri sözleşmeler, teknoloji araştırmaları vs. yoluyla vergi mükelleflerinin yüz milyarlarca dolarını varlıklı olanlara aktarmanın bir aracıdır.

Bakın, Pentagon hiçbir zaman gerçekten savunma ile ilgili bir kurum olmadı. Pentagon, halk tarafından devlet sektörü aracılığıyla finanse edilen ve on yıllar süren geliştirme faaliyetinin ardından, zengin insanların kendi bilgisayarları olmasını sağlamak üzere vardır. Pentagon, IBM ve diğer özel şirketlerin ve yatırımcıların bilgisayarlardan büyük kârlar elde etmesi için vardır. Ya da Pentagon, ülkedeki en büyük sivil ihracatçının Boeing şirketi olması ve dünyadaki en büyük endüstrinin, yani turizmin büyük ölçüde Amerikan askeri sistemi —savaş uçakları— aracılığıyla geliştirilen teknolojiye dayanması için vardır. Pentagon, askeri sistemin on yıllardır Amerikan ekonomisindeki çeşitli sektörlere devasa miktarda para akıtmasını sağlamaktadır.[22] Clinton yönetimi ve Kongre işte bütün bu sübvansiyonları artırdı. Gerçekte Clinton yönetiminin askeri bütçesi, Soğuk Savaş ortalamasının hayli üzerindedir. Amerika ile Sözleşme programı, yine zenginlere giden çok farklı doğrudan yardım ve sübvansiyon biçimleri içermektedir.[23]

Yapılan ikinci tür sosyal yardım ödemeleri, azalan oranlı mali önlemlerdir ve sadece zenginlere giden sosyal yardımları gözlerden saklamanın başka bir yoludur. Örneğin, şirketlerin harcamalarına dönük vergi indirimlerini artırırsanız, bu finansal bakımdan bir sosyal yardım çeki vermekle aynı şeydir. Altı çocuklu işsiz bir anne düşünün ve yüz

dolarlık sosyal yardım çeki aldığını farz edin. Tamam, işte bu sosyal yardımdır. Şimdi benim zengin birisi olduğumu ve mortgage sistemiyle ev aldığım için yüz dolarlık vergi indiriminden yararlandığımı farz edin. Her iki durumda da devletin kasasından çıkan para aynıdır. Yani, birisi doğrudan verilen bir meblağdır; diğeri ise azalan oranlı mali önlemler biçimi altında gizlenmiştir. Fakat, ekonomik açıdan bakarsak bunlar tam olarak aynı şeydir. Örneğin, bana yüz dolar verselerdi ve onun vergilerinden de yüz dolar kesinti yapsalardı yine aynı kapıya çıkardı.

Buna benzer azalan oranlı mali önlemlerle zenginlere giden sosyal yardımları şöyle bir incelerseniz, kesinlikle çok büyük miktarlar tuttuğunu görürsünüz. Hayır kurumlarına yapılan bağışların vergiden düşürülmesini ele alalım. Hemen hepsi zenginlere gidiyor; bunu ödedikleri vergiyi azaltmanın bir yolu olarak kullanıyorlar. Dolayısıyla bu, bağışlar yoluyla yapılan vergi indirimlerinin bir sübvansiyon olduğunu gösteriyor; bir sosyal yardım çekiyle tam olarak aynı şey. Ya da mortgage sistemiyle ev alırken yapılan vergi kesintilerini düşünelim: Bu sosyal yardımların neredeyse yüzde 80'i yıllık gelirleri 50 bin doların üzerinde olan insanlara gidiyor ve gelir yükseldikçe kesintiler de orantısız bir şekilde artıyor. Örneğin bir milyon dolarlık bir eviniz varsa, iki yüz bin dolarlık bir evinizin olmasına göre çok daha büyük bir vergi indiriminden yararlanıyorsunuz.[24] Ya da iş dünyasının yaptığı harcamalar için gerçekleştirilen gelir vergisi indirimlerine bakalım. Bu, muazzam bir sosyal yardım programıdır ve tamamı zenginlere gitmektedir. Kanadalı bir yazar olan Linda McQuaig'in bir kitabında, Kanada'da "iş dünyasının eğlence vergi indirimleri" sonucunda ortaya çıkan vergi kayıpları hakkında bir tahmin yapılıyor. Bu kayıpların, şu anda kreşlerden mahrum olan 750 bin Kanadalı çocuğa kreş sağlamak için gerekli paranın çok da altında olmadığı hesaplanıyor.[25] İş dünyasının eğlence vergi indirimleri, arkadaşlarınızı beyzbol maçına götürüp yüz dolarlık bilet almanız veya harika bir akşam yemeğine götürmeniz gibi şeyleri kapsıyor. Ve unutmayın, Kanada, Birleşik Devletler'den çok daha küçük bir ülke; çok daha küçük! Bu şekilde yapılan vergi kesintileri de sosyal yardım ödemesidir. Şu anda yoksullara yardım için kullanılabilecek her şeyden kesinti yaparken, vergi indirimlerini artırıyorlar.

İnsan bunu nasıl yaptıklarını görünce gerçekten hayret ediyor. Örneğin, şimdilik Medicare'in peşine düşmemeye karar verdiler; muhtemelen eninde sonunda yapacaklar, ama şimdilik dokunmuyorlar. Dokunmamalarının nedeni ise, Medicare'den zenginlerin yararlanıyor olması. Ama Medicaid'i ortadan kaldırmaya çalışıyorlar; çünkü ondan sadece yoksul insanlar yararlanıyor. [Medicare, yaşlılar ve özürlüler için federal bir sağlık sigortası programıdır; Medicaid ise düşük gelirliler için federal düzeyde finanse edilen bir sağlık hizmeti programıdır.] Aslında, 1994 seçimlerinden sonra üzerine gitmeyi planladıkları üç büyük program vardı: Birisi Medicaid, diğeri

Bakılmaya Muhtaç Çocuklu Ailelere Yardım, üçüncüsü de yiyecek karneleriydi.* Evet, yiyecek karnesi çabucak listeden çıkartıldı. Neden olduğunu biliyor musunuz? Çünkü onun arkasında büyük bir tarımsal sanayi lobisi vardır. Bakın, yiyecek karnesinin amacı yoksul insanların beslenmesini sağlamaktır. Ama aynı zamanda, devletin yüksek teknolojiye dayalı ticari tarıma ve büyük ticarete yaptığı başlıca sosyal yardım ödemelerinden de birisidir. İşte bu yüzden, bu çıkar odakları hemen lobi yapmaya başladılar; çünkü bu sosyal yardım ödemesinin devam etmesini istiyorlardı. Böylece yiyecek karnesi listeden çıkarıldı.[26]

Peki, Bakılmaya Muhtaç Çocuklu Ailelere Yardım (AFDC) programına ne oldu? Bir kere, henüz "Sosyal Yardım Reformu" gerçekleşmeden, 1970'den bu yana çok hızlı şekilde azaltıldı. Yani, 1970'le karşılaştırıldığında 1995'te ortalama bir aile için en yüksek AFDC yardımı enflasyondan arındırılmış olarak yüzde 40 oranında azalmıştır.[27] Aslında, medyadan ve politikacılardan sürekli olarak Birleşik Devletler'de yoksullara ne kadar çok sosyal yardım yapıldığını duyuyoruz. Fakat gerçek şu ki, Birleşik Devletler bu konuda uluslararası yelpazenin tamamen dışında kalıyor. Diğer sanayileşmiş toplumlara göre *çok* daha az sosyal yardımda bulunuyoruz.[28]

AFDC'den halen dokuz milyon küçük yaşta çocuk yararlanıyor ve bu adamlar onların beş milyonunu yardım kapsamından çıkarmak istiyorlar. Pekâlâ, bunlar *çocuk* ve ortalama yaşları da yedi.[29] Ve bu programdan yardım alan ailelere bir göz atacak olursanız, annelerin büyük kısmının tecavüze uğramış, istismar edilmiş ya da asla eğitim alma fırsatı bulamamış vs. genç kadınlar olduklarını görürsünüz. Mevcut dogmalara göre bu annelerin çocuklarına, yani yedi yaşındaki çocuklara "mali sorumluluğun" öğretilmesi gerekiyor. Ama Newt Gingrich'in seçmenleri bundan muaf. Bu seçmenlerin kamu tarafından finanse edilmeye devam edilmesi gerekiyor.[30]

Bill Clinton ve diğerleri bugünlerde "sosyal yardım reformu"ndan bahsediyorlar. Ama hiç kimse *şirket yöneticilerini* çalıştırmamız gerektiğini önermiyor; onlar sosyal yardım almaya devam edecekler. Sadece yoksul annelerin "çalışma yükümlülüğü"nü yerine getirmeye zorlanması gerektiği düşünülüyor. [Ebeveynler belli bir süre sosyal yardım aldıktan sonra iş bulmak zorundalar, yoksa sosyal yardımları kaybediyorlar.] İşte bu yedi yaşındaki çocukları bizim değerlerimizi içselleştirmeleri için zorlamalıyız. Bu değerlere göre insan hakları diye bir şey yoktur; insanların sahip olduğu tek hak, işgücü piyasasında kendileri için ne kazanabiliyorlarsa odur. Ve çocukların bu dersleri öğrenmesini sağlamanın yolu annelerini —çocuk yetiştirmek gibi iş sayılmayan şeyler yerine— çalışmaya zorlamaktan geçiyor. Cinsiyetçilik kültür içinde öylesine kurumsallaşmış ki, insanlar çocuk yetiştirmenin "iş" olmadığını rahatlıkla kabul ediyor;

* ABD'de düşük gelirli ailelere yiyecek alırken kullanılmak üzere verilen resmi belge. —y.h.n.

bu gerçekten şaşırtıcı. "İş" dediğin finans piyasalarında spekülasyon yapmak gibi şeylerdir. Çocuk bakımı, hiç sorgulanmaksızın doğal bir şey gibi kabul edilir. Karşılığında bir maaş çeki almadığınız için bedava yapıldığı varsayılır.

Suç Denetimi ve "*Gereksiz*" İnsanlar

Clinton'un "Yeni" Demokratlarının ve Gingrich'in Cumhuriyetçilerinin başka bir amacı da suç denetimi oluşturmak. Bunun çok basit bir nedeni var: Sisteminin içinde hayatını sürdürmesine izin vermediğin koskoca gereksiz bir nüfus var; bu insanlarla ne yapacaksın? Cevap: Onları hapsedeceksin. Bu yüzden, Reagan Amerika'sında hapishanede bulunan toplam insan sayısı üç kattan fazla artış gösterdi —*üç kat!* O zamandan beri daha da hızlı şekilde artıyor.[31] 1980'lerin ortasında Birleşik Devletler, kişi başına düşen tutuklu ve hükümlü sayısı konusunda başlıca rakiplerini, yani Güney Afrika'yı ve Rusya'yı geride bıraktı. Bununla birlikte, Rusya şimdi artık değerlerimizi öğrendi ve yeniden bizi yakaladı. Bugün Birleşik Devletler'de bir buçuk milyon insan hapishanelerde yatıyor ve bu rakam, Batı ülkelerinde kişi başına düşen en yüksek hapishane nüfusunu oluşturuyor. Ayrıca bu rakam gittikçe yükseliyor; çünkü 1994 Ceza Yasa Tasarısı fazlasıyla acımasızdı.[32] Dahası, Birleşik Devletler'deki hapishaneler öyle *insanlık dışı* ki, gerçek anlamda işkence uygulandığı için uluslararası insan hakları örgütleri tarafından kınanıyor.[33] Ve bu adamlar şimdi bunu daha da artırmak istiyorlar. Unutmayın, onlar devletçi gericilerdir. Söylediklerinin aksine, gerçekte çok güçlü ve sert bir devlet isterler.

Üstelik hapishane nüfusunun *bileşimine* bakarsanız, geliştirilen suç denetimi politikasının seçilmiş bir nüfusu hedef almak üzere düzenlendiğini görürsünüz. Örneğin "Uyuşturucuyla Savaş" denilen şeyin uyuşturucu akışını engellemekle pek bir ilgisi yoktur, ama şehir merkezindeki nüfusun ve genel olarak yoksul insanların denetim altına alınmasını hedefler. Nitekim şu anda federal hapishanelerdeki mahkûmların yarısından çoğu uyuşturucu suçundan dolayı orada bulunmaktadır. Bunların çoğu da bulundurma suçudur, yani kurbanı olmayan suçlardır ve üçte biri de sadece marihuana bulundurma suçudur.[34] Ayrıca "Uyuşturucuyla Savaş" özel olarak siyah ve Latin Amerika kökenli nüfusu hedef almaktadır; bu en çarpıcı özelliklerinden birisidir. Örneğin, genellikle gettolarda tercih edilen uyuşturucu, *crack* kokaindir ve bunun karşılığında uzun süreli zorunlu hapis cezaları verilir. Benim gibi beyazların yaşadığı banliyölerde ise toz kokain tercih edilir ve toz kokain yüzünden *crack* kokain bulundurduğunuz için aldığınız cezalara göre çok düşük cezalar alırsınız. Aslına bakarsanız, federal mahkemelerde bu uyuşturucular için verilen cezaların oranı 100'e 1'dir.[35] İşte böyle.

Nüfusu bu şekilde denetim altına alma tekniğinin gerçekten özel olarak yeni bir tarafı yoktur. Birleşik Devletler'de marihuananın yasaklanmasının tarihine bakacak olursanız, bunun güneybatı eyaletlerinde ülkeye göç eden ve marihuana kullanan Meksikalı göçmenleri hedef alan yasaların çıkarılmasıyla başladığını görürsünüz. Bugün marihuananın zararlı olduğuna inanmak için hiçbir neden yok ve olumsuz etkileri açısından tütünü bırakın, açıkça alkolün yanına bile *yaklaşamıyor*. Fakat bu yasalar, kaygı duydukları bir nüfusu denetim altına almak amacıyla düzenlenmiştir.[36] Aslında daha yakından bakılırsa, Alkollü İçki Yasağı bile böyle bir unsur barındırıyordu. Alkollü İçki Yasağı, İrlandalı göçmenler vs. gibi grupları denetim altına alma çabasının bir parçasıydı. [1919'dan 1933'e kadar ABD Anayasası'nda yer alan] Alkollü İçki Yasağı yasaları New York Eyaleti'nde içki içilmesine son vermek için değil, New York şehrindeki barları kapatmak için çıkarılmıştı. Westchester kasabası gibi yerlerde herkes, eskisi gibi içki içmeye devam ediyordu; bu göçmenlerin bir araya gelecekleri ve şehir merkezleri için tehlikeli olabilecekleri barların olması istenmiyordu.[37]

Son yıllarda uyuşturucu konusunda da buna benzer bir durum yaşanıyor. Fakat bugün Birleşik Devletler'de uyuşturucu, pek çok nedenden ötürü aynı zamanda ırkla bağlantılı bir meseledir. Bu yüzden, büyük ölçüde siyah ve Latin Amerika kökenli erkekleri hedef almaktadır. Esas olarak bu, gereksiz toplumsal kesimlere, yani yoksul işçi sınıfına karşı yürütülen bir savaştır. Fakat şehir merkezlerindeki yoksul mahallelerde ırk/sınıf bağıntısı o kadar güçlüdür ki, yoksul işçi sınıfını hedef alıyorsanız çoğunlukla siyahlarla uğraşıyorsunuz demektir. İşte bu nedenle, bütün suç kategorileri söz konusu olduğunda, suç istatistiklerinde ırkla ilgili şaşırtıcı farklılıklara tanık oluyoruz.[38] Önemli olan, iktidarın bakış açısından baktığınızda yoksul şehir halkının işe yaramaz bir nüfus oluşturması, kâr edilmesine gerçekten katkıda bulunmamasıdır. Bu nedenle, onlardan kurtulmak isterseniz adalet sistemi bunu başarmanın en iyi yollarından birisidir.

Öyleyse yıllardır devam eden sözde "Uyuşturucuyla Savaş"a rağmen asla duymadığınız önemli bir soruyu ele alalım: Birleşik Devletler'de kaç tane bankacı ya da kimya şirketi yöneticisi uyuşturucuyla ilgili suçlar nedeniyle cezaevinde bulunuyor? Kısa bir süre önce OECD [Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü] uluslararası düzeyde uyuşturucu parasının akışıyla ilgili bir araştırma yaptı. Bu araştırmada, her yıl yaklaşık yarım trilyon dolar uyuşturucu parasının uluslararası sistemde aklandığı tahmin ediliyor ve bu paranın yarısından çoğu Amerikan bankaları aracılığıyla aklanıyor. Uyuşturucu parasını aklamanın merkezi dendiğinde herkesin aklına ilk önce Kolombiya geliyor; ama Kolombiya sadece küçük bir oyuncudur. Kolombiya'da aklanan yaklaşık 10 milyar dolara karşılık ABD bankalarında aşağı yukarı 260 milyar dolar uyuşturucu parası aklanıyor.[39] Şimdi bu ciddi bir suçtur, bakkal dükkânı soymak gibi bir şey değildir.

Dolayısıyla Amerikan bankacıları, muazzam miktarda uyuşturucu parası aklıyorlar ve bunu da herkes biliyor. Peki kaç tane bankacı hapiste? Hiç kimse. Ama siyah bir çocuk esrarlı sigarayla yakalanırsa hapishaneyi boyluyor.

Aslında bu meseleyi ciddiye alıyorsanız uyuşturucu parası aklama sisteminin nasıl işlediğini kolaylıkla araştırıp ortaya çıkarabilirsiniz; çünkü Federal Reserve,* bankaların 10 bin doların üzerindeki bütün mevduat hesaplarını bildirmesini zorunlu kılıyor. Dolayısıyla hesap hareketlerini izlemek üzere yeterince çaba harcanırsa, bütün para akışı kolaylıkla ortaya çıkarılabilir. Evet, Cumhuriyetçiler 1980'lerde bankacılıkta yasal düzenlemelerin bir kısmını kaldırdılar; bu yüzden artık denetim yapılmıyor. Gerçekte George Bush, Reagan yönetiminde "Uyuşturucuyla Savaş" yürütürken, bu konuda var olan tek federal programı —"Amerikan Papeli Operasyonu" denilen projeyi— iptal etti. Bu zaten çok etkili bir proje değildi ve tüm Reagan/Bush programı esas olarak para aklama işinin devam etmesini sağlamak üzere tasarlanmıştı. Fakat Reagan'ın "Uyuşturucu Çarı" Bush, yine de bu projeyi iptal etti.[40]

Niçin başka bir soru sormuyoruz? Kaç tane Amerikan kimya şirketi yöneticisi hapishanede bulunuyor? 1980'lerde CIA'den, Latin Amerika'ya yapılan kimyasal madde ihracatıyla ilgili bir araştırma yapması istenmişti ve CIA'in hesaplarına göre bu maddelerin yüzde 90'ından fazlası sanayi üretiminde kullanılmıyordu. İhraç edilen bu kimyasal madde türlerine bakarsanız, gerçekte uyuşturucu üretimi için kullanıldığı açıkça ortadadır.[41] Peki, Birleşik Devletler'de kaç tane kimya şirketi yöneticisi hapishanede? Hiç kimse. Çünkü uygulanan sosyal politikalar zenginlere değil, yoksullara karşıdır.

Kısa süre önce, George Washington Üniversitesi'nde William Chambliss adında oldukça tanınmış bir kriminolog şehir polisinin davranışları hakkında ilginç araştırmalar yaptı. Chambliss, son birkaç yıldır Washington polisiyle işbirliği içinde bazı projeler yürütüyor. Projede, hukuk ve sosyoloji öğrencileri yer alıyor ve olup bitenin dökümünü yapmak üzere devriye arabalarında polislerle birlikte geziyorlar. Bu tutanakları mutlaka okumalısınız: Neredeyse tamamı siyahları ve Latin Amerika kökenlileri hedef alıyor. Ve bu kişilere *suçlu* insanlar gibi davranılmıyor; çünkü suçluların anayasal hakları vardır. Onlara askeri işgal altındaki insanlar gibi davranılıyor. *Fiiliyatta* yasalar şöyle işliyor: Polisler birisinin evine gidiyor, kapıyı kırıyor, oradaki insanları dövüyor, önlerine çıkan bir çocuğu tutuyorlar ve hapse atıyorlar. Biliyorsunuz, polislerin hepsi kötü insanlar oldukları için bu tür şeyler yapıyor değiller; onlara bunu yapmaları söyleniyor.[42]

Evet, Amerika ile Sözleşme'nin bir kısmı, bütün bunları artırmayı amaçlıyordu. 1994 Ceza Yasa Tasarısı ile tatmin olmadılar. Bunun nedeni, 1994 Ceza Yasası Tasarısı'nın

* Amerikan Merkez Bankası. —y.h.n.

ilk halinin hapishanedeki insanların hâlâ Pell bursu gibi şeylerden yararlanmasına izin vermesiydi ve bunun devlete maliyeti çok düşüktü. [Pell bursu, yetenekli ve düşük gelirli öğrencilere verilen üniversite burslarından birisidir.] Bakın, hapishanedeki insanların çoğu liseyi bitirmemiştir ve Pell bursu onların belli bir eğitim almasını sağlamaktadır. Bu konuda çok sayıda araştırma yapıldı ve Pell bursunun hapiste yatan insanların tekrar suç işleme oranını ve şiddeti azaltmak gibi bir etkisinin olduğu ortaya çıktı. Fakat Gingrich'in Cumhuriyetçileri gibi insanlar için bunun bir önemi yoktur. Onlar, insanların hapishaneye atılmasını *istiyor*, şiddet olsun *istiyor*. Bu nedenle, daha fazla insanı hapishanelere atabilelim diye bunun gibi küçük harcamaları kısıyorlar.[43]

Ayrıca "suç denetimi"ne dönük bütün bu harcamalar, vergi mükelleflerinin ekonominin canlanması için çok büyük paralar ödemesi demektir. Bu para, esas olarak inşaat sanayinin bir kısmına, avukatlara ve diğer profesyonellere gidiyor. Halkı, zenginlerin masraflarını ödemeye zorlamanın son derece kullanışlı yollarından birisi de budur. Şimdi "suç denetimi"ne dönük olarak yapılan harcamalar büyüklük açısından artık Pentagon bütçesine yaklaşıyor. Hâlâ Pentagon kadar gözde değil, çünkü harcamalar o kadar yüksek bir oranda zenginlere yönlendirilmiyor; ama yine de işe yarıyor.[44] Toplum gittikçe daha fazla Üçüncü Dünya'ya özgü nitelikler kazandığı için kuşkusuz baskının sürmesini de beklemeliyiz. Bu süreç, Amerika ile Sözleşme ya da kullanabilecekleri başka bir teknik aracılığıyla finanse edilmeye ve genişletilmeye devam edecektir.

Şiddet ve Baskı

ERKEK: Doktor Chomsky, Kaliforniya Fresno'da çalıştığım yerde yerel hükümet şiddet oranını azaltmak için bir politika uygulamaya başladı. Üç SWAT timi, tüfeklerle caddelerde dolaşıyor. Ben bir örgütçü olarak size şunu sormak istiyorum: İnsanların gerçekten böyle bir şeyi istemesi karşısında ne yapabiliriz?

İnsanlar gerçekten ne istiyor? SWAT timleri mi istiyorlar?

ERKEK: Evet.

Kim istiyor bunları? Varoşlardaki insanlar mı?

ERKEK: Belediye başkanı, seçim kampanyasında bunu öne çıkardı. Bu Kaliforniya'da pilot bir proje.[45]

Peki ona oy verenler kimlerdi? Varoşlarda yaşayan insanlar mı?

ERKEK: Gerçekten bilmiyorum...

Şimdi öncelikle birkaç hususta bahsetmemiz gerekiyor. İlk önce, özel olarak Fresno'nun nasıl bir yer olduğunu bilmiyorum. Ama oy verme işinin genel olarak nasıl yürüdüğüne bakarsak, Birleşik Devletler'de seçimler çok çarpık bir yapıya sahiptir. Varlıklıların, büyük ölçüde iş dünyasının propagandasından kaynaklanan muazzam bir nüfuzu vardır. Ama seçim bölgesinin bir siyasi partinin çıkarlarına uygun olacak şekilde bölünmesi gibi başka pek çok yöntem de mevcuttur. İşte bu birinci husus.

Fakat başka bir husus daha var: Bütün bu "şiddetle mücadele" meselesine gerçekten daha yakından bakmanız gerekiyor. Bahsettiğiniz bölgeyi özel olarak pek iyi bilmiyorum. Ama gerçek şu ki, ülke nüfusunun büyük bir kısmı gereksiz bulunarak görmezden geliniyor; çünkü bu insanlar kâr etme sürecinde bir rol oynamıyor. Gittikçe artan bir şekilde bizim "varoş" dediğimiz toplama kamplarına kapatılıyorlar. Şimdi, bu toplama kamplarının içinde çok fazla şiddet bulunduğu doğrudur. Ama bu, ailenin ya da buna benzer bir birimin içinde de var olan bir şiddettir: Varlıklı kesimler bu şiddetten gayet iyi yalıtılmış durumdadır.[46]

Örnek olarak beni ele alabiliriz. Ben Boston'un hemen dışında Lexington denen, neredeyse bembeyaz, son derece liberal profesyonellerin yaşadığı bir banliyöde oturuyorum. Bizim burada, daha çok evden kaçan kedilerle ve benzeri şeylerle ilgilenen kendi polis gücümüz var. Fakat bu polis gücü bir işle daha uğraşıyor: Bir sınır devriyesi işlevi görüyor. Demek istediğim, orada hiç kimse size bundan bahsetmeyecektir; ama görmek istiyorsanız sadece siyah bir arkadaşınızı bozuk bir araba kullanmak üzere Lexington'a getirin ve dışarı atılmasının kaç saniye süreceğini seyredin.

İşte "şiddetle mücadele" konusunda yaşanan panik böyle bir sonuç doğuruyor. Fakat gerçekten ABD'de şiddetin genel düzeyiyle ilgili *olgulara* bakarsanız, şiddetin son yirmi yılda arttığına dair hiçbir kanıt yoktur. Aksine istatistikler azaldığını söylemektedir.[47] Dahası, çok sayıda insanın düşündüğünün aksine, Birleşik Devletler'deki suç oranı diğer ülkelere kıyasla o kadar da yüksek değildir. Avustralya ve Fransa gibi diğer gelişmiş ülkelere bakarsanız, ABD'deki suç oranının en üst basamağa yakın olduğunu görürsünüz. Ama yelpazenin tamamen dışında kalacak kadar da yüksek değildir. Aslında, ABD'de suç oranının genel ortalamaların çok dışında kalacak kadar yüksek olduğu tek kategori silahla adam öldürmedir. Ama bu durum, silah denetimi konusunda buradaki çılgınca yasalardan kaynaklanıyor, özel olarak "suç"la ilişkili değil.[48]

Şimdi halkın *algılaması* kesinlikle bugün şiddetin daha da yükseldiği yönündedir; fakat bu büyük ölçüde propagandadır. Sadece insanların haklarından vazgeçmesini sağlamak için onları korkutma çabasının bir parçasıdır. Tabii bu propaganda gerçekten ırkçı bir ima da içermektedir. Örneğin, "Willie Horton" gibi küçük kod kelimeler kullanıyorlar. [Horton, cezaevinden geçici olarak izin aldığında beyaz bir kadına tecavüz eden siyah bir erkekti.

Cumhuriyetçiler, TV'deki kampanya ilanlarında Demokratların "suç konusunda yumuşak" davrandıklarını göstermek için onun resmini kullanmışlardı.] Bu şekilde, herkesin dışarıda kendi kızlarına tecavüz etmeye çalışan siyah bir adam olduğunu düşünmesini sağlamaya çalışıyorlar. Amacın, insanları bölünmüş durumda tutmak ve insanların toplumda daha fazla baskı olmasını talep etmesini sağlamaksa, o zaman bu imajı iletmek istersin. Ve bütün bu çabalar son yıllarda son derece çarpıcı bir başarı kazandı.

Aslında daha fazla şiddet olduğu yönündeki algılama, daha çok sosyal yardım meselesinde olan bitene benziyor: İnsanların sosyal yardım konusundaki *imgesi*, sosyal yardımların epeyce yükseldiği yönündedir. Ama gerçek şu ki, sosyal yardımlar azalmıştır; çok büyük ölçüde azalmıştır.[49] Bu yüzden, bu konudaki anketlere baktınız mı bilmiyorum; ama insanların tavırları gerçekten oldukça şaşırtıcı. Örneğin, "sosyal yardım için çok fazla harcama yaptığımızı mı düşünüyorsunuz, yoksa çok az harcama yaptığımızı mı?" diye sorduğunuzda, yüzde 44 çok fazla harcama yaptığımızı; yüzde 23 ise çok az harcama yaptığımızı söylüyor. Fakat tam olarak aynı soruyu alıp "sosyal yardım" kısmını "yoksullara yardım"la değiştirdiğinizde ve şimdi "sizce yoksullara çok fazla mı yardım ediyoruz, yoksa çok az mı yardım ediyoruz?" diye sorduğunuzda sonuçlar kökten değişiyor. Yüzde 13 çok fazla yardım ettiğimizi, yüzde 64 ise çok az yardım ettiğimizi söylüyor.[50] Bu komik bir durum. Öyleyse sosyal yardım nedir? Yoksullara yardım etmektir. Öyleyse nasıl oluyor da böyle garip bir sonuç elde ediyoruz? Çünkü insanlar bu ırkçı çizgiyi içselleştirmişler. "Sosyal yardım" deyince akıllarına, çalışan yoksul bir beyaz erkeğin yanından Cadillac'ı ile geçen siyah anneler geliyor. Bu Reagancı propagandadır. Daha fazla şiddet olduğu yönündeki algılamanın da çok benzer bir durumdan kaynaklandığını düşünüyorum.

Bakın, halkla ilişkiler endüstrisi milyarlarca doları sırf zevk olsun diye harcamıyor.[51] Bu parayı harcamalarının bazı nedenleri var: Belli bir imgelem aşılamak ve bazı toplumsal denetim araçları empoze etmek. İnsanları denetim altına almanın en iyi yollarından biri her zaman korkmalarını sağlamak olmuştur. Hitler için bu, Yahudiler, eşcinseller ve Çingeneler olmuştu; burada ise siyahlardır.

Evet, tabii ki şiddet *vardır*. Ama çoğunlukla toplama kamplarına kapatılmaktan kaynaklanan bir şiddet türü söz konusudur. II. Dünya Savaşı'nda Hitler'in toplama kamplarına bakarsanız, o kampların içinde de şiddet olduğunu görürsünüz. İnsanlar yeterince mahrumiyet içinde kalırsa, birbirlerine yönelmeye ve birbirlerini hedef almaya başlar. Fakat Kaliforniya'daki insanların SWAT timleri istediklerini söylediğinizde, bunu toplama kamplarındaki insanların istediğinden kuşkuluyum. Çünkü SWAT timleri, bu insanlara karşı savaş yürütür. Toplama kamplarındaki bu insanlar, Birleşik Devletler'de gerçekten kararlar alan "kamu"nun bir parçası değillerdir; kararları daha güçlü unsurlar verir. Tabii kimse size bunu söylemeyecektir; ama bu şekilde karar

vermeleri, Lexington'daki liberallerin sınır devriyesi istemesiyle aynı nedenden kaynaklanıyor. Çünkü şiddeti başka bir yere hapsetmek istersiniz; böylece kendi aileniz etkilenmemiş olur.

Örneğin, Atlanta'nın hemen dışındaki zengin banliyöyü, Newt Gingrich'in seçim bölgesi olan Georgia'daki Cobb bölgesini ele alalım. Liderinin, "hükümeti sırtımızda taşımaktan vazgeçelim" çağrılarına rağmen, bir tesadüf eseri burası Birleşik Devletler'deki başka herhangi bir banliyö bölgesine göre daha fazla devlet sübvansiyonu alıyor (sadece Pentagon'un bulunduğu Virginia, Arlington ve Kennedy Uzay Merkezi'nin bulunduğu Florida, Brevard bölgesi buradan daha fazla sübvansiyon alıyor). Evet, eminim Cobb bölgesindekiler şiddetten çok korkuyor ve Atlanta şehir merkezinden gelebilecek her türlü kentsel hastalıktan kendilerini korumak üzere SWAT timleri istiyorlardır.[52] Büyük ihtimalle böyledir ve bu durum her yerde aynı. Bu yüzden, sizin Fresno'da benzer bir duruma tanık olmuş olabileceğinizi sanıyorum.

Şimdi, *gerçekten* şiddet hakkında konuşmak istiyorsanız, ortalık şiddetten geçilmiyor. Ama bu sizin söz ettiğiniz türde şiddet değil. Örneğin, hepsinin arasında en öldürücü olanını, tütünü ele alalım. Tütünle karşılaştırıldığında, sert uyuşturucuların lafı bile *olmaz*. Bütün sert uyuşturuculardan kaynaklanan ölümler birlikte ele alınsa bile, tütünden kaynaklanan ölümler *çok daha* ağır basar; belki tütünün olumsuz etkisi yüz kat daha fazladır.[53] Peki Jesse Helms'in* hapse girdiğini görüyor musunuz? Diğer şeylerin yanı sıra tütün endüstrisine dönük düzenlemeler de getiren bir Temsilciler Meclisi komitesi vardı. Şimdi artık bu komite yok, çünkü bir tütün şirketi tarafından dosdoğru devralındı. Ama son toplantısında komite üyeleri, kendine gazetelerin arka sayfalarında yer bulabilen bir araştırma yayımladılar. Bu çok ilginç bir çalışmaydı. Son birkaç yıldır pasif sigara içiciliğinin [yani, diğer insanların sigarasının dumanını solumanın] etkileri konusunda herkesin kullandığı verilerin, tütün sanayisinin yaptırdığı araştırmalardan alındığı ve düzmece olduğu ortaya çıktı. İnsanlar, araştırmaları yeniden yaptılar ve ortada büyük bir sahtekârlığın olduğunu gördüler: Tütün şirketinin araştırması, sorunu olduğundan çok daha önemsiz göstermişti.[54] Pekâlâ, bu durum tütün sanayisindeki yöneticilerin ve onların ABD Hükümeti'ndeki kuklalarının binlerce insanı öldürdüğü anlamına geliyor. Örneğin, anneleri sigara içen küçük çocukları öldürüyorlar. Peki aralarında hapiste olan var mı? Niçin bu şiddet olarak görülmüyor?

Aslında şu sıralar ABD devletinin gücü, Asya ülkelerinin pazarlarını Amerikan tütün reklamlarına açmaya zorlamak için kullanılıyor. Örneğin Çin'e şöyle diyoruz: "Siz bizim kadın ve gençlerden oluşan yükselen pazarlarda tütün reklamı yapmamıza izin vermiyorsunuz, biz de ülkemizi sizin ihracat ürünlerinize kapatırız." Bunun üzerine, onlar da

* Eski ABD senatörü. Kongre'de tütün sanayisinin savunuculuğunu yapmış ve R. J. Reynolds ve Philip Morris şirketleri tarafından desteklenmiştir. —y.h.n.

dediklerimizi yapmak zorunda kalıyor: Kısa süre önce Oxford Üniversitesi'nde yapılan bir araştırma, şu anda Çin'de yaşayan 20 yaşın altındaki çocukların elli milyon kadarının tütünle bağlantılı hastalıklardan öleceğini tahmin ediyor.[55] Elli milyon insanı öldürmek, 20. yüzyıl standartlarına göre bile oldukça etkileyici bir şeydir. Pekâlâ, şimdi niçin bu "şiddet" olarak görülmüyor? Bu yapılan, Amerikan tütün imalatçılarının çıkarlarını koruyan Amerikan devletinin uyguladığı şiddettir. Bu tür bir şiddetin peşine düşmek için SWAT timlerine ihtiyacınız yoktur, sadece yasaları uygulamak yeterlidir. Sorun şu ki, yasaları uygulayanlar zengin ve kudretli olanlardır ve bu yasaları kendilerine karşı uygulamak istemiyorlar.

KADIN: Noam, Georgia'da Gingrich'in oturduğu bölgenin en çok federal hükümet sübvansiyonu alan yerleşim yerlerinden birisi olduğundan bahsettin. Ben neden Demokratların 1994 seçimlerinde bu meseleyi gündeme getirmediklerini merak ediyorum. Bunu daha önce hiç duymamıştım, ama Gingrich grubunun kampanya stratejisini de düşünürsek o dönemde Demokratların bunu çok güçlü bir taktik olarak kullanabileceği senin de aklına gelmiştir.

Demokratların bu konuda tam bir sessizliğe gömülmesi 94 seçimlerinin hikâyesine ilişkin ilginç bir veri oluşturuyor, öyle değil mi? Yani, tüm kampanya boyunca Newt Gingrich Demokratların "refah devleti", "dadı devlet" istedikleri ve sürekli olarak bu tür hükümet harcamaları talep ettikleri temasıyla onların canına okuyordu. Ama basında olsun siyasi sistem içinde olsun hiç kimse onu üç dakika içinde yok edecek şu bariz karşılığı vermedi: *Newt Gingrich* tüm ülkede refah devletinin en başta gelen savunucusudur. Bu, bütün tartışmanın sonu demek olacaktı; ama Demokratlar hiç ses çıkarmadılar. Cobb bölgesindeki en büyük işverenin, vergi mükelleflerinin sübvansiyonları olmadan *var olamayacak*, kamu tarafından sübvanse edilen, ama özel ve kâr amaçlı Lockheed şirketi [bir silah müteahhidi] olduğunu da kimse gündeme getirmedi. Cobb bölgesindeki işlerin yüzde 72'sinin, elektronik ya da bilgisayar gibi sanayilerdeki beyaz yakalı işler olduğuna da kimse dikkat çekmedi. Oysa "dadı devlet" bu işlere büyük bir dikkatle göz kulak olmuştu ve askeri sistem aracılığıyla on yıllardır sağlanan büyük ölçekli kamu sübvansiyonları olmasaydı, her şeyden önce bu işler de var olmazdı.[56]

Bence herhangi bir eleştiri yapılmamasının ardındaki gerekçe aslında gayet açıktır. Bana göre bunun nedeni, sınıf çıkarlarının dar siyasi çıkarlardan çok daha güçlü olmasıdır. Birleşik Devletler'de siyasi yelpazenin her kanadı tarafından paylaşılan gerçek ve son derece önemli bir sınıfsal çıkar vardır. Buna göre, zenginlerin çok güçlü bir refah devleti tarafından her zaman piyasa disiplininden korunması gerekir. Bunu asla sorgulayamazsınız. Yani, *yoksullar* piyasaya tabi olabilirler; burada bir sorun yoktur. Ama zenginler asla piyasaya tabi olamazlar. Onların, Cobb bölgesindeki gibi sürekli sübvansiyonlara ve korumaya ihtiyaçları vardır.

Tabii bunların hiçbirini *aleni* şekilde söyleyemezsiniz; çünkü o zaman insanlar işin özünü anlamaya başlar ve bu çok tehlikeli bir şey olur. İşte bu yüzden, Demokratlar seçimlerde perişan olsalar bile yine de size hakikati söylemeyeceklerdir. Newt Gingrich'in "dadı devlet"in başlıca yandaşlarından biri olduğunu ve aslında zenginlere sürekli ekonomik destek ve koruma sağlayacak büyük, güçlü ve müdahaleci bir hükümet istediğini söylemeyeceklerdir. 1994 seçimleri bu hususun mükemmel bir örneğiydi. Bu durum, Birleşik Devletler'de gerçekte sahip olduğumuz demokrasinin nasıl bir şeye benzediğini bir kez daha gösteren işaretlerden birisidir ve hiç kimse bundan bahsetmez bile.

Uluslararası Sermaye: Yeni İmparatorluk Çağı

ERKEK: Son yirmi beş yılda, yatırım veya ticaret yerine uluslararası borsalarda spekülasyon yapmak için kullanılan çokuluslu finans sermayesinde muazzam bir büyüme oldu. Öyle ki şu anda Birleşik Devletler, uluslararası sermaye hareketlerinin merhametine kalmış bir sömürge görünümünde. Yönetimde kimin olduğu çok da fark etmiyor; çünkü artık asıl gündemi onlar belirlemiyor. Şu anda bu fenomen uluslararası alanda nasıl bir öneme sahip?

İlk olarak, kullandığımız dille ilgili gerçekten biraz daha dikkatli olmalıyız. Buna ben de dahilim; çünkü ben de hep bu şekilde konuşuyorum. "Birleşik Devletler" gibi şeylerden bahsetmemeliyiz; çünkü tıpkı "İngiltere" ya da "Japonya" türünden varlıklar olmadığı gibi, böyle bir varlık da yoktur. Birleşik Devletler'in *nüfusu* "sömürgeleştirilebilir", ama merkezi Birleşik Devletler'de bulunan *şirketlerin çıkarlarının* "sömürgeleştirildiği" filan yok. Bazen "Amerika'nın gerileme içinde olduğunu" duyarsınız ve dünya sanayi üretiminin Amerika'da *gerçekleşen* kısmına bakarsanız, bu doğrudur: Evet, bir azalma olduğunu görürsünüz. Fakat dünya sanayi üretiminin ABD *merkezli şirketler* tarafından gerçekleştirilen kısmına bakarsanız, burada hiç de düşüş filan yoktur. Aslında son derece iyi durumdadır. Sadece, şimdi üretimin artık büyük bölümü Üçüncü Dünya'da gerçekleşmektedir.[57] Bu yüzden, coğrafi bir birim olarak "Birleşik Devletler"den bahsedebiliriz; ama bu yapının dünya meselelerinde herhangi bir işlevi yoktur. Kısaca söylemek gerekirse, temel düzeyde bir sınıf analiziyle işe başlamadığınız sürece henüz gerçek dünyada bile değilsinizdir: "Birleşik Devletler" gibi varlıklar yoktur.

Fakat haklısınız, Birleşik Devletler *nüfusunun* çoğu bir çeşit Üçüncü Dünya "sömürgesi" statüsüne doğru sürükleniyor. Ancak şunu da hatırlamamız gerekiyor: Dünyada başka bir kesim daha var ve bu kesim, zengin şirket yöneticilerini ve yatırımcılarını kapsıyor. Artı olarak onlar adına yerel işleri yürüten Rusya'daki mafya haydutları veya Sao Paulo'daki bazı zengin adamlar gibi Üçüncü Dünya'daki adamlarını da kapsıyor. Bu

kişiler çok farklı bir grubu temsil ediyorlar. Bu insanlar hiçbir zaman şimdikinden daha iyi durumda olmadılar.

Şimdi, spekülatif sermayeden —ki bu meselenin son derece önemli bir parçasıdır— bahsedecek olursak, bu sermayenin ulusal hükümetler üzerinde çok büyük bir etkisinin olduğu konusunda kesinlikle haklısınız. Bu gerçekten çok önemli bir fenomendir. Tek başlarına rakamlar bile oldukça çarpıcıdır.

1970'lerde uluslararası ekonomik işlemlerde kullanılan sermayenin yüzde 90'ı şu ya da bu ölçüde üretim ya da ticaret gibi üretken ticari amaçlarla kullanılıyordu. Yaklaşık yüzde 10'u da spekülasyon amaçlı kullanılıyordu. Bugün bu rakamlar tersine dönmüş durumdadır: 1990'da yaklaşık yüzde 90'ı spekülasyon için kullanılmaya başlandı ve 1994'te bu rakam yüzde 95'e ulaştı. Ayrıca, spekülatif sermayenin mutlak *miktarında da* bir patlama yaşandı. Dünya Bankası'nın gördüğüm en son tahminlerine göre, şu anda spekülasyon amaçlı olarak yaklaşık 14 trilyon dolar kullanılıyor. Bu demektir ki, şu anda bir ulusal ekonomiden diğerine transfer edilebilecek 14 trilyon dolar bulunmaktadır. Bu rakam, bütün ulusal hükümetlerin kaynaklarının çok üzerinde bir miktardır ve iş politikalar oluşturmaya gelince, bu durum hükümetlere çok dar bir tercih alanı bırakıyor.[58]

Peki spekülatif sermayedeki bu muazzam artış neden gerçekleşti? İki temel sebep vardı. Birincisi, savaş-sonrası dünya ekonomik sisteminde 1970'lerde meydana gelen çöküşle ilgilidir. II. Dünya Savaşı boyunca Birleşik Devletler dünya ekonomik sistemini esas olarak yeniden düzenledi ve kendisini bir tür "küresel banker" haline getirdi. [1944'te Bretton Woods'ta düzenlenen Birleşmiş Milletler Para ve Finans Konferansı kastediliyor.] Böylece, ABD doları küresel rezerv para birimi haline geldi, altına sabitlendi ve diğer ülkelerin para birimleri de dolara endekslendi. 1950'ler ve 60'larda ortaya çıkan çok ciddi ekonomik büyüme oranının ardında büyük ölçüde bu sistem yatıyordu. Fakat 1970'lerde "Bretton Woods" sistemi sürdürülemez hale geldi: ABD artık ekonomik açıdan —öncelikle Vietnam Savaşı'nı finanse etmenin yol açtığı büyük masraflar nedeniyle— dünya bankeri olmaya devam edecek kadar güçlü değildi. Bu yüzden, Richard Nixon tam bu noktada bütün düzenlemeleri kaldırma kararı aldı. 1970'lerin başında Birleşik Devletler'i altın standardından ayırdı, ithalat vergilerini artırdı, bütün sistemi tamamen yok etti. İşte bu uluslararası düzenleyici aygıt yok edildikten sonra, para birimlerine karşı benzeri görülmemiş düzeyde spekülasyon yapılmasına tanık olduk. Dalgalanan finansal mübadelelerle ve o zamandan beri düzenli olarak artan bütün bu olaylarla karşılaşmaya başladık.

Spekülatif sermaye patlamasının ardındaki ikinci temel faktör, aynı dönemde gerçekleşen ve bir ülkeden diğerine para transferini birdenbire çok kolaylaştıran, telekomünikasyon alanındaki teknolojik devrimdi. Bu yüzden, örneğin bugün hemen hemen

tüm New York Borsası geceleri Tokyo'ya taşınıyor: Parayı gündüzleri New York'ta bulunduruyorlar, her gece Japonya'ya transfer ediyorlar ve Japonya bizden 14 saat önde olduğu için aynı para iki yerde birden kullanılıyor. Şu anda yaklaşık bir trilyon dolar her gün bu şekilde uluslararası spekülatif piyasalarda dolaşıyor ve bunun ulusal hükümetler üzerinde çok büyük bir etkisi oluyor.[59] Aslında içinde bulunduğumuz aşamada bu durum şu anlama geliyor: Uluslararası yatırımcılar cemaatinin, bütün hükümetlerin yapabileceği şeyler üzerinde fiili bir veto gücü vardır.

Gerçekte bu durumu şu anda Birleşik Devletler'de görebiliyoruz. Birleşik Devletler son ekonomik durgunluktan sonra, çok yavaş bir toparlanma dönemi geçirdi. Bu, şimdiye kadar gerçekleşmiş en cansız toparlanma olabilir; II. Dünya Savaşı'ndan sonraki en yavaş toparlanma olduğu ise kesin. Fakat bu toparlanma sadece bir açıdan yavaş bir şekilde gerçekleşti: Ekonomik büyüme çok düşüktü ve çok az istihdam yaratılabiliyordu (aslında bu "canlanma" döneminde gerçekte ücretler yıllardır *azalıyordu*). Ama kârlar kesinlikle yükseldi.[60] *Fortune* dergisi her yıl dünyadaki önemli insanların maddi durumlarını gösteren bir sayı çıkarır. Bunun adı "*Fortune 500*"dür. Derginin aktardığına göre, bu dönemde kârlar çok hızlı bir şekilde yükselmişti. Bu varlıklı insanlar 1993'te çok mutluydular; 1994'te mutluluktan havada uçuyorlardı. 1995'e gelindiğinde ise tüm rekorları altüst ettiler. Bu arada reel ücretler azalıyordu, büyüme çok yavaştı ve üretim çok düşüktü. Hatta düşük seyreden büyüme bile, tahvil piyasası büyümeden hoşlanmadığını gösteren, kendi deyişleriyle, "sinyaller" gönderdiği için dönem dönem tamamen duruyordu.

Görüyorsunuz, finansal spekülatörler büyüme istemiyorlar: Onların istediği, büyümenin *olmaması* anlamına gelen istikrarlı para birimleri. İş dünyası basını, "aşırı büyüme tehdidi", "aşırı istihdam tehdidi" gibi konularda şimdi artık oldukça açık konuşuyor. Bu konuda, birbirlerine son derece açık davranıyorlar.[61] Bunun nedeni, para birimlerine karşı spekülasyon yapan insanların enflasyondan korkmasıdır. Çünkü enflasyon paralarının değerini düşürür, dolayısıyla onlar için büyük bir tehdit oluşturur. Her türlü büyüme, ekonomiyi canlandıran her türlü girişim, işsizlikteki her azalma enflasyonun artması tehdidini ortaya çıkarır. İşte para spekülatörleri bundan hoşlanmazlar. Bu yüzden, canlandırıcı ekonomik politikalar veya ekonomik büyümeye neden olacak herhangi bir işaret gördüklerinde, hemen sermayelerini o ülke ekonomisinin dışına çıkarırlar. Ve sermayenin bu şekilde küçük bir oranda çekilmesi bile kolaylıkla bu ülkelerde bir durgunluğu tetikleyebilir.

Bu yüzden, bütün bunların sonucu olarak uluslararası düzeyde düşük büyüme, düşük ücretler ve yüksek kârlar içeren ekonomilere doğru bir eğilim ortaya çıktı. Bunun nedeni, ekonomik ve toplumsal politikalara dönük kararlar vermeye çalışan ulusal hükümetlerin şu anda bunu yapabilmek için sahip oldukları hareket alanının çok dar olmasıdır; yoksa sermaye kaçışlarıyla ekonomileri enkaza döner. Yani, Üçüncü Dünya

hükümetlerinin şu anda ekonomik ve toplumsal politikalar belirleme şansları yok; hatta ulusal bir ekonomi politikası yürütme olanakları bile yok. Fakat artık —Birleşik Devletler dahil olmak üzere— büyük devletlerin böyle bir şey yapıp yapamayacağı bile bir soru işaretidir. Birleşik Devletler'de iş başına gelmiş yönetimlerden hiçbirinin çok farklı şeyler yapmayı *istemiş* olduğunu sanmıyorum. Ama *istemiş* olsalardı bile, bunu yapmalarının imkânsız değilse de çok zor olacağını düşünüyorum.

Buna ilişkin sadece bir gösterge sunmak gerekirse, örnek olarak şunu gösterebilirim: 1992 seçimlerinden hemen sonra *Wall Street Journal*'da bir ön sayfa makalesi yayımlandı. Bu makale okuyucuları, Clinton'un çevresinde olduğu söylenen "solcular" iş başına geçtiğinde farklı şeyler yapacaklar diye korkuya kapılmanın gereksiz olduğu konusunda bilgilendiriyordu. Seçim kampanyasının sonlarına doğru borsaya bir göz attıysanız sizin de görebileceğiniz gibi, iş dünyası bunu zaten gayet iyi biliyordu. Fakat yine de *Wall Street Journal*, Clinton ya da başka bir aday kazara Birleşik Devletler'de toplumsal bir reform programı başlatmaya *kalkışırsa*, neden bunun yolunun hemen kesileceğini açıklıyordu. Zaten aşikâr olan şeyleri basit bir şekilde ortaya koymuşlar ve bunu rakamlarla göstermişlerdi.

Birleşik Devletler borca batmış durumda. Gerçekte bu durum Reagan/Bush'un bütün programının bir parçasıydı: Ülkeyi çok büyük bir borcun içine sokmak, böylece hükümetin toplumsal amaçlı harcama programları izlemesini neredeyse bütünüyle imkânsız hale getirmek amaçlanıyordu. "Borçlu olmak" demek, gerçekte Hazine Bakanlığı'nın yatırımcılara tonlarca menkul kıymet —tahvil, bono vs.— satması demektir. Yatırımcılar da tahvil piyasasında bunları alıp satarak ticaretini yaparlar. *Wall Street Journal*'a göre, şu anda ABD Hazinesi tarafından ihraç edilen 150 milyar dolarlık menkul kıymet, her gün bu şekilde işlem görmektedir. Makale daha sonra bunun ne anlama geldiğini açıklıyor: Bu tahvilleri elinde tutan yatırımcılar cemaati, ABD Hükümeti'nin herhangi bir politikasını beğenmezse, Hazine tahvillerinin uyarı anlamına gelecek küçük bir kısmını çabucak satabilirler. Bu da faiz oranlarında otomatik şekilde bir artışa sebep olur ve bu artışın otomatik sonucu da bütçe açığının daha da büyümesidir. Makalede, böyle bir "uyarı" faiz oranlarını yüzde 1 artırırsa, bir gecede bütçe açığına 20 milyar dolar ekleneceği hesaplanıyor. Yani Clinton 20 milyar dolarlık bir toplumsal program harcaması planlarsa, uluslararası yatırımcılar cemaati sadece bir uyarıyla anında bunu 40 milyar dolarlık bir program haline getirebilir. Dolayısıyla, bu yönde atılacak bütün adımların önü tamamen kesilmiş olur.[62]

Benzer bir şekilde Londra *Economist*'te —biliyorsunuz, serbest ticareti savunan büyük pop-ideoloji dergisi— Doğu Avrupa ülkelerinde halkın sosyalistleri ve komünistleri tekrar iktidara getirmesiyle ilgili çok önemli bir makale vardı. Fakat makalenin asıl çizgisi şuydu: Bu konuda kaygılanmanıza gerek yok; çünkü kendi deyişleriyle "politika

siyasetten yalıtılmıştır."* Başka bir deyişle makalede şöyle denmektedir: "Bu adamların siyasi alanda hangi oyunları oynadıkları önemli değildir. İzlenen politika şimdi olduğu gibi devam edecektir; çünkü onları zayıf tarafından yakaladık. Uluslararası para birimlerini denetliyoruz; onlara sadece biz kredi verebiliriz. İstersek ekonomilerini mahvederiz ve hiçbir şey yapamazlar." Yani komünistler iktidara da gelseler, "'politika siyasetten yalıtılmış' olduğu sürece istedikleri bütün siyasi oyunları oynayabilirler. İsterlerse bir demokrasileri varmış gibi davranabilirler, hoşlarına giden her türlü şeyi yapabilirler. Ama hiçbir şey fark etmeyecektir" demek istiyorlar.[63]

Aslında içinde bulunduğumuz dönemde olup bitenler gerçekten de tarihte oldukça yeni sayılabilecek şeylerdir. Geçtiğimiz birkaç yılda tamamen yeni bir hükümet biçimi gündeme geldi. Bu hükümet biçimi, şirketlerden oluşan yeni bir uluslararası egemen sınıfın artan ihtiyaçlarına hizmet edecek şekilde tasarlanmıştı. Aslında kimi zaman bunu, yükselen "fiili dünya hükümeti" olarak adlandırıyorlar. Bütün yeni uluslararası ticaret anlaşmaları —NAFTA, GATT vs.— "fiili dünya hükümeti"yle bağlantılıdır. AET de [Avrupa Ekonomik Topluluğu] bağlantılıdır. "Fiili dünya hükümeti", Uluslararası Para Fonu, Dünya Bankası, Amerikalararası Kalkınma Bankası, Dünya Ticaret Örgütü, zengin sanayi ülkelerinin G-7 planlama toplantıları gibi uluslararası finansal örgütlenmelerle şekilleniyor. Bunların hepsi, "politikanın siyasetten yalıtılmasını" temin etmek üzere tasarlanmış olan bir dünya ekonomi sisteminde iktidarı merkezileştirmeye yönelik çabalardır. Bu sistem, dünya halklarının karar alma mekanizmalarında hiçbir rolünün olmamasını sağlamaya dönük olarak tasarlanmıştır. Politikanın planlandığı düzeyin halkın bilgi, anlayış ve katkılarının erişemeyeceği kadar uzağa yerleştirilmesini, halkın hayatını etkileyecek çeşitli kararlar hakkında hiçbir fikir sahibi olmamasını veya olsa bile bu kararları etkilemesinin kesinlikle imkânsız olmasını sağlamak üzere tasarlanmıştır.

Dünya Bankası'nın bu fenomen için kendine özgü bir terimi vardır: Onlar bunu "teknokratik yalıtılmışlık" diye tanımlıyorlar. Bu yüzden, Dünya Bankası'nın çalışmalarını okursanız, "teknokratik yalıtılmışlığa" sahip olmanın öneminden bahsettiklerini görürsünüz. Yani, esas olarak büyük ulusötesi şirketlerin çalışanlarından oluşan ve tüm politikaları tasarlamak için halktan "yalıtılacakları" bir yerde çalışması gereken bir teknokratlar takımını kastediyorlar. Çünkü halk sürece dahil olursa, bazı kötü fikirlere sahip olabilir. Örneğin kâr yerine insanlara dönük bir şeyler gerçekleştiren bir ekonomik büyüme biçimi ve bunun gibi daha bir sürü budalaca şey isteyebilirler. Öyleyse, yalıtılmış teknokratlarınızın olmasını istersiniz. Bir kez onlar yeterince yalıtıldıktan sonra, artık istediğiniz her türlü "demokrasi"ye sahip olabilirsiniz. Çünkü bunun artık

* İngilizcedeki "policy"nin karşılığı olarak kullanılan "politika" belirli bir konuda izlenecek uzun vadeli plan anlamına gelirken, "politics"in karşılığı olan siyaset, seçilmişlerin hangi politikaların uygulanacağına ilişkin kararlar aldığı faaliyet alanını tanımlıyor. —y.h.n.

bir önemi olmayacaktır. Uluslararası iş dünyası basınında bütün bunlar oldukça samimi bir şekilde "Yeni İmparatorluk Çağı" olarak tanımlanıyor. Bu oldukça yerinde bir tanımlama: İşler kesinlikle bu yönde ilerliyor.[64]

Peri Masalı Ekonomisi

ERKEK: Birkaç dakika önce, 1990'ların ekonomisini büyüme hızının yavaş, ücretlerin de düşük olduğu "cansız" bir ekonomi olarak tanımladınız. Biz genellikle bunun bir "peri masalı" ekonomisi olduğunu ve her şeyin harikulade gittiğini duyuyoruz. Bu konuyu biraz daha açabilir misiniz?

İki yılda bir çıkan *Çalışanların Amerika'sının Durumu* adında çok önemli bir kitap var. Bu kitap, çalışan insanların —yani ekonomi içindeki hemen herkesin— durumunda ne gibi gelişmeler olduğu konusunda temel, standart bir veritabanı sunuyor. En yeni veriler 1997'ye kadar geliyor. Bu kitap size "peri masalı" ekonomisinin gerçekte nasıl bir şey olduğunu anlatıyor. Bu çalışmada kimsenin bilmediği bir şey yok, sadece bütün ilgili verileri sunuyorlar.

70'lerin ortalarından beri ekonomi yavaşlıyor: Savaş-sonrası döneme göre büyümenin çok daha düşük olduğu bir dönem yaşanıyor. Elde edilen zenginliğin hemen hemen hepsi gelir dağılımda en üst sıralarda bulunanlara gidiyor. Tipik bir aile şu anda aynı düzeyde ya da daha az gerçek gelir elde edebilmek için yirmi yıl öncesine göre yılda on beş hafta daha fazla çalışıyor. Birleşik Devletler, sanayileşmiş dünyadaki en ağır iş yüküne sahiptir. Aynı zamanda sanayileşmiş dünyada, yasal zorunlu izinlerin olmadığı tek ülkedir. Ve bütün bunlara rağmen nüfusun büyük çoğunluğu açısından gelirler en iyi ihtimalle aynı düzeyde kalıyor.[65]

Şimdi, bu bir "peri masalı" *ekonomisidir*. "Peri masalı" ekonomisi olmasının nedeni, nüfusun en üstteki çok küçük bir yüzdesinin elde ettiği gelirlerin tavana vurmuş olmasıdır. Kitap, son yirmi yılda esas olarak kazançlı çıkan tek grubun şirket yöneticileri olduğuna ve bunun borsadaki hisse senetlerinin değerinin şişmesinden kaynaklandığına işaret ediyor. Borsadaki hisse senetlerine baktığınızda, kitapta bununla ilgili verileri de görebiliyorsunuz: Hisse senetlerinin yaklaşık yarısı, nüfusun en üstteki yüzde 1'lik kesiminin mülkiyetinde ve bu hisse senetlerinin çoğu da en üstteki yüzde yarımlık kesimin mülkiyetinde. Böylece toplumun yüzde 1'i, hisse senetlerinin yaklaşık yarısına sahip; geri kalan hisse senetlerinin çoğunu da tepedeki yüzde 10'luk kesim elinde bulunduruyor. Borsadaki bu büyük patlamada, hisse senetlerinin değerinde ortaya çıkan artışın yüzde 85'i, nüfusun en üstteki yüzde 10'luk kesimine, çoğunlukla da en tepedeki yüzde yarıma gitti.[66] Aslında Clinton dönemindeki canlanma sırasında ikinci ondalıkta

—yani gelir düzeyinde en tepedeki yüzde 10'un bir altında— doksanıncı ile sekseninci sıra arasında olanların servetlerinde gerçekte net bir değer kaybı yaşandı (servetin net değeri, varlıklar eksi borçlardır). Bunun altındaki kesimlerin durumu daha da kötü.[67] Bu durumdan en kötü şekilde etkilenenler ise gençler oldu. Örneğin, okulu bitirdikten sonra ilk işe giriş ücretleri yirmi yıl öncesine göre yüzde 20-30 daha düşük —ki bu gelecekte olacaklar hakkında bir fikir veriyor. Aynı şey şu anda beyaz yakalı işçiler, hatta bilim insanları ve mühendisler için bile geçerlidir. En üstteki gelir diliminde değillerse, onların da ücretleri ve gelirleri azalıyor.[68] İşte "peri masalı" ekonomisi budur.

Clinton dönemindeki canlanma —nasıl bir "canlanma"ysa insan gerçekten merak ediyor— kuşkusuz savaş-sonrası dönemde ve belki de Amerika tarihinde nüfusun büyük kısmının yararlanamadığı ilk canlanmadır. Ortalama gerçek gelirlerin, son ekonomik çevrimin zirvesi olan 1989 düzeyine ulaşması için 1997'nin sonuna kadar beklemek gerekti.[69] Bu olağandışı bir durumdur: Başka bütün canlanma dönemlerinde, son ekonomik çevrimin zirvesinin ardından bu kadar yıl geçtikten sonra ortalama gelir çok daha yüksek olmuştu.

Fakat bazı kesimler için durum harikadır. Bunun nedeni de kısmen, çalışan insanların iş güvencesinin olmayışı sayesinde sindirilmesidir.

Dolayısıyla, bu çok iyi bir kitap. Ekonomik Politika Enstitüsü tarafından yayımlanıyor. İnce karton kapaklı olarak basılıyor ve çok pahalı değil. Verilerin sizi şaşırtacağını sanmıyorum; çünkü bunları kendi hayatınızdan, mahallenizden vs. biliyorsunuzdur.[70] Ama *New York Times* ya da *Wall Street Journal*'da bu tür şeyler okumazsınız. Aslında *Wall Street Journal*'da bazen *okursunuz*; ama popüler basında hiç görmezsiniz.

Uluslararası Sendikalar Kurmak

KADIN: Noam, tarif ettiğin gibi pençelerinin ulaştığı hiçbir yerde yumuşama belirtisi göstermeyen uluslararası bir güç yapısıyla karşı karşıya olduğumuza göre, verilecek tepkinin de açıkça örgütlü olması gerekiyor. Bunun yanı sıra, uluslararası düzeyde kitlesel bir eşgüdüme sahip olması gerekiyor. Fakat, sorunların büyüklüğünü ve karşımızdaki görevin kapsamını ele aldığımızda, samimi olarak bu bana neredeyse imkânsızmış gibi görünüyor. Birleşik Devletler'de ihtiyacımız olan sendikaları kurma hedefi bile insanın gözünü korkutuyor. Bugünün dünyasında bunu yapmanın gerçekten mümkün olduğunu düşünüyor musun?

Birleşik Devletler'de demokratik bir sendika hareketini yeniden kurmak mı? Tabii kurulabilir. Ben bunun imkânsız bir görev olması için hiçbir neden göremiyorum. Böyle

bir hareket kuşkusuz daha önce kuruldu. Fakat bunun çok da kolay olmayacağı konusunda haklısınız.

İlk olarak günümüzde, işleri geçmişe göre çok daha zorlaştıran, ama kesinlikle gerekli bir şey var: Bugün gerçek bir işçi hareketinin uluslararası olması *zorunludur*. Eski günlerde işçi hareketinin aktivistleri "Enternasyoneller"den bahsederdi; ama çoğunlukla bu gerçekten var olan bir şey değildi. Bugün işçi hareketi kesinlikle uluslararası *olmalıdır*. Çünkü örneğin Daimler-Benz'in üretimini, ücretlerin çok daha düşük olduğu, sendikalaşmanın olmadığı ve işçilere yönelik koruyucu yasal önlemlerin çok daha zayıf olduğu Alabama'ya kaydırarak Alman çalışma standartlarını mahvetmesinin önüne geçilmelidir. Ya da Kanada'yla yapılan [1989'da yürürlüğe giren] ilk Serbest Ticaret Anlaşması'nı ele alalım: Anlaşmanın ilk birkaç yılında Kanada, imalat sanayindeki birkaç yüz bin işi aynı nedenlerle Amerika'nın güneydoğu eyaletlerine kaptırdı.[71]

Aslında öyle bir noktaya gelindi ki, bazı büyük şirketler artık grevlerden dahi kaygılanmamaya başladı. Grevleri, sadece sendikaları yok etme fırsatı olarak görüyorlar. Örneğin, Caterpillar şirketi kısa süre önce Illionis, Decatur'da on sekiz aylık bir grevi [Haziran 1994'ten Aralık 1995'e kadar sürdü] kırdı. Bunu kısmen, yabancı ülkelerde aşırı bir üretim kapasitesi geliştirerek başardılar. Şu anda büyük şirketlerin bir ton sermayesi var ve bu kadar çok sermayeye sahip oldukları için denizaşırı ülkelerde fazladan üretim kapasitesi kuruyorlar. Bu yüzden, Caterpillar –Birleşik Devletler'e göre çok daha ucuz bir işgücü bulabildiği– Brezilya'da fabrikalar kuruyor. ABD'de bir grev olması durumunda, bu üretim kapasitesini uluslararası siparişleri karşılamak için kullanıyor. Bu nedenle, Decatur'daki grevi çok da umursamadılar; çünkü bu uluslararası strateji aracılığıyla nihayet sendikayı ortadan kaldırma fırsatına kavuştular.[72] Bu görece yeni bir durum. Uluslararası ekonomide iktidarın artan merkezileşmesi ve her yerde çalışma standartlarını düşürmek için, büyük ulusötesi şirketlerin bir ulusal işgücünü diğerine karşı kullanma becerisi dikkate alındığında, şu sonuca ulaşabiliriz: Biraz olsun umut olabilmesi için bugün uluslararası bir dayanışma gerekiyor. Ve bu *gerçek* bir uluslararası dayanışma olmalıdır.

Bana göre uluslararası bir sendika hareketinin başarılı olabilmesi için gerekli olan bir diğer koşul da, tabandan yukarıya doğru kurulmaya başlaması ve üyeleri tarafından yönetilmesidir. Böylesine ciddi bir örgütlenmeyi gerçekleştirmek oldukça zor. Birleşik Devletler'de bunu yapmak özellikle zor bir iş olacaktır; çünkü burada işçi liderliği geleneksel olarak işgücünden neredeyse tamamen kopmuş durumdadır. II. Dünya Savaşı'ndan sonra sendikaların dünya çapında yok edilişine şöyle bir bakalım: Bunun tüm dünyadaki çalışma koşulları üzerinde gerçekten çok önemli bir etkisi oldu. Sendikaları yok edenlerin bir kısmı da gerçekte o zamanki Amerikan işçi liderliğiydi. Amerikan işçi liderliği İtalyan sendikalarını, Japon sendikalarını, Fransız sendikalarını

vs. parçalamaya yönelik olarak gösterilen çabanın önemli bir bileşenini oluşturuyordu.[73]

Eğer II. Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'nın yeniden inşa edilmesinin tarihine dönüp bakarsanız, Amerikalı planlamacıların demokratik halk hareketlerinin yükselişini önlemek için büyük çaba içinde olduklarını görürsünüz. Bu hareketler, daha önceki antifaşist direnişe dayanıyordu ve o dönemde çok büyük bir prestijleri vardı. Prestijli olmalarının nedeni, özellikle yürütülen antifaşist mücadelenin sonucu olarak savaştan sonra dünyanın büyük ölçüde sosyal-demokrat bir çizgide olmasıydı. Geleneksel düzenin itibar kaybettiği ve radikal demokratik fikirlerin yaygın olduğu bir dönemde. Birleşik Devletler'deki güçlü çıkar odakları, Almanya veya Japonya gibi yerlerde birleşik bir işçi hareketinin gelişebileceğinden çok endişeliydi.

Aslında o zamanlar benzer bir sorun ülke içinde de belirdi: Amerika'da toplum savaş sonrasında tamamen sosyal-demokrat düşünceleri benimsiyordu. Sendikal örgütlenmeyi destekliyordu ve sanayinin düzenlenmesi için daha fazla devlet müdahalesi istiyordu. Muhtemelen büyük çoğunluk *devlet* sanayisinin bile olması gerektiğini düşünüyordu. İş dünyası bu yüzden dehşete düştü, çok korktular. Nitekim kendi yayınlarında "özel girişim sistemini kurtarmak için beş altı yılımız var" gibi şeyler söylüyorlardı.[74] Öncelikle bu tutumları tersine çevirmek için Birleşik Devletler'de devasa bir propaganda programı başlattılar.[75] O dönemde bu kampanya, "insanların zihinleri için yürütülen ebedi savaş"ın bir parçası olarak tanımlanıyordu ve bu kafalara "kapitalist hikâyenin aşılanması" gerekiyordu. Bu ifade, doğrudan halkla ilişkiler literatüründen alınmış standart bir alıntıdır.[76] Bu yüzden, 1950'lerde Tanıtım Konseyi "Amerikan hayat tarzı" denen şeyin propagandasını yapmak için büyük paralar harcıyordu. [Tanıtım Konseyi, II. Dünya Savaşı sırasında ilk adımları atılan ve ülke içinde hükümetin propaganda hizmetlerine destek olmak üzere iş dünyası tarafından finanse edilen bir örgütlenmedir.] Ulusal İmalatçılar Birliği'nin halkla ilişkiler bütçesi, sanırım yirmi kat arttı.[78] Okullardaki ders kitaplarının yaklaşık üçte biri açıkça iş dünyası tarafından tedarik ediliyordu.[79] 1947 Taft-Hartley Yasası'nın esas olarak şirketlerdeki zoraki izleyicilere propaganda yapılmasına izin vermesinden sonra, haftada 20 milyon kişiye işçilerle yönetimin birliğini konu alan propaganda filmleri izlettiler.[80] 1930'ların sonlarında geliştirilen "bilimsel grev kırma yöntemleri"ni sürdürdüler: Grevcilere karşı şiddet kullanan timler kurmak ve grevcilerin dizlerini kırmak yerine, devasa miktardaki kaynakları propagandaya ayırdılar.[81] Bütün bunlar o dönemde "antikomünizm" kampanyasıyla bağlantılıydı. "McCarticilik" dedikleri şeyin gerçek anlamı işte budur. "McCarticilik", John McCarty işin içine girmeden çok önce uygulamaya kondu ve gerçekte Demokrat Parti'nin liberal üyeleri ile iş dünyası tarafından başlatıldı.[82] İşleyen bir demokrasinin ve işçi haklarının altını oymak için korku ve şovenizmi kullanmanın bir yoluydu.

Buradaki esas mesele, savaş-sonrası dönemde Amerikan işçi hareketi liderliğinin uluslararası düzeyde sendikaların yok edilmesi faaliyetinin tam merkezinde bulunmasıdır. Nitekim, o zamanki kayıtlara bakarsanız, oldukça şaşırtıcı şeylerle karşılaşırsınız. Örneğin, İtalyan sendikalarının ezilmesine yardım ederken en çok korktukları şeylerden birisi, bu sendikaların çok fazla demokratik oluşuydu. İtalyan sendikalarının daha çok Amerikan sendikalarına benzemesini istiyorlardı ve bunu açıkça söylüyorlardı. "Amerikan sendikaları" şöyle çalışırlar: AFL* yöneticileri falanca yerde bir odada oturur ve işçilerden hiç kimse neler olup bittiğini bilmez. Kararları yöneticiler verirler ve sonra hükümetten ya da şu veya bu şirketten adamın biriyle öğle yemeği yerler. Burada bir sendikanın bu şekilde çalışması beklenir. Sorun şu ki, İtalyan sendikaları bu şekilde çalışmıyordu. Ben biraz abartıyor olabilirim ama geri dönüp bu adamların kayıtlarına baktığınızda gerçekten de kabaca bunları söylediklerini görürsünüz.[83]

Yeniden bir işçi hareketi kurmaya aşağıdan yukarıya doğru başlamak zorunda olmanızın bir diğer nedeni de, sendika liderliğinin işte böyle bir tarihe sahip olmasıdır. Ben, bunun hiç de imkânsız bir iş olduğunu düşünmüyorum. Hiç kuşkunuz olmasın, başkaları bizim karşı karşıya bulunduğumuzdan çok daha sert koşullar altında bu işi yaptılar. Ölüm mangalarının peşinizde dolaşıp sizi öldürebileceği El Salvador'da bir sendika örgütlenmesi mümkünse ve siz de kalkıp "acaba bu işin altından kalkabilir miyiz?" diye sorarsanız, insanlar dalga geçtiğinizi düşünür. Eğer olmuyorsa, insanlar uğraşmadığı için olmuyor. Sorun bir işçi hareketini yeniden kurmanın çok zor olmasından değil, insanların bunu yapmamasından kaynaklanıyor.

Örneğin Batı yarıküredeki en yoksul ülke olan Haiti'yi ele alalım. Bilmiyorum içinizde hiç Haiti'ye gitmiş olan var mı? Ama giderseniz, gördüklerinize inanamazsınız. Üçüncü Dünya'da pek çok yere gittim; fakat Haiti kesinlikle çok başka bir yer. Ama 1980'lerin sonunda Haiti'de son derece baskıcı koşullar altında ve mahrumiyet içinde, köylüler ve gecekondu sakinleri, örgütlü bir sivil toplum yaratabildiler: Sendikalar, taban örgütlenmeleri ve halk gruplarının bir araya geldiği bir ağ yaratmayı başardılar. Üstelik hiçbir kaynakları olmamasına rağmen bu örgütlenmeler öyle güç kazandı ki, hükümeti ele geçirmeyi başardılar. Şimdi, bizim destek olduğumuz bir askeri darbeyle un ufak ediliyorlar. Ama diğer yandan, bu bize dünyada insanların neler yapabildiğini de gösteriyor.[84] Darbe [1994'te] başarısızlığa uğradığında, Amerikan basınını okuduysanız herkes şunu diyordu: "Şimdi oraya gitmeli ve Haitililere demokrasi dersi vermeliyiz." Gerçek bir komiser dışında herkes, bu saçmalık karşısında gülmekten kırılır. Asıl bizim demokrasiyi Haitililerden *öğrenmemiz* gerekiyor; Haitili köylülerin demokrasi hakkında *bize* öğretecekleri çok şey var. Bize gerçek bir demokrasinin nasıl olduğunu gösteriyorlar.

* Amerikan İşçi Federasyonu. –y.h.n.

Fakat önemli olan şu ki, bunu Haiti'de yapabiliyorlarsa, El Salvador'da yapabiliyorlarsa, kesinlikle şu anda Birleşik Devletler'de de yapabiliriz demektir. Biz o insanlara göre çok daha iyi durumdayız.

Haklısınız, bu kesinlikle kolay bir zafer olmayacak. Ama işçi hareketini yeniden inşa etmenin bizim gücümüzün ötesinde bir şey olmasını gerektirecek bir neden görmüyorum. Şunu da söylemeliyim ki, buna benzer şeyleri yapmak gücümüzü *aşıyorsa*, o zaman başımız dertte demektir; üstelik de *büyük* dertte demektir. Çünkü uluslararası çapta sahici kitlesel halk hareketleri inşa etmenin yapılamayacak bir iş olduğu ortaya çıkarsa, insan uygarlığının uzun süre devam edeceği hiç de açık değildir. Zira kapitalist ahlak kısmen, "önemli olan tek şey yarın ne kadar para kazanacağındır" der. Sistemin en hayati değeri, yarın ne kadar kâr edecek olduğundur. Sadece kâr değil, bilanço sonucu da *yarın* iyi görünmelidir. Sonuçta, geleceğe yönelik planlama ve uzun vadede çevrenin korunmasını amaçlayan her türlü düzenleyici mekanizma imkânsız hale gelir. Bu da gezegen hızla yok olacak demektir.

Aslında Birleşik Devletler'de çok kısa bir süre önce bunun çarpıcı bir örneği yaşandı. Tam "Gingrich ordusu" 1994'te iş başına gelip ülkenin çevreyle ilgili düzenleyici sistemini nasıl yok edeceğini açıklarken, aynı tarihlerde dikkate değer birkaç bilimsel rapor açıklandı.[85] Bir tanesi New England'la, daha doğrusu dünyayla ilgiliydi. New England'ın biraz açığındaki kayalık bir çıkıntı olan Georges Bank balık avlama sahası hakkında veriler sunuyordu. Georges Bank, her zaman dünyanın en zengin balık avlama sahasıydı ve 1970'ler boyunca da böyle kalmaya devam etti. Fakat 1980'lerde Reagancılar balık sanayinde yasal düzenlemeleri kaldırdılar ve aynı zamanda sübvansiyon sağlamaya başladılar. Çünkü biliyorsunuz, "serbest piyasa" bu şekilde çalışır: Sanayide kısıtlayıcı yasal düzenlemeleri kaldırırsınız, böylece istedikleri her şeyi yapabilirler. Sonra da şirketlerin iş hayatına devam etmesini temin etmek için halk cebinden onların masraflarını öder. Balık sanayinde yasal kısıtlamaları kaldırıp sübvansiyon sağlamaya başladığınızda, olacakları tahmin etmek için dâhi olmaya gerek yoktur. Nitekim Georges Bank sahasındaki balıkların tümü yok edildi.

Şu anda New England, Norveç'ten morina ithal ediyor. New England'da herkes bunun ne anlama geldiğini bilir; bu tasavvur edilemez bir şeydir. Norveç'ten morina ithal ediyoruz; çünkü Norveç balık avlama sahalarına ilişkin yasal düzenlemeleri hâlâ koruyor. Oysa biz burada yasal düzenlemeleri kaldırdık; tabii balık avlama sahaları da yok oldu. Bu yüzden, Georges Bank'ın büyük kısmı şu anda balık avına kapatıldı. Hiç kimse bu bölgenin tekrar eski haline dönüp dönemeyeceğini de bilmiyor.[86] Eğer ülkede geri kalan yasal düzenleme aygıtını da yok ederlerse, her yerde benzer şeyler olacaktır. Bu yüzden, demokratik bir toplum örgütleme görevinin imkânsız *olduğu* ortaya çıkarsa, başımız büyük belada, hem de gerçekten çok büyük belada demektir.

İlk Adımlar ve Yaklaşan Kriz

ERKEK: Şu anda bu tür uluslararası hareketler kurmaya yönelik bazı adımların atıldığını görüyor musunuz?

Evet, bence bazı şeylerin gerçekleşmekte olduğunu görebiliriz ve şimdi olup bitenlerin gelecekte çok daha büyük ölçekte gerçekleşeceğini de hayal edebiliriz. Bugün gördüğünüz şeylerin çoğu, o kadar küçük boyutlu ki, gerçekte bir etki yaratmıyor. Ama yaşananlar gerçek ve daha büyük şeylerin başlangıcı olabilecek bir potansiyel barındırıyor.

Örneğin, görebildiğim kadarıyla işçi hareketindeki olumlu gelişmelerin ilk nüveleri [1993'te] yürürlüğe giren NAFTA'dan hemen sonra ortaya çıktı. NAFTA'nın oylanmasından hemen sonra, birkaç hafta gibi bir süre içinde General Electric (GE) ve Honeywell, Kuzey Meksika'daki fabrikalarında sendika kurmaya çalışan işçilerini işten attı. Tamam, normalde böyle bir şey olduğunda olay burada biter. Bu sefer, sanırım ilk defa iki Amerikan sendikası —Birleşik Elektrik İşçileri ve Kamyon Şoförleri Sendikası— örgütlenme yapanları savunmak üzere müdahale etti ve Clinton yönetimini protesto etti. Bu sendikaların belli bir siyasal gücü vardır. Şirketler kadar olmasa da, Meksika'daki sendikalara göre çok daha güçlüdürler. Aslında Meksika'da sendika diye bir şey *yok*; çünkü Meksika faşist bir devlete benziyor. Eski Sovyetler Birliği'nde olduğu gibi, sadece bir tek devlet sendikası var. Aslında NAFTA'ya karşı çıkan bir sendika daha var; ama öyle korkunç bir denetim altındalar ki hiçbir şey yapamıyorlar. Fakat büyük Amerikan sendikalarının hâlâ tamamen göz ardı edilemeyecek bir gücü vardır. Bu sefer Amerikan sendikaları, ABD Çalışma Bakanlığı'nın, Meksika'daki işten çıkarmaları araştırmasını sağlamayı başardılar.[87]

Gerçekten işçi haklarına dönük bir ihlalin olup olmadığına karar vermesi için mesele ABD Çalışma Bakanlığı bünyesindeki bir heyete iletildi. Tabii Robert Reich'in başında olduğu bakanlık hiçbir ihlal olmadığına karar verdi. Meksika'da işten çıkarılan işçilerin haklarını koruyan yasaların olduğu ve Meksika yasalarına göre hâlâ yasal başvuru haklarının bulunduğunu söylediler. Bu yüzden, ortada ABD Çalışma Bakanlığı'nı ilgilendiren bir meselenin olmadığına karar verdiler. Bunları mutlaka *okumanızı* öneririm. Meksika'daki çalışma yasaları hakkında biraz bilginiz var mı bilmiyorum; ama bu yasalar dalga geçme konusu bile olamazlar. Fakat karar buydu. Dolayısıyla, işten çıkarılan işçilerin durumunda herhangi bir değişiklik olmadı. İşçilere, işten çıkarılma tazminatı için başvuruda bulunma hakkı tanındı, ne mutlu! Eminim GE yas tutuyordur.[88] Fakat en azından bu vakada, Amerikan sendikaları ilk defa Meksikalı işçilerin haklarını korumak için çaba gösterdi. Elbette kendi çıkarlarını düşündükleri için bunu yaptılar; çünkü gerçekten üzerlerinden silindir gibi geçileceğini fark ettiler. Fakat bu

sorunlara karşı ciddi adımlar atılacaksa, bu tür çabaların kitlesel bir düzeyde gerçekleşmeye başlaması gerekiyor.

Bunun da ötesinde, ekonomide önemli değişikliklerin olabilmesi için özel girişimin iktidarının tamamen ortadan kaldırılması gerekir. Nihayetinde, bunun başka bir yolu olduğunu düşünmüyorum. Henüz tam olarak olgunlaşmamış olsa da, şurada burada bu amaca dönük bazı adımların atılmaya başlandığını dahi görebilirsiniz. Bu bağlamda, en son Weirton Steel şirketinde bazı gelişmeler oldu. [İşçiler, Çalışanların Hisse Senedi Sahibi Olması Planı yoluyla şirketin bir kısmına sahip oldular.] Anlamlı bir sonuca ulaşabilecek başka çabalar da var. United Airlines'ta yapılan görüşmeler bile önemli bazı ilk adımların atılmasına yol açabilir. Yine de, bunların ne ölçüde anlamlı olacağı, nihayetinde varılacak anlaşmaya bağlıdır: Anlaşmalar sadece çalışanların hisse senedi sahibi olmasıyla mı, yoksa gerçekten yönetime katılmasıyla mı sonuçlanacak? İkinci ihtimal gerçekten çok farklı bir şeyin olması demektir. [1994'te United Airlines çalışanları, yüksek ücret kesintileri karşılığında şirketin hisse senetlerinin yüzde 55'ine ve yönetim kurulundaki 12 sandalyeden 3'üne sahip oldular.]

Bu nedenle, gerçek bir değişime dönük atımlar atmaya başlamak için izlenecek *yöntemler* gayet açıktır. Sorun sadece yeterince insanın bu yöntemleri izlemek isteyip istememesiyle ilgilidir. Halk hareketleri inşa etmeye başlarken birbirinden çok farklı yollar izlenebilir ve bu hareketler çok büyük kitleleri kapsayacak şekilde geliştirilebilir. Cemaatler, kendi bölgelerindeki tüm kaynaklar ve sanayiler üzerinde denetim kurmaya dönük sahici çabalar gösterebilirler. Bu sayede, halk hareketleri eşgüdümlü hale gelebilir ve sonra da uluslararası düzeyde birbirleriyle ilişki kurabilirler. Böyle bir durumda ben her şeyin mümkün olabileceğini düşünüyorum. Tabii ki bu tür hareketlere çok geniş kitlelerin katılması gerekir; ama bütün önemli toplumsal değişimlere her zaman çok geniş kesimler katılmıştır. Kadın hareketiyle ya da 1790'da Haiti'de köleliğin kaldırılmasıyla ilgili olarak da benzer kuşkular dile getirilebilirdi. Eminim, köleliğin kaldırılması o zaman insanlara imkânsız görünmüştü. Bu hiç de yeni bir duygu değil.

ERKEK: İnsanları gerçekten bu hareketlere kitlesel olarak katmaya başlamadan önce bana sanki ekolojik bir felaketin olmasını bekliyormuşuz gibi geliyor.

Eğer ekolojik bir felaket bekliyorsak, felaket gerçekleştiğinde çok geç olacaktır. Kaldı ki o kadar uzun bir süre beklemeye zamanımız olmayabilir de.

Bakın, çevreye ilişkin tehditler arttıkça bunun insanları harekete geçireceği kuşkusuz doğrudur. Ama siz bunun gerçekleşmesini *beklememelisiniz*. Öncelikle zemini hazırlamanız gerekir. Diyelim ki, yarın sera etkisinin gerçekte olduğundan çok daha düşük hesaplandığı ortaya çıktı. Bu durumda felakete yol açacak etkiler şu andan itibaren yüz yıl değil de, on yıl içinde kendini gösterecek olsun. Bugünkü halk hareketlerinin

durumuna bakarsak, muhtemelen faşist güçler iktidarı ele geçirirdi. Herkes de bunu kabul ederdi; çünkü hayatta kalabilmek için akla gelebilecek biricik yöntem bu olurdu. Ben bile kabul ederdim; çünkü halihazırda etrafımda başka bir alternatif göremiyorum.

Bu yüzden felaketin gerçekleşmesini *beklememelisiniz*. İlk önce temel çalışma zeminini oluşturmanız gerekir. Bazı şeylerin tohumlarını şimdiden atmanız gerekir. Böylece şu ya da bu yönde bir fırsat doğarsa —Meksika'da işçilerin işten atılması olabilir, ekolojik bir felaket veya başka bir şey olabilir— insanlar bu konuda yapıcı bazı şeyler yapabilecek durumda olurlar.

ERKEK: Doktor Chomsky, aslında ben iş dünyasının seçkinleri, çevre krizini kendi yararlarına kullanamazlar mı diye merak ediyorum. Çevre krizini vergi mükelleflerinin cebinden çıkacak yeni bir sübvansiyon tekniği olarak kullanamazlar mı? Sizin az önce tarif ettiklerinize benzer bir sosyal yardım biçimi yaratmak için çevre krizinden yararlanamazlar mı? Yani tahrip olmasından esas olarak kendilerinin sorumlu olduğu çevreyi kurtarmak için halkın onlara para ödemesini sağlayabilirler mi?

Evet, kesinlikle. Bunu öngörmeye çalışmanıza bile gerek yok. Sözünü ettiğiniz şey zaten oluyor. DuPont'u ele alalım. Artık florokarbon [ozon tabakasını tahrip eden ve 1980'lerin sonundan beri ciddi yasal kısıtlamalar getirilen madde] satamadıkları için hiç de rahatsız olmadı. Çünkü şimdi florokarbonun yerini alacak başka şeyler üretmek için büyük miktarda kamu sübvansiyonundan yararlanabiliyor.[89] Seçkinler, en azından bu açıdan rasyonel düşünüyorlar. Halkın kârlarını sübvanse etmeye devam etmesini garanti etmek için ne olursa olsun her türlü teknikten yararlanmaya çalışacaklardır. Çevre krizi bazı değişikliklerin yapılmasını gerektirecek noktaya ulaşırsa —ki aslında bu noktaya zaten *ulaşıldı*— bundan kesinlikle kâr etmeye çalışacaklar.

Aslında bu insanlar ozon tabakasının tahrip olması konusunda gerçekten endişeliler. Genellikle bu tür meselelerle hiç ilgilenmeyen *Wall Street Journal* editörleri bile bu konuda endişelenmeye başladı. Ozon tabakasındaki tahribat sadece Güney Kutbu'na yakın olan Şili ve Arjantin'deki insanları öldürürken [ozon tabakasındaki ilk delik Güney Kutbu'nda keşfedilmiştir] durum o kadar da kötü değildi. Ama Kuzey Kutbu üzerinde —günün birinde beyaz insanların da zarar göreceği anlamına gelen— başka bir delik keşfettiklerinde, en sonunda bu adamlar bile durumun aciliyetini fark ettiler.[90] Okyanus, içinde bulundukları binaların ve başmakalelerini yazdıkları katların seviyesine ulaşmaya başladığında, evet, işte o zaman sera etkisi olduğunu kabul edeceklerdir. Bu konuda bir şeyler yapmak gerektiğini kabul edeceklerdir. Emin olun, ne kadar deli olurlarsa olsunlar, bir noktada bu sorunların var olduğunu ve durumun

hızla kötüleşmekte olduğunu fark edeceklerdir. Sadece hemen ardından şu soruyu soracaklardır: "Bundan nasıl para kazanabiliriz?" Gerçekte iş dünyasında olup da bu soruyu *sormayan* herhangi birisi kendini iş dünyasının dışında bulacaktır; çünkü kapitalist kurumlar bu şekilde işler. Eğer bir şirket yöneticisi çıkar ve "ben meselelere bu şekilde *bakmayacağım*, ben işleri farklı bir şekilde yürüteceğim" derse, pekâlâ, bu işten daha fazla para kazanmaya *çalışacak* birisi hemen onun yerini alır. Çünkü bunlar basitçe kurumsal gerçeklerdir, kurumların yapısına ilişkin gerçeklerdir. Bunlardan hoşlanmıyorsanız –ki ben hoşlanmıyorum– o zaman kurumları değiştirmeniz gerekir. Gerçekten başka yol yok.

Bu yüzden, evet, mevcut kurumlar çerçevesinde çevre krizi, özel kârların devamını sağlayacak başka bir kamu sübvansiyonu tekniği haline gelecektir. Tam da sizin tarif ettiğiniz gibi bundan fayda sağlamaya devam edecekler.

Seçkinlerin Planlaması - Denetimi Kaybederken

ERKEK: Siz bu durumu ne ölçüde bir komplo teorisine atfediyorsunuz? Ne ölçüde sermayenin dar görüşlü olmasının bir yan ürünü olduğunu, iktidarı sürdürme çabasından kaynaklanan ortak bir çıkar olduğunu düşünüyorsunuz?

Bu "komplo teorisi" aslında ilginç bir terim. Örneğin, bir Sovyet planından bahsetseydim ve "bakın, Politbüro şöyle bir karar verdi ve ardından Kremlin de şunu yaptı" deseydim, kimse buna bir "komplo teorisi" demezdi. Herkes sadece bir planlamadan bahsettiğimi kabul ederdi. Fakat *Batı'da* iktidarın yaptığı herhangi bir şey hakkında konuşmaya başladığınız anda, herkes buna "komplo teorisi" demeye başlar. Batı'da planlamalardan bahsetmenize izin verilmez, böyle bir şeyin var olmasına izin verilmez. Bu yüzden, bir siyaset bilimciyseniz, öğrendiğiniz şeylerden biri –zaten bunu içselleştirmediyseniz, yüksek lisansa bile giremezsiniz– burada hiç kimsenin asla hiçbir şey planlamadığıdır: Biz sadece orada burada tökezleyerek, bazen hatalar yaparak genel bir iyilikseverlik duygusuyla hareket ederiz. Her şeyden önce iktidar sahipleri aptal değildir: Planlama yaparlar. Aslında çok da dikkatli ve incelikli bir planlama yaparlar. Fakat bu konudan söz eden ve görüşlerini desteklemek için hükümet kayıtlarını ve benzeri şeyleri kullanan herhangi birisi hemen "komplo teorisi" yapmakla suçlanır.

İş dünyası için de aynı şeyin geçerli olduğu varsayılır: İş dünyası da herkesin çok kaliteli malları en ucuza almasına yardımcı olmaya çalışarak genel bir iyilikseverlik duygusuyla faaliyet göstermektedir. "Bakın, Chrysler kârını ve pazar payını azamileştirmeye çalışıyor" derseniz, bu "komplo teorisi"dir. Başka bir deyişle, en temel gerçekleri tanımladığınızda ve iktidar sahiplerine asgari bir rasyonalite atfettiğinizde, söz

konusu olan bir düşmansa, tamam, sorun yoktur. Fakat yurtiçindeki iktidarın bir parçasından söz ediyorsanız, bu bir "komplo teorisi"dir ve bu konuda konuşmamanız gerekir.

Bu yüzden önereceğim ilk şey, bu terimi artık kullanmamak olacaktır. Gerçekte yalnızca iki soru vardır: Birincisi, yapılan şeyin ne kadarının —başka her yerde olduğu gibi— *bilinçli* bir planlama olduğudur. İkincisi ise, yapılan şeyin ne kadarının *kötü* planlama olduğudur.

Evet, söz ettiğimiz şeylerin tamamı bilinçli planlamadır. İktidarlarını azamileştirmeye çalışan bu zeki insanların bilinçli olarak çok sayıda planlama yaptığına hiç kuşku yok. Bunu yapmamaları için deli olmaları gerekirdi. Size belli başlı editörlerin, üst düzey hükümet görevlilerinin ve başlıca işadamlarının birlikte toplantılar yaptığını söylediğimde tabii ki yeni bir şey söylemiş olmuyorum. Üstelik sadece toplantı yapmakla da kalmazlar. Aynı golf kulüplerine üyedirler, aynı partilere giderler, aynı okullarda okumuşlardır; hükümette ve özel sektörde çeşitli makamlara gelir, bir makamdan diğerine yer değiştirirler vs. Başka bir deyişle, aynı toplumsal sınıfı temsil ederler. Bu durumda, birbirleriyle iletişim kurup planlama yapmamaları için herhalde deli olmaları gerekirdi.

Bu yüzden, nasıl Ulusal Güvenlik Konseyi veya Ulusal İmalatçılar Birliği'ne bağlı halkla ilişkiler kuruluşları planlar yapıyorsa, *gayet doğal olarak* General Motors yönetim kurulu da benzer şekilde planlar yapar. Adam Smith açısından bu bildik bir doğruydu. Adam Smith'i [klasik iktisatçı] okursanız, "ne zaman iki işadamı bir odada bir araya gelse, mutlaka halka zarar verecek bir plan yaptıklarından emin olabilirsiniz" der. Evet, başka türlü nasıl olabilirdi ki? Bunu söylemekle yeni bir şey söylemiş de olmuyorsunuz. Smith'in iki yüz yıl önce işaret ettiği gibi, kendi deyişiyle "insan soyunun efendileri" şu "rezil düstur"u yerine getirmek için ne gerekiyorsa yapacaklardır: "Her şey bizim olsun, başkalarının hiçbir şeyi olmasın."[91] Bu adamlar, Ulusal Güvenlik Konseyi'nde veya İş dünyası Yuvarlak Masası'nda [iki yüz büyük şirketin yöneticilerinden oluşan ulusal bir örgütlenme] ya da geri kalan seçkin planlama forumlarında bir araya geldiklerinde, arkalarında çok büyük bir güç vardır. Ve planlar yaparlar, üstelik çok dikkatli planlar yaparlar.

Şimdi, sorulabilecek tek anlamlı soru şudur: Peki, bu yapılan *zekice* bir planlama mıdır? Planlamanın zekice olup olmadığı hedeflerin ne olduğuna bağlıdır. Hedef, yarın şirketin kârını azamileştirmekse, bu çok zekice bir planlamadır. Hedef çocuklarınızın hayatta kalabileceği bir dünyaya sahip olmak ise, o zaman bu tamamen ahmaklıktır. Fakat bu ikinci mesele gerçekten de oyunun bir parçası değildir. Aslında bu durum kurumsallaşmış bir gerçekliği ifade eder: Sorun bu insanların budala olması falan da

değildir; kaynaklar üzerinde özel denetime dayalı rekabetçi bir sisteme sahip olduğunuz sürece, kısa vadeli kazançları azamileştirmek zorundasınızdır. Bu yalnızca kurumsal bir gerekliliktir.

Üç otomobil şirketi olduğunu farz edelim: Chrysler, General Motors ve Ford. Bir tanesi kaynaklarını on yıl sonra piyasaya çıkacak, çevre üzerindeki tahripkâr etkisi çok daha az, yakıt sistemi tasarruflu ve kullanıcı dostu otomobillere yatırım yapmak üzere kullanmaya karar versin. Farz edelim ki, Ford kaynaklarının bir kısmını böyle bir otomobil üretmek için ayırmaya karar verdi. Chrysler, bu tür bir otomobil üretmeye kaynak *ayırmayacağı* için ürünlerini Ford'a göre daha ucuza satacaktır. Bu durumda, Ford on yıl sonra artık oyunun dışında kalır. Rekabetçi sistemin doğası budur: Bir yöneticiyseniz, zaten tam da bu nedenle bilanço sonuçlarınızın bir sonraki çeyrekte iyi gözükmesini garantilemek için çaba gösterirsiniz. Bunun, yapmayı planladığınız şeyin bir yıl sonra çevre üzerinde yaratacağı etkiyle bir ilgisi yoktur. Bu sadece sistemin kurumsal irrasyonalitesinin bir parçasıdır.

Aslında, *Z Magazine*'in kısa süre önceki bir kapağından rahatsız olduğumu burada söylemeliyim. Dergide bir makalem yayımlanmıştı ve kapağındaki başlık da şöyleydi: "Şirketlerin Açgözlülüğü." Ama bu son derece saçma bir ifade![92] "Şirketlerin açgözlülüğü"nden bahsetmek "askeri silahlar"dan ya da buna benzer bir şeyden bahsetmeye benzer –zaten başka türlü olması mümkün değildir. Bir şirket, gücünü ve kârını azamileştirmeye çalışan bir kuruluştur. Bir şirketin *doğasında* olan bir şeydir bu. Şirketlerin açgözlülüğü diye bir "fenomen" yoktur; sanki böyle bir şey varmış gibi insanlara yanlış fikir vermemeliyiz. "Hırsızın açgözlülüğü"nden veya benzeri bir şeyden bahsetmek gibi bir şeydir bu. Saçma bir şeydir ve aldatıcıdır. Bir şirketin amacı kârını, pazar payını ve yatırımcıların kazancını vs. azamileştirmektir. Bir şirketin yetkilileri böyle bir amaç *gütmezse*, her şeyden önce bunu yapmadıkları için yasal olarak sorumlu olurlar. Bu konuda, Milton Friedman'la [sağcı bir iktisatçı] ve onun gibi düşünen adamlarla aynı fikirdeyim: Bir şirketin genel müdürüyseniz, bunu yapmak zorundasınızdır. Aksi takdirde görevinizi ihmal etmiş, aslında resmi yasal görevinizi ihmal etmiş sayılırsınız.[93] Diğer yandan, bunu yapmazsanız hissedarlar ya da yönetim kurulu tarafından kapı dışarı edilirsiniz; her durumda orada uzun süre kalamazsınız.

Bu yüzden, planlama yapmak bir anlamda "kötü" bir şeydir. Beş yıl sonrasını düşünüyorsanız, Georges Bank'ı yok etmenin budalaca bir şey olmasına benzer bu. Fakat yarın edeceğiniz kârı düşünüyorsanız, o zaman yaptığınız hiç de budalaca *değildir*. Dolayısıyla, bence sormamız gereken soru şu olmalıdır: Biz bu ihtimallerden hangisini önemsiyoruz?

Aslında, bu bağlamda Birleşik Devletler'de hükümetin ekonomiye ilişkin düzenleyici

sisteminin —ICC ve benzeri kuruluşların— tarihine bakmak ilginçtir. Hükümete bağlı bu tür düzenleyici kuruluşların çoğunlukla bizzat iş dünyası tarafından, özellikle de iş dünyasının sermaye yoğun ve uluslararası pazarlarda faaliyet gösteren kesimi tarafından kurulduğunu unutmayın. Çünkü bir şekilde denetim altına alınamazsa, kapitalizmin yıkıcı doğasının her şeyi yok edeceğini iş dünyası fark etmişti. Bu yüzden, işlerin belli bir organizasyon içinde devam etmesi için ekonomide düzenleme yapılmasını *istediler*. Sendikaların var olmasını ve New Deal programlarını da aynı nedenle istemişlerdi. Nitekim, 1930'lardaki New Deal programları gibi, ülkede gerçekten pek çok şeyin düzelmesini sağlayan politikaların çoğuna bakarsanız, bunların arkasındaki itici gücün büyük iş çevreleri olduğunu görürsünüz. Oysa küçük iş çevreleri bu tür politikalara karşı çıkmıştı. New Deal gibi politikalar, sosyal amaçlı programlar açısından Birleşik Devletler'in kısmen de olsa diğer sanayileşmiş ülkelerle aynı düzeye gelmesini sağlamıştı.

Bakın, New Deal dönemindeki önlemleri, sermaye yoğun, nispeten daha az işçi çalıştıran ve ürünlerini uluslararası pazarlara satan General Electric gibi büyük şirketler desteklediler. New Deal'e ana-akım iş çevreleri, yani orta ölçekli sanayiyi temsil eden, Ulusal İmalatçılar Birliği üyesi olan şirketler vs. karşı çıkmıştı. Çünkü onlar sermaye yoğun olmayan, çok sayıda işçi çalıştıran ve uluslararası pazarlara satış yapmayan işletmelerdi. Bu yüzden, New Deal programlarından özel olarak sağladıkları bir fayda yoktu. Fakat GE gibi büyük bir şirketin çıkarları açısından, çılgınca grevler düzenlemeyecek, biraz daha fazla para ödemek zorunda kalsanız bile gayet düzenli çalışacağından emin olduğunuz örgütlü bir işgücüne sahip olmak daha iyidir.[94] İşte büyük iş çevreleri, bu nedenle bir dereceye kadar sendikaların —Amerikan tarzı sendikaları kastediyorum— varlığını destekleme eğiliminde olmuştur. Çünkü ortada işleyişi denetim altında tutacak aygıtlar olmazsa, sistemin kendi kendini yok edeceğini bilirler.

İşin doğrusu, yakın zamanda Amerikan siyasetinde gördüğümüz değişimin bir yönü budur: Büyük iş çevrelerinin durumu bu açıdan pek de iyi *değil*. 1994'te Kongre'yi ele geçiren adamlar bu konuda büyük iş çevrelerini desteklemiyorlar; örgütlü, planlı bir toplum istemiyorlar. Bakın, büyük iş çevreleri bir anlamda komünisttir: İşleyişi kendi uzun vadeli çıkarları doğrultusunda düzenleyen güçlü bir devlet isterler. 1994'te Newt Gingrich'le birlikte iş başına gelen adamlar farklı türden insanlar. Daha çok New Deal'a karşı çıkmış olan eski Ulusal İmalatçılar Birliği'nin temsil ettiği kesimlere benziyorlar. Ayrıca içlerinde —Birleşik Devletler'de son derece güçlü olan— fundamentalist bir unsur da barındırıyorlar. Bu durum, Gingrich'in kendisi için tam olarak geçerli değildir. Gingrich biraz daha mantıklıdır ve büyük iş çevrelerinin sözcüsü konumundadır. Fakat onun örgütlemiş olduğu kesimler, özellikle de "Hıristiyan Sağ" dedikleri kesim fanatiktir. Bu adamlar, hemen yarın para kazanmak istiyorlar ve iki gün sonra dünyanın başına ne geleceği umurlarında değil. Başkalarına ne olduğu umurlarında değil. Son

derece irrasyoneller. Aynı zamanda totaliter bir düşünceye sahipler: Ne söylerlerse söylesinler, aslında çok güçlü bir devlet istiyorlar. Fakat güçlü bir devlet istemelerinin nedeni sadece insanlara emirler vermek, onlara nasıl yaşayacaklarını söylemek ve yanlış yola saparlarsa onları hapishaneye tıkmak vs. Temelde bir Ulusal Güvenlik Devleti istiyorlar. Bu faşizm için gerçek bir temel oluşturuyor. Büyük iş çevreleri ve başka pek çok kudretli kesim bu durumdan büyük endişe duyuyor.

Nitekim, Gingrich hareketinin nasıl finanse edildiğine bakarsanız, oldukça ilginçtir. 1994 Kongre seçimlerinin ardından, *Wall Street Journal*'da bu konuda bir makale vardı ve asıl finansörlerin ekonominin çeperinde yer alan kesimler olduğunu ortaya koyuyordu. Sanıyorum en büyük finansör, aslında düzenbaz bir şirket olan [piramit şeklinde şeması olan bir doğrudan satış şirketi] Amway'di ve diğer büyük finansörler de "hedge fonlar"* kuruluşlardı. "Hedge fonlar", gerçek aracı kurumlar değildir. Wall Street'in çeperinde yer alan ve çok riskli tahviller için size çok yüksek krediler veren kuruluşlardır. Ayrıca silah, alkol, kumarhanecilik ve benzeri sektörlere hâkim olan çıkar odaklarından da büyük paralar gelmişti. Şunu demek istiyorum: Bunlar iş dünyasının tonlarca parası olan, ama gerçek anlamda ana-akım ekonominin bir parçası olmayan sektörlerdir. Örneğin Gingrich grubu, General Electric'ten finansman sağlamadı. Gerçekte onları finanse eden tek büyük şirket Philip Morris'ti [bir sigara üreticisi]. Philip Morris'teki adamlar kitle katliamcılarıdır; bu yüzden de hükümet korumasına ihtiyaçları var. Dolayısıyla Gingrich'i finanse ederler.[95] Fakat gerçekte onları kimin desteklediğine bakarsanız, çoğunlukla "küçük işadamları" dedikleri grupların olduğunu görürsünüz. Bu adamlar, gelir piramidinin diyelim tepedeki yüzde yarımında değil de, yüzde ikisinde yer alırlar. İşletmelerinde elli ya da bu civarda işçi çalıştırdıkları için bu kesime çoğunlukla "Ana Cadde"** denilir. İşte bu insanlar gerçekten hükümetin başlarına bela olmasını *istemiyorlar*. Onları istedikleri kadar para kazanmaktan alıkoyacak bir sürü yasal düzenleme istemiyorlar.

Size bir örnek vereyim. Şu anda evimi boyayan bir müteahhit var; bazen onunla konuşuyorum. Bu kişi, Gingrich'in temsil ettiği türde *birisi*. Hükümetten nefret ediyor; çünkü hükümet boyada kurşun kullanmasına izin vermiyor ve yanında çalıştırdığı işçiler yaralandığında işçilerine tazminat ödetiyor vs. Her istediğini yapabilsin ve para kazanabilsin diye hükümetin getirdiği bu düzenlemelerin hepsinden kurtulmak istiyor. Ona "kurşunlu boya kullanırsanız, çocuklar kurşun zehirlenmesinden ölebilir" diyorsunuz. O ise "bunlar hep hükümetteki bürokratların uydurması, onlar ne anlar? Tüm hayatım boyunca kurşun soludum ve bakın, turp gibiyim, hiçbir şeyim yok" diyor.

* *Tahvil, hisse senedi ve para piyasalarında yüksek risk alan özel yatırım fonları.* —y.h.n.

** ABD'de, Ana Cadde (Main Street) terimi, küçük işverenlerin çıkarlarına gönderme yapar. Zaman zaman büyük şirketlerin çıkarlarını simgeleyen Wall Street terimi ile karşıtlık kurularak kullanılır. —y.h.n.

Gingrich hareketini destekleyen kesim, işte bu tür tavırlar içinde ve bence büyük iş çevreleri bu konuda son derece endişeliler.

Bu konuda daha somut bilgi edinmek istiyorsanız, *Fortune* dergisinin 95 Şubat sayısında şirket genel müdürlerinin Washington'da olup bitenlerle ilgili tavırlarını konu alan kapak haberini okuyabilirsiniz. Bu adamlar endişeli ve endişeli olmalarının sebebi oldukça açık: Sözünü ettiğim şirket genel müdürleri, "liberal" dedikleri türden insanlar. Yani, ücretlerin düşmesi, kârların tavana vurması, çevre yasalarının gevşetilmesi ve sosyal yardımların kesilmesi hoşlarına gidiyor. Bütün bunlar onlar açısından harikulade şeyler. Fakat bazı kişisel tutumlarına bakarsanız, Hıristiyan Sağ'dan en az Harvard Fakültesi kadar uzaklar.[96] Kadınların istemesi durumunda kürtajı militan bir şekilde destekliyorlar. Kadın haklarına inanıyorlar, örneğin kızlarının kariyer yapma fırsatının olmasını istiyorlar. Çocuklarının okulda Şeytan ve İblis 666* gibi şeyler okumak zorunda kalmasını istemiyorlar. Siyah helikopterlerle uzaylılar geliyor diye veya artık son çılgınlık neyse, bu yüzden manyakların ortalıkta tüfeklerle koşuşturmasını istemiyorlar. Fakat, seferber ettikleri insanlar bu kesimde yer alıyor. Sözde Hıristiyan Sağ'ın ise farklı bir gündemi var. Bana kalırsa büyük iş çevreleri bu durumdan endişeleniyor: Şirket genel müdürleri *bu* tür bir faşizm istemiyor. Olup bitene şöyle bir bakacak olursanız, büyük şirketlerin işte bu nedenle şu anda Clinton yönetimini destekleme eğiliminde olduklarını görürsünüz.

Bilim politikası gibi şeyleri ele alalım. Bu "Gingrich ordusu", bilimin hiçbir önemi olmadığını düşünen tiplerden oluşuyor. "Sadece bir grup sivri akıllı entelektüelin yaptığı bir iş, buna kimin ne ihtiyacı var ki?" diye düşünüyorlar. Öte yandan, büyük şirketler önümüzdeki beş yıl boyunca kâr etmeye devam etmek istiyorlarsa, bugün belli bir bilimsel faaliyeti finanse etmenin gerekli olduğunu gayet iyi biliyorlar. Tabii ki bunun masraflarını üstlenmek istemiyorlar; halkın, üniversitelerin temel bilimler bölümleri vs. aracılığıyla masrafları karşılamasını istiyorlar. Hükümet, bilimsel faaliyetleri finanse etmeye devam etsin istiyorlar; böylece belli bir buluş yapıldığında onu fahiş bir fiyata pazarlayıp paraları cebe indirebilsinler. Kısa süre önce, tam da Cumhuriyetçilerin çoğunluğu elinde bulundurduğu Kongre'nin bu finansmanı kesmeyi düşündüğü sıralarda, büyük şirketlerin önde gelen yetkililerinden oluşan bir grup Temsilciler Meclisi bilim komitesine ortak bir mektup yazdı. Mektupta, üniversite temelli bilim ve araştırma programlarına yüksek düzeyde finansman sağlamaya devam edilmesini istediler. Çünkü onların işi, sadece birilerinin evine kurşunlu boya sürmekten ibaret *değil*. Bu adamlar, ABD'deki bilim onlara sömürecekleri şeyler üretmeye devam etmezse, birkaç yıl sonra oyunun dışında kalacaklarını biliyorlar. Bu yüzden, şu anda Newt Gingrich gibilerin fazla ileriye gidebileceğinden ve devlet sisteminin *ken-*

* *The Exorcist*-Şeytan ve *The Omen: 666* korku filmleri kastediliyor. –y.h.n.

dileri açısından sosyal yardım niteliği taşıyan kısımlarını ortadan kaldırmaya başlayabileceğinden korkuyorlar. Tabii bu onların kabul edemeyeceği bir durumdur.

Olup biten şeyler üzerinde düşünürseniz, aslında oldukça ilgi çekici. Şunu demek istiyorum: Son elli yıldır Amerikan iş dünyası büyük bir sınıf savaşı örgütlüyor ve bunun için kalabalıklara ihtiyaçları var. Ne de olsa oy diye bir şey *var* ve seçmenlerin karşısına geçip basitçe "bana oy verin, sizi dolandırmaya çalışıyorum" diyemezsiniz. Bu yüzden, topluma başka alanlar üzerinden hitap etmek ve onları cezbetmek zorundalar. Başka çok fazla alan da yok ve adı ister Hitler isterse başka bir şey olsun herkes çoğunlukla aynı alanları seçiyor: Şovenizm, ırkçılık, korku, dini fundamentalizm. Gerçekten toplumu ezmek üzere tasarlanmış politikalara dönük bir kitle desteği örgütlemeye çalışıyorsanız, topluma seslenmenin ve onlara cazip görünmenin yolları bunlardır. Nitekim yaptılar da; iş dünyası bunu yapmak zorundaydı. Elli yıl sonra yarattıkları şey şimdi başlarına bela oldu.

Aslına bakarsanız, Hitler'i destekleyen işadamları da 1937 ve 38'de muhtemelen aynı şeyi düşünüyorlardı. Alman işçi hareketini ezsinler ve oradaki komünistleri öldürsünler diye toplumu korku, nefret, ırkçılık ve şovenizm temelinde örgütlemeleri için nazileri finanse etmekten gayet mutluydular. Fakat tabii naziler bir kez iş başına geldiğinde kendi programlarını izlediler. Almanya'daki büyük sanayiciler Batı'yla bir savaş *istemediler;* ama vakit artık çok geçti.

Şimdi, ben burasının Nazi Almanya'sı olduğunu söylemek istemiyorum, ama bir benzerlik var. Humeyni sonrası İran'la da bir benzerlik taşıyor. İran'daki iş çevreleri Şah'a [1979'a kadar ülkeyi yöneten İran hükümdarı] şiddetle karşı çıkıyordu, çünkü onun devlet tekellerini, özellikle de İran Ulusal Petrol Şirketi'ni denetlemesinden hoşlanmıyorlardı. Sonuç olarak, Şah'ın devrilmesini istediler ve bunu yapacak birilerine ihtiyaçları vardı. Başvurabildikleri tek güç sokaklardaki hareketlerdi ve bu adamlar da fundamentalist din adamları tarafından örgütlenmişti. Sonuç olarak Şah'ı devirdiler, tamam, ama aynı zamanda hoşlanmadıkları Humeyni'yi ve ortalıkta dolaşan bütün o fundamentalist manyakları iş başına getirdiler.

İşte, benzer bir durum Birleşik Devletler'de de meydana geliyor ve insanlar bu konuda endişeliler. Aklıma gelmişken, bence şu sıralar *New York Times*'ta karşı-kültürü savunan başyazılar yayımlamaya başlamalarının nedeni de bu.[97] Size kişisel bir şey söyleyeyim: Kısa süre önce *Boston Globe*'da benim bir kitabımın övüldüğü bir eleştiri yazısı yayımlandı; bu inanılmaz bir şey.[98] Demek istediğim, *mümkün* değil, böyle bir şey birkaç yıl önce olmazdı. Hatta basında, ABD'de genellikle sözü edilemez bir kavram olan "sınıf savaşı" konusunda bazı tartışmalar dahi yürütülüyor.[99] Bence bu durum, çok sayıda seçkinin bugünlerde gerçekten korkuya kapılmış olmasından kay-

naklanıyor. Şöyle düşünüyorlar: "İblisi serbest bıraktık; ama şimdi gerçekten zengin insanların çıkarlarını hedef alacak." İktidarlarını korumanın tek yolu olarak muazzam bir propaganda savaşı yürüttüler. Ve bu propaganda savaşı, şimdi intihar bombacılarına benzeyen, kadınların tekrar eve hapsedilip çenelerinin kapatılması gerektiğini düşünen ve dolaplarında on iki tane tüfek bulunmasını vs. isteyen adamlar yetiştirdi. Evet, bu durumdan hoşlanmıyorlar ve şimdi artık korkmaya başladılar.

Hoşnutsuz Kesimler Harekete Geçiyor

KADIN: O zaman bütün bunların nasıl sonuçlanacağını düşünüyorsunuz? Amerikan siyasi sisteminin bir iç savaşa doğru gittiğini düşünüyor musunuz?

Genel olarak bu tür tahminlerde bulunabileceğimizi düşünmüyorum. Tahminler söz konusu olduğunda, olsa olsa sezgilerden bahsedebiliriz ve benimkiler de başka herhangi birinin sezgilerinden daha iyi değil. Fakat ben, bu dönemin bir tür dönüm noktası olduğunu hissediyorum. Bu politikanın, insanları ne tarafa doğru yönlendirdiğini gayet açık şekilde görebiliyoruz ve tam olarak amaçlarının ne olduğunu da biliyoruz. Cevaplayamayacağımız tek soru, yüzlerine tokadı yediğinde insanların nasıl tepki vereceğidir ve halihazırda insanlar epeyce tokat *yiyorlar*. Tepkinin yönelebileceği alanlardan birisi, CIO'nun [Sanayi Örgütleri Kongresi; 1935'te kurulan kitlesel bir sendika] ya da Yurttaş Hakları Hareketi'nin ve feminist hareketlerin ya da Özgürlük Yolcuları'nın [1961'de Amerika'nın güneyinde ayrımcı yasalara meydan okumak için beyazlar ve siyahların birlikte otobüse binmesi] oluşmasına benzer bir şey olabilir. Yönelebileceği başka bir doğrultu ise nazizm, Humeyni'nin İran'ı, Cezayir'deki İslami fundamentalizm olabilir; insanlar bu yollardan birini ya da diğerini izleyebilirler.

Fakat ülkede bir tedirginlik hüküm sürüyor. Bunu anketlerde görebilirsiniz ve kuşkusuz yolculuk ederek de görebilirsiniz; ben epeyce yolculuk yaparım. Her şeye karşı tam bir hoşnutsuzluk var. İnsanlar hiç kimseye güvenmiyorlar; herkesin onlara yalan söylediğini, herkesin başka birisi için çalıştığını düşünüyorlar. Bütün sivil toplum tamamen çökmüş durumda. Ve ister sağ kanat bir radyo programında veya öğrenciler arasında, isterse sıradan halk arasında olsun, insanların ruh hallerinden bahsettiğinizde genellikle bugünlerde söz ettiğim şeyler gayet olumlu karşılanıyor. Fakat bu korkutucu bir şey. Çünkü insanların yanına sokulup onlara "Clinton, soykırım gerçekleştirmek için uzaylılardan oluşan bir BM ordusu kuruyor, dağlara gitseniz iyi olur" deseniz, yine aynı şekilde olumlu bir tepki alırsınız. İşte sorun da burada; yine aynı şekilde olumlu bir tepki almanız. Demek istediğim, isterseniz ülkenin en gerici bölgelerine veya başka herhangi bir yere gidin, binlerce kişi sizi dinlemeye gelecektir. Siz ne derseniz deyin, söylediğiniz şeyler karşısında gerçekten heyecanlanacaklardır. İşte sorun da bu: *Ne*

derseniz deyin, fark etmiyor. Çünkü insanlar, şu anda öylesine hayal kırıklığına uğramış durumda ki, hemen her şeye inanacaklardır.

"Milisler" dedikleri şu gruplardaki adamları ele alalım. Tabii ki bu adamlar İkinci Tadilat'ta bahsedilen anlamda milis değiller: "Milisler" devletler tarafından yetiştirilir; bunlar ise yalnızca paramiliter örgütlenmeler.[100] Fakat bu işe giren insanlara bakarsanız, son yirmi yılda toplumun gerçekten cezalandırılmış olan kesiminden olduklarını görürsünüz: Lise mezunu, çoğunlukla beyaz erkekler ve toplumun gerçekten ağır darbe yemiş kesiminden geliyorlar. Birleşik Devletler'deki ortalama gerçek ücretler 1973'ten beri yüzde 20 civarında azaldı. Bu elbette önemli bir düşüştür.[101] Şimdi bu adamların karıları, sırf eve yiyecek bir şeyler getirebilmek için işe gitmek zorunda kalıyor. Aileleri, çoğunlukla parçalanmış durumda. Çocukları başıboş şekilde sokaklarda büyüyor; ama ebeveynlerin bunun üstesinden gelmesine yardımcı olacak hiçbir sosyal destek sistemi yok. "*Fortune 500*" okumuyorlar ve dünyada gerçekten ne olup bittiği hakkında bir analiz yapmıyorlar. Kafalarına sadece şu düşünce yerleştirilmiş: "Federal hükümet senin düşmanındır." Bu insanlara bazı üretken değişimlere yol açabilecek siyasal bir çerçeveyle yaklaşırsanız, onlar bunu sadece başka bir iktidar oyunu olarak göreceklerdir. Ayrıca pek haksız da sayılmazlar. Onlara söylenen başka her şey palavradan ibaret, öyleyse niçin size inansınlar ki? Bu insanlara gizliliği kaldırılmış Ulusal Güvenlik Konseyi belgelerini okumalarını ya da gerçekten onlara bir şeyler ifade edecek iş dünyası basınına bakmalarını söylüyorsunuz. Hiçbir şey okumayan o kadar çok insan var ki! Toplumun ne kadar cahil hale geldiğini unutmamalıyız. Bu çok güç bir durum.

Bu gruplar kesinlikle bir şeyi temsil ediyorlar; hızla kötüleşen koşullara karşı bir tepki niteliğindeler. Şunu demek istiyorum: Onlara "sağcı" deniliyor; ama benim görüşüme göre siyasetten bağımsız bir yapıları var —aralarında solcu insanlar da olabilir. Bu insanlar, Kennedy suikasti hakkındaki ya da Üç Taraflı Komisyon [seçkin bir düşünce kuruluşu] veya CIA hakkındaki komplo teorilerine ve geriye kalan ne kadar saçmalık varsa onlara inanan insanlardan çok da farklı değiller. Bu tür şeyler solu paramparça etti.

Ya da "Unabomber" denilen şu adamı ele alalım [sanayi-karşıtı bir dünya görüşü benimseyen, mektupla bir dizi bomba gönderen katil]. Manifestosunu okuduğumda, onu tanımıyorsam bile arkadaşlarını tanıdığımı düşündüm. Solda sürekli karşılaştığım insan tipolojisine çok benziyor. Cesaretleri kırılmış, bıkkın ve umutsuzlar; ama yüzleşmek zorunda olduğumuz bütün bu sorunlara karşı yapıcı bir yanıtları yok. [1992'deki] Los Angeles ayaklanmaları da yapıcı bir tepki değildi. Aslında "milis güçleri"nden komplo teorilerine, Unabomber'dan Los Angeles ayaklanmalarına kadar bütün bu tepkiler, Birleşik Devletler'de sivil toplumun çökmüş olmasının bir sonucu. Bütünleşmiş,

kenetlenmiş, belli bir dayanışma ve sürekliliğe sahip ve işleyen bir toplumun en küçük kalıntıları bile burada yok edildi. İnsanları manevi olarak yıkıma uğratmanın, onlara günde yedi saat TV seyrettirmekten daha iyi bir yolunu hayal etmek zordur; ama şimdi insanların bütün faaliyetlerini büyük ölçüde buna indirgediler.

Aslında bütün bunlar, bizim gibi manevi açıdan tamamen çökmüş toplumlar ile pek çok Üçüncü Dünya ülkesinde olduğu gibi hâlâ kendi arasında dayanışabilen toplumların arasındaki farkı ortaya koyuyor. Kesinlikle şunu söyleyebiliriz: [1994'te Zapatista ayaklanmasını örgütleyen] Meksika, Chiapas'taki Maya yerlileri, Orta Güney Los Angeles, Michigan veya Montana'daki insanlardan mutlak anlamda çok daha yoksullar. Fakat onların, Birleşik Devletler'de işçi sınıfı kültürü yok edilirken tanık olduğumuz çöküşü, henüz tam olarak yaşamamış bir sivil toplumları var. Chiapas, Batı yarıküredeki en yoksul bölgelerden birisidir; ama orada hâlâ özgürlük ve toplumsal örgütlenme konusunda kültürel bir geleneği olan, canlı ve hareketli bir toplum var. Bu yüzden, Maya yerlisi köylüler hayli yapıcı bir tepki verebildiler: Chiapas ayaklanmasını örgütlediler, belli bir programları ve görüşleri var, arkalarında kamuoyu desteği var ve bir yere ulaşacakmış gibi görünüyor. Diğer yandan, Orta Güney Los Angeles'ta meydana gelen sadece bir ayaklanmaydı. Cesaretleri tamamen kırılmış, mahvolmuş, işçi sınıfı kökenli yoksul kesimlerin bir tepkisiydi ve bu kesimleri bir araya getirecek hiçbir şey sunmadı. Los Angeles'ta insanların bütün yaptığı, akılsızca bir öfkeyle hareket etmek ve dükkânlardan bir şeyler çalmak oldu. Bunun yeni cezaevleri inşa edilmesine yol açmaktan başka bir etkisi yoktur.

Sorunuzu cevaplayacak olursam, bence Birleşik Devletler'de neler olacağı tamamen belirsizdir. Görüyorsunuz, halihazırda bir deney süregidiyor. Toplum üzerinde şöyle bir deney yapıyorlar: Nüfusun çoğunu marjinalleştirip, göz kamaştırıcı kârlar elde etmenize yardım etmedikleri için onlara gereksiz insanlar gözüyle bakabilir misiniz? Üretimin, en çok ezilen, hemen hiçbir hakkı olmayan ve son derece esnek işgücü piyasalarında çalışan insanlar tarafından dünyadaki zengin insanların mutluluğu için yapıldığı bir dünya kurabilir misiniz? Bunu yapabilir misiniz? Noel'de zenginlerin çocukları için satın aldığı, New York ve Boston'daki mağazalarda satılan oyuncakları üretsinler diye Çinli kadınları —bir yangın çıktığında yanarak öldükleri— kapıları üstünden kilitli fabrikalarda çalıştırabilir misiniz?[102] Her şeyin bu şekilde işlediği, üretimin uluslararası düzeyde en yoksul ve en çok sömürülenler tarafından en zengin ve ayrıcalıklı olanlar için yapıldığı bir ekonomiye sahip olabilir misiniz? Nüfusun büyük bir kısmını sisteme katkıda bulunmadıkları için marjinalize edebilir misiniz? Böylece onları Kolombiya'da öldürüp New York'ta hapse tıkabilir misiniz? Bunları yapabilir misiniz? Bu sorunun cevabını hiç kimse bilmiyor. "Bu bir iç savaşa yol açabilir mi?" diye soruyorsunuz. Kesinlikle açabilir. Ama ayaklanmalara ve başkaldırılara da neden olabilir.

Faşizmin Eşiğinde

Birleşik Devletler'in son derece fundamentalist ve olağanüstü ölçüde korkutulmuş bir ülke olması gerçeği gibi, endişelenmemiz gereken başka şeyler de var. 1980'ler boyunca dünyadaki bütün diğer ülkelerin maskarası olduk. Ne zaman Reagan Libyalıların terörist bir eylem yapacağını vs. duyursa, Avrupa'daki bütün turizm sektörü çöküyor. Çünkü Birleşik Devletler'de insanlar, kendilerini öldürmek için köşebaşında bekleyen bazı Araplar olabilir korkusuyla, gerçekte Amerika'daki bir şehirden yüz misli daha güvende olacakları Avrupa'ya gitmekten çekiniyorlar. Hiç abartmıyorum, gerçekten durum böyle ve tüm dünyada dalga geçme konusu haline geldi. Bu durum, aynı zamanda, Amerikan toplumunda irrasyonalitenin ve korkunun ne kadar ileri boyutlara ulaştığının da bir başka göstergesidir.

Üstelik çok tehlikeli bir fenomenle karşı karşıyayız; çünkü bu kadar derin bir irrasyonalite Newt Gingrich gibi demagoglar tarafından kolaylıkla tahrik edilebilir. Bu adamlar korku ve nefreti tahrik edebilirler ve fundamentalist dürtülere seslenebilirler. Dünyanın büyük bir kesiminin bir süredir böyle bir şeyin olmasından korktuğunu söylemeliyim. Örneğin, 1992'de Cumhuriyetçilerin Ulusal Kongresi'ni hatırlarsanız, televizyonda canlı olarak yayımlanan ve tüm dünyanın izlediği "Tanrı ve Ülke" mitingiyle açılmıştı. Özellikle Avrupa'da insanların gerçekten tüyleri ürpermişti; çünkü Hitler'in Nüremberg mitinglerini hatırladılar. En azından yaşlı olanları hatırladılar ve miting gerçekten böyle çağrışım yapabilecek şeyler barındırıyordu. Cumhuriyetçiler, o zaman Kongre'yi bundan yalıtmayı başardılar ve bu tür şeylerin çoğu ilk geceyle sınırlı kaldı. Ama gelecekte bunu başaramayabilirler. Gelecekte bu adamlar Kongre'yi ele geçirebilirler —ki bu durumda faşizmin Amerikan versiyonuna çok yaklaşmışız demektir. Hitler Almanya'sı gibi olmayabilir; ama yeterince kötü olacaktır.

Aslında arada büyük bir benzerlik var. 1930'larda Almanya bir sürü sorun yaşasa da dünyanın belki de en uygar ve en gelişmiş ülkesiydi. O zamanlar Almanya'da korku ve nefreti tahrik etmek, halkı seferber etmek ve onların bakış açısıyla toplumsal gelişme dedikleri şeyi gerçekleştirmek —ki bunun sonuçlarını biliyorsunuz— pekâlâ mümkündü. Peki, biz neden farklı olalım? Aynı genlere sahibiz ve bu gelişmelerin arka planının bir kısmını oluşturabilecek kültürel koşullar kesinlikle daha şimdiden mevcut.

Gerçekte ben, Birleşik Devletler'in yıllardır bir tür faşizm-öncesi ruh hali içinde olduğunu düşünüyorum. Şimdiye kadar gelen tüm liderler sahtekâr olduğu için çok şanslıyız. İnsanların her zaman çürümeden yana olması gerekir; bunu şaka olsun diye söylemiyorum. Çürüme çok iyi bir şeydir; çünkü iktidarın altını oyar. Demek istediğim, Jim Bakker gibi adamlar iktidara gelirse —biliyorsunuz bu rahip herkesle yatıp kalkarken ve müritlerini dolandırırken yakalandı— sorun yok demektir. Bu tür adamla-

rın tüm istedikleri para, seks ve insanları dolandırmaktır ve asla ciddi bir sorun yaratmazlar. Ya da örneğin Nixon'u ele alalım: Bariz bir sahtekârdır ve nihayetinde çok da büyük bir soruna yol açmaz. Fakat Hitler tipinde, sadece iktidarı isteyen, çürümeye bulaşmamış, heteroseksüel, söylediği şeylere belli bir cazibe katan ve "iktidarı istiyoruz" diyen birisi ortaya çıkarsa, o zaman başımız büyük belada demektir. Şimdiye kadar Birleşik Devletler'de bu tipte birisi ortaya çıkmadı; ama eninde sonunda birileri bu konumu dolduracak ve eğer böyle bir şey olursa, durum son derece tehlikeli olacak.

Diğer yandan, bana kalırsa gidişatın oldukça farklı bir doğrultu izleyebileceğini de hayal edebilirsiniz. Şu anda Birleşik Devletler'deki durum her türlü gelişmeye açık. Örneğin [1995'te] Oklahoma hükümet binalarını havaya uçuran bu adamlar, bunun yerine 60 yıl önce insanların yapmış oldukları şeyi yapıp CIO'yu örgütleyebilirlerdi —evet, aynı adamlar pekâlâ bunu yapabilirlerdi. Gerçekten de sorun, insanların bu konuda bir şeyler yapmaya başlayıp başlamamasına bağlı. Ayrıca Birleşik Devletler'de çok sağlıklı başka şeyler de var ve bunların üzerine bir şeyler inşa edilebilir. Örneğin, Birleşik Devletler'de muhtemelen dünyada bir benzeri daha olmayan bir bağımsızlık ve otorite karşıtlığı damarı vardır. Açıkçası bazen bu damar kendisini ortalıkta tüfeklerle koşturmak gibi antisosyal biçimlerde gösterebiliyor. Fakat çok sağlıklı biçimlerde de ortaya çıkabilir ve asıl maharet, gayri meşru otoriteye karşı olmak gibi sağlıklı biçimlerde ortaya çıkmasını sağlamaktır.

Biliyorsunuz, bu karmaşık bir durum. Bir iç savaş olabilir mi? Çok tatsız bir durum olabilir. Çok çirkin bir sürü şey olabilir, bunlar tahayyül edilemez şeyler değil. Fakat kaçınılmaz şeyler de değil.

KADIN: Genellikle konuşmalarınızı "umut etmekten vazgeçemeyiz" diyerek bitirdiğinizi duyuyorum. Ama demokrasinin geleceği, Birleşik Devletler veya Üçüncü Dünya'daki insanlar için gerçekten bir umut görüyor musunuz?

Arkadaşım [*Z Magazine*'in eş-editörü] Mike Albert'ten alıntı yapacağım. Benim kasvetli konuşmalarımdan birini dinledikten sonra "biliyor musun, sen bir örgütçünün düşünü tarif ediyorsun" demişti. Ben bunun doğru olduğunu düşünüyorum. Ülke öyle bir durumda ki, insanlar hayal kırıklığına uğratılmışlar, korkutulmuşlar, kuşkucular, kızgınlar, hiçbir şeye güvenmiyorlar. Daha iyi bir şey istiyorlar ve her şeyin çürümüş olduğunu biliyorlar. Burası, örgütçülerin gelip "tamam, hadi bu konuda bir şeyler yapalım. El Salvador'daki dağlarda bir şeyler yapılabiliyorsa, biz de burada kuşkusuz bir şeyler yapabiliriz" demesi için mükemmel bir yer. Ben Mike'ın haklı olduğu kanısındayım. Her şey yalnızca bir şeyler yapmaya başlamanın zamanı geldiğine karar verip vermemenize bağlıdır.

Tarihin Geleceği

KADIN: Noam, bu konuda kişisel olarak ne düşünüyorsun? Birleşik Devletler'de toplumun çoğunluğu tarihin geri kalan kısmı boyunca marjinalize olmaya devam mı edecek? Yoksa gerçekten bunu önleyebilecek bir hareketin doğacağını düşünüyor musun?

Bakın, gerçekten bilmiyorum. Ama en azından bir şeyi oldukça kesin bir şekilde tahmin edebiliriz: Amerikan halkı marjinalize olmuş şekilde var olmaya devam ederse, geriye endişelenmemiz gereken bir tarih de zaten kalmayacak. Artık 18. yüzyılda yaşamıyoruz. Sorunlar benzer türden olabilir; ama kapsamları çok farklı ve artık doğrudan insan hayatının bekasıyla ilgili. Bu yüzden dünyanın en güçlü ülkesindeki toplumun büyük bölümü marjinalize olmaya devam ederse, tarih hakkında pek endişelenmemiz gerekmeyecek; çünkü geriye tarih diye bir şey kalmayacak. Ve ben şu anda böyle bir duruma oldukça yaklaşmış olduğumuzu düşünüyorum.

En çok denetim altında tuttuğumuz bölge olan Orta Amerika'yı ele alalım. Orasını yüz yıldır denetimimiz altında tutuyoruz; bu yüzden, Orta Amerika gerçekten bizim nasıl bir ülke olduğumuz hakkında iyi bir fikir verebilir. Orta Amerika'nın birkaç on yıl içinde yaşanamaz hale gelmesi oldukça muhtemeldir. Örneğin Nikaragua su kaynaklarını kaybediyor. Niçin? Nedeni şu: 1980'lerdeki Amerikan saldırılarının ertesinde insanlar açlık çekiyorlar ve yapabilecekleri tek şeyi yapıyorlar. Ağaç kesmek için dağlık bölgelere gidiyorlar ve işleyebilecekleri biraz toprak bulmaya çalışıyorlar. Hayatta kalabilmek için ellerinden geleni yapıyorlar. Ağaçların kesilmesi, orman örtüsünü yok ediyor ve su akıntıları kurumaya başlıyor. Toprak suyu ememiyor, göller kuruyor ve en önemlisi kuraklık ortaya çıkmaya başlıyor. Bu yüzden Nikaragua'nın su kaynakları yok olabilir ve baskılar devam ederse Nikaragua çöle dönüşebilir. Aynı şey Haiti'de de olabilir.[103]

Haiti aslında Batı'nın vahşetini gayet iyi anlatan bir örnektir. Burası, Kolomb'un karaya çıktığı ilk yerlerden birisiydi ve Kolomb bu ülkenin bir cennet olduğunu düşünmüştü. Dünyadaki en zengin ve muhtemelen de nüfusu en yoğun ülkeydi. Aslına bakarsanız, böyle olmaya da devam etti: Fransa'nın zengin bir ülke olmasının başlıca nedenlerinden birisi Haiti'nin kaynaklarını yağmalamış olmasıdır. Hatta 20. yüzyılın başlarında, Woodrow Wilson 1915'te Amerikan deniz piyadelerini ülkeyi işgal edip harabeye çevirmeleri için göndermeden önce, Amerikan bilim dünyası ve hükümetin Haiti hakkındaki çalışmaları burasını hâlâ kaynaklar açısından bir merkez olarak tarif ediyordu. Yani, Haiti hep son derece zengin bir ülkeydi.[104] Şimdi Haiti'ye uçarsanız, yukarıdan bir bakmanızı tavsiye ederim. Ada, Haiti'den ve Dominik Cumhuriyeti'nden oluşuyor. Dominik Cumhuriyeti'ne de çok gaddarca davrandık; ama Haiti'ye çok daha

zalimce davrandık. Sadece uçaktan aşağıya baksanız bile bunu görebilirsiniz. Adanın bir tarafı kahverengi, bir tarafı ise yarı-yeşildir. Kahverengi taraf Haiti'dir, yani dünyanın en zengin yeridir. Birkaç on yıl daha varlığını sürdüremeyebilir –kelimenin gerçek anlamında yaşanamaz hale gelebilir.

Şimdi bu felaket başka yerlere de yayılıyor ve bizi de içine alıyor. Zengin ve güçlü olanlar daha uzun süre hayatta kalacaklar; ama etkiler fazlasıyla gerçek. Gittikçe daha fazla insan –tek insani değer olduğu düşünülen– kâr üretiminde rol oynamadığı gerekçesiyle marjinalize edildiği için bu etkiler çok hızlı şekilde kötüleşiyor. Çevre sorunları geçmişteki her şeyden çok daha geniş kapsamlı. Güçlü bir ihtimalle –kesinlikle mantıklı hiçbir insanın görmezden gelemeyeceği kadar yüksek bir ihtimaldir bu –birkaç yüzyıl içinde dünyada su seviyesi öyle bir seviyeye yükselecek ki, pek çok insanın hayatı mahvolacak. Tamam, bu konuda şimdi bir şeyler yapmaya başlamazsak, böyle bir şeyin gerçekleşmesi hiç de imkânsız değil. Aslında oldukça muhtemel.

Bu yüzden, *ben* ne düşünürsem düşüneyim, bunun konumuzla bir ilgisi yok. Sizin sorunuzun cevabına gelince, şunu söyleyebilirim: Marjinalize olmuş durumda kalmaya devam ederseniz, geriye endişelenecek pek bir tarih de kalmayacak. İnsanların tepki gösterip göstermeyeceğine gelince, kimbilir? Siz biliyor musunuz? Herkes karar vermek zorunda.

DİZİN

II. Dünya Savaşı 49, 51, 56, 62, 70, 72, 82, 84, 92, 100, 112, 149, 182, 192-193, 345, 353, 395, 434, 438-439, 444-445

A

ABD Uluslararası Kalkınma Servisi (US AID) 121

Abdullah, Transürdün kralı 162, 163

Achbar, Mark 370, 372-373, 376, 378

açlık 121, 175, 196, 206, 291, 293, 422-423, 463

adalet sistemi 227, 401, 430

Adams, John Quincy 180

Addams, Jane 385

Aditjondro, George 349

Afganistan 25, 61, 65, 107-108, 114, 142, 187, 334, 336

Afrika 25, 122, 156, 166, 209, 219, 220, 250-252, 366, 383, 389, 395, 421-422, 424, 429

ahlaki değerler 304, 310, 414, 416-418

Akla Sesleniş (Appeal to Reason) (Lawson) 212

akrabalık sistemleri 127

aktivizm 16, 21-23, 33, 122, 129, 132, 134, 188, 219-220, 226, 249-252, 309, 323, 325, 332, 344, 347-348, 372, 375, 379, 392, 401

Albert, Michael 17, 373, 384, 462

Albright, Madeleine 182

Alkollü İçki Yasağı (ABD) 430

Allende, Salvador 27

Allon, Yigal 163

Almanya 51, 62, 84, 107-109, 166, 192-193, 195, 264, 308, 350, 359, 375, 420, 445, 457

alternatif medya 48, 213-214, 375

Althusser, Louis 271

Altı Gün Savaşı (1967) 154-155

Amerika ile Sözleşme 423, 425-426, 431-432

Amerikalar İzleme Örgütü (AW) 98

Amerikalararası Kalkınma Bankası (IDB) 441

Amerikan Aklının Kapanışı (The Closing of the American Mind) (Bloom) 236

Amerikan Devrimi 94, 130, 150, 253, 312, 340, 366, 402

Amerikan ekonomisi 56, 99, 340, 426

Amerikan İşçi Federasyonu (AFL) 401, 446

Amerikan yerlileri 130, 164, 166

anarko-sendikalizm 192, 261

anarşizm 187, 312, 367

Anayasa (ABD) 76, 312, 314-316, 366-367, 381-382, 387, 402, 430

Anderson, Ben 344

Angola 25, 35, 51, 363

apartheid 115-117, 208, 356

Arafat, Yaser 208, 245, 363

Arap Birliği 354

"Arias" planı 145

Aristide, Jean-Bertrand 187-188, 190-192

Aristo 276

Arjantin 90, 247, 450

Asante Krallığı 91

Asian Wall Street Journal 342

askeri harcamalar 21-22, 62-63, 97, 100-101, 103, 152, 426

Aviles, Victoria de 179

Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) 441

Avustralya 245-246, 284, 294, 297, 344, 346, 349, 377, 433

Aydınlanma 272, 305,

Ayetullah Humeyni 317, 457-458

B

Bagdikian, Ben 135

Bağlantısızlar Hareketi 205, 350-351

Bailey, Thomas 253

Baker, James A. 299

Bakılmaya Muhtaç Çocuklu Ailelere Yardım Programı (AFDC) 425, 428

Bakker, Jim 461

Bakunin, Mikhail 265-266

balık avlama 447

Bangladeş 75, 301, 356

Bantustan(lar) 67, 153, 163, 208, 356-358

Barbie, Klaus 196

Barcelona 261

Barış Arayışı 33

barış hareketi, aynı zamanda bkz. savaş karşıtı hareket 55-59, 132, 215, 223, 381

Barış İçin Tanıklık 32

"barış süreci" (Ortadoğu) 66-67, 153, 155, 159, 202, 245, 355-359, 361

Barre, Siad 196

"Başarısız Olmuş Tanrı" sendromu 266

Batı Şeria 94, 122, 153-154, 160-161, 163, 209

Bazin, Marc 188

Beamish, Rita 184

Beilin, Yossi 159

Bellow, Saul 286

Bengal 300

Ben-Gurion 163-164

Bennett, William 276

Bernal, John Desmond 385

Bernstein, Richard 113

Beşeri Bilimlerde İdeolojik Denetim 173, 271

Bilgi Edinme Özgürlüğü Yasası (ABD) 29, 147, 244

bilim 31, 252-253, 256-258, 266, 271-272, 278, 296, 333-334, 421, 443, 456, 463

bilim şarlatanları 173

Birleşik Elektrik İşçileri Sendikası (ABD) 448

Birleşmiş Milletler (BM) 68, 111-114, 161-162, 182, 197, 205, 209

Bloom, Allan 236, 274-276

Blundy, David 109

Boeing şirketi 426

Bolşevikler 63-64, 172, 177, 263-265

Bosna 204-205

Boston Globe 44, 51, 78, 136-137, 242, 317, 337, 348, 376, 381, 457

boykotlar 391-392

Brandeis, Louis D. 315

Brandenburg ve *Ohio* davası 316

Brennan, William J., Jr. 316

Bretton Woods sistemi 149, 438

Brezilya 91, 173, 175, 179, 235, 331, 364, 444

Britanya İmparatorluğu 364

Britanya Yayıncılık Şirketi (BBC) 108-109, 246, 317

Brix, Herbert 284

Brodhead, Frank 195

Brown, John 150

Buchanan, Pat 361

Bulgaristan 173, 359

Burson-Marsteller şirketi 347

Bush, George H. W. 18, 75-77, 182-185, 188-191, 198-204, 307-308, 388, 431, 440

Bush yönetimi 188-190, 198-199, 201, 308

Business Week 45, 376

Büyük Bunalım 98, 392

C

Cahill, Kevin 43

Camelot 23, 405

Canby, Vincent 24

Carlson, David 52

Carter, Jimmy 23-24, 75, 189

Carter yönetimi 23-24, 41, 344-345

Castro, Fidel 29, 49, 180

Casusluk Yasası (ABD) 314

Caterpillar (şirketi) grevi 395, 444

Cengiz Han 65, 365

Ceza Yasa Tasarısı (1994 - ABD) 429, 431

Cezayir 318, 458
Chambliss, William 431
Chamorro, Violeta 135-136, 138-139
Chiapas ayaklanması 460
Chico Devlet Üniversitesi 200
Christian Science Monitor 68
Churchill, Winston 176
cinsel taciz 320-322
Clark, Ramsey 216
Clinton yönetimi 189, 351, 358-359, 426, 448
Clive, Robert 300
Cobb bölgesi (Georgia - ABD) 435-436
Cockburn, Alexander 135, 137, 141, 144, 151, 168, 200, 318
Cockburn, Andrew 50, 110
Cockburn, Leslie 50
COINTELPRO 147-148, 150
Commentary 153
Contadora Anlaşması 184
Cooper, Mark 144
Cranston, Alan 136
Cromwell, Oliver 37
Cumhuriyetçilerin Ulusal Kongresi (1992) 461

Ç

Çalışanlar İçin Emeklilik Maaşı Güvenliği Yasası (ERISA - ABD) 400-401
Çalışanların Amerika'sının Durumu (The State of Working America) 442
Çek Cumhuriyeti 174
çelik sanayisi 299
çelişen haklar 321
çevre sorunları 46, 464
Çin 32, 112, 118-119, 173, 205-206, 340-343, 359, 435-436
çocuk ölüm oranları 85, 182
Çocukları Kurtarın 196
Çok Eski Zamanlardan Beri (From Time Immemorial) (Peters) 286

D

Danchev, Vladimir 142
Darwin, Charles 258
Debs, Eugene 314
Değerli Gelenek (A Worthy Tradition) (Kalven) 316
Demokrasi İçin Ulusal Yardımlaşma Vakfı (NED) 188
Demokrat Parti Ulusal Kongresi (1968) 122
Demokratik Bir Toplum İçin Öğrenciler (SDS) 223
Deng Xiaoping 118
Der Spiegel 107
Derrida, Jacques 271
Descartes, René 254, 272
Dewey, John 277, 385
Diana, Prenses 80
dil 60, 127, 253, 258, 415
dilbilim 247, 250, 253, 403
Dili katliamı 346-349
din 75, 316
diyalektik 268-269, 270
"diyaperoloji" 112
Doenitz, Amiral Kari 82
doğal ayıklanma 258, 293
Doğu Timor 175, 215, 227, 243, 325, 343-351, 372, 374, 377, 409
Dole, Bob 361
Dominik Cumhuriyeti 181, 186, 463
DuPont şirketi 450
Duvalier ailesi 188
Dünya Antikomünist Birliği (WACL) 25
Dünya Bankası 64, 173, 188, 191, 301, 438, 441
Dünya Mahkemesi 68, 105, 113-114, 145-146, 350-351, 366
Dünya Sağlık Örgütü (WTO) 350
Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) 441
düzenleyici sistem(ler) 88, 447

E

Economist 342, 440

edebiyat teorisi 268, 270
Eflatun 236, 275-276
Einstein, Albert 239, 271
Ekonomik Politika Enstitüsü 443
El Salvador 124, 129, 133, 136, 143-146, 175, 179, 186, 364, 446-447, 462
elektronik posta 323
Ellsberg, Daniel 168
Emeğin Şövalyeleri 417
emeklilik fonları (ABD) 400-402
emperyal sistem 162, 181
Endonezya 28, 68, 175, 343-351, 365, 409
Engelberg, Steven 146
Engels, Friedrich 268
entelektüeller 124-125, 235, 243, 245, 248, 263, 266, 272, 289, 304-306, 309
entelektüellik karşıtlığı 124
Esquipulas (Barış Anlaşması) II 145
Eyaletlerarası Ticaret Komisyonu (ICC) 454

F

Falwell, Jerry 75
Fas 67, 68
faşizm 60, 76, 94, 96, 100, 231, 350, 455-456, 461
Faurisson davası 243
Federal Araştırma Bürosu (FBI) 14, 29-30, 49, 108, 147-148, 215, 244, 248, 320
felsefe 270-271, 275
feminizm, aynı zamanda bkz. kadın hareketi 383
feodal sistem 261, 294, 312
Ferguson, Thomas 284
fikri mülkiyet hakları 329, 340, 342
Filipinler 72, 83, 92, 359, 364
Filistin 18, 44, 153, 161-164, 202-203, 243, 286, 362-363, 381
Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) 154, 157, 202-203, 358, 361-365
Finkelstein, Norman 286-289
Firavun Faresi Operasyonu 28-30, 49, 181
Ford, Gerald R. 344
Foreign Affair 202
Fortune 299, 376, 423, 439, 456
"*Fortune* 500" 299, 367, 439, 459,
Franco, General Francisco 192
"Fransız bağlantısı" 195
Fransız Yabancı Lejyonu 57
Freudizm 267
Friedman, Milton 453
Friedman, Thomas 201
Frontline (TV programı) 50
fundamentalizm 75, 187, 457-458

G

G-7 planlama toplantıları 441
Gaddis, John Lewis 61-63, 65
Galbraith, John Kenneth 122
Galileo, Galilei 271-272
Gandhi, Mahatma 224-225, 351
Ganschow, Manfred 108
Garthoff, Raymond 30
gazeteler 44-46, 54, 151, 157-158, 212, 326
Gazze Şeridi 153-154, 356, 364
Gehlen, Reinhard 196
gelir vergisi kredisi (ABD) 390
Genel Gümrük Vergileri ve Ticaret Anlaşması (GATT) 325, 327, 329-331, 382, 441
Georges Bank balık avlama sahası (ABD) 447, 453
Gerekli Yanılsamalar (Necessary Illusions) (Chomsky) 114, 337
Gingrich, Newt 420, 428-429, 432, 435-437, 447, 454- 456, 461
Globe and Mail 337
Golan Tepeleri 154, 359-360
Gold, Dore 361
Goldwater, Barry 136
Gorbaçov, Mikhail 221
göç 291, 297, 359, 361, 430

göçmen karşıtı kampanyalar 210
Gökkuşağı Koalisyonu 388
Graham, Katharine 52
Gramajo, General 348
Greenfield, Jeff 378
Grenada işgali 110-111
Gruening, Ernest 122
Guatemala 24-26, 28, 64-66, 91, 133-134, 173, 175, 178, 180, 348, 379
Güney Afrika 25, 51, 59, 113, 115-117, 156, 208, 285, 356-358, 364, 383, 389, 395, 429
Güney Kore 25, 92, 353
Güney Vietnam, aynı zamanda bkz. Vietnam, Vietnam Savaşı 26, 53, 55-56, 65, 96, 142, 175, 242
Gzowski, Peter 338-339

H

Ha'aretz 245
Habercilikte Adillik ve Doğruluk (FAIR) 49, 144, 146
Haiti 139, 181-182, 187-192, 221-222, 388, 393, 422, 446- 449, 463-464
Halberstam, David 54
halk hareketi 56, 102, 122, 211, 262, 267, 300-301, 329-330, 364-365
Halkla İlişkiler Dairesi (ABD) 22
halkla ilişkiler sektörü 38, 80, 93, 185
Hampton, Fred 148, 248
hapishane işçiliği 343
hapishaneler, aynı zamanda bkz. adalet sistemi 215, 217, 343, 429, 432
Harkabi, Yehosifat 158
Harvard Üniversitesi 279-280, 332, 347-348, 402, 456
Hasan, Fas kralı 67
Hauser, Philip 286
Hayvan Çiftliği (Orwell) 140
hayvan hakları 412
Helms, Jesse 435
Herman, Edward 36, 47, 54-55, 129, 135, 195, 246-247, 337, 372
Herodot 32
Hersh, Seymour 43, 354
Hertsgaard, Mark 135
Hewlett, Sylvia Ann 421, 423
Hıristiyan Sağ 361, 454, 456
Highlander School (Tennessee, ABD) 224
Hikmetyar, Gülbeddin 187
Hindiçin, aynı zamanda bkz. Kamboçya, Vietnam, Vietnam Savaşı 65, 166, 176, 192, 195, 276, 361, 403, 434, 457, 461-462
Hindistan 51, 119, 205-207, 245, 262, 267, 300-301, 329-330, 364-365
Hitler, Adolf 62, 68, 176, 192, 195, 276, 361, 403, 434, 457, 461-462
Hollanda'da yoksulluk 420
Holmes, Oliver Wendell 314-315
Homestead grevi (1892, ABD) 251
Honduras 64, 139
Horton, Willie 433
Horwitz, Morton 402
Humboldt, Wilhelm von 254, 260, 333
Hüseyin, Saddam 198, 201-203, 301
Hüseyin, Ürdün kralı 157

I

IBM 96, 98, 148, 273, 426
International Security 30
Irak 18, 68, 198-203, 308, 381
ırkçılık 115
Izvestia 247

İ

ifade özgürlüğü 313-314, 316, 320
ihtiyaçların yaratılması 241
ilaç sanayi 99, 231, 330
İngiltere 37, 57, 80, 85, 106, 114, 140-141, 151-152, 211, 241, 279, 288-289, 291, 293-297, 300-301, 316-318, 323, 350, 386, 395-396, 437

insan doğası 240, 252-254, 261, 410-411

insani müdahale 196

İnsansız İlerleme: Luddizmin Savunusu (Progress Without People: In Defense of Luddism) (Noble) 304

internet 323-327, 349, 378,

İran-kontra meselesi (olayı) 25, 27, 49, 81

İrlanda 197, 291, 293, 318

İslami fundamentalizm 458

İspanya İç Savaşı 191

İsrail 18, 25, 44, 77-78, 113, 153-167, 182, 202-203, 208-209, 232-234, 241, 243, 245, 286, 289, 352-364, 377, 381

İsveç 350, 420

isyana teşvik edici iftira 316

İsyana Teşvik Yasası (1798 - ABD) 314, 316, 319

İş Dünyası Yuvarlak Masası 452

İşçi Danışma Komitesi 328

işçi hareketi 75, 195, 211, 228, 251, 279, 290-291, 296, 303, 313-314, 328, 339, 349, 386, 393, 395-396, 398, 401, 444-448, 457

işçi liderliği 444

işgal altındaki topraklar (Filistin) 154, 159-160, 164, 203, 208-209, 234, 356-359, 363

J

Jackson, Jesse 388

Jamaika 241

Jamaika'da köle ayaklanmaları 241

Japonya 26, 56, 84-86, 91-92, 193, 195, 280-282, 350, 353, 439, 445

Jefferson, Thomas 34, 227, 366, 402

Jennings, Peter 106

K

Kaddafi, Muammer 103-104

Kader Üçgeni (The Fateful Triangle) (Chomsky) 163, 353

kadın hareketi 147, 314, 449

kahramanlar 121-123, 184

Kalen, Harry 316

Kamboçya 118, 120-121, 149-150, 243, 284, 344

kamu taşımacılık sistemi 300

Kamu Yurttaşı 228

kamusal eğitim 116, 292-293, 397

Kamyon Şoförleri Sendikası (ABD) 448

Kanada 74, 84, 129-131, 153, 190, 214, 245-246, 301, 303, 316-317, 327, 335-340, 343, 345, 350, 370-371, 387, 389, 395, 427, 444

kanser araştırması 333

Kant, Immanuel, 271

Kara Panterler 71, 148

Kant, Rajani 294

Karalama Karşıtı Birlik (ADL) 77

karanlık madde (uzayda) 257

kartezyen düşünce 254

Katalonya'ya Selam (Homage to Catalonia) (Orwell) 261

Katar 203

Katolik Kilisesi 186, 271

Kennan, George 86, 193, 195

Kennedy suikasti 403-405, 459

Kennedy yönetimi 21-22, 28, 123, 147, 206, 405

Keynes, John Maynard 83, 101

Kızıl Haç 196

Kızıl Korku 64, 235

Kibbutz 232-234

Kifner, John 143

King, Martin Luther 123, 224, 315, 405

Kinzer, Stephen 47

Kissinger, Henry A. 155, 344

klasik liberalizm 254, 259-260, 460

Kohl, Helmut 108

Kolomb, Kristof 166, 172, 463

Kolombiya 175-176, 179, 430, 460

Kolombiya Üniversitesi 410

komplo teorileri 403-404, 459

Komünist Parti (ABD) 133, 211-212, 224

Köleliğin Kaldırılması Hareketi 150, 310
Körfez Savaşı 18, 198-204, 207-209, 301, 308, 378, 381
Krugman, Paul 297
Kruşçev, Nikita 29, 31
Ku Klux Klan 78, 107
Kudüs 157, 161, 209, 358
Kurucu Atalar (ABD) 366
Kuveyt 198, 202, 381
Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması (NAFTA) 298, 327-331, 340, 388, 441, 448
Kuzey İrlanda 197, 318
Kuzey Kore 137, 351-353
Küba 22, 28-31, 85, 101,180-182,187, 227, 301, 334, 336, 422
Küba Demokrasi Yasası (1992 - ABD) 182
Küba Füze Krizi 29-31
Küba Füze Krizi Üzerine Düşünceler (Reflections on the Cuban Missile Crisis) (Garthoff) 30
kürtaj 129, 336, 361, 380, 412-414, 456

L

L. A. Times 337
L. A. Weekly 123, 144
La Prensa 66, 138, 247
Lacan, Jacques 271
Lansing, Robert 64
Laos 118, 122
Latin Amerika 21, 27, 33, 43, 64, 72, 77, 88, 90, 92, 172, 175, 178, 181, 184, 187, 196, 204, 306, 329, 430-431
Lay, John 366
Lelyveld, Joseph 146
LeMoyne, James 143-146
Lenin, V. L. 172, 177, 264-265
Leninizm 168, 265
Lewis, Anthony 55, 57, 61, 136
Lexington, Massachusetts (ABD) 309, 433, 435
liberter sosyalizm, aynı zamanda bkz. anarşizm, anarko-sendikalizm 192, 261, 263
liberterlik (ABD'de) 235-236
Libya 65, 101, 103-111, 183, 185
liderlik 168, 364
Lind, William 111
Lippman, Walter 38, 55
Little, Arthur D. 303
Litvanya 138-140
Lockheed şirketi 300, 436
London Review 288
London Times 151, 229
Los Angeles ayaklanmaları 459
Lowell fabrika kızları (ABD) 290-291
Luddizm 304
Lübnan 27, 159-160, 164, 362, 363
Lüksemburg 156, 196

M

Macaristan 173, 363
MacKinnon, Catharine 319
MacMichael, David 145
Macmillan, Harold 174
Madison, James 367, 387, 394
Madrid Konferansı 202-203
mafya 49, 182, 195, 380, 405, 437
Major, John 396
Malthus, Thomas 293-294, 297
Markham, James 109
Marksizm 265-267
Marshall programı 63
Marx, Karl 228, 235, 265-268, 291, 362, 382
Massachusetts Teknoloji Enstitüsü (MIT) 31, 95, 168, 273, 284-285, 303, 325-326, 332, 373
McArthur bursları 221
McCarthy, Eugene 122-123
McCarthy, Mary 305
McCarticilik 445
McGovern, George 122, 185
McGrory, Mary 136

McNamara, Robert 27
McQuaig, Linda 427
Mead, Margaret 112
Medicare ve Medicaid (ABD) 427
Medyada Doğruluk (AIM) 49
Meir, Golda 51
Meksika 26, 72, 84, 166, 279, 298, 327-328, 331, 359, 365, 401, 430, 448, 450, 460
Mengele, Joseph 291
Merkezi İstihbarat Servisi (CIA) 27-28, 30, 51-52, 104, 145-146, 156, 158, 184, 188, 193, 195, 306, 308, 326, 377, 404, 431, 459
Mısır 154-159, 163, 300
milisler (ABD) 361, 459
Mill, John Stuart 296
Milyonlar İçin Matematik (Mathematics for the Million) (Hogben) 385
Mondale, Walter 83
Monroe Doktrini 203-204
Montgomery Otobüs Boykotu (ABD) 224
Morison, Samuel Eliot 166
Morse, Wayne 122
Murphy Brown (TV program karakteri) 382
Mussolini, Benito 192, 195
Muste, A. J. 385
Müslümanlar 186-187, 204, 317
My Lai katliamı (Vietnam) 57-58, 309

N

Nader, Ralph 228
Nairn, Allan 348
Nasır, Cemal Abdül 155
Nation 137, 144, 177
National Enquirer 35, 48, 151
nazi savaş suçluları 82, 195
Nehru, Jawaharlal 205-206
Nelson, Gaylord 122
Nematodlar 258
neo-liberalizm 296-297
neo-naziler 76, 241, 247
Netanyahu, Benjamin 355, 360-361
New Deal (ABD) 100, 284, 372, 454
New England'ı Keşfe Çıkmak (Exploring New England) 309
New Republic 77
New York Review of Books 288-289
New York Times 18, 35-36, 41, 43, 45, 47, 51, 54-55, 57, 59, 68, 109, 110, 113, 115, 136, 139, 141, 143-144, 146, 151, 158, 182-184, 189, 199, 201, 207, 245, 286, 289, 298, 308, 315, 317, 328, 337, 358, 372, 376, 421, 423-424, 443, 457
New York Times ve *Sullivan* davası 315
Newsday 199
Newsweek 104, 107, 157-158, 378
Newtoncu mekanik 271
Nikaragua 22, 25-26, 33, 42-43, 47, 51, 64-66, 79, 88, 110, 113, 122, 131, 133, 135-139, 144-146, 182, 219, 325, 422, 463
Nimitz, Amiral Chester 82
nisbi temsil 387-388
Nixon, Richard M. 81, 148-149, 363, 438, 462
Nixon yönetimi 99, 148- 150, 300
Nobel Barış Ödülü 122
Noble, David 303-304
Noriega, Manuel 25, 184-185
North, Oliver 25, 80
Norton, Chris 143-144
Norveç 203, 447
nörofizyoloji 258
nükleer karşıtı hareket 94
nükleer silahlanmanın durdurulması hareketi 40, 42
nükleer silahların yasallığı 350-351
nükleer silahların yayılması 205, 207, 350-351, 365
nükleer silahsızlanma hareketi, aynı zamanda bkz. nükleer silahlanmanın durdurulması hareketi 219-221
Nüremberg duruşmaları 82, 461

O

Oakes, John 45
Okul Seçme Hareketi (ABD) 396

Olin Vakfı 310
organ ticareti 178
Ortadoğu, aynı zamanda bkz. Mısır, Körfez Savaşı, İsrail, Oslo Anlaşması, Filistin 18, 50, 67, 153-158, 160, 199, 202-203, 207-209, 243-244, 288, 353-356, 362
Ortega, Daniel 47, 138-139
Orwell, George 52, 65, 140, 142, 150, 157, 261
Oslo Anlaşması 202-203, 207-210, 355-358, 364
otomasyon 302-304, 323
Oy Verme Hakkı Yasası (1965 - ABD) 383
ozon tabakası 84, 450

Ö

"Öğretim Üyeleri Topluluğu" (Harvard Üniversitesi) 279
Özgürlük Yolcuları 224, 458

P

Panama 25, 183-187, 308
Papa'yı öldürmeye yönelik gizli plan 195
paramiliter örgütlenmeler (ABD) 179, 194, 459
Parenti, Michael 135
Parks, Rosa 224
Parlak Bir Yalan (A Bright Shining Lie) (Sheehan) 54
Pearson, Lester B. 338
Pell bursu (ABD) 432
PEN üyesi yazarlar 317
Pentagon Raporları 53, 56, 225
Pequot katliamı 309
Peres, Şimon 159
Perlmutter, Nathan 77
Perón, Juan 91
Perot, Ross 382
Peru 308
Peters, Joan 286-289
petrol 86, 155-156, 158, 160, 187, 189-192, 199, 202-203, 207, 301-302, 345-346, 354
Piaget, Jean 255-256
Pike Komitesi Raporu 195
Pilger, John 349
Piyasa Devrimi (The Market Revolution) (Sellers) 402
Planck, Max 267
Platt's Oilgram 190
Pol Pot 118-121, 243, 344
Polk, James K. 301
Polonya 62, 91, 174, 252
Porath, Yehoshua 289
pornografi 320, 322
Postman, Neil 129
Powell, Colin 197
Power, General Thomas 30
Pravda 141
Princeton Üniversitesi 284, 286-287
Progressive 47
Propaganda (Propaganda) (Bernays) 38
psikoterapi 256

Q

Quayle, Dan 183-184, 382
Quebec 131, 339-340

R

Rather, Dan 142
Rauff, Walter 195
Reagan, Ronald 21-24, 27, 75, 76-81, 93-94, 99, 103-104, 107-111, 114-115, 200, 276, 299, 395, 422, 429, 431, 440, 461
Reagan yönetimi 21-26, 41-42, 78-81, 103, 106-107, 110, 394, 405, 431
refah devleti 22, 40, 42, 296, 398, 436
refah devleti programlarının lağvedilmesi 40
Reich, Robert 448
Reston, James 68
Rıhtımlar Üzerinde filmi (On the Waterfront) 374-375

"rızanın imalatı" 38
Rızanın İmalatı (Manufacturing Consent) (Chomsky ve Herman) 36, 39, 47, 54, 247, 337, 370
Rızanın İmalatı filmi (Manufacturing Consent) 370
Ricardo, David 294, 297, 302
Rieber, Thorkild 192
Romanya 182, 359
Roosevelt yönetimi 191-192
Rosenberg, Julius ve Ethel 32
Rostow, Walt 167
Rothbard, Murray 237
Rousseau, Jean-Jacques 254
Ruanda 205
Rubin, Robert E. 401
Rus Devrimi 172, 177, 263
Russell, Bertrand 177, 271, 370
Rusya, aynı zamanda bkz. Sovyetler Birliği 30, 32, 63-64, 71, 84, 101, 112, 136, 140, 142, 158, 172-177, 180, 192, 263-265, 323, 333, 354, 364, 429, 437
Rüşdi, Salman 316-318
Ryan, Randolph 137

S

Saban Demirleri (ABD) 222
Sahnoun, Muhammed 197
Said, Edward 362
Sakharov, Andrei 335
Samson Seçeneği (The Samson Option) (Hersh) 353-354
Samuelson, Paul 101
Sanayi İşçisi (The Industrial Worker) (Ware) 292
Sanayi Örgütleri Kongresi (CIO) 251, 458, 462
Sargent, Lydia 373
Sarnoff, William 246
Sartre, Jean-Paul 125
savaş karşıtı hareket 122-123, 130, 223, 405
Schenck ve *Birleşik Devletler* davası 314-315
Schlafly, Phyllis 78
Schoultz, Lars 175
Schwarzkopf, Norman 202
Sciolino, Elaine 136
Sedat, Enver 157-159
Sekizler Grubu 184
Sellers, Charles 402
Sendika Programı (Harvard Üniversitesi) 279
sendikalar, aynı zamanda bkz. işçi liderliği, işçi hareketi 69, 94, 100, 124, 133-134, 152, 193, 293, 299, 328, 374, 382, 389, 393-396, 401, 420, 443-448, 454
serbest piyasa 92, 98, 231, 266, 283, 293-294, 298, 299-301, 304, 330-331, 417, 425, 447
serbest ticaret 84, 281, 297-298, 320, 327, 329-330, 340, 352, 388, 440, 444
Sheehan, Neil 54-55
Shipler, David 136
siber uzay 323
Sibirya 84, 368
silah satışları 22
silahlanma yarışı, aynı zamanda bkz. askeri harcamalar 21, 44, 96, 102, 115
Singapur 84
Sinn Fein 318
sivil itaatsizlik 221-222, 249
"Siyasi Doğruluk" 309-310
Sklar, Holly 168, 384
Smith, Adam 171, 228, 259-260, 402, 452
Soğuk Savaş 16, 34, 60-62, 84, 173-175, 180, 355, 426
Sojourner'lar 75
Somali 196-198
Sontag, Susan 317
Sosyal Darvinciler 293
Sosyal Yardım Reformu Yasası (1996 - ABD) 423, 425
Sosyalist İşçi Partisi (SWP) 147-148
sosyalizm 176-178, 192, 235, 240, 261, 263, 265, 268, 398
sosyobiyoloji, 255
South End Press (yayınevi - ABD) 214, 362
Sovyetler Birliği, aynı zamanda bkz. Rusya 60-63,

65, 85, 113-114, 139, 141-142, 171-174, 177-178, 180-181, 199, 203-204, 231, 247, 261, 266, 334-335, 345, 354-355, 448
Speakes, Larry 106-107
spor 42, 124, 126-129, 240-241, 322, 371, 413
Stalin, Joseph 141, 175-176, 211, 265, 388
Stars and Stripes 108
Stigler, George 260
Stockwell, John 168-169
Stone, I. F. 123
Studds, Gerry 388
Suharto 68
Sukarno 28
Suriye 154, 157, 160, 162-164, 359-360
Suudi Arabistan 25, 68, 156, 187, 201, 203, 354
süperiletkenlik 257
Swaggart, Jimmy 94
Symington, Stuart 101

Ş

Şeytan Ayetleri (The Satanic Verses) (Rüşdi) 316
Şiddet İçeren Suçların Denetimi ve Hükümlerin Uygulanması Hakkında Yasa (ABD) 329
şiddet içermeyen eylem 229-230
Şiddet Yanlısı Olmayan Öğrenciler Koordinasyon Komitesi (SNCC) 122, 224, 252, 305
Şili 27-28, 195, 450

T

Taft-Hartley Yasası (1947 - ABD) 445
Tahdit Etme Stratejileri (Strategies of Containment) (Gaddis) 61
Tanıtım Konseyi 445
Tarafsızlık Yasası (ABD) 192
Tayland 119, 179, 193, 359, 365
Taylor, Telford 82
Tayvan 25, 84, 92
Tazmanya 297, 372
"teknokratik yalıtılmışlık" 441
Teksas'ın ilhak edilmesi 301
terörizm 60, 103-104, 107, 181, 195, 318
Texaco (petrol şirketi) *191-192*
Thatcher, Margaret 395
tıp 91, 182, 256, 291, 422
Tocqueville, Alexis de 260
Todd, Helen 347-348
Tokyo duruşmaları 82-83
Torricelli, Robert 182
Trablusgarp'ın bombalanması 106, 109
Transürdün *162, 164*
Troçki, Leon 172, 264
Truman, Harry S. 176
Tuchman, Barbara 286
Türkiye *60, 201, 276*
tütün 73-74, 430, 435-436
Tyler, John 301

U

U.S. News and World Report 68
Ulusal Avukatlar Birliği (NLG) 393
Ulusal Güvenlik Konseyi (NSC) 62, 79, 155, 194, 452, 459
Ulusal İmalatçılar Birliği (NAM) 445, 452, 454
Ulusal İşçi İlişkileri Yasası (1935 - ABD) 386
ulus-devlet sistemi 167, 365-366, 398
Uluslararası Af Örgütü 179
Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) 392, 394-395
uluslararası ekonomi 16, 83-84, 149, 227, 352, 438, 444
Uluslararası Para Fonu (IMF) 301, 441
Umman 203
unabomber (ABD) 459
UNESCO 114
UNICEF 174, 420, 423
United Airlines 449
uyuşturucu 50, 57, 69, 72-74, 107, 179, 184, 187-188, 423, 429-431, 435
uyuşturucuyla savaş 429-431
Uzay Araştırmaları Merkezi (NASA) 98-99, 298

Ü

"üç cisim sorunu" (fizik) 257

Üç Taraflı Komisyon 404, 459

üçüncü parti siyaseti 386

Ürdün 154, 157, 160, 162-163, 356, 360

Üretim Güçleri (The Forces of Production) (Nobles) 303

V

Vann, John Paul 54-55

Vatikan 195-196

Veblen, Thorstein 100

vejeteryanlık 412

vergiler 42, 46, 89, 98-99, 134, 149, 298-299, 325, 333, 357, 382, 427, 438

Vidal, Gore 111

Vietnam, aynı zamanda bkz. Güney Vietnam, Vietnam Savaşı 22-23, 26, 39, 41, 52-59, 65, 81, 96, 102, 117-122, 125, 130-131, 142, 149, 175, 186, 215, 225, 226, 242, 246, 307-309, 338, 381, 406, 438

Vietnam Savaşı, aynı zamanda bkz. Güney Vietnam 39, 41, 52-54, 56, 81, 117, 119, 122-123, 125, 130, 149, 215, 225, 242, 246, 307, 309, 338, 381, 406, 438

Village Voice 48

Vincennes (ABD savaş gemisi) 52

vizyon oluşturma (gelecekteki toplum hakkında), aynı zamanda bkz. anarşizm, anarko-sendikalizm, sosyalizm 237

Volsky, George 146

W

Wagner Yasası (1935 - ABD) 386-387, 393-394

Wall Street Journal 35, 45, 50-51, 137, 141-142, 149, 151, 190, 253, 324, 342, 376, 422, 440, 443, 450, 455

Walters, Barbara 178-179

Ware, Norman 292

Warner Communications (şirketi) 135, 246-247

Washington Post 35, 43, 52, 54, 78, 113, 148, 151, 158, 185, 286, 431

Watergate skandalı 39, 49, 147-150

Watson, Thomas J. 148

Weirton Steel şirketi 449

West 57th (TV programı) 50

Westmoreland, General William 226

Whirlpool şirketi 298

Wicker, Tom 45, 141

Will, George 136, 157

Wilson, Edmund 268, 305

Wilson yönetimi 22

Wittgenstein, Ludwig 271

Y

Yahudi Soykırımı 77-78, 243, 316-317, 344

Yamaşita, General Tomoyuki 82-83

"yaşama hakkı" 294-296

Yermiya, Dov 362, 363

Yeryüzünün Tuzu filmi (Salt of the Earth) 374-375

Yıldız Savaşları (Stratejik Savunma İnisiyatifi - SDI) 98-99, 114, 282

yiyecek karnesi 428

Yoksul İnsanlar Kampanyası (ABD) 123

Yugoslavya 204

Yunanistan 176, 192-194

yurtseverlik 53, 55, 185

Yurttaşlık Hakları Hareketi 94, 117, 122-123, 130, 132-133, 166, 211, 213, 224-225, 314-315, 383

Yüksek Mahkeme (ABD) 314-316, 319, 366

Z

Z Magazine 202, 214, 326, 373, 375-376, 378, 453, 462

Zapatista ayaklanması 460

Zinn, Howard 168

zorunlu askerlik 58-59, 71, 122, 315

Zundel, Ernst 317

Zunes, Stephen 31

NOAM CHOMSKY, MODERN ÇAĞIN ÖNDE GELEN ENTELEKTÜELLERİNDEN BİRİSİ OLARAK KABUL EDİLMEKTEDİR. CHOMSKY'NİN MESELELERİ ELE ALIŞ BİÇİMİ, TOPLUMSAL AYDINLANMA ADINA ÖRNEK BİR YAKLAŞIM OLARAK GÖRÜLEBİLİR. ANALİZLERİNİ AYIRT EDİCİ KILAN, "ORİJİNAL" BİR DÜŞÜNCE ORTAYA ATMASI DEĞİL, İKTİDAR KURUMLARININ İŞLEYİŞİNİ VE ALDATMACALARINI ZENGİN BİR OLGUSAL TEMELE DAYANARAK DEŞİFRE ETMESİDİR.

"İKTİDARI ANLAMAK" KİTABINA, CHOMSKY'NİN SİYASİ DÜŞÜNCESİNİN GENEL BİR ÖZETİ OLARAK YAKLAŞABİLİRİZ. ELİNİZDEKİ KİTAP, CHOMSKY'NİN 1989-1999 YILLARI ARASINDA ÇEŞİTLİ TARTIŞMALAR VE HALKA AÇIK TOPLANTILARDA KENDİSİNE YÖNELTİLEN SORULARA VERDİĞİ YANITLARI BİR ARAYA GETİRİYOR. BU MALZEME İLK KEZ BU KİTAPTA OKURLA BULUŞUYOR. YAPILAN TARTIŞMALAR, ABD'NİN SALDIRGAN DIŞ POLİTİKASI, ORTADOĞU İHTİLAFI, MODERN MEDYANIN İŞLEYİŞİ, KÜRESELLEŞME VE "PİYASA" EKONOMİSİ, ÇEVRE KRİZLERİ. ASKERİ-SANAYİ KOMPLEKS, ÜNİVERSİTELERİN VE AYDINLARIN İŞLEVİ, SOSYAL BİLİMLERDE İDEOLOJİK DENETİM, BİLİM VE İNSAN DOĞASI, KOMPLO TEORİLERİ, YENİ BASKI BİÇİMLERİ, NÜKLEER SİLAHSIZLANMA VE BARIŞ HAREKETLERİ, REEL SOSYALİZM DENEYLERİ, ŞİDDET İÇERMEYEN EYLEM, ANARŞİZM, MARKSİST TEORİ VE LENİNİST ENTELİJANSİYA, TOPLUMSAL MÜCADELELERE DÖNÜK STRATEJİLER VE BAŞKA KONULARI İÇEREN GENİŞ BİR ALANA YAYILIYOR.

ISBN 978-975-6165-34-8